D45696

ALMANAH LUCEAFĂRUL 1988

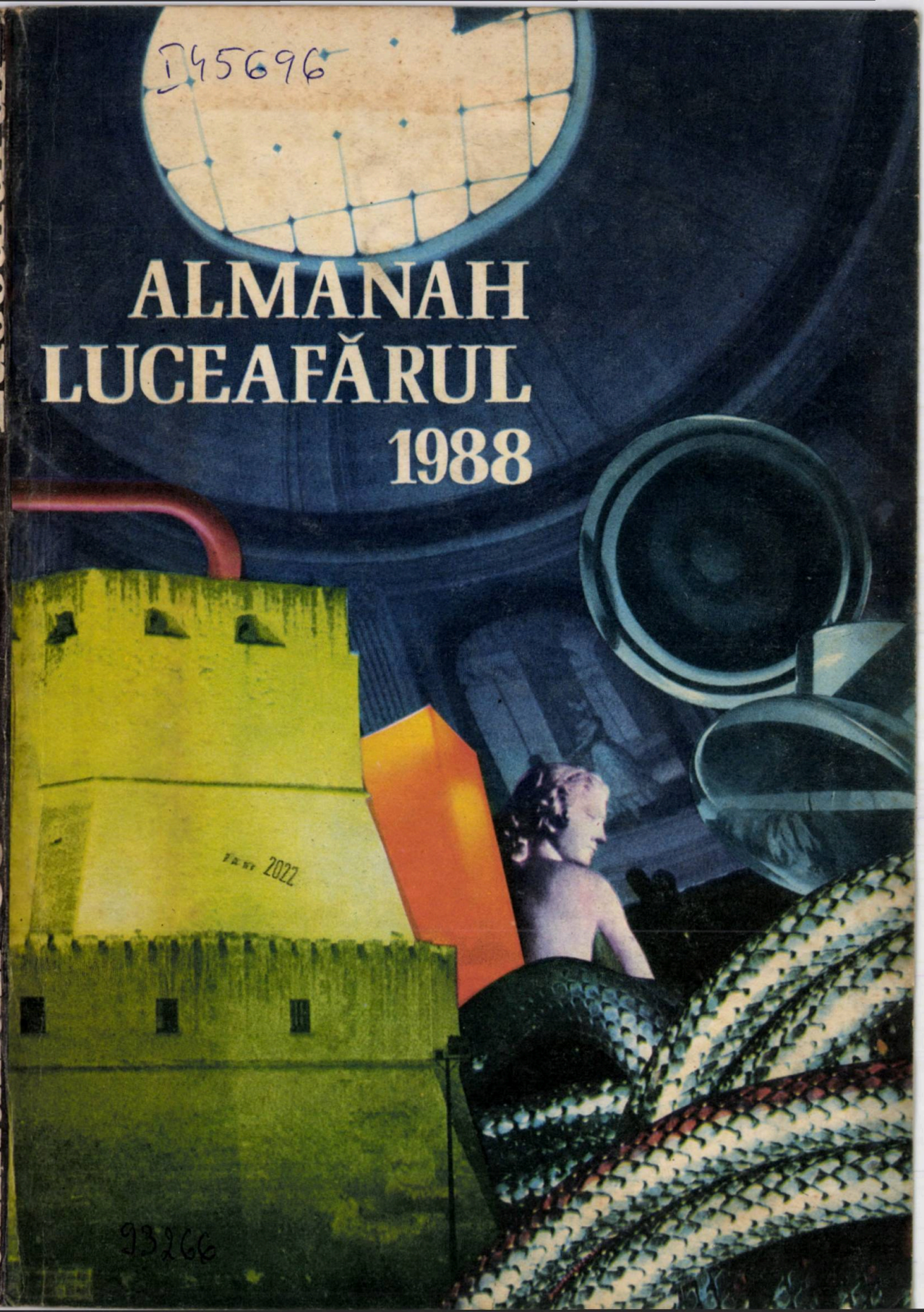

Luceafărul
almanah '88

93266

Luceafărul

Redactor şef :
Nicolae Dan Fruntelată
Mihai Ungheanu
(redactor şef adjunct),
A . I. Zăinescu
(secretar responsabil de redacţie)

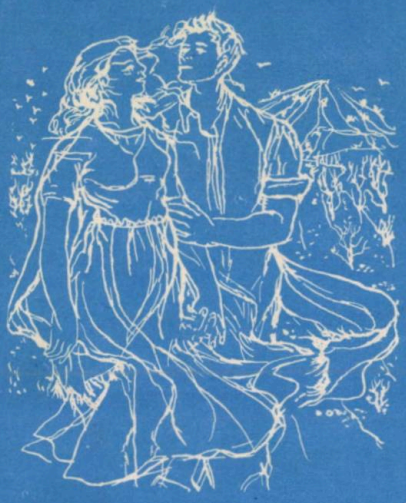

Luceafărul

1958 — 1988

În curînd veţi putea citi

Almanahul estival „Luceafărul“

ISTORII NEELUCIDATE

ALMANAHUL „LUCEAFĂRUL“ 1988

Redactor responsabil : M. Ungheanu

Secretar de redacţie : Mircea Croitoru

Ion Cucu, Alexandru Enache

Coperta : Decebal Scriba şi Dan Stanciu

Tipărit la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii“ sub comanda 80 027

OMAGIU DE INIMĂ ȘI CONȘTIINȚĂ

93266

De la ființa patriei

Ca în fiecare început de an, țara, partidul și poporul și-au sărbătorit eroul. De data aceasta evenimentul a fost jubiliar: șaptezeci de ani de viață, din care peste cincizeci și cinci de activitate revoluționară. Crește timpul, cresc amintirile, dar cresc și dovezile acestuia, cresc și mărturiile lui de-acum prezente în inima tuturor generațiilor și în inima însăși a țării, în sufletul poporului. Omagiul adus este un omagiu de inimă și conștiință. Simbol măreț al unor măreațe vremuri. Și într-atît de profunde, într-atît de cuprinzătoare, încît temeiurile lor le depășesc pe toate de pînă acum, ele au bătut și bat la tîmpla posterității.

O biografie de o uriașă pătrundere a simțului revoluționar, patriotic, și de o extraordinară capacitate de a simți pulsul și voința luptei pentru afirmarea și împlinirea celor mai înaintate idealuri și aspirații ale națiunii, o biografie de un rar și prodigios simț al științei de a vedea și acționa în toate împrejurările, pentru binele și fericirea poporului, a devenit, iată, simbol al edificării noastre socialiste, chip al permanentei noastre identități. Conducătorul partidului și țării a împlinit șaptezeci de ani, dintre care peste cincizeci și cinci sînt ai luptei, ai angajării, ai abnegației, al spiritului revoluționar. Dovedește aceasta însăși realitatea de azi a țării, înfățișarea ei economică și socială care nu are termeni de comparație decît în propria ei proiecție la scara timpului, în propriul ei mers pe calea progresului și civilizației, în programele propriei sale ascensiuni.

Permanența realității

Momentul decisiv, hotărîtor, a fost Congresul al IX-lea al partidului; atunci s-a produs marea deschidere spre noi și spre lumea noastră de cuget, spre noi și spre lumea în care trăim. De atunci construcția socialistă a țării a cunoscut altitudini noi, creatoare, și abordări de principiu, teoretice și practice, în strînsă legătură cu cerințele și posibilitățile proprii, cu felul nostru de a fi și munci, dar și cu cerințele progresului și civilizației universale, cu tot ce e mai înaintat în gîndirea, în cunoașterea și practica umană. Simbolic și întotdeauna de atunci, momentul inaugural pe care l-a reprezentat Congresul al IX-lea se leagă de numele și opera secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Sărbătorirea zilei de naștere primește astfel semnificații de natură politică, morală și socială care au o cuprindere mult mai vastă în timp, pentru că acestea înseamnă și toate marile ctitorii pe care le are țara ca zestre azi, și toate marile transformări care s-au petrecut, și toate marile proiecte de viitor pe care le parcurgem și prin care ne ilustrăm într-o permanentă actualitate.

Dinamica acestei actualități o formează Congresul al XIII-lea și Conferința Națională ale partidului, programele și hotărîrile stabilite pentru a spori creșterile noi, calitative, în toate domeniile de activitate. De împlinirea acestora depinde nu numai viitorul apropiat, ci într-o concordanță reală cu prezentul se află și timpurile mai largi, viitoare. Asemeni unui dialog în care este impulsionată și rămîne să se confirme, mereu, perspectiva. Cauzele înalte se urmăresc în permanență și au acea desăvîrșită rezonanță a unității dintre cuvînt și faptă, o pledoariei exemplare pentru scopul și lucrul viabil, concret. Sub semnul hotăririi de a face totul pentru ridicarea pe o treaptă nouă, superioară, a întregii noastre munci și vieți, în expresia acelei lupte care nu încetează niciodată și care, așa cum subliniază secretarul general al partidului, este esența însăși a spiritului revoluționar. Ființează în toate o operă de o necontenită limpezime de spirit, ființează gîndurile, îndemnurile și orientările celui prin care numim ideile și idealurile de libertate națională și socială, chipul însuși al independenței și suveranității. Această doctrină a edificării neîntrerupte care are în sarcina sa deopotrivă omul și țara, poporul și indestructibila sa unitate. Ceea ce, într-o realitate istorică de necontestat, și într-o perspectivă ce se confirmă neîncetat, înseamnă și umanismul nou, concret, starea mereu vie a gîndirii și practicii revoluționare și cursul nou, tot mai amplu, și demersul constructiv. Pentru că într-o inseparabilă legătură se află astfel și afirmarea ideilor și idealurilor păcii, edificarea unei lumi fără arme și fără războaie, edificarea pe planeta noastră a unei lumi mai bune și mai drepte.

De aceea, cu toată puterea gîndului și a recunoștinței, în personalitatea proeminentă a conducătorului pe care îl omagiem vedem pe eroul țării și eroul păcii într-o veritabilă sintagmă care este a noului umanism.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Erou între eroii neamului

Își întruchipează țara sufletu-n eroi. Își întruchipează viața, gîndurile și aspirațiile, istoria al cărei sens și ale cărei mari semnificații se cuprind de lupta și viața celor ce și-o asumă și i se dedică, împreună cu patria și poporul lor, în numele unor cauze mereu mai înalte și hotărîtoare pentru destinul națiunii. Este aceasta și rațiunea pentru care în gîndirea și simțirea românească eroii au o viață pilduitoare și trăiesc în conștiința generațiilor. Devin simbol și insuflă măreție de epocă, genorează gînduri, fapte și idei ce se constituie într-un vast patrimoniu național. O vîrstă jubiliară a făcut ca acest an să fie consemnat în analele istoriei contemporane ca an de o distinctă și revelatoare manifestare a gîndurilor și sentimentelor noastre fundamentale. Secretarul general al partidului, președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu a împlinit șaptezeci de ani dintre care peste cincizeci și cinci sînt dăruiți unei bogate și eroice activități revoluționare, sînt dăruiți patriei și poporului, partidului. O biografie exemplară primește astfel recunoștința și omagiul de un exemplar comportament moral, politic și social prin care se ilustrează modul de a fi și simți al țării. Tovarășului Nicolae Ceaușescu i-au fost conferite Titlul de Onoare Suprem „Erou al Republicii Socialiste România", Ordinul „Victoria Socialismului" și Medalia Jubiliară. Nu există și nu poate exista pentru un revoluționar o satisfacție mai mare decît aceea de a fi participat activ la realizarea năzuințelor poporului, de bunăstare, de libertate, de fericire, **spunea secretarul general al partidului în cuvîntarea rostită la adunarea solemnă din Capitală, manifestare vibrantă prin care s-a dat expresie înălțătoarelor gînduri și sentimente față de conducătorul partidului și statului nostru.**

Partidul, patria și poporul, întreaga națiune și-au omagiat Eroul, făcînd prin aceasta un puternic legămînt de luptă și o înflăcărată profesiune de credință. În conștiința patriei, numele celui sărbătorit reprezintă simbolul unei epoci, aceea care a început odată cu Congresul al IX-lea al partidului și a devenit consacrarea însăși a libertății și independenței, a ridicării României spre cele mai înalte culmi ale progresului și civilizației. Situîndu-vă cu strălucire, prin întreaga dumneavoastră activitate, în rîndul celor mai de seamă fii și patrioți ai țării, între marii eroi ai neamului nostru care au așezat, cu dragoste și abnegație, faptele lor de muncă și vitejie la temelia prosperității țării, ați inaugurat, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, în istoria patriei, o perioadă bogată de înfăptuiri istorice fără egal în multimilenara existență a poporului român. Reprezentînd o etapă distinctă a revoluției și construcției socialiste în țara noastră, cei aproape 23 de ani care au trecut de la Congresul al IX-lea alcătuiesc strălucita „Epocă Nicolae Ceaușescu", timp excepțional de dens în înfăptuiri revoluționare, în cursul căruia România a cunoscut cea mai puternică dezvoltare economică și socială. **Este**

93266

desprinsă această apreciere din Mesajul Omagial de Felicitare adresat tovarășului Nicolae Ceaușescu de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat, Guvernul Republicii Socialiste România, Marea Adunare Națională și Frontul Democrației și Unității Socialiste. Este mesajul unui consens național, pentru că în el se cuprind gînduri și adevăruri care fac însuși relieful de astăzi, material și spiritual, al țării și al oamenilor ei, prin această uriașă ctitorie care este epoca pe care o trăim și la dimensiunile căreia se ridică și geografie și istorie, și prezent și viitor, într-o dinamică a construcției vaste și cutezătoare, după o condiție și un elan al faptei mereu și pe deplin edificatoare.

Epoca este prin ea însăși eroică și primește astfel emblema de cuget și voință a ideii înfăptuitoare. Cu acea putere și experiență vastă, călăuzitoare, care emană de la Eroul și ctitorul ei.

Spiritul epocii

În ambianța și sub impresia manifestărilor omagiale, dedicate aniversării zilei de naștere și sărbătoririi a peste 55 de ani de activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, țara își consacră multitudinea eforturilor și străduințelor sale pentru îndeplinirea marilor obiective și programe adoptate de Congresul al XIII-lea și Conferința Națională ale partidului. S-a păsit în acest an hotărîtor al cincinalului avînd imaginea cît se poate de clară a stadiului pe care îl deținem în întreaga noastră construcție materială și spirituală, precum și a perspectivei menite să contureze orizonturile largi ale anilor nouăzeci, precum și pe acelea ale sfîrșitului de mileniu. Conferința Națională a partidului, evenimentul central al actualei etape, s-a pronunțat asupra unei vaste problematici economice și sociale, avînd ca principal accent impulsionarea îndeplinirii întocmai a liniilor directoare ale dezvoltării, perfecționarea și dinamizarea întregii munci care să consacre noi creșteri, noi acumulări în patrimoniul valorilor materiale și spirituale, astfel încît în perspectivă imediată, România să se înscrie în rîndul țărilor socialiste mediu dezvoltate, sub semnul unei noi calități a vieții, a gîndirii și creației. Sub semnul propriilor noastre cerințe și posibilități, al acelei atît de vaste și prodigioase experiențe constructive care se remarcă deopotrivă în om și societate, în relieful uman, moral-politic și social al actualității care, în extraordinara sa dinamică, are un punct viu de reper — Congresul al IX-lea al partidului — și poartă pecetea de personalitate a unei epoci întru totul legată de numele, de lupta și viața conducătorului partidului și țării, Epoca Nicolae Ceaușescu.

Manifestările omagiale, sărbătorești, care au avut loc în acest răstimp de început de an și care au temeiul gîndurilor și sentimentelor noastre fundamentale, au avut menirea să releve încă o dată, și cu cea mai mare putere de semnificație, însuși acest rost al trainicei și inseparabilei legături care există între toate generațiile patriei și prin care, într-un moment aniversar, de amplă audiență și emulație națională, se exprimă însuși sufletul poporului, se aude bătînd însăși inima sa. Pentru că există această temeinică și însuflețitoare mîndrie, există acest temeinic și însuflețitor sentiment prin care munca și gîndurile în folosul țării au avut și au în această epocă o consacrare dintre cele mai adînci și mai rodnice, de ființa oamenilor și ființării fiind legate inseși ideile de libertate și independență, de unire și unitate, de dăruire și abnegație patriotică, revoluționară. Contemporani cu mari ctitorii și participanți activi la înălțarea lor, iată dimensiunea de fapt a unei

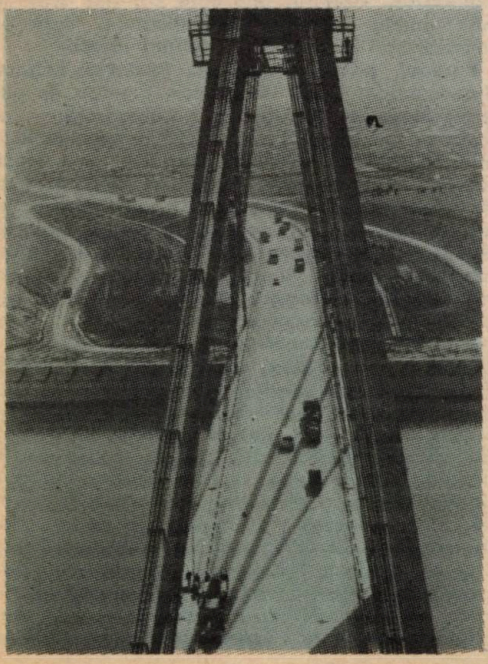

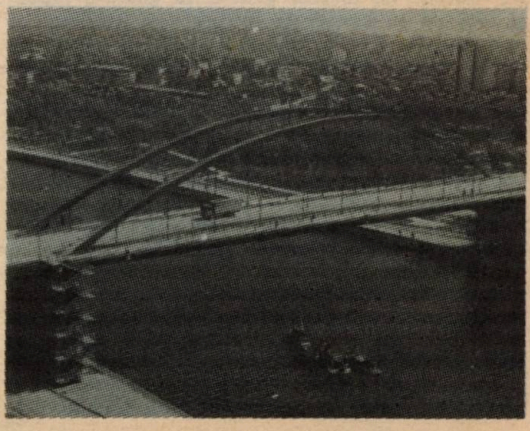

ridicări de conștiință care s-a petrecut la nivelul întregii țări și în lumina căreia știm deja atitea despre viitorul nostru. Mesajele omagiale de felicitare adresate secretarului general al partidului spun de fapt totul despre acest timp și despre eroul care, în spațiul geografic și istoric al țării, l-a întemeiat cu mari și inconfundabile prefaceri economice și sociale, cu mari și inconfundabile prefaceri umane.

Cauze mereu mai înalte

S-au împlinit două decenii de la organizarea teritorial-administrativă a țării, act politic și social care deschide calea înfăptuirii hotărîrilor istorice ale evenimentului crucial care a fost Congresul al IX-lea al partidului. Imaginea de astăzi a țării are în acel act coloanele vii de sprijin ale unei permanente edificări. De la politica investițiilor realizată sistematic și într-o dispunere proporțională, avînd ca scop și efect, totodată, însăși adîncirea democratizării relațiilor, a creării, în fiecare zonă, a nenumărate locuri de muncă, și pînă la ansamblul dezvoltării științei, învățămîntului și culturii, pînă la această nouă geografie culturală care este astăzi țara ridicată la nivelul propriilor sale cerințe și posibilități. Iată un traiect istoric și de proporții pe filiera căruia cele două decenii ni se relevă azi în toată amplitudinea lor materială și în toată densitatea lor de spirit. Ele fac arcul de boltă al epocii care începuse și duc spre punctul de gravitație al viitorului. Dar ele au și o semnificație în plus, de ordinul democrației, al eticii și echității în materie de progres și civilizație, de dezvoltare. Pentru că înființarea județelor a avut ca efect și implementarea în toate zonele a științei muncii și organizării, a răspunderii și angajării. Această permamentă și laborioasă școală a democrației care este viața a cunoscut un sens ascendent și ca urmare au putut fi create mai tîrziu organisme și instituții în răspunderea și conlucrarea cărora stau înșuși prezentul și viitorul. Toți cetățenii patriei, indiferent de naționalitate, au putut și pot participa la crearea bunurilor materiale și spirituale, beneficiind din plin de valorile progresului și civilizației socialiste. Oricine poate privi orașele și satele patriei noastre, înfățișarea generală a României, sublinia

secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Am aplicat în dezvoltarea generală a patriei principiul repartizării forțelor de producție pe întreg teritoriul țării. Astfel, în toate județele s-au realizat și s-au dezvoltat, după Congresul al IX-lea, peste 180 de noi platforme industriale, mii și mii de întreprinderi industriale și din alte domenii. Practic, în toate județele patriei noastre — așa cum s-a subliniat la Conferința Națională a partidului — s-a realizat o dezvoltare armonioasă a industriei, agriculturii, a celorlalte sectoare de activitate, ceea ce asigură adevărata egalitate în drepturi, condiții de muncă și viață egale pentru toți cetățenii patriei noastre, perspectiva înfloririi României, a unei vieți tot mai fericite.

Această perspectivă a înfloririi României a cunoscut și cunoaște susțineri în timp care, la rîndul lor, vin și consacră obiective și cauze mereu mai înalte. Programele actualei etape fac parte dintre acestea și converg spre acel ansamblu de realizări ale anilor nouăzeci și, pe mai departe, ale sfîrșitului de mileniu, sub semnul cărora eforturile și strădaniile de azi dobîndesc o substanțială împlinire. Cauza acestui viitor stă în dinamica și spiritul epocii de azi.

Profunda semnificație

Este în mod cert că evenimentul central al perioadei pe care o străbatem îl reprezintă Conferința Națională a partidului. De la acest înalt forum comunist emană preocupări și direcții care conferă actualității o semnificație aparte. Este acea semnificație de ordin politic și social ce merge tot mai adînc și cu mult mai departe în cuprinderea realității, o racordează neîncetat la propriile ei resurse, la propriile ei cerințe și o ridică, în același timp, la cota maximelor ei valori și potențe creatoare. Pentru ca, în virtutea hotărîrilor și programelor adoptate de cel de-al XIII-lea Congres al partidului, etapa pe care o străbatem să însemne o nouă dinamică a muncii și vieții, o eficiență nouă, superioară, a tuturor eforturilor, o răspundere și o angajare prin proba concretă a faptelor, a participării și contribuției directe la opera de înfăptuire a deziderateloor asumate.

Se referă această semnificație la însuși modul de a gîndi și acționa asupra realității, la viziunea în care o abordăm și prin prisma căreia sesizăm și conducem procesul tuturor transformărilor și devenirilor ei. O regăsim sub multiple laturi și cu multiple argumente în cuvîntările pe care secretarul general al partidului le-a rostit cu prilejul întrunirii unor forumuri de partid și de stat, la tribuna altor organisme ale democrației noastre muncitorești-revoluționare. Cu o dezvoltare pe tărîmul concepțiilor și ideilor care au avut și au de fiecare dată un suport viu în realitatea imediată ca și în aceea de perspectivă. Semnificația rămîne de aceea întotdeauna de ordin principial, teoretic și practic, astfel încît în cîmpul ei de referință au intrat și intră orizonturile tuturor domeniilor de activitate. Orientările privesc scopul mereu mai înalt și complex al construcției noii societăți ca și pe acela al edificării unei conștiințe revoluționare noi, înaintate. Despre o descătușare vorbește secretarul general al partidului, despre permanenta nevoie a frîngerii de inerții ; despre spiritul revoluționar care, în esența sa, se opune rutinei, vechiului, automulțumirii, și se constituie într-o reală forță a cunoașterii și înaintării mai departe, spre noi culmi ale progresului și civilizației, în interesul patriei și al poporului, al independenței și suveranității națiunii.

Implicarea în realitate

Activitatea politico-ideologică — în sfera căreia intră și cultura prin tot ceea ce numește ea, azi, în spațiul noii condiții umane — deține, în sensul celor arătate mai sus, un rol deosebit. Ea este strîns legată de conducerea societății pe fiecare unitate a sa de lucru, în perimetrul tuturor profesiilor și preocupărilor sale. Trebuie să lichidăm o anumită mentalitate, anumite cătușe care țin încătușați sau de care se prind unii care nu se angajează cu fermitate în noul ritm de dezvoltare a țării și atunci își bagă singuri mîinile în cătușe, considerînd că e mai bine să stea încătușați, să stea liniștiți, decît să iasă la muncă, să arunce cătușele, **spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu. Dar rezonanța, dar modul și altitudinea unor atari îndemnuri și observații ating sfere de preocupări care privesc însăși condiția culturii și artei, a creației care este chemată să se implice în realitate și, de la problematica, de la dimensiunile ei, să se exprime în chip vizionar, modelator. Să construiască, adică, să-și împlinească misiunea ca factor de conștiință revelator.**

Înalta semnificație a evenimentului pe care l-a reprezentat Conferința Națională a partidului decurge, de fapt, din tot ceea ce realitatea, în măsura ei economică și socială, se ra-

portează la dimensiunea de spirit a unei întregi epoci. Conferința, **sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu,** trebuie să prilejuiască bilanțul general al activității nu numai de la Congres, dar și al aplicării unor măsuri pe o perioadă mai lungă privind dezvoltarea democrației și participarea maselor, a poporului la conducerea societății, pentru ca să dea o perspectivă și să traseze căile dezvoltării în continuare a patriei noastre, a întăririi partidului, a rolului său conducător, ca factor hotărîtor pentru înfăptuirea planului cincinal, a obiectivelor stabilite de Congresul al XIII-lea, a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare spre comunism".

Sînt definite aici, în aceste cuvinte, spațiile înseși ale realității asupra căreia sîntem chemați să gîndim și să acționăm. În lumina tuturor acestor ridicări în relief geografic și istoric pe care harta țării le-a cunoscut și le va păstra sub titulatura unor mari și inconfundabile ctitorii. Ele alcătuiesc prezentul nostru concret tot astfel cum alcătuiesc și arhitectura de fond a viitorului.

Conștiința creatoare

„Avem un partid puternic, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, un partid tînăr, care a demonstrat în întreaga sa activitate că își îndeplinește cu cinste misiunea istorică asumată față de popor. Dar acum în fața partidului se pun noi probleme, noi trebuie să dăm noi răspunsuri în ce privește dezvoltarea socialistă a patriei noastre, perfecționarea continuă a conducerii și planificării, a democrației muncitorești-revoluționare, a activității de unire a întregului popor în realizarea marilor transformări revoluționare". Perspectiva pe care o consacră programele înaintării noastre pe calea progresului și civilizației, multitudinea problemelor pe care le ridică înfăptuirea acestora, sensul mereu activ și înalt al construcției noii societăți aduc în prim plan conștiința creatoare, angajarea întregului potențial de conștiință moral-politică și ideologică înaintată, formarea și afir-

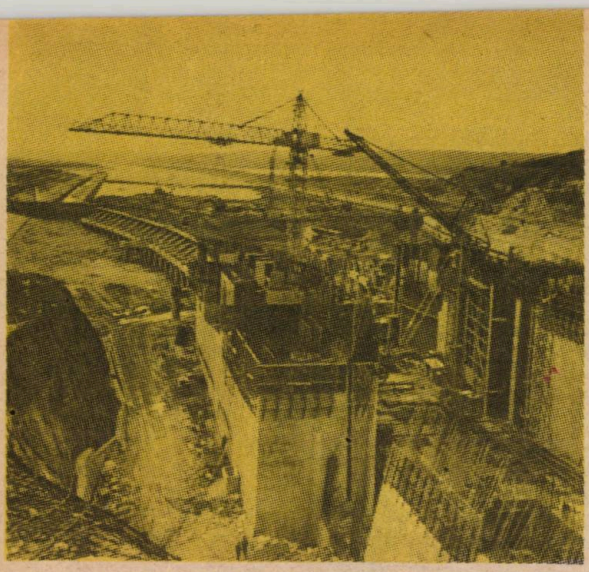

marea acesteia intr-un scop în permanență edificator. Pentru aceasta, de o deosebită importanță se prezintă activitatea ideologică, politico-educativă pentru întărirea spiritului revoluționar, pentru făurirea omului nou, activitate care antrenează în raza ei de acțiune întregul partid, toți factorii instructiv-educativi ai societății și nu în ultimă instanță cultura, nu în ultimă instanță literatura și arta.

Referindu-se la spiritul revoluționar și definindu-l mai ales ca pe o condiție esențială a luptei dintre nou și vechi, împotriva a tot ceea ce este perimat, depășit, dar și ca pe un mod al răspunderii și angajării patriotice, al dăruirii și abnegației, al înaltei competențe politice și profesionale, secretarul general al partidului definea însăși menirea comunistului, sarcina sa imensă, grea, dar și pasionantă, lucidă, de un extraordinar de limpede și cutezător țel politic și moral. Căci bătăliile, cele mai multe dintre ele, se dau de acum înainte cu noi și în noi înșine mai intîi. Și nu întotdeauna pot fi ele atît de clare încît în ordinea morală și socială a existenței totul să fie și lin și liniștitor totodată, să nu mai existe probleme adică, să nu mai avem pentru ce lupta. Ar fi o utopie, chiar dacă frumoasă, ar fi o iluzie, chiar dacă plăcută, ne-am amăgi. Realitatea pe care o propun idealurile și dimensiunea acestora în cîmpul realității practice, iată spiritul în care, asemenea unor semnale ce vin din prezent și viitor, se întîlnesc deziderateie acestei lupte pe care o purtăm, cu noi înșine și mai ales în noi înșine, în lumea propriilor noastre gînduri și a propriei noastre deveniri.

A fi, azi, revoluționar

În această înaltă accepție a spiritului revoluționar apare și rolul mereu mai activ al literaturii și artei, al culturii în general. Ce ar fi atunci această întreagă și fantastică ridicare de orizont material și spiritual care este țara cu toate construcțiile și instituțiile ei, cu toată știința și tehnica pusă în exercițiul depășirii stadiului de țară în curs de dezvoltare dacă ea și-ar fi propus un om cu suflet de seră ? Pentru cine și de ce atîtea fabuloase investiții, pentru cine și de ce o politică a învățămîntului, a științei și culturii, pentru cine și de ce un întreg sistem al democrației, al participării la conducere, la decizie, al răspunderii ? Și cine, căci nu oameni cu suflete seci au durat și vor dura aceste orașe și sate ale țării, nu oameni de seră cultivă înaltele aptitudini și înaltele vocații ale identificării cu țara, cu poporul, făcînd totul pentru

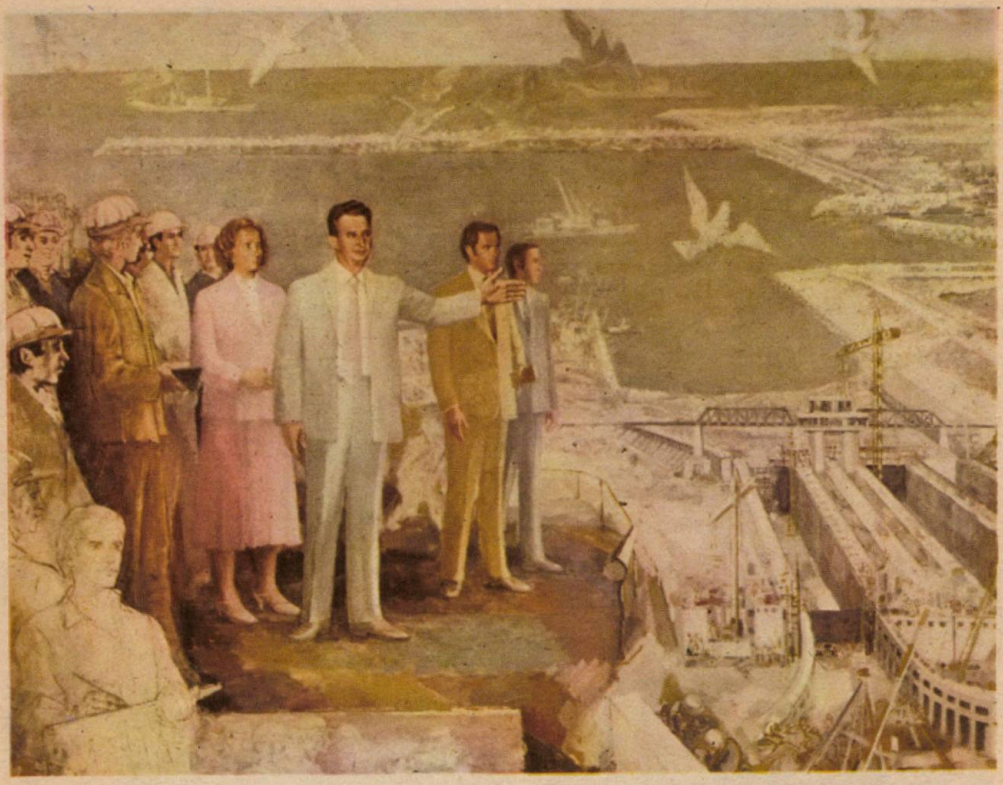

binele şi prosperitatea naţiunii lor. Dealtfel este o năstruşnică invenţie aceasta, ca şi multe altele, căci oameni de seră nu sînt şi nu pot fi nicăieri. Ceea ce încurajează şi cere partidul reprezintă tocmai contrariul, lupta împotriva vechiului, a tot ce frînează mersul înainte al societăţii, o bogăţie sufletească în stare să înnobileze şi să dezvolte pe mai departe înaltele calităţi morale, etice şi spirituale ale poporului, conştiinţa apartenenţei sale la idealurile socialismului şi comunismului. Aceasta este, între multe altele, şi explicaţia spiritului revoluţionar, aceasta este, în esenţa sa, şi noua calitate a condiţiei de a fi revoluţionar, de a fi comunist. Căci, neîndoielnic, dacă vorbim de o nouă calitate a muncii şi a vieţii, atunci putem vorbi şi de o nouă calitate a comunistului în condiţiile altei lupte, cînd baricadele sînt în noi şi ţin de o cu totul altă strategie şi de o cu totul şi cu totul altă împrejurare, ele sînt în noi şi în ridicare de altitudine, mereu ; convingerile cer de acum şi experienţă, cer pregătire, ştiinţă, competenţă, hotărîre, dăruire, abnegaţie, devotament. Şi pe deasupra iarăşi şi iar competenţă, pe deasupra iarăşi şi iar pregătire, aşezarea intereselor ţării, ale societăţii, mai presus decît cele personale. Aceste calităţi emană prin partid către societate şi devin, într-un proces istoric, calităţi ale întregului popor. Un partid al întregului popor este de aceea partidul comunist şi prin el se legitimează de fapt însăşi noua calitate moral-politică şi socială, unitatea care este un factor decisiv al libertăţii şi independenţei.

Abordarea viitorului

Am intrat, așadar, în cel de-al treilea an al cincinalului actual, continuăm să ne apropiem viitorul din perspectiva căruia, așa cum se subliniază, totul este să trecem la fapte, la îndeplinirea întocmai a planurilor și programelor adoptate de Congresul al XIII-lea și Conferința Națională ale partidului. Ca o pîrghie de echilibru, dar la altitudini noi, superioare, se situează acest an în raport cu experiența de pînă acum a actualei etape și în raport de experiența viitoare. Căci el face într-un fel jumătatea acestui traseu al sporirii factorilor intensivi ai implementării în toate domeniile și sectoarele de activitate a noului, a cuceririlor înaintate ale științei și tehnicii, pentru a ridica neîncetat randamentul muncii, al creației, forța de autodepășire după un ritm și o multitudine de cerințe în expresia cărora se relevă propriile noastre posibilități. Este vorba, în fond, de abordarea sistematică și concretă a viitorului, de pregătirea continuă a acestuia, dar, dintr-o perspectivă la fel de ne-

cesară și la fel de importantă, este vorba și de pregătirea noastră pentru acest viitor, este vorba de necontenita creștere și afirmare a spiritului revoluționar creator. „În noua etapă a revoluției, **sublinia secretarul general al partidului,** se cere, în toate domeniile de activitate un și mai puternic spirit revoluționar, de luptă și abnegație, să se pună pe primul plan înfăptuirea neabătută a principiilor eticii și echității socialiste. Comuniștii, revoluționarii trebuie să pună mai presus de toate interesele generale ale societății, interesele întregii noastre națiunii !

Valori de conștiință

Valorile de conștiință politică, morală și socială au un infinit teren de susținere în realitatea atotcuprinzătoare, dar ele se regăsesc totodată, intră în raza de acțiune a gîndirii și activității creatoare, sînt un inconfundabil și mereu viu orizont de aplicare a celor mai înaintate cuceriri ale cunoașterii umane. Știința și cultura dimensionează

azi existența creatoare, spiritul patriotic, revoluționar. Acea lume a certitudinilor care izvorăsc pe baza convingerilor științifice, a căutărilor, a răspunsurilor care, în ordinea imediată a existenței, își găsesc și aplicabilitatea practică, servind interesele poporului, ale patriei, scopurile și mijloacele înfăptuirii planurilor și programelor dezvoltării noastre pe calea progresului și civilizației socialiste. Sînt, toate acestea, și mobiluri scumpe inimii și conștiinței românești în expresia cărora regăsim, în fiecare început de an, prilejul de a ne gîndi la înaltul exemplu pe care îl reprezintă activitatea tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, remarcabilă personalitate politică, deținînd funcții importante în partid și societate, și prestigios savant de largă recunoaștere internațională. Sărbătorirea zilei de naștere a prilejuit gînduri și sentimente de stimă și prețuire care fac elogiul unei lupte și munci pline de abnegație. Învățămîntul, știința și cultura îi datorează mult, după cum în climatul însuși al creșterii, al formării pentru muncă și viață a tinerelor generații se regăsesc înaltele idei și concepții, susținute de o exemplară activitate practică, prin care contribuția tovarășei Elena Ceaușescu se integrează la loc de cinste în atenția întregii țări. Spre folosul poporului, al dezvoltării economico-sociale a patriei, în scopul și la dimensiunea mereu mai înaltă a înfăptuirii programelor și obiectivelor stabilite de forurile partidului, ale democrației noastre socialiste, muncitorești-revoluționare.

Sînt largi și multiple recunoașterile internaționale, ele aparținînd de însăși cauza umanistă, generoasă a științei și culturii, de transformare a acestora într-o forță indisolubilă a păcii, a progresului și civilizației, a înțelegerii și cooperării între popoare. Și în acest chip, și pe această cale, umanismul românesc dobîndește în lume certe orizonturi de susținere. Gînduri înalte, sărbătorești, fac și mai distinctă și mai puternică angajarea de a spori avuția materială și spirituală a poporului, îndeplinind întocmai toate marile cerințe ale înaintării noastre neabătute spre acel prag optim al progresului și civilizației care să ne confere în toate imaginea și atributele unei țări socialiste medii dezvoltate. Proiectele și programele duc spre anii nouăzeci dar și mai departe, spre începutul celui de al treilea mileniu. „Avem hotăriri, planuri și programe socialiste, care corespund pe deplin bazei materiale, capacității creatoare a oamenilor muncii, a întregului popor. Dispunem de tot ce este necesar pentru realizarea lor, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a partidului. Acum, hotăritor este să trecem cu toată fermitatea la activitatea practică, la luarea tuturor măsurilor organizatorice, tehnico-științifice în vederea înfăptuirii lor". Într-o asemenea ambianță, cu un asemenea sentiment a pășit țara în noul an, după o asemenea amplă și edificatoare imagine se călăuzesc gîndurile și faptele tuturor. Și, între toate acestea, ființa patriei purtînd, ca de fiecare dată, embleme sărbătorești.

Puternicul edificiu

Adoptat de Conferința Națională ca program de acțiune, de muncă și luptă al partidului, al întregului popor, Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională reafirmă, dezvoltă și întărește principii și teze ale făuririi societății socialiste care se constituie într-un prețios tezaur al gîndirii politice și sociale contemporane. Atît în latura experienței practice, cît și a celei teoretice, într-o amplă perspectivă a realității și după o amplă dialectică a acesteia. Se confirmă ca puterea argumentelor celor mai îndreptățite, de la etapă la etapă și într-un continuu proces de creștere, întregul traiect pe care l-am parcurs, pentru ca în anii actualei perioade să ne putem propune programe și mai îndrăznețe, riguros gîndite și urmărite în finalitatea lor esențială, să ne cerem mai mult și să învățăm a ne gîndi munca și viața în consens cu trebuințele de azi și de mîine ale societății. Pe cît de cuprinzătoare, pe cît de largă și complexă este problematica înaintării țării pe treptele mereu mai înalte ale progresului și civilizației socialiste, pe atîta de largă și de complexă este aria edificării în om și pentru om a bogăției de idei, de orizonturi culturale și științifice, de convingeri înaintate, a bogăției sufletești prin care se exprimă și se păstrează însuși modul de a fi și a simți al poporului. Stilpii de boltă ai unei mari și neîncetate construcții se văd astfel tot mai distincți și în tot mai armonioasă așezare la orizont, prin ei se aude și sunetul clipei prezente și al celei viitoare. Dar ei anunță și chipul tuturor creșterilor din noi și din lumea împlinirilor noastre, într-o bătălie care e și rămîne întotdeauna a spiritului revoluționar creator.

Viață istorică

O viață istorică au semnificat și semnifică – prin biografia luptei, a muncii și gîndirii lor – eroii. O viață istorică au dezvoltat și dezvoltă ei în conștiința timpului pe care îl trăiesc la o altă tensiune și la o altă altitudine decît noi, dincolo de sfera obișnuitului, o viață istorică și întru totul la vederea istoriei s-au însărcinat și se însărcinează ei să ducă, trăind și asumîndu-și timpul enorm, colectiv, ca o apartenență la însuși fondul principal al ideilor și idealurilor tuturor generațiilor. Este acesta necontenitul și înflăcărătul exemplu al celui ce în fruntea destinelor patriei și ale poporului străbate una dintre cele mai edificatoare și mai tumultuoase perioade ale contemporaneității noastre moral-politice și sociale, o epocă într-adevăr istorică legată într-atîta de puternic de numele, de lupta, de munca și gîn-

direa sa, incit chiar așa o și numim și ne încredințăm de însuși cugetul viitorului, al posterității care tot astfel o va reține. O epocă prin care ne ilustrăm nu numai pe planul unor aspirații la care ne-au dat dreptul libertatea și independența, ci și înfăptuirii eroice, măreție, pe măsura acestei libertăți și în lumina acestei independențe. Astfel încit, pe potriva gîndurilor și sentimentelor noastre naționale, în cuprinsul și pe durata întreagă a acestui adevăr, numim un erou : secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Dacă privim istoria trecută și prezentă, vom vedea coincidențe care ele însele pot să spună și spun ceva ce devine temei al unui prodigios și legendar destin. Anul de naștere este anul care va consacra Marea Unire, piscul înalt și cel mai de preț al năzuințelor și împlinirii noastre ca țară și popor, arcul de boltă al ființei naționale. Se împlinesc de atunci șaptezeci de ani. Dar ziua de naștere a președintelui României poartă în vecinătatea ei și datele unui alt eveniment istoric, tot atîta de scump inimilor și conștiinței noastre. Unirea, înfăptuirea celei dintîi Uniri. Treaptă cu treaptă, unirea a urcat și s-a înfăptuit în istorie numind cu graiul ei de suflet și de sînge aspirații și împliniri care alcătuiesc mărele tezaur ale poporului. Treaptă cu treaptă unirea a urcat și s-a împuternicit ca o coloană a infinitului în inima și cugetul generațiilor, pentru ca tot astfel să se cuprindă și munții și dealurile și cîmpiile aici, iar geografia să poată să însemne și istorie, și politică și morală, totodată, și chip viu, neasemuit, al ideilor și idealurilor noastre naționale.

Două date așadar și amîndouă de naștere, și amîndouă purtînd în semnificația și rezonanța lor istorică, numele și dorul de țară. Două date într-un destin de erou și două date, două înălțătoare evenimente în destinul țării. Aceasta este marea emblemă sărbătorească. Unirea de ieri și unitatea de azi fac prin această emblemă una dintre cele mai înalte și mai înflăcărate dovezi ale unei existențe eroice și tumultuoase. Ele, unirea de ieri și unitatea de azi, sînt, ca atîtea și atîtea alte demne și inconfundabile ctitorii, o operă istorică de dimensiuni într-adevăr epocale. Iar epoca, pe bună și mereu repetată dreptate, se numește cu numele eroului, al ctitorului ei.

Luceafărul

1600 — 1848
PAȘI CĂTRE

Cîteva sute de ani, locuitorii de la Carpați și de la Dunăre, urmași ai dacilor romanizați, au trăit în state diferite, cu nume diferite, unii stăpîni în țara lor, alții subjugați în propria lor țară.

În anul 1600, Mihai Viteazul a unit pentru prima dată într-un singur stat, centralizat, statul mai vechi al Munteniei, pe cel al Moldovei și pe cel al Transilvaniei. Pentru prima dată toate marile ținuturi istorice locuite, cultivate și apărate de români se aflau întrunite sub un singur sceptru românesc. Statul alcătuit de Mihai Viteazul n-a durat pentru că viața marelui erou a fost scurtă. Mihai Viteazul a fost asasinat în pămîntul Transilvaniei cucerite și țările românești, revenite la condiția de dinainte de Mihai Viteazul, au așteptat multă vreme unirea firească a românilor într-un stat unitar.

Pînă cînd se va petrece prima Unire, fapta lui Mihai Viteazul a fost un imbold și un model pentru mulți urmași. Importanța politică și militară a blocului celor trei țări românești s-a impus succesorilor lui Mihai, fie din Transilvania, fie din Moldova sau Muntenia. Raporturile de colaborare, de întrajutorare, de alianță dintre aceste țări devin la un moment dat atît de importante încît ele constituie împreună un factor politic de prim rang pentru centrul și răsăritul Europei.

Modelul Daciei vechi a stimulat multe inițiative. Principi de orizont renascentist au dorit să refacă la Carpați hotarul vechiului stat al lui Decebal. Nici o inițiativă n-a avut an-

1859 — 1918
MAREA UNIRE

vergura celei pe care a luat-o actul unificator al lui Mihai Viteazul, niciunul dintre aceste proiecte livreşti n-a ajuns să semnifice atît de mult pentru români ca Unirea de la 1600.

Generaţia tinerilor progresişti şi revoluţionari de la 1848 au preluat de la predecesorii lor mitul Daciei şi al Unirii înfăptuită de Mihai. Nicolae Bălcescu a scris o carte nemuritoare despre românii intraţi sub domnia viteazului voevod român al Unirii. Din aceste preocupări pentru Unire avea să iasă fraternizarea revoluţionarilor moldoveni şi munteni cu cei din Transilvania şi proiectul unei revoluţii unificatoare a tuturor românilor. Revoluţia de la 1848 a fost însă sufocată atît în statele româneşti de la sud şi răsărit de Carpaţi, cît şi pe pămîntul Transilvaniei.

Unirea a rămas un act al viitorului, care era însă aproape.

La 1859 are loc Unirea Moldovei şi a Munteniei sub un domn unic, care este Alexandru Ioan Cuza. A fost un act de mare entuziasm dar şi de maturitate politică. Aflată între mai multe puteri europene interesate de controlul

zonei răsăritene, cele două state româneşti îşi impun în cele din urmă voinţa şi impun modelul propriu de existenţă. Ia naştere o Românie care prin simpla ei apariţie anunţă viitoarea cuprindere în ea a tuturor românilor.

La 1 decembrie 1918, vechile dorinţe şi proiecte sînt împlinite. În urma unui război catastrofal şi ruinător pentru ea, imperiala monarhie aus-

tro-ungară se năruie. Ungaria care încearcă să preia prerogativele imperiale ale Austriei căzute se va prăbuşi şi ea datorită lipsei de realism : popoarele încătuşate de vechiul imperiu doresc să trăiască libere, după propria lor voinţă, propunerile Ungariei însemnînd pentru ele menţinerea în robia din care vor să iasă. Cehii şi slovacii la nord, iugoslavii la sud şi românii la răsărit iau hotărîrea să-şi autodetermine existenţa. Astfel apar statele naţionale ale unor popoare încătuşate de exploatarea imperială a Austro-Ungariei. La Alba Iulia, pe 1 decembrie 1918, 100 000 de români cer, ca reprezentanţi ai întregii Transilvanii, Unirea cu România. În spiritul cel nou al vremii, prin consultarea maselor, s-a produs această Mare Unire care a dat alcătuirea modernă a României în configuraţia aproximativă de astăzi.

Poporul român, oamenii săi de cultură, intelectualii, artiştii au trăit la o mare intensitate problema Unirii, aspectele ei istorice. Numeroase pagini sugestive, semnificative s-au scris despre 1600, despre 1848, despre 1859, despre 1 Decembrie 1918, despre revanşa poporului asuprit de veacuri, care respiră liber într-o ţară liberă după 1918.

Luceafărul 30

1958 — 1988

Primul număr al revistei Luceafărul a apărut pe 15 iulie 1958. Pe 15 iulie 1988 ea împlineşte treizeci de ani. Revista a fost editată de Uniunea Scriitorilor la iniţiativa unui grup de scriitori care scoteau Tînărul scriitor.

Din Tînărul scriitor se trage Luceafărul.

Primul nume al revistei a fost Miorița.

De la Miorița s-a ajuns la Luceafărul.

Luceafărul a fost numele mai multor reviste româneşti, cea mai cunoscută fiind Luceafărul budapestan, apoi sibian, apoi bucureştean.

Al patrulea Luceafărul a apărut la Sibiu, unde se retrăsese universitatea clujeană.

La originea revistei postbelice, din 1958, stau nume ca Mihai Beniuc, Mihu Dragomir, Aurel Martin, Aurel Mihale, Haralamb Zincă, Fănuş Neagu şi alţii.

Luceafărul a avut un director, Mihai Beniuc, şi mai mulţi redactori şefi, precum : Aurel Mihale, Eugen Barbu, Ştefan Bănulescu, Virgil Teodorescu, Nicolae Dragoş, Nicolae Dan Fruntelată. A avut şi mai mulţi adjuncţi dintre care citäm : Mihu Dragomir, ctitor practic al publicaţiei, Alexandru Oprea, Ion Dodu Bălan, Gh. Achiţei, Cezar Baltag, Gh. Tomozei, Fănuş Neagu, Eugen Simion, Adrian Păunescu, Mihai Ungheanu.

Luceafărul a încurajat mulţi tineri , publicîndu-i, premiindu-i, susţinindu-le critic cariera. A avut un Cenaclu dinamic „Nicolae Labiş“ şi două prelungiri ale acestuia în perioada 1974—1980 şi din 1987 încoace.

Scriitorii tipăriţi de ea sînt astăzi în manuale sau clasici în devenire.

PROLOG

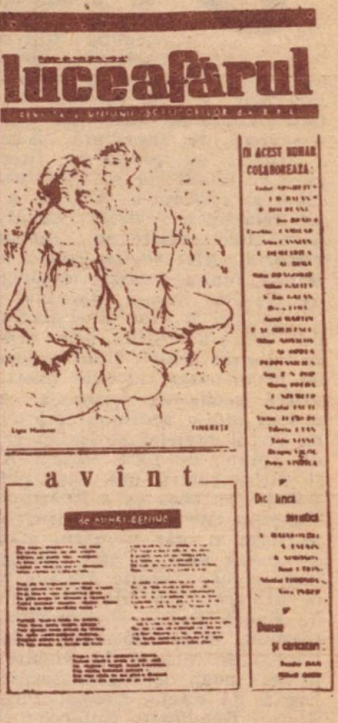
luceafărul

avînt

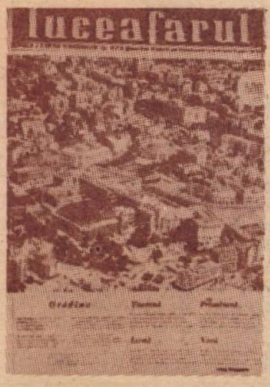
luceafarul

LUCEAFARUL

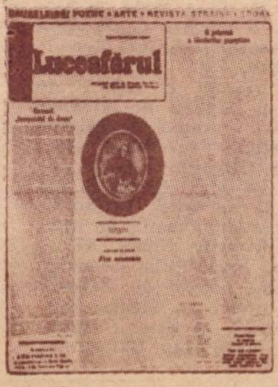
Luceafărul

Luceafărul

Luceafărul 30

RAMPĂ DE LANSARE A CĂRȚILOR

Despre Luceafărul s-a spus că este revista literară a tinerilor. Și într-adevăr cei care au scos-o mulți ani la rînd au fost tineri, iar cei tipăriți de ei, deasemeni tineri. Suflul acestei reviste a fost întotdeauna tineresc, inconformist, polemic, incomodant. De aici au plecat uneori primele salve împotriva inerțiilor și șabloanelor. Dar ceea ce trebuie subliniat este că Luceafărul a fost o revistă de literatură. Adică o revistă care a tipărit cu precădere literatură, o revistă care se mîndrește cu literatura pe care a tipărit-o și susținut-o. Aceasta a fost caracteristica de temelie a revistei Luceafărul, gloria ei pe care alte reviste au concurat-o fără gîndul victoriei. Alte reviste aveau multă critică literară, multă analiză, ideologie, cum era vecina Gazetă literară, dar mai puțină literatură. Luceafărul a avut și el paginile lui de critică, dar nu s-a distins prin atitudini sistematice, n-a lansat critici, fiind preocupată întotdeauna de promovarea tinerilor poeți și prozatori. De altfel, secția de critică a revistei Luceafărul a fost într-o continuă improvizație, chiar dacă în vîrful revistei străjuiau critici de atitudine, de opinie, de linie fermă. A prevalat creația și puține reviste pot, după război, suporta comparația cu ceea ce a tipărit revista Luceafărul. Nu știm cîte cărți de critică au fost scoase din paginile ei, dar numărul cărților de poezie și de proză apărute aici, aproape integral, este impresionant. Multe din ele au fost evenimente literare. Iată cîteva : Prinzul de duminică de **Eugen Barbu**, Fragmentarium de **Ion Lăncrănjan**, Viața deocamdată de **Ioan Alexandru**, Cartea de recitire de **Nichita Stănescu**, Singur printre poeți de **Marin Sorescu**, Ningea în Bărăgan de **Fănuș Neagu**, Iarna bărbaților de **Ștefan Bănulescu**, Sufereau împreună de **Ion Băieșu**, Poeme de **Marin Sorescu**, Zoosophia de **Ion Gheorghe**, Eclipsa de soare de **Ion Lăncrănjan**, Cartea cu prieteni și A doua carte cu prieteni de **Fănuș Neagu**, Respirări de **Nichita Stănescu**, Călătoria de **George Bălăiță**, Reconstituirea de **Horia Pătrașcu**, Zeii neatenți de **A. I. Zăinescu**, Scriitori români de azi, II de **Eugen Simion**, La sfîrșitul lecturii de **Alexandru George**, Poeme către mama de **Mircea Micu**, Exactitatea admirației de **Mihai Ungheanu**, Mieii primi și Ultrasentimente de **Adrian Păunescu**, Utopia de **M.N. Rusu**, Piinea noastră cea de toate zilele de **Ov.S. Crohmălniceanu**, Scriitori tineri contemporani de **Mircea Iorgulescu**, Oul de **Gheorghe Suciu**, Nu te lăsa niciodată de **S. Pop**, Imposibila întoarcere de **Marin Preda**, Viață, poezie de **Zaharia Stancu**, Cînd poeții erau tineri de **Nicolae Stoian**, Colocvii de **Ilie Purcaru** și **Ștefan Bănulescu**, Cîntece de cîmpie de **Ștefan Bănulescu**, și așa mai departe.

FILOSOFIA COMPOZIȚIEI

Acesta este un titlu din Edgar Allan Poe, sub care marele poet american explica cum se face un poem. Era de fapt o explicație a Corbului. Corbul a fost frumoasa obsesie a multor poeți români. La o evaluare aproximativă Corbul a fost tradus în românește de circa treizeci de ori, de treizeci de autori diferiți. Fiecare din ei a încercat să reproducă sunetul inconfundabil al marelui poem. Este una din notele definitorii ale literaturii române. Marea competiție artistică a transpunerii în românește a savantului și artisticului poem Corbul a început încă din secolul trecut.

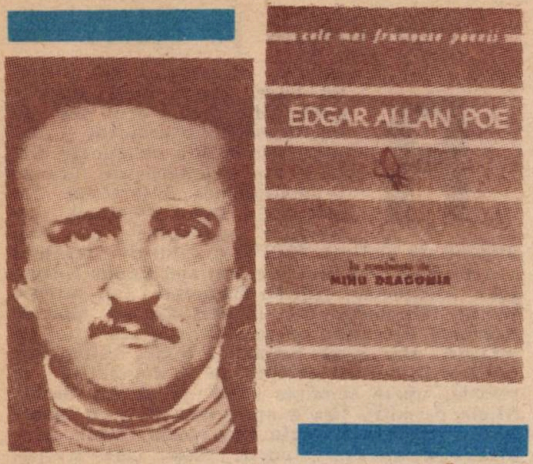

Unul din spiritele tutelare ale revistei Luceafărul, după cele mai multe mărturii, sufletul noii reviste, a fost şi el fascinat de Edgar Allan Poe. Mihu Dragomir care a croit revista, care a arătat o atît de mare atenţie pentru tineri şi pentru meşteşugul artei poetice era un iubitor al poeziei de speciale ecouri scrisă de Edgar Allan Poe. Lansarea numeroşilor poeţi de către revistă la rubricile de care Mihu Dragomir a răspuns, Dintre sute de catarge şi Steaua fără nume, era prezidată în secret de acest zeu al lirismului modern. Anii poeziei cu teme limitate şi cu reportaje versificate nu erau favorabili unei făţişe predilecţii şi pasiuni Poe. Mihu Dragomir n-a renunţat însă la ea niciodată şi ea a răzbătut în poezia lui.

Tîrziu, prin anii şaizeci, a putut să apară în Cele mai frumoase poezii (Albatros, 1964), un volum de Poezii şi poeme de Edgar Allan Poe, al doilea volum compact după cel tradus de Emil Gulian în 1939 din Edgar Allan Poe. Un vis era astfel transformat în realitate. Traducerile din 1964 sînt rezultatul unei lungi munci de laborator asupra textului englez.

La Luceafărul, Mihu Dragomir înseamnă şi Edgar Allan Poe. Revista tipărea prin 1975 încă două traduceri inedite ale Corbului. Cel care o făcea, Mihai Ungheanu, mergea, fără s-o ştie pe atunci îndeajuns, pe o linie caracterizantă pentru revistă. Mihu Dragomir a iubit Mioriţa, pe Eminescu şi pe Edgar Allan Poe. Suficient pentru a caracteriza o personalitate şi pentru a-i explica munca benedictină la o revistă pentru promovarea scriitorilor tineri.

PRIMA IUBIRE

Există scriitori care scriu la toate revistele. Alţii care se despart de unele pentru altele. Fănuş Neagu a început să scrie la revista Luceafărul. Aici i-a apărut Ningea în Bărăgan. El este acela cu care s-a deschis, după amintirile confraţilor, cenaclul revistei Luceafărul cu această povestire. Era redactor la proză, răspundea plicurilor din ţară, alături de Petru Vintilă, şi, odată, exasperaţi de uriaşa cantitate sosită la redacţie le-au pus pe foc. De a doua zi au luat-o de la capăt : poşta era la fel de ameninţătoare. Revista Luceafărul era o revistă care dădea amatorilor speranţe şi nu numai speranţe.

Volumul Ningea în Bărăgan a apărut în bună măsură în Luceafărul. A fost un debut excepţional, anunţînd un mare povestitor. Fănuş Neagu a confirmat acest debut. A trecut între timp pe la alte publicaţii, la Amfiteatru, ca şef de secţie la proză, o întrupare a generozităţii, a siguranţei de gust, dar şi a dezordinii redacţionale. Cînd i-a apărut Îngerul a strigat, din care cîteva fragmente fuseseră tipărite în Luceafărul, revista i-a închinat o pagină. Cornel Regman, fost şi el luceferist pasager, a scris atunci o cronică în Viaţa românească : „Îngerul a strigat şi critica s-a predat".

Fănuş Neagu a fost şi este un scriitor iubit. Flerul infailibil al publicului preţuieşte ceea ce va rămîne la el fără moarte : superba minuire a limbii române, literatura lui sărbătorească. Apoi Fănuş Neagu a lucrat în redacţie şi a făcut Poşta redacţiei la proză. Ciudat, n-a reuşit să lanseze decît un prozator, pe Ion Bledea şi acela fără forţă de impact. Şi erau acolo trei prozatori : Ştefan Bănulescu, Fănuş Neagu şi Constantin Ţoiu.

Apoi Fănuş Neagu n-a mai apărut în Luceafărul pentru o vreme. Dar a revenit cu o Carte cu prieteni tipărită număr de număr în revista Luceafărul. A apărut apoi în volum. E o carte de ţinut minte. A scris apoi o A doua carte cu prieteni, cu totul memorabilă, tipărită tot în Luceafărul. Din revistă a luat, pentru a încheia cartea cu el, articolul La marginea literaturii, adevărată profesiune de credinţă şi conştiinţă literară în apărarea memoriei lui Arghezi şi a literaturii române. Cele mai bune pagini ale romanului Scaunul singurătăţii le-a tipărit tot în revista primei iubiri. Şi tot aici sînt inserate paginile suplimentului Dunărea, revista în revistă pe care Fănuş Neagu, ca președinte al Cenaclului „Panait Istrati" din Brăila al Uniunii scriitorilor, o face cu lucrările cenacliştilor săi. Este nelipsit de la lucrările actualului Cenaclu Luceafărul. Un exemplu de fidelitate faţă de o revistă, pe care el, şi alţii ca el, o consideră o idee. De la Ningea în Bărăgan pînă la Scaunul singurătăţii e o linie care trece cel mai des prin ograda revistei Luceafărul.

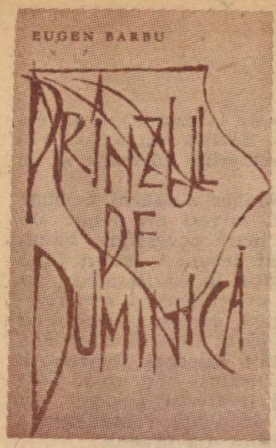

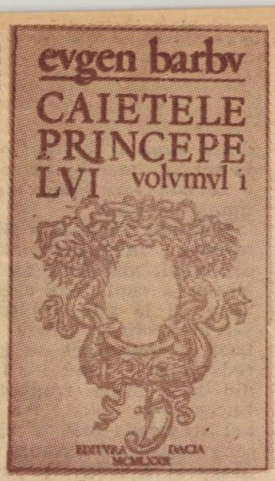

EXPLOZIA LUCEAFĂRULUI

Când a venit la Luceafărul, Eugen Barbu trecuse prin paginile revistelor umoristice ca Veselia, prin Fapta lui Mircea Damian, de la care a învățat ceva, prin cenaclul lui E. Lovinescu, fără să stăruie, prin corectură, prin reportaj, prin Tînărul scriitor, unde a tipărit fragmente din Groapa, prin lumea literară care lua atunci o față nouă.

După Groapa Eugen Brabu a venit la Luceafărul. Avea darul de a întoarce totul pe dos, de a isca energii, de a provoca polemici. Știa că nemișcarea este moarte și că literatura română trebuie servită cu devotament, cu respect și iubire pentru limba română și pentru marile ei valori. Nu-i iubea pe făcătorii de literatură ai zilei și nici aceștia nu-l iubeau. Apariția lui în fruntea unei reviste literare este aproape inexplicabilă și norocoasă. Neglijenții au ținut apoi să-și repare greșeala. Dar isprava era făcută. Eugen Barbu definitivase însă opera de pedagog literar a lui Mihu Dragomir : În literatura română intrase pe porțile Luceafărului una din cele mai vitale și fecunde generații literare. În sfîrșit, multe se pot spune despre Eugen Barbu, dar ceea ce rămîne este că a iubit literatura română și a dat certificate de lansare unor scriitori care au confirmat. Mulți poeți, dar și prozatori.

Fără gelozii imediate Eugen Barbu a deschis porțile cenaclului „N. Labiș" și ale revistei pentru cei ce se anunțau. I-a primit mai ales pe cei care jurau pe limba română și pe marile ei teme și direcții. Carierele lui Ioan Alexandru, Gheorghe Pituț, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Ileana Mălăncioiu și atîția alți poeți au plecat de aici. Fănuș Neagu, Ștefan Bănulescu, Ion Băieșu, Ion Lăncrănjan, Horia Pătrașcu, Gheorghe Suciu și-au tipărit volume întregi în revista Luceafărul. A promovat și critici : le-a cerut decizie și spirit polemic. Selecția lui a făcut dirã, Acesta este Eugen Barbu. Cel care și-a susținut totodată aici și propria lui operă, contestînd-o pe a lui Marin Preda. Aici au apărut pagini din Caietele princepelui, aici a apărut Prînzul de duminică, o carte care a anunțat viitorul modernism al prozei postbelice, aici i-a apărut Măștile lui Goethe. Luceafărul fără Eugen Barbu nu poate fi înțeles integral și nici Eugen Barbu fără Luceafărul. Mai mult decît atît, o întreagă generație literară și direcția ei se explică în paginile revistei. În totalitate, Eugen Barbu a stat la Luceafărul doar 4 ani.

DESPĂRȚIREA DE TRECUT

Revistei Luceafărul pe vremea lui Eugen Barbu nu-i plăceau închistările. Redactorul șef nu era înțepenit în protocol și nu-i plăcea literatura pe puncte. Ceea ce era fără surpriză, fără șoc îl nemulțumea. Literatura închistată a anilor cincizeci, șabloanele și dogmele au fost dinamitate aici mai întîi prin valul de literatură vie. Iată de ce a fost preferat aici Fănuș Neagu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ion Băieșu, Ștefan Bănulescu, mai înainte. Era un mod de a critica literatura și prin producerea altei literaturi. Dar s-au tipărit și texte critice împotriva literaturii șablonarde și dogmatice în revistă, unele semnate chiar de Eugen Barbu. Altele de alții. Era o stare de spirit cu manifestări diverse. De prin 1954 încolo revista adăpostea și un fost student ieșean care trecuse pe la Viața studențească. Avea condei, era sprinten, inteligent și știa să-și facă rîs de anume tabieturi. Scria critică literară și după aceea scria parodii. Așa a intrat în literatură Marin Sorescu în chip de cronicar literar, cu vervă și plasticitate, cu mult simț literar, dar și ca parodist. Parodiile lui au făcut vîlvă. Au apărut mai întîi în revistă. Autorul știa să înfigă acul ironiei unde trebuia. S-au produs reacții, proteste, semn că tînărul Marin Sorescu executa un oficiu critic bine țintit prin paro-

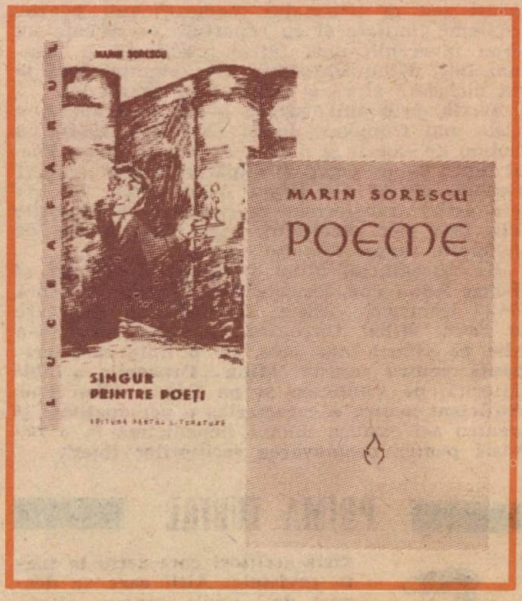

diile lui. I-a apărut și cartea Singur printre poeți și a fost pus alături de Gh. Topîrceanu. A fost muncă de o viață să iasă de sub această etichetă și comparație. După aceea, la Luceafărul, Marin Sorescu a scris poeme, le-a citit mai întîi în Cenaclul „Nicolae Labiș" ; dar și teatru, unde a devenit „filozof". În istoria revistei stă încrustat numele lui. Luceafărul e îndatorat lui Marin Sorescu, dar și Marin Sorescu Luceafărului. Și la fel de mult lui Eugen Barbu.

ASACHI ÎNTEMEIETORUL

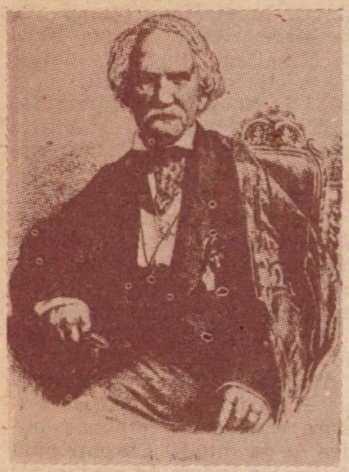

În 1988 se împlinesc 200 de ani de la nașterea lui Gh. Asachi. Istoria literaturii române din perioada antebelică l-a considerat pe Gh. Asachi „părinte al literaturii române". Într-adevăr, Gh. Asachi a fost începător de presă română, de teatru românesc, de poezie lirică nouă, de nuvelă istorică, ca și de grafică modernă pe teme istorice românești. Suficiente titluri de glorie pentru un scriitor. Dar Gh. Asachi nu mai este un scriitor la modă și acest lucru este pînă la un punct firesc. Limba scrierilor lui ține de altă epocă, modelele nuvelelor lui istorice sînt ale unei literaturi străine romantioase și inactuale, climatul litografiilor lui este creat cu o recuzită străină realităților românești. O impresie de adaptare forțată, de colaj strident, de grefă neizbutită. Efortul scriitorului de a adapta literatura română la speciile literare europene moderne este vizibil. Literatura lui Gh. Asachi este plină de hibrizi, unde aliajul se vede, se simte. Și asta se întîmplă pentru că proporția elementelor care-l compun nu este cea mai fericită. Sînt pași către o sinteză necesară, care nu se realizează întotdeauna. Omul cunoștea străinătatea, fusese școlit în Italia de unde vine cu o cultură și o formație artistică finite. În literatura română, care preferă formele armonioase, echilibrate, literatura lui se va izbi atît de dificultățile începutului, de absența predecesorilor, cît și de această receptivitate direcțională. Baladele și legendele lui Asachi sînt ambițioase și grandioase. El va voi aici reconstituirea mitologiei românești pe spațiu moldovenesc. Este primul care o face cu un echipament literar bine strunit și toate încercările ulterioare de seamă își au aici un punct de raportare. Hașdeu își are și el un înaintaș. După cum și încercările istorice în vers și proză ale lui Dimitrie Bolintineanu trebuie puse în legătură cu ale mai vîrstnicului confrate de la Iași. Vrem să spunem că Gh. Asachi nu este singur în proiectele sale literare. Mai mult decît atît, Gh. Asachi va avea urmași. Apăruse Alexandru Lăpușneanu de C. Negruzzi, cînd Gh. Asachi își începe seria de narațiuni istorice. Dar ceea ce este de reținut, C. Negruzzi are un singur urmaș, pe Alexandru Odobescu, pe cînd maniera romantioasă a epicii istorice a lui Gh. Asachi este cea care face școală. O întreagă literatură de inspirație istorică lăcrimoasă, sentimentală, fantastă și incredibilă se dezvoltă pe drumul deschis de Asachi. Occidentalizarea cadrului nostru istoric și a psihologiilor, actualizarea lor, sînt trăsăturile pe care le vom regăsi la numeroși autori de proze istorice care au venit după Asachi. Numai că aceștia nu aveau ce avea Gh. Asachi, scriitor născut. Oricît ar fi de incongruente elementele mixte ale povestirilor și nuvelelor asachiene, ele se citesc și astăzi cu sufletul la gură. Gh. Asachi are fantezie epică, ritm, duct verbal, nuvelele lui sînt antrenante și captivante. Paradoxal, dar ele sînt nemuritoare și oricît de sus am pune pe C. Negruzzi, pe Alexandru Odobescu, pe Sadoveanu, locul lui Gh. Asachi nu poate fi scos din literatura română. Tot așa după cum locul lui în istoria artei plastice românești nu poate fi dislocat de nimeni : în materie de litografie pe teme istorice, Gh. Asachi a creat un stil, o direcție, a creat poncifuri. Importanța acestui prolific înaintaș este mai mare decît dorim s-o băgăm de seamă astăzi. Este un desuet ? Desigur, dar creația lui este capabilă să ne captiveze și astăzi. Figură inclasabilă, incomodă pentru critici și istorici literari, Gh. Asachi merită sărbătorirea datorată cititorilor. Reproducem în almanahul nostru o scriere în proză pe care edițiile vechi și noi n-o reproduc. Lopușna, o scriere pentru care Asachi s-a documentat, mergînd la fața locului. Ea ilustrează preocupările, dinamismul și metoda autorului.

LOPUȘNA

Nuvelă istorică de G. ASACHI

Moldova care face parte a Principatelor Unite, nu se întindea în vechime numai de la Marea Neagră spre Nord la Mihăileni unde se mărgineşte cu Imperiul Austriei, ci pînă la Sneatin, frontiera Galiţiei. Astă parte a Moldovei denumită Bucovina a conservat tipul naţional, în ea se află Suceava, vechea Capitală şi scaunul Domniei, monăstirele cele dotate de strămoşi cu scopul de binefacere publică, care se plinesc de guvernul Austriei cu sumele provenite numai din procentele acelor averi. De însemnat este cum astă parte a Moldovei a încăput în imperiul austriac : necontenitele tulburări intestine ale Republicii Polone au nevoit pe Rosia, Prusia şi Austria, în timpul împărăţiei Mariei Teresa, de a împărţi între dînsele Polonia, care număra atunce 20 milioane poloni şi se întindea de la munţii Carpaţi pînă la Marea Baltică. Spre a îndemîna comunicaţia între Galiţia şi Transilvania , Austria a cerut de la turci a-i da din Moldova o hliză de drum. Poarta generoasă, a dat din lucrul ce nu era al ei, a învoit la 1775 a-i da acest drum de comunicaţiune, atunce Austria după exemplul a Didonei *) de Cartago în loc de un asemene simplu drum a luat Bucovina.

Această provincie intitulată de Austria Ducat este cultivată de guvernul ei, care aplică venitul averilor monastireşti în aşezăminte de binefacere şi în edificarea rezidinţei Episcopale cu o manifiscenţă escurială.

***) Didona prinţesa fiica lui Priam, scăpînd din surparea Troiei, a ajuns pe ţărmul Africei unde de la regele indigen a cerut un teren de mărimea unei piele de bou, şi învoindu-se, a tăiat acea piele în şuşeniţe subţiri care le-a întins pe pămînt cuprinzînd un loc unde a pus temelie Cartaginei faimoasa cetate şi prin episodul lui Enea al ei amant pe care a abandonat-o, încît ea din disperaţie în public s-a ars, care scenă s-a ilustrat de Vergiliu în poema sa denumită Eneida.**

Alexandru Lăpuşneanu, după fresca din Mănăstirea Slatina (sec. al XVI-lea)

Astă frumoasă parte a Moldovei a fost în vechime teatrul evenimentelor despre care vom relata acele întîmplate la 1552 sub domnia lui Alexandru Lepuşneanu.

La intrarea sa în ţară fapte crude au caracterizat începutul Domniei sale. Nefiind el de neamul Dragoşilor a fost nevoit prin o căsătorie a-şi procura o dignitate şi dinastie [ale] sale, drept aceea s-a însurat cu Rucsandra despre a cărei origine scriitorii au diferite opiniuni.

Miron vrednicul de crezare autoriu, şi lista lui Scarlat declara că Rucsandra a fost soră a lui Ilie şi Ştefan, şi fiică a lui Petru Rareş pe care Alexandru a luat-o de soţie care fusese mireasa lui Talge ; el avu cu dînsa doi fii Bogdan şi Petru.

Istoricul Brancovitch o numeşte fiica unui despot adică fiica lui Lazăr Brancovitch din familia marelui Duca de Servia.

Forgatch raportează că prin soţia sa, Alexandru era neam cu Zrini a despoţiilor de Tracia. Graţian şi Sommer pretind cum că ea a fost greacă şi anume că se trage în linie dreaptă de la Eraclizi, Iacob Eraclide amestecă în a lui genealogie toate cu mama Rucsandrei şi că soţia lui Rareş a fost Serviană (Brancovitch).

Alexandru abia s-a înturnat în Moldova, îndată s-a şi supus Sultanului cu îndatorire de tribut. Sultanul deşi nu prea plăcută îi era astă declaraţie, totuşi din cauza altor a sale afaceri politice, s-a părut mulţumit deodată, şi nu în tîrziu a pus la probă a lui servicii.

Încă în noiemvrie 1552 Sultanul a înconştiinţat a sa voinţă ca Transilvania să se întoarne Isabelei şi să se alunge oastea lui Ferdinand al Austriei ; asemene l-a încunoştiinţat cum că oastea turcească sub comanda lui Achimed Paşa, şi principii Moldovei şi ţării Munteneşti, precum şi un corp de tătari sînt însărcinaţi cu plinirea acestui ordin.

Despre altă parte generalul asutriac Castaldo a voit a se menţine în Transilvania atît timp cît va putea. Dar nu tîrziu află de la principii acei noi că ei erau un nemic neîmpăcat, pentru că Alexandru atît dupre ordinul turcesc, cît şi dupre dorinţa regelui de Polonia, fratele Isabelei avea să coopereze alungarea trupelor Ferdinandese din Transilvania. Se pare deci că Castaldo a opus lui Alexandru un contra voievod anume Aron, şi a căutat pe acesta, precum pe Radu în ţara Muntenească (însă în zadar), a-l instala

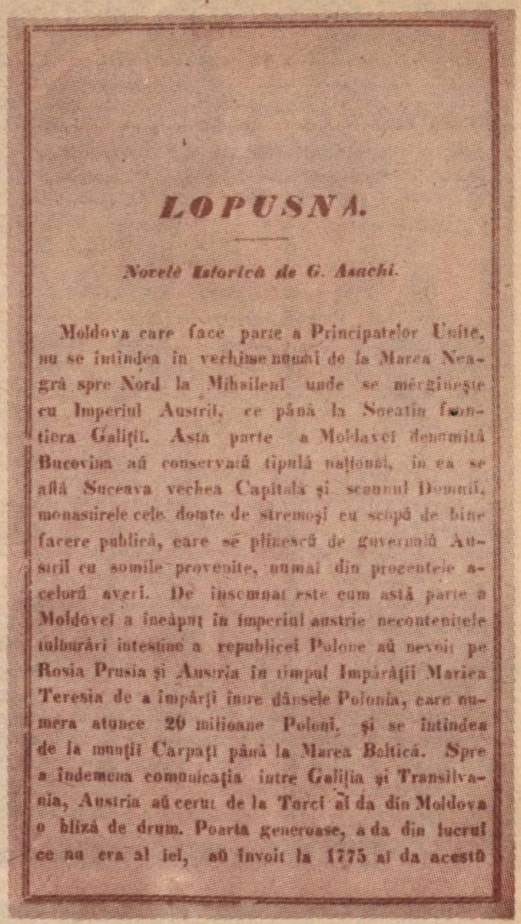

La începutul anului 1553, Alexandru a arătat că nu era amic al lui Ferdinand. El a făcut o încurgere în Transilvania de unde între altii a adus mulţi prizonieri nobili.

În această epocă s-a tîmplat în Moldova următorul episod al lui Ioan Eraclides. Acest grec era născut în Creta, fiu al unui căpitan de vas, el a dat pe fiul său în Creta spre învăţătură

LOPUSNA.

Novelă Istorică de G. Asachi.

Moldova care face parte a Principatelor Unite, nu se întindea în vechime numai de la Marea Neagră spre Nord la Mihaileni unde se mărgineşte cu Imperiul Austrii, ce până la Sneatin frontiera Galiţii. Astă parte a Moldavei denumită Bucovina aŭ conservatŭ tipulŭ naţional, în ea se află Suceava vechea Capitală şi scaunul Domnii, monastirele cele domte de stremoşi cu scopŭ de bine facere publică, care se plinescŭ de guvernulŭ Austrii cu somile provenite, numai din procentele acelorŭ averi. De însemnat este cum astă parte a Moldovei a încăput în imperiul austrie necontenitele tulburări intestine a republicei Polone aŭ nevoit pe Rosia Prusia şi Austria în timpul Impărăţii Marica Teresia de a împărţi între dânsele Polonia, care numera atunce 20 milioane Poloni, şi se întindea de la munţii Carpaţi până la Marea Baltică. Spre a îndemena comunicaţia între Galiţia şi Transilvania, Austria aŭ cerut de la Turci ai da din Moldova o bliză de drum. Poarta generoase, a da din lucrul ce nu era al iei, aŭ învoit la 1775 ai da acestŭ

împreună cu un individ numit Ermoderu, şi pentru că atunce unul numit Iacob care se zicea discendentul Eraclizilor (Ercules) şi despot al insulei Samos şi Paros a adunat trupe greceşti pentru rezbelul ispaniolilor la care au cooperat şi trupele Moldovene ; părintele acestuia întru atîta îl preţuia încît pe patul morţii îl numi de fiu. Pe temeiul acestei declaraţii, de nou înfiatul a moştenit documentele răposatului, prin care Imperatorul Carol al V pentru serviciile sale, i-a întărit proprietatea acestor insule cu titlul de conte al Imperiului, şi drept de a bate moneda, a numi protonotoriaţi şi a încorona poeţi.

De atunce el a luat numele şi titlurile adoptivului său părinte, rămînînd a continua lui Carol al V serviciile sale. La 1555 după abdicarea lui Carol al V., Iacob părăsi serviciile militare ale Spaniei, în care în o bătălie pierdu cîteva degete a mîinei sale. După multe călătorii ajungînd în Polonia a auzit despre starea Moldovei nemulţumită

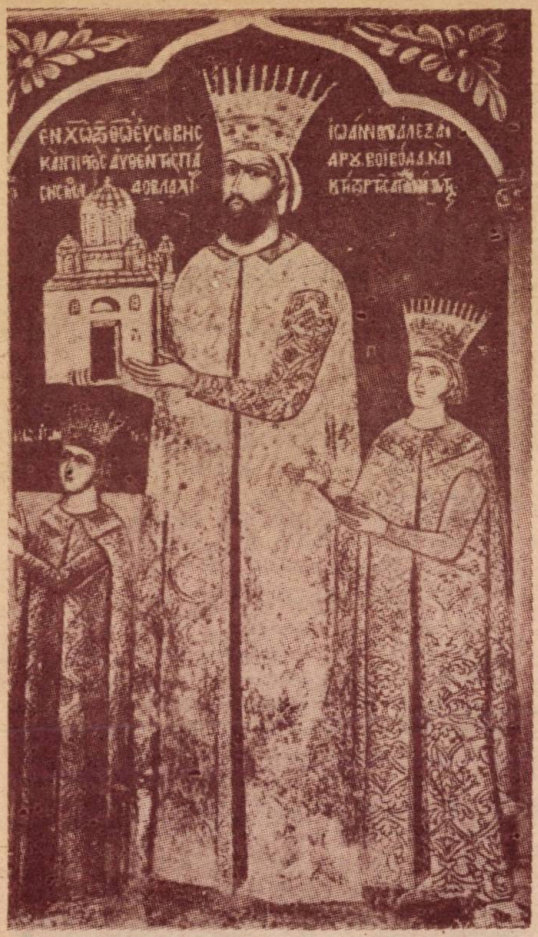

Alexandru Lăpușneanu, după fresca de la Athos ● Tetrapod (sec. al XVI-lea) ● Mănăstirea Bistrița, turnul de intrare

sub domnia lui Alexandru care era însoțit de Rucsandra drept care a cercat aice a sa furtună ; ajungînd la curtea lui Alexandru se declară de rudă soției sale, și i se nimeri de a fi crezut, învață limba moldovenească și cîștigă amorul boierilor și a locuitorilor, arătînd la fiecare ocazie compătimire cu acei asupriți și făgăduindu-le ajutoriu. Dar chiar astă a lui purtare dădu presupus Domnitorului și nu trecu un an — despotul se văzu nevoit a fugi în Transilvania. Aice a tipărit o lungă genealogie în care arată că se trage în linie dreaptă de la Hercules și afin cu Doamna Elena soția lui Petru Rareș. In Polonia i se nimeri a cîștiga cîțiva magnați și cu transilvăneanul Laschi nemulțumiți cu învecînatul Alexandru care s-au aliat de a-l pedepsi. Acestea aflînd Alexandru mai mult s-a încruzit asupra boierilor. Încît mulți din aceștia au emigrat în Transilvania, Alexandru se adresă la poloni și în urma requiziției sale Palatinul de Rosia Roșie cu arma în mînă au respins acea ceată ; Astă întîmplare, în loc de a-l decuraja mai mult încă l-au aprins, și spre a aduna o armie mai mare au împrumutat de la Laschi 10 000 galbeni.

După ce astă cercare nu s-a nimerit lui Iacob, apoi el s-a adresat la comendantul trupelor lui Ferdinand pe care îl cîștigă, încît ambii au scris la Regele Ferdinand ; astă corespondență s-a citit în consiliul secret pentru că Domnitorul Alexandru al Moldovei carele avea relație de familie cu celebrul Nicolae Zrini a scris și a poftit pe Imperator a nu acorda lui Iacob un azil sau ajutoriu. Asupra acestora Ferdinand a răspuns : El va urma datinile vechilor regi a Ungariei cari dau asil familiei Voievozilor Domnitori. În consiliu s-au înțeles că propunerile acestui aventurier erau false despre a lui tragere de familie, și că ar putea ocaziona rumperea de armistiție cu Turcii. Forgași a adaus

că nu ar strica a sacrifica o sumă de bani pentru cercarea unui rezultat folositoriu, şi asta ca o întreprindere privată, cu toate acestea nu ar trebui pierde din videre drepturile Ungariei asupra acestor Provincii. Ferdinand I s-au unit cu ideea aceasta, a acordat 8 000 fiorini şi libere recrutaţii de voluntiri. Laï şi Laschi au condus acest interes şi spre a înşela opinia publică au proclamat că Iacob a murit îngropîndu-l cu mare ceremonie. Pe lîngă voluntíri se însamnă şi frantuzul Villejus care era destinct în războelul Turcesc : acesta cu 1 600 cavalerie adunaţi au trecut din Ungaria în Moldova peste Carpaţi. Albert Laschi carele au înţeles că expediţia se va nimeri prin luarea măsurilor grabnice au adresat soldaţilor o proclamaţie înpăcată.

Iacob intrînd în ţară a aşteptat ca mai mulţi congiuraţi să se unească cu el, dar nimene nevinind, poziţia sa se făcu critică pentru că înaintea sa se afla armia aceea puternică a lui Alexandru Lepuşneanu, şi din dosul său, iarăşi, armia Polonă, care ameninţa a-i tăia a lui retragere, bătălia era neapărată, avanguardia Moldoveană comandată de Moţoc fu respinsă. Un ofiţer moldovean care servise la Iacob trecuse la Alexandru şi-i descoperi numărul cel mic a nemicilor.

Despotul pierdu iarăşi curagiul la ajunul lovirei armatei sale, dar Szekeli au hotărît numaidecît bătălia care în asemene caz atîrna şi de noroc, aflînd mai ales că şi Domnitorul ţărei Muntene vine cu arme spre ajutorul lui Alexandru. Sosind trupele la Siret au aflat podul rîului întărit cu tunuri şi cu armia moldoveană. Generalul Szekeli a avut cu generalul Moţoc al lui Alexandru o

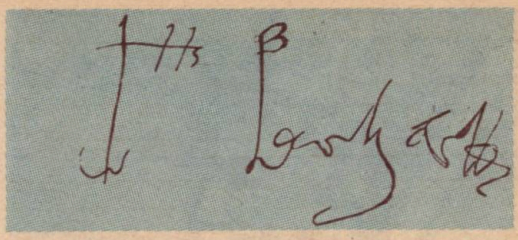

Semnătura lui Despot pe un hrisov slavon din 9 mai 1563 ● Ioan Vodă Despot, domn al Moldovei (1561—1563) ● Desen în peniţă din lucrarea lui Despot „Artis militaris libri quator" ● Taler de la Despot (1562)

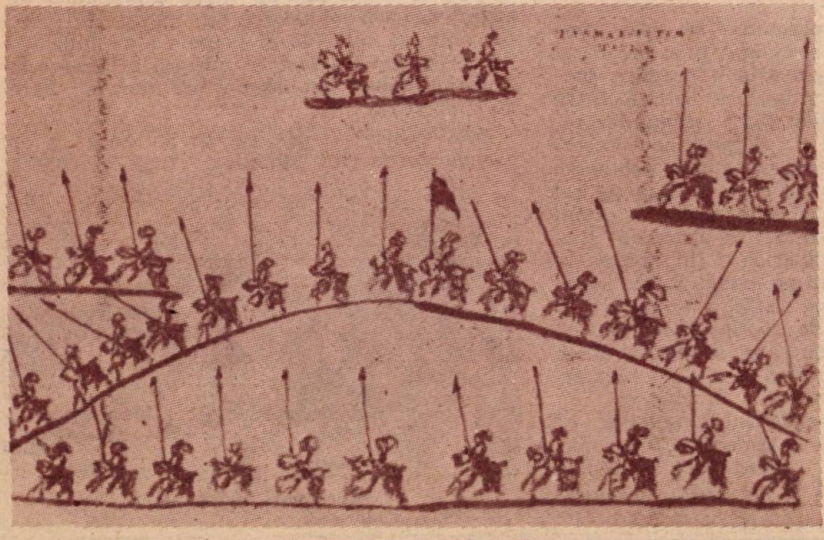

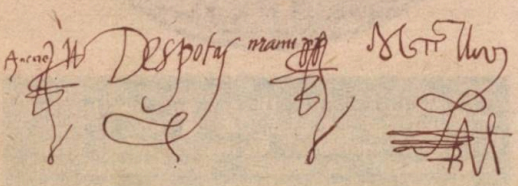

Semnătura lui Despot pe un document latin din 15 ianuarie 1562

convorbire, după precum se vede prin aceasta că Moţoc s-a cumpărat prin daruri şi sume însemnate şi prin asta a pregătit succesul bătăliei care îndată a urmat. Intru aceasta istoricul Graţian zice : Alexander comisso vix proelio (ad fl : Seretti) acie excessit, et nunquam intermisso cursu usque ad Danubium pervenit cujus cognita fuga reliqui terga verterunt ! ! Cu toate aceste istoricul Miron relatează că Alexandru a adunat trupele împrăştiete unindu-acele a lui Mircea la Huşi la Prut, aşteptînd pe nemic în bună poziţie. După consiliul de război s-au hotărît ca toată armia sporită cu 25 000 Moldoveni şi 32 de tunuri de la Suceava aduse să atace pe nemicul. La apropierea acestuia, Alexandru a stricat podul Prutului la Huşi.

Anton Szekeli comendantul Ungurilor au ascuns ale sale tunuri şi arme de foc pe malul Prutului, şi avînd o convorbire cu Moţoc a înşelat şi pe acesta şi pe Turci detunînd fără de veste cu tunurile în Moldoveni şi restabilind podul i-au alungat şi i-au pus pe fugă.

Sultanul Soliman s-a jeluit Imp. Ferdinand pentru instalarea lui Iacob în Moldova, dar acesta a răspuns că asta nu-l priveşte fiind rezultaturi unor harţe de pe marginile ţării. Dar cu toate aceste Turcii au hotărît în viitor a se rezbune. Alexandru a aflat această hotărîre, şi s-a aşezat într-o tabără cu 30 000 soldaţi lîngă Suceava într-un şes. Pe cînd el prin înşelăciune a ales sistemul de apărare, a întărit mai ales un pod peste Siret cu tunuri spre a împiedica trecerea nemicului peste rîu. Iacob Vasile după sfatul practicilor săi generali a pus a se face mai jos de pod un atac ascuns, şi pe cînd Alexandru înşelat a trimis tunuri şi trupe la punctul ameninţat, spaniolii ce erau în serviciul lui Iacob luară cu asalt podul şi tunurile. Trupele lui Iacob au trecut şi cavaleria a atacat cu pistoale, vuietul tunurilor a spăriat caii cavaleriei muntenilor, călărimea munteană a fugit ; poate că şi nu avea plecare a se lupta pentru un tiran. Alexandru a apărat persoana sa cît a putut mai mult dar în urmă văzîndu-se părăsit a scăpat şi el cu fuga. Alexandru prevăzînd rezultatul nefavorabil al bătăliei a fost trimis la Dunăre pe femeia şi copiii săi împreună cu avuţiile sale şi a pregătit pentru dînsul cai şi a mers la Constantinopol pentru a găsi protector şi agiutoriu.

Iacob a pus de s-a zugrăvit astă bătălie şi a expus-o la Suceava în strada tătarilor.

După asta a ordonat la toţi locuitorii să depună armile ; Iacob numi pe Bernovschi Generalul său de cavalerie, Mareşal de curte pe Moţoc, Logofăt Mare pe Stroită, şi de secretar pe Gheorghe de Revelles care era din ai săi unul din acei mai credincioşi. Iacob a găsit în Suceava curtea Domnească desertată, impozitele nu se putè aduna, încît a fost nevoit a lua un mare candelabru de argint de la o mănăstire din munţi, din care s-a stampat monedă şi trupele s-au îndestulat, prin asta i-a fost cu putinţă a trimete la Constantinopoli ambasador cu daruri care au şi efectuat.

Deşi venise ordin de la Sultanul a se alunga Iacob din Moldova. Însă în contra

Mercenari germani

Uciderea lui Despot. Stampă de Alexandru Asachi din „Calendar pentru români pe anul 1870", Iași

așteptărei un turc a adus de la Constantinopol fermanul întărirei și semnele Domniei : un buzdugan, o sabie și un steag. Condiția a fost ca Domnitorul să dee pe an 40 000 galbeni tribut, prin asta se păru întărită domnia lui Iacob.

Anton Szekeli s-a întors cu daruri în patria sa.

Dară astă întăritură turcească avea o rezervă înșelătoare, căci veni un al doilea Ceauș cu ordin de la sultanul ca prințul domnitor să demisioneze pînă la 300 de lăncieri unguri și 300 gardiști pedestri, parte spre a nu împovăra pe locuitori prin sporirea dărilor, parte că un corpus mai mare ar da prepus curtei turcești fiind oastea de prisos, căci despre tătari Sultanul va apăra Moldova. Iacob a comis o mare nechibzuire neînțelegînd că Poarta nu-i va ierta că el nu prin trînsa a ajuns la domnia Moldovei, el în fapt a demisionat trupele.

Asemene și cu Albert Laschi care îi împrumutase 10 000 galbeni pentru care dădu în depozit Cetatea Hotin. Dar armonia dintre Laschi și Alexandru nu a ținut mult, fiindcă Laschi voia în numele Despotului a guverna Moldova lucru ce era în contra dignității lui Iacob. Despotul pentru menținerea disciplinei s-a fost înțeles cu generalii săi ca cel ce ar călca-o fără nici o deosebire s-ar supune certării. Despotul a aplicat această hotărîre pedepsind cu moartea pe chirurgul lui Laschi care comisese un omor, Laschi s-a tînguit asupra acestui caz însă picînd el în dizgrație s-a demisionat și s-a retras în cas-

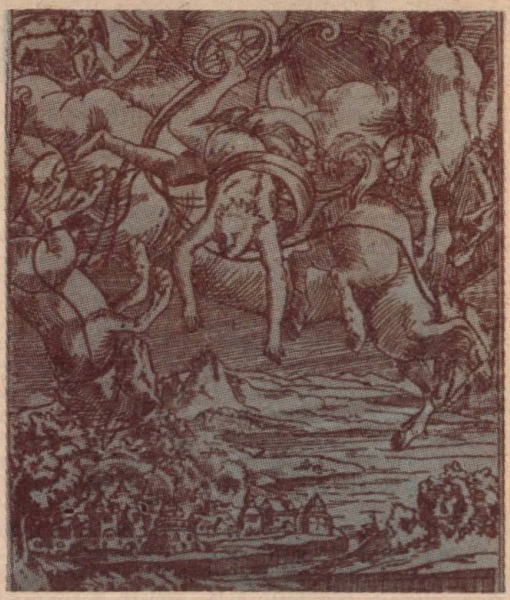

Căderea lui Despot. Stampă din lucrarea lui Sommer : „Vita Jacobi Despote..." (1587)

telul Hotinului. De acolo Laschi șicana pe Despot prin discoperirea lucrurilor neplăcute, și mai ales prin prelungita lui petrecere ar fi putut ruina țara, fiindcă Laschi trama în ascuns cu Hatmanul cazacilor în contra despotului. Despotul a mers să atace pe Laschi la Hotin a cărui comandant i-a închinat cetatea, negăsind nicăieri vreo împotrivire afară de Nistru a cărui ape erau mari

Masacrarea boerilor la festinul Crăciunului

și-l împedica în operațiile militare. După care a mers la Galați Reni și s-a întors la Suceava.

Prin aceste întreprinderi războelice nu a cîștigat amici, pentru acoperirea cheltuielilor războelului și sfitarisirea visteriei, a impus un nou impozit cîte un galben de familie, aemene, a cercat a pune o stavilă asupra nerînduielei în materia căsătoriei, fiindcă erau cazuri unde un bărbat avea de la 3—4 femei cu care născuse copii. Astă nerînduială era la munteni aspru pedepsită fiindcă pentru un caz de bigamie însuși Domnitorul ei trimitea la moarte.

Pe lîngă aceste măsuri a Despotului s-au adăus introducerea din nou cu fondarea școalelor subt direcția germanilor și numirea străinilor la divanul țării. Acesta a motivat de a-l cunoaște enemic de al Ortodoxismului. Iacob a vederat al său scop de a cuprinde Transilvania cu socotința că Sigismund ar fi bolnav, dar astă incursie nu i se nimeri căci găsi pe Sigismund sănătos ; pentru școala sa a angajat, între alții, din Saxonia pe Calvinistul Melanchton însă aceștia nu au venit a împărți soarta unui aventurier, el a fondat la Cotnari o școală și o bibliotecă unde a adunat copii din toate părțile țării îmbrăcîndu-i pe socoteala sa : asta a fost cel mai frumos act a guvernării sale. El a rînduit a i se face două coroane și a împrăștiat prin ai lui emisari vorba cum că în ziua Crăciunului i s-ar fi arătat trei îngeri ca mesageri ai domniei sale peste trei țări, și în Ziua sfintei Nașteri și-a așezat pe cap una din acele trei coroni și în loc de numele său Iacob s-a numit Ioan, nume iubit în Moldova. Aflînd despre mișcările lui Laschi și Wischnejenschi a rînduit concentrare de trupe la Hotin, unde merse spre a-i inspecta, însă acolo fu înconjurat de țărani cari cu propuneri amenințătoare au cerut scăderea dabililor și moartea lui Bernovschi și Moțoc. Iacob promițînd reperație a scăpat cu viață din mijlocul tumultului. Fabricantul lui Iacob de monedă l-a încunoștiințat cum că să se păzească de o conjurație urzită în contra sa, dar acesta l-a luat în rîs, zicînd că asemenea neîncredere ar servi numai de a-l dezbina de ai săi credincioși supuși, mai ales că se ocupă cu pregătirile de nuntă care avea să serbeze cu o tînără damă polonă. Deodată i s-a raportat că un corp de tătari amenința a intra în Moldova, asupra acestei stări Prințul au trimis trupe ungare și moldoveni însă în zadar, căci acea știre a fost numai o alarmă falșă, și moldovenii îndemnați de șefii lor au măcelat în tabere noaptea pe unguri, si cetățuia Prințului s-au asediat de către rebeli : acestia pe unde au aflat trupe sau partizani, atît bărbați cît și femei, i-au măcelat fără îndurare ; iar pe cetatea Neamțului ocupată de un căpitan Ioachim Prudentius a apărat-o cu un mic număr cu băr-

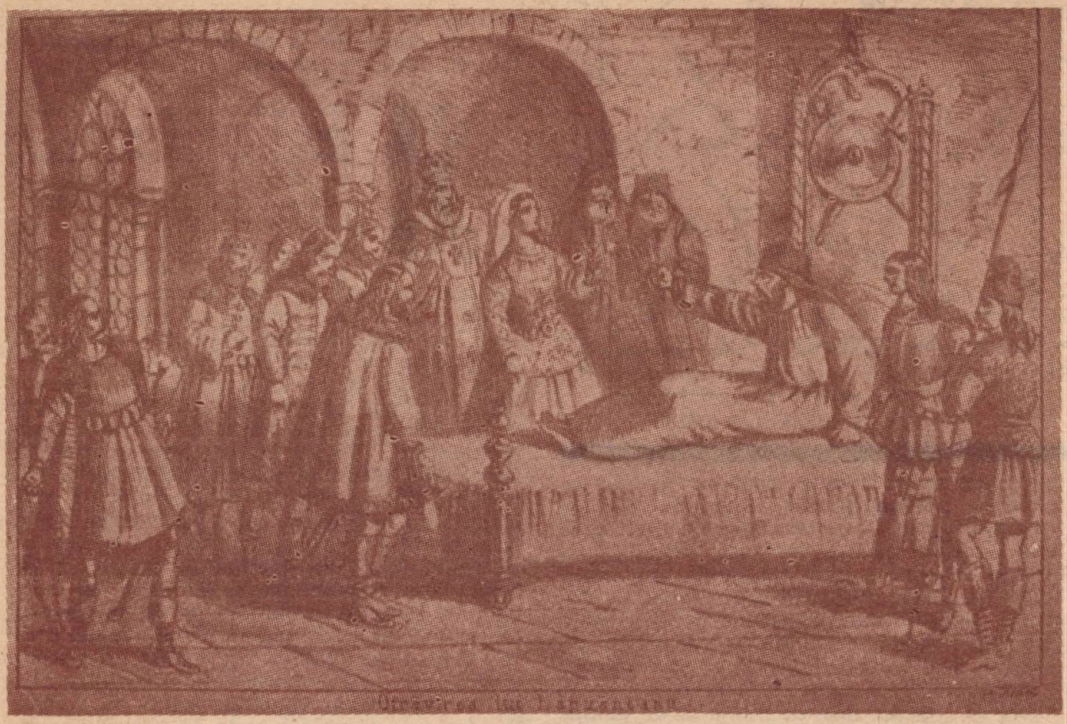

„Măcelărirea boierilor la festinul Lăpuș neanului" și „Otrăvirea lui Lăpușneanu" — stampe de Alexandru Asachi

băție, și au străbătut cu trei companioni pînă la asediatul său Prinț în Suceava. Multe din femeile partizanilor asediați și mai ales armene care făceau rugăciuni pentru scăparea Despotului, de asemenea, fură ucise.

Încă în cursul asediului conjurații Bernovski, Moțoc și Stroici se consultară pe cine ar putea pune în locul Despotului. Alegerea a căzut asupra lui Tomșa care nu avea nici o însușime extraordinară l-au numit Ștefan, acesta a cerut de la Sigismund ajutoriu și a aflat plecarea sa pentru că și Despotul îl înșelase.

Despotul care cu greu putea menține garnizonul cu speranța că va primi ajutor de la Laschi, neputînd a împăca pe rebeli, mai ales pe pedestrime, aceștia au nevoit pe dînsul la 1563 a ieși din Cetățuie, dar încălicînd Iacob fu abandonat de ai săi și condus înaintea lui Tomșa. Iacob văzîndu-se pierdut a promis de a renunța la domnie si a se închide într-o monastire pe viață. Tomșa însă știind sacrilegiile la care Despotul adusese monastirilor Moldovei s-a înfuriat de astă propunere și mustrîndu-l cu cuvinte batjocoritoare, îl lovi cu buzduganul în cap și îl răsturnă la pămînt după care un tatar îi tăie capul precum și căpitanului său Prudentius și le umplură cu paie. După cîteva oare a sosit un turc Sandșak și au bănuit di ce n-a așteptat ordinul Sultanului pentru pedeapsa Despotului. Aceste au motivat : de a rechema pe Alexandru Lăpușneanu la tronul Moldovei. Așa încheie Despotul cariera sa în al 40-lea an al vieții, și în al 2-lea a domniei sale. Chiar adoptivul său fiu Dimitrie fu iertat, și primit la curtea lui Tomșa și la masă împărți Domnitoriul cu dînsul pîinea în formă de cruce a ospitalității ; cu toate acestea peste cîteva zile fu apucat de călăul care îi tăie narea dreaptă a nasului, fiind că după uzul țării cu asemenea ciuntire nu putea ajunge nici un pretendent la domnie.

A doua domnie a lui Alexandru: 1564 – 1565

Dupre raportul lui Sandșak Sultanul hotărî reașezarea lui Alexandru pe tronul Moldovei, pentru motivuri că acest aspru Domnitoriu ar putea feri țara de a se emancipa de la Sultan. Alexandru a adunat turci și tătari făgăduindu-le a le da țara de jos de pradă, și se aruncă asupra taberei lui Tomșa, însă aceasta se împrăștie precum și boierii în Ucraina, și Tomșa care arăta de a se apăra, și el fugi lăsînd artileria sa pe seama unui curtean și a lui Dimitrie al său fiu adoptiv. Curteanul comendant a artilerie, pentru a se linguși pe

Pisania Mănăstirii Slatina.

lîngă Alexandru trimise legat pe Dimitrie ca o sfară a răzbunării sale, fiind unul din intimii lui Tomşa. Dar Alexandru nu tîrziu prin fapte a arătat că nimene nu-l întrece în fineţe şi cruzime; el a congediat pe mulţi boieri cu daruri ordonînd a priveghea pe Dimitrie, şi trimiţînd pe ascuns oameni înarmaţi în calea lor, i-a ajuns şi i-a omorît. Pe Dimitrie l-a trimis Alexandru lui Mircea Domnul muntenilor în al cărui post Iacob umbla să-l aşeze. Mircea într-o zi de pompă şi bucurie la curte a rînduit a se aduce pe Dimitrie şi insultîndu-l a ordonat să i se taie capul. Mama lui Mircea la încheierea unui ospăţ mare a pus a se aduce capul tăiat pe un disc pe masa unde l-a umplut de ocări.

Alexandru după ce a lăsat a se prăda ţara de jos de unde 15.000 de suflete s-au tras în sclăvie, şi după ce a congediat corpul turcesc pe carele el îl adusese, s-a aşezat la Suceava, şi trupurile lui Iacob şi Ioachim Prudenţius în saci le-a aninat în spînzîrătoare, şi ceru de la Regele Poloniei ca să-i extrădeze pe Tomşa, Moţoc şi pe Stroici, cari scăpase la Leopold. Regele pentru a păstra pacea cu turcii, şi de a se răzbuna de cruziile lui Vischnijvescki n-a împlinit cererea lui Alexandru ce a pus a se taiè capul lor pe piaţa publică la 1564. Către acei rămaşi în ţară boieri se arăta Alexandru la început cu bunăvoinţă, după aceea i invită la un ospăţ, cînd ii se credeau siguri, monstrul a pus de au tăiat capul la toţi acei care odinioară îl răsturnase de pe tron. Pe ofiţerul francez Georgie Revelle ce pitrecea la cetatea Neamţ precum şi pe alţi ofiţeri ai lui Tomşa a rînduit de a se sugruma. După autorul Graţiani se arată cum că pe 30 boieri i-a tăiat de faţă cu un trimes turcesc.

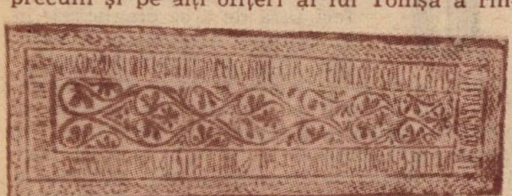

Piatră funerară (sec. al XVI-lea)

Alexandru se ocupă în anul 1564 şi 1565 a restabili în Moldova toate după rînduiala de mai înainte, mănăstirile s-au înturnat iarăşi egumenilor şi călugărilor. La Bacheu unde începuse a zidi o biserică înaintea fugirei sale din ţară şi care Iacob o prefăcuse în rit protestant, Alexandru a restabilit-o în ritul ortodox stîrpind biblioteca, şi şcoala protestantă care erau menite a introduce religia Calvină în ţară. Dupre Miron, Alexandru a dărîmat toate cetăţile din ţară începute de predecesorul său afară de Hotinul, spre recunoştinţă cum că Polonii l-au sprijinit la nevoi, Moldovenii au prădat Pocuţia, şi tătarii Podolia. Miron istoriază că Alexandru a murit într-un mod extraordinar, el căzuse într-o grea boală şi pentru că însuşi nu credea că va scăpa de moarte adunînd pe episcopi şi pe boieri le-a recomandat pe fiul său de moştean la Domnie, orînduind ca la apropierea morţii să-l îmbrace în haine călugăreşti; în cu sul boalei sale a fost leşinat încît socotindu-l mort l-au îmbrăcat în hainele cerute, şi l-au războtezat, dîndu-i numele de Paisie. După ce se trezi din leşin şi văzîndu-se în haine călugăreşti, a amenințat că ridicîndu-se de pe boală îi va călugări pe toţi acei care au împlinit asemene faptă. Prin asemene amenințare toţi boierii s-au spăimîntat şi mai ales Doamna Rucsandra care pentru a feri ţara de noi cruzimi şi calamităţi a dat otravă soţului său Alexandru, şi prin asta a mîntuit Moldova de un tiran a căruia asemine nu s-a dat. El fu îngropat la monastirea Slatina de dînsul fundată.

Mai este de însemnat cum că Alexandru a strămutat capitala ţării de la Suceava la Iaşi.

Aceste evenimente descrise mai sus şi pentru care am întreprins un înadins voiaj cu familia mea în Bucovina, unde la Lopuşna am cules mai multe interesante detaliuri a căreia văzute sau reproduse de pe natură în acest calendar. Lopuşna astăzi nu este alta decît un aşezămînt de băi de apă rece a D. Baron Wasilco de la Berhometu, este de dorit ca pe lîngă frumuseţile naturii ce înconjoară acel loc şi pentru de a se putea aştepta o cură salutară se adauge D. proprietariu şi comoditatea pasagerilor. De aceea am făcut o excursie în cealaltă parte a Bucovinei şi anume la Cernăuca proprietate a Baronului A. Petrino unde se admiră avuţia teritorială şi frumuseţea parcurilor sporite prin antiqua ospitalitate care D-nul şi D-na Petrino ştiu a o aplica cu atîta amiciţie, încît călătoriul de oricare naţionalitate păstrează un dulce suvenir, iar moldoveanul încă şi suspină pentru partea frumoasă a Moldovei care **nu o mai are.**

„Ștefane, măria ta, tu la putna nu mai sta”

M. EMINESCU:

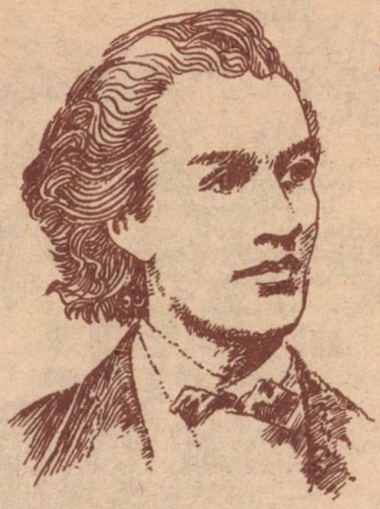

Doină

Doină, doină, cîntec dulce !
Cînd te aud nu m-aș mai duce.
Doină, doină, viers cu foc !
Cînd răsuni eu stau pe loc.
Bate vînt de primăvară,
Eu cînt doina pe afară,
De mă-ngîn cu florile
și privighetorile.
Vine iarna viscoloasă,
Eu cînt doina-nchis în casă.
De-mi mai mingii zilele,
Zilele și nopțile.
Frunza-n codru cît învie,
Doina cînt de voinicie.
Cade frunza-n jos în vale,
Eu cu doina cea de jale.
Doina zic, doina suspin,
Tot cu doina mă mai țin.
Doina cînt, doina șoptesc,
Tot cu doina viețuiesc !

„Poezii populare”, V. Alecsandri

Ilustrații de Teodor Bogoi

Doină nouă

De cînd eram încă mic
Doina știu și doina zic,
Căci românul cît trăiește
Tot cu Doina se mîndrește.
Eu cu Doina mă plătesc
De bir și de boieresc ;
Boii mei cînd aud Doină,
Ară țelină și moină,
Și îmi seamăn cel ogor,
Cîntînd Doinele cu dor.
Iar de aud vreo fetiță
Cîntînd Doina-n poieniță,
Alerg fuga de-o găsesc,
Și de Doină îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mîndră și frumoasă,
Și-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ați face,
Doina știu și doina-mi place.

Constantin Negruzzi

Doina

Doină, doiniță !
De-aș avea o puiculiță
Cu flori galbene-n cosiță,
Cu flori roșii pe guriță ;

De-aș avea o mîndrulică
Cu-ochișori de porumbică
Și cu suflet de voinică ;

De-ș avea o bălăioară
Naltă, veselă, ușoară
Ca un pui de căprioară ;

Face-m-aș privighetoare,
De-aș cînta noaptea-n răcoare
Doina cea desmierdătoare !

★

Doina, doiniță !
De-aș avea o pușculiță
Și trei gloanțe în punguliță
Ș-o surioară de bărdiță :

De-aș avea pe gîndul meu,
Un cal aprig ca un leu,
Negru ca păcatul greu ;

De-aș avea vreo șapte frați,
Toți ca mine de bărbați
Și pe smei încălecați ;

Face-m-aș un vultur mare
De-aș cînta ziua la soare,
Doina cea de răzbunare !

★

Doină, doiniță !
Și i-aș zice : Mîndruliță,
Mă jur pe-astă cruciuliță
Să te țin ca un bădiță !
Și i-aș zice : Voinicele,
Să te-ntreci cu rîndunele
Peste dealuri și vîlcele !

Și le-aș zice : Șapte frați,
Faceți cruce și jurați
Vii în veci să nu vă dați !

Hai, copii, cu voinicie
Să scăpăm biata moșie
De păgîni și de robie !

Vasile Alecsandri

Doina

Se tînguesc
Tălăngi pe căi
Și neguri cresc
Din negre văi
Plutind pe munți...
La Făgădău, la Vadul-Rău,
Sus, la răscruci,
Vin trei haiduci
Pe cai mărunți...

Grăesc incet...
Un scurt popas —
Și spre brădet
Pornesc la pas
Cei trei călări...
Sus, peste plai,
Tăcutul crai
Al nopții reci
Umbrind poteci
Se-nalță-n zări...

Și neguri cresc,
S-anină-n crengi ;
Se tînguesc
Și pling tălăngi
Pe căi pustii...
Se duc uitați
Cei trei firtați,
Săltind in șa,
plutind așa
Ca trei stafii...

Dar cînd ajung,
La cotituri,
Un chiot lung
Din mii de guri
Dărimă stinci...
Haiducii mei
Doinesc toți trei ;
Și clocotesc
Și hohotesc
Păduri adînci.

Șt. O. Iosif

«La toți neolatinii doina e autoctonă : la apus — celtică, la răsărit — dacică»

B. P. HASDEU

Doina

Din jalea ce nu vrea
să știe
De lacrimi,
Din jalea pe care
în suflete tari
resemnarea
Cu ziduri de-aramă
o-nchide ;
Din dorul de clipele
negre
Le dă mingiierea
visărei,
Din dorul ce lacuri
albastre
Prin norii vieței
deschide,
Duios răsunat-a
odată —
Cînd ziua cu
noaptea se-ngina —
Un cintec pe care —
cuprinse
în taina-i pădurea
bătrînă.
Iar cîntecul trist
ce venea
Pe aripi de păsări
de noapte
Pădurea intreagă-o
făcu
Să plingă cu el
impreună,
Și-n urmă zburînd
mai departe,
Trecu de la munte
la mare,
Trezind pretutindeni
fiorii
Durerilor fără
hotare.

Și astfel
ajunse-ntr-o zi
Același cîntec
să-l ingîne
O țară intreagă
Și mii
De suflete jalea
să-și spuie
în glasul ce blînd
de răsună
Ascunde-n adîncuri
furtună.
Și ani după ani se
vor scurge,
Dar cîntecul tot va
trăi,
Căci el e durerea
și visul —
Tovarăși eterni ai
vieții —
E jalea senină pe
care
în suflete tari
resemnarea
Cu ziduri de aramă
o-nchide ;
E dorul ce clipele
negre
Le dă mingiierea
visărei ;
E dorul ce lacuri
albastre
Prin norii vieții
deschid.

Ovid Densusianu

AUTENTICUL

Există teme și subiecte pe care literatul lumii de astăzi le consideră desuete. Între ele aceea a haiduciei. Adesea cel care le consideră astfel este amator de filme western fără a intui că de fapt fenomenul este același și că soluția literară și artistică, identică. A-l considera pe primul caduc și pe al doilea actual este a face injustiție în cadrul aceluiași sistem de valori. Ne referim desigur mai ales la materia propriu-zisă pentru că tratările ei sînt în cele din urmă cele care dau seamă de actualitatea temei. Foiletonul haiducesc a fost la modă în România sfîrșitului de secol XIX, fără a fi un fenomen local. Asemenea teme și tratări epice puteau fi întîlnite și în alte țări ale Europei în aceeași vreme. Răspîndirea și prețuirea literaturii cu haiduci era deci un fenomen sincron, chiar dacă motivațiile lui interne erau altele decît aiurea. Literatura cu haiduci a propagat figura de excepție a celui care se revoltă împotriva unei inechități sociale, reușind să se distingă atît prin împărțirea binelui și pedepsirea răului, cît și prin iscusința cu care-și dejoacă urmăritorii și-și domină adversarii. Haiducul are mijlocul de locomoție al timpului său și armele aceluiași timp, înfrățindu-se cu asupriții momentului, din care-și recrutează fiarți. Modelul nu este, de altfel, deloc local, ci universal, își are aparent punctul de plecare în romantism și apare în faze care nu-s deloc romantice după aceea. În fond, este un model peren. Haiducul este un cavaler și esențial el corespunde eroului din literatura cavalerească a Evului Mediu. În spatele tuturor acestor călăreți ai dreptății din literatura europeană și americană stă acest model al cavalerilor Mesei Rotunde. Ce se întîmplă în Winettou? Cum se poartă personajele romanelor lui Karl May? Identificăm ușor în spatele carnației epice modelul cavaleresc. Ce se întîmplă în Cneazul Serebreanii de Alexei Tolstoi? Cum se poartă aici făcătorii dreptății? Este același motiv și aceeași tratare literară. Înlăturînd aspectele de suprafață ajungem la un tip de literatură universală cu variante locale. De tip cavaleresc, adaptată la condițiile locului și timpului, este și literatura românească cu haiduci. Ea și-a avut succesul ei și a pierit fără urmări importante, deși au fost prozatori, ca Sadoveanu, care i-au prelungit existența în versiuni moderne subtile, și nu numai Sadoveanu. Generația lui a fost hrănită cu spirit haiducesc sau pandurese și efectele acestor lecturi se văd atît la Sadoveanu, cît și la Gala Galaction, la Panait Istrati și alții.

Istoria lui IANCU JIANU SCRISĂ DE TREI AUTORI

IANCU JIANU

Întrebarea pe care o punem : mai este astăzi posibilă o literatură cu haiduci ? Teoretic ea este posibilă și chiar necesară. Pentru a fi mai expliciți trebuie spus că fenomenul a fost de mari proporții în lumea românească avînd funcțiuni sociale complexe ceea ce impune o tratare pe măsură. Această tratare se cuvine să fie în egală măsură științifică și literară. Studierea fenomenului s-a făcut în satisfăcătoare măsură în istoria și sociologia românească, față de sîrbi unde D. Popovici scria o carte despre Haiducime în paralel cu una despre Aromâni, ceea ce impune, desigur, analiza lui aprofundată. Faptul că multe din aceste mișcări sociale se topesc în revoluția pandurilor de la 1821 dă un plus de interes istoriei haiduciei la români, care se confundă și în același timp se distinge în mișcarea haiducească din sudul Dunării. A doua motivație vine din insuficiența artistică a literaturii cu haiduci scrisă în românește. Literatura română nu posedă nici o carte memorabilă inspirată de aceste figuri justițiare ale trecutului, prezentate, altfel, în epica de mici dimensiuni, fie ea baladă populară, fie povestire sau nuvelă, fie pagină de memoriu.

Stereotipia, simplificarea acestor figuri istorice puternice a dus neîndoielnic la compromiterea temei. A o repune în drepturi înseamnă a ne întoarce la sursele ei primare.

Iancu Jianu a intrat în cîntecul popular, în narațiunea folclorică, a fost chiar eroul unui interesant roman, Haiducul, de Bucura Dumbravă, care clădise dipticul : Haiducul și Pandurul. Dar și această figură intrată adînc în memoria colectivă a fost prezentată în linii simplificate. Oferim în paginile almanahului nostru un contact direct cu trei izvoare fundamentale privindu-l pe Iancu Jianu necontrafăcut, descris de oameni care fie că l-au cunoscut, fie că aveau informații din mediul cel mai apropiat acestuia. Ele sînt urmate de o încercare de a stabili pe baze documentare legătura dintre Iancu Jianu și Tudor Vladimirescu. Așezîndu-le cap la cap, într-o succesiune densă, de aspect pe alocuri contradictoriu, intenționăm să oferim un personaj mai viu și mai complex decît ni l-a oferit schema legendei populare și a romanului haiducesc de tipul N. D. Popescu. Plasat în cadrul psihologiei specifice, a climatului social bine desemnat, a problematicii istorice caracteristice, Iancu Jianu are o altă concretețe și se sustrage șabloanelor și stereotipelor. E un fel de a arăta că această temă departe de a-și fi sleit posibilitățile, rămîne o temă deschisă așteptîndu-și scriitorii adevărați.

DINCĂ IZVORANU

DIN GURĂ IN GURĂ

La 1819 un prieten din mahalaua noastră Lucaci a cumpărat huzmetul [1]) dijmăritului din județul Oltului ; cu el am mers și eu la Slatina ca slujbaș. Ajungînd în Slatina, am găsit un prieten al meu, Alecu Brătășianu, ce era grămătic al ispravnicului Chițescu ; de cîtăva vreme murise tata lui Alecu Isvoranu din Slatina, și-i rămăsese o stare destul de bună ; era în vîrstă ca de 23 de ani, și ținea masă deschisă, avînd totdeauna lăutari. Brătășeanul mergea de minca la dînsul, m-a luat și pe mine, și m-a făcut cunoscut lui Isvoranu ; și mergeam de mîncam totdeauna la el. Alecu Isvoranu într-o zi ne zise : „astăzi mîncăm mai tîrziu, căci aștept pe vărul-meu Iancu Jianu să vie să mănînce la mine.“ Nu trecu mult și ne uitam pe fereastră, pe drumul ce venea de la Olt ; văzurăm pe Jianu venind călare cu doi feciori după dînsul ; cîteșitrei erau înarmați. Jianu purta o pereche de pistoale îmbrăcate cu argint și suflate cu aur, și un iatagan asemenea îmbrăcat în argint. Ajunseră în curte și descălecară la scară ; Jianu se urcă sus la noi, scoase pistoalele și iataganul de la brîu și le puse pe o masă. Șezînd dar de vorbă, pînă să mergem la masă, văzui buzele Jianului, și a de sus și a de jos, negre ; trăsei la o parte pe Alecu Isvoranu și-l întrebai : „de ce-i sînt buzele negre ?“. Isvoranu îmi zise : „taci ! să nu-l întrebi, că se supără.“ În sfîrșit trecurăm în altă odaie și șezurăm la masă ; noi mîncarăm și lăutarii ne cîntă ; căci atunci în Slatina erau cei mai buni lăutari. Pe la sfîrșitul mesei, auzirăm pe Jianu zicînd lăutarilor : „cîntați, mă, cîntecul Jianului.“ Lăutarii începură să cînte ; începu și Jianu să cînte din

[1]) Huzmetul era dijmăritul de porci și de stupi.

gură. Se isprăvi masa, se duseră și lăutarii să mănînce și ei ; atunci Alecu întrebă pe Jianu : „mă, vere, pentru ce-ți sînt buzele negre ?". El oftă și zise : „Cînd mă băteam cu poterele, rupeam fișicurile cu gura și fiindu-mi buzele plesnite de frig și vînt, mi-a intrat iarba de pușcă în buze și am rămas cu ele negre." Isvoranu-i zise : „niciodată, vere, nu mi-ai spus ce te-a silit să ieși în haiducie ?". Jianu zise: «Să vă spui întîmplările mele : muri tată-meu, și ne rămase o stare destul de bună, la trei frați ; eu eram cel mai mic, frații mei nu-mi dau de cheltuială pe cît vream eu ; trecu cîtăva vreme și mă făcui zapciu într-o plasă, pe unde erau moșiile noastre ; dar de la un zapciu ce puteai să cîștigi atunci ? Leafă era 15 lei pe lună, și aceia ți-i lua ispravnicul. Zapciul nu se folosea cu alt nimic decît cu gloabele ce le lua de pe la locuitorii ce se certau între dînșii ; atunci îmi făcui o ceată de haiduci din țiganii noștri, eu ca zapciu aflam care din arendași avea bani, mă duceam noaptea și-l călcam, și-i luam banii ; a doua zi îmi venea răspuns că la cutare sat s-a călcat cutare negustor de către hoți ; eu, ca zapciu, mă duceam și cercetam și înștiințam pe ispravnic ; cu chipul acesta am haiducit aproape un an ; din banii ce luam, dam jumătate cetașilor mei și jumătate-i opream eu. Aflu într-o zi că la un sat un popă are o sumă de bani ; string ceata și le spun că deseară să fie adunați în cutare loc ; și eu am rămas noaptea la un sat alăturea cu popa. Culcindu-mă în grădină, am așteptat pînă cînd a adormit toți ai gazdei, m-am sculat în urmă, m-am îmbrăcat, și luîndu-mi armele am mers și am călcat pe acel popă și i-am luat banii ; dar pe lîngă bani, i-am luat

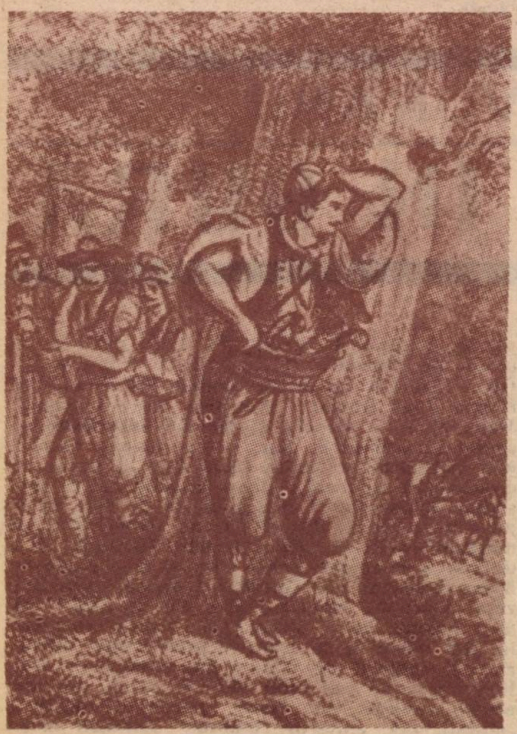

Haiduc stînd la pîndă în codru

și un ghiozdan de piele roșie cu mai multe hîrtii într-însul ; am venit la gazdă și m-am culcat ; și ghiozdanul l-am pus sub perina capului meu. La ziuă m-am sculat și mi-a venit știrea de călcarea popii, și ducîndu-mă acolo am uitat ghiozdanul sub perină. Gazda, viind să ridice calabalicul, a găsit ghiozdanul, și l-a luat la ea. Popa zicea că nu-i pare atîta rău de banii ce i s-au luat, cît îi pare rău de ghiozdan ; căci avea într-însul zapise de bani, care zapise nu le ajută hoților întru nimic. Vorba ghiozdanului ajunse și în satul vecin, cum că se găsise sub perina zapciului ; femeia îi arătă bărbatului, zicînd că ea găsise un asemenea ghiozdan roșu sub perina zapciului. Bărbatul merse la pîrcălab și-i spuse unde l-a găsit ; pîrcălabul, luînd ghiozdanul se duse la popă și-l întrebă, dacă este acel ghiozdan al lui, spunîndu-i unde l-a găsit. Popa scoase zapisele ; și spre dovadă le arătă pîrcălabului.

Știrea ajunse și la ispravnici, și se dete pe față că haiducul este Iancu Jianu. Ispravnicii n-aveau pe cine să trimită să-l prindă, căci nu îndrăzneau ; ci scrise prin ștafetă la București lui Vodă Caragea. Caragea porni pe Sărdarul Iamandi cu 40 arnăuți ca să-l prindă ; un prieten al meu din cancelaria isprăvnicatului mă înștiință de toate acestea ; și-mi zicea că de vor fi adevărate, să mă păzesc. Trecură cîteva zile la mijloc și plecai de la un sat ca să mă duc la alt sat numai cu un slujitor după mine ; văzui că venea dinspre București acea ceată de arnăuți care-mi strigară să stau, eu zisei slujitorului să se întoarcă înapoi și puind scări calului, apucai și intrai în pădure. Arnăuții se luară după mine ; dar eu, cunoscînd potecile, mă făcui nevăzut în ochii lor ; atunci strînsei ceata mea de 12 inși, toți bine înarmați și începui haiducia pe față ; mă băteam cu poterele totdeauna și nu puteau să-mi facă nimic. Cîrcu Sărdar Iamandi se ținea necontenit cu arnăuții lui după mine ; m-am bătut cu dînșii în cîteva rînduri. Iamandi, văzînd că cu arma în mînă nu mă poate prinde, îmi scrise o scrisoare, prin care îmi zicea că să mă închin lui, și el va merge cu mine la București și va ruga pe Măria Sa Vodă să mă ierte ; și se jură pe copiii lui că se va ține de vorbă. În sfîrșit se apropia iarna. Iamandi nu înceta de a-mi scrie ; și cu jurămînt mă încredința că mă va scăpa ; așadar, mă hotării ca să mă închin lui Iamandi ; mă și închinai. Iamandi mă întrebă de doi haiduci vechi, dacă știu unde sînt ? Eu îi spusei că sînt în satul turcesc de la Turnu-Măgurele ; îmi zise : nu i-om putea prinde, Jiene, căci au bani mulți ; eu îi răspunsei că pot ; și-mi dete vreo 10 arnăuți, și plecai la Turnu-Măgurele ; și mersei noaptea la casa unde erau acei doi haiduci și prinzîndu-i le legai gurile să nu strige ; și cu grabă fugirăm călări din Măgurele ; îi adusei și-i dădui în mîna lui Iamandi. Iamandi puse să-i căznească, ca să mărturisească banii ce au ; haiducii ziceau : că nu mai au, i-au cheltuit toți. Am văzut atunci o cruzime a lui Iamandi de care mă cutremur a o spune : aduse doi bolovani de sare, puse pe unul cu picioarele pe bolovan și cu celălalt bolovan îi zdrobi picioarele, de i le făcu praf, cînd își dete și

sfîrșitul. Tot asemenea sfîrșit avu și celălalt. M-am căit foarte și mă căiesc și astăzi de fapta care am făcut-o. Plecai cu Iamandi împreună, și venirăm la București ; Dar în loc să mă ierte, Caragea mă trimise la Ocna Telega cu poruncă să mă ție în ocnă ; mă duseră și mă băgară în ocnă ; frații mei cei doi alergară pe la mai mulți boieri ca să mă scape ; dar toate fuseră în zadar. Veniră dar la ocnă, și prin bani înduplecară pe Cămărașii ocnei ca să mă scoată din ocnă, și să-mi orînduiască doi arnăuți de pază cu cheltuiala lor. Cămărașii îmi orînduiră pe arnăuți, care ședeau cu mine, și-mi deteră o odaie cu așternut, unde mă culcam ; și un arnăut dormea la dreapta mea și altul la stînga, de mă păzeau ; începură apoi cămărașii să mă cheme la masă la ei ; petreceam și ziua și seara pînă la o vreme, și după aceea veneam de mă culcam în odaie între arnăuți.

Boier și jupinițe din Țara Românească (începutul sec. XIX) ● Gura „ocnei părăsite" de la Telega și un haiduc osîndit în lanțuri (stampă de epocă)

Veni Crăciunul, și petrecui carnavalul cu cămărașii și cu boiernașii de-acolo pe la mesele lor, pînă la lăsata secului ; toți îmi luaseră credința. În seara de lăsata secului, petrecurăm bînd și mîncînd, pînă noaptea, că eu mă făceam că beau, dar mă păzeam; mă sculam de la masă, luam bucate și vin și mă duceam de dădeam arnăuților, încît arnăuții se îmbătaseră ; plecarăm dar să ne culcăm ; venii la odaie, făcîndu-mă că sînt beat ; mă trîntii în pat îmbrăcat, și cu tătarca pe mine, și mă făcui că am adormit. Arnăuții se culcară și ei, pe dată adormiră ; toți în curtea ocnei dormeau ; mă sculai și-mi alesei o pereche de pistoale de-ale arnăuților, ce erau puse în cui ; încinsei un șileaf și-mi pusei pistoalele în brîu și iataganul ; îmi luai și o pușcă ; luai și cîteva testele de fișicuri și le pusei prin buzunare ; ieșii din casă în curte ; și ieșii din curte afară ; și apucai drumul pe jos spre țara mea. Se făcuse ziuă bine, mă depărtasem de ocnă destul ; în drum întîlnesc un popă călare pe un cal șarg, un cal foarte bun ; popa se apropie de mine și-mi dete bună dimineața ; eu îi mulțumii ; mă întrebă popa „de ce mă duc pe jos ?" îi răspunsei : că dormind astă-noapte la cutare han, mi-a murit calul și mă duc pînă unde oi găsi la vreun sat să-mi cumpăr un cal. Popa îmi zise : „să-ți vînz eu, boierule, pe-al meu". „Prea bine, părinte ! dar du-te să văz cum umblă". Popa se duse cîtva, și se întoarse înapoi ; îi zisei : „părinte descalecă, ca să încalic și eu să văz cum umblă calul". Popa descălecă, încălecai eu, — plecai și mă depărtai de popa cam mult, popa strigă : „boierule, întoarce-te" ; Eu îi răspunsei : „mergi sănătos părinte !" Și-mi luai drumul. Mergeam ziua, și noaptea rămîneam la cîte un sat, pînă ce ajunsei și trecui Oltul și venii la moșia noas-

Stăncuța, iubita lui Iancu Jianu

tră, și mă ascunsei la unul dintr-ai mei. Strînsei 2 cete și 24 de aleși cetași de-ai mei ; toți bine înarmați, și trecui Oltul și venii de călcai ocna Telega ; legai pe toți din ocnă, slobozii burduful și scosei pe toți haiducii din ocnă, și plecai cu dînșii pînă la un loc. Un haiduc vestit ce-i zicea Iabraș, strînse și el o ceată de-ai lui, plecînd împreună și trecînd Oltul ; iar ceilalți, scoși din ocnă, se împrăștiară care încotro văzură cu ochii. Iabraș și cu mine ne făcurăm 2 cete de haiduci și împreună ne băteam cu poterele, în cît nu avea ce să ne facă ; în multe rînduri am bătut pe Circ-Serdar Iamandi. Iamandi începu să scrie lui Iabraș ca să se închine ; și iarăși cu jurămînt ca să-l scape, și să-i dea slobozenie ; Iabraș îmi arătă scrisoarea ; eu îi zisei : „nu te încrede lui Circ-Serdar, că este un tîlhar", dar toate poveţele mele fuseră zadarnice.

După cîtva timp, Iabraș se închină cu ceata lui Iamandi ; atunci eu mă îngrijorai foarte tare ; căci Iabraș îmi cunoștea cotiturile ce le aveam prin pădure ; fusei silit să-mi desfac ceata și să mă ascund la o gazdă a mea. Iamandi, văzînd că nu mă mai simți nicăieri, plecă cu Iabraș și se duseră la Calafat ; traseră în gazdă la cămărașii de sate, ce erau acolo. Curtea cămărășiei era închisă cu gard și acoperită cu mărăcini. Într-o zi, zise lui Iabraș : „Am auzit, Iabrașule, că știi să joci giret bine". El îi răspunse că știe ; ieșiră dară să joace giret în curtea cămărășiei. Arnăuții lui Iamandi erau porunciți de dînsul că, în jocul cu giretul să-i omoare pe toți ; precum se și făcu, zicînd că Iabraș cu ceata lui a vrut să fugă, și de-aceea i-a omorît ; dar mai mult i-a omorît fiindcă aveau bani. Capul lui Iabraș și mîna dreaptă, unde era fără un deget, le trimise la București ; și la pușcărie le înfipse afară în curte la vederea tuturor, pe care le-am văzut și eu. Eu, precum am zis, mă ascunsesem ; auzind dar de moartea lui Iabraș, de care mă temeam, îmi strînsei ceata și ieșii iarăși în haiducie. În sfîrșit, se apropia iarna ; și desființai ceata, și mersei de mă ascunsei la o vie a noastră, unde aveam un țigan vier foarte credincios. În fundul viei, într-un șanț, a dus vierul un lin de călcat struguri și l-a pus cu fața în jos, și dedesupt mi-a așternut fin și un covor, unde mă așezam acolo de dormeam ; și vierul îmi aducea cele trebuincioase ale mîncării. Am petrecut toată iarna sub acel lin ; Iamandi totdeauna cu arnăuții lui veni și cercetă de mine ; mă căuta pe la vie prin pod ; dar acolo în șanț nu mă găsea, fiindcă era acoperit cu mărăcini, și linul nu se vedea. Se lăsase sec de postul Paștelui. Iamandi vine în sat cu Arnăuții lui ; doi din Arnăuți se urcă la vie, cercetează pe vier, mă caută prin toate părțile și nu mă găsește, ninsese în seara de lăsatul secului ; vierul îmi tăiase în săptămîna mare o găină, mi-o gătise și mi-o aduse să mănînc ; Arnăuții, ce mă căutau, văd sîngele proaspăt pe zăpadă ; întrebară pe vier : că ce sînge este ăla ? El le răspunse că o găină, vrînd să moară, a tăiat-o. Arnăuții îl apucară, ca să spuie că unde este găina așa tăiată ? Vierul le zise : că cine știe ce s-a făcut. Atunci îl legară și începură să-l căznească de moarte ; vierul răbdă pe cît putu torturile ce-i făceau ; dar în cele din urmă nemaiputînd, mă spuseră lor. În vremea aceea mai veniseră vreo 3—4 arnăuți la vie ; și cu toții veniră de mă scoaseră de unde eram ; și legîndu-mă, cu mîinile dindărăt, îmi puseră tătarca pe deasupra și mă scoborîră în vale, aducîndu-mă la Circ-Serdar. Circ-Serdarul porunci de mă deslegă și mă băgă în fiare la picioare, și-mi puse la mîini cătușe ; aduseră 2 cărucioare de poștă ; într-o căruță se puse un arnăut la spate, și pe mine mă puse dinainte cu fața spre cai ; și în cealaltă intrară 2 arnăuți, și m-aduseră la București în Curte la Vodă Caragea, ce ședea în casele lui Grigore Ghica Vodă, după podul Mogoșoaiei, căci palatul din dealul Spirii, în zilele lui Caragea, arsese. La poarta Curții era un șir de odăi unde ședeau arnăuții lui Vodă ; acolo mă deteră jos, și mă luară arnăuții domnești sub pază. Frații mei auzind de prinderea mea, veniră la București, și prin bani umblau să-mi scape viața ; dar nu era cu putință. Atunci începură să mijlocească la o fată, ce era la Doamnă, ca să mă ceară de bărbat [2]). Fata primi, veni și se înțelese cu mine, îi făgăduii că luîndu-mă de bărbat, îi jur că nu voi mai pune mîna pe armă ; fata merse și îngenunche înaintea Doamnei și se rugă că vrea să mă ia de bărbat, numai să mă ierte. Doamna se îndupleca ; și pînă cînd să se facă toate astea, Caragea mă osîndi la spînzurătoare ; mă și dete pe mîna armașului al II-lea ca să mă ducă să mă spîn-

[2]) În vremea aceea era o lege că dacă o fată cerea de bărbat vreun flăcău care să fi fost cît de vinovat, îl ierta și-l și însura cu dînsa.

zure. Doamna și cu fata alergară la Vodă, ce era pe tron, de judeca pricini, îngenunchează pe treptele tronului și-l arugară pe Domnu să mă ierte ; Vodă le zise : „că este prea tirziu ! poate că l-o fi și spînzurat !“. Doamna ceru un bilet de la Măria Sa, pe norocul fetei ; Vodă scrise iertarea lui pe hîrtie, și o dete Doamnei. Doamna chemă un arnăut călare și-i porunci ca în goana calului, cît va putea, să fie cu porunca ; Arnăutul porni ; și din norocirea mea, pe cînd mă și urcase pe scară cu streangul de gît, se ivi arnăutul strigînd : „Stați !“. Lumea ce venise să mă vadă, se dete la o parte ; și arnăutul ajunse și dete porunca în mîna armașului ; atunci mă dete jos după scară, îmi luă streangul de la gît și mă duseră iarăși la Curtea Domnească, unde peste două zile după ce mă spălai, mă curățai, îmbrăcai haine curate, ce-mi aduseseră frații, și mă înfățișai înaintea lui Caragea. Caragea îmi zise : „Lasă-te de haiducie, Jiene“. Jurai înaintea Măriei-Sale că mîna pe arme nu voi mai pune cît voi trăi ; cînd atunci mă îmbrăcă și căftăni ; și mă logodi cu fata și mă și cunună cu dînsa, făcîndu-mi și nuntă boierească ; și venii acasă la mine cu fata cu care trăiesc și pînă astăzi.»

Răsplata ce a luat Cîrc-Serdar

La 1821, cînd cu Zavera lui Ipsilant, intrase și Iamandi cu vreo 200 de arnăuți la Ipsilant. După sfărîmarea Zaverei de către turci, Iamandi se închisese în Mănăstirea Cozia, în drumul Ciinenilor ; dinaintea Mănăstirii este un șanț adînc, prin care curg apele din munte în Olt ; deasupra cărui șanț este un pod de lemn pe unde trec trăsurile. Iamandi stricase podul și se baricadase dincolo de șanț și se bătea cu turcii. Arnăuții aduseseră două poduri umblătoare după Olt, și le legaseră din dosul mănăstirii ; și turcii nu puteau să-i facă nimic, dar fiindcă se strînseseră turci mulți, sătenii nemaiputînd suferi greutatea turcilor, luară o sumă de turci și-i trecură peste munți pe potecile ce le cunoșteau ei, și apucară pe arnăuți de pe toate părțile ; atunci arnăuții, o seamă dintr-înșii, intrară în acele 2 poduri și trecură Oltul de cealaltă parte. Unul din poduri fiind încărcat cu mai mulți arnăuți, se scufundă în apă, din care mulți s-au înecat ; iar alții au scăpat ; și luînd drumul au trecut în Sibiu. Iamandi s-a ținut închis la mănăstire cîteva zile, dar în cele din urmă a trebuit să se supună pentru că isprăvise cele trebuincioase de hrană. Iamandi era cu nevasta și cu 2 băieți, unul de 12 și altul ca de 14 ; și punîndu-i turcii într-o căruță brașovenească, i-au trimis în București la kehaia-bei ; și din București kehaia-bei i-a trimis la Mehmet-Pașa de la Silistra. Pașa pe Iamandi l-a trimis la Țarigrad, unde acolo l-au și spînzurat ; pe nevasta lui, Pașa de la Silistra a trecut-o pe la Călărași și i-a dat drumul în țară ; pe băieți i-a oprit la Pașa cu gînd ca să-i turcească. Cînd mergea Pașa de se închina, îi lua lîngă dînsul de făcea și ei asemenea. Pașa mai avea lîngă dînsul un băiat de sîrb, tot de vîrsta lor. Băieții lui Iamandi se sfătuiră să-l omoare pe Pașa, cînd se închina ; se pregătiseră de trebuincioasele arme și vru să treacă în partida lor și pe băiatul de sîrb ; însă sîrbul merse de-i spuse la Pașa. Pașa căutîndu-i în odaie, descoperi armele cu care se pregătiseră, i-a dat pe mîna turcilor, și în piața Silistrei le-au tăiat capetele la amîndoi. Astfel de sfîrșit a luat familia lui Cîrc-Serdar Iamandi.

Haiducii „calcă“ un boier

Text publicat de Gr. Gr. Tocilescu, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, I (1883), volumul II, p. 411—415.

C.D. ARICESCU

HAIDUCUL DE PESTE OLT

Iancu Jianu era din Caracal, văr cu Fănică Jianu. Tată-său fusese ispravnic. După moartea acestuia, unchiul său, ca epitrop, nu-i înlesnea cele trebuincioase. Atît din cauza aceasta, cum şi revoltat de suferinţele sătenilor din partea zapciilor şi zabeţilor, se încîrdoşi cu un ţigan al său credincios şi cu alţi doi flăcăi săteni, şi intră în codru. Era pe atunci ca de 25 ani. Trimisese, dar, răspuns unchiului său să-i dea partea sa din starea părintească, căci altfel îl trimite dracului colac. De frică, unchiul său fugi la Craiova şi se plînse Caimacamului, care pe atunci era Samurcaş [1]). Caimacamul trimite potera după dînsul, dar nu-l poate prinde ; atunci unchiu-său, spăimîntat, scrie Jianului să vină să-şi ia starea părintească. Jianu nu se încrede în el, şi rămîne tot în codru.

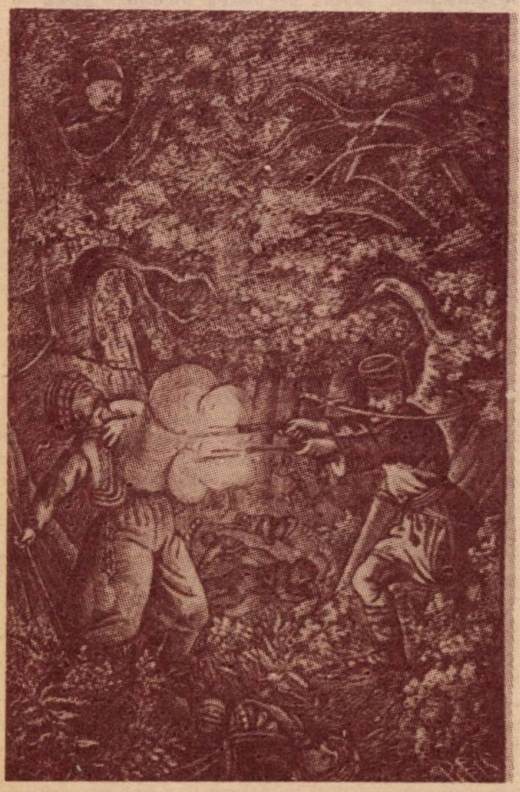

Prima sa călcare ca haiduc fu la un arendaş grec, ce ţinea o moşie la Brâncoveni, şi la care nu găsi decît 500 lei.

El îşi mări ceata cu alţi trei inşi, şi cu aceşti şase haiduci jefuia numai pe neguţătorii turci şi pe arendaşii şi zapciii greci.

Unchiu-său, care se aştepta în fiece noapte să fie călcat de nepotu-său, stăruia de Caimacam să-l împace cu dînsul ; astfel scăpă şi nepotu-său de spînzurătoare. Pentru onoarea numelui ce purta, Caimacamul încredinţează pe Jianu cu jurămînt printr-o scrisoare că dacă se va preda cu toţi ai lui, va mijloci la Domnie graţierea sa. Asemenea scrisoare îi scrise şi unchiu-său.

Jianul se încrede în cuvintele Caimacamului şi vine la Craiova, predîndu-se cu toată ceata sa. Caimacamul îi primeşte foarte bine, lăsîndu-le armele la toţi.

Jianu şi soţii lui şezu o săptămînă în curtea Caimacamului unde erau liberi, putînd să se plimbe chiar pe străzile Craiovei.

Costumul lor era haiducesc, cu deosebire că la cap erau legaţi arnăuţeşte : ghebă scurtă şi poturi ; peste mijloc brîne late ; la brîu, pistoale şi iatagane ; în picioare, opinci cu curele.

Vodă Caragea, aflînd despre predarea Jianului, scrie Caimacamului să-l trimită la Bucureşti cu tovarăşii săi. Caimacamul îi trimite legaţi în căruţă de poştă. Jianu mărturiseşte lui Caragea că nedreptatea unchiului său l-a silit a intra în codru. Caragea îl osîndeşte la Telega pe termen de şase luni, pentru **pildă.** Iancu dobîndise încrederea cămăraşului, care-l scotea noaptea din ocnă spre a-i îndulci soarta. Într-o noapte, pe cînd şedea la foc, el, cămăraşul şi un slujitor ce era de pază, Jianu se rugă de cămăraş a trimite pe slujitor la cîrciuma din sat să aducă o oca de rachiu. Cămăraşul consimte. După plecarea slujitorului, Jianu leagă pe cămăraş, ameninţîndu-l cu moartea dacă va da alarma, şi-l ascunde sub un şopron. După întoarcerea slujitorului, Jianul îl leagă şi pe dînsul, ameninţîndu-l asemenea ; şi pe el îl ascunde într-un coşar.

Cu cheile de la gura ocnei, ce le luase de la cămăraş, Jianu deschide ocna, coboară înăuntru sfoara cu burduful, strigă pe tovarăşii săi pe nume şi-i scoate afară, împreună

[1]) **Samurcaş, care a ajutat pe Tudor la 1821, crezînd că acesta va lucra pentru Eterie.**

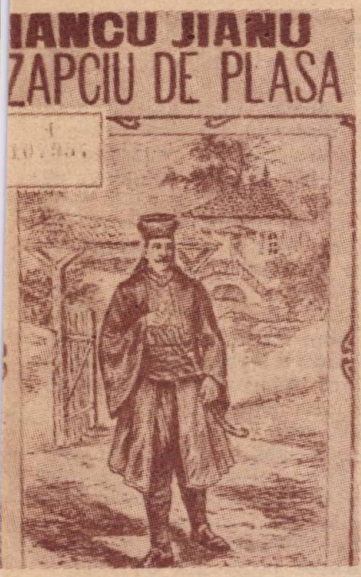

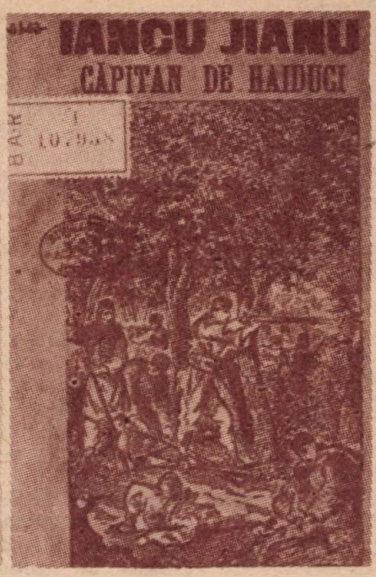

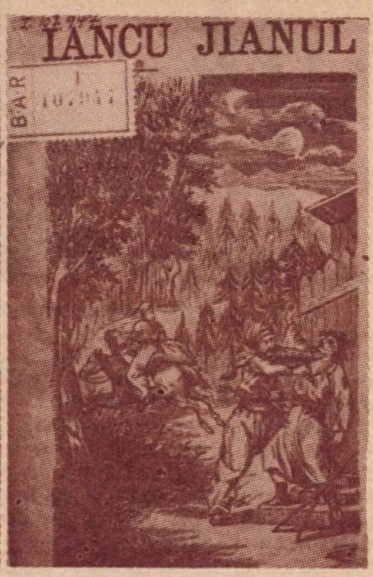

cu un alt vestit hoţ, anume Javraş ; calcă apoi casa cămărăşului şi ogeacul slujitorului, iau armele ce găsesc, şi trece peste Olt cu hoţii liberaţi de dînsul. Fapta aceasta îndrăzneaţă ajunge la auzul lui Caragea, care ordonă îndată a-l prinde, viu sau mort. Potera prinde numai pe Javraş cu trei inşi, cărora le şi taie capetele.

Deocamdată, îi veni în gînd Jianului să treacă în Serbia ; dar se lăsă de gîndul acesta, şi-şi urmă haiducia tot în Oltenia, unde era mai sigur.

Într-o noapte zice tovarăşilor săi : „mi s-a urît cu haiducia ; alegeţi alt căpitan". Tovarăşii se opuseră, aducîndu-i aminte jurămîntul ce făcuse : că cine se va despărţi de ceată, să fie omorît. Jianu înţelese pericolul şi le răspunse : „Am vrut să vă încerc, copii ! Cu Dumnezeu înainte ! Ce e scris de sus, în frunte e pus."

Peste cîteva zile Jianu părăsi ceata lui, noaptea, însoţit de credinciosul său ţigan, şi se duse la o moşie a lui din Romanaţi, unde se închise într-o pivniţă părăsită.

Numele lui devenise foarte popular în România mică, unde sătenii binecuvîntau numele său ; căci cu banii cochinţului, Jianu mărita fete sărace, ajuta văduve scăpătate, plătea birul plugarului, cumpăra vite la cei săraci.

Cu toate acestea, potera îl urmărea. Cîrc-serdaru Iamandi, favoritul şi credinciosul lui Caragea, polcovnic peste toate poterele din România mică, primise ordin de la Domnie a prinde pe Jianu, cu orice preţ.

„Ori capul Jianului, ori capul tău !" zicea Caragea.

Iamandi [2]) dădu în fine de urma Jianului. Într-o noapte se întîlni cu un sătean, care aducea apă cu plosca de la fîntîna din vale. Acesta era vierul Jianului.

Iamandi pune mîna pe dînsul, îl ispiteşte, îl ameninţă, în fine află de la el ascunzătoarea Jianului.

— Dă-te, Iancule, îi strigă Iamandi din gura pivniţei ; căci acuma ţi s-a înfundat.

— Mort, da ; viu, nu ; îi răspunde Jianu. Se vede că ţi s-a urît cu nevastă şi cu copii !

Iamandi, care ţinea să-l prindă viu, îi face jurămînt, pe nevastă şi pe copii, că va mijloci scăparea lui, dacă se va preda de bună voie.

— Nu te cred, ciocoiule ! îi răspunde Jianu.

— Ce încredinţare vrei ? îl întreabă Iamandi.

— Să-mi dai în scris că mă vei scăpa ; şi eu îţi dau în scris că-ţi voi da o moşie, dacă mă vei scăpa.

Înscrisurile se făcură şi se deteră unele la mîna altuia, pe fereastra pivniţei. Jianu ascunse înscrisul lui Iamandi sub o piatră în pivniţă, şi şopti ţiganului, ce era cu dînsul : „să răzbuni moartea mea, dacă ciocoiul nu se va ţine de cuvînt".

Ţiganul fu liberat, ca şi vierul, trecînd amîndoi drept gazde, iar nu drept hoţi.

După ce mîncară şi băură, Iamandi şi Jianul plecară la Bucureşti într-o căruţă cu doi cai.

Intrînd pe podul Caliţei, Iamandi propuse Jianului să-l lege.

---

[2]) **Care s-a înrolat în fine în oastea lui Tudor, după ce s-a încercat fără folos a-l război cu Arnăuţii şi Plăieşii isprăvniceşti.**

— M-ai mîncat fript, ciocoiule ! îi zise Jianu.

— Nu te teme, Iancule, dar trebuie să te vadă Vodă legat, cînd vom intra în curtea domnească, ca să nu bănuiască nimic.

Jianu fu închis în odaia Baş-Ciohodarului, şi Iamandi se duse la Beizadea Costache, fiul cel mai mare al lui Caragea, ca să îl roage să stea de Vodă să ierte pe Jianu, că aşa s-a legat prin înscris, iar de îl va omorî desigur că va fi mort şi Iamandi de tovarăşii lui Jianu, şi îi vor rămîne copiii săraci. Încredinţă cu capul său că de aci înainte Jianu are să fie om de omenie.

Beizadea Costache, îmblînzit de rugăminţile şi lacrimile lui Iamandi, mijloci la tată-său iertarea Jianului, fiind păcat a se omorî aşa flăcău voinic şi inimos, care nu săvîrşise nici o cruzime, decît pungăşise pe cochinţi, cu banii cărora ajutase pe fraţii săi săteni, căzuţi în scăpătăciune... Caragea nu putu refuza rugăciunea fiului său iubit, şi dărui pe Jianu lui Iamandi.

Se zice că Iamandi, venind să sărute mîna lui Caragea, drept mulţumire depuse la picioarele lui Vodă o **traistă cu mahamudelle** din prăzile Jianului, pe care bani lacomul fanariot nu-i refuză.

După aceea Iamandi stărui de Beizadea Costache să însoare pe Jianu cu o fată din casa domnească, ca cu modul acesta să facă pe haiduc a-i pieri gustul de haiducie. Caragea consimţi ; şi Jianu fu însurat cu o greacă din servitoarele Doamnei, frumoasă **ca muma pădurii**. Apoi se duse de sărută şi el mîna lui Vodă, şi îi promise cu jurămînt că se va lăsa de haiducie.

Vodă avu gustul să-l vadă manoperînd ca haiducul în codru. Jianu îi satisfăcu domneasca curiozitate, astfel că Vodă se văzu nevoit a-l aplauda, atît de mult îi impresionase acele manopere haiduceşti. În acea zi Caragea îl îmbrăcă cu Caftan de sluger, şi punîndu-l în careta domnească, dimpreună cu soţia sa, îl trimise cu alai la Baş-Ciohodaru. Îi dădu apoi o slujbă la curtea domnească, unde Jianu se purtă cu toată credinţa către milostivul său stăpîn, şi tot prin mijlocirea lui, Vodă dezrobi toată starea de la unchiul său, dînd şi lui Iamandi moşia ce-i promisese. După aceea s-a strămutat la proprietăţile sale, unde se apucă de munca cîmpului, făcîndu-se om de omenie.

Cînd Tudor, la 1821, chemă sub steagul emancipării pe toţi fiii patriei, victime ale despoţilor străini, care ca nişte balauri supseră sîngele românului mai mult de un secol, Iancu Jianu nu putea rămîne nepăsător la acea chemare patriotică. El care, ca haiduc de codru, expusese viaţa sa în atîtea rînduri, ca să răzbune pe fraţii săi săteni de jafurile şi cruzimile cochinţilor, alergă de se înrolă ca voluntar în oastea lui Tudor, spre a-şi vărsa sîngele pentru eliberarea patriei sale, şi fu credincios lui Tudor, neparticipînd la trădarea de la Goleşti, cum încredinţează tovarăşii săi de arme, care mai trăiesc ; iar în cîmpia Drăgăşanilor, fu din micul număr de Olteni care luptară cu vitejie contra Turcilor.

Scăpat ca mulţi alţii de furia otomană, Jianu trăia la moşiile sale, în timpul lui Grigore-Vodă Ghica. Într-o zi se pomeneşte luat de slujitori numai în cauc şi în anteriu, din mijlocul muncitorilor care îi coseau fînul la nişte livezi ale sale. Era învinovăţit că participase la tulburarea provocată de Tudor : Jianu se dezvinovăţi şi fu liberat.

Paşa Gavanozoglu, ce se afla atunci în Bucureşti, fu curios a vedea pe acest căpitan de haiduci, al cărui nume era popular chiar în Turcia. La vederea unui om scurt, gros şi fără aparenţă marţială, Paşa îi adresă numai aceste cuvinte : „ghit, bre !“ (du-te, mă). Paşa nu înţelegea cum un asemenea om a putut să-şi facă un renume de viteaz şi-l expedie cu dispreţ.

În revoluţia de la 1848, Jianu n-a jucat nici un rol ; era bătrîn atunci ; cu toate astea, tot avea destul sînge oltenesc ca **să-l sacrifice pentru libertate** ; dar capii de la '48 vorbeau **cu crucea**, ca apostolii lui Crist, nu cu **sabia** ca Tudor Vladimirescu ; şi haiducul nostru era deprins a mînui spada, nu crucea. În domnia lui Ştirbei, Jianu fu rugat într-o seară de Iancu Bibescu, fratele Domnitorului, care era prefect la Dolj, ca să-i facă o manoperă haiducească. Jianu, reîntinerind un minut, se aprinse atît de mult în acest exerciţiu, ce-i rechemă dulci suveniri, încît prin mişcările şi săriturile sale cu iataganul în dinţi şi cu strutul în mînă, sparse oglinzile şi rupse scaunele din salonul unde manopera ; toţi asistenţii rămaseră înmărmuriţi de mirare şi frică.

Jianu a murit la 1853. Numele său figurează în cîntecele trubadurilor săteni de peste Olt. Dăm în **Calendarul basmelor şi Cînturilor populare**, pe care-l publicăm pentru anul acesta, cîteva din aceste cîntece, culese în timpul excursiunii noastre peste Olt, în primăvara anului expirat, cînd ne-am fost dus acolo pentru strîngerea de material în privinţa biografiei lui Tudor şi a mişcării de la 1821.

D. PAPAZOGLU

PREDECESORUL LUI TUDOR

Povestesc de Iancu Jianu, tot contemporan al meu, pe care lumea îl califică de haiduc. Eu însă n-am voit să-l bag în rîndul haiducilor, căci nu era haiduc, ci era înainte-mergătorul lui Tudor Vladimirescu. Iancu Jianu era din cea mai nobilă familie din Caracal, județul Romanați, numită a Jienilor, iar astăzi a Cesienilor. Acest tînăr, văzînd trista stare a țării, văzînd mulțimea de fanarioți ce inundaseră țara, aduși de diferiți domni din Fanar, văzînd slujbele toate ale țării date pe mîna lor, văzînd că fiii românilor, mai cu osebire ai boierilor români, nu erau de loc chemați la nici o funcțiune a țării lor, pornit de un sentiment curat românesc, și-a compus o ceată de haiduci ca să calce și să pedepsească pe drumuri pe fanarioți ori unde îi va întîlni. Astfel a început cu ceata lui a bate, a chinui și a jefui pe toți ploaiații fanarioți, pe unii călcîndu-i la moșiile lor, pe alții jefuindu-i la drumul mare. Curînd și-a format gazde prin toată România-Mică, prin Teleorman, Olt și Argeș ; mai încoace, spre Capitală, în județele apropiate, nu a călcat Jianu. Vodă Caragea aflînd de asta s-a indignat și a pornit după el poteri în care erau și turci, ca să-l prindă. Un an întreg a trebuit pînă să pună mîna pe el. În fine, prinzîndu-l la Giuvănești, prin trădare, l-au adus arnăuții în București și spătarul înfățișîndu-l lui vodă Caragea, acesta l-a întrebat pe grecește :

— Ciocoiule, fecior de oameni cu moșii, nu ți-a fost rușine să te faci hoț de drumuri ?

Jianu i-a răspuns :

— Iartă-mă, măria ta, că eu nu sînt hoț, n-am omorît pe nimeni și dacă am jefuit pe cei cu avere, am făcut asta ca să am de cheltuială și să plătesc lefurile neferilor care mă însoțeau precum și gazdele care îmi dădeau adăpost, și iată de ce m-am sculat, că, măria ta, ai adus pe capul nostru toate haimanalele din Fanar, le-ai dat toate slujbele țării, astfel că noi tinerii români și fiii de boieri, am rămas fără nici

o slujbă și de bătaia de joc a dregătorilor, de la ispravnic pînă la zapciu.

Atunci vodă i-a zis iar :

— Îndrăznești, ciocoiule, să-mi vorbești așa ? nu știi că am putere să te spînzur ?

— Ba știu ; atît ne mai lipsește să ne iei și viața.

— Așadar, măgarule, vei merge la ocnă ca să te pocăești.

Astfel îl trimise în fundul ocnei la Telega, unde șezu o toamnă și o iarnă ; iar cînd fu în primăvara anului 1817, Iancu Jianu, înțelegîndu-se cu alți doi tilhari, se ascunseră între bolovanii de sare ce se scoteau cu burdușe de bivol, pînă în fața ocnei, unde era crivac la roata care scotea sarea și care era învîrtită de cai. Văzîndu-se afară, se repeziră de o dată la cei doi plăeși ce se aflau de strajă la gura ocnei, îi legară, astupîndu-le gura cu mîna, îi dezarmară și apoi o luară la fuga prin păduri. Pînă să meargă plăeșii în curtea cămărășiei, care era departe de gura ocnei, să dea de știre schimbu-

lui lor, Iancu a avut destul timp ca să se depărteze prin văile munților și să-și mai găsească încă doi, trei tovarăși. Formîndu-și astfel o ceată s-a strecurat din păduri în păduri pînă în pădurile Ilfovului.

Auzind de asta, vodă Caragea s-a supărat și a pornit toate poterile județelor după Jianu ; l-au prins și l-au adus la pușcărie în București. A treia zi vodă îl osîndi la moarte prin spînzurare. Atunci domnița Raluca a lui Caragea, făcîndu-i-se milă de un tînăr fecior de boier și cu moșii, trimise pe ispravnicul de curte (prefectul casei domnești), ca să întrebe pe Iancu Jianu dacă nu vrea să se cunune cu o fată greacă, Susana, crescută de domniță, și pe care o avea pe lîngă ea ca domnișoară de onoare.

Iancu văzînd că acesta e singurul mijloc de a-și scăpa viața, a răspuns :

— Să trăiască domnița ! primesc aceasta din tot sufletul meu.

Domnița Raluca intră apoi la vodă, îi povesti ideea ei și învoirea lui Jianu și-l rugă să-l ierte.

Vodă îl iertă și porunci să i se facă cununia și nunta cea mai frumoasă.

După nuntă, Jianu și-a luat nevasta, a trecut peste Olt, unde vodă l-a făcut zapciu la plasa Bălți ; aci își avea Jianu sfoara de moșie la Grozgibod, unde au toți Jienii cîte o sfoară, fiind moșie strămoșească a lor. Cu cucoana asta Jianu a avut o fiică care, după moartea tatălui său, s-a măritat și a luat iarăși un mare proprietar din județul Romanați.

Iancu Jianu a trăit pînă după anul 1846. La anul 1844 eu am mîncat cu el la masa lui Iancu Bibescu, ispravnicul de Romanați. Fusese chemat la masă spre a fi prezentat cucoanei Elencuții a lui Manu și cucoanei Elenchii Hereschii care se duseseră în Caracal, ca să vază pe cucoana Anica a lui Iancu Bibescu. Țin minte că la masă a fost întrebat nenea Iancu Jianu :

— D-ta ai scos cîntecul pe care îl cîntă lăutarii cu numele d-tale ?

El în simplitatea lui a răspuns :

— Să mă ferească Dumnezeu, cucoanele mele, că neam de neamul meu n-a scornit cîntece. Aveam un țigan vier care știa să zică din vioară ; îl iubeam și mă iubea, și cînd a auzit că m-a prins Caragea, s-a apucat cioara dracului să scornească cu alți lăutari cîntece despre mine. Apoi, nu ți l-am bătut cînd m-am întors acasă și am văzut că m-a făcut de rîs în toate cîrciumile ! Cînd făcui eu Băluții, cîrciumăresei, malotea cu floarea cît palma ? Unde s-a mai pomenit, cuconiță, malotea înflorată ? Și pe urmă, cînd a vrut să mă prindă pe mine circserdarul arnăuților lui Caragea, cînd ei tremurau numai cît auzeau de numele meu ?

Atunci cucoanele au poruncit lăutarilor craioveni pe care Bibescu îi adusese cu poșta, ca să le cînte la masă cîntecul lui Jianu. Atunci se puse Stănică, renumitul staroste de lăutari, și trase un cîntec al Jianului față de Jianu însuși în cît se pomeniră cucoanele că se scoală nenea Iancu de la masă și, cerînd voie lui Bibescu, înhață un pahar de vin, asvîrli în el cinci galbeni și-l dădu lui Stănică ca să-l bea în sănătatea cucoanelor, așa de mult i-a plăcut cîntecul său.

Cucoana d-lui Jianu, la anul 1864, mi-a dăruit o pereche de pistoale turcești legate în arămuri sculptate și poleite cu aur, cum și un corn mare de cerb cu doi craci pentru păstrarea ierbii de pușcă, zicîndu-mi :

— Să le păstrezi bine, că astea sînt rămase de la bărbatul meu, viteazul meu Iencuțu.

Fiind vorba de Jianu, să vă arăt și osîndele la care se osîndeau haiducii după legile criminale sancționate conform capriciilor orientale. Aceste legi barbare au ținut pînă în zilele domnuniei lui Caragea. Cînd acesta găsi legiuitori buni, anume : logofătul Nestor, căminaru Chiriac, logofătul Arghiropolu și Stef. Bălăceanu, le-a ordonat ca sub un comitet de alți bărbați învățați să facă un nou cod al țării, atît după legiuirile romane cît și după obiceiurile țării. Acest cod a fost numit codul lui Caragea și multe din articolele lui se aplică chiar astăzi, cînd ne bucurăm de codul francez. Asta arată cu cîtă înțelepciune au lucrat acei boieri la acea lege care cu multă răbdare s-a trimis de trei ori în divanul domnesc spre examinare și numai după trei rapoarte ale acestui divan, abea s-a putut hotărî vodă Caragea să-l sancționeze. Fiindcă cele mai multe crime să făceau numai de străini, iar nu de opincarii români, s-au lăsat în acel cod a figura și cîteva barbarii din cele trecute. Pe lîngă pedeapsa cu moartea care rămăsese în vigoare, se mai dădeau pedepse ca astea :

Gradul I, bătaia prin mijlocul străzilor. Vinovatul era dezbrăcat în pielea goală pînă la brîu și bătut cu nuiele pe două, trei sau mai multe străzi de prin Capitală ; de aci s-a născut vorba : „că l-a dat prin tîrg". Acei care se încercau a face răscoală erau sluțiți prin tăierea nasului.

Gradul II, țintuirea de cercelul urechii la colțul unei străzi mai umblate ; vinovatul stătea țintuit de dimneață pînă la apusul soarelui ; această pedeapsă se dădea acelor negustori ce înșelau lumea la cîntărit sau falsificau alimentele de hrana zilnică, d-întîia trebuință.

Gradul III, închisoarea în pușcărie pe timp mai îndelungat pentru mofluzi ;

Gradul IV, tăierea mîinilor de la încheieturi pentru plastografi ;

Gradul V, osîndirea la ocne pe timp mărginit sau pe viață ; cei osîndiți pe un timp mărginit mai erau scoși la lumina zilei din cînd în cînd ; iar cei osîndiți pe viață nu-i mai scoteau niciodată din fundul ocnei, unde lucrau ca și cei dintîi la tăierea sării.

La ocnă pe viață se osîndeau omoritorii de neveste, de amante, de rude, de copii și alți omoritori comuni ; iar omoritorii de părinți și ai mai multor oameni de odată erau osîndiți în cea mai mare parte la punerea în țeapă și lăsarea cadavrelor lor, ca și pe spînzurați, trei zile în cîmp, pe locul de executare, cu o hîrtie pe piept în care era scris numele mortului cu aceste cuvinte : „cine va face ca mine, ca mine să pățească".

Osîndiții la pușcărie purtau butuc de lemn la picioare, făcut din două părți, scobit așa ca să între piciorul și țintuite împreună cu cuie de lemn ; cu butucele acestea de picioare pușcăriașii erau scoși la muncă cu păzitori, de curățau podurile de ghețuri, noroaie ; la alte munci private nu erau puși. În pușcărie stau ca într-o cazarmă, în odăi încăpătoare de cîte 50 indivizi ; odăile nu aveau paturi, ci pe jos erau așternute rogojini pe marginea cărora pușcăriașii își lungeau picioarele îmbutucate. Era o odaie spațioasă pentru bolnavi mai ușor ; acolo se

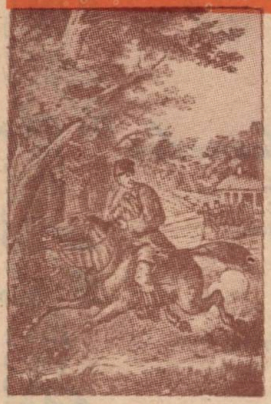
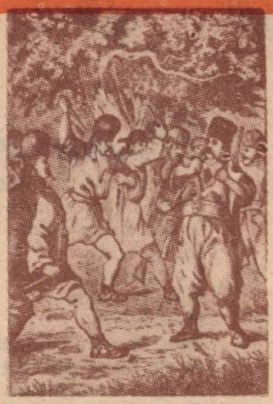
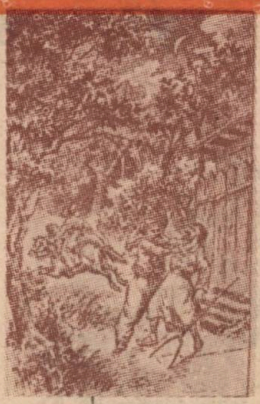

afla un butuc mare obștesc, lucrat din două grinzi mari de stejar, scobite cît intra piciorul ; o grindă era așezată jos și alta deasupra iarăși scobită, servea drept capac ; Bolnavii se așezau seara pe rogojină și băgau cîte un picior în cîte o gaură ; apoi se lăsa bîrna de deasupra ca un capac și i se punea lacăt la căpătîi. Cei rău bolnavi se trimiteau sub pază la spitalul Colțea, unde era santinelă compusă de 20 seimeni, ce se schimbau de la cazarmă în toate zilele precum se face și astăzi schimbul santinelelor pe la diferite autorități.

Toate astea au durat pînă în anul 1823, cînd a venit Grigore Ghica domn.

Atunci acest bun domn și părinte al țării, desființă cu totul pedeapsa cu moartea, cu tăierea mîinilor, cu tăierea nasului ; opri de asemenea întemnițarea faliților. Iată o anecdotă din acea vreme. Polcovnicul de poteră al județului Ilfov se întîlni cu niște tîlhari în pădurea Căldărușanilor numită Vlăsia ; luîndu-se cu ei la bătaie i-a prins și ca să-și arate bravura a tăiat cu iataganul capul căpitanului de hoți : apoi își scrie pitacu (raportul) către marele spătar, înfipse căpățîna în sulița unui slujitor și-l trimise astfel în București cu căpățîna în suliță, poruncindu-i să intre pe podul Mogoșoaiei, să străbată podul și să o ducă pînă la spătărie.

Cînd a sosit slujitorul în curtea spătarului, i se luă căpățîna care fu trimisă la o biserică pentru îngropare. Aflînd despre asta, Vodă a trimis pe dată doi arnăuți ca să aducă pe polcovnicul de poteră de unde îl vor găsi. Cînd i l-au adus, i-a zis :

— Nu ți-e rușine, om în toată firea, să faci una ca aceasta ? Cine ți-a dat voie, pezevenghiule, să trimiți căpățîna de om în suliță și să înspăimîntezi lumea de pe toată întinderea podului ?

(Într-adevăr, că a doua zi după fapta aceasta, a aflat toată capitala, și multe dame care s-au întîmplat la ferestre în al doilea etaj și s-au pomenit pe dinaintea ochilor cu o căpățînă neagră, cu mustăți mari și cu plete atîrnînd, dusă în suliță, au leșinat, căzînd de pe scaune și au zăcut mai multă vreme de friguri). Regretatul domn, cînd a aflat de aceasta, a poruncit scoaterea din slujbă a boierului polcovnic de poteră, degradarea, pecetluirea și trecerea lui în rîndul budelor (trecerea la bir), polcovnicul a fost apoi îmbrăcat în haine țărănești și trimis la moșia lui.

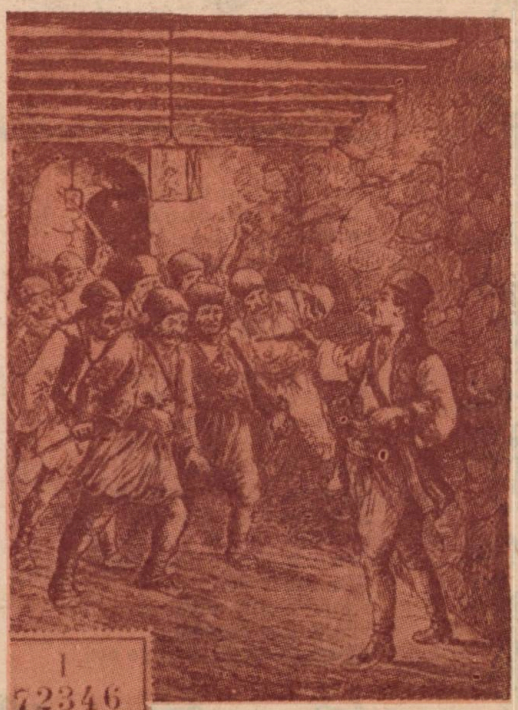

72346

Doina voinicului

Frunză verde de salcină,
Mulți ochi fără de lumină,
Mulți ochi fără de glas,
La Grivița au rămas ;
Și cu jalnice cuvinte,
Vintul plinge pe morminte ;
Plinge el, căci bine știe,
Mortul că nu mai învie...

Frunză verde, măr pătat,
Grea-i viața de soldat,
Cit aleargă soarele,
Nu-i mai stau picioarele,
Sabia, că mi-l slutește,
Glontele, că mi-l ochește,
Și de zile mi-l sfirșește.
În război cînd el războte,
Comandirii stau deoparte,
Căci așa scrie la carte :
Vitejia pentru morți,
Vitejia pentru proști,
Cinstea — celor mari pe oști...

Doina doinelor

Frunzuleană busuioc,
Unde-s zile cu noroc,
N-are doina doinei loc...
Că ei, unde
Îi răsupunde,
Plins de unde
Mișcătoare,
Glas de valuri bocitoare,
Acolo de se oprește
În durere stăruiește,
Și de plins mi se topește,
Cînd oftările-și doinește...

Frunză verde și iar verde,
Dacă vede,
Că n-o crede
Nici pămîntul,
Nici mormîntul,
Apoi biata zboară-n cringuri,
Unde stau porumbii singuri,
Și se duce de jălește,
Unde toamna înmulțește
Frunza care-ngălbenește...

Negri strugurei de soc,
Unde-i lipsă de noroc,
Doina doinei are loc...
Că-n liniștea nopții,
Sub negura morții,
Singurică ea,
Vine ca să ia
Omului ce-i stins
De-al grijilor plins,
Veninul cu fierea
Și toată durerea,
Ce-n inimă plinge
Cînd dorul, dor plinge,
Cînd dorul, dor frînge,
Cînd ochiul, ochi stinge...

Vînăt bulgăraș de humă,
Rogu-te, durere, du-mă
În puterea zborului,
Deasupra priporului ;
Ca să văd urzita floare,
Cum de-abia-nzilită moare...
Ș-apoi frunză de mohor
De ai, suflete, vreun dor,
Pleavă fă-l și dă-l pe vînt,
Că eu vin dacă mai sînt,
Într-al liniștii mormînt,
Stiu cu amorțit cuvînt
Doina doinelor s-o cînt.

N. Beldiceanu

Haiducul Iancu Jianu și ceata sa

IANCU JIANU
ȘI TUDOR VLADIMIRESCU

Îndrăgit erou de baladă, personaj intrat în legendă, dar și în conștiința poporului român, Iancu Jianu s-a situat deasupra intereselor clasei boierești, din care provenea, devenind exponentul maselor populare. Lupta pentru dreptate socială și națională desfășurată de el mai bine de un deceniu, desigur, cu întreruperi cauzate de împrejurări, a îmbrăcat două forme principale : haiducia și participarea la revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu.

După cum s-a subliniat în istoriografia noastră, obiectivul intern al revoluției preconiza o serie de reforme (dintre cele economico-sociale cea mai importantă fiind problema agrară) menite a schimba structural organizarea social-economică și politică a țării, prin înlăturarea orînduirii feudale și înlocuirea ei cu o nouă orînduire, evident, cea burgheză. Tot astfel, obiectivul extern al revoluției lui Tudor a urmărit „reconsiderarea situației externe a Țării Românești, eventual și a Moldovei, în sensul transformării autonomiei dintr-o prevedere de drept într-o realitate de fapt".

În ceea ce privește rolul lui Iancu Jianu în revoluția de la 1821, unele izvoare îl neagă, altele, majoritatea, îl atestă și-l relevă. Astfel, consulul prusian de la București, Kreuchely, într-un raport înaintat superiorilor săi, la doi ani,

mai exact la 12 aprilie 1823, după reprimarea revoluției, scrie că, după ce a fost iertat, în 1817 de pedeapsa cu moartea de către vodă Ioan Caragea, Iancu Janu „ a trăit liniștit fără a lua parte activă, cel puțin în aparență, la revoluția din țara sa. Poate se considera prea mare pentru a avea un rol de subordonat (al lui Tudor Vladimirescu — n.ns., P.B.)" N-au trecut însă decît 16 zile, pentru ca agentul prusian, într-un alt raport, să revină asupra informației sale. De data aceasta, Kreuchely susține că guvernul provizoriu, instituit la București în urma morții domnitorului Al. Șuțu, l-a trimis împotriva „rebelului" Tudor pe serdarul Diamandi (Iamandi) Giuvara, cu trupa sa de arnăuți din Oltenia, secondat de Iancu Jianu. Determinat de Iamandi, care i s-a alăturat lui Vladimirescu, Jianu a trebuit și el să cedeze presiunilor acestuia, dar s-a alăturat numai formal oastei pandurilor, pentru ca, profitînd de primul prilej, ivit numai după trei săptămîni, să se refugieze la Sibiu. Ansamblul documentelor și logica lucrurilor permit însă contestarea afirmațiilor făcute de consulul prusian. În principal, acesta a luat informațiile folosite în rapoartele sale din argumentele oferite de boierii din București, în 1823, pentru a-l absolvi pe Iancu Jianu în fața autorităților otomane de participarea la revoluția de la 1821, pe care, desigur, nu le-a mai verificat. De altfel, în aserțiunile sale există evidente contraziceri cu faptele reale. Mai întîi se impune a preciza că Iamandi fost trimis împotriva lui Tudor, nu de guvernul provizoriu din Capitală, ci de Divanul Craiovei. Al doilea, după cum bine se știe, din numeroase alte documente, ca și din desfășurarea evenimentelor, Iamandi a fost acela care a trecut de partea lui Tudor din oportunism, ci nu Iancu Jianu. Tot atît de neadevărată este și informația despre refugierea lui Jianu la Sibiu, numele său nefigurînd pe nici o listă a boierilor refugiați în Transilvania. De altfel, după cum se va vedea în continuare, Jianu nici nu se afla în țară, ci peste hotare, în misiune diplomatică, drept emisar al regimului revoluționar.

Este de la sine înțeles că Iancu Jianu, care în perioada anterioară fusese alături de popor, ca exponent proeminent al luptei haiducești, nu putea rămîne în afara evenimentelor revoluționare din 1821, pe care el însuși le așteptase cu atîta nerăbdare. Fostul căpitan de haiduci se alătură revoluției conduse de Tudor, nu din considerente conjuncturale, ci din profunde motive, văzînd în aceasta o cale menită să ducă la eliberarea socială și națională a poporului român, care tindea să devină o entitate distinctă, să ocupe locul ce-l merita în rîndul popoarelor europene ale căror țări erau independente.

Bucurîndu-se de renumele unui bun patriot, boiernașul din Caracal, ce intrase în 1819 în aparatul judecătoresc din Romanați, stabilise relații apropiate cu Tudor Vladimirescu chiar înainte de 1821, de vreme ce a fost pus la curent cu planul de pregătire și organizare a revoluției. Într-o zi din iarna anilor 1820—1821, dacă e să admitem autenticitatea unui document citat de N.D. Carpen, Jianu ar fi primit la Caracal o scrisoare de la Tudor. „Prietene Jiene — scria Vladimirescu — pune de grabă la cale treaba știută, adună-ți oamenii. Peste o lună de zile, scoatem plugurile. Al dumitale gata ca un frate, i s-a alăturat lui Tudor Vladimirescu la Slatina. Această aserțiune, după cum se va demonstra mai jos, este însă infirmată de o mărturie contemporană, cu o valoare incontestabilă. Desigur, se poate deduce că fostul căpitan de haiduci urmărea cu toată atenția desfășurarea marșului spre Capitală, început de oastea revoluționară — „Adunarea norodului" —, comandată de Tudor, la 28 februarie/12 martie 1821. Un document contemporan, și anume testamentul Tudor". Existența, cu adevărat, a acestui important document referitor la inițierea lui Jianu în tainele revoluției de la 1821 nu am putut-o confirma, deoarece, pe de o parte, autorul citat nu precizează sursa folosită, iar pe de alta, în cercetările întreprinse nu am reușit identificarea lui. Totuși, chiar dacă facem abstracție de această scrisoare, legăturile stabilite între Vladimirescu și Jianu, în anii premergători revoluției, sînt atestate de tradiția orală, fapt consemnat de C.D. Aricescu la vremea sa. De altfel, chiar atitudinea lui Tudor față de Jianu pledează în acest sens, întrucît nu-i putea acorda acestuia o misiune de mare încredere, aceea de emisar diplomatic în timpul revoluției, fără a-l cunoaște destul de bine.

În istoriografia noastră s-a acreditat ideea că Iancu Jianu

Tudor Vladimirescu pe dealul Cotrocenilor (stampă de epocă)

redactat de un anume Călugăreanu, pandur recrutat la Cornățel, deci martor și participant la evenimentele revoluționare, pe ultima filă a cărții Muzio Clementi, Sonatines pour le piano (Leipzig, 1719), surprinde prezența lui Iancu Jianu alături de Tudor Vladimirescu, în județul Vilcea, mergînd împreună de la Oteteliș (com. Bălcești, jud. Vilcea), la mănăstirea Mușetești din județul Olt. Astfel, Călugăreanu, care și-a întocmit testamentul în noaptea de 6 spre 7 martie 1821, nota pentru posteritate că a văzut la mănăstirea Mușetești (Seaca) pe „domul Tudor, olteanul din Vladimiri, alăturea de Iancu (Jianu — n.ns., P.B.), marele haiduc dă poteră de pre apa Jiului, ce au venit de dincoa de Oteteliș, să vadă că este mare potiră ce sălășluește aicea pădurea mare, iar oastea o au minat la Slatina". Testamentul pandurului Călugăreanu constituie singurul izvor documentar care permite stabilirea momentului și locului în care Iancu Jianu i s-a alăturat prietenului său de idei și de acțiune, Tudor Vladimirescu. După toate probabilitățile, întîlnirea dintre aceștia a avut loc la Oteteliș, în ziua de 3 martie. Se știe că aici, în noaptea de 2 spre 3 martie, Tudor a pedepsit cu moartea pe doi căpitani de arnăuți (Iova și Ienciu) pentru prădăciunile săvîrșite le Benești, cărora le-au căzut victimă boierii refugiați la conacul întărit al lui Iordache Otetelișanu, fiind jefuiți și maltratați ; cei doi prădaseră chiar și biserica satului.

În baza coroborării unor informații documentare, traseul drumului parcurs de Tudor Vladimirescu și Iancu Jianu s-a putut deja stabili. Cei doi luptători revoluționari, după cum se precizează în istoriografia noastră, au părăsit Otetelișul pe ziua de 3 martie. Au străbătut mai multe sate, au trecut apa Cernei, au traversat Obislavul, marea pădure a Măciucii, Spîrlenii și Creții și au ajuns la Drăgășani, unde au mers la casa Jianului, aflată în Capu Dealului, cartier al orașului. De aici au mers la tîrgul Drăgășanilor, pentru popas. Cu acest prilej, Tudor a lăsat comandant de garnizoară la Drăgășani pe Preda Drugănescu, căruia i-au fost dați în subordine Iova Bitoleanu (Iovancea), căpitan de panduri din Strejești, și Anastase arnăutul din Stănești (care avea misiunea de supraveghere a mănăstirilor Stănești și Mamu). După popasul de la Drăgășani, grosul armatei revoluționare s-a îndreptat spre Slatina, pe de o parte și alta a Oltului, pe cînd Turor și Jianu au trecut la Poganu, în stînga Oltului, de unde, însoțiți numai de cîțiva oameni, s-au îndreptat spre mănăstirea Mușetești din județul Olt, spre a recruta noi panduri și a organiza mănăstirea pentru rezistență, așa cum se procedase și cu alte asemenea lăcașe de cult din țară, mai ales din Oltenia. Ei au fost prezenți la Mușetești și Cornățel între 5 și 6 martie 1821.

Haiducul Iancu Jianu văzut de pictorița Hortensia Popescu (Colecția Casei memoriale Iancu Jianu din Caracal)

Intrînd în focul revoluției, Iancu Jianu se afla în fruntea a 21 de oameni, foști tovarăși de luptă în anii haiduciei, toți avînd, deci, experiența armelor. Este firesc să le reținem numele acestor bravi ostași : Ceauș Duță, Logofătu Oană, Marin Vîntu, frații Ilie și Pantelimon, Dincă Țiplu, Nicolae Rusu, Ștefan Stingu-leasa, Apostol Grecu, Ion Velea, Tatomir, Banaban, Preda Lupu, Zaharia Robu, Ion Bîtan, Duduveică, Ion Turcitu, Scarlat Pătrașcu, Zlătaru și Nica Matei.

Întîlnindu-l pe Tudor în timpul marșului triumfal asupra Bucureștilor, acesta l-a și numit pe Iancu Jianu căpitan de panduri, ținînd seama nu numai de calitățile sale de bun oștean, ci și de profundele sentimente patriotice de care era însuflețit.

În ziua de 21 martie/2 aprilie — venind din tabăra ce

„Tudor" — dealiu dintr-un tablou de C. Ioanid păstrat la Muzeul Cernica

și-o amenajase la Cotroceni, pe atunci în afara capitalei țării — Tudor Vladimirescu intra în București într-un adevărat triumf. Conducătorul „Adunării norodului" — după cum relatează C.D. Aricescu — era în fruntea pandurilor săi, în cea mai mare parte gorjeni și mehedinteni, „renumiți pentru curajul și statura lor". În mină, Tudor purta o piine mare — simbolul tradițional al bunăstării și belșugului. În dreapta lui, un preot purta crucea — crucea dreptății, dar și a jertfei și a suferinței. Un brav pandur — nu i se știe locul în „alai" — ducea steagul, stindardul cel mare al revoluției. Era o zi de primăvară însorită, cînd Dealul Mitropoliei se acoperise de „curioși", veniți să vadă alaiul. În onoarea lui Tudor, se descărcau focuri de armă. Comandirul și-a stabilit „cartierul general" în casele „răposatului" Manolache Brincoveanu, situate la „poalele malului Mitropolii".

Peste două zile de la intrarea lui Tudor în Capitală, mitropolitul, cei doi episcopi (de Buzău și Argeș) și 53 de boieri, între care și Iancu Jianu, îl asigură pe conducătorul revoluției de devotament și sprijin și-i jură credință, deoarece „am cunoscut că pornirea dumnealui slugeru Tudor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință, pe care, ca și pe unul de binele țării voitor și de trebuință obștei norodului, l-au primit toată politia (orașul — n.ns., P.B.) București". Cei care își încălcau jurămîntul urmau a fi considerați „vrășmași ai patriei noastre și binelui obștesc" și, ca urmare, pedepsiți „după puerea pravililor". Între semnatarii angajamentului asumat față de Tudor se află și boierii divaniți. Exceptînd cazurile boierilor refugiați la Brașov și Sibiu, în timpul conducerii țării de către Tudor Vladimirescu, atitudinea boierimii față de revoluție nu este deloc surprinzătoare. După cum se știe, chiar Divanul a fost pus sub ascultarea lui Tudor. Poziția boierimii se explică chiar și prin obiectivele revoluției de la 1821. Prin aderarea boierimii la revoluție se realiza solidaritatea națională antifanariotă. „Țelul politic urmărit de Tudor, subliniază unul dintre istoricii noștri, era, înainte de toate, prăbușirea regimului fanariot".

Între măsurile inițiate de Vladimirescu pentru apărarea și consolidarea noului regim instaurat în Muntenia, se înscriu și acțiunile pe tărîm diplomatic. Tudor a acționat, pe mai multe căi, spre a evita un război cu Poarta, el sperînd să obțină chiar adeziunea sultanului (și a țarului) la schimbarea formei de guvernămînt în Principate. În cadrul campaniei diplomatice, este folosit și Iancu Jianu, în care Tudor vede un om destoinic, care poate constitui un sprijin de nădejde pentru regimul revoluționar. Deși apreciat pentru calitățile sale de arme, șeful noului regim politic îi încredințează lui Jianu o misiune diplomatică, considerîndu-l demn și potrivit pentru aceasta. Bun cunoscător de oameni și locuri, poate și de limba greacă, el s-a bucurat de atenția lui Tudor, mai ales că avea deja un bun renume în țară. Încrederea acordată de Vladimirescu lui Jianu constituie un argument temeinic care pledează în sensul existenței unor legături anterioare anului 1821 între cei doi patrioți, ceea ce atestă inițierea „diplomatului" romanațean în planul revoluției.

În urma dispoziției date de Tudor, la 18/30 aprilie, Divanul hotărăște ca pitarul Ioniță Jianu și stolnicul Constantin Borănescu, unul dintre boierii gorjeni care luase apărarea unor haiduci locali în timpul lui Caragea, să fie trimiși ca emisari ai noului regim la

Iancu Jianu în viziunea pictorului Illi Franz (1975). De fapt o imitație după o stampă de epocă reprezentînd pe haiducul Radu Anghel

Mehmet-Selim, pașa de la Silistra, cu „cărți" din „partea țării" și „pentru trebuința țării", după cum se poate citi chiar în porunca dată de boierii divaniți. Cronicarul Ioan Dîrzeanu menționează că celor doi reprezentanți ai țării li s-a înmînat un „arz" destinat Porții, cuprinzător „de toate cerutele dreptăți ale țării, prin punturi anume". Totodată, mai spune autorul citat, Tudor își exprima intenția de a izgoni pe Al. Ipsilanti din țară, așteptînd numai porunca guvernului otoman. O variantă oarecum asemănătoare se întîlnește și la consulul austriac Fleischhackl, arătînd că Tudor a trimis, prin cei doi emisari, o adresă, prin care se angaja să izgonească pe Ipsilanti din Principate, dacă Poarta îndeplinea cererile exprimate prin „arzuri" (memorii). Cum evenimentele din Muntenia răzbăteau cu putere, prin ecoul lor, și în Transilvania, misiunea încredințată lui Jianu și lui Borănescu n-a putut scăpa neobservată autorităților habsburgice. Astfel, baronul Schustekh, general austriac, informînd, din Sibiu, pe contele Bánfi despre mersul revoluției în Muntenia, vorbea și despre misiunea diplomatică încredințată celor doi reprezentanți ai lui Tudor Vladimirescu pe lîngă pașa de la Silistra.

Din aserțiunile menționate, reținem deci că Iancu Jianu și Costache Borănescu au primit misiunea de a merge la pașa de la Silistra, spre a-i înmîna unul sau mai multe memorii din partea țării, reprezentată de Tudor Vladimirescu, conducătorul noii administrații instaurată în Muntenia, la rîndul său, demnitarul otoman urmînd să le expedieze Porții. În general, în memoriile pe care Tudor le-a trimis guvernului otoman, în-

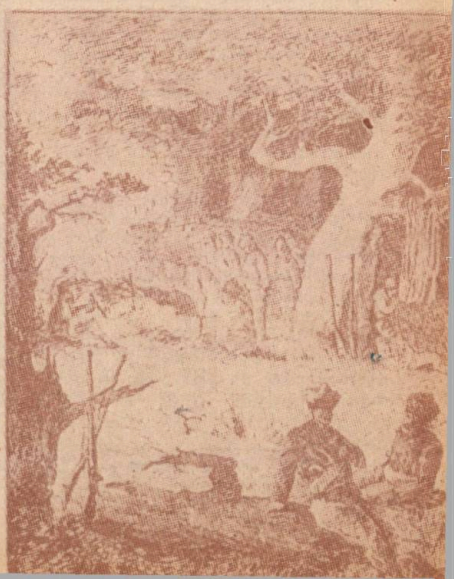

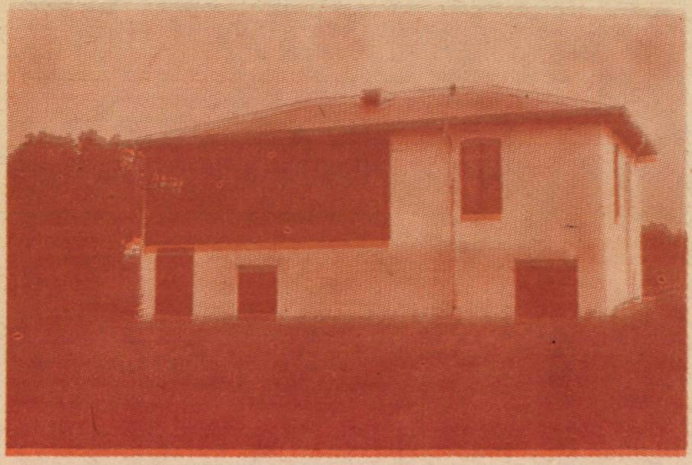

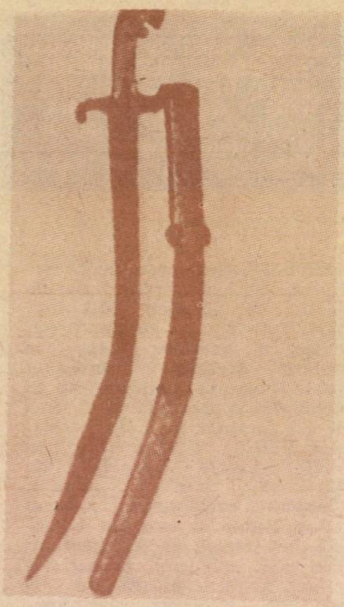

Casa memorială Iancu Jianu — secție a Muzeului orășenesc Caracal ● Sabia lui Iancu Jianu ● Casa lui Iancu Jianu de la Chilii. Fotografie din 1952

cepînd din a treia decadă a lunii ianuarie, conducătorul revoluției declara că nu se ridicase împotriva autorității sultanului, critica tagma conducătoare din Principate și ruga Poarta să consimtă la schimbarea regimului politic existent în Muntenia și Moldova. Desigur, dată fiind intrarea lui Al. Ipsilanti în Principate și manifestarea fățișă a intenției acestuia de a le ocupa, Tudor inserează, de data aceasta, în memoriile sale, și dorința de a-l izgoni pe conducătorul „Eteriei" din țară, planurile sale dovedindu-se cu totul străine revoluției de la 1821. Misiunea acordată lui Jianu și lui Borănescu nu se limita, evident, numai la o simplă predare a memoriilor cu care plecau din țară, ci presupunea și angajarea acestora în cadrul unor negocieri diplomatice cu Mehmet-Selim, poate și cu alți demnitari otomani de la Silistra, cu prilejul cărora trebuiau să susțină și să argumenteze doleanțele exprimate prin „arzuri". Astfel, emisarii lui Tudor urmau să capaciteze pe unii dintre funcționarii otomani, dintre care un pașă, pentru a influența Poarta spre a da satisfacție cererilor românești, de a consimți la înlocuirea administrației fanariote din Principate.

Pentru a-și putea realiza misiunea cu care fuseseră investiți, Divanul a hotărît să se pună la dispoziția celor doi emisari suma de 500 taleri. Cu toate acestea, la plecare, nu li s-a înmînat decît o mică parte. Astfel, la 19/31 aprilie, celor doi reprezentanți ai țării li s-au dat 51 taleri și 40 de bani, precum și 28 cai de poștă pentru 22 de ceasuri, spre a putea ajunge la Silistra. Dintr-o scrisoare a unuia dintre refugiații la mănăstirea Cernica, rezultă că pitarul Iancu Jianu și stolnicul Constantin Borănescu au părăsit Capitala la 21 aprilie/2 mai. Odată ajunși la Silistra, intervine însă un eveniment neașteptat și surprinzător pentru aceștia, deoarece au fost reținuți și întemnițați, după ce au predat pașei Mehmet-Selim „arzul", pe care demnitarul otoman l-a și expediat la Constantinopol. Ca urmare, întemnițați în mod abuziv, în pofida calității diplomatice cu care fuseseră investiți, Jianu și Borănescu

s-au văzut puși în imposibilitatea de a mai comunica vreo știre autorităților din țară. Situația, pe bună dreptate, a început să îngrijoreze Divanul, determinîndu-l ca, la 27 aprilie/8 mai, să-i înmîneze 100 taleri lui Mihali, isacciul agenției consulare austriece din București, spre a se deplasa la Silistra în vederea informării asupra emisarilor trimiși la pașa. Ce a constatat acest soldat turc folosit pentru siguranța consulatului austriac din Muntenia nu se știe, deoarece, la rîndul său, nu a informat în nici un fel Divanul. Se cunoaște însă, cu siguranță, că Iancu Jianu și Constantin Borănescu au rămas în detenție pînă în au-

gust 1821, după cum rezultă dintr-un document al cărui conținut nu poate fi pus sub semnul incertitudinii. Pe la mijlocul acestei luni, după ce revin în țară, stolnicul Constantin Bonănescu este numit funcționar la Vistierie.

În acest context, afirmația făcută de C.D. Aricescu că Iancu Jianu a luat parte la lupta de la Drăgășani, făcînd parte „din micul număr de olteni cari luptaseră vitejește contra turcilor", apare lipsită de orice suport științific.

Prof. Pătru Crăciun, referindu-se la venirea lui Jianu în țară, susține că acesta s-a refugiat la Brașov, pentru a scăpa de turcii care invadaseră țara, urmărind atît detașamentele de eteriști ale lui Al. Ipsilanti, care se retrăgeau în dezordine spre Drăgășani, cît și oastea panduri-lor, fărîmițată și lipsită de o conducere unitară. Această afirmație, admisă pînă acum, este însă contrazisă de mărturiile documentare, precum și de logica faptelor. În acest sens, menționăm că numele lui Iancu Jianu nu apare pe nici una din listele boierilor refugiați în Transilvania, fie la Sibiu, fie la Brașov. Dintre boierii Jieni s-au retras la nord de Carpați numai trei, care au stat la Sibiu, și anume: medelnicerul Grigore Jianu, paharnicul Ștefan Jianu, fiul său, și slugerul Amza Jianu, fiind, respectiv, unchiul, vărul și fratele cel mai mare al lui Iancu Jianu. De asemenea, reținem că, în pasajul din studiul citat, referitor la momentul revenirii emisarilor lui Tudor în țară, este o contradicție evidentă. Astfel, deși prof. Pătru Crăciun vorbește despre reținerea lui Jianu la Silistra, „pînă la sfîrșitul lunii august 1821", în continuare lasă să înțelegem că el revenea în patrie în timp ce eteriștii lui Ipsilanti se retrăgeau spre Drăgășani, urmăriți de turci, scăpînd din vedere că și cea de-a doua luptă desfășurată aici se consumase încă de la 8 iunie, așa cum rezultă din lucrările de specialitate.

Între timp, faptul este foarte bine cunoscut, revoluția a fost reprimată prin intervenția armatei otomane, după ce Tudor Vladimirescu fusese ucis mișelește de oamenii lui Ipsilanti. Deși reprimată, revoluția de la 1821 — la care a luat parte și Iancu Jianu — a fost deschizătoare de drumuri în istoria națională, a prilejuit o puternică afirmare a ideii de unitate și independență națională și a marcat începutul istoriei moderne a României.

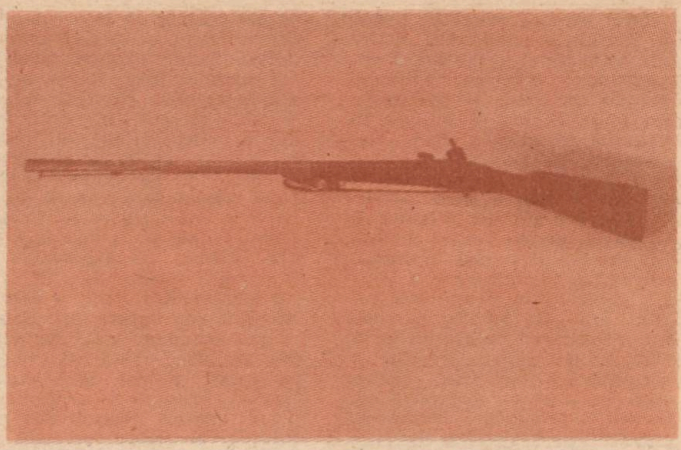

Flinta lui Iancu Jianu (Colecția Casei memoriale Iancu Jianu din Caracal)

Revenit în țară, după o detenție de cîteva luni în închisoarea de la Silistra, Iancu Jianu se stabilește la Chilii, la 10 kilometri de Caracal, unde avea o casă fortificată, ridicată cu mulți ani în urmă, ce avusese un rol însemnat în anii haiduciei. Retragerea sa într-un mic cătun de pe malul Oltului avea menirea să lase impresia că fostul căpitan de haiduci și colaborator al lui Tudor Vladimirescu trecuse la o viață sedentară, rupîndu-se de mișcarea socială și națională. Consulul prusian Kreuchely susține că Iancu Jianu se ocupa intens cu agricultura, ceea ce presupune o participare energică pentru exploatarea părților sale de moșie de Fălcoi, Leu și Zvorsca, de a căror administrare însuși se îngrijea.

Tot atît de adevărat este însă și faptul că, sub paravanul unei ocupații agricole, ascundea, de fapt, planul său de a reaprinde flacăra revoluției de la 1821. Animat de înalte idealuri patriotice, gîndurile sale nu-l îndemnau decît la o astfel de acțiune. Aceasta cu atît mai mult, cu cît masele populare, în a căror conștiință pătrunsese deja, își exprimau în mod nemijlocit dorința lor ca Iancu Jianu să devină reprezentantul lor, continuatorul demn al lui Tudor Vladimirescu. În consecință, asemenea lui Tudor, Jianu a în-

ceput să facă pregătiri pentru a recruta o puternică oştire din panduri şi voluntari, a revoluţiona întreaga Oltenie, pentru ca, apoi, să pornească un marş asupra Capitalei, în vederea instalării unei noi cîrmuiri, a unui nou regim politic, menit să împlinească idealurile pentru care căzuse jertfă eroul din Vladimiri. În parte, planul iniţiat de fostul căpitan şi emisar diplomatic al lui Vladimirescu a reuşit, întrucît, în primăvara lui 1823, era gata să dea semnalul „reeditării" revoluţiei de la 1821, avînd deja alcătuită o formaţie militară din cîteva sute de oameni. Numai intervenţia promptă a stăpînirii, îngrozită de reapariţia lui Jianu, într-un moment în care nimeni nu se mai aştepta la o mişcare de proporţii, a făcut ca planul său să eşueze. Pentru activitatea sa militantă pusă în slujba intereselor naţionale, este concludent un raport consular din 18 aprilie 1823, adresat de consulul prusian Kreuchely lui von Miltitz, ambasadorul Prusiei la Constantinopol, care relevă reapariţia surprinzătoare a temutului Iancu Jianu şi panica răspîndită în rîndurile cercurilor conducătoare. Raportul amintit atestă că el acţiona, fără sfială, „pe malurile Oltului şi în împrejurimi". Autorităţile locale transmiseseră la Bucureşti ştirea că „Jianu este în fruntea unei bande formidabile" care număra „pînă la 300 (de oameni — n.ns., P.B.) şi mai mult". Printre căpitanii Jianului s-ar fi aflat un frate al căminarului Bimbaşa Sava, precum şi Francule, foşti participanţi la evenimentele din 1821. De asemenea, în oastea sa, Jianu înrolase şi mulţi albanezi „scăpaţi de sabia turcească". Evident, grosul micii sale oştiri îl formau pandurii şi voluntarii recrutaţi din Oltenia. La 31 martie, după cum se continuă în raportul consular citat, mitropolitul şi boierii de seamă din Bucureşti au fost invitaţi să participe la o reuniune secretă organizată de Hassan-Bey, reprezentantul Porţii, al cărei secret nu s-a putut însă păstra. În cadrul dezbaterilor, s-a ajuns la concluzia că liniştea ţării era din nou primejduită „de cîteva uneltiri noi, şi în special de Jianu", al cărui nume răspîndise din nou „spaima în Valahia", în aşa fel încît „toţi tremurau". Situaţia devenise deosebit de critică pentru stăpînire, ca şi pentru Poartă, deoarece clasele de jos vroiau ca Iancu Jianu să devină „un al doilea Tudor Vladimirescu".

Pentru ca lucrurile să nu ia amploare, prin răzvrătirea poporului, ca şi în 1821, cînd Tudor a ridicat stindardul revoluţiei, s-a trecut la arestarea imediată a lui Jianu, acesta fiind ridicat de slujitorii domneşti ai lui Grigore al IV-lea Ghica chiar de la locuinţa sa din Chilii. Transportat la Bucureşti, a fost dus în faţa lui Hassan-Bey, care a rămas surprins de statura lui Jianu ce era scund de stat, dar vînjos, neputînd crede că un om ca acesta putuse face atîtea isprăvi. Privindu-l nedumerit pe cel arestat, Hassan-Bey i-a întrebat pe boierii ce erau de faţă: „acesta este teribilul Jianu?", la care a răspuns însuşi curajosul luptător, cu un „Da", scurt şi răspicat. După aceea, Jianu a fost predat lui Paşa Beşli-Aga.

Este de presupus că Jianu a fost supus unui aspru rechizitoriu. După cum spune consulul prusian, demnitarii otomani l-au acuzat pe răzvrătit, între altele, de participare la revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu. Din motive tactice, domnitorul şi boierii încearcă să-l disculpe pe Iancu Jianu, arătînd că acesta i s-a alăturat lui Vladimirescu numai de circumstanţă, dar că „nu a fost niciodată în mod serios de partea rebelilor".

După o scurtă perioadă de detenţie la Bucureşti, Jianu a fost eliberat, chiar în aceeaşi lună cînd fusese arestat, adică în aprilie. Consulul prusian afirmă că punerea acestuia în libertate s-a datorat, în principal, faptului de a fi acceptat numirea în postul de comandant al poterilor din Oltenia, garantînd „cu capul că va curăţi (această provincie — n.ns., P.B.) de orice fel de hoţi şi va asigura drumul cel mare al banatului Craiovei". Astfel, conchide Kreuchely, „se pare că Jianu a fost el însuşi cel mai bun protector al său, căci a fost numit cîrserdar al micii Valahii", cum i se spunea pe atunci Olteniei.

Dacă în privinţa arestării lui Jianu, în 1823, relatarea consulului prusian corespunde adevărului, fiind confirmată şi de alte documente, referirea la eliberarea răzvrătitului, pe care autorităţile au condiţionat-o de acceptarea numirii ca şef al poterilor din provincia de la vest de Olt, este lipsită de orice temei, fiind infirmată de alte mărturii documentare demne de toată încrederea. În adevăr, lămurirea necesară o aflăm într-o genealogie a Jienilor, făcută în 1868 de Matei Dinu Jianu, în care acesta precizează că funcţia de cîrserdar al Olteniei a deţinut-o fratele său, Barbu, iar nu Iancu Jianu, după cum susţine Kreuchely.

Eliberarea din detenţie în 1823, de altfel şi ultima, trebuie s-o fi datorat acest brav luptător, ca şi în anii haiduciei, tot fraţilor săi, boieri influenţi, care au deţinut importante dregătorii, în aparatul administrativ şi judecătoresc local, sau, poate, rolul principal să-l fi avut teama stăpînirii de o eventuală reacţie populară, mai ales în Oltenia, unde numele lui Iancu Jianu era din nou pe buzele tuturor, trezind noi speranţe şi împliniri, care nu aveau însă a se împlini decît mult mai tîrziu.

Paul Barbu

Doina

De-o lumină-ncunjurată,
Ca o zină te arăți,
Și pe o liră răzămată,
De durere întristată,
Opreşti glasul tău măreț !

Lîngă tine veştejită
Cade zina florilor,
Mărioara mult iubită,
Florioara cea slăvită,
Zinişoara munților !

Ce-nsemnează a ta tăcere,
Cînd tu vezi în jurul tău,
Că românii de durere,
Nu au altă mîngiiere
Decît doina și un zeu ?

Coarde lira ta nu are,
Muză, tu te-ai depărtat
De poporul ce azi moare,
La a tale dulci picioare,
Ah ! tu moartea le-ai cîntat !

Iarca, 1856

Nicolai Skelitti

Doină

Floare din durerea noastră,
Dor fără popas,
Doină pasăre măiastră,
Unde zbori acum hoinară,
De lași badea fără țară,
Țara fără-glas ?

Ciripit de rîndunică,
Șuer de haiduci,
Cine-acum să te mai zică,
Doină, frunză și iar frunză,
Glasul tău ca să pătrunză
Morții fără cruci ?

Codrule, cu brațe frînte,
Ars de vijelii,
Cine-acum să te mai cînte ?
Că, de cînd ești numai zgură,
Plînge mîndra de crescură
Apele în Jii...

Frunză galbenă și rară,
Frunză de Siret,
Ai avut-ursită-amară
Să desparți iubirea-n țară ;
Bade dorul ce doboară
Cum să ți-l trimet ?

Foaie verde de mălură,
că de-o vreme-ncoa,
Au dat ciinii-n bătătură
Și blestemul tot ni-l fură,
Doar blestemul de pe gură
Nu ni-l poate lua !

Cin-să te mai cînte, cine ?
Doină și iar doină...
C-am ajuns pe mîini străine
Și bădia nu mai vine,
Fir uscat de mărăcine, –
Fir de mărăcine !

Mircea Rădulescu

Doina

Atît de trist răsună doina
Făr-de cuvinte înțeleasă !
Ce dor își spune cine-o cîntă
Și ce durere îl apasă ?

Ascult-o bine cum adie
Din munții noștri pînă-n vale,
Și spune-mi dacă știi vre-un cîntec
Mai dulce și mai plin de jale.

Nu-i plînsul unei inimi numai
Și-al unei clipe trecătoare,
ci neamul nostru-ntreg își cîntă
Durerile de care moare !

O. Carp

Doina

O doină plinge sus pe culme,
Din fluier unde limpezi cad,
Și legănate lin s-afundă
În pacea codrilor de brad...

Cîntare, meșteră cîntare,
Te stingi acum încet, încet,
Și-adormi pierdută-n tremurarea
Oftării blinde din brădet...

Mi-ai picurat un strop în suflet
Din taina vremii de demult,
Și plînsul veacurilor duse
Mă înfioară cînd te-ascult...

Cum te-ai topit acum în noapte,
Eu stau cu inima la sfat ;
În care brad, de care creangă
Plînsoarea ta s-a aninat ?...

Și cît vei mai trăi acolo,
Tu, soră pururea cu noi,
Cînd va fi mort de mult ciobanul,
Și moartă turma lui de oi ?...

Tîrziu, odată — cine știe ? —
Trecînd pe-aici un călător,
Te va culege dintr-o floare,
De dup-o aripă de nor...

Te-ai coborît în largul văii,
Și-o lume te va asculta,
Și-o lume-ntreagă va începe
Să plîngă cu durerea ta...

Octavian Goga

Lui Octavian Goga

Vestite cîntăreț al jalei noastre,
Octaviene Goga din Ardeal,
Ascultă tu din cerurile-albastre
Cum plînge iarăși Oltul val cu val.

A-nstrăinării spornică omidă
În codrii noștri roade iar frunzișul,
Și povestește numai de obidă
Spălînd mormîntul tău cu lacrimi Crișul.

Privesc în zări feciorii de pe Mureș
Proptindu-se îngînduraţi în coasă —
În pieptul lor mocnește frîntul iureș...
Și iar pornesc mai îndîrjit la coasă !

Pe umilele prispe de la sate
Durere torc nevestele din caier,
O doină de suspine sfîșiate
Urzește toată jalea lor prin aer.

Din vîrfurile munților de piatră
Amar adună moții în ciubără,
Și cu amar se-ntoarnă iar la vatră
Ducîndu-l în desagă de la țară.

Iar în puterea nopților pustii
Își sună lancu fluera nebună
Gem codrii zguduiți din temelii
Și stropi de sînge picură din lună.

Coboară și tu iarăși printre noi,
Potop de lacrimi să vărsăm pe lume,
Să spele viața asta de noroi,
Să nu-i mai știe nimenea de lume.

Mihai Beniuc

EMINESCU
și prietenii lui

O trimitere-mai puțin

De cînd verificam sursele „Vieții lui Mihai Eminescu", de G. Călinescu, mă obișnuisem, avînd în vedere abundența materialului, a-mi însemna în grabă trimiterile neclare (neelucidate, incomplete, neconcludente etc.). Este interesant de văzut dacă biografia călinesciană crește organic din bibliografia care stă la baza ei, dacă nu cumva alt Eminescu stă ascuns în sursele neconsultate de către savant, dacă nu cumva acest alt Eminescu îl poate lumina oarecum mai clar pe cel clădit deja. În fond, „a ieși din Călinescu, dar cu Călinescu, cu tot" înseamnă și asta : a-l verifica, a extinde cîmpul de investigație în jurul lui, avîndu-l permanent ca punct de reper. Nu modelul lui Eminescu propus de către G. Călinescu se schimbă, nu esența lucrării — ci doar calitatea ei, atunci cînd o privim dinspre maldărul de cărămizi încă nesuite pe schele...

Revin, acum, asupra unei fișe : Alexandru Ciurcu : „Eminescu. Din amintirile mele", în Adevărul, 17 octombrie 1911. Este cunoscutul episod de la cafeneaua Capșa din ziua neagră a lui Eminescu, 28 iunie 1883 : poetul agită un pistol prin fața doamnei Capșa pretinzînd că singurul remediu al situației este moartea regelui ; Gr. Ventura, aflat în local, se apropie de el, îi propune o plimbare la Cotroceni pentru a-l întîlni pe rege în persoană, apoi îl abandonează în baia Mitrașewschi și cheamă poliția. Avem astăzi, grație acestui neobosit eminescolog care este Augustin Z.N. Pop, și procesul verbal al comisarului de poliție care l-a ridicat pe poet din baie „azi, 28 iunie 1883, orele 7 seara". Printre martorii care-l semnează, însă, Gr. Ventura nu mai figurează : el și-a făcut datoria cetățenească, după care s-a retras discret fără a lăsa urme. Va cîștiga glorie națională, el, primul român care a descoperit „boala" lui Eminescu și a adus poliția la fața locului, luptînd împotriva unei epigrame a lui Alexandru Macedonski care ironiza aceeași boală a aceluiași Eminescu.

Știm, așdar, despre ziua de 28 iunie 1883 mai mult decît G. Călinescu. Dimineața, scrisoarea doamnei Slavici cu rugăminți de a fi salvată („să mă scăpați de el") ; apoi, vizita poetului la T. Maiorescu, o privire ciudată spre statuile

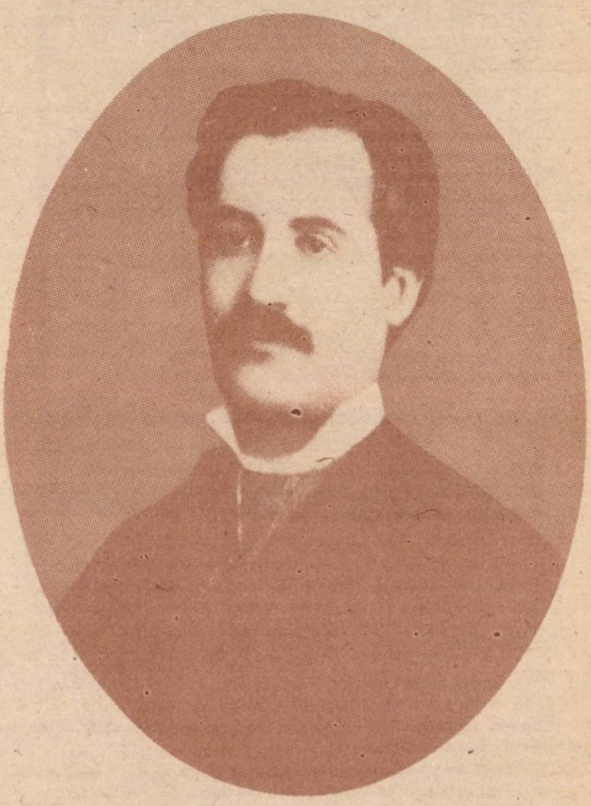

din hol — și, zice T. Maiorescu : „Potrivit înțelegerii (ce avusesem cu Simțion), i-am spus că trebuie să se ducă la Simțion, pentru societatea »Carpații«. Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsură și a plecat cu trăsura acolo (la Simțion). De acolo e vorba să fie dus la dr. Suțu. Numai de s-ar face asta fără greutate !" În drum așadar, poetul s-a oprit pe la Capșa, trăsura îl aștepta, însă, la ușa cafenelei (nu i-a plătit Gr. Ventura „taxiul" pînă la Cotroceni) — și apoi, încurcăturile.

Episodul Capșa nu fusese consemnat pînă la Al. Ciurcu ; unele biografii eminesciene nici nu-l iau în seamă (D. Murărașu, de pildă) iar

Coperta primei ediții a „Poesiilor" lui Eminescu apărută în decembrie 1883 sub îngrijirea lui Titu Maiorescu

G. Călinescu îl plasează într-un timp nedefinit din iunie 1883 (înaintea vizitei la T. Maiorescu). Procesul verbal editat de către Augustin Z.N. Pop fixează, însă, cronologic acest episod în ziua fatală, seara la ora șapte. Gr. Ventura a intervenit — cu sau fără voie — în planurile lui T. Moirescu și a făcut publică internarea lui M. Eminescu (poliție, scandal etc. ; după două zile, știrea îmbolnăvirii poetului publicată de către Românul, reluată apoi, după alte trei zile, de către Timpul).

Al. Ciurcu povestește la doi ani de la moartea lui Grigore Ventura (1840—1909), și cu o oarecare intenție de a fixa în scris un zvon public, de vreme ce în prima frază citim : „Să fi auzit pe Gr. Ventura cum .a descoperit el primele simptome ale demenței bietului Eminescu. Relata refera". Deci, Gr. Ventura „povestea" ; Al. Ciurcu atrage atenția, prin formula latinească folosită, că redă cele auzite. Este, parcă, o concurență între cei care au descoperit „primii" simptomele bolii lui Eminescu ; vom vedea că Al. Ciurcu pretinde a fi fost el cel dintîi. Este, de altfel, un loc comun în amintirile prietenului poetului : și Al. Vlahuță, de pildă, își încheia bucata „Amintiri despre Eminescu" (1894) cu o frază ca aceasta : „Pentru prima oară poetul însă da de gîndit."

Al. Ciurcu: o biografie agitată

În acești ani, Al. Ciurcu devine colaborator asiduu și statornic al ziarelor Adevărul și Dimineața. El avea o funcție respectabilă, aceea de președinte al Asociației generale a presei ; îi succeda, așadar, lui B.P. Hașdeu (secretarul său fusese, în 1880, M. Eminescu), și lui C.A. Rosetti. În 1914 la împlinirea a 60 de ani, el va fi sărbătorit, evenimentul rămînînd unul dintre cele mai importante ale anului de vreme ce Adevărul îl preia și în Almanahul său pe anul 1915 : „În seara de 26 februarie 1914, Asociația generală a presei noastre a sărbătorit aniversarea a 60 de ani a președintelui ei, d. Alexandru Ciurcu. În sala de marmură a hotelului Boulevard s-au adunat în jurul meselor bogate toți membrii asociației și numeroase persoane din elita societății... Banchetul s-a terminat cu sincere urări de viață îndelungată, cu flori, telegrame și muzică, lăsînd tuturor o amintire ce nu se poate ușor uita."

Tot aici, cîteva notițe biografice pe care le completăm cu alte surse : Născut la 29 ianuarie 1841 la Șercaia, în Transilvania, a venit în București pentru clasele primare, apoi s-a mutat la Brașov pentru gimnaziu (l-a avut director pe Iacob Mureșanu), după care a urmat dreptul la Viena. În 1875 a venit în țară și-l găsim redactor la Unirea democratică, (unde I.L. Caragiale era corector !). Colaborează apoi la Românul, România liberă și L'Independence roumaine (va fi și directorul acestei publicații după 28 iunie 1883). În timpul Războiului de Independență este corespondent de război la cele mai mari ziare germane și franceze. Prieten cu Frédéric Damé, cu care întemeiază mai multe ziare și reviste. La 5 septembrie 1885 este expulzat din țară (prin aceeași lege care-i expulzase pe Emile Galli și Z.C. Arbore, chiar în fatidica zi de 28 iunie 1883 cînd și boala lui Eminescu a fost dată pe față) pentru propagandă în favoarea românilor din Transilvania. Stă la Paris, unde se ocupă de construirea unui motor pentru... aviație. Împreună cu Just Buisson, fostul director al Agenției Havos din București, adaptează acest motor la o barcă și face plimbări zilnice pe Sena întrînd în peisajul Parisului pentru mult timp, astfel încît oamenii se opreau să-i privească, ziarele nu mai conteneau cu elogiile și comentariile. Brevetează motorul lor și sînt primii inventatori din lume ai bărcii cu motor. O explozie cumplită, din cauza combustibilului folosit, aruncă barca în aer în plină plimbare pe Sena, în 1887, și Just Buisson moare ; Al. Ciurcu scapă ca prin minune și poate înota pînă la mal. Continuă cercetările de unul singur ajutat de guvernul francez și, în 1888, cu puțin înainte de a ajunge la probe concludente, cere o călătorie în balon pentru a se obișnui cu înălțimile. I se oferă un loc în nacela unuia dintre cele 10 baloane care participau, la Paris, la primul concurs între baloane din lume. Este primul român care participă la primul concurs de acest fel, și cel care dirijează balonul, Godard pe nume, cîștigă premiul întîi (singurul premiu care s-a acordat, pentru că celelalte baloane au aterizat mult prea departe de țintă). Urmează un banchet — lucrurile sînt descrise de către Al. Ciurcu însuși, cu lux de amănunte, în Almanahul aceluiași ziar, Adevă-

TIMPUL
ESE IN TOATE ZILELE DE LUCRU

rul, pe anul 1912. După 1888 nu mai ştim mare lucru despre el ; s-a căsătorit cu soţia prietenului său, Just Buisson, şi, din mărturisirile sale, avea o familie foarte numeroasă de îngrijirea căreia era obligat să se ocupe. Lasă în Franţa toate materialele şi documentaţia pentru motorul de avion — „o avere de om" — şi vine în ţară unde, în 1901, este ales deputat de Ilfov. Stăruie în recunoaşterea ca persoană juridică a sindicatului presei pe care îl întemeiază el însuşi împreună cu cîţiva prieteni. Colaborările mai importante le semnează în Adevărul şi în Dimineaţa. A trăit pînă în 1920.

O viaţă agitată, plină de peripeţii, multe domenii în care a fost iniţiator, primul sau cel dintîi — cum îi place lui însuşi a spune. Şi faţă de Gr. Ventura îşi reclamă întîietatea ca descoperitor al bolii lui Eminescu.

O replică şi un nume nou în eminescologie

Ţişa lui G. Călinescu la Al. Ciurcu este, însă, incompletă. În acelaşi articol la care trimite biograful lui Eminescu, în partea a doua, despărţită printr-o steluţă, Al. Ciurcu ne dă şi o amintire proprie despre poet : „Cu mult înainte de asta am avut şi eu o întîmplare, care e absolut autentică." Fraza cu care introducea amintirea lui Gr. Ventura începea astfel : „Să fi auzit pe Grigore Ventura cum a descoperit el primele simptome ale demenţei bietului Eminescu. Relata refero." Două opoziţii, aşadar : el/şi eu ; relata refero / absolut autentică. Al. Ciurcu vorbeşte în replică la fostul său coleg de ziaristică. În continuare, el ne povesteşte pe scurt viaţa unui inginer român, N. Făgărăşanu, nume pe care nimeni pînă acum nu ştia cum să-l lege de cel al lui M. Eminescu. Singura lui menţiune în bibliografia eminesciană apare, după cîte ştim, la Gh. Ungureanu, în „Eminescu în documente de familie", p. 414. Este vorba de o scrisoare a poetului către T. Maiorescu, din 2 iunie 1883, aflată în dosarul M. Eminescu de la Arhivele statului (împreună cu alte piese de arhivă, care au fost descrise pe larg de G. Muntean). Citäm : „Domnule Maiorescu, Ieri, sosind Făgărăşanu de la Galaţi, nu am fost de loc la redacţie. Numai aşa se explică cum s-a strecurat articolul infect al lui Bassarabescu. Am declarat că mă retrag de la Timpul dacă nu se va face o deplină şi sinceră retractare a acelor şiruri injurioase. Nu am ştiut absolut nimic de existenţa acelui articol, care n-a fost comunicat nimănui şi trimis în modul anonim în care acest individ continuă a-şi trimite insanităţile la Timpul..."

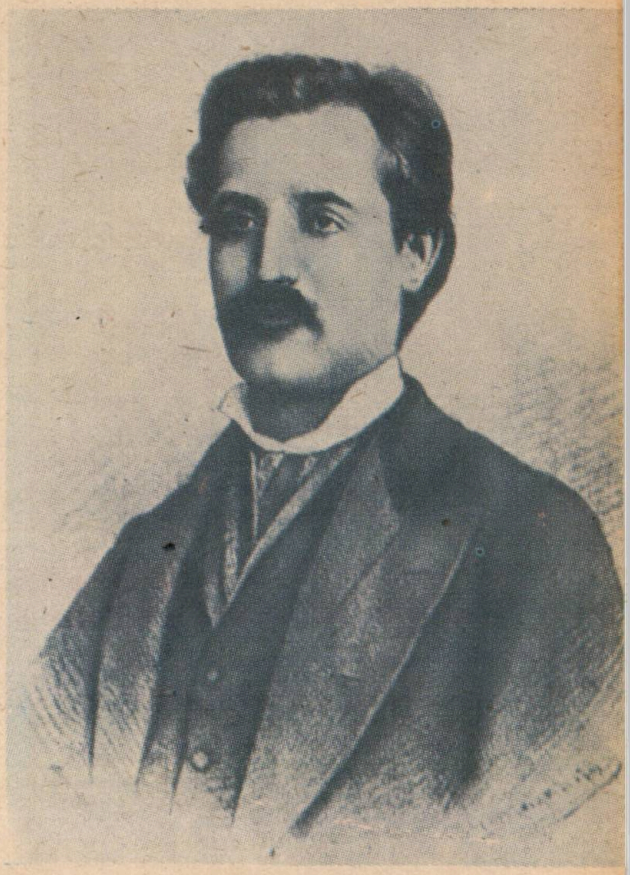

T. Maiorescu şi „Timpul" în 1883

Scrisoarea este datată 2/14 iunie 1883 şi se referă la articolul din aceeaşi zi, 2 iunie, din Timpul, pe care T. Maiorescu îl va aminti pînă şi în „Istoria contemporană a României" : «Cu atît mai tare se manifestă nemulţumirea partidului conservator în contra lor (a junimiştilor care au acceptat colaborarea cu liberalii în mai 1883, n.n.), şi, pe cînd Timpul de la 2 iunie 1883, în limbajul la care se coborîse pe atunci, întrebuinţează cuvîntul de „prostituţiune", Al. Lahovary aruncă junimiştilor vorba de „opoziţie miluită", o expresie pe cît de literariceşte fericită, pe atît de politiceşte neîntemeiată...» (T. Maiorescu : „Istoria contemporană a României", 1925, p. 212). Într-adevăr, articolul antimaiorescian din Timpul, 2 iunie 1883, frizează grotescul. Citäm numai pentru că ne interesează spiritul epocii : din acest spirit creşte boala lui Eminescu : „Privim acum pe d. Maiorescu, un fost ministru al partidului conservator, căzut în poziţiunea umilă de a fi pus să joace, dinaintea Rosetto-Brătianului triumfător, rolul de opozant ce i s-a destinat, alegîndu-l admi-

Titu Maiorescu

nistrațiunea cu mijloacele sale. Bine-i șade acestui bărbat de talent ajuns pînă la treapta cea mai de sus în concertul politic din care făcea parte, să-l vadă lumea în stare de prostituțiune în care se află actualmente ? (...) Altă dată prostituțiunea, ca și orice altă crimă, se purta prin țîrg călare pe măgar, și un telal striga în numele celui recunoscut vinovat : Cine o face ca mine, ca mine să pată ! Noi credem că este astăzi de ajuns să zicem publicului arătîndu-i : priviți-i !" (Timpul, 2 iunie 1883, p. 1). Se va face retractarea cerută de către Eminescu cu amenințarea demisiei sale, la 6 iunie 1883, într-un editorial blînd anti-maiorescian, contestîndu-i criticului dorința de a prelua conducerea partidului conservator. Acolo, la 6 iunie, între altele : „Adăugăm chiar că regretăm că unul din redactorii noștri, în n-rul Timpului din 2 iunie, a lăsat condeiul lui să alunece și a întrebuințat, în ultimele alineate ale articolului său, unele expresiuni prea aspre la adresa d-lui Maiorescu, căruia cu toții îi recunoaștem un talent deosebit."

Articolul injurios din Timpul, 2 iunie 1883, venea, însă, după un altul, eminescian în stil și argumentație, publicat la 31 mai 1883, în care atitudinea criticului era aspru, dar elegant combătută : breșa odată făcută prin articolul lui M. Eminescu din 31 mai, după două zile s-a strecurat în Timpul răbufnirea lui Bassarabescu pe aceeași temă îngroșind pînă la grotesc „trădarea" lui Maiorescu. Scrisoarea poetului este, și ea, o dovadă, indirectă, de paternitate asupra articolului său din 31 mai 1883 ; altfel, de ce ținea el să se delimiteze de celălalt articol ?

Probabil că editorii lui Eminescu au evitat articolul său din 31 mai 1883 și pentru că nu știau cine este acest Făgărășanu care venea din Galați și pentru care poetul a pierdut o zi întreagă. Enigma se dezleagă, aproape întreagă, în amintirile lui Al. Ciurcu — și vom vedea că avem de-a face cu un prieten al lui M. Eminescu ce preia o latură a polemicilor sale prelungind, în anii întunecați ai poetului, pînă în 1886 (data după care îi pierdem urma) spiritul eminescian — și propunîndu-ne, prin ciudatul său destin, o cheie pentru mai buna înțelegere a condiției intelectualului român la sfîrșitul secolului al XIX-lea, condiție de care nici poetul n-a putut face abstracție.

„Meserie" și politică

Găsim, așadar, la 1 iunie 1883 și amintirile lui Al. Ciurcu ne trimit exact în aceeași zi : „Printre pleiada de ingineri români veniți din Transilvania era și inginerul Neculae Făgărășanu, cu care fusesem coleg la Viena în **România Jună**. Fiu de țărani din Lisa, de lîngă Făgăraș, Cula — așa îi ziceau prietenii — făcuse studii strălucite și dobîndise repede o situație frumoasă la secția lucrărilor noi a căilor ferate. El a construit, între altele, linia ferată Cimpina — Doftana. A scris și o broșură foarte bine văzută de Ion Brătianu în chestia liniilor înguste. Ca mai toți românii ardeleni, îl pasiona politica — nu atît politica de partid, cît politica generală a țării și îndeosebi politica externă. De unde se afla îmi trimetea știri și articole pentru **L'Indépendence roumaine** și, cînd mă întîlnea în București, mă lua de braț și mă întreba misterios :

— Cum mai stăm cu politica ? Ce e nou ? Cum vezi tu (în cutare sau cutare chestiune) ?

— Bine, frate Cula, îi răspundeam eu întotdeauna surizînd, eu dacă fac politică o fac din meserie, fiindcă sînt gazetar, dar tu ce dracu' ai cu politica și nu-ți vezi numai de ingineria ta ? Ai o ocupație atît de frumoasă, și o situație de minune. Mai las-o la păcatele de politică.

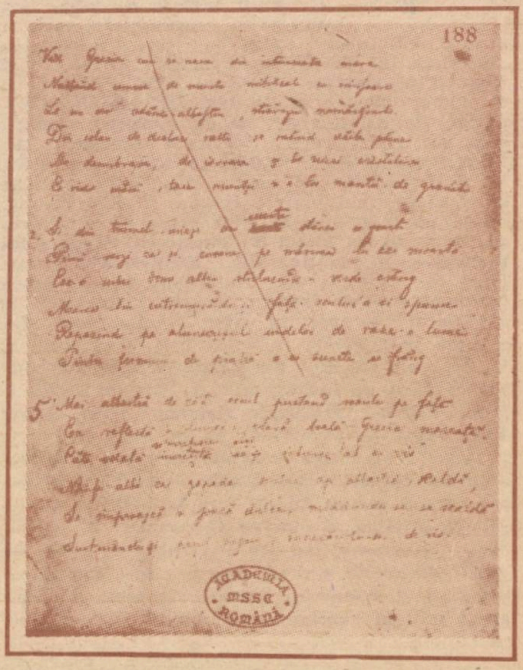

Dar orice aș fi spus, era în zadar. Fratele Cula nu putea trăi fără politică."

Deja Al. Ciurcu ne atrage atenția că discută moralizator, în tonul anilor 1911 cînd, mai ales la ziarele liberale (cum era și Adevărul, Viitorul și Voința națională vor fi și mai categorice în această privință) se spunea apăsat că Eminescu a greșit pentru că a făcut politică. Serbările de la Galați, din 1911 (în cinstea cărora scrie și Al. Ciurcu), au acest merit în istoria reeeptării operei lui Eminescu : au pus pentru prima dată tranșant problema activității ziaristice a poetului. Din acest an s-au despărțit apele : liberalii (ziarele lor, personalitățile de partid, simpatizanții etc.) au fost cu totul împotriva revendicării operei politice a lui Eminescu, l-au recunoscut pe acesta ca mare poet — dar n-au acceptat opera lui ideologică. În privința Adevărului, semnificativ ni se pare un „bilanț" al realizărilor economice, sociale și culturale ale României în secolul al XIX-lea pe care-l găsim în Almanahul Adevărului pe 1900, p. 22—26, la pragul dintre secole, deci. Capitolul despre cultură al acestui important bilanț este un strigăt anti-eminescian. Se înșiruiesc cîteva personalități culturale românești ale secolului al XIX-lea : Eliade-Rădulescu, G. Asachi, Vasile Cârlova, C. Bolliac, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, Ion Maiorescu, Florian Aaron (ciudată alăturare de nume !), Costache Negruzzi, Vasile Pogor, Al. Donici, „marele Alecsandri", T. Cipariu, G. Barițiu, A.T. Laurian, Andrei Mureșanu — după care bilanțul unui secol românesc de cultură se încheie astfel : „Toți aceștia sînt în literatură și artă apostolii redeșteptării naționale. După dînșii începe epoca de decepțiune reprezentată în literatură de marele talent al lui Mihai Eminescu. Contra acestei decepțiuni se caută azi un leac eroic în neamul românesc."

Să nu ne iluzionăm, nu numai de decepționismul în literatură vorbește acest bilanț, ci și de cel politic, de vreme ce continuă : „Să fim siguri că un popor cotropit 18 veacuri de barbari, și care numai în veacul ce se încheie acum a avut de îndurat schimbarea a peste 20 de domni și tot atîția caimacami, plus un război pe cît de sîngeros pe atît de glorios — un asemenea popor, organizat într-un regat respectat în afară și destul de temeinic înlăuntru, va trece victorios peste o epocă de decepțiune politică și socială și va regăsi alături de marile popoare apusene, renașterea națională atît de necesară mersului tot înainte al popoarelor."

Scurt și cuprinzător : Adevărul se ridică, deci, cu tot poporul românesc, împotriva lui Eminescu, speră într-o „renaștere națională" care va răsturna ideile lui — idei pe care le-a etichetat drept „decepționism" — în literatură, în politică și în societate. Nu ne mai mirăm că, în 1911, și Al. Ciurcu discută „moralizator" despărțind net „meseria" de „politică", invitîndu-l, în memorie, pe N. Făgărășanu să mai lase „la păcatele" această ocupație de ziarist. Vom vedea, de altfel, că N. Făgărășanu nu se interesa deloc „îndeosebi de politica externă" — dimpotrivă, din opera sa rezultă că-l interesa mai ales politica internă, și anume, politica economică a țării. Am trece simplu peste aceste inadvertențe ale povestitorului dar ne reține o alta. Într-adevăr, N. Făgărășanu a scris o broșură în chestia căilor ferate (din fericire, ea există în Biblioteca Academiei R.S. România) — în februarie 1883 și acolo, ca specialist în domeniu, este împotriva căilor ferate cu linie îngustă ce urmau a se construi după legea din 23 mai 1882, și arată că sînt mai economice, mai profitabile și mai de viitor căile ferate normale. Nu știm, însă, cum va fi fost această broșură „foarte bine văzută de Ion Brătianu" — căci acesta era pentru căile ferate înguste. Să-i fi plăcut primului ministru „stilul" lui N. Făgărășanu ? Repetăm, Adevărul era ziar liberal — și spunem acum ceea ce am omis a spune la început : în 1911 Al. Ciurcu se retrăsese la țară, „se ocupă cu agricultura" și-și trimite din satul său „amintirile" către Adevărul. Sînt de presupus, deci, fie corecturi în redacție, fie intenția lui Al. Ciurcu de a flata un trecut întemeietor al liberalismului în speranța că lucrurile de amănunt s-au uitat, fie dorința cu orice preț a povestitorului de a face concesii „politicii" pentru a relata faptele etc., etc.

Catastrofă feroviară în Franța, 1880

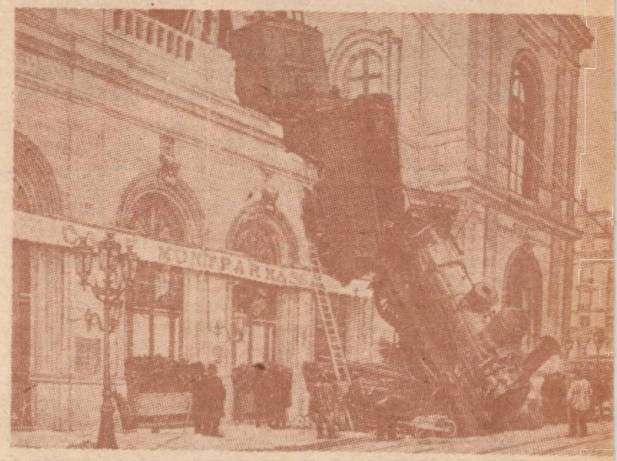

Căile ferate în polemică

În această broșură N. Făgărășanu pune o problemă foarte importantă pentru economia noastră națională. De ce să nu construiască statul însuși, cu specialiștii lui, căile ferate — și să apeleze la serviciile companiilor externe. În discuție sînt căile ferate Filiași — Tîrgu-Jiu, Rîmnicu Vîlcea — Piatra Olt — Corabia, Turnu Măgurele — Roșiorii de Vede, Golești — Cîmpulung, Nicolina — Huși — Prut, Bacău — Piatra Neamț și Fălticeni — Dolhasca. Kilometrul de cale ferată normală era creditat de către stat cu 60 000 lei, iar cel cu cale îngustă, cu 40 000 lei. Proiectul de lege s-a anunțat în primăvara lui 1882 și s-a dezbătut pînă la sfîrșitul lui mai. În timpul dezbaterilor, însă, a apărut o broșură : „Proiect de căi ferate economice și de interes

CURIERUL FINANCIAR

ECONOMIE POLITICĂ, FINANȚE, INDUSTRIE, COMERȚ, LUCRĂRI PUBLICE

ABONAMENTE: APARE ÎN TOATE ZILELE DE LUCRU ANUNȚURI:

DIRECTOR: M. MINOVICI

Un număr 20 bani — Singurul Monitor de trageri la sorți în România.

Lucrări la un pilon de pod de cale ferată pe linia Titu — Tîrgoviște (1884)

local", scrisă de Eugen Gerber, „director al societății române de construcții și lucrări publice" (o simplă societate de construcții, particulară) — și N. Făgărășanu crede că această broșură a influențat votul Camerei pentru căi ferate înguste. Eugen Gerber dă cifre fantastice : consideră că nu se poate cheltui mai puțin de 100 000 lei pe kilometru pentru căile ferate normale, și propune să se facă altele, de interes imediat, înguste, care ar fi mai ieftine. Conchide : „Administrațiunea cea mai mare a căilor ferate ale statului nu poate nici să construiască nici să exploateze căi ferate în condițiunile indicate. În consecință, trebuie a se încredința industriei private atît executarea cît și esploatarea lor." **N. Făgărășanu transcrie și subliniază fraza din urmă, comentînd : „Scopul era vădit : concesie, și cu ea cîștigul pentru societatea industrială — ajunsă pe cale adevărat înguștă". Camera este convinsă a construi căi ferate înguste, mai ieftine. Asta, în 1882 cînd apăruse legea ; N. Făgărășanu atacă legea abia acum, cînd deja se publicau prin ziare oferte de licitații pentru începerea lucrărilor. El, ca inginer, analizează lucrurile din punct de vedere pur tehnic arătînd avantajele și dezavantajele ambelor tipuri de căi ferate dar arătînd, totodată, că cea normală ar fi mai avantajoasă, atît pentru că menține unitatea internă a tuturo căilor ferate din țară, cît și pentru că poate folosi materialul rulant deja existent, și pentru că nu mai pune grelele probleme ale transbordării (cînd se pierde timp, se deteriorează mărfurile etc.). Mai mult, el îl prinde „cu mîța în sac" pe E. Gerber, cum se spunea în epocă : „În broșura amintită se citează ca exemple de drumuri de fer cu cale îngustă construite în mod economic liniile locale și tramvaiurile cu aburi din Lombardia dimprejurul Milanului. Ei bine, liniile acelea nu sînt cu cale îngustă, ci cu cale de 1,445 m lărgime, va să zică cu ceva mai largi decît chiar calea normală." — Să ne imaginăm ce pamflet i-ar fi ieșit lui Eminescu din asta ! N. Făgărășanu trece cam repede peste modul cum a fost convinsă camera să voteze legea, se referă pe larg la detaliile tehnice ale construcției.**

Polemică: un om contra unui ziar

La această broșură răspunde, însă vehement, Curierul financiar, **ziar oficial scris în limba română și în limba franceză, la 13, 20 și 26 februarie și la 6 martie — un serial de patru articole semnat cu pseudonimul „N. de la Peatra". Ziarul nu face decît să repete motivele alegerii liniilor de fer înguste : „Trebuie ca localitățile din dreapta și din stînga rețelei noastre principale [de căi ferate, n.n.] să se lege cît mai curînd de dînsa ; trebuie ca productele acelor localități să vină a alimenta traficul acestei rețele principale, sau să descindă la Dunăre pe drumul cel mai scurt. Ne trebuie, cu alte cuvinte, o rețea secundară de căi ferate, numai de interes local"** (Curierul financiar, **nr. 34/1883, 13 feb., p. 3—4). Da, va răspunde N. Făgărășanu,**

Gara Craiova, 1882

numai că noțiunea de rețea secundară **este una pur administrativă, teritorială, nu se referă la modul de construcție : sînt peste tot în lume rețele secundare cu cale ferată normală. Degeaba,** Curierul financiar **nu înțelege. N. de la Peatra îi cere lui N. Făgărășanu nici mai mult nici mai puțin decît să retracteze, „dacă retractare mai poate avea loc", criticile la adresa lui Eugen Gerber, „persoană respectabilă, foarte cunoscătoare în materie, care a construit și exploatat multe căi ferate în diverse țări din Europa și ale cărui practice și justificate păreri d-l Făgărășanu nu a știut să le combată decît făcînd insinuațiuni..." Polemica se înțelește, pentru că N. Făgărășanu pretinde ca ziarul să dea numele adevărat al celui care a semnat materialul, el nu discută cu pseudonime, „cu oameni cari se ascund după pietre". Punctul lui de vedere este interesant, pentru că propune un mod de ieșire a presei din anonimatul ei funciar : „În chestiuni care n-au a face nimic cu politica militantă, și care nu interesează pe nimeni personal, unde argumentele se pot lua nu-**

București, redacția ziarului „Timpul"

mai din știință și din rezultatele ce ne prezintă aplicarea ei, nu se poate înțelege pentru ce cineva care vine cu critica ca să restabilească un adevăr sau să întemeieze o idee justă, o opinie fondată, pentru ce acela să se ascundă sub mască ? Cel ce în asemenea chestiuni face astfel, ori nu scrie în mod desinteresat, ori nu e pătruns pe deplin, nu e convins de ceea ce scrie, și în realitate face numai logomachie". Curierul financiar **nu-i publică, însă, lui N. Făgărășanu această scrisoare deschisă pe care acesta o dă, în schimb, la** România liberă. **În numărul din 6 martie 1883,** Curierul financiar **publică, pe lîngă ultimul episod al lui Novațian de la Peatra (acesta semnează, ironic, cu un nume mai lung !), și „Un răspuns" în care-i explică inginerului, ca la „poșta redacției", că nu va divulga numele monomahului său pentru că ideile îi sînt acceptate de către redacție și pentru că în general** „ideile emise de N. de la Peatra, argumentele invocate pro și contra, pot fi discutate și combătute în plină libertate și cu mai puțină animozitate chiar decît cînd autorul ar fi cunoscut. Aceasta o poate face și d-l Făgărășanu fără să mai recurgă la pretextul ce invocă". **Este invitat N. Făgărășanu să continue polemica sub pseudonim, de bună seamă pentru că era persoană marcantă, în domeniu, „inginer șef de secție" la căile ferate ; de aceea fusese somat și să retracteze cele scrise.**

Pod de cale ferată pe linia Pitești — Craiova (1884)

„Timpul" intră în acțiune

La 3 martie 1883, însă, cînd Curierul financiar **era după cel de al treilea episod și-l întrerupsese cîteva zile pe cel de-al patrulea,** Timpul **publică în extenso din broșură, însoțind extrasele de o notă : „Sub titlul** Drumurile de fer cu cale normală și cele cu cale îngustă, **d. inginer N. Făgărășanu discută într-o broșură chestiunea care din aceste căi e mai practică și mai de preferat. Deși chestiunea s-a hotărît deja din partea camerei noastre, în favorul căii înguste, d-sa e din considerațiuni multiple pentru calea normală. Scrierea, fiind dictată de interesul adevărului, merită, credem, să comunicăm unele pasaje din ea".** Timpul **extrage mai ales părțile nedisputate de către** Curierul financiar, **respectiv, dezvăluirile autorului în privința căilor ferate din Lombardia care nu sînt deloc înguste, ba dimpotrivă, prea largi. Ciudat : în numărul din 4 martie 1883** Timpul **repetă întocmai pagina a III-a, cu aceeași notă și aceleași citate care o ocupă aproape în întregime.**

N. Făgărășanu nu numai că nu retractează, dar scoate în luna mai 1883 o nouă broșură : Care sunt sarcini de buget, căile normale ori căile înguste ? Răspuns, **în care își întărește poziția anterioară : «Dar din fericire, și pentru stat și pentru națiune, astăzi avem destui buni ingineri și la exploatarea și la construcția căilor de fer ; sînt mulți care și-au cîștigat atîta practică și experiență în lucrări încît, fără nici o presumpțiune, pot să ștea față cu orice ingineri străini. Statul n-ar fi venit, dar, în fatala poziție ca să nu poată** „nici să construiască nici să exploateze" **asemenea drumuri de fer, cum sînt căile înguste, și să fie nevoit să apeleze la vreo** „persoană cunoscătoare în materie, care a construit și exploatat multe căi ferate". **Multe asemenea persoane ziceau și mai înainte că statul nu va putea să construiască și să exploateze drumuri de fer, și faptele ne dovedesc că statul și construiește și exploatează drumuri de fer, și**

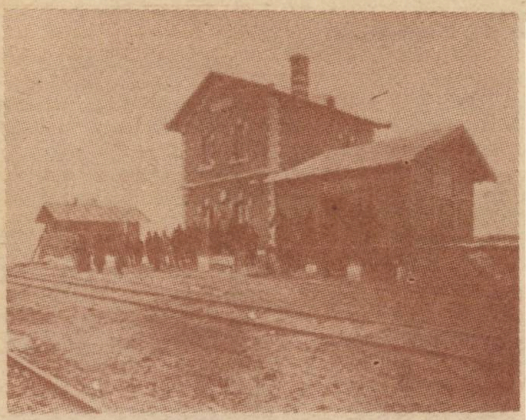

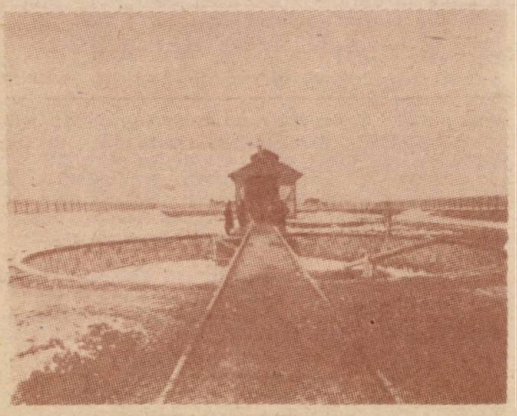

Una din primele gări pe trasee construite de ingineri români
- **Tip de vagon restaurant 1880**
- **Depoul gării Craiova**

se vede că trebuie să fie și el mai de multe ori spus pentru ca să fie înțeles pe deplin". **Poetul definea cu această deviză demagogia. El o spusese la 16 mai 1881, și o repeta destul de des : „D. Rosetti (și colecțiunea jurnalului d-sale este de față) s-a pătruns de acea maximă, căreia-i datorează toate succesele politicii d-sale, că un neadevăr repetat cu cutezanță și neîncetat în cele din urmă trece de adevăr și nu se mai poate scoate din capul mulțimii ignorante. Mundus vult decipi, ergo decipiatur..." (Cf. O. XII, p. 174). În final, N. Făgărășanu insistă, tot în ton eminescian : „Știam că adevărul doare ! Dar tocmai pentru aceea l-am și spus, și adevărul nici nu se poate retracta, cum singur a simțit-o autorul criticei. — N-avem dar nimic, dar absolutamente nimic de retractat. — N-am comis nici un alt fapt, decît am combătut un rău ce l-am văzut..."**

Curierul financiar **răspunde și acestei a doua broșuri a lui N. Făgărășanu, mirîndu-se că autorul se arată atît de... diletant în materie, inventînd o discuție ad hoc cu pretenții științifice. În parte, chestiunea este, desigur, științifică. Discuțiile erau, totuși, oarecum rudimentare din partea** Curierului financiar, **care producea argumente de acest fel : „Alături cu costul transbordării, d. Făgărășanu mai semnalează și stricăciunile mărfurilor ce cauzează această operațiune. Ar avea dreptate, poate, dacă Cîmpulung ar trimite oglinzi, Tîrgul-Jiului, mobile, și Fălticenii candelabre de fontă sau lampe. Pe cită vreme, însă, aceste orașe nu ne vor da decît lemne sau spirt sau sare — și lung timp, din nenorocire, nu ne vor putea expedia decît atari mărfuri — îngrijirea d-lui Făgărășanu este prematură". N. de la Peatra, deci, nu avea în vedere dezvoltarea zonelor în care companiile străine urmau să construiască căi ferate, ci strict momentul de față : plutele de pe Bistrița să fie înlocuite cu ceea ce astăzi am numi „Mocănițe" ! N. Făgărășanu tocmai la viitor se gîndește. Revine chiar la prezent, și arată că, chiar dacă nu e vorba de candelabre de fontă ori de mobilă, dar cărbunele însuși, marfă brută, la o transbordare pierde pînă la 10% din cantitate...**

Răspunsul Curierului financiar **la cea de-a doua broșură a inginerului român vine la 22 mai 1883.**

Căile ferate românești

Cîteva precizări, mai întîi. Cu toată vehemența acestui Novațian de la Peatra, în 1883, la un an după ce legea pentru construirea căilor ferate înguste fusese votată, se revine asupra ei : mai mulți deputați cer modificarea ecartamentului în așa fel încît unitatea internă a căilor noastre ferate să nu fie ruptă, și pentru ca lucrul să rămînă construit o dată pentru totdeauna. În discuție erau 700 km de căi ferate. Lucrările încep efectiv în 1884 și în cîțiva ani, începînd cu 1887, aceste căi ferate vor fi date în folosință. Se va lucra preponderent cu resurse interne, companiile particulare pierzînd concurența.

ori și cum, dar în orice caz mult mai ieftin și cu mult mai bine de cît ne fericeau persoanele foarte cunoscătoare în materie.»

Ideile sînt eminesciene, spuse, însă, altfel — mai greoi, mai pasional. Eminescu ceruse de atîtea ori ca funcțiile de la căile ferate să fie ocupate de ingineri români, îi lăudase, îi încurajase. N. Făgărășanu revine și la expresii eminesciene : „Răspundem mai cu seamă pentru motivul că, oamenii care merg înainte cu devisa «mundus vult decipi, ergo decipiatur» pot să cunoască mai bine natura omenească, și adevărul

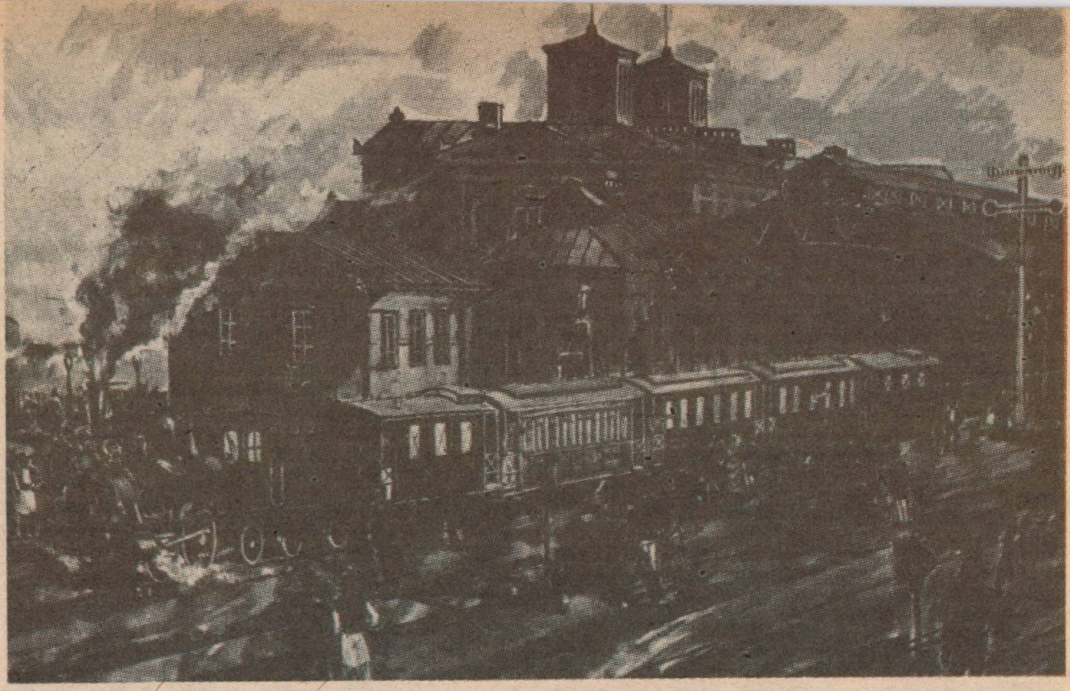

Trenul „Orient expres" în București — Gara de Nord, la 1883, remorcat de locomotiva C.F.R. Nr. 12 — „Vedea"

Anii 1880—1883 sînt numiți, în istoria căilor ferate românești, anii marii epopei naționale : construcția și exploatarea acestora este scoasă de sub controlul străin și încredințată „oamenilor speciali" români. Acțiunea începe, simbolic, cu calea ferată Buzău-Mărășești (circa 90 km) care lega între ele Moldova de Țara Românească : proiectul și construcția ei durează 2 ani (1 mai 1879 — 1 iunie 1881), drumul de fier este dat în folosință în vara lui 1881 și inaugurat oficial, cu mare fast, la Focșani, fostul punct de graniță, la 18 octombrie 1881. Ziarul Timpul într-o corespondență de la fața locului semnată „Hermes" scrie : „În ziua de 18 octombrie se inaugurează prima linie de drum de fer construită în țara noastră prin ea însăși, prima linie de drum de fer ce leagă Moldova cu Muntenia. Deci, și sub raport economic, și din punct de vedere politic, ziua de 18 octombrie 1881 rămîne o dată memorabilă" (Timpul, 25 oct., 1881).

Sub raport economic mai ales, pentru că prețul de cost este uimitor de ieftin față de cel al altor căi ferate construite de companii străine : 92 214 lei aur/km, în comparație cu suma colosală de 306 000 lei aur/km (costul mediu al liniilor executate de societățile străine : trebuiesc avute în vedere, în calcularea acestui preț exorbitant, neregulile bancherului Stroussberg, împotriva cărora se ridicase Eminescu de atîtea ori). De peste trei ori mai ieftin, deci, și mult mai bine, pentru că liniile ferate executate de către aceleași companii străine erau făcute în multe locuri de mîntuială : terasament slab, piloții podurilor fără fundații suficient de adînci etc.

În aceeași zi de 18 octombrie 1881 se înființează, la Focșani, o societate de ingineri și arhitecți, indigeni și străini, în scopul de a se menține în curentul dezvoltării științei, comerțului și industriei din celelalte țări și a căuta a le pune în raport cu trebuințele țării prin o discuțiune întinsă în sînul societății. Membrii ei fondatori sînt 34 de ingineri români (mulți dintre ei, transilvăneni) care participau la festivitățile inaugurării oficiale. Aceasta este viitoarea Societate politehnică ce a avut un rol decisiv în reconchista lucrărilor publice românești, a supravegheat și direcționat învățămîntul tehnic la noi în țară. (vezi și Ilie Popescu : Căi ferate. Transporturi clasice și moderne. Ed. Științifică și Enciclopedică, 1987).

N. Făgărășanu nu face parte nici din comitetul celor 34, nici dintre viitorii profesori ai Școlii politehnice. El este simplu inginer constructor, participă alături de alți specialiști la construirea liniei ferate Cîmpina-Doftana care se va da în folosință în vara anului 1883 și va fi inaugurată oficial în octombrie 1883. Același Curier financiar va publica o dare de seamă de la festivități, în care sînt numiți specialiștii ce au supravegheat lucrările. De prisos să spunem că numele lui N. Făgărășanu nu figurează printre ei : Curierul financiar uită în cîteva luni cu cine a polemizat. Cu toate acestea, N. Făgărășanu însuși va spune că a lucrat la această cale

Pod peste Prahova, 1879

Stația de cale ferată Pucioasa în timpul lucrărilor (1874)

ferată, iar Al. Ciurcu îl consideră chiar unul dintre inginerii de vază. Istoria îl refuză, în schimb : datorită polemicilor sale tăioase, timpul așterne un fel de conspirație a tăcerii peste numele lui N. Făgărășanu. Este unul dintre cei mulți care s-au angajat în marea luptă de recucerire a unei industrii și importante și de mare viitor pentru țară : industria căilor ferate române. Un om care a reușit, cu o broșură, să răstoarne un vot parlamentar merita, credem, mai multă atenție. Alăturarea lui de M. Eminescu, prin operă dar și prin destin, este primul pas în măsură să-i reabiliteze memoria. Desigur, de aceea i-a plăcut foarte mult lui I.C. Brătianu broșura sa despre căile ferate (Al. Ciurcu transmite un zvon public) : în această perioadă primul ministru începe a se înconjura de specialiști, le cere sfatul în chestiuni de specialitate ; lecția eminesciană își arată roadele. Înființarea Societății politehnice este primul pas al acestei politici ; el este însoțit de asemenea gesturi, destul de multe, precum cel al lui N. Făgărășanu. Campania eminesciană pentru reorganizarea acestui resort al economiei naționale începe tocmai în vara lui 1881, cînd se dă în exploatare linia Mărășești-Buzău, și culminează cu articolul („De un timp încoace...") din Timpul, 28 iunie 1881 (Cf. O.XII p. 221—223), unde poetul prezintă un adevărat proiect de reorganizare a căilor ferate, ce dovedește cunoașterea în amănunțime a lucrurilor.

Numele inginerului român nu populează tratatele noastre de istorie a căilor ferate ; se găsește, pe ici pe colo, în însemnările zilnice ale lui T. Maiorescu (în mai 1882 știm că se află în Belgia pentru a contracta, în numele statului român, o importantă cantitate de șine de tren, etc.). În listele cu membrii societății „Cărpații" publicate de Teodor Pavel (unde-i găsim ca membrii ai acesteia pe M. Eminescu, I. Slavici, Veronica Micle, Al. Ciurcu, T. Maiorescu etc.) — numele lui nu apare (dar nici listele nu sînt complete, nici autorul nu le-a publicat pe toate). N. Făgărășanu rămîne în amintirea lui Al. Ciurcu legat de acela al lui Eminescu printr-un destin, cum vom vedea, asemănător.

Pentru că, înainte de a se bucura că guvernul l-a luat în seamă, N. Făgărășanu va avea de tras utile învățăminte din această polemică : va „înnebuni" puțin. Dar să-i ascultăm biograful :

O zi „bună"

Continuă, așadar, Al. Ciurcu : „Într-o bună zi veni de la Galați vestea că fratele Cula a înnebunit. Deschisese noaptea ferestrele de la locuință și începuse să zbiere, să cînte, să peroreze. Toți prietenii fratelui Cula fură cuprinși de o adîncă durere la această știre. Peste vreo două zile mă duceam la redacție de dimineață cu o cabrioletă, cu un armăsar Isabelle pe care-l cumpărasem de la fratele Cula, căci n-avea ce mai face cu el după terminarea liniei Cîmpina-Doftana.. Cam în fața Pasajului roman venea pe trotuar în sens invers amicul Aurel

Beleș, alt inginer din Ungaria și fost coleg cu Făgărășanu la Politehnica din Viena. Mă opri și-mi spuse că fratele Cula e la hotel Union și se duce să-l vadă.

— Într-o clipă vin și eu. Mă duc pînă la ziar să dau manuscrisul și vin și eu la hotel.

Și ne despărțirăm. Cînd mă dusei la hotel erau deja adunați la Făgărășanu 6—7 prieteni printre care A. Chibici-Rîmneanu și Eminescu".

Surpriza este atît de mare, încît nu știi de unde să începi. Eminescu în vizită la un nebun ?! Chibici-Rîmneanu împreună cu ei ?! Da, Eminescu era bun prieten cu A. Chibici-Rîmneanu, avocat la căile ferate. Tot avocatul l-a dus și pe poet la Viena, tot cu trenul, în luna octombrie a aceluiași an 1883, la sanatoriul de alienați. (Oare cîți „alienați" va fi purtat A. Chibici-Rîmneanu pe căile ferate române și străine, din însărcinarea Junimei ?! Era, deci, specialistul cercului în „debarasarea" persoanelor non gratae ? Făcea acum repetiții generale pentru nebunul nebunilor, Eminescu ?)

Sîntem, așadar, într-o „bună zi" cînd Eminescu n-a putut sta la ziar pentru că l-a așteptat „pe Făgărășanu de la Galați" — lucru de care T. Maiorescu știa ; nefiind Eminescu la Timpul, s-a strecurat în paginile lui articolul infam anti-maiorescian scris și trimis de Bassarabescu ; desigur, și acesta știa că poetul împreună cu A. Chibici-Rîmneanu îl așteaptă pe Făgărășanu la gară. Dar este mai probabil că avocatul a mers la Galați să-l aducă pe insurgent și Eminescu i-a așteptat la gară împreună cu ceilalți 3—4 prieteni.

Se zvonise că a înnebunit Cula Făgărășanu ; exact la 22 mai 1883 Curierul revenise asupra celei de-a doua broșuri a lui ; omul avea argumente — dar nu avea unde să și le publice : trebuia să răspundă cu broșuri la rotativele atîtor ziare gata să înceapă construirea căilor ferate înguste... Va fi ascultat de către parlament, el, iar nu Curierul financiar care susținea interesele companiilor străine, gata să înceapă o construcție fără viitor dar pentru a sfeterisi o parte din banii acordați de către stat. Cine știe ce va fi însemnînd în epocă „a înnebuni" ? Un studiu asupra nebuniei în secolul al XIX-lea nu s-a făcut încă. A deschide fereastra și a începe să strigi, să cînți și să perorezi este dovadă de nebunie ? Bietul inginer va fi primit — probabil — Curierul financiar — și cine știe ce alte mesaje ! — și și-o fi vărsat necazul pe... fereastră.

Gara Pitești la sfîrșitul secolului al XIX-lea

A. Chibici-Rîmneanu

O definiție de epocă

Ce este, în fond, cu marii „nebuni" ai secolului al XIX-lea ? Chestiunea este de natură antropologică, nu neapărat sociologică. Acest secol se încheie cu mari sinteze precum „Geniu și nebunie" de Joseph Grasset, precum teoriile lui Lombroso, precum cele ale lui Sigmund Freud etc. etc. Sistemul nervos al omului începe a fi studiat și din punct de vedere social — nu numai anatomic. L-am amintit pe J. Grasset și pentru că este un autor predilect al Adevărului. Citim în Almanahul ziarului Adevărul pe anul 1911 (almanah pe care ne-am hotărît să-l consultăm în disperare de cauză, ca să zicem așa, pentru a evita cei 30—40 de metri lineari de raft cît măsoară, cantitativ vorbind, colecția Adevărului !), o notă intitulată Geniu și Nebunie : „Eminentul profesor Grasset care s-a ocupat multă vreme de bolile mintale a expus într-o carte foarte documentată cunoscuta lui teorie asupra legăturii dintre geniu și nebunie. După dînsul, cea mai mare parte din oamenii celebri au fost anormali psihici, geniul fiind una dintre formele nebuniei. Aceasta se explică prin viața intensă pe care o au unele celule din creerul lor, în detrimentrul celulelor vecine : de unde detracarea creerului și dezechilibrul, care nu se întîlnește la creerul omului normal de inteligență mijlocie. E foarte lungă lista acestor semi-nebuni care au avut o înaltă valoare socială. Să enumerăm cîțiva :

— Guy de Maupassant, despre care s-a spus că rădăcinile talentului se confundă cu rădăcinile nebuniei lui ;

— Jean-Jacques Rousseau, nebun lucid, veșnic în prada delirului persecuției ;

— Flaubert, histero-epileptic ;

Catastrofă feroviară în America, 1890

— Baudelaire, mort de paralizie generală, își vopsea părul în verde și se deda la acte impulsive, ca în ziua cînd a încercat să sugrume pe tatăl său ;

— Alfred de Musset, veșnic neliniștit, vizionar, supus la crize de epilepsie alcoolică ;

— Bernardin de St. Pierre, care toată viața lui s-a crezut persecutat ;

— Voltaire, neurastenic, ipochondric ;

— Molière, melancolic ;

— Malherbe, maniac ;

—Balzac, megaloman, supus la acte de manie deambulatorie ;

— Alex. Dumas fiul, cu dese impulsiuni criminale urmate de crize de misticism ;

— Nietzsche, internat de mai multe ori și mort într-un azil de alienați din Jena ;

— Swift, mort în stare completă de demență ;

— Hoffmann alcoolic ;

— Edgar Poe, mort într-un acces de delirium tremens ;

— Newton, supus la accese de alienație mintală, mort nebun ;

— Goethe, ale cărui epoce de producție doctorul Möbius le compara cu fazele de nebunie circulară. Goethe a descris, după propriile sale sensațiuni, tulburări mintale mergînd de la hysterie pînă la nebunie ;

— Frederic II, care avea mania de a purta veșnic aceleași haine. N-a schimbat decît două sau trei costume ;

— Darwin, neurastenic în ultimul grad ;

— Wagner, supus delirului de persecuție, nebunieĭ grandomane și misticismului."

Articolul se încheie „național" ca să zicem așa : „Și, pentru a cita și unul de la noi, se știe că Eminescu a fost paralitic general și a murit nebun".

Ce va fi înțelegînd Almanahul Adevărului prin „paralitic general", nu știm ; în orice caz, Eminescu, a, și s-a mișcat tot timpul bolii sale. Sîntem, să nu uităm, în anul 1911, an de cumpănă pentru receptarea operei eminesciene. Desigur, dacă l-ai fi întrebat pe redactorul Adevărului de ce a înnebunit Eminescu — ți-ar fi răspuns cu ochii închiși în acest an : — Cum, nu știi ?! Pentru că a făcut politică ! Dacă ar fi rămas poet, e-he, ce rumen și frumos ar fi trăit el pînă astăzi (1911) — și chiar pînă mîine, cînd va începe războiul mondial !

Astăzi, desigur, ni se par oarecum grotești aceste interpretări. De ce Frederic al II-lea — și nu și Carol al XII-lea al Suediei, care a jurat să nu-și descalțe cismele pînă cînd nu-i va bate pe turci (a trecut prin Moldova, încălțat, și a mîncat sarmale ; se zice că cismarii au fost nevoiți să-i taie, în cele din urmă, încălțămintea ca să-i respire, totuși, piciorul !) Nu știm — mărturisim că n-am avut curiozitatea a citi cartea lui J. Grasset, deși a făcut furori la timpul ei, a fost tradusă, rezumată, comentată etc. în mare stil — ce va fi crezînd un asemenea medic despre nebunia lui Ahile, de pildă. Îl face geniu și pe acesta, a cărui inteligență ședea, după cum ne asigură B.P. Hasdeu, în... călcîie ?! Sau despre Agamemnon, sau despre Ulise.

Ce înseamnă, de fapt, în sensul finalului pozitivist al secolului al XIX-lea, a fi nebun ?! Medicina era puțin evoluată — neurologia trăia prin specialiști de excepție, psihiatria era încă o știință socială. Presa preia funcțiile științei ; ea preia, traduce, adaptează, comentează opiniile ori teoriile savanților, ea se folosește de ele.

O vreme a presei

Raportat la presă — și vremea este a presei ; mii, zeci de mii de periodice apar numai în România, angrenînd în scrierea lor un important număr de intelectuali, în citirea lor, un număr însutit de locuitori — pozitivismul înseamnă scoaterea în relief a tuturor întîmplărilor, știrilor, ideilor — ori a celei mai mari părți a lor. În vreme ce A. Bailly, de pildă, muncea cu o echipă întreagă de filologi clasici să pună în alfabet toate cuvintele limbii grecești, să le explice în atîtea contexte — de la Homer pînă la declinul civilizației elene ; în vreme ce B.P. Hasdeu scria tomuri monumentale în care cîteva cuvinte ale limbii române erau trecute prin toate textele editate și needitate, dar cunoscute savantului ; în vreme ce Darwin măsura și clasa toate oscioarele insulelor Galapagos — presa se căznea să nu-i scape nimic dintre întîmplările omenești ale omului. Orice ziar — Timpul, nu mai puțin — îți propune zilnic știri după știri ; redactorii aleargă mai ales după cele de senzație, personajele mari ale timpului sînt, în primul rînd, asaltate : se știe ce mănîncă Bismarck la prînz, cu ce se îmbracă seara, ce vorbe aruncă în treacăt la banchete etc., etc.

Și totuși, funcționează un cod nescris al presei. Nu vom găsi nicăieri, în presă, consemnarea recluziunii lui Eminescu în baia Mitrașewschi — deși evenimentul a însemnat un bun scandal de seară pentru bucureșteni. Nimeni nu va fi scris despre „nebunia" lui N. Făgărășanu care a deschis ferestrele și a început să peroreze, probabil strigînd în vînt argumentele împotriva Curierului financiar pe care, ca să le aștearnă pe hîrtie, trebuia să recurgă iarăși la sistemul broșurilor. Secolul al XIX-lea este pe jumătate în lumină, pe jumătate în întuneric ; exuberanța formelor de deasupra ascunde un labirint secret dedesubt. Spre deosebire de științe, unde pozitivismul acționează ca un resort total spre exhaustivitate, presa are un scop mult mai precis : acela de a forma cititorii, de a convinge, de a obține adeziuni. Adevărul, de pildă, ne convinge altfel că Eminescu a fost un

Adevĕrul

zilnic cu ultimele ştiri telegrafice şi telefonice de la corespondenţii

Ce-i cu Cassa Rurală?

Serbarea de la Galaţi

„decepţionist", nu analizîndu-i opera — ci invocînd forţele întregului popor spre progres. Ne convinge că poetul era nebun nu prin el însuşi — ci dîndu-ne o listă imensă de mari personalităţi ale secolului (coboară şi mai jos, după cum văzurăm ; este în stare să pună întreaga istorie în lista lui, numai să-l credem), o listă de genii care au înnebunit în care alăturarea lui Eminescu pare un gest de... mîndrie naţională.

A fi nebun, în acest secol atît de aglomerat de fapte şi ştiri, înseamnă şi a încălca o normă ori un cod. Chestiunea nu este medicală — ci oarecum sociologică, de istorie a mentalităţilor în orice caz. A striga, a bate cu pumnul în masă, a-ţi manifesta în mod public violenţa ; mai ales cînd „nebunul" este un om ales : gesturile lui sînt urmărite cu înverşunare. I se caută fisuri în modul de comportament pentru a i se scuza ideile cu care societatea nu este de acord. Cîţi oameni nu l-au ameninţat pe rege cu pistolul (ziarele sînt martore) — dar numai Eminescu este declarat nebun pentru asta ! Cîţi nu vor fi rămas închişi într-o baie mai multe ceasuri — dar pentru că era vorba de Eminescu trebuia chemată poliţia. Să ne aminitm, poetul cere un costum negru, „dar negru de tot" — instinctul thanatic se poate zice ; de ce să nu fi vrut poetul a apărea în costum de gală în faţa comisarului de poliţie ? Să nu fi ştiut el că la uşa băii îl aşteaptă cîteva uniforme chemate de Grigore Ventura ? Să nu fi ştiut el ce înseamnă a fi declarat nebun după bunele maniere ale secolului său ? Mai fusese de două ori în spital în primăvara aceluiaşi an — dar nu smuls cu scandal din vreun local, nu ştiindu-se de către o lume întreagă că e atins „de o gravă boală" ; şi acum, la 28 iunie 1883, Maiorescu avea planul făcut de cîteva zile — „Numai de s-ar face asta fără greutate" — notează criticul.

Apropo de T. Maiorescu : şi despre el a mers vestea, la un moment dat, că ar fi înnebunit. Povesteşte Tudor Vianu, din amintiri proprii. Criticul venea cu trenul (tot despre tren se vorbeşte, dar de data aceasta din pură întîmplare) şi, la un moment dat, scoţînd capul pe fereastră, i-a zburat pălăria (cunoscutul joben care s-a identificat cu însăşi constituţia fizică a personajului). Ce să facă ? A trage semnalul de alarmă nu i s-a părut un gest de acută necesitate. A coborît în Gara de Nord cu capul descoperit. A doua zi, tot Bucureştiul murmura că a înnebunit Titu Maiorescu : a mers prin urbe cu capul descoperit !

Dar exemplul lui N. Făgărăşanu ne arată că, dacă nebunia este o abatere de la norme, cel care a comis abaterea se poate corecta, poate reintra în normele din care a păşit afară.

În partea dinspre Strada Regală

Pentru că la hotelul Union, unde aleargă în grabă după ce şi-a lăsat manuscrisul la redacţie, Al. Ciurcu găseşte un insurgent potolit : „Abia mă zări, şi fratele Cula îmi ieşi prietenos înainte, îmi strînse mîna cu multă afabilitate şi mă aşeză pe canapeaua înaintea căreia avea o masă şi în jurul mesei, prieteni. Eminescu şedea pe scaun, în partea dinspre Strada Regală. Parcă-l văd. Cula sună şi comandă servitorului o dulceaţă pentru mine. Intrasem în odaia fratelui Cula cu o impresie penibilă, dar seninătatea lui mă surprinse în chipul cel mai plăcut".

Desigur, N. Făgărăşanu a venit, sau a fost adus la Bucureşti, pentru ca să-l liniştească prietenii — dar şi ca să-l vadă lumea bucureşteană, să se convingă că este un inginer întreg la minte. „Zvonul" crescuse — trebuia dezminţit. La sanatoriul doctorului Suţu nu s-a internat, de vreme ce de acum înainte începe a-şi edifica opera polemică. N-a retractat nimic, şi nici nu va retracta. Acum, însă, la hotel, de faţă cu prietenii-„martori", pare a spune că o lasă „la păcatele" de politică şi-şi vede de treaba lui.

Eminescu

— DIN AMINTIRILE MELE

de Al. Ciurcu

Nu scriu despre Eminescu nici ca să-l descriu viaţa nici ca să-i analizez operile. Amintirile personale ale cui-va despre o personalitate care aparţine neamului au într'atîta interes întru cît nu sînt cunoscute de toată lumea

„Adevărul", 17 oct. 1911, cu amintirile lui Al. Ciurcu despre M. Eminescu

În odaia de la hotel există, totuşi, un „nebun" : Al. Ciurcu, venit aici în mod special să vadă cum arată un asemenea individ, îl descoperă : „Înţelesei că prin intrarea mea întrerupsesem finalul unei discuţii, căci abia mă aşezai pe canapea şi o vie discuţie se încinse între Eminescu şi nu mai ştiu cine, asupra unei chestiuni economice. Eminescu susţinea nişte teorii aşa de absurde, încît mă amestecai în discuţie şi-l combătui. Dar Eminescu se înfurie şi acum discuta bătînd cu pumnii în masă. Făgărăşanu se silea în modul cel mai blînd şi mai afabil să ne astîmpere, şi, cum şedea lîngă mine, mă trăgea de pulpana hainei vrînd să potolească discuţia. La plecare

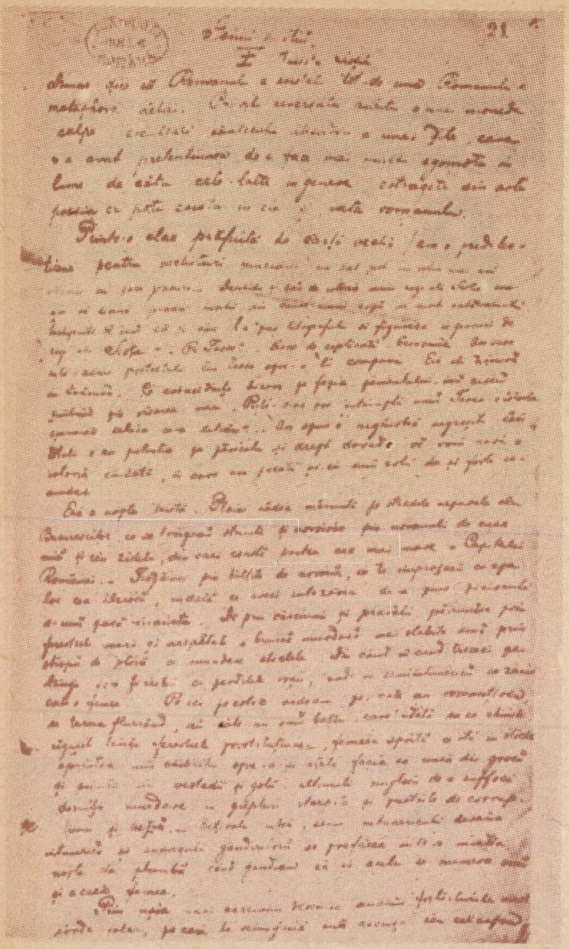

„Geniu pustiu“ (mss. BAR 2255, 21r)

făcui cu ochiul fratelui Beleș să mă urmeze și, ieșind din cameră, îi zisei :

— Bine, frate Beleș, m-ai adus să văd un nebun. Dar care e nebunul ? După mine, fratele Cula e cel mai cuminte om ce se poate vedea, iar nebunul pare a fi Eminescu. El a venit, ca și noi, să vadă un nebun — și cînd colo a găsit un om mai cuminte decît el.

Nefericitul Eminescu nu dăduse pînă atunci nimănui prilej să bănuiască starea sa mintală, și niciunul dintre prietenii lui de față nu vedeau ceva anormal la el. Eu am avut însă impresia că Eminescu nu mai era acela pe care îl cunoșteam.“

Iată, așadar, „nebunul“ ! De ce ? Pentru că susținea „niște teorii așa de absurde“ ? Dar teoriile economice ale lui Eminescu se cunosc astăzi, nu sînt deloc absurde, nici nu au, în epocă, noutatea ce ar putea da impresia de insolit, de absurd : cresc dintr-o largă bibliografie științifică, europeană și americană. Se știe, azi, chiar mai mult : că Românul considera teoriile lui Eminescu absurde încă de prin 1880 și că, pe baza „absurdității“ lor, insinua insanitatea mintală a redactorului de la Timpul. Al. Ciurcu prelungește un șablon, un ecou de epocă ; ori poate este convins de absurditatea teoriilor lui Eminescu — Românul îi va fi convins ? !

Nebun, Eminescu, pentru că bătea cu pumnul în masă ? Dar de șapte ani, de cînd susținea constant aceste teorii, i se răspundea constant aiurea — cum a avut și N. Făgărășanu prilejul să constate pe propria-i piele (minte !) : una zici, alta ți se răspunde ; de ce să nu bată, atunci, cu pumnul în masă ? ! Dar și fratele Cula făcuse zgomot la Galați, în locuința lui ori la vreun hotel, la fereastra lui în orice caz, făcută sau închiriată de el dar a lui — și iată că acum, la București, nu mai era nebun, Al. Ciurcu îl găsește chiar foarte cuminte. Personajul acționează ca sub narcotic : vorbe șoptite, tras de pulpana hainei... El reintrase în normă — Eminescu își crea singur norma, pentru că era însăși norma ! În 1882 poetul îl ajutase pe Al. Ciurcu, prin ziarul Timpul, susținîndu-i în cîteva articole cauza în procesul cu „Creditul agricol rural“ ; argumentația lui Eminescu nu era, nici acolo, prea liniștită — citindu-i textele simți pumnul cum pisează masa — ca în spatele mai tuturor textelor polemice ale lui Eminescu. Dar nici profeții Vechiului Testament nu-și aruncă furiile și blestemele din scaune de mandarini : și ei „bat cu pumnii în masă“, lovesc chiar mulțimea cu biciul. Ahile însuși cînd se înfuria se ridica din adunare și strîngea pumnul pe minerul sabiei — dar rostea, în același timp, discursuri superbe care-l puneau în dificultate pe Agamemnon, regele regilor ! Acestea nu sînt probe de „nebunie“ în sensul propriu zis, medical al cuvîntului. Nici Al. Ciurcu însuși nu le-ar crede — dar vorbește pentru oameni care cunosc deja cazul, vrea doar să întărească acest caz acum, în timpul serbărilor de la Galați care însemnau prima mare statuie ridicată în amintirea lui Eminescu.

Inadvertențe

l. Ciurcu se putea opri aici : i-a oferit lui Grigore Ventura replica, el, Alexandru Ciurcu, primul inventator al bărcii cu motor, primul român care a zburat în balon la primul concurs internațional de baloane de la Paris și care a împărțit, împreună cu pilotul, premiul întîi — a fost tot primul care a descoperit boala lui Eminescu — boală de care Gr. Ventura și-a dat seama abia la 28 iunie 1883. „Cu mult înainte“ — zice Al. Ciurcu. Exact cu 28 de zile mai de vreme, în aceeași lună, iunie, a aceluiași an, 1883 !

Dar nu este aceasta singura inadvertență ; totul, în amintirea lui Al. Ciurcu, ne arată că autorul nu poate să vorbească, se ascunde după perdea și ne dă o „pildă“ din care noi trebuie să înțelegem altceva. Să zicem că lui Ion Brătianu i-a plăcut, totuși, broșura lui N. Făgărășanu — mai ales răspunsul — pentru că acesta încuraja industria națională, statul, în detrimentul companiilor externe, pentru că era bine argumentată și intenționată ; Dar rămîn alte inadvertențe : nu de politica externă se interesa N. Făgărășanu — ci de cea internă, de chestiunile economice la ordinea zilei. Nu cu mult înainte a descoperit Al. Ciurcu boala lui

„Eminescu" — sculptură de Mihai Coșan

Eminescu, ci doar cu trei săptămini mai de vreme decît Gr. Ventura.

Și apoi, iată finalul acestei amintiri, care putea foarte bine să lipsească, întrucît despre Eminescu fusese vorba : „Multă vreme după această întîmplare fratele Cula și-a văzut de treabă în chipul cel mai înțelept. E drept că la urmă tot s-a aruncat sub un tren a cărui locomotivă i-a retezat capul."

Numai că N. Făgărășanu nu și-a văzut deloc de treabă „în chipul cel mai înțelept". Dimpotrivă, chiar în 1883 el mai scoate o broșură, cu titlul „Idei pentru economia noastră politică" și cu supra-titlul „Ce trebuie să facem ca să putem întemeia o industrie în țară ?" Citățm acest început abrupt care iese, parcă, din articleria eminesciană : „Vedem cu toții că n-avem mai nici o industrie în țară ; vedem că mai tot ce îmbrăcăm, mai tot cu ce ne încălțăm, și o mare parte din ceea ce mîncăm și bem aducem din străinătate. Importul nostru reprezintă sume mai mari decît exportul, va să zică : în fiecare an plătim sume mai mari de cît încasăm. Și milioanele ce din an în an vărsăm tot mai mult în pungile străinilor simțim cu toții că apasă greu asupra noastră ; simțim sarcina și facem diferite încercări de-a ne-o ușura dar ea crește și tot mai mult ne gîrbovește, dacă nu ne vom sili ca să ne scuturăm de ea. Vedem însă că ne și silim ca să scăpăm de această sarcină, și cu toții strigăm : industrie ! meserii !"

Și Eminescu susține industria națională, de pildă în acest editorial din Timpul, 29 aprilie 1882 : „...Axiomul cum c-am fi o țară exclusiv agricolă și condamnată de-a rămîne agricolă s-a învechit în vederea tuturor. Nu e nimeni în țară — afară doar de d. Boerescu și de cîțiva liber-schimbiști plătiți cu lefi din buget ca să învețe pe popor cum să se ruineze la sigur — care să nu se fi convins că importanța producțiunii industriale nu consistă în scumpetea sau ieftinătatea articolelor, ci în puterea ei educativă. Un popor se crește prin industrie proprie. Toate calitățile lui, toate predispozițiile de gust, de arte, toate resorturile lui intelectuale și morale se pun în mișcare prin muncă industrială ; el își deprinde mîinile la o sumă de lucrări ce pîn-atunci i-erau necunoscute și toate deprinderile acestea sînt aptitudini nouă, talente nouă, a căror sumă constituie puterea colectivă a poporului..." (O. XIII, p. 110). Și N. Făgărășanu pledează în finalul broșurii sale, pentru educația spre munca industrială : „Totodată trebuie a se lua măsuri mai serioase în țară pentru educațiunea poporului pentru industrii, și în această privință se reclamă organizația serioasă a meseriilor ; este necesară o lege industrială, precum și o lege pentru brevete care să protegă invențiunile, și să garanteze fiecăruia beneficiul din munca și inteligența sa." (p. 22).

O operă deplin sănătoasă

Făgărășanu vede, însă, cauza răului în altă parte, și-i dăm cuvîntul pentru că se va exprima chiar în imagini eminesciene : „Românul, prea lesne crezător, se lasă împins de asemenea curente și pe terenul economiei naționale către liber-schimbism. Se zice că așa s-ar scrie la carte, că așa învață știința și că liber-schimbiste sînt alte popoare, ca englezii, belgienii și alții, prin urmare liber-schimbiști trebuie să fie și românii. Adevărat, așa sînt și așa pot să fie alte popoare ! Dar ceea ce poate fi, și ceea ce poate face un om mare, un bărbat, nu poate face un băiat. Noi, românii, în dezvoltarea ca popor ne aflăm încă în stadiul de pruncie, în starea de păstori și agricultori, și nu putem nicidecum să ne comparăm cu popoare industriașe și comersante. Cînd ne în-

deamnă dar cineva spre liber-schimbism, spre lupta deschisă cu alte popoare mai înaintate, face o crimă către naţiunea română. Un băiat de opt ani sau zece ani, fie el cît de harnic, nu se va putea lua la trîntă, la duel, niciodată cu un bărbat, fie cît de bătrîn ; dibăcia omului în vîrstă va învinge totdeauna" (p. 4—5, s.n.).

Nu altfel zice Eminescu, în editorialul din Timpul, 30 iulie 1882 ; într-atît de eminesciană este imaginea încît, cînd Românul o preia tacit, în editorialul său din 1 septembrie 1882, poetul îşi revendică însuşi proprietatea asupra ei : „Românul nu se sfieşte chiar a parafraza o metaforă întrebuinţată de noi tocmai în favorul educaţiunii industriale : «E ceva firesc ca un copil să nu se poată lupta în contra unui bărbat ; el are nevoie de protecţiune pînă să ajungă bărbat, ca să se lupte cu bărbaţii. Aruncîndu-l deodată în luptă îl vom ucide.» Aceştia sînt termenii întrebuinţaţi de noi în aceeaşi materie pe care o discută Românul acum". (O. XIII, p. 182). Eminescu polemizează necurmat cu Românul şi cu alte foi liberale pe tema liberului schimb ; principial, liberalii înţeleg — dar pe tărîm practic nu aplică principiul. După Eminescu, N. Făgărăşanu continuă aceeaşi polemică. El cere, ca şi poetul, mărirea taxelor vamale pentru articole care se produc şi la noi, astfel ca producţia internă să fie încurajată.

Grup de ingineri constructori români (1881, neidentificaţi)

N. Făgărăşanu dezvoltă în continuare metafora eminesciană : „Neîndeminatic, într-adevăr, este poporul nostru în starea sa actuală de dezvoltare, în comparaţie cu alte popoare. Dar tocmai pentru acest motiv el nu trebuie să se pună la luptă directă, să nu se ia în duel cu alte popoare mai înaintate şi mai dibace. Şi dacă pentru existenţa sa, pentru viaţa sa, este dator să se lupte — atunci să nu se ia la trîntă, ci să înceapă lupta cu alte mijloace. Mai cu seamă să nu iasă în libertate nemărginită, la cîmpul liber de luptă, căci este pusă viaţa sa în joc. Dacă voieşte ca să trăiască trebuie să se îngrijească bine, să se ascundă bine după parapete, şi de acolo să caute a se apăra de cei ce năvălesc asupra sa. Românii, dacă vor urma politica de liber schimbism, îşi expun şi viaţa lor naţională..." (p. 6). N. Făgărăşanu este, pentru poet, unul dintre acei „oameni speciali" ale căror convingeri sînt bazate „pe ştiinţă şi pe cunoştinţă de cauză" ; în numele acestor specialişti de bună credinţă vorbeşte poetul, este în dialog direct cu ei, le explică lucrul cum stă, cum liberalii, în numele unor principii abstracte, consideră liberul-schimb o chestiune de onoare a liberalismului — şi jertfesc pe această etichetă falsă interesele vitale ale ţării. „Liberul schimb absolut e atît de periculos pentru calităţile unui popor, le timpeşte atît de mult pe toate, încît genialul List poate spune cu drept cuvînt : cel mai mare rău ce ne-ar putea face duşmanul e ca să ne dea marfa lui nu mai ieftin, ci gratis. Toate puterile şi toate instinctele naţionale ar amorţi şi ar degenera ; o naţie de matufi pe care cineva ar răsturna-o cu o lovitură de picior." (O. XIII, p. 110).

Cu atît mai interesantă ni se pare citarea lui List de către poet cu cît broşura lui N. Făgărăşanu conţine şi ea traducerea „cît se poate de fidelă", a unor ample fragmente din lucrarea acestuia : „Sistemul naţional de economie politică" — lucrare care ocupă un loc important în preocupările lui Eminescu, pe care poetul o citează des în articolele sale ziaristice.

Iată, aşadar, chestiunile de economie politică ce se discutau, probabil, şi în camera lui N. Făgărăşanu de la hotelul Union, la 1 iunie 1883, cînd a intrat Al. Ciurcu în vizită. Nu politică externă făcea inginerul român — ci politică internă ; ideile lui Eminescu nu erau „absurde" — iar dacă N. Făgărăşanu îl trăgea de pulpana hainei pe Al. Ciurcu să înceteze discuţia, este mai mult ca sigur pentru că şi el, N. Făgărăşanu, susţinea aceleaşi idei ca Eminescu...

Nu cunoaştem, din păcate, ecourile la această broşură. Autorul revine asupra polemicilor lui Eminescu cu Românul din 1882, pe tema liberului schimb, întărind puternic punctul de vedere al redactorului de la Timpul ; avem de-a face, de fapt, cu primul „epigon" al doctrinei economice eminesciene : zicem epigon pentru că intră în luptă imediat după ce poetul se retrage lăsîndu-se dus de mînă de către A. Chibici-Rîmneanu la Viena.

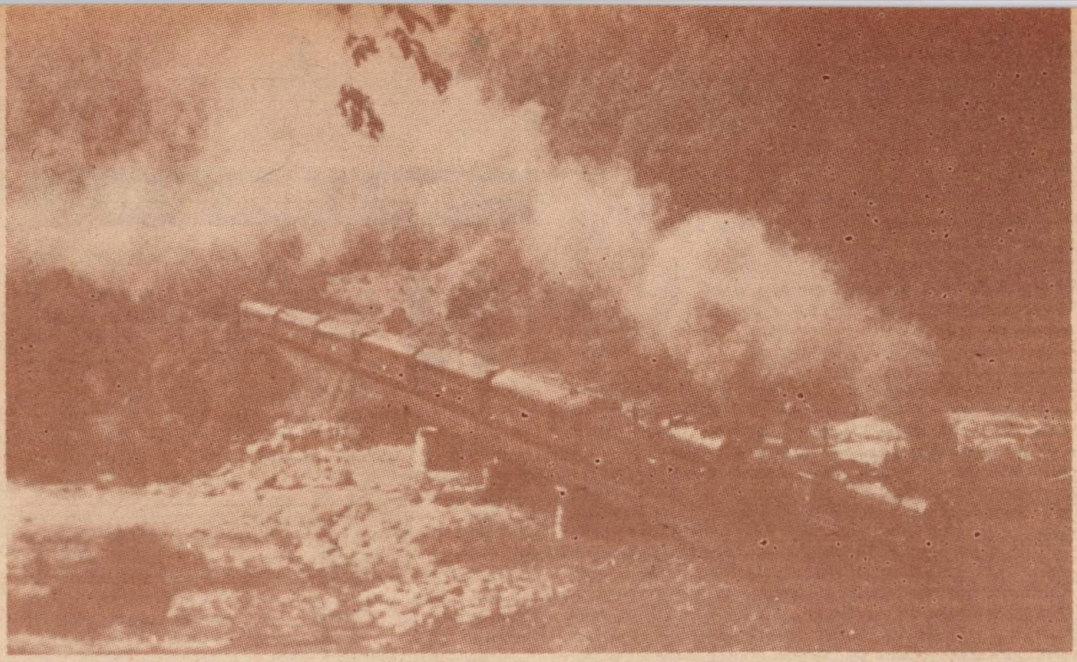

Criza economică și remediile ei

În 1884, N. Făgărășanu scoate două broșuri : „Criza economică", și „Remedii contra crizei", două studii de cîte 14 pagini, în care dezvoltă mai larg ideile sale privind îmbunătățirea industriei naționale. N. Făgărășanu se va dovedi un melioris, un individ care consideră că lucrurile pot fi îndreptate cu resurse interne, fără prea mari tulburări, numai cu o atenție mai mare la repartizarea sumelor din buget. Ne putem aștepta la asemenea soluții melioriste din partea specialiștilor — și N. Făgărășanu este unul dintre ei — care văd foarte bine detaliile tehnice și sînt în măsură a acționa cutare ori cutare pîrghie socială sau economică pentru menținerea unui echilibru bugetar. În cazul în speță, inginerul consideră că una dintre cauzele crizei financiare este și aceasta : „Pe lîngă alte sume ce se varsă în străinătate, în anii din urmă s-au început o mulțime de lucrări care necesită mari cheltuieli, și pentru care Camerele trecute au pus la dispoziținea guvernului sume extra-ordinare. Pentru toate aceste lucrări, o mare parte din materiale se aduc din străinătate ; și toate sumele ce se plătesc trebuiesc plătite în aur. Dacă acele materiale s-ar aduce numai în momentul cînd sînt necesare, și treptat, după cum se pot utiliza, se poate ca sumele vărsate pentru ele să nu apese totuși așa de greu asupra stării economice a țării. Dar graba ce se pune a se comanda materialele toate deodată și repeziciunea cu care se aduc cu mult mai înainte de a putea fi ele întrebuințate, și cantitatea lor mare, fac ca aurul dus afară din țară cu toptanul și neintrat pe cerealele agricultorilor români nici cu țiriita să rămiie un gol în pungile românașilor." Autorul insistă : „...vărsarea în perioade scurte și în timpuri inoportune de sume prea mari în străinătate, aceasta este o cauză esențială pe lîngă lipsa de export, a crizei prin care trecem."

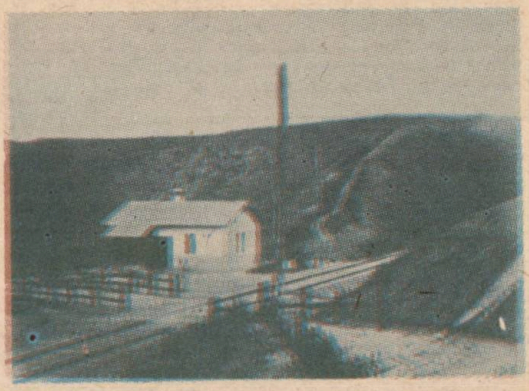

Tren pe Valea Prahovei (1911), după repararea podurilor ● Canton pe calea ferată Pitești — Craiova

Lipsa exportului se datorează, în acești ani, concurenței pieței externe a grîului : grîul românesc ajunge la un preț prea mic, ce nu mai poate acoperi cheltuielile de producție. În aceste condiții se zvonește că cel mai bun remediu împotriva crizei ar fi un împrumut la băncile din străinătate. N. Făgărășanu arată că aceasta n-ar fi deloc o soluție de durată, pentru că ar aglomera datoria externă și n-ar rezolva chestiunea internă. El propune diversificarea agriculturii, să nu se cultive numai grîu, ci și alte produse care pot concura pe piața externă, apoi reducerea severă a importurilor la produsele agricole pe care le avem în țară precum și a articolelor de lux. Cere economie severă, „a strînge baierele pungii țării" — în toate domeniile.

Autorului nu i se par de ajuns aceste remedii, și revine cu o a doua broșură : „Remedii contra crizei", în care adaugă propunerilor de pînă

acum o alta, pe care o discută pe larg, protecționismul vamal. El revine, astfel, în sfera preocupărilor lui Eminescu. Cere ca vama să se plătească în aur, așa cum fac toate statele pentru vama lor, și explică : „Cu ce drept se impune ca să plătească românul în țara sa fabricatele străine mai scump decît alții, adică decît străinii în țara lor ! Ca răspuns la această întrebare voi zice : cu dreptul ce rezultă din faptul că românul este născut în țara românească, și această țară fiind constituită într-un stat independent, rezultă și pentru cetățenii lui datoria de a-și apăra independența, și aceasta o vor face tocmai pentru binele lor ! Vor să renunțe la faptul de a constitui un stat independent — apoi n-au decît să desființeze cu totul taxele vamale, și în scurt timp românii, fără cucerire prin arme, vor ajunge sub domnia altora." (p. 7). Din nou cere diversificarea producției agricole, grija mare să nu importăm ce avem — și, în final, mărirea impozitelor dar corelarea lor cu venitul : „Și în privința impozitelor trebuie a se tinde totodată a se introduce o repartizare mai echitabilă decît cea de acum, și a se căuta ca darea fiecăruia să corespundă veniturilor sale. Astăzi avem în această privință o nedreptate strigătoare la cer, și oamenii care vor fi avînd avere cu milioanele nu plătesc mai multă dare decît unii din cei mai sărmani locuitori de la țară." (p. 14). Este ceea ce și Eminescu spunea și cerea.

Catastrofă feroviară pe Valea Prahovei, 1911

Iarăși la drumul de fer

Nu cunoaștem, din păcate, drumul vieții și al operei lui N. Făgărășanu după 1886, cînd îi apare ultima broșură existentă în Biblioteca Academiei R. S. România : „Chestiunea monetară", un adevărat studiu de 50 de pagini asupra monedei (cu citate din Émile de Lavaley pe care-l folosește și Eminescu, cu ideea limpede de a nu se renunța la bimetalism — aur/argint — și de a se încadra și România în politica financiară a țărilor care au semnat, la 1866, „Convenția latină" ce menține pentru schimb aurul cît și argintul etc.). De o părere cu totul opusă este P. P. Carp, care susține ferm monometalismul. Omul care a răsturnat, în 1883, un vot parlamentar cu o broșură și l-a determinat pe celălalt, cel normal, omul care a suferit, pentru curajul său, blamul nebuniei și apoi „miracolul" însănătoșirii — probabil că s-a bucurat de onorurile cuvenite din partea confraților ; a fost unul dintre victorioși. Asta l-a determinat, probabil, să scoată și celelalte broșuri în care discută situația generală a țării. Are un tip de analiză eminescian : discută de la egal la egal cu „țara", cu „românul", nu-l interesează interese personale, nu discută persoanele — ci măsurile de luat pentru binele general. Un bun specialist, un cetățean cu simțul răspunderii. Vinovați sînt și cei care știu și tac, ne spune el, cei care se retrag discreți în „meserie" și nu iau cuvîntul pe tărîm politic pentru a convinge societatea de adevărul lucrurilor.

Plantarea numelui său în această epocă a anonimatului dovedește dorința de a exista, prin autoritatea funcției, alături de ideile lui M. Eminescu ; este unul dintre mulții specialiști în domeniu care-l citeau și-l aprobau pe poet, unul dintre prietenii cei mulți ai lui Eminescu ce dezbăteau, cu poetul, aceste probleme, ce-și dădeau unii altora cărți tehnice spre lectură, spre comentariu. Poetul vorbește elogios despre corpul inginerilor români, îi propune de nenumărate ori pentru funcții în locul celor străini.

Căile ferate votate în 1882 și votate a doua oară în 1883 nu se vor mai construi cu societăți particulare externe ; acest domeniu, cel mai important din industria noastră, se emancipează în consens cu dorința lui Eminescu și a celorlalți specialiști români. Istoriile dau statistici : este uimitor cît de ieftine sînt aceste căi ferate — în comparație cu celelalte, de mai nainte. Diferența este strigătoare la cer : milioane de lei-aur care au îngreunat bugetul statului decenii de-a rîndul, care constituie datorie externă, sarcină permanentă financiară a țării — rezultă, de fapt, numai din îngroșări de prețuri, din beneficiile companiilor străine. Eminescu nu mai are prilejul să se bucure : în 1887, cînd începe a se inaugura primele linii ferate votate acum, în 1883, el este în afara presei, se plimbă ca un particular bolnav între Botoșani, azilul de la Mînăstirea Neamțului, Hall, Odessa...

Știrea îmbolnăvirii lui M. Eminescu, în „Românul", 1 iul. 1883, p. 3

lui și domeniilor.

* * *

„Aflăm cu sinceră părere de rău că d. Mihail Eminescu, redactore la diarul *Timpul*, tînăr plin de talent și înzestrat c'un deosebit geniu poetic, a căduț greu bolnav. Sperăm că boala sea nu va fi de cât trecătore și că în curend vom putea anunța deplina sea însănătoșire.

* * *

D. I. D. Petrescu, profesor în Tîrgoviște, ne trămite un respuns la scrisórea d-lui

„Nu voi retracta nimic"

Făgărășanu mai are, însă, de semnat un act la această epopee a conchistei naționale. În 1885 el scoate o nouă broșură : „Linia Ploiești — Predeal și varianta ei". Știm, de astă dată, istoria textului : se publică mai întîi în România liberă, la 3 august 1885 ; la 14 august 1885 îi răspunde, tot în România liberă, I. Condiescu, de data aceasta o semnătură — tot inginer român — care-i cere, între altele, tot să retracteze. România liberă avea o notă elogioasă pentru N. Făgărășanu ; L'Independence roumaine traduce, și ea, studiul și-l publică pe prima pagină. După aceea, autorul și-l reia în broșuri (în mai multe limbi ; se păstrează în Biblioteca Academiei R.S. România numai broșura cu textul românesc, și provine din fosta bibliotecă a regelui Carol I ; regele însuși se interesa, așadar, de ideile lui N. Făgărășanu). O polemică fulminantă, așadar, cu largi ecouri — o ieșire, iarăși, pe terenul căilor ferate a celui care reușea să răstoarne hotărîri parlamentare.

Este vorba, în esență, de această linie ferată construită de companiile Crawley-Guilloux — ultima concesiune către companii străine — care avea un traseu defectuos : mereu se rupeau podurile ori se inunda terasamentul din cauză că apele Prahovei erau invidioase... Autorul nu se dă în lături să critice, mai întîi, destul de aspru, execuția proiectului. Aceasta revenise lui Guilloux, după ce Crawley abandonase lucrările în 1877. Noul constructor s-a grăbit să termine lucrările și a comis cîteva neregularități tehnice nu din cele mai nevinovate. N. Făgărășanu comentează : „Îndeosebi în partea dintre Cernica și Isvor, partea cea mai dificilă prin așa-numitele defileuri, modificările făcute la traseul original de către d. Guilloux, constructorul liniei, se dovedesc că în loc să fi adus îmbunătățiri la traseu au creat inconveniente și mai mari decît cele ce erau chemate a le înlătura. În acea parte albia Prahovei înainte de construcția liniei era tare strîmtă și apa curgea printre stînci care se înălțau ca niște gigantici pereți aproape drept în sus. (...) Pe cînd traseul englezesc în principiu trecea apa transversal unde o întîlnea prin delifeuri, traseul d-lui Guilloux o așeza de-a lungul liniei. Și cînd s-ar fi putut face, cel puțin, ca albia nouă să vie paralel cu linia, tot n-ar fi fost o mare greșeală, dar în mai multe locuri s-au lăsat niște colțuri de munte netăiate care împing curentul apei asupra liniei..." (p. 7).

Tocmai pentru că linia Ploiești — Predeal era foarte des stricată de viiturile Prahovei, în epocă se discută construirea unei variante a ei care să ocolească valea Prahovei pe anumite trasee. N. Făgărășanu se ridică categoric împotriva antamării de noi construcții în zonă. El propune, pentru îndreptarea lucrurilor, lărgirea albiei

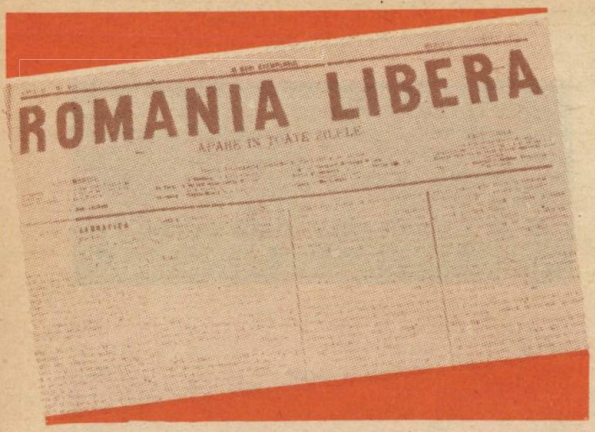

riului unde este cazul, curățirea ei de stînci și aducerea de mari cantități de piatră (bolovani) care să bordeze terasamentul. De asemenea, susține împădurirea coastelor munților pentru ca, astfel, să se fixeze solul și să nu mai fie rupt de ploi, și îndiguirea torenților care se varsă în Prahova. Sîntem la începutul unor măsuri de consolidare a liniei ferate Ploiești — Predeal, una dintre cele mai prost executate ; se va lucra la definitivarea acestor îmbunătățiri pînă în anul 1940 — și, desigur, cine are curiozitatea să consulte documentația, va găsi printre soluțiile adoptate și pe acestea, ale lui N. Făgărășanu.

Numai că inginerul român a atacat, cu tot curajul, un inginer străin, fostul constructor al liniei ; companiile străine în retragere din țară au reacționat foarte violent la acest atac, neașteptat de violent. Pentru că N. Făgărășanu nu și-a făcut „mea culpa" după articolul lui I. Condiescu din România liberă. 14 august 1885, vine o broșură în limba franceză care-l judecă. Broșura se găsește, de asemenea, la Biblioteca Academiei R.S. România. Pe prima copertă vedem o gravură, un cerc cu diametrul de 6

cm., fond gri, în care este desenată, în sepia, cu contururi albastre, o... broască ieșind drept din niște mlaștini, cu pîntecele umflat nefiresc, cu toate cele patru picioarele întinse, ca pentru răstignirea în laborator. În jurul ei, mărginind tabloul în partea de jos, o inscripție în semicerc : „S'enfla si bien qu'elle creva". Titlul broșurii : „Făgărășanu et sa variante". Deasupra : „Première edition 1885" (ca și cînd autorii au de gînd să scoată, la nevoie, și o a doua ediție). Broșura este „Tiré à mille exemplaires" și „La traduction et la reproduction sont permises en Roumanie et à l'étranger". Urmează o prefață în care autorii sînt indignați mai ales pentru că L'Indépendence roumaine l-a găzduit, și ea, pe N. Făgărășanu, și-i adresează ziarului „un reproche pour son ingratitude envers M. Guilloux gui, cependant, a laissé, d'assez agréables souvenirs à l'ancien Directeur de cette feuille, M. Emile Galli, pour que ses successeurs ne dénigrent pas son tracé". Emile Galli, fostul director al ziarului, fusese expulzat din țară în ziua neagră a lui M. Eminescu, 28 iunie 1883, pentru că permisese relatarea în ziarul său a serbărilor de la Iași. I.C. Brătianu, interpelat de mai multe ori în legătură cu expulzările din 28 iunie 1883 (dar nu și în legătura cu destituirea lui Eminescu din presă), va folosi, la un moment dat, o formulă de scuze ambiguă : Emile Galli a fost rugat să plece pentru că el introdusese în România un morb occidental, „le languge de la presse" — ceea ce s-ar putea să însemne, în intenția primului ministru, limbajul secret al presei, aceste amenințări deghizate precum cea pe care o avem în față. Ziarele înțeleg, prima zi după ședința parlamentară respectivă, „le chantage de la presse", și dezbat săptămîni la rînd tema. Întrebat încă o dată în ședință ce a vrut să spună, I.C. Brătianu evită să specifice limpede, dă vina pe stenografi care au înțeles greșit și spune că ce a zis a zis, nu-și mai aduce aminte... Credem, totuși, că este vorba de limbajul secret al presei, de acele formule pe care le înfiera și Eminescu atît de des, formule de amenințare, de recunoaștere etc. — ce inundaseră la un moment dat presa română. Ne întemeiem în supoziția noastră chiar pe broșura de față. I se cere categoric lui N. Făgărășanu să retracteze și iar să retracteze: Galileo Galilei... redivivus. Finalul este de-a dreptul înfricoșător : „En fin, un dernier mot: L'ammertume qui perce dans tous les écrits de Monsieur Făgărășanu et plus particulièrement dans sa dernière brochure, nous demonstre que cet ingenieur croit qu'il n'est pas aprécié à sa valeur. Qu'il se console : il y aura toujours bien un petit coin dans le royaume des cieux pour les ingénieurs méconus sur notre ingrate planète". O invitație la... dans pe sub roțile trenurilor ? Formula de încheiere : „Ainsi — soit-il !", după care este desenată o cruce, cu linii duble, iar dedesubt „autorul" acestei ciudate broșuri — care în 17 pagini de text prezintă și contra-argumente științifice, nu numai asemenea amenințări : „Fait par un maître-maçon, à Sinaïa, le 1/12 Septembre 1885." Peste cinci zile, la 5 septembrie 1885, este expulzat din țară și Al. Ciurcu, prin aceeași lege datorită căreia și Emile Galli trebuise să părăsească teritoriul : legea lăsa la deplina latitudine a guvernului tratamentul străinilor din țară și nu cerea ca acesta să dea explicații deciziilor de expulzare. Din discuțiile ulterioare, și din dezvăluirile presei, știm că Al. Ciurcu a fost expulzat pentru tipărirea și difuzarea unor manifeste incendiare (erau tipărite cu tuș roșu) în favoarea românilor din Transilvania. Cererea de expulzare fusese formulată de către consulul Austro-Ungariei la București.

Ni se par ciudate și amintirile lui Al. Ciurcu : ce vrea el să spună despre finalul tragic al lui N. Făgărășanu ? Cu asemenea amenințări făţise, accidentul inginerului nu mai pare atît de simplu. Un caz de studiat pentru viitor.

Concluzii

Revenind la ziarul Timpul, găsim mai apăsat urma lui N. Făgărășanu în paginile lui. Iată, de pildă, nota din Timpul, 18 mai 1883, în care un „N. F.", „un ardelean dintre cei mai distinși și mai inteligenți ai generației noastre", cum este prezentat, vorbește despre românii din Ardeal. Este sub formă de scrisoare, și subiscălitul „N.F." zice despre sine că este „român născut peste munți, în țara Oltului". Al. Ciurcu ne spunea și unde anume : în comuna Lisa de lîngă Făgăraș ; într-adevăr, Lisa este o comună din țara Oltului. „N.F." este, deci, prescurtarea numelui Nicolae Făgărășanu ; inițiale cu care ne vom întîlni des în Timpul, sigiliu peste o operă ce așteaptă a fi revalorificată cît mai larg. Un intelectual român de la sfîrșitul secolului al XIX-lea care luptă de unul singur, cu argumente eminesciene, împotriva companiilor de construcții de căi ferate străine, pentru redresarea politicii financiare a țării, împotriva grupurilor mai mult sau mai puțin secrete care, iată, în ultimă instanță scoaseră într-o mie de exemplare o primă ediție din broșura de la 1/13 septembrie — cu scopul, desigur, de a-l „liniști". Un om care nu și-a văzut liniștit de treabă, cum ne asigură Al. Ciurcu, care nu a retractat nimic, niciodată. Este interesantă prietenia lui Eminescu cu acești savanți români. Aurel Beleș, cel pe care-l întîlnește Al. Ciurcu în drum spre redacție, este tatăl viitorului savant, academician, Aurel A. Beleș, nume de glorie în școala politehnică românească. Nu știm legătura de rudenie dintre N. Făgărășanu și viitorul savant Ion Făgărășanu, academician, de asemenea, nume de glorie al medicinii românești. Dar pe două dintre broșurile lui N. Făgărășanu avem semnătura lui și dedicația către doctorul L. Bernad. Acesta este marele descoperitor de izvoare cu valoare terapeutică de la noi din țară (a explorat mai ales izvoarele din sudul Făgărașilor). O lume de ingineri, chimiști, medici, o lume de savanți așezată, pornită odată cu rădăcinile României moderne pe studiu serios, pe ideea construcției riguroase. Acesta este mediul științific din jurul lui Eminescu. Preocupările sale pentru științe nu sînt simple pasiuni de om însingurat, de pionier în terenuri nedefrișate — ci ies din confruntări cu specialiștii, o lungă prietenie îl leagă pe poet de lumea și de cărțile lor. Polemicile poetului pe tema căilor ferate române sînt un capitol distinct al operei sale ; pe teren practic, el era susținut de specialiști — și continuat de către ei cu toată rigoarea științei. Nu un amator este poetul, nu un simplu ziarist — ci exponentul unei pături sociale în formare. El încălzea pînă la incandescență verbul ce rodea în aceste grupuri științifice. El se supune, pînă la un punct, condiției generale a lor, primește și suportă cu stoicism atacuri la persoană, luptă „în cîmp deschis", precum copilul industriei române din imaginea lui N. Făgărășanu, cu bărbații formulelor ziaristice, cu stăpînii peste secretele de limbaj. Nu putem citi altfel decît ca pe o pildă amintirile lui Al. Ciurcu, o pildă din care se vede că nebunia nu era altceva decît o etichetă pe care, din cînd în cînd, luptătorii și-o vedeau lipită pe frunte, de care unii puteau să se dezlipească — alții, nu. Înainte de a fi medicală, chestiunea este în primul rînd de sociologie, de politologie, de istorie a mentalităților.

Calea ferată Pitești — Craiova. Terasament ● Locomotivă în gara Pucioasa, 1884 ● Grup de ingineri români de căi ferate (1884, neidentificați)

Nicolae Georgescu

Un prieten al lui Eminescu ?

Numele lui Al. Ciurcu este reținut mai ales de istoria invențiilor : s-a ocupat în exilul său parizian cu aviația și cu navigația brevetînd, împreună cu Just Buisson, fostul director al agenției de știri Havos la București, prima barcă cu motor din lume. Contribuțiile românești la dezvoltarea navigației sînt mult mai numeroase decît s-ar crede la prima vedere. Prin anii 1882—1883 un inginer român, Traian Theodorescu, lucra la Galați, în atelierele portului, la construirea unui submarin. În aceiași ani, Al. Ciurcu se gîndește la barca cu motor. Traian Theodorescu este încurajat de către guvernul român care, prin V.A. Urechia, îi discută invenția în parlament și-i oferă resurse materiale pentru continuarea lucrărilor. Întrucît invenția interesa mai ales armata (vezi rolul imens pe care l-a jucat submarinul ca armă în primul război mondial), și pentru că atelierele ministerului nostru de război nu erau suficient de bine dotate pentru a-l ajuta, Traian Theodorescu pleacă în occident (în Germania, apoi în Franța) unde-și continuă cercetările. Știri despre submarinul său se publică prin presă pînă spre anii 1890, după care îi pierdem urma : de bună seamă, invenția sa a intrat în patrimoniul culturii tehnice europene — fie pe poarta mare a anonimatului, fie pe vreo poartă care ne este ascunsă încă (numele lui Traian Theodorescu nu figurează în vreo istorie a invențiilor tehnice românești).

Al. Ciurcu

Mai norocos pentru istorie, Al. Ciurcu a rămas un nume cunoscut prin invenția bărcii sale cu motor. De altfel, el însuși povestește pe larg realizările pe care le-a avut și scopul pentru care a lucrat.

Al. Ciurcu este, însă, în egală măsură un nume important pentru eminescologie. El a fost în primul rînd ziarist. A lucrat la Unirea democratică (unde I.L. Caragiale era corector !), la Românul (marele organ de presă cu care Eminescu s-a aflat în polemică continuă între anii 1877—1883), apoi la ziarul L'Indépendence roumaine, al cărui director a devenit în ziua de 28 iunie 1883, cînd fostul director, Émile Galli, a fost expulzat din țară. Era coleg, între alții, cu Grigore Ventura, Fr. Damé, C.G. Costaforu (în aceeași zi de 28 iunie 1883, C.G. Costaforu a demisionat de la L'Indépendence roumaine și a ajuns redactor la Timpul, înlocuindu-l, probabil, pe Eminescu însuși în noua formulă redacțională a Timpului cu G. Paleolog redactor șef). Sub mantia anonimatului a polemizat, desigur, și el cu Timpul. Ca persoană particulară, Timpul l-a ajutat în 1882—1883 în procesul pe care l-a avut cu Creditul funciar agricol : articolele din Timpul sînt scrise de către Eminescu.

Viața lui a fost destul de agitată. Expulzat din țară în 1885, va reveni în România și va face carieră politică (deputat de Ilfov în 1901). Organizează și conduce sindicatul ziariștilor români. În 1910, la aniversarea a 60 de ani (s-a născut în 1841, în Șercaia, la poalele Carpaților) ziarul Adevărul îi organinează o frumoasă sărbătoare. Va trăi pînă în 1920 fiind, ca și I. Slavici, un longeviv.

Nu știm cît de prieten a fost cu M. Eminescu ; opera lui Al. Ciurcu zace necercetată prin ziare. Ne dă, însă, știri atît de importante despre poet, încît trebuie să-l luăm în discuție printre persoanele din jurul său. Scurta înșiruire a ziarelor la care a lucrat ni-l arată de cealaltă parte a baricadei constituite atît de abil de către liberali pentru a bara calea celei mai radicale minți românești a vremii. Viitorul îi va defini mai bine poziția.

N. Georgescu

PRIMA MEA CĂLĂTORIE AERIANĂ

ÎNTRECERE DE BALOANE

de Al. Ciurcu

Era în 1888. Franța se pregătea să serbeze centenarul Revoluției printr-o impozantă expoziție internațională. Exilat din țară, mă ocupam în Paris cu participarea României la acea expoziție, și în același timp cu aviațiunea.

Murise prietenul și tovarășul Just Buisson în accidentul de pe Sena, din care n-am scăpat cu viață decît ca prin minune, și mă ocupam acum singur de acea invenție, despre care puțini mai sînt compatrioții mei care știu ceva. Modificasem motorul, luasem alte brevete în Europa și în S.U.A., construisem un nou vapor cu care urma să fac demonstrațiuni pe Sena, ministerul de război al Franței deschisese un credit special pentru experiențele mele, însărcinase pe Emile Sarrau, membru al Institutului, și pe Paul Vielle, inventatorul prafului fără fum, să-mi dea toi concursul, mi se pusese la dispoziție laboratorul de pirotechnie al ministerului și fabrica de pulbere de la Sevran-Livry, unde aveam aparatele cele noi și eram plin de speranță în reușita întreprinderii mele.

Aveam o credință neclintită în putința de a se rezolva în mod practic problema navigațiunii aeriene. Niciodată nu m-am îndoit că va veni o zi cînd omul va fi stăpîn pe văzduh, cînd va putea zbura.

Și multă vreme am trăit cu iluzia că cel dintîi om care va zbura voi fi eu.

Deși experiențele motorului meu se făceau pe uscat și pe apă, el era destinat a mîna prin văzduh un balon sau un aeroplan. Dar era nevoie ca aceste experiențe să se facă mai întîi pe uscat și pe apă spre a putea calcula puterea lui, căci odată demonstrațiunea făcută pe uscat sau pe apă, era ușor de calculat care vor fi efectele acestui motor în aer.

Înainte de nenorocitul accident, făcusem cu iubitul Buisson nenumărate călătorii pe Sena, cu barca mînată de motorul nostru, călătorii care uimiseră pe oamenii de știință, și nu mă mai îndoiam — cum nu mă îndoiesc nici astăzi — că cu acel motor un aerostat ar putea fi dirijat în aer. Acum, după ce experimentasem noile aparate, cu desăvîrșire modificate și îmbunătățite, după ce încercările de la Sevran-Livry îmi dovediseră că, prin precauțiunile ce luasem, nu mai aveam să mă tem de vreo explozie, lucru pe care-l certifică în raportul lor dintre cei mai competenți specialiști ai lumii, vedeam apropiindu-se momentul cînd voi trebui să părăsesc pămîntul spre a mă ridica cu motorul meu în văzduh și a evolua acolo.

Țineam, prin urmare, ca înainte de a călători prin aer cu motorul meu să mă familiarizez cu călătoriile în aer, și întreprinsei o serie de călătorii cu baloane sferice.

Se întîmplă ca prima mea călătorie cu balonul să fie cea mai interesantă din toate.

Se organizase o mare serbare aeronautică și, cum eram în relațiuni cu persoanele care se ocupă cu aviațiunea, fui invitat să iau și eu parte la această serbare.

Se făcea, pentru întîia oară de cînd e lumea, o întrecere unică în felul ei, o întrecere de baloane. Aveau să plece zece baloane din curtea Luvrului, de pe vestita Place de Caroussel, care văzuse atîtea glorii trecute. Ținta era orașul Corbeil, care era situat pe marginea Senei, la vreo 35 km la sudul Parisului. Premiul I se cuvenea balonului care reușea să coboare mai aproape de acest oraș. Se știe că un balon sferic nu poate fi dirijabil. Astfel că meritul aeronauților consta în folosirea curentului celui mai favorabil, în observarea justă a terenului și în meșteșugul de a executa coborîrea repede odată ce țelul e atins.

Pe atunci se căuta a se folosi de diferite curente din atmosferă spre a ajunge cu balonul la țelul dorit și, cum la înălțimi diferite sînt și curente diferite, tot meșteșugul consta în a găsi curentul favorabil și a se menține cu balonul la înălțimea la care se află acel curent.

Comitetul de organizare prezidat pare-mi-se de d. de Fonvielle, studiase înainte de amiază curentele dînd drumul la mulțime de baloane mici, așa numite baloane de încercare, spre a vedea încotro se duc. Și se constatase că cele mai multe se îndreptau în direcția sud-sud-vest. Atunci se alese ca țintă orașul Corbeil.

Printre cele zece baloane care luau parte la concurs, erau două ale lui Louis Godard care, deși tînăr, era unul din cei mai experimentați și cei mai îndrăzneți aeronauți. Făcuse peste 260 de călătorii cu balonul. Unul din baloanele lui, cel mai mic, era pilotat de un ajutor al lui, iar în balonul condus de dînsul au mai luat parte doi călători, dintre care unul era un căpitan spaniol, trimis de guvernul său să facă recepțiunea unor baloane construite de Lachambre, iar al doilea eram eu.

Piața Carouselului prezenta în ziua aceea — era o duminică — o privelițte nemaipomenită pînă atunci. Închipuiți-vă zece baloane, dintîi neumflate, apoi umflate pe rînd cu gaz de luminat. Toate aceste băsici enorme, ținute

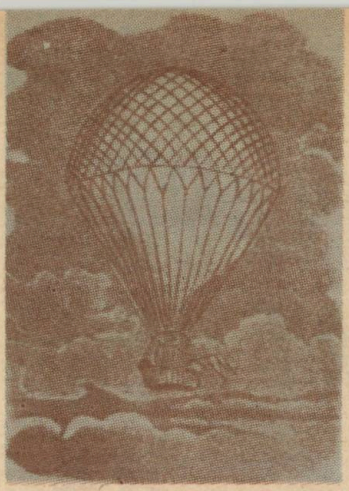

prizoniere prin numeroasele funii care le legau de pămînt, se legănau în toate părțile, parcă ar fi vrut să rupă legăturile care le încătușau de pămînt și să se avînte spre cer. Mii și mii de oameni se îndesau în curtea Luvrului și așteptau cu nerăbdare și cu emoție să vadă pornind baloanele, iar aeronauții examinau pînă și cele mai mici amănunte spre a se încredința dacă toate sînt în regulă și dacă nu lipsește nimic.

În fine, între orele 3 și 4 d.a. președintele dă semnalul de plecare. Un freamăt trece prin enorma mulțime de spectatori și se aude acel zgomot caracteristic al mulțimii, care seamănă cu vuietul mării. Baloanele încep să plece unul cîte unul, la intervale foarte scurte, în mijlocul aclamațiunilor asurzitoare ale miilor de spectatori ; pălăriile și batistele fîlfîie în aer și aeronauții, înălțîndu-se falnic spre cer, schimbă cuvinte cu cunoscuții rămași pe pămînt care le urează călătorie bună și succes.

Vine rîndul și balonului nostru. Mi-ar fi greu să descriu starea sufletească în care mă aflam. Nu faptul că făceam o călătorie aeriană ar fi putut să mă emoționeze, ci împrejurările în care o întreprindeam. Făcusem atîtea experiențe și atîtea călătorii pe Sena cu motorul nostru, încărcat cu o materie explozivă de zece ori mai puternică decît praful de pușcă, mă văzusem de atîtea ori aruncat în aer și făcut bucăți, pe cînd țineam mîna pe mînerul motorului nostru, care duduie în mod înspăimîntător, de-mi ziceam : „Acum, acum, plesnește recipientul în care clocotesc 50 de kg de materii explozive, putînd să arunce în aer cel mai mare edificiu din lume !“ — ce zic ? făcusem chiar și această experiență, fusesem aruncat în văzduh cu barca, cu motor cu tot ; căzusem asfixiat și rănit în Sena, de unde n-am scăpat decît înot și ca prin minune, pe cînd cei doi tovarăși de călătorie fuseseră uciși, văzusem expiind în brațele mele pe bunul meu prieten Buisson, cu un cuvînt, trecusem prin atîtea primejdii, văzusem de atîtea ori moartea cu ochii, încît o călătorie în balon era o jucărie, o întreprindere mai puțin primejdioasă decît o călătorie cu birja pe străzile Parisului. Căci sînt în Paris atîția birjari care nu știu să mîne, foști notari delapidatori, foști preoți răspopiți etc. — încît adesea e o primejdie să te sui, într-o birjă — și o dată, iar ca prin minune, am scăpat teafăr dintr-o birjă închisă (cupeu) al cărei cal, scos pentru întîia oară pe străzile Parisului, se speriase de un tren, o luase razna, izbise cupeul de un felinar, birjarul căzuse de pe scară iar calul zbura singur ca un nebun cu cupeul în care eram închis ca într-o cușcă. În goana cea mai mare a calului a reușit să sar din cupeu, fără să-mi fac măcar o zgîrietură. De atunci aveam obiceiul să le spun parizienilor că am mai mare teamă să mă urc într-o birjă decît în nacela unui balon, la Paris.

Astfel că emoțiunea mea nu provenea atît din faptul că aveam să călătoresc cu balonul prin aer, cît mai mult din împrejurările extraordinare în care se făcea acea călătorie.

Mai întîi, era ideea că participam la prima întrecere de baloane. Apoi, mă impresiona locul de unde se făcea plecarea, acel loc istoric care atîtea evenimente mari văzuse și pe care Napoleon I trecuse atîtea reviste memorabile. Marea mulțime de parisieni și străini, care asista la acest concurs original contribuia asemenea a mă impresiona ; în fine, preocuparea de a cîștiga premiul I cu balonul în care aveam să mă urc.

Dar mai presus de toate acestea, era gîndul acela puternic care subjugă pe orice inventator, ideea fixă care nu-l mai părăsește nici un

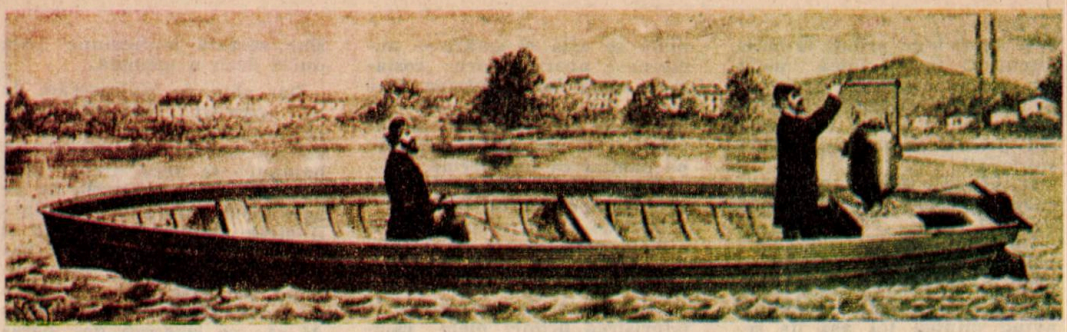

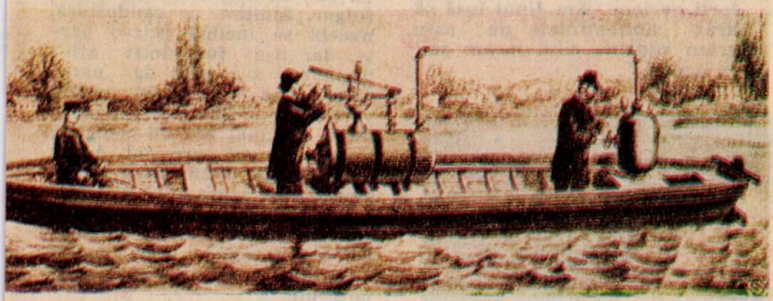

Experimentul Al. Ciurcu și J. Buisson pe Sena cu primul și al doilea motor, precum și explozia acestuia. Ilustrații apărute în revista franceză „La Nature"

minut, prin care trăiește și pentru care trăiește, prin care vede toate și la care raportează tot ce vede și tot ce nu vede. Căci un inventator este un inspirat, pentru el nu mai există nimic în afară de invenția lui, sau dacă există nu există decît ca accesoriu ; lucrul principal este invenția lui, singurul lucru care-l preocupă și ziua și noaptea, și cînd veghează și cînd doarme.

Dacă cînd mă pregăteam să mă urc în nacelă, gîndul meu era aiurea. Imaginația mea aprinsă vedea deja momentul cînd poate tot de pe locul acesta — sau de la Longchamps, fiindcă acesta mi se părea prea mic, mă voi ridica din mijlocul mulțimii minunate cu propriul meu balon, nu sferic, nu abandonat în voia vînturilor, ci perfect dirijabil, și cu care mă voi duce unde voi voi. Vedeam momentul cînd, grație mie, problema cuceririi aerului va fi rezolvată, cînd grație mie ideea aceasta de a evolua în văzduh cum evoluează păsările și insectele, idee care muncește mintea omenească de mii de ani, de la Dedalus și Icarus, de la Leonardo da Vinci pînă în zilele noastre, va deveni o realizare. Zic, grație mie, fiindcă Buisson murise, și aș fi fost singurul care să pun în practică invenția noastră, însă bineînțeles că invenția era a lui Buisson și a mea, mai mult a lui decît a mea.

Auzeam deja pe spectatorii minunați întrebînd :

— Cine e acest om ? — și răspunzîndu-le :

— Un român.

Mă gîndeam la mica mea națiune și îmi ziceam că gloria mea se va răsfrînge asupra neamului meu, care e nobil da nedreptățit, care e risipit în diferite sate unde e jignit în simțămintele și aspirațiile lui naționale, și care are mare trebuință de simpatiile și de sprijinul popoarelor civilizate. Îmi ziceam că succesul meu va atrage atenția acestor popoare asupra națiunii române.

Vedeam, în sfîrșit, sutele de milioane ce aveau să-mi raporteze această descoperire, mă consideram ca fiind deja în posesiunea lor și le hotărîsem întrebuințarea. Mie nu-mi trebuie aproape nimic, căci sînt un om care mă pot mulțumi cu o bucată de mămăligă rece și-mi ziceam că dacă voi deveni așa de cele-

bru voi fi bine primit la masa oricui. O foarte mică parte din acele comori ar fi servit să asigure viitorul familiei mele, iar tot restul era destinat pentru dezrobirea fraților subjugați.

O, visuri dulci ! O, beție suavă în care am trăit atîta vreme !

Cîtă stăpînire de mine mi-a trebuit pentru ca, readus la trista realitate, să mă îndeletnicesc cu alte ocupațiuni avînd mintea tot așa de senină ca și cînd nimic din toate acestea nu ar fi existat ! Să uit tot, pentru ca să nu fiu distras de la noua mea datorie, și să mă consacru familiei mele numeroase, al cărei singur sprijin eram, să-mi îndeplinesc cu sfințenie însărcinările ce mi se dădeau. Prin ce zbucium de simțăminte a trebuit să trec !

Cu ce părere de rău am fost silit să părăsesc exploatarea unei invențiuni, despre bunătatea căreia nu mă îndoiam și în care cred astăzi ca și atunci ! Să las la Paris — unde se află și astăzi — numeroase aparate care costaseră viața lui Buisson și o avere. Să mă cobor de pe norii pe care pluteam ca Jupiter și să mă tîrăsc din nou pe pămînt ca un vierme.

Și aceasta după ce fusesem atît de aproape de țel.

Căci se va ști o dată că n-a atîrnat decît de un fir de păr, pentru ca primul om zburător să fie un român.

Dar ne-am îndepărtat de la istorisirea primei mele călătorii aeriene. Am ținut însă să arăt simțămintele de care eram cuprins cînd m-am suit în nacelă.

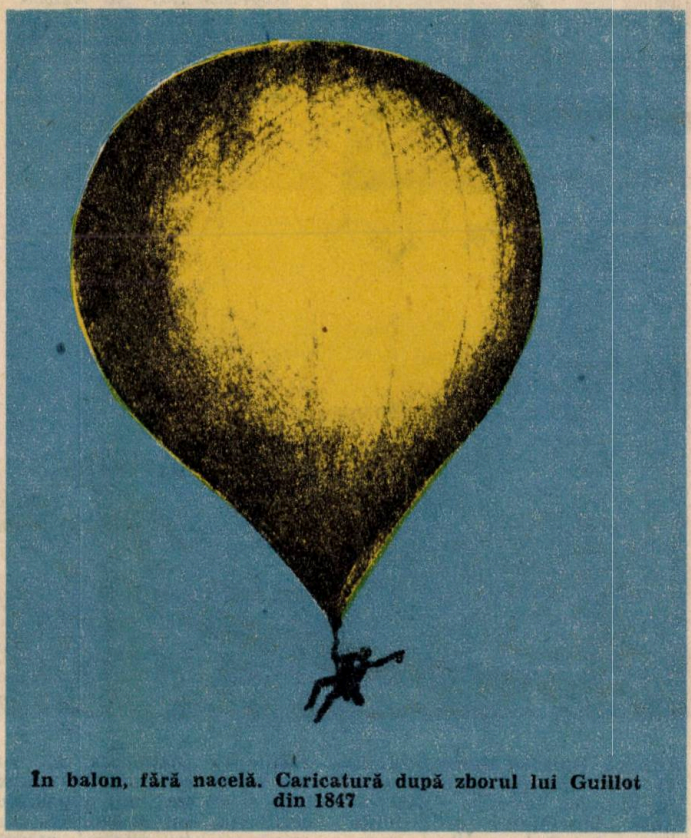

În balon, fără nacelă. Caricatură după zborul lui Guillot din 1847

dată ce Godard a poruncit sacramentalul Lâchez tout ! și oamenii care țineau balonul de funii i-au dat drumul, acesta s-a ridicat maiestuos drept în sus, producîndu-mi acel gol în stomac pe care-l simți cînd te dai în scrinciob. Dar această impresiune n-a durat decît o secundă.

Dar abia ne ridicaserăm de la pămînt îndreptîndu-ne oblic spre sud-vest, cînd văzui cu oarecare îngrijorare că balonul se duce drept spre unul din para-fulgerele de pe acoperișul palatului Luvrului ; îi atrag atenția lui Godard și acesta repede aruncă din nacelă un săculeț de lest ; balonul pornește mai repede în sus, dar acum nacela noastră dă să se izbească de parafulger. Simțim o zguduitură, nacela se înclină într-o parte, dar n-a fost decît atît ; după ce s-a izbit de parafulger și-a revenit în poziția verticală și balonul înălțîndu-se tot mai sus își continuă liniștit mersul spre sud. Acum ne aflăm în imensitatea atmosferei ; de acum nici un obstacol nu se mai opune aerostatului nostru care înainta tot mai repede spre sudul Parisului, curentul fiind mai puternic.

Priveam sub mine și nu mă puteam sătura de privelișteа ce mi se înfățișa, îmbrățișam cu vederea aproape tot Parisul, cu mulțimea de străde și de piețe, cu bulevardele chenăruite de copaci măreți, cu Sena întretăiată de numeroasele poduri, și pe care evoluau vapoarele ce-mi păreau jucării de copii, cu impozantele clădiri și monumente, biserici și parcuri, și la fiecare moment ceream lui Godard deslușiri asupra unei poziții pe care n-o recunoșteam. De la o astfel de înălțime se putea observa bine cît de sistematic e construit Parisul, ce simetrice sînt unele părți, cît de regulate sînt numeroasele stele din care se bifurcă mai multe străzi și ce pitoresc șerpuiește Sena prin mijlocul acestei Babilonii moderne. Dar cu cît ne înălțam cu atît tot ce vedeam părea mai mic, pînă cînd toată această aglomerație de clădiri omenești, tot ce ridicase aici geniul și munca omenească în timp de atîtea veacuri îmi făcea impresia jucăriilor de Nürnberg, pe care în copilăria mea le scoteam dintr-o cutie ca să le înșirui pe masă, așezînd aici case, aici pomi fixați pe mici rotocoale de lemn. De oameni și de animale nici nu mai pomenesc, căci nu se mai distingeau.

Și atunci îmi ziceam :

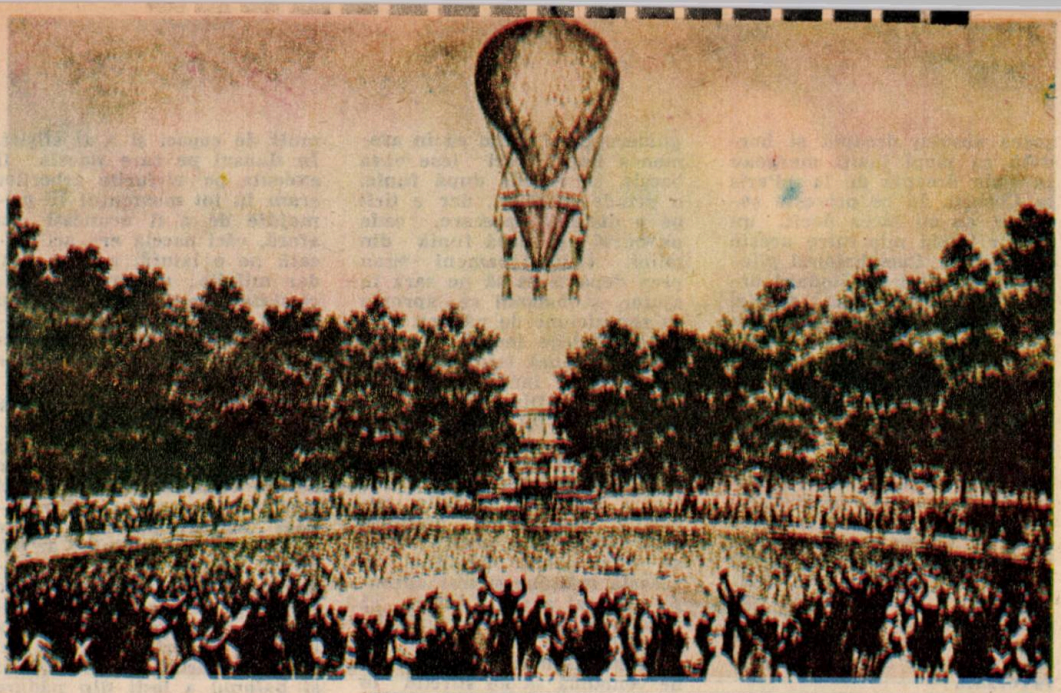

Balon ridicindu-se pe un poligon la marginea Parisului (sfirşitul sec. XIX)

Ce închipuit e omul, ce grozav se crede el, care se intitulează singur regele animalelor fiindcă a făcut pe pămînt tot ce a făcut ! Pentru o fiinţă superioară care din înălţimi mari ar privi pămîntul cu tot ce e pe el, opera omenească n-ar avea mai mare însemnătate decît au pentru noi insectele cele mai mici care îşi fac cuiburile în ţărînă, mai mici decît furnicile, mai mici decît filoxera. Poate că spre a ne vedea şi pe noi în opera noastră, acea fiinţă superioară trebuie să se serve de un microscop foarte puternic, cum se servă bacteriologii noştri ca să descopere şi să studieze diferitele feluri de microbi.

Chiar munţii noştri trebuie să-i apară ca nişte mici proeminenţe, cum ni se înfăţişează nouă rugozităţile neînsemnate de pe un corp oarecare.

De-abia fixam o regiune a Parisului, şi imediat mi se înfăţişa alta şi nu puteam să mă delectez îndeajuns la niciuna din ele, şi regretam că balonul merge prea repede. Îmi venea să zic lui Godard : „Mînă mai încet !", dar ce folos ? — Căci eram minaţi de vînt. Aş fi vrut să am un cîrlig şi să-l priponesc de ceva, ca să ţin balonul în loc. Dar în imensitatea atmosferică nu întîlneşti nimic, decît doară nouri şi aceştia nu sînt un corp solid ca să te poţi agăţa de ei.

În nacela unui balon nici n-ai şti dacă înaintezi sau dacă stai pe loc, dacă nu te-ai uita sub tine, căci în atmosferă n-ai nici un punct de reper şi cînd eşti la înălţimi mari de tot nu mai vezi nici pămîntul. În tot cazul, nu poţi şti dacă te urci sau cobori, decît consultînd barometrul ; dar acesta nu-ţi poate indica imediat şi în tot momentul urcarea sau coborîrea.

Godard avea însă interes să ştie în tot momentul dacă ne urcăm sau ne scoborîm şi, avînd barometrul înaintea sa, precum şi săculeţele cu lest (nisip), ţinînd pe de altă parte în mînă funia cu care putea deschide supapa balonului spre a da drumul gazelor şi a-l face să coboare, iată ce operaţie făcea.

Căpitanul spaniol avea misiunea de a sta cu ochii aţintiţi pe hartă, iar eu pe aceea de a ţine în mînă o cărticică de foi de ţigarete, din care desprindeam mereu cîte o foiţă la marginea exterioară a nacelei. Dacă foiţa rămînea plutind deasupra nacelei era semn că ne coborîm, iar dacă rămînea în josul nacelei era semn că ne urcăm. Orientîndu-se după indicaţiile mele, Godard lăsa să curgă din săculeţ nisip, sau deschidea puţin supapa balonului, după cum interesul îi dicta urcarea sau coborîrea.

Ne urcaserăm o dată pînă la 2 000 de metri trecînd pe deasupra unor nouri pe care îi străbătuserăm atrăgînd umiditatea peste veşmintele noastre. Dar n-am stat mult la această înălţime, căci ne depărta de ţelul nostru, şi ne coborîrăm din nou ca la 800 de metri. Pe cînd ne aflam la această înălţime, iată că zărim în apropierea noastră un alt balon, mai mic. Era al doilea balon al lui Godard, pilotat de ajutorul său. Şi atunci se născu între acesta şi Godard următorul dialog, într-adevăr original. Godard întrebă pe ajutorul său la ce înălţime se află şi acesta îi răspunse : „La o mie de metri". — „Păstrează această înălţime, îi zise Godard, e cea bună". Vocile se auzeau aşa de bine de parcă numai cîţiva metri ne-ar fi despărţit.

În adevăr, Godard studiase cîtva timp mersul celui de-al doilea balon al său, observase că mergea în linie dreaptă spre oraşul Corbeil. Şi lucrul era foarte uşor de observat, căci atît rîul Sena cît şi o

şosea absolut dreaptă şi bordată cu plopi înalţi mergeau în linie dreaptă de la Paris la Corbeil. În ce priveşte şoseaua, ea nu făcea decît un singur unghi mic între aceste două oraşe. Cum balonul pilotat de ajutorul lui Godard urmărea întocmai linia acestei şosele, era interesant să ştim la ce înălţime se afla, căci la acea înălţime era curentul cel mai favorabil ca să ne ducă cît mai repede şi mai aproape de Corbeil.

Odată ce Godard a ştiut că acel curent se află la o mie de metri, a căutat să-l atingă şi să nu-l mai părăsească. Acum rolul foiţelor de ţigară devenise de cea mai mare importanţă şi trebuia să spun mereu lui Godard : „Ne înălţăm“ sau „Ne coborîm“ şi, prin jocul supapei şi al lestului, dibaciul Godard n-a mai părăsit deloc curentul favorabil.

Acum balonul nostru urma neclintit linia şoselei, parcă ar fi fost tras cu un cablu de pe şosea, care, de la înălţimea la care ne aflam, părea una din acele pinze pe care le întind ţărăncile pe iarbă verde cînd vor să le înălbească.

Înaintînd mereu aşa, ne apropiarăm mult de Corbeil. Iată-ne într-o luncă frumoasă, la distanţă mică de oraş, în care ne uitam acum pe îndelete. Înaintea noastră era o pădurice către care balonul înainta cu o iuţeală de 40 km pe oră. Godard îşi face repede planul coborîrii : se hotărăşte să ne coborîm în această luncă, şi foarte repede, înainte de a da de pădure, căci odată ajunşi deasupra pădurii nu ne-am mai fi putut coborî decît după ce am traversat-o, şi astfel ne-am fi îndepărtat de Corbeil.

Godard, care dăduse de mai înainte drumul gazelor din balon prin deschiderea parţială a supapei, o deschide acum de tot şi o menţine deschisă. Balonul se coboară cu mare repeziciune spre pămînt, însă bine înţeles oblic, continuînd a înainta spre pădure. Înainte de a arunca ancora, Godard desface aşa numitul guideroape, o funie cu vreo cîţiva centimetri mai scurtă decît a ancorei, astfel ca ancora să nu fie aruncată decît după ce această funie va fi atins pămîntul.

Deşi duminică, lucrătorii şi argaţii de la o fermă din acea luncă adunau finul, şi unul din ei, văzînd că s-a aruncat guideropul şi ştiind că în asemenea împrejurări iese ceva bacşiş, se repede după funie, o prinde în mîini, dar e tîrît pe o distanţă oarecare, cade pe burtă şi scapă funia din mîini. Ceilalţi oameni erau prea departe ca să ne sară în ajutor, şi balonul se apropia cu repeziciune de pădure. Godard înţelege îndată pericolul şi aruncă lest ; balonul începe a se înălţa din nou, însă slab. Din fericire, se înălţase destul pentru ca în momentul cînd ajunserăm deasupra pădurii nacela balonului să plutească cu vreun metru deasupra vîrfurilor copacilor. Dar balonul pierduse prea multe gaze pentru ca să se mai poată menţine la această înălţime şi lest aproape nu mai aveam. Astfel că nacela se lăsa peste vîrfurile copacilor.

Atunci Godard, dînd pildă, ne comandă să ne strîrcim în nacelă ţinîndu-ne bine cu mîinile de funii, ceea ce făcurăm cu mare grabă. Într-adevăr, nacela se lăsă între crengile copacilor. Dacă nu ne-am fi strîrcit în ea, am fi fost sfîşiaţi de crăci, poate chiar agăţaţi de veşminte şi aruncaţi afară din nacelă.

ar acum se producea un fenomen destul de curios. Îndată ce nacela se aşeza pe crengile copacilor, balonul era lestat de toată greutatea nacelei şi a cuprinsului ei, şi, redobîndind o mare forţă ascensională, ne avînta spre cer, ridicînd prin această opintire şi nacela deasupra vîrfurilor copacilor. Dar această ridicare a nacelei nu dura decît un minut şi iar cădeam între crengile copacilor. Acest joc se repeta necontenit ; nacela noastră sărea ca o minge din copac în copac. La fiecare ridicare peste vîrfuri noi scoteam capul afară din nacelă, dar imediat ne strîrceam din nou spre a ne feri mai ales capetele de izbiturile crengilor. Jocul acesta ne-ar fi amuzat dacă nacela ar fi păstrat totdeauna poziţiunea orizontală ; dar din săriturile ei pe vîrfurile copacilor. lua toate poziţiile imaginabile, cu atît mai vîrtos că balonul, foarte desumflat si împins de vînt. îşi continua drumul aplecat într-o parte şi era şi el ameninţat a se apropia prea mult de copaci şi a fi sfîşiat. În dansul pe care nacela îl executa pe vîrfurile arborilor eram în tot momentul în primejdie de a fi aruncaţi în afară, căci nacela era aci culcată pe o latură, aci pe alta, dar mîinile noastre erau încleştate pe fringhii şi nu le-am fi desfăcut pentru nimic în lume, deşi primeam peste ele dese şi numeroase lovituri.

Dar toată rezistenţa noastră nu ne-ar fi slujit multă vreme, şi balonul tot ar fi căzut peste copaci răsturnîndu-se nacela cu totul, aşa că în cel mai bun caz puteam să rămînem atîrnaţi printre crăcile copacilor, dacă vîntul ar fi mînat balonul în lungul pădurii care se întindea spre sud. Din fericire, vîntul sud-vest ne împingea spre latura estică a pădurii, astfel că am tăiat aşa-zicînd colţul pădurii şi balonul a ieşit din pădure prin latura ei cea mai estică. Balonul din ce în ce mai desumflat ne tîra acum ca o pînză de corabie pe deasupra cîmpiei, şi o mulţime de oameni care asistaseră la toate peripeţiile lui alergau spre noi. Balonul părea acum că se culcă pe pămînt, nacela se apropia de sol, dar nu atingea pămîntul şi continua a zbura cu noi mai departe. Unul din oameni, alergînd lîngă nacelă înaintea celorlalţi, se repezi spre dînsa tocmai cînd atingea pămîntul şi-şi împlpse mîinile pe marginea laturei unde eram eu. Dar acum se repetă fenomenul de deasupra pădurii. Balonul fiind din nou lestat, se înălţă spre cer ridicînd nacela la cîţiva metri de pămînt, iar omul care ne sărise în ajutor rămase atîrnat cu mîinile de nacelă. Cu o putere pe care numai primejdia ţi-o dă, apucai pe acest om cu mîna dreaptă de turul pantalonilor şi-l răsturnai în nacelă cu capul în jos, fapt pentru care îmi atrăsei felicitările lui Godard. Cînd nacela atinse din nou pămîntul, o mînă de oameni erau deja lîngă noi, toţi se repeziră la nacelă şi puseră mîinile pe ea şi de-acum balonul nu mai putea să se mişte din loc. Ne coborîrăm pe rînd din nacelă şi Godard luă toate dispoziţiunile pentru desumflarea completă a balonului. Pe cînd unii ţineau nacela, ceilalţi împreună cu noi începurăm a umbla de-a buşilea peste cămaşa balonului care sălta în toate părţile, şi în scurtă

vreme balonul fu desumflat și împachetat. Trimiserăm după o căruță, ne urcarăm în ea dimpreună cu balonul, merserăm la primăria cea mai apropiată spre a lua un certificat despre coborîrea noastră lîngă Corbeil, apoi ne duserăm la gara cea mai apropiată, de unde plecarăm la Paris, luînd și balonul în tren. Ne aleseserăm doar cu cîteva zdrelituri la mîini.

La Paris furăm primiți cu ovațiuni și ni se dete un banchet căci balonul nostru cîștigase premiul întîi, ca cel care se coborîse mai aproape de Corbeil. Ba cîștigase chiar numai el un premiu, căci de celelalte două baloane nu s-a știut nimic pînă a doua zi, ele coborîndu-se la distanțe foarte mari de Corbeil și cele mai multe în direcțiune spre sud-vestul Parisului.

Și am benchetuit toată noaptea, toastînd, cîntînd și cei mai mulți dintre aeronauți povestind peripețiile diferitelor lor călătorii.

Negreșit că tot meritul cîștigării acestui premiu era numai al lui Godard, ofițerul spaniol și cu mine nefiind decît niște simpli pasageri și ajutoare supuse comandei căpitanului nostru. Nu e mai puțin adevărat că singur Godard n-ar fi putut cîștiga premiul, și avantajul lui asupra celorlalți concurenți a fost — pe lîngă marea sa experiență, curajul și energia sa — împrejurarea că am fost trei inși în nacelă. Apoi am avut și mare noroc cu întîlnirea celui de-al doilea balon al lui Godard și întîmplarea ca el să se afle tocmai în curentul cel mai propice și să ne putem orienta după el.

Cea mai bună dovadă că Godard singur n-ar fi ajuns la țel este tocmai împrejurarea că, deși balonul aghiotantului său se afla la înălțimea cea mai favorabilă, și cu toate că Godard i-a strigat să se mențină la acea înălțime, ca fiind cea mai favorabilă, el nu s-a putut menține, neavînd cine să-l ajute, și a coborît la o mare depărtare de Corbeil, cu totul în altă direcție.

Fără a-mi atribui cel mai mic merit, am avut marea satisfacție de a putea participa la cea dintîi cursă de baloane ce s-a organizat în lume, și pe lîngă aceasta am mai avut și norocul să mă urc tocmai în balonul care a cîștigat premiul. Dar aici a fost mai mult calcul decît noroc, căci alesesem pe Godard cum aleg unii la cursele de cai pe favoritul favoriților.

Fantezie. Vehicul aerian cu umbrelă, sec. XVII

Impresiunile acestei călătorii au rămas așa de întipărite în memoria mea, încît îmi pare că am făcut-o ieri. Dovadă că după 23 de ani am descris-o aici din memorie, fără a consulta cea mai mică notiță, pe care de altminterelea niciodată n-am făcut-o.

Cît drum a făcut de atunci aviațiunea și ce rău îmi pare că am atîtea alte griji pe cap încît nu pot să dau curs liber pornirilor mele și să încalec pe un aeroplan, spre a mă avînta în atmosferă!

Știu că dacă aș întreprinde călătorii aeriene ar trebui să pier, mai ales dacă m-aș servi de motorul meu care poate să facă încă multe victime omenești înainte de a ajunge la perfecțiune, dar nu frica de moarte m-ar opri, ci frica de-a muri înainte de a fi făcut pentru copiii mei tot ce cred că sînt încă dator să fac.

(Almanahul ziarelor „Adevărul" și „Dimineața", pe anul 1912, p. 65—75)

Doina de dragoste veche

Adolescență aproape rănită, aproape uitată...
Într-o țară bogată și tristă am învățat
dragostea.
Cu pădurea pe umeri, cu pădurea în lacrimă
trec,
și femeia frumoasă ca toamna se duce mereu
mai departe. Cred că e liniște – cred că e
mult de atunci,
sărutările ei au fost primele mele cadențe.
Într-un turn al văzduhului stele-aprindea
insolita poveste. Acum mi se pare că aud
undeva trupul ei cum își scutură solzii.
Pianissimo ! Vino, amurg,
pentru neisprăvitul tău mozaic, am în inimă
cioburi destule.

A. E. Baconsky

Doină

Către munții de sus
De lebede dus,
asupra-mi să cadă
fruntea de zăpadă,
să mă țină-n plisc,
vulturul din pisc,
nori tremurători
să am la subțiori,
stelele să stea
lîngă tîmpla grea,
să aud cum cade
luna în cascade,
să aud cum curg
brazii în amurg,
Roua să mă spele
de rău și de rele.
Și de-atîta dor
să visez că mor
sus, în munte, sus,
de lebede dus...

Mircea Micu

Doină

Mlădiosul copac
De la margine de lac,
Iubitor de zări senine,
Mult aș vrea să fiu cu tine !
Să fiu limpede vioară
care tainic se-nfioară
Și pe care firea cîntă
Dorurile ce-o frămîntă
Și pe care firea spune
Șoapta ei de rugăciune.
Mult aș vrea să pot cînta
Cîntece,
Descîntece,
Cum doinește frunza ta.
Mult aș vrea să fiu ca tine
Și să mă dezbrac de mine :
Să fiu sfeșnic
Unde veșnic –
Ca și-n trupul tău cuminte –
Arde-al firii duh fierbinte.
Mlădiosule copac
De la margine de lac,
Iubitor de zări senine,
Mult aș vrea să fiu cu tine :
Vînturile să mă bată
Cu minie neîmpăcată,
Ploaia să mă biciuiască,
Cerul să mă-ncremenească
Și să fiu nepăsător
Și să ies învingător !...
Dar mi-e teamă, mult mi-e teamă
Că nu pot să-ți fiu de-o seamă ;
Tu ești mare ca potopul,
Eu sînt mic cum este stropul,
Tu ești tare ca un munte,
Eu îmi plec smerita frunte,
Iar în mine jalea
Își croiește calea,
Iar avîntul meu
Doarme somnul greu,
Iar gîndirea mea
Licure abia...

George Dumitrescu

BUCUREȘTII MEI,

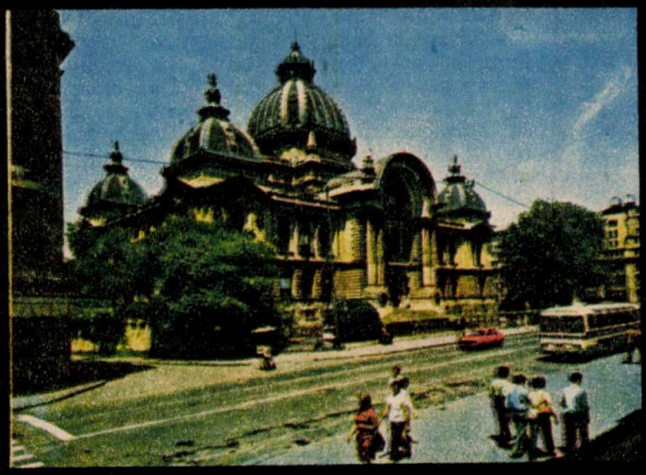

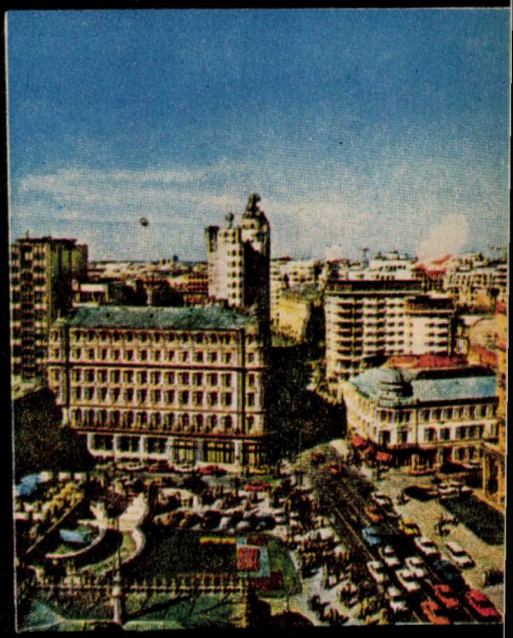

BUCUREȘTII TĂI, BUCUREȘTII NOȘTRI

Ospitalieri au fost bucureștenii de cînd se știu, și se știu de peste o jumătate de mileniu. Generoși, deschiși, ba chiar naiv de încrezători, au asimilat elemente alogene, ev după ev, cu o ușurință — nu și un folos ? — venind dintr-o demnitate tradițională, care a consunat permanent cu peisajul-matcă al urbei : încodrit-dezmărginit și geros-canicular prin alternanță. Solitari sau în grup, cu intenții artiste, familiale, belicoase ori puși pe căpătuială rapidă, vizitatorii Bucureștilor au trecut prin viața cetății ca niște efemeride iar unii, înamorați de una sau de alta, precumpănind într-asta firea localnicilor, au rămas botezîndu-se întru Bucureștii cei de toate zilele. Oameni de pol și de sută, coborîți cu hîrzobul ori anonimi, turiști din impuls sportiv sau șoferi ai propriului destin hurducat, artiști cu dalta și condeiul sau militari cu nostalgii elitare, doamne **à la page** sau guvernante cu frica Papei în sîn, toți și toate s-au bucureștenizat pentru o oră sau pentru un ceas istoric. Despre unii dintre aceștia, celebrități la modă sau durabile, am a schița cîteva rînduri.

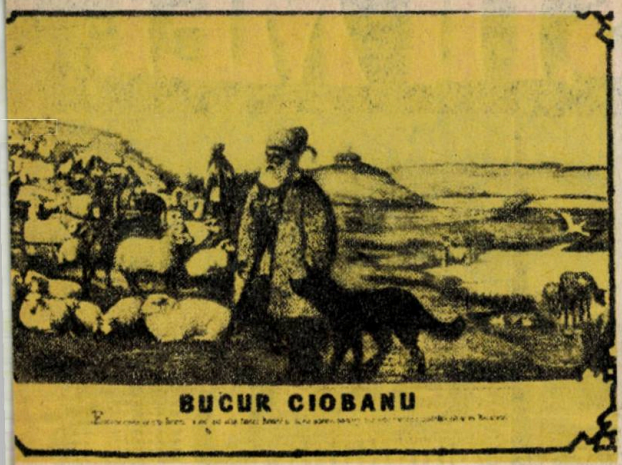

Cam pe vremea cînd se potlogăreau unii egumeni, călugări sau arhierei pretinzînd bietului bucureştean bolnav să-şi doneze, argintat ori aurit, organul nesănătos cutărei sau cutărei mănăstiri de la Muntele Athos, din Sinai, din Jerushalem, din..., iată că soseşte-n Bucureşti şi chirurgul francez Lantier. Îl primeşte Brîncoveanu, doar insul e recomandat de chiar ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Constantinopol. Devine chirurgul curţii.

Doamna Păuna, soţia lui Ştefan Cantacuzino (1714—1716)

Ceea ce nu-nseamnă că alţi doctori, cu pataliamale sau doar buni de gură, n-ar mişuna prin oraş. Ei fac ce fac, pacienţii fac ce li se sugerează şi unii, culmea, se mai şi vindecă. Nu şi Doamna Păuna, soaţa lui Ştefan Cantacuzino, care, strînsă abitir în corsetul candorii, purcede la Mănăstirea dintr-un lemn să se-nchine la icoana Sf. Maria cea făcătoare de minuni (sic !). Dar exact de Sfînta Maria, la Iedicule, Brîncoveanu cu ai săi sînt executaţi. Coincident, Doamna Păuna, la mănăstire, e fulgerată de-o boală rea ; anturajul nu ştie a-i da nume, darmite leac... Cantacuzineştii socot că-i semn divin de pedepsire, iar intimii clevetesc că Doamna ar fi atinsă de **nevoie,** adică de **îndrăcire.**

Pică mesa pe o călugăriţă care, chipurile, ar fi dat Păunei niscaiva ierburi zărghite, ba i-ar fi făcut şi farmece (de ce nu ? au şi femeile, înde ele, destul farmec) încît incriminata e puţintel zidită de vie într-o chilioară. O fi fiind tînără şi frumoasă că, uite, Doamna Păuna tot nu scapă de nevricale şi isterie. Clar. Cum nu vii tu Shakespeare-Doamne ?!...

O doamnă cu probleme e şi jumătatea lui Mihai-Vodă Racoviţă. O caută tot un oaspete al Bucureştilor, medicul Stahl. Zadarnic. Doamna închide ochii. Definitiv, vreau să spun. Vai de capul doctorului (asta la propriu !). Seară de seară e dînsul adus dinaintea domnitorului şi supus la încercarea numită falang. N-o descriu, măcar pentru că respect nervii cititorului. Un aşa supliciu continuu închide şi medicului ochii. Tot definitiv. Puteau şi alţii s-o încurce, alde Fonozzi, alde Bolto, şi aceştia cu vechime în branşă. Mai cu seamă că musiu Racoviţă se cam dedă la orgii solitare cu opium, dimineaţa, iar după prînz, cotidian, se drege cu ulciorul cu pelin ostenindu-şi visele şi solitudinea. Luptă bărbatul să-şi transforme viaţa în destin. Nu-i dat oricui să reuşească... Peste două duzini de ani şi doamna lui Al. Ipsilanti căzu bolnavă la Bucureşti (doamne străine de neam, mde !). Intervine pentru dînsa doctorii Caracaş, Filitis, Darvaris etc. Ce realizează ei ? Ei îi descriu, doct, suferinţa. Furios de trist, soţul domnitor îi aprobă paşaportul pentru Paris. Acolo, monşer Talleyrand (nu-i ultima dată cînd vulpoiul Bourbonilor, al lui Napoleon şi-al Nimănui îşi încurcă numele cu al Bucureştilor) împreună cu generalul Carra Saint-Cyr o recomandă, cobai, somităţilor medicinii locale. Urmarea ? Nici azi nu-i cunoscută...

Dar Bucureştii nasc poveşti de-amor ca o mamă-eroină. Cînd zvonurile clipocesc asupra anonimilor, nu merită, acum, să fie duse cu vorba sau cu preşul zburător. Dar cînd nimeresc peste un **caz**, mărturisesc că-mi frec mîinile de drag(oste). Cel puţin, îmi închipui c-o fac. Iată un caz : Sofia de Witt.

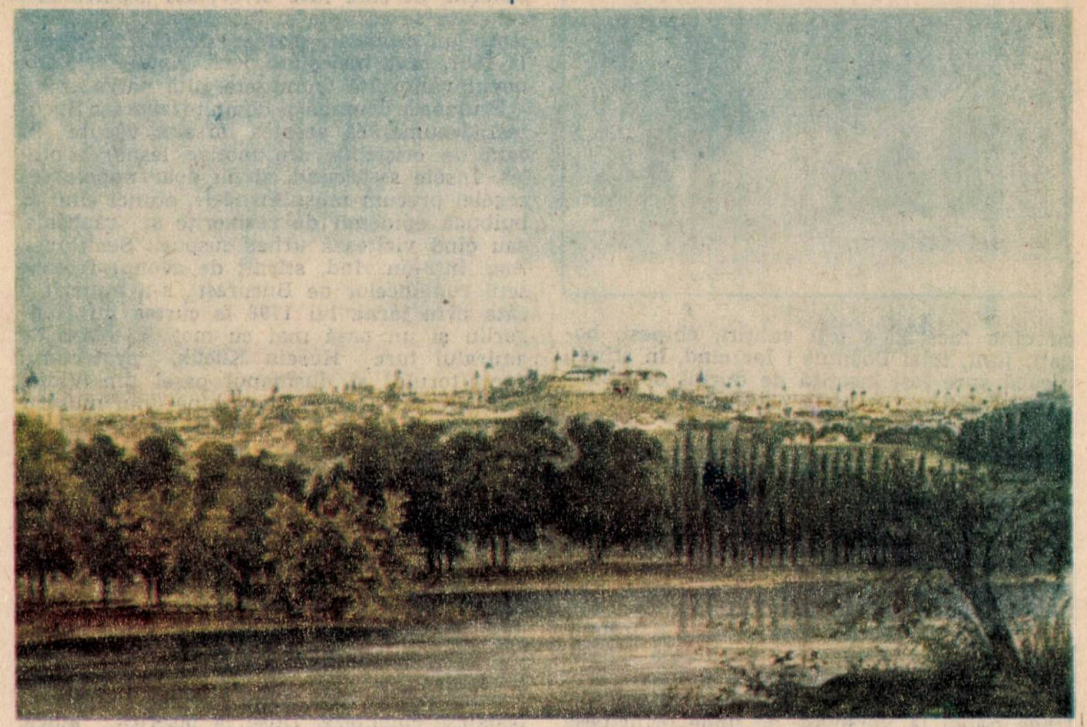

Vine-rămîne-dispare din Bucureşti ca o cometă. Pe coada cometei strălumineză reclame şi reclamaţii. Adnotează pudicul Dapontes că „Afrodita şi-a avut mai întîi domnia numai în Cipru, după istorie ; acum are pretutindeni tronuri şi împărăţii dar, cu osebire, cum socotesc eu, în Vlaho-Bogdania, din causa frumuseţei femeilor ce sunt în Vlaho-Bogdania". Aşadar, aici e-aici, aici, adică în Bucureşti, unde vieţuieşte şi Sofia, acea „minune de frumuseţe femeiască şi de deşteptăciune infernală", cum o zugrăveşte Ionescu-Gion, eu i-aş fi spus altfel, gelos cum sînt, dar mă abţin, şi compilez medalionul istoricului: nurii ei înfrîng pe apetisanta, zice-se, Theodora a Bizanţului, inteligenţa ei cuminţeşte şi face banală deşteptăciunea unei M-me Récamier. Şi mă gîndesc că nu-i decît o progenitură de precupeaţă greacă din satul Mudania din coapsa Istanbulului. Se iubeşte — protejată, ce-i drept, — cu un simplu ienicer. Monşer de Bonskamp o cumpără de la mamă, de la ienicer, de la sorgintea ei banală şi o instalează în palatul Poloniei din cartierul Pera (Istanbul), însă diplomatul e rechemat în Polonia. Speră să revină în micul Orient, aşa că trimite vorbe dulci consoartei Sofia şi vorbe reci celor care, amicalmente, urmează s-o aducă pe neconsolata (?) prin Bucureşti şi Iaşi la Varşovia. Eroare ! Pentru că-i anul de (diz)graţie 1776 şi pentru că fetişcana abia de-şi numără 16 primăveri şi, în fine, pentru că ea calcă Bucureştii taman cînd, după Langeron, în „toată Europa altă frumuseţe mai desăvîrşită nu esista". Odată ajunsă aici, feciorii de Curte, fac şi pe dracu-n patru, cinci, şase ca s-o cucerească pe fiinţa „darnică şi harnică într-ale iubirei" (Gion). Paznicul demoazelei se dă de ceasul morţii, se dă-n van, se dă-n neant, că ea tot ce-o taie capul face şi are

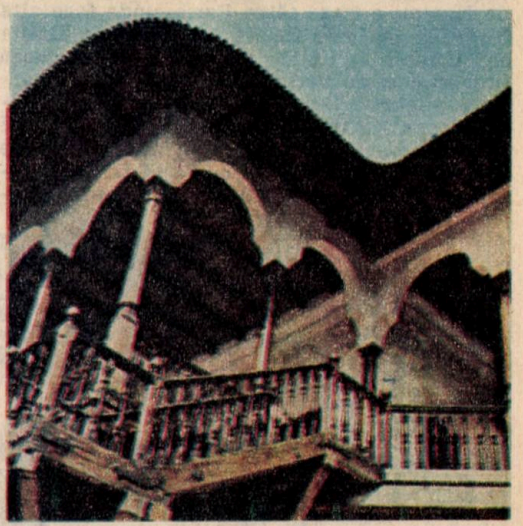

cu cine face, că-s toți subțiri, chipeși, bogați, juni, tulai Doamne ! Iar cînd, în sfîrșit, pleacă spre Iași însoțită de duzini de admiratori, cerberul ei scrie cerberului polon de cîte isprăvi e-n stare juna. Acela, pan-ul diplomaticesc, replică în consecință : el unul renunță, n-o mai vrea, dinspre inima lui, ducă-se la (cenzurat)...

Mare scofală, Sofia se dedă Iașilor, ca și Bucureștilor, deuănzi, cu mic, cu mare. Curioasă și pîrdalnic de Mata-Hari, ea vrea totul și s-ajungă-n Polonia, și-ajunge și face furori și pune mîna, pune mîinile pe fiul guvernatorului, pe **de Witt** — doar îi trebuie și ei un nume, acolo, — apoi îl lasă mască, amintindu-și cît de ferice a petrecut prin București și dl. de Witt fuge după dînsa și-o trage napoi la Varșovia, de unde prințesa de Nassau o trage către Paris, unde face alte furori și de unde zboară la Iași și se lipește de contele d'Hauterive, care îi tapetează timpanul și cu versuri : „Lasse de voir partout ailleurs / Les vers, les voeux et les admirateurs / Accourir à votre passage...“ Mai apoi e amanta lui Potemkin, după care e amestecată în intrigi de curte la Londra, Petersburg, Istanbul și-i aproape să ajungă regina Iliriei, însă preferă mariajul cu contele Potocki, de care iute divorțează „speriindu-l cu viața sa coruptă și incestuoasă“, cum notează un cronicar, pizmaș, desigur, și moare la 1881, ceva mai june decît Mata-Hari, altă nevinovată, altă frumusețe, altă naivă...

Frumoase doamne și domnițe izvorăsc Bucureștii, numai că acestea nu sînt văzute la față de orișicine, din motive lesne de-nțeles. Însele se-ascund, și nu doar napoia feregelei precum musulmancele, atunci cînd se bulbucă epidemii de răzmeriță și războaie, sau cînd vizitează urbea suspușii Semilunei. Așa, într-un rînd, stîrnit de zvonul frumuseții româncelor de București, s-a nimerit a căta prin iarna lui 1798 la curtea lui Hangerliu și un pașă mai cu moț. E vorba de amiralul turc Husein Kücük, protectorul domnitorului și dușmanul pașei din Vidin, Pasvantoglu. Cum și cade bine unui musafir de prieten, ba și necunoscînd însul că tot... turcul plătește, Hussein pretinde domnitorului un dineu la care musai să ia parte și boieri, dublați de consoartele proprietate personală. Simțind că nu-i de șagă apropontul, Hangerliu tratează cu marele postelnic și cu cămărașul domniei, iar aceștia — convinși că obrazele boieroaicelor n-au a se arăta de dragul pașei & pașalelor însoțitoare — iscodesc cu amănuntul Bucureștii și completează numărul suficient de... neveste. Care, alta nu-s decît cele mai țanțoșe exemplare dintre junele zise de gura lumii a fi leliță-taliencepodălese-cinghiaze. Duse la biserică, adică, fără povara scrupulelor morale. Mai toate sînt vînzătoare, cîntărețe, animatoare te miri unde. Iar drăgăstoasele, cît ai bate din palmele lui vodă, și capătă straie noi și mujdei de fason, demne de chipul lor improvizat, și se prezintă la dineu bisînd fermecător pe boierii chemați, cărora le cam cad privirile-n farfurie văzîndu-le și amirosindu-le. Măsluirea e vehementă pentru că,

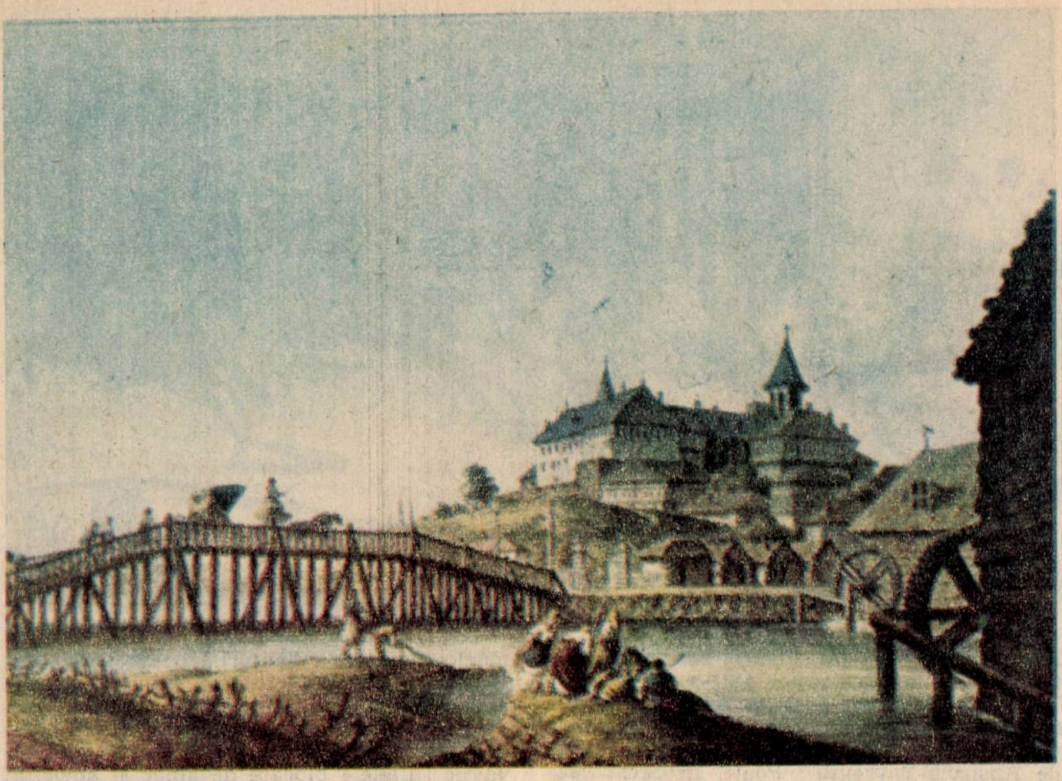

poftim, fiecare e prezentată la intrare de velpostelnic drept d-na Brîncoveanu, d-na Golescu, d-na Cornescu, d-na Filipescu... Doamne-Doamne ! Oaspeții se bucură peste măsură sau, cum scrie Dionisie Eclesiarcul : „zicîndu-le musicele la masă, și după ce au mîncat, s-au sculat și, ridicînd masa au poruncit Căpitan-Pașa să joace boierii cu cocoanele lor, și au și jucat, și țiind jocuri pînă seara, și iară și puind masa..." Și multe daruri primiră fetele, darul cel mai dar stînd totuși în aceea că mîine, poate viața toată, vor avea ce povesti despre lumea bună și buna ei faimă.

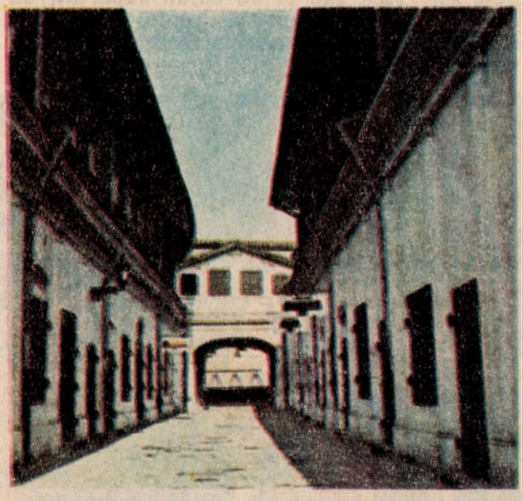

Aparcă ținînd a face urbea să „hăuie cînd de rîsete cînd de plînsete" (Gion) nostimul Mavrogheni se dă-n stambă și se circărește copios. Între atîtea altele Domnul înhamă într-o bună zi la trăsura sa obișnuită doi (sau patru) cerbi aduși din pădurile de la Posada, și defilează prin fața caselor boierești solemn de pișicher, încît chiar sobrul Ionescu-Gion își permite să clameze, subțire : „Erau nostimi Bucureștii în timpul lui Mavrogheni !" Atît de nostimi că răsuflă ușurați cînd, în locul lui Mavrogheni, pavoazează urbea „nemții cu coadă" ai principelui de Coburg, adică purtători de peruci care, hm, bogate-n cozi mai sînt. Mai răsuflă o dată ușurați fiindcă, spre a nu se plictisi „nemții cu coadă" — Suvorov, tot la 1790, poposește și dînsul la București. Cu trupe, firește. Care trupe chefuiesc cu trupele nemțești, ba se mai și păruiesc de răsună „Bucureștii de sbieretele și de ur-

letele lor". Impacient, Coburg reclamă chestia generalului Ecaterinei a II-a, însă acesta-i replică : „Lasă-i să se bată, că de-aia sînt voinici!" Pedagogic generalul ! Întrebarea e : poate o lady Craven să devină principesă de Anspach-Bayreuth ? Poate. În acest caz, întrebarea e : se poate ca unei Lady-principese să-i vină rău la un dejun suportat la curtea lui Mavrogheni ? Se poate. Motivul ar fi muzica, de fapt cea turcească, meterhaneaua. Sensibilă lady ! Oricum, recunoaşte că muzica de paradă (lăutari, surlari, trîmbiţaşi, fluerari, ţimbalişti, cîntăreţi de lyră) e ceva mai suportabilă, mai ales cînd, tainic chemaţi să desfete, lăutarii descreţesc frunţi brăzdate de grija zilei de mîine şi deschid năvalnic sufletele blocate de amor şi amoc. Şi aplaudă lady-prinţesa, aplaudă şi-i tare bine stă, îmbujorată cumu-i, şi clopotată de gînduri roz şi ispite lăturalnice.

Printre îndreptările unui C-tin Mavrocordat, notabilă e aprobarea unei Constituţii,

încuviințată de Adunarea Obștească a țării. În același an, peste vară, pe la curtea domnitorului trece (în documentare ?) publicistul francez Flachat, care și ia cu sine textul pentru a-l tipări în versiune galică în **Mercure de France**. Asta-nseamnă că francezul îl ridică-n slăvi pe fanariot, mai apreciind și că „nu e stat care nu s-ar fi socotit fericit să aibă un astfel de stăpîn". Merci, Flachat !... Și nu am decît regrete că n-ai mai trăit să scrii și reportajul rezbelului ruso-turc, naintea domniei lui Caragea, cînd frițul Johann Timpel de Gotha taie panglica primei fabrici de bere bucureștene. Ea rezistă pînă la zavera lui Tudor, cînd e distrusă; nu și ideea, curînd vor servi tot omul cu țapi și halbe alde Luter, alde Opler, grație drumului deschis de Herr Timpel. O bere spumoasă, niței amăruie, taman bine asortată cu melodiile dirijate de maestrul Wist prin grădinile de vară. Melodii, una și una, cînd nu-s cobzărite după ureche. Că nu s-au născut toți Liszt. Iar cel născut Liszt Franz, nu-i tocmai accesibil, cum, amărît, scrie Bolliac despre concertul din 9 decembrie 1846 : „Din societatea frumoasă a capitalei, 300 de persoane au primit pe artist în aplauze și fizionomia-i inspirată s-a animat în cercul adoratorilor. Cu toate acestea, abia 200 de persoane din această societate îl puteau înțelege și mai ales plăti cei 2 galbeni, locul în sală, pentru ca să asculte un ceas numai pe un artist... Atunci, nu suferi, domnule Liszt, ca toată tinerimea română să zică : — Liszt a trecut pe la noi dar n-am avut mijloace să-l auzim !..." Nu cunosc ce i-a răspuns marele muzician, ce știu e că bucureștenii încă mai țin la suflet memoria generalului Kiseleff

care, între înalții slujbași țariști, e printre puținii care, acum o țîră de vreme, nu s-au oprit în oraș numai ca turiști sau casapi. Las acum la o parte patetica lui poveste de dragoste cu o bucureșteancă, mă reped asupra dragostei sale pentru orașul pe care l-a iubit.

În primăvara lui 1830 ia ființă o comisie însărcinată cu „înfrumusețarea orașului", alcătuită din opt membri, între care și doi arhitecți. Punctul ei de vedere, complex, e cuprins în legiuirea generală știută sub numele de Regulamentul Organic. Proiectele sînt grandioase, ele vizează arhitectura urbei, viața ei social-politică și spirituală, „fiindcă, după cuviință, trebuie a avea acest oraș un teatru..." Nu pot decît să mă bucur. Nu pot decît să pun umărul. Bucureștii mei, Bucureștii noștri se schimbă. Și se schimbă în bine. Și dacă o fi adevărat că nimeni nu-i profet în țara lui, atunci precis că Generalul e profet aici, acum. Cel puțin un timp, un timp care-i și în favoarea Bucureștilor. Anii trec și, sub domnia lui Gh. Bibescu, se prevede un fond însemnat pentru ridicarea unui monument dedicat generalului rus; cum acesta refuză, afirmînd că preferă ca suma respectivă să fie cheltuită în folosul sistematizării edilitare, se trece la executarea unor fîntîni sau cișmele; își dă concursul inginerul Jean Marsillon: o mașină hidraulică acționată cu aburi e adusă de la Paris și instalată pe malul stîng al Dîmboviței (într-o clădire ocupată ulterior de Vama Poștei și Procuratură), țevile urmînd a fi executate la Reșița. Aceste prime cișmele se inaugurează la 1846, iar un an mai tîrziu — și fîntînile cu jocuri de apă de la Șoseaua Kiseleff, înfrumusețată cu arbori după planurile măiestrite de horticultorul Meyer, cel care va transforma radical și Cișmigiul. Și fiindcă am a creiona legende și istorioare despre străinii de oraș care și-au înscris totuși numele în cartea de aur a Bucureștilor, mi-e peste mînă a-l nesocoti pe Manuc, beyul botezat mirobolant: Emanuel Mirzaian, un poem numele său. Tot bucureșteanul, și nu numai el, știe cîte ceva despre hanul omonim. Cît despre cel care i-a împrumutat titulatura, mai puține se cunosc, și nu mă refer acum la aceia dintre noi care au șters cu cotul praful de pe copertele opului **Manuc-bei,** scris cîndva de Gh. Bezviconi. Manuc e de departe un ins bogat, gurile bune zic că-i putred de bogat, eu le cred fiindcă, înainte de orice, ador expresia, care atît de puțin mă caracterizează. Locuiește pe Podul Tîrgului de Afară, cineva o să identifice locuința pe vechea Cale a Moșilor: una înzestrată cu coloane grecești și plafoane somptuos decorate de Vermont. Așa o fi. Armeanul, fost zaraf țarigrădean, practică un comerț duplicitar. Într-o viață fulgerătoare, cheltuie mult și împrumută enorm. Este arătos, nesfielnic, subțire. Urmărit de invidioși — probabil nu-l adoră decît codanele — se retrage în Basarabia, unde și are un accident (!) fatal. Se căsătorește cu Mariam Avedis, care îi dăruie doi băieți și patru fete. Mariam nu-i supraviețuiește îndelung, iar dintre urmași, doar Ioan-Murat, și nu tocmai singur, se preocupă de viața hanului, ce și astăzi îl sărutăm din priviri, renovat, firește...

Unde acum Calea Victoriei face colț cu 30 Decembrie, într-o casă dublu etajată funcționează prima dată Conservatorul de muzică și declamație, iar pe terenul fostului han Constantin Vodă, copiii și tutorii lor găsesc sprijin sufletesc în numerele de atracție prezentate de circul Suhr. Pișicherii și nababii Bucureștilor, cam copți în căsătorii împrejmuite ortodox, vin și se holbează și, în

aparteuri, comentează deschis supleţea, şicul şi magnetismul (nu spiritist !) ale prea frumoasei Francesca Suhr, fiica şerifului local. Ea călăreşte mirific-mioritic caii puşi la dispoziţie de papă, dar, slabă ca orice femeie, dă buzna într-o căsătorie ad-hoc cu un Nicolae Ghica. Vai, ce eroare ! suspin eu, gelos, că doar Ghica nu mă numesc, dar treacă (şi asta) de la mine, treacă de la noi, lefteri dar liberi să admirăm şi pe mai departe pe alte şi alte focoase călăreţe, că Bucureştii duduie de femei frumoase iar unele, cîteva, practică „sportul ecuestru" ca nişte veritabile amazoane. Un sonet sau un gazel, acolo, tot merită şi frumuşica Francesca, ajunsă mai mîine soacra unui „mucalit prefect de poliţie" (G. Potra). Aşadar, las circul şi o iau la sănătoasa tot pe Podul Mogoşoaiei unde, pe mîna dreaptă, nimeresc peste Casa Bossel, de unde pot să trag cu praştia chiar în creştetul consumatorilor de pe terasa Oteteleşanu ; n-ar fi elegant, însă totul pare permis pe vreme de alegeri. Bossul se cheamă Friedrich Bossel, e sas şi tapiţer. Şi intreprid, fiindcă aci, curînd, se dau recepţii şi baluri nemaimirosite de mămăligarii Bucureştilor domniilor pămîntene. Are şi-o sală de spectacole măricică, iar reprezentaţii — cu duimul. Baluri mascate — cu toptanul. Cremă şi puhoi de lume, aici, cînd pe scenă se produc scamatorul Rodolfo sau subreta dansatoare (frumoasă ca-n poveşti, îmi şopteşte Poetul) Albina din Rhona, căreia, un mare îndrăgostit, Heliade Rădulescu, îi oferă totul, respectiv nişte versuri adulte şi italienizate : „Esci bellă Seraphito, belissimă'ntre toate..." **Enfin.** Concurenţa e grandissimă, aşa că-l prefer pe Herr Humpf, flautist notoriu, de vreme ce a apucat să concerteze şi dinaintea Sultanului, sau pe violonistul Apollinaire de Kontzky, care şi el a concertat în faţa ţarului Rusiei şi se iţeşte în Bucureşti într-o caretă trasă de opt cai albi şi înconjurată de-o legiune de arhangheli pudraţi şi purtători de torţe. Aşa o fi şi pe lumea cealaltă ?... Dacă da, atunci mă-nvoiesc... Merită să-mi revin din superlativul emoţiei aşa că mă voi spăla, pontic şi pillatian, pe mîini, taman la Puţul-cu-apărece, unde trag cu coada ochiului la monşer Henri Beudet, care, conform anunciului din gazetă, „prezintă o înălţare ştiinţifică, gimnastică, equestră şi grotescă (sic !) pe un imens balon. Vor evolua cinci magnifice şi colosale aerostate, două Mongolfiere, trei aerostate cu gas hidrogen... Spaţiul locului (sic !) representaţiunii a fost socotit să cuprindă 2 000 de persoane. Să nu omitem a fi printre ele". Doamne fereşte, cum să omitem ? !... Între atîtea figuri, populare, Bucureştii îl amintesc şi pe capelmaistrul Hübsch. De ce-i acesta popular ? Păi, uite, cînd dirijează orchestra Teatrului Naţional (că urbea are unul, în sfîrşit, are) şi galeria îi strigă : „Sîrba, **vogliamo** sîrba !" numai ce se înalţă Hübsch în scaun şi culege bagheta şi,

mulţumind din ochi galeriei, dă semnalul şi orchestra atacă dansul în tempo vivace şi aplauzele plouă şi ning şi nimeni nu-i mai fericit decît Herr Hübsch şi cum să nu îndrăgeşti pe stăpînul iubitor de muzică românească ?...

um îndrăgit e şi eroul Cilibi Moise, boccegiu, adicătelea vînzător de mărunţele, şi familist împovărat. Bate ţala Bucureştii şi cîştigă te miri ce, că mai cîştigaţi sînt alţii datorită vorbelor sale de duh (s-au şi tipărit cîteva într-o broşură, prin ce rafturi o fi amorţind ea ?...) Oricum. e un ilustrissim al urbei, ca şi doc-dorul Drasch, ce practică medicina în funcţie de 10 formule (ale lui ? ale altora ?). Multe legende ţes indigenii în jurul **panglicii** lui Drasch, aplicată „tuturor istericilor şi nervoşilor fără excepţie", zice Bacalbaşa. Cum face şi drege el ? Simplu ca bună ziua. Cu un

Trei acuarele din albumul lui Amadeo Preziosi

instrument adecvat dă o găurică în ceafa clientului şi prin asta strecoară, hocus-pocus, panglica cu pricina. Violenţa gestului şi fireasca reacţie dureroasă a suferindului, reunite, produc urgent o senzaţie de uşurare, bine speculată de ilustrul şarlatan care, dacă-i să-l cred, apucă să administreze bucureştenilor numai 32 mii de panglici. Haida-de !... Iar dacă nu se vindecă, n-are decît să-şi ia tălpăşiţa pînă la Teatrul Dacia, în fostul han Manuc, unde face senzaţie americanul James Lwone. Într-un acvarium nostim coboară şi, timp de 5 minute, scrie, citeşte, bea, mănîncă, fumează. Cum aşa ? Şi pe unde respiră ? se întreabă plătitorii. Truvaiul rămîne sechestrat în buzunarul artistului. **Sărmanul artist !** (dar ăsta-i titlul piesei în care se afirmă Pascali, în grădina Guichard). Şi fiindcă-i vorba de farse, atunci s-o amintesc şi pe cea legată de şederea în Bucureşti a parizianului Michel, adus de Gh. Bibescu pe postul de profesor de scrimă la recent inauguratul Jockey Club. Michel e petrecăreţ şi amator de nostimade, parcă-i născut pe cheiurile Dîmboviţei. În jurul orei opt, într-o seară, după ce-şi face turul de rigoare prin mai multe localuri, se opreşte tarat de amici la Grădina Episcopiei. Cineva propune o nouă haltă. Unde ? La Pisica Albă. Aprobare unanimă, numai Michel sare ca împuns cu floreta : — Imposibil, e deja opt şi trebuie s-ajung acasă. E ziua consoartei, Sfînta Maria, am şi invitaţi ! Ceilalţi fandează, izbucnind în hohote. — Dar Sfînta Maria a fost ieri !... Prin urmare, de 48 de ore profesorul tot într-o petrecere... Important e că de-acuma bucureştenii juniori învaţă să dueleze şi, de-o pildă, un duel are loc la restaurantul Huges. Spadasini sînt Don Aladro, ministrul Spaniei la Bucureşti, şi C-tin Isvoranu, unchiul lui Marghiloman. Martori — D. Bărcănescu, M. Paleologu pentru spaniol ; Al. Ghica, M. Marghiloman, pentru român. Arma aleasă : un meniu, special alcătuit de conducerea localului. Condiţia victoriei : cine consumă mai mult. Totul, în două reprize. În cazul unui balotaj, urmează o a treia repriză, o a patra ş.a.m.d.

Transcriu primul meniu : „Huîtres d'Ostende, Caviar frais, Turtie-Loup, Consommé Royal, Paris-bouchées, Homard à l'americaine, Cotes de moutons pressalé sauce Bearnaise, Ragout de perdreaux à la Lucullus, Terrine de foie gras, Truffes au champagne, Punch glacé, Pied de céléri, Asperges en branches sauce hollandaise, Gateau Espagnol, Cafe, liqueurs, Fine Champagne 1855, Johnisberg Cabinet (cave Metternich), Grands vins de Chateau Lafitte (monopole Rousanée Cent 1869), G. H. Mumm et Roederer frappé". Natural, martorii înghit în sec. Totuşi, culanţi, le urează **Bon appétit** !... În rest, rabdă răbdători, doar e şi un străin de faţă, şi cu străinii, nu-i de şagă, lecţia o cunoaşte şi Radu Rosetti carele, cum declară gura tîrgului, ar fi „şi-un mare iubitor de sex frumos" — dar cine nu-i ? ! Pentru o femeie-femeie, Radu e-n stare de orice. Încît atunci cînd o cîntăreaţă franceză (numele-i sunător e închis sub cheie, şi ce cheie, şi ce cheie nu se pierde ? !) popositä în Bucureştii caniculari regretă, dinaintea lui, că n-a descins aici în miez de iarnă, spre a ajunge la teatru într-o sanie cu zurgălăi printre troiene, Radu Rosetti găseşte iute soluţia. Goleşte oraşul şi împrejurimile de tot zahărul disponibil, pe care-l presară pe jos, drept zăpadă, tocmeşte şi-o sanie şi diva, la ieşirea din teatru, urcă, fericită acum, şi ajunge la hotel, adică peste drum, aşa cum şi-a dorit-o. Căldură mare, domnule !

Şi-uite-aşa îşi trec zilele şi nopţile vegherii bucureştenii cei degustători de istorie şi istorioară, noroc că legendele se înmulţesc prin sciziparitate. O altă victimă e Pericle **Carpatino, zis Basul.** Faustic şi zurbagiu, dînsul pretinde muştar la savarine, zahăr tos la bulion şi frişcă la pîrjoale. Pînă într-o bună zi cînd, la o cîrciumă vegheată de o femeie (chipeşă ?), intră el în vorbă cu stăpîna casei : „— Eşti domnişoară ? — Nu, sînt măritată. — Ai copii ? — Am. — Mulţi ? — Trei. — Sînt mari ? — Nu, mititei. — Pune să-i frigă !" Altă dată, la Capşa, după ce consumă o singură şi copioasă măslină, înghite, hîm, trei sticle de şampanie. La întrebarea chelnerului dacă mai doreşte ceva, Pericle replică : „— Un compot." Pezevenghiul cu papion nu se lasă : „— De care, vă rog ?" Dar nici clientul : „— A, unul de iepure !..." Fără alte comentarii ; aici, la Capşa ; deoarece, peste drum, comentariile nu lipsesc, cum să lipsească, de vreme ce are loc primul congres internaţional ţinut pe teritoriul nostru. Dintre cele mai bine de 90 personalităţi străine participante, se numără şi Rodin, R. Strauss, Südermann, C. Flammarion ş.a. Cu această ocazie, Xenopol remarcă în Raportul prezentat Academiei că o atare reuniune echivalează cu „o eră nouă în viaţa noastră civilizată, data cînd Europa încununată cu razele ei artistice, ştiinţifice şi literare vine la noi, la noi cari pînă acum eram obişnuiţi a merge la dînsa". Frumos spus. Adevărat spus.

Teatrul Naţional ● Strada Stravopoleos ● Cartierul Tei ● Un „muscal" în aşteptarea clienţilor

Calea Victoriei ● Cartierul Curtea Veche și Piața de flori ● Bulevardul cu Palatul Eforie

Pentru localnici, nu mai puțin și pentru destui străini, cînd zici Capșa, zici București, și viceversa. Și iată că, într-o zbanghie zi de vară, cum de multe parte au Bucureștii, nădușesc cu alte sute de înamorați pe Calea Victoriei, pe sub streșini umbroase, pe sub copertine îmbibate în alcoolul zăpușelii. Deodată, prin dreptul Capșei, zăresc (și mă frec strașnic la ochi) o tînără negresă purtînd pantaloni. Nu-i o fata morgana de vreme ce-o cheamă Josephine Baker și coboară dintr-o trăsurică ancorată de un struț și așează dinaintea struțului un pumn de alune cojite și năvălește-n cafenea și dă de dușcă un mazagran în miezul unei societăți mie-n sută virilă și filfiie și se unduie și glisează în fața privirilor cloroformizate ale clienților și trecătorilor zăboviți și mă întreb și-acum dacă, aducînd-o la București, domnul Tănase de la Cărăbuș n-a ținut să joace o festă bucureștenilor. Sirena Tropicelor, cum aflu c-o dezmiardă unii, e tare sedusă de costumația chivuțelor bucureștene, iar Tănase o mulțumește cu uriașe maldăre de flori și cu montări fastuoase, aiuritoare, doar-doar nu i-o mai pretinde, la pachet, chivuțele... Directorul, surpriză, nu-și scoate cheltuielile. Ce-i mai rămîne de făcut, ca să nu rămînă de căruță ? Nimic alta, decît să monteze la București un spectacol cu tauri și toreadori. Vor așa ceva ai noștri ? Bănuiesc că nu, însă asta-i deja altă poveste. Cum altă poveste e și prezența (??) lui Chaplin aici. La o halbă, în pasaj, un amic mărinimos îmi șoptește că și Charlot a picat în tîrgul nostru. Parol, domne, l-am zărit cu ochii mei, ăștia doi ! Vedenii, zic, sceptic cum bine stă autohtonului. Aș ! face amicul. E cum îți zic. Jur și pe soață, doar știi cît țin ieu la onoarea mea de familist. Știu, știu, aprob iute și, stînd strîmb, judec drept : Chaplin nu poate să tragă decît la Athénée Palace. Las bîrfa, las berea, las amicul, las pasajul și dau o fugă pînă la recepție. Fatalitate ! Hotelul n-a fost capabil să rețină apartamentul comandat telegrafic de Chaplin. Unde să-l găsesc ? Unde să-l caut ? Intru în prima sală de cinema unde rulează **Luminile orașului.** Văd filmul o dată, de două ori, de... nimeni nu m-azvîrle afară-n stradă, deși n-am plătit decît un bilet. Îmbogățit cu imaginea comedianului de geniu, mîine îmi provoc amicul, tot la o halbă, tot în pasaj : Auzi, e formidabilă asemănarea. Care ?! sări amicul de pe scaun. Dintre om și actor, zic. Nici o deosebire. A ! scoase amicul, impacient. Tocmai că vreau să-ți aduc noutăți : Chaplin s-a deghizat oleacă și, ieșind cuc de singurel pe culoarele Radiodifuziunii, paznicii l-au înhățat de guler. Ei, taci ! exclam eu, afrontat. Era s-o pățească urît, completează amicul, în timp ce eu fierb, dau în clocot că, primo, el știe atîtea, și secundo, eu nici măcar nu i-am dat de urmă lui Chaplin pe străzile orașului...

Dar de-acuma, din anii 40—50, turismul internațional explodează. Turism sportiv și artistic, turism dirijat sau spontan, oricum, Bucureștii își sporesc exponențial capacitățile de cazare, în hoteluri ca și în legende, generoși cum se știu din veacul veacurilor.

Mircea Constantinescu

NEPOȚII

FRAGMENTE DIN ROMANUL «O LUME DE CÎȘTIGAT»

EUGEN BARBU

Cîțiva ani mai tîrziu, după căderea lui Ronțea, mai bine zis după **trimiterea lui în penzie,** cum o dădea Licărete pe ardelenește, ca și în alte locuri apăruse un **nepot.** În limbajul celor apropiați asta însemna nu neapărat o rudă, ci un prieten sau un **trimis,** pregătit din vreme de acele familii oculte care erau acum despărțite, jumătate fugiți prin Franța, America sau la mama dracului, după ce ne împuiaseră capul, cum spunea bătrînul, cu dragostea lor față de partid, cu o activitate călduță, petrecută prin străinătate sau ca păduchele pe tobă, pentru că erau toleraţi, comuniștii de salon, cu amici în burghezia cea mai înaltă pe care o detestau, dar cu care erau prieteni pentru că, de, mai existau și filosofi de ocazie care își aranjau un viitor comod pentru că vremurile se schimbau, războiul mergea prost pentru ei, așa încît nu se mai mira nimeni că unii se plimbau pe bulevard, în văzul lumii, cu acești bine cunoscuți bărbați de stînga. Unul dintre acești oameni ce nu se sfiiseră să-l sfideze pe Antonescu, cum spuneau ei mai pe urmă, ajunsese chiar ambasador în America și servea cauza comunistă la O.N.U., de unde lucrurile se vedeau mai bine, zicea Licărete cu humorul lui subțire : „Să mai spună cineva că ai noștri nu știu să facă politică elastică !", ceea ce era și foarte adevărat. Și nu era singurul lucru pe care, la început, nu-l înțelesese bătrînul, dar după aceea se lămurise repede, că nu-i trebuia prea mult pentru asta, cum fusese chestia cu alianța cu social-democrații pe care în cele din urmă partidul îi dăduse pe brazdă, mai absorbindu-i, mai convingîndu-i, mai lepădîndu-i.

De data asta operația se făcea invers și asta nu-i mai plăcea lui Licărete. Cum, adică, copiii tovarășilor nu mai învățau limba rusă, ci engleza și nu arătau ca niște fii de proletari după concepția lui retrogradă. „Adică ce-ai vrea dumneata, îl certase odată Ronțea, să umblăm în opinci și salopete numai pentru că ne numim proletari ?" „Doamne ferește !" sărea el, că era colțos, „cine spune așa

ceva, doar că și eu, la vremea mea, i-am văzut pe muncitori purtînd pălărie cu canotieră, și nu mă numeam încă om politic, dar chestia asta îmi pute". „Adică cum îți pute ?" „Uite, așa cum auzi : Nu zic să rămînem proști, poate occidentalii ăștia au școli mai bune ca ale noastre, ceea ce eu nu prea cred, pentru că de la Spiru Haret încoace am dat oameni mari în toate domeniile, dar parcă nu știu cum îmi vine să-i aud ciripind pe toate glasurile de parcă au uitat limba română". Rontea surîdea și avea o privire ironică, aproape veselă, subțiindu-și buzele într-un rictus, sfătuindu-l de fiecare dată : „Tovarășe Licărete, emancipează-te și dumneata, e vremea..." Încerca el să se emancipeze, dar tot nu înțelegea de ce Boișteanu fuma țigări englezești și bea whisky, deși recunoștea că bătura are gust de plosniță, dar dacă te obișnuiești cu ea, nu e atît de rea. Nu din patriotism recomanda el trăscăul, pentru că nici nu era băutor, dar lustruirea asta, cum o numea, lui nu-i plăcea. Aia se și îmbrăcau fistichiu, sosise și pe la noi moda cluburilor, unde se adunau numai ei între ei, copiii celor din Cartierul latin, cum îi spuneau.

cum, cînd lucrurile se deslușeau, totul i se părea mai limpede decît oricînd. **Ei avuseseră în vedere** acest exod către Occident, începea să le pută aici, nu mai aveau loc de întors, cum spuneau cu obidă, aruncînd fumul țigaretelor **Kent** în nasul altora și ascultînd **siturile** transmise de „Europa liberă". Parcă lui nu i se zisese de la obraz de către Chiril : „Bătrîne (nu-i spunea **bunicul** sau altfel, ci **bătrîne),** bătrîne, ești cam învechit ! Trebuie să uiți perioada proletcultistă, aia s-a dus pentru totdeauna. Acum se poartă altceva, trebuie să ne facem relații, să ieșim în lume, și cum să ieșim în lume dacă nu avem oameni pregătiți pentru asta ?" „Adică voi sunteți pregătiți ? Și o spuneți numai pentru că fumați tutun de pipă și ciripiți pe toate limbile pămîntului ?" „De ce nu ?" se mirau ei. „Măi să fie cu pălărie !" se mira ca proasta-n tîrg Licărete, hîtru, privindu-l pieziș cu ironia amară a omului care văzuse multe la viața lui. Astfel că nu se mirase cînd auzise de rămînerea lui Boișteanu în America, sigur că fusese surprins, dată fiind poziția înaltă a lui Rontea, care presupunea că măcar în familia lui nu o să se petreacă vreo spărtură ! Numai că se înmulțiseră cazurile. În cîțiva ani oameni importanți fuseseră scoși la pensie sau mutați în locuri obscure unde nu mai aveau nici o putere, nefăcînd altceva decît să scuipe acolo de unde mîncaseră ; acum regimul nu mai era bun, regimul **greșea,** mai ales cu ei, de ce adică să nu-i lase în posturile lor, ce vină aveau ei dacă tineretul svăpăiat o luase razna și-și părăsise familiile creînd celor bătrîni probleme serioase ? Degeaba se deziseseră aceștia de cei fugiți, în ședințe, realitatea era necruțătoare și, ca o consecință, fuseseră lăsați pe tușă. **Bineînțeles** că aproape nici unul nu se socotea vinovat de ceva, ba chiar ceruseră posturi mai mici pentru a arăta că nu renunțaseră la politica lor pentru care suferiseră atît și lui Rontea chiar i se îngăduise să ocupe un loc la un Institut de partid unde, bineînțeles, își adusese după aceea cîțiva vechi amici cu care mai își toca timpul, evocînd frumoasele zile cînd ei erau cei ce dirijau cele mai importante treburi în sectoarele pe care le conduseseră. Sigur că starea lor de nemulțumire se manifesta subtil, cu Licărete își mai permiteau să mai mîrîie, să mai critice pe cei ce le luaseră locul, pentru că acesta era un om deschis, cu el se putea discuta orice, el nu avea nici sinistrul obicei de a **turna,** de a răstălmăci cele ce auzea, de fapt, în cele din urmă, cu trecerea anilor nici nu mai contau, absența puterii de decizie făcea din ei niște indivizi fără nici o însemnătate. Numai că, și asta avea s-o observe Licărete destul de tîrziu, **„tineretul tradiționalist",** cum își ziceau, nu era atît de obosit cît părea, veninul lor se distila subtil în ședințe periferice de partid, de **cartier,** cum li se spunea, unde erau priviți de ceilalți ca niște adevărați lideri. Nu lipsiseră sesizări că „băieții" chiriau, că puneau ștangi, cum zicea Licărete. Ba că aia, ba că ailaltă, adică numai pe vremea cînd decideau ei nu se făceau greșeli și totul era perfect, pe cînd acum, unde e spiritul de partid, unde acea rigoare și seriozitate pe care ei o imprimaseră la începuturile revoluției, „cu cnutul", cum mîrîia Licărete cel nedus la biserică. Adică de ce, se înfuria el cînd auzea de cîte una ca asta, să nu umblăm noi iar cu pușcăriile, cu lagărul unde și noi am suferit și să discutăm cu reacționarii care au deviat de la disciplina de partid și au impus un liberalism burghez, care ne poate duce cine știe unde ! Limbajul anilor '50, atît de drag vajnicilor părinți ai unor copii care plecaseră în lumea largă ca să impună comu-

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

nismul în Statele putrede, capitaliste, cu atîtea sacrificii, lăsîndu-şi aici familiile şi suferind şi ei de dorul „ţărişoarei" pe care atît o regretau, pe la New York, Paris, München şi alte oraşe ale lumii... Totul le cam puţea la frăţiori şi cînd mai citeau cîte un capitol dintr-un roman foileton al unui nebun care se apucase **să-i facă** sărisără toţi pe unde apucaseră. Licărete fusese admonestat în ultimele zile ale lui Ronţea la Secţia de presă pentru că îngăduise publicarea acelui serial care „ataca pe activiştii de partid într-un mod intolerabil", bătîndu-şi joc de ei şi uitînd că la rîndul lor contribuiseră cu sacrificii la instaurarea comunismului în România, ori acest lucru era de nesuportat şi cerea, pur şi simplu, sancţiuni împotriva aceluia care zugrăvea, ce-i drept, cam acidulat viaţa lor de toate zilele. „Şi aţi citit tot ce a scris acel tovarăş ?" întrebase Licărete. „Cum nu ? ! Doar nu stau aici degeaba, am şi dat nişte telefoane pentru a împiedica publicarea pe mai departe a acestei infamii, deşi nu am prea găsit înţelegere, ceea ce nu mai pricep"... oftase celălalt. Bătrînul, hîtru cum era, se aşezase fără să mai fie poftit pe scaunul din faţa lui Ronţea şi cu un zîmbet subţire îl întrebase : „Şi ceea ce scrie nebunul dumitale nu e adevărat ? Nu prea seamănă ?" Ronţea, care nu-şi pierdea humorul niciodată, surisese la rîndul său şi acceptase : „Da, cred că e cam adevărat, dacă mi-aduc aminte, nu lipseşti nici dumneata din serial, cred că ai băgat de seamă". „Cum să nu, l-am şi felicitat pe cel în cauză, cred că avem nevoie de astfel de romane, ba chiar de filme şi piese de teatru, prea am văzut multe timpenii în care tocmai dramatismul acelei lupte pe care am dus-o noi lipsea. După făcătorii ăştia de fleacuri, luarea puterii s-a petrecut ca la Operetă, nu ştiu dacă ai văzut dumneata opereta aia cu cei viriţi la puşcărie şi scoşi de acolo de gardieni în aplauzele publicului. S-a mai şi murit, tovarăşe Ronţea, şi ştiţi la cine mă refer, şi s-a murit degeaba, totul e mai trist şi mai revoltător decît ai vrea dumneata s-o crezi. Şi istoria nu o să-i ierte pe cei ce l-au ucis pe Pătrăşcanu şi pe alţii. Degeaba vrem noi s-o dregem ! De ce era nevoie de cadavre în această revoluţie şi încă ce cadavre ! Poporul nostru nu e crud, are o milostenie a lui, asta au uitat cei ce au făcut ce-au făcut, fără a fi pedepsiţi decît de Dumnezeu, uite că o luai pe arătură..."

Licărete ieşise şi el la pensie peste cîţiva ani, după ce Ronţea plecase din postul său. Se întîlneau rar, se salutau numai, fără să se oprească să schimbe cîteva vorbe, lucru la care bătrînul nici nu ţinea prea mult ; sunt oameni cu care nu poţi comunica chiar într-o viaţă întreagă. La început nu înţelesese de ce această răceală nedeclarată între ei, desigur nu existau motive să se

Tablouri de Bogdan Stihi

iubească, Licărete nu avusese niciodată o mentalitate de subaltern, lucru pe care Ronţea îl simţise şi nu-l putea suporta. La el era vorba mai degrabă de un complex de superioritate, venise de unde venise, avea un post de mare răspundere, unde mai pui că ştia şi o a doua limbă străină în afară de cea franceză, avea maniere, într-un cuvînt **făcea bine** mai ales în prezenţa delegaţiilor străine, unde discuta cu oaspeţii, trădînd o bună creştere care nu putea decît să-l impresioneze pe subalternul său, încă multă vreme stîngaci, bîjbîind în unele probleme pe care Ronţea le rezolva cu uşurinţă, marcînd de fiecare dată, fără aroganţă, dar cu un surîs care-l umilea mai mult decît orice pe Licărete : „Aşa e bine ?" Acesta lua hîrtiile sau dosarele şi, fără să aibă un aer umil, că asta nu obişnuise în toată viaţa lui, confirma cu o îndoială ţărănească ce nu-l părăsise : „Vom trăi şi vom vedea". Ronţea zîmbea încă o dată cu aerul că nu-l supără această frază mereu repetată, dar neuitînd că avea de-a face, nu cu slugoii din jur, erau vreo doi care-i ţineau ţucalul, cum spunea el, aprobînd tot ce zicea, fără a mărturisi vreo opinie. În cîteva rînduri, **cu mintea lui proastă de femeie,** cum singur se acuza, găsea că unele măsuri nu erau dintre cele mai bune şi o spunea deschis, neavînd aerul că îi e frică de cel din faţa lui. Această independenţă nu se putea spune că nu-l costase în toată viaţa lui, dar cum era obişnuit să ia şuturi în fund, cum se lăuda singur, trecea peste micile necazuri de început. Despărţirea celor doi fusese mai degrabă rece, Ronţea nu avea un aer nefericit, glumea ca şi cînd a doua zi avea să fie revăzut de cei din jur. Găsea pentru fiecare un cuvînt bun, o întrebare : „Ce-ţi mai face soţia ?" „Ai mai mers la teatru să-l vezi pe Caragiu ?" sau „De ce nu vă duceţi şi voi pe la concerte, că uite, tovarăşu' Moga e abonat, nu scapă un concert !", „Te cred şi eu, dacă are un frate violonist !", spusese cineva, dar asta nu-l mai supărase pe Ronţea. „Nu numai din cauza asta se duce la

93266

concerte, să știi de la mine, e un adevărat meloman", și, ca să-i mai tragă una lui Licărete, îi scăpase printre dinți : „Licărete, tu știi ce-i acela un meloman ?" Întrebarea pusă ca la școală îl supărase rău pe bătrîn, dar trecuse peste furia inițială, răspunzîndu-i, mîrîind, lui Rontea : „Cred că e unul care cîntă sau așa ceva". N-o prea brodise, celălalte îi spusese că, de fapt, e vorba de un iubitor de muzică, pe urmă trecuseră la altceva și lucrurile se stinseseră în memoria lui Licărete, dar vorba unuia : „lartă, dar nu uita !" Și nu uitase. „la te uită la el", mîrîise de unul singur pe stradă, plecînd furios de la acea mică recepție pe jos pînă acasă : „Parcă nu-i știu eu pe ăștia ? Pe el și pe Moga al lui, care se îmbată și aduce acasă muieri care să-i recite versuri, ba le mai cară și la baltă, că are o casă la baltă, și-acolo ticluiesc ei una și alta, de nu se mai înțeleg scriitorii ăștia între ei și nu-i mai împacă nimeni și doar avem nevoie de ei ! Oare ce interese o avea el, meloman ce se află, să-i certe ?" Își spunea asta în gînd, traducînd cam așa : o fi el meloman, dar umblă cu fitile de candelă. Mai acoperă pe cîte unul care nu-și vede de treabă și acela profită și se laudă că atîta vreme cît tovarășul Moga va fi unde era, el nu avea de ce să se teamă. Parcă nu prea se potrivea cu ceea ce se cerea unui activist de partid, aflat într-un asemenea post, dar înghițise și-și văzuse de treabă.

Deci acum se vedeau rar și din întîmplare, se salutau rece ; atîta învățase și Licărete că e mai bine să treci pe partea ailaltă a trotuarului cînd te întîlnești cu unul care ți-a purtat simbetele din motive pe care nu aveai să le afli niciodată.

Pe urmă, luat cu treaba, uitase de aceste lucruri neplăcute. Viața îl împinsese chiar pe scaunul lui Rontea, prin diferite mutări de-a lungul lunilor și anilor. Licărete se schimbase și el fără să-și dea seama aproape ; se mai șlefuise, cum îi spunea nevasta, altfel purta costumele, deși nu suferea hainele noi pe care le tăvălea cît putea ca să nu aducă cu costumele de ginere, cum spunea chiar el ; cravata îl enerva, noroc că se inventase colrulеul și asta îl scăpa de mereu înnodatul de dimineață a **gîtlegăului,** cum îi spunea el, lucru care stîrnise oarecari nemulțumiri la unii dintre tovarășii săi de muncă. Aceștia nu spuneau nimic pentru că Licărete era mai bătrîn și mai mare în grad, dar îl priveau critic, adică, cum, un șef ca el, și încă cu prestigiu, să nu-și pună cravată la gît, că doar proletariatul nu era nevoie să mai umble cu șapca de piele pe frunte, ca în timpurile de dinaintea luării puterii, dar asta nu-l făcea să-și schimbe obiceiul, e drept că șapcă nu mai purta, primăvara pînă iarna umbla cu capul descoperit, iarna își vîra o căciulă ciobănească pînă la sprîncene și nu mai avea treabă cu viscolul, ori cu gerul. „Licărete, îi spuneau prietenii, ești o figură, ai un fel de a te purta care intrigă pe toată lumea." „Mă doare în cot, răspundea el repede, cine nu mă place să mă ia așa cum sînt, cioban am fost, cioban voi să rămîn..."

Așadar, viața fără Rontea i se păruse cîteva luni de zile cam monotonă : nu mai avea cu cine să se certe, un fel de a zice, pentru că nu era certăreț, dar nu se dădea înapoi de a le mai spune cîte una tovarășilor care se cam boieriseră. Avea pe vremea aceea un fel de ajutor, venit nu se știe de unde în Secție, pe unul Gavril Culea. Licărete îl măsurase pe noul venit cîteva secunde, **fotografiindu-l,** cum spunea chiar el cînd îl lua apa după un pahar, două de vin. Acela era cam neajutorat, hainele stăteau pe el ca la pomană, era și presbit sau cum naiba îi mai zicea, te privea prin niște ochelari cu multe dioptrii, de nu-i puteai vedea privirea, fapt care pentru Licărete era esențial, pentru că nu-i plăceau oamenii care nu i se uitau în ochi. Dar cel mai mult îi displăcuse aerul umil, roșeața din obraz și asudarea palmelor pe care le freca mereu, ca și cînd ar fi stors între ele o batistă umedă, vorbea mormăit, cu un glas spărtigos, mîncînd din cuvinte, părea șovăielnic, nehotărît. Îl luase din scurt de unde venea, ce studii are, ce specialitate, mă rog, tot tacîmul din asemenea momente. Era fiul unui șofer din Bistrița, făcuse Facultatea de ziaristică și-l plasaseră aici. Mai tîrziu avea să afle și alte detalii despre el, care nu contraziceau cele aflate la o primă întrevedere. Primul, după tovarășa Ghizdea, care-i vorbise despre Gavril Culea, fusese tovarășu' Boicu, țîncarul acela care urca

Tablouri de Raluca Grigorcea

etajele ca un păianjen și făcea vizite tuturor tovarășilor săi, foștii lui tovarăși, care și el era scos la pensie pe bază de vîrstă, dar care renunțase greu la serviciul său, oferindu-se să lucreze chiar pe gratis pentru partid, pentru că viața lui, nu-i așa, fusese toată închinată acestuia și, deși plictisea pe toată lumea cu sfaturi și cu parabole, mereu sesizînd celor în drept care-i luaseră locul ce greșeli se făceau în presă și pe la edituri, pentru că învățase de la tovarășul Ioșka cum se veghează în ideologie, împuindu-le capul la toți, Licărete îl răbdase ce-l răbdase și într-o zi îi spusese pe șleau : „Tovarășe Boicu, dumneata nu mai ai treabă ? Că eu am ! De ce nu mergi în Parcul Stalin, ca pe vremuri, să mai faci cîte o plimbare, că acum ai timp destul ! Probabil că de aceea greșim noi atît de mult pentru că nu avem timp să citim tot ce apare și ne mai scapă greșeli pe care dumneata, cu vigilența dumitale atît de proverbială, le observi cu atît devotament." Boicu odată încremenise : „Te-am supărat ?" Erau cam de aceeași vîrstă, în gîndul lui chiar se mira că pe el îl scoseseră la pensie și că pe Licărete îl mai lăsaseră, dar asta nu putea s-o spună. „Nu m-ai supărat, dar cum vezi, am destule pe cap..." „Văd, nu te țin mult, am trecut pe aici ca să-ți recomand pe cineva care îți va fi de mare ajutor." „Ei, bine, cine e ?" mormăise Licărete fără să-l privească, cu nasul tot în hîrtiile lui. „Pe micuțul Gavril Culea, cadru de viitor, care o să te ajute cît îl vezi de tînăr, în munca dumitale. A făcut **Ștefan Gheorghiu,** e tare harnic, nu are vicii, altfel nici nu ajungea aici, o să te bucuri mult că l-ai cunoscut." „Îmi pare bine, tovarășe Boicu, o să țin seama de recomandările dumitale." Credea că scapă de el, dar acela era tenace, nu descuraja atît de repede. „Și vreau să-ți mai spun că a fost crescut în familia Bistrițeanu, îl știi pe tovarășul Bistrițeanu, cel de la Externe, consilierul, ilegalist ca și mine, ehei, ce mai afișe tipăream eu cu el, ce mai chestii le-am făcut legionarilor, de erau să ne omoare !" Licărete ciulise urechea. „Și de ce a fost înfiat de familia Bistrițeanu ?" „Pentru că oamenii aceștia cumsecade nu aveau copii ! L-au ținut din scurt și l-au învățat ce trebuie, ce-i drept, nici el nu le-a ieșit din cuvînt." „Bine, bine, retezase Licărete, o să țin seama de asta", și iar se apucase să răsfoiască hîrtiile. Celălalt îl privea cu ostilitate neascunsă : „Uite ce e, tovarășe Licărete, nu știam ce am crescut la sîn atîția ani, că nu te-ai mai fi purtat astfel." „Cum adică ?" „Te uiți la mine ca la un rahat și eu nu sunt fitecine, am meritele mele, și încă ce merite !" „Toți avem merite, tovarășe Boicu, dacă nu le-am avea, nu ne-am afla aici. Am înțeles, am să am grijă de omul dumitale, dealtfel nu am de ce să mă plîng, e punctual, face tot ce-i cer fără crîcnire, știe și multă carte, ți l-am citit, haide, nu mai face mutra asta, o să am grijă de el să nu facă vreo boacănă." Boicu plecase mai împăcat, mai spunîndu-i : „Să știi că nu ai să regreți, e un cadru de mare nădejde, ține minte ce-ți spun..."

Și nu se putea spune că multă vreme avusese ceva să-i reproșeze. Era un executant perfect, ghicea gîndurile celor ce-l rugau să facă ceva, înainte ca aceștia să scoată un cuvînt ; precis ca o mașină electronică, de-o punctualitate englezească, mereu bărbierit, cu ochelarii aceia care-i ascundeau privirea, mereu prompt în răspunsuri, știa unde se afla ultimul dosar, îl pescuia din rafturi cu o dexteritate de prestidigitator. Lucraseră perfect vreo doi ani, fără ca Gavril Culea să-i producă vreun necaz sau să absenteze măcar o oră, și asta chiar cînd cîte un guturai sau chiar o răceală mai gravă l-ar fi obligat la un mic concediu ; de cîteva ori îl trimisese acasă, aproape poruncindu-i, dar tocmai această corectitudine îl îngrijora pe Licărete. „E prea onctuos, are ceva șerpesc în el, știe să tacă, primește observațiile fără să riposteze, nu are idei decît dacă e solicitat, un singur lucru îl trăda : acea sudoare dezgustătoare care-i apărea pe obraji și pe frunte cînd nu i se dădea dreptate sau cînd pleda pentru un lucru pe care Licărește nu-l socotea corect. Primea observațiile fără să le comenteze, nu avea idei, pentru că asta era cel mai rău lucru la un subaltern, să aibă idei. Numai că revenea subtil cu cîte o frază cînd ți-era lumea mai dragă." „A, Cutare ? Da, este un tovarăș excelent, dar..." „Dar, ce ?" îl întreba Licărete. „Nu-mi îngădui să mă amestec sau să vă dau sugestii, așa că..." „Spune, domnule, nu te mai ascunde după plopi !" Lui Gavril Culea îi plăceau unii tovarăși cu care lucra, iar pe alții îi detesta, dar

Tablouri de Dana Mihai Topa

nu o spunea niciodată. **El numai auzise.** „Ce anume ?" întreba, exasperat de atîtea ocolișuri, Licărete. „Ei, parcă dumneavoastră nu ați aflat, că vuie tot orașul." „Spune, domnule, nu te sfii !" „Imi vine greu s-o fac și nici nu știu dacă e adevărat ceea ce am auzit..." Se lăsa tras greu de limbă, pe urmă cu un glas spăsit, conceda : „Cred că tovarășu' cutare se culcă cu artistele din teatrul său ! Au fost mai multe reclamații, dar nu li s-a dat curs, pentru că tovarășu' respectiv e maestru emerit al artei și, de !"

Prima oară Licărete crezuse că omul său de alături nu dorea decît să-l prevină, să-i aducă la cunoștință lucruri grave, dar amestecul ăsta în cearșaful altora nu-i plăcea. O luase întîi în glumă : „La artiști mai merge !" și cu asta încheiase. Gavril Culea înțelesese că astfel de lucruri nu au trecere la șeful său și renunțase să mai aducă vorba despre ce se mai întîmpla în sectorul acesta atît de delicat, cu problemele lui destul de încurcate. „In definitiv, gîndea Licărete, cum îl vău eu, pare un copil crescut singur, cam speriat de femei, de, a dus-o probabil greu, fiu vitreg, familie cu pretenții, să-l înțeleg, că n-o fi un cap de țară." Văzînd că nu mai vine cu astfel de probleme îl mai încercase o dată : „Ei, ce mai e prin lumea artistică ?" „Ce să fie ? parase el, mai nimic, toată lumea liniștită." „Ei, liniștită pe dracu, parcă nu am auzit că a fugit una de la Operetă cu dirijorul și amîndoi sunt căsătoriți și păgubașii fac un scandal de o se să audă pînă la mama dracului." „Nu am auzit", zisese Culea, închizînd culoarul, cum ar spune fotbaliștii. „Băiatu' ăsta merită mai multă atenție. Aici e o pisică moartă ! Din una, din alta, îl luase deoparte pe șeful cadrelor și-l întrebase ce e cu Gavril ăsta, recomandat de tovarășul Moga și de Boicu ?" „Ce să fie, îi răspunsese acela, e crescut în casa tovarășului Bistriteanu, cel de la Externe, l-au luat de mic și l-au dat la școli și nu se poate spune că nu a făcut față, are studii terminate cu note excelente. Il pregăteau pentru munca de afară, dar s-a întîmplat o dandana : însă să nu mă spui, nene Licărete, că ne știm de-un car de vreme, băiatul e fiul unui șofer care a cam fost legionar și, ăsta, Bistriteanu, îl ține ca pe un cățeluș la ușa lui, adică îl are la mînă, face ce i se spune ; el și cu Boicu l-au pregătit de multă vreme pentru astfel de împrejurări, cînd nici Rontea cu care sunt veri, alde Bistriteanu și Boicu, nu va mai fi aici. Acum ai înțeles ?" „Nu prea", făcuse sincer Licărete. „Ei, parcă nu știi că după Congresul al XIII-lea, vechea gardă și-a cam dat în petec, cineva i-a lăsat în rezervă, era nevoie de oameni noi și ei ce s-au gîndit ? la să ne pregătim noi din timp **juniorii,** nu mai merge cu titularii, virim în joc juniorii ! Simplu ca bună ziua, dar asta n-ai auzit-o de la mine !" Licărete tot nu pricepuse atunci despre ce e vorba. „Și ar mai fi ceva, adăugase celălalt. Asta, Gavril Culea, s-a căsătorit cu o amanțică a lui Bistriteanu care era însărcinată. Pentru a o acoperi și a o avea aproape. Totul cu perdea, dacă mă înțelegi." Lui Licărete nu-i plăceau rufele murdare ale altora, se jurase în gînd că va uita totul și că nu va pomeni nimănui despre aceste lucruri aflate întîmplător, dar viața avea mai multă imaginație ca Licărete. Acasă se gîndise cîteva zile la treaba asta și nu-i dădea de capăt, adică, cum venea chestia ? Avea s-o deslege, nu peste mult timp, aproape fără să vrea.

Intr-o dimineață, la el în birou intrase nebunul acela de Brebu, care era redactor șef la o revistă, **de scandal,** cum ziceau cei din jurul lui Rontea, de fapt era a doua, pentru că de la prima îl dăduseră afară pentru niște proteste pe care le provocase în ședințe și mai ales într-o suită de articole care nu conveneau multora. Pe vremea aceea lucra cu Rontea. Acestuia îi plăcuse la început tipul. „Le zice bine, îi mai bate la cur pe șacalii ăștia bătrîni, cum ar fi Zăcărică, cum i se mai spunea unuia dintre faimoșii ziariști moșteniți de regim, cunoscut pentru vederile lui de stînga, dar și pentru scandalurile produse în presa vremii pe timpul burgheziei." „Și-a găsit nașul, Năsicul", spusese Rontea, ăsta are colți, și, să mă ierți, coaie ! O să avem cu ce ne distra". „Și noi stăm și-i lăsăm să se încaiere ?" „De ce nu ? «Împarte și stăpînește !» ziceau unii mai deștepți ca noi." „Adică, cum ?" se mirase Licărete. „Cum auzi ! Ăștia dacă sunt uniți fac urît, ne mănîncă urechile, pe cînd așa, îi încăierăm și aflăm ce e în capul lor". Licărete nu înțelegea prea bine

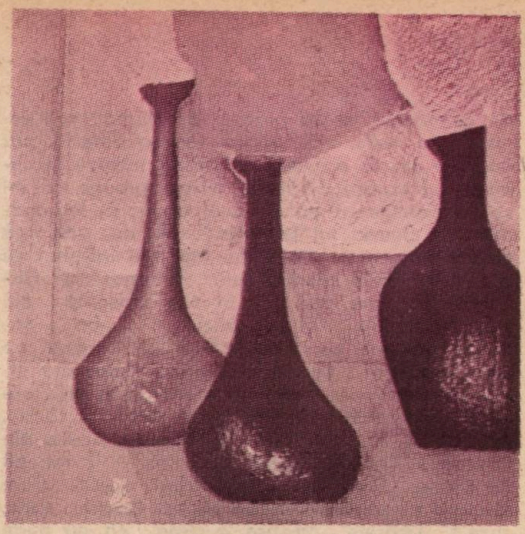

politica asta. „Dar nu suntem toți în același partid ? Adică să facem ca pe timpuri, unii averescani, alții țărăniști, alții liberali sau ce mama dracului mai erau, și la mijloc...“ „La mijloc, ciolanul“, îl completase Rontea. Licărete rămăsese ca la fotograf : „Cum, adică ?“ „Cum auzi, încă unul dintre ei, a spus-o de-a dreptul : «Ori măriți ciolanul, ori împuținați ciinii».“ „Păi astea-s principii, tovarășe Rontea ?“ se mirase Licărete. „Uite că mai învățăm și noi cîte ceva de la burghezie, nu avem ce face, crede-mă.“ Pe Licărete îl durea capul auzind aceste lucruri și, abia mult mai tîrziu, avea să înțeleagă ce se ascundea în spatele acestor cuvinte. Cum spuneam, intrase Brebu cu un aer sumbru, cum îi era firea închisă, mutulică ce era. Era anunțat, așa că-i oferise un scaun, îl întrebase dacă ia o cafea sau o limonadă, că la noi cu asta ne ținem, rîsese Licărete. Îl știa mai de mult. Rontea avusese chiar o slăbiciune pentru el o vreme, pe urmă nu-l mai cunoștea din motive pe care le ghicise destul de tîrziu, numai Boicu și cu ceilalți ai lui nu-l sufereau. „Un scandalagiu, nu mai are stare, nu e săptămînă să nu se lege de careva. A murit alde Mircea Damian, a fugit Stelian Popescu și cu Pamfil Șeicaru, ne-am pomenit cu ăsta, de unde aia mă-sii o fi venit ?“ „De unde să vie, le răspundea Licărete, dintr-o mahala, e bătăios, le zice pe gros, nu avem ce face, ne mai trebuie și cîte unul ca el...“ „De“, mîrîiau aceia dubitativ, lăsînd să se înțeleagă că era bine să fie cu ochii pe el, că **„dădea tare“**. „Foarte bine că dă tare, că avem destui amorțiți în presă, ne mai trebuie și cîte unul din ăștia.“ „Ce e, tovarășe Brebu ? Ce vînt te aduce ?“ întrebase. „Ce să mă aducă, ne mănîncă aia de la Radio Șanț“. „Asta ce mai e ?“ „Ei, parcă dumneavoastră nu știți, «Europa liberă», pe unde scurte, de dimineața pînă seara, că așa și pe dincolo, că suntem înapoiați, că nu e aia, că nu e ailaltă și noi tăcem !“ „De ce să tăcem ?“ se mirase Licărete. „Păi asta mă întreb și eu ? Cităva vreme m-au lăsat să dau în ei, aveam o emisiune la radio, mi-au desființat-o ; pe urmă am trecut la revistă, scriam săptămînal cîte o pastilă, mi-au scos și rubrica asta ! Nu, că le fac propagandă ! Eu și propagandă, că-i înjuram de-i treceam Iordanul, Iordanul mamii lor de canalii ! E unul acolo, Virgil Ledunca, care rîrîie de-mi zgîrie urechile în fiecare vineri, ne mușcă de fund, și tovarășul Boicu le-a băgat în cap celor de la Secție să nu mai răspundem că nu e bine. Eu nu mai înțeleg nimic, adică să-l lași pe unul să dea în tine toată ziua, bună ziua și tu să zici **merci** ! Ce credeți dv. ?“ „Ce să cred ? Că ar fi bine să reluăm emisiunile, și la radio, și la gazetă“. Brebu se bucurase. „Uite, cu dumneavoastră mă înțeleg, dar vîrîți-le în cap și celor care fac ceea ce fac pe aici, unii dintre ei, că nu e bine. La urma urmelor, chiar știu de ce o fac !“ Licărete ciulise urechile. „Cum adică ?“ „Păi după ce au venit de unde au venit pe tancuri, acum emigrează, jumătate familie aici, jumătate la inamicul imperialist, pe care atît l-au combătut ani de zile !“ „O știi și pe asta ?“ „Dar ce dracu nu știu ?“ „Și ce vînt te-aduce ?“ „Am o hîrtiuță aici, am găsit-o într-o colecție, la Academie, e un apel al unui grup de poeți făcut la venirea la putere a legionarilor prin care aceștia, poeții vreau să zic, cer să fie primiți în Legiune, dar Căpitanul lor de pe vremea aia nu-i primește, e vorba de Horia Sima și le spune de la obraz că nu prezintă «garanții morale».“ Licărete devenise curios. „Ia arată-mi și mie“. Brebu îi întinsese hîrtia îngălbenită. **„Porunca Vremii, anul rebeliunii“**, Licărete citise numele înșirate. Erau vreo zece, unsprezece, între care Virgil Ledunca acela și încă doi poeți care scriu chiar în presa de partid la ora aceasta. Unul dintre ei fugise la Paris și murise pe-acolo, iar ce'lălalt ținea o rubrică la o cunoscută revistă literară, închis într-o tăcere de moarte de ani de zile. „Interesant, zisese Licărete, lasă-mi mie chestia asta aici și-om vedea ce facem cu ea...“ „V-o las, unde e mai în siguranță decît aici ?“ „Așa e“, și Licărete sunase pe Gavril Culea, care, cu figura lui slugoasă, apăruse în ușă : „M-ați chemat ?“ „Da, uite, ia hîrtia asta și pune-o bine, că o să avem nevoie de ea.“ Acela o luase și dispăruse prin ușa mascată din spatele biroului lui Licărete. „Ei, altceva ?, îl întrebase pe Brebu, ce mai fac scriitorii ?“ „Ce să facă ? Se mănîncă între ei ca niște ciini, asta fac ! Boală profesională“, subliniase, pe urmă mai vorbiseră de una, de alta și vizitatorul se retrăsese, după ce ceruse permisiunea ca după ce Licărete se va consulta și el cu altcineva i se va înapoia cupura pe care dorea s-o publice în revista pe care o conducea, însoțită de o bravoseală, cum știa el să facă în asemenea cazuri.

remea trecuse, cîteva luni Licărete se luase cu treburile atît de numeroase de fiecare zi, într-o miercuri secretara îi spusese că era căutat la telefon de tovarășul Brebu. Uitase de acea tăietură de ziar și îl primise a doua zi. Acesta sosise punctual, cum se cuvenea, în biroul său. Era o dimineață

de primăvară, arăta bronzat de parcă ar fi venit de la mare, mai slăbise, părea amabil, dar după o scurtă convorbire banală intrase în subiect. „Tovarăşe Licărete, mi-aţi promis că mi se va permite să public acel anunţ al legionarilor, în chestia lui Leduncа". „A, da, uite că m-am luat cu treaba şi nu am mai întrebat ce s-a întîmplat în chestia asta". Îl sunase pe Gavril Culea care apăruse în uşa mascată din spatele biroului. Cînd îl văzu pe Brebu o sudoare pe care nu o putea stăpîni îi năvăli pe chip, ochelarii i se aburiră într-o clipă, dar nimic nu trăda vreo neliniştе. „Gavrilă al meu are ceva de libarcă", gîndise după aceea Licărete. „Dragă Culea, ce-ai făcut cu tăietura aceea din **«Porunca Vremii»**, parcă aşa era ?" îl întrebă pe Brebu. „Chiar aşa", răspunsese acela. „Care tăietură ?" sunase întrebarea lui Gavril. „Cum, care ?" Licărete crezuse o clipă că nu aude bine. Îşi amintea precis că i-o dăduse. „Dumneata glumeşti ? îl întrebase. Ţi-am dat o tăietură din **«Porunca Vremii»** şi te-am rugat s-o pui bine". „Mie ?" Întrebarea era cam insolentă, Brebu privea uimit la amîndoi. Licărete îl concediase scurt : „Bine, mai vorbim noi". „Lasă că-şi aminteşte el mîine şi-o caută, nu-ţi face nici o grijă, cîte avem şi noi pe cap !" „Ştiu, zisese Brebu, dar dacă aş fi făcut o copie fotografică după acest document ar fi fost mai bine. Dacă s-a pierdut sau s-a ascuns de către cineva, sunt dezarmat, aveam mare nevoie de această tăietură de ziar." „O găsim noi", îl asigurase Licărete şi-l luase cu alte vorbe, ca şi cînd nu se întîmplase nimic. Asta nu însemna că nu reţinuse că ceva nu era în regulă. Îşi aminti detaliile acelei biografii ciudate a prea supusului subaltern, mieroşenia lui, care avea ceva slugarnic, de nesuportat citeodată, de ochelarii care se aburеau de fiecare dată cînd trebuia să răspundă la chestiuni mai delicate, cum era cea de atunci şi o bănuială rea, amintirea lui Boicu, pledînd pentru acest nefericit, crescut de milă într-o casă onorabilă, căsătoria ciudată pe care i-o impusese binefăcătorul său, toate la un loc nu ieşeau la socoteală. Ceva nu era în regulă.

La vreun an de atunci avusese loc un alt incident foarte asemănător cu primul. Brebu, care nu avea obiceiul de a ocupa cabinetele mai marilor, se anunţase din nou. Licărete credea că acela uitase de prima dispariţie a acelei tăieturi de ziar, dar de data asta era vorba de altceva. Pe masa bătrînului fusese depus un manuscris voluminos la care secretarul Secţiei de presă privise îndelung. „Asta ce mai e ?" „O cursă", zisese Brebu. „Adică ?" Musafirul deschisese pachetul bine legat şi-i arătase celuilalt un manuscris voluminos însoţit de multe fotografii. „E vorba de ancheta unui profesor, Ciolan (aceasta avea să moară după cîţiva ani într-un bizar accident de maşină la Sibiu, fiind călcat de un autocamion), care a strîns dovezile masacrelor şi incendierilor din timpul ocupaţiei horthyste a Transilvaniei. Priviţi fotografiile preoţilor ucişi, cu locurile unde s-au petrecut faptele, bisericile incendiate şi cimitirele profanate." Licărete răsfoise curios paginile acelea şi cînd terminase îl privise pe Brebu, spunîndu-i : „Sper că mai ai o copie după acest manuscris şi după fotografii". „Bineînţeles, odată vede naşul aia finii !" „Şi ?" întrebase celălalt. „Chemaţi-l pe subalternul dumneavoastră şi încredinţaţi-i-l ! Pe urmă vom lăsa cîteva luni să treacă şi eu voi veni din nou aici şi voi cere manuscrisul înapoi". „Nu e rău, dar e păcat să n-o publicăm chiar acum cartea asta, pentru că amicii noştri s-au cam întins la caşcaval." „Puţintică răbdare, vreau să văd, să mă lămuresc şi eu pe cine ţineţi aici şi de ce face ceea ce face, şi din ordinul cui ?"

Într-adevăr, lăsaseră să treacă vreo cinci luni şi din nou Brebu sosise la sediul Secţiei de presă, Licărete sunase pe Gavril Culea, acela apăruse cu acelaşi obraz năclăit de sudoare, cu ochelarii lui ce se aburеau, cu spăsirea subalternă, care voia să arate că un devotament ca al lui va fi greu să mai găsească cineva în această ţară. „Dragă Culea, eşti bun să-mi aduci manuscrisul profesorului Ciolan de la Sibiu pe care te-am rugat să-l înaintezi Institutului de Istorie acum cîteva luni în urmă ?" Tăcere preţ de un minut, Brebu nu-l privea, simţea numai încordarea celui de lîngă uşa mascată în zidul din spatele lui Licărete. „Mie mi-aţi dat vreun manuscris ?" O oce albă, seacă, roşeaţa din obraji, ivirea sudorii pe fruntea personajului şi aburirea ochelarilor, totul ca în primul act. Licărete nu mai era în stare să mai scoată nici un cuvînt, la atîta cinism nu se aşteptase. „Bine, dacă dumneata zici că nu ai primit de la mine acel manuscris, înseamnă că unul dintre noi nu mai e sănătos la minte".

A doua zi, Gavril Culea fusese mutat la alt etaj, la o muncă mai puţin importantă. Rămaşi singuri, Licărete îl întrebase pe Brebu : „Ce zici de acest actor ?" „Zic că are în spate oameni puternici şi că încercarea de a ne prosti pe amîndoi în două rînduri trebuie sancţionată." Licărete nu ezitase să-i răspundă : „Ronţea, care a ocupat acest scaun, vrea probabil să facă să se creadă că sunt depăşit de sarcinile ce mi s-au dat, dar şi mai grav e că dacă prima oară începusem să mă îndoiesc de memoria mea, pierderea acelei tăieturi de ziar rămîne faptul cel mai grav." „Nu înţeleg", făcuse Brebu. „Nu e prea greu. Cineva se va folosi de acea dovadă că grupul respectiv voia să treacă la legionari şi supravieţuitorii vor fi şantajaţi cu această hîrtiuţă şi puşi să te lucreze, de pildă, pe dumneata, care ştii de acest lucru şi trebuie să fii descalificat".

ROMÂNIA
PĂMÎNT AL SPERANȚEI

Invitație refuzată la sinistrul festin

Pe data de 6 aprilie 1941, armate germane, ungare, italiene și bulgare conjugate invadau Iugoslavia în vederea unei împărțiri teritoriale puse la cale mai dinainte. Deși intrată prin forța împrejurărilor într-o alianță militară cu Germania hitleristă, care ar fi obligat-o să participe militar la invazie și eventual să-și atribuie o parte din teritoriul iugoslav, România n-a participat la invazie, n-a reclamat nici o fișie din teritoriul iugoslav, refuzînd de mai multe ori solicitarea de a-și oferi concursul militar. Mai mult decît atît, România a atras atenția că intrarea trupelor ungare pe teritoriul iugoslav, unde exista populație românească, ar putea determina o intervenție română armată împotriva trupelor ungare în favoarea acestei populații. Fapt este că invazia în Iugoslavia de către Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria, ca și împărțirea țării cotropite între năvălitori, n-au fost susținute de România, deși aliată a Germaniei, fapt prea puțin pomenit în rememorările celui de-al doilea război mondial. De unde concluzia că fiecare popor trebuie să-și scrie propria istorie.

De ce n-a intrat România în Iugoslavia ?

Răspunsurile sînt mai multe. Mai întîi pentru că însăși România fusese supusă unui tratament similar în 1940, la care participaseră aceleași țări : Germania, Italia, Ungaria, Bulgaria, unele în calitate de arbitru, altele de ocupant. Acesta era evenimentul imediat. România n-a acceptat apoi jocul compensațiilor mărunte și ilegitime, deoarece n-avea teritorii de dat la schimb : ea își reclama înapoi teritoriile smulse din trupul țării. În al treilea rînd, de Iugoslavia, România era legată printr-o lungă istorie de bună vecinătate, în care conflictele au avut totdeauna un loc minor. Statul român a optat pentru o atitudine politică lucidă, condusă de simț justițiar și istoric. România a respins cotropirea și profiturile ei. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, România a făcut parte dintre statele în a căror hartă politică nu figurează teritorii însușite în acei tulburi ani de banditism militar și politic. Ceea ce s-a petrecut la 6 aprilie 1941 nu era ceva cu totul nou. Se mai petrecuse și în august 1940, în septembrie 1939. Hărțile Trianonului au fost distruse cu ajutorul tancurilor. Țările cu veleități imperiale, anacronice, dar cu atît mai agresive, nemulțumite de sfîrșitul democratic al primului război mondial, de dizolvarea statelor imperiale multinaționale, încercau să întoarcă istoria înapoi. Abia căzut imperiul Austriei dualizat și Ungaria a încercat să-i ia locul. Ambiția unui imperiu central european cu nume unguresc în locul fostului imperiu habsburgic se producea în chiar clipa dărîmării tronurilor imperiale. Jarul năzuințelor megalomane stins la Viena s-a mutat la Budapesta unde a mocnit sub cenușă pînă a avut condițiile favorabile manifestărilor directe. Ele i-au fost favorizate de Germania și de Italia, în primul rînd, adică de țările alături de care a invadat Iugoslavia în 1941. România știa în acest moment ce înseamnă instalarea trupelor ungaro-horthyste într-un teritoriu revendicat, după modul cum acestea se purtaseră în zonele transilvănene în care au intrat trupele ungaro-horthyste cu ajutorul dictatului de la Viena. Terorizarea populației românești rămase, masacrele pe care le-a patronat conferă o aureolă neagră acestei ocupații a trupelor regale fasciste ungare în teritoriile românești. Este lesne de înțeles de ce România a refuzat participarea antiiugoslavă alături de țările care-și exersaseră capacitatea de revanșă asupra României chiar. România a respins invitația la sinistrul festin pe care i-l oferea Germania hitleristă. Ea a rămas în continuare pentru Iugoslavia un pămînt al sprijinului și al speranței.

HĂITUIREA ŞI HĂCUIREA IUGOSLAVIEI

În primăvara lui 1939, deşi au fost invitaţi s-o facă, românii au refuzat să participe la dezmembrarea şi lichidarea suveranităţii statale a Cehoslovaciei, fiind singurii ei vecini care i-au respectat integritatea teritorială şi demnitatea. În toamna lui 1939, împărţirea brutală a statului polonez, de asemenea, nu i-a clintit pe români din atitudinea lor de respect pentru principiile bunei vecinătăţi. Dimpotrivă, cu toate că a fost supusă unor puternice presiuni şi ameninţări, România a deschis înaintea refugiaţilor polonezi, militari şi civili, o largă fereastră spre libertate. Chiar tezaurul Poloniei zdrobite a fost salvat cu sprijinul nemijlocit al autorităţilor de la Bucureşti. Apoi a venit rîndul României să guste din cupa amărăciunilor, sub asaltul unor puternice forţe expansioniste, pierzînd în vara lui '40 aproape o treime din suprafaţa teritoriului naţional şi o parte echivalentă din populaţie. Dintre vecinii ei, numai Iugoslavia nu şi-a pătat conştiinţa şi nu a participat la acest macabru festin. Frontiera din sud-vestul ţării, în vremuri de grea restrişte, a continuat să rămînă pentru români una din puţinele certitudini, poate singurul lor orizont de speranţă.

În toamna adîncă a aceluiaşi an, micşorată, umilită, cu tradiţionalele legături politice şi economice sfărîmate, aşezată prin vitregia destinului la confluenţa unor redutabile interese geopolitice, România s-a alăturat Pactului Tripartit. Măsura în care alăturarea putea fi evitată rămîne încă un subiect de discuţie. În momentul dat, nesupunerea la presiunea Germaniei naziste implica şi riscul dispariţiei statului român de pe harta europeană şi guvernul de la Bucureşti spera să asigure ţării un iluzoriu răgaz de linişte. Cu toate acestea, silită să intre în alianţă cu nişte tîlhari, România nu le-a împărtăşit năzuinţele şi metodele. Fapt care, de altfel, s-a văzut chiar în primăvara anului următor.

În conformitate cu articolul 3 al pactului semnat solemn la Berlin, părţile contractante îşi asumau obligaţia de a se sprijini între ele, prin toate mijloacele politice, economice şi militare, în cazul unor ostilităţi cu vreo putere neangajată pînă atunci în războiul european sau în conflictul din orientul extrem. În primăvara lui 1941, Germania, Italia, Ungaria şi Bulgaria au atacat Iugoslavia. În ciuda pactului semnat, România n-a participat la această invazie.

A fost rîndul românilor să nu-şi păteze conştiinţa şi să nu participe la festinul macabru al dezmembrării unui stat prieten, fost aliat. Despre acest episod, poate cel mai important din întreaga evoluţie a raporturilor româno-iugoslave din epocă, s-a scris cu zgîrcenie, atît în literatura istorică românească, cît şi în aceea europeană. În consecinţă, coroborînd documente mai mult sau mai puţin cunoscute cu altele, inedite, vom încerca să constituim cronologia unei primăveri agitate, privită ca un moment de verificare a demnităţii mai multor naţiuni. Şi pentru iugoslavi, şi pentru români, o asemenea întreprindere prezintă un interes nu numai de ordin sentimental.

19–23 martie 1941: Sub ultimatum

Succesiunea evenimentelor care au constituit preliminariile imediate ale agresiunii împotriva poporului iugoslav sînt cunoscute. La 19 martie 1941, Hitler a adresat guvernului de la Belgrad un ultimatum de patru zile, spre a-l determina să se alăture pactului tripartit. Este dificil de apreciat dacă guvernul român a fost sau nu înştiinţat cu privire la iminenţa acestui demers brutal, însă este cert că armata română, la momentul dat, nu era angajată în nici un fel de activităţi pe graniţa din Banat.

La 20 martie, la Berlin, Hitler l-a convocat pe ministrul român Raoul Bossy. Convorbirea lor nu a fost consemnată, ne asigură Andreas Hillgruber, un bun cunoscător al arhivelor hitleriste, şi e limpede că a avut un caracter strict confidenţial. [1] Într-adevăr, dictatorul german a deconspirat parţial şi cu multă prudenţă intenţiile sale cu privire la Iugoslavia, tentînd un sondaj al atitudinii româneşti în perspectiva evenimentelor viitoare. Tot atunci, la Belgrad, în consiliul de coroană, prinţul regent Paul a acceptat să adere la prevederile pactului tripartit şi, implicit, să acorde dreptul de tranzit prin Iugoslavia

trupelor Wehrmachtului decise să-i alunge pe britanici din Grecia. [2]) În consiliul de miniștri, întrunit la București în aceeași zi, chestiunea relațiilor cu țara vecină nici nu a intrat în discuție : încheierea unui eventual acord economic cu Ungaria a fost amînată pînă cînd românii din Transilvania de nord vor beneficia de un statut clar și refugiații din teritoriul pierdut prin al doilea dictat de la Viena vor fi despăgubiți corespunzător. [3])

În noaptea ce a urmat, a fost descifrată telegrama sosită de la Raoul Bossy, dar paragrafele ei nu au produs emoție la București. Mult mai preocupantă era întîlnirea dintre Hitler și Bárdossy László, premierul Ungariei, programată a doua zi. Astfel, alte 24 de ore s-au scurs într-o liniște relativă, sub presiunea unei tensiuni reținute. Cu toate acestea, și în România, ca și pe alte meleaguri, existau conștiințe care vedeau mai departe, chiar dacă nu tocmai limpede. „O luptă va începe curînd — îi scria renumitul istoric literar George Călinescu editorului său Al. Rosetti, la 22 martie 1941. Am văzut trecînd alpini austrieci. Surpriza poate să ni-i aducă pe englezi mai curînd decît ne așteptăm, dar oricînd pe aici vor veni". [4]) Surpriza, cum se știe, a izbucnit, dar englezii nu și-au făcut apariția.

Abia în seara tîrzie a zilei de 23 martie evenimentele din țara vecină au început să rețină atenția autorităților din România. Sunat de la Belgrad, la telefonul 20344 al legației de pe calea Dorobanți nr. 34, Avacumović, ministrul Iugoslaviei la București, a angajat cu un interlocutor rămas anonim o convorbire extrem de ciudată, înregistrată cu promptitudine de Serviciul Special de Informații român. Sensul exact al schimbului de cuvinte, în parte cifrat, în parte aluziv, nu a fost sesizat. Dar se înțelegea foarte bine că la Belgrad se petreceau niște întîmplări nu întru totul obișnuite. Peste alte 24 de ore s-a aflat că Partidul Comunist Iugoslav a difuzat cunoscuta sa proclamație către popor prin care protesta împotriva deciziei guvernului Tvetković-Macek. de a se supune ultimatumului german. Avacumović a fost convocat urgent la Belgrad.[5])

Soldați germani la o încrucișare de drumuri în sud-estul Europei, aprilie 1941

24–25 martie 1941 Dileme la Belgrad, dileme la București

Românii nu au furnizat germanilor înregistrarea la care ne-am referit, deși între serviciile secrete de la București și Berlin exista un acord de colaborare. Întîmplător sau nu, potrivit prevederilor acestui acord, românii nu erau obligați să furnizeze informații despre țări considerate prietene. [9]) Încît, după știința lui Erik Hansen, șeful M.M.G. din România, Avacumović ar fi plecat către țara sa chiar în noaptea misteriosului apel telefonic. În realitate, acesta a plecat de la București abia la 24 martie, orele 15,30, ieșind din România prin punctul de frontieră Baziaș, după un drum obositor și întortochiat. L-a însoțit atașatul de presă M. Petrović, convocat în grabă de la locuința sa de pe strada Thomas Masaryk nr. 29, telefon 21570. [7])

La 25 martie, la Viena, reprezentată prin prințul regent

Paul, prin premierul Dragiša Tvetković şi prin ministrul de externe Cincar Marcovič, Iugoslavia s-a alăturat pactului tripartit. În timp ce la Belgrad, la orele 11, conform unui buletin S.S.I. întocmit pe temeiul unor informaţii provenite din interiorul Legaţiei iugoslave din Bucureşti, Avacumović a fost primit la Ministerul de Externe, chiar de titularul acelui for, cu care s-a întreţinut pînă la 11,30. De asemenea, la orele 12, Avacumović ar fi fost primit în audienţă de prinţul regent Paul, care i-ar fi propus un post într-un nou guvern. Ministrul Iugoslaviei la Bucureşti a ezitat să ofere pe loc un răspuns şi a promis că-l va oferi regentului în ziua ce va urma. În sfîrşit, începînd de la 18,30, Avacumović s-a întreţinut cu doi dintre miniştrii fostului guvern iugoslav, pînă la orele 19. Apoi au ieşit împreună pe străzile Belgradului, spre a-şi forma o impresie cu privire la starea de spirit a populaţiei. [8])

Pentru cine cunoaşte istoria Iugoslaviei din aceste zile dramatice, chiar şi numai dintr-o cronologie succintă, relatarea cuprinsă în amintitul buletin S.S.I. stîrneşte nedumeriri. Ce ministru iugoslav de externe putea să-l primească la Belgrad pe Avacumović, de vreme ce Marković plecase la Viena ? Dincolo de întrebări şi de răspunsul probabil ce le poate fi oferit, este cert că buletinul S.S.I. invocat, avînd în vedere evenimentele de la 25 martie, se referea la un fost guvern iugoslav.

În seara aceleiaşi zile, menţiona în continuare documentul secret, în capitala Iugoslaviei s-au declanşat ample manifestaţii ostile guvernului pro-german. Ieşiţi în stradă, locuitorii Belgradului strigau : „Jos trădătorii care vor să ne vîndă !“, „Jos Tvetković !“, „Murim pînă la unul dar nu ne vindem !“. Desigur, Avacumović nu ar fi riscat să se amestece în această mulţime justificat indignată dacă ar fi acceptat să-i trădeze idealurile, colaborînd cu guvernul care alăturase Iugoslavia pactului tripartit. La orele 22, dimpotrivă, i-a comunicat ataşatului de presă M. Petrović că se putea reîntoarce singur în România, el urmînd să rămînă la Belgrad, pentru a intra în viitorul guvern. [9])

Literatura istorică dedicată acestei răspîntii ne încredinţează că manifestaţii spontane împotriva aderării Iugoslaviei la pactul tripartit nu s-au înregistrat doar la Belgrad, ci şi în alte oraşe din ţară. Alături de lozincile citate de S.S.I. s-au scandat şi altele : „Mai bine moartea decît robia !“, „Mai bine război decît pact !“... Mulţi dintre manifestanţi au cerut un guvern popular şi încheierea unui tratat de prietenie cu Uniunea Sovietică.

La Bucureşti, la 25 martie 1941, alerta instalată la nivelul serviciilor speciale nu a cuprins şi restul autorităţilor. În această zi de cumpănă pentru Iugoslavia, generalul Ion Antonescu a rostit un discurs care avea în vedere exclusiv dilemele României. „Nu va fi linişte în acest colţ al Europei şi nu va fi dreptate adevărată în lume — cît timp nu se va face sau nu-şi va face dreptate poporul românesc“. [10])

Dar România de la mic la mare nu năzuia să-şi facă dreptate pe spinarea poporului iugoslav. Fapt care s-a dovedit mai tîrziu.

La Viena, în saloanele hotelului Imperial, pe parcursul convorbirii dintre Hitler şi Tvetković, purtată în prezenţa miniştrilor de externe ai Germaniei şi Iugoslaviei şi stenografiată de Paul Schmidt, situaţia României nu a fost invocată. Ulterior, Hitler s-a angajat în discuţii cu Ciano, prevăzînd o complicare a situaţiei interne din Iugoslavia. De data aceasta, România a fost amintită doar în relaţie cu garanţiile primite de la italieni şi germani, care nu ar fi fost privite cu simpatie de o Uniune Sovietică din ce în ce mai puţin binevoitoare faţă de expansiunea brutală a Reichului. [11])

Stukas-uri pe un aeroport din Bulgaria aşteptînd ora H

26–27 martie 1941 : Surpriza lui Erik Hansen

Miercuri, 26 martie 1941, continua să nareze evenimentele buletinul informativ citat, toţi membrii guvernului de la Belgrad, cu excepţia lui Tvetković, Marković şi a ministrului de război, şi-ar fi înaintat demisiile. În acest răstimp, Avacumović nu şi-a părăsit domiciliul, dar a purtat numeroase convorbiri telefonice, atît cu membri ai fostului guvern iugoslav, cît şi cu diferite alte personalităţi politice. În noaptea dinspre miercuri spre joi, la orele 2, generalul Dušan Simović, comandantul aviaţiei iugoslave, a întreprins lovitura de stat destinată să anuleze gestul guvernului anterior, arestîndu-i pe miniştrii care nu demisionaseră şi instaurînd un regim militar. Regentul filogerman, prinţul Paul, a fost înlăturat şi moştenitorul tronului a devenit rege, sub numele Petru al II-lea. În dimineaţa zilei de 27 martie, străzile de acces spre principalele instituţii publice din Belgrad au fost barate de armată, cu mitraliere, piese de artilerie şi tancuri. [12])

De asemenea, românii au aflat mai tîrziu că în ziua loviturii de stat de la Belgrad, surprins de turnura evenimentelor, Hitler semnase directiva operativă nr. 25, privind invadarea şi distrugerea Iugoslaviei. Iniţial, Führerul

destinase acestei brutale acțiuni 24 divizii germane, 23 italiene, 6 brigăzi ungare și o flotă de 2 000 de avioane. Nici un corp de trupă român. [13]) De fapt, era mai puțin important cît anume din succesiunea și semnificația întîmplărilor de la Belgrad a putut să ajungă la București. Important era cum se pregăteau să reacționeze autoritățile din România.

Abia la 27 martie 1941, a aflat Erik Hansen despre ciudatul apel telefonic primit de Avacumović de la Belgrad și despre plecarea precipitată a acestuia de la București, petrecută cu două zile în urmă.[14]) De ce au întîrziat românii să dezvăluie informațiile deținute? — iată o întrebare la care se putea și se poate medita cu folos. Nu este exclusă dorința ca în România să nu se producă vreo agitație germană în legătură cu evoluțiile din țara vecină. Dealtfel, la 6 mai 1941, conducătorul statului român i-a mărturisit deschis lui Franklin Mott Gunther, ministrul american de la București, că fusese informat de iminența loviturii de stat de la Belgrad de șeful serviciul său secret. [15]) Dar discuția matinală dintre conducătorul român și Erik Hansen s-a desfășurat mai ales pe temeiul unor știri provenite din alte surse, generalul român arătîndu-se destul de zgîrcit la vorbă. Mai degrabă dorea să-l sondeze pe Erik Hansen și, implicit, să descifreze intențiile reale ale germanilor în împrejurările date.

Asupra acestei întrevederi, survenită intempestiv, amintirile generalului Erik Hansen nu îngăduie să plutească vreun dubiu. Nu este vorba despre memorii obișnuite, ci despre un comentariu pe marginea cărții Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu de Andreas Hillgruber, apărută în anii '50, la Wiesbaden. În 1956, după reintoarcerea generalilor germani (capturați în România) din prizonieratul sovietic, multe dintre afirmațiile istoricului german, de bună credință dealtfel, s-au dovedit a fi alături de adevăr. Însuși Andreas Hillgruber, conștient de lacunele scrierii sale, a întreprins o anchetă printre martorii oculari ai evenimentelor, în vederea realizării unei ediții revăzute și adăugite.[16]) Cu alte cuvinte, Erik Hansen a comentat intîia ediție, la cerere și cu destulă detașare, determinată de distanța în timp.

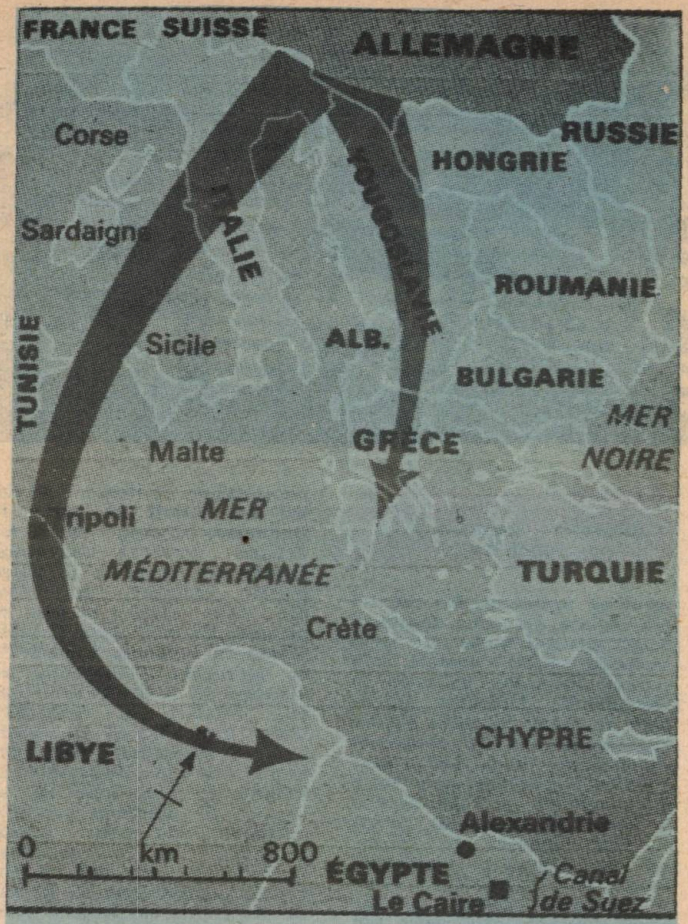

Geometria unui vis nebunesc

Cel puțin asupra uneia dintre afirmațiile lui Andreas Hillgruber, opinia fostului șef al M.M.G. din România se arată a fi fermă: nu este adevărat că Hitler renunțase la colaborarea militară a României, încă din zilele cînd abia începuse să planifice intervenția contra Iugoslaviei. Dar nici o unitate română n-a intrat în Iugoslavia.

Deocamdată, în dimineața zilei de 27 martie, lui Erik Hansen nu i-a fost întru totul limpede dacă interlocutorul său era la curent cu detaliile întîmplărilor de la Belgrad. „Privind în retrospectivă — admite generalul german —, multe ar fi pledat pentru aceasta". Mai tranșant spus, exprimîndu-și totodată lipsa de entuziasm pentru un conflict militar la hotarul sud-vestic al României, Ion Antonescu i-a livrat atunci numai informații vagi, perimate. Oricum, Erik Hansen le-a raportat imediat la Berlin, unde O.K.W.-ul le-a primit „cu destulă neîncredere". Însăși conducerea superioară a Wehrmachtului, la ora aceea, încă nu era edificată asupra naturii și perspectivelor cotiturii din Iugoslavia. [17])

Comunicarea matinală a șefului M.M.G. a mai produs un efect, nu fără importanță. La amiaza zilei, între orele 14,14 și 14,20, la curent cu scepticismul lui Ion Antonescu, Hitler s-a întîlnit cu Draganoff, ministrul Bulgariei în Germania nazistă, spre a-i comunica hotărîrile sale în urma loviturii de stat de la Belgrad. În primul rînd, Führerul și-a asigurat interlocu-

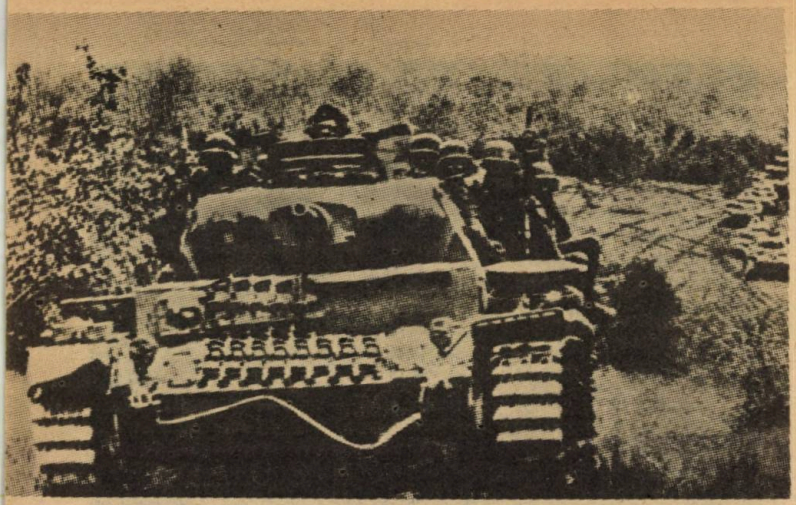

Blindate germane în ofensivă

torul că problema Macedoniei era reglată. În urma dezmembrării statului iugoslav, acest teritoriu, aflat demult sub semnul litigiului, va intra în componența Bulgariei. „Lovitura de tunet va cădea asupra Iugoslaviei cu o asemenea repeziciune — a mai spus dictatorul german, cu o furie abia reținută —, încît domnii de acolo își vor pierde auzul și văzul". Siderat în sensul cel mai plăcut al cuvîntului, Draganoff a întrebat: „Această informație trebuie să rămînă secretă sau poate s-o transmită la Sofia ?". O asemenea întrebare nu mai apare în nici una dintre convorbirile purtate în prezența lui Paul Schmidt sau a consilierului Hewel. Culant, Hitler l-a autorizat pe ministrul bulgar să-și avizeze guvernul cu privire la substanța scurtei lor întîlniri. „Draganoff — menționează stenograma ministrului Hewel — se desparte de Führer exprimînd bucuria și satisfacția pentru turnura luată de evenimente...". [18])

Între orele 13,10 și 13,25, Hitler se întîlnise și cu Sztójay Döme, ministrul Ungariei în Germania nazistă. Nici de data aceasta, România nu a fost invocată, nici ca parte la iminenta invazie a Iugoslaviei, nici ca beneficiară a dezmembrării ei teritoriale. „Totul este o chestiune de cîteva zile — precizase amfitrionul lui Sztójay — și Ungaria trebuie să fie foarte lucidă în fața a ceea ce se întîmplă". În vederea păstrării unui secret absolut asupra operațiunilor viitoare, ministrul era sfătuit să plece la Budapesta urgent, spre a-i expune personal regentului Horthy un program în patru puncte laconice, promițător din cale afară : în ceea ce privește Banatul, „vor fi luate decizii în favoarea Ungariei" ; de asemenea, „Germania nu înțelege să limiteze dezideratele relative la revizuiri", Hitler preferind să nu acorde Croației autonomie, dar guvernul de la Budapesta, în schimb, ar face bine să se implice în „anumite pregătiri militare" ; din prada totală, Germania își rezerva doar Carinthia și sudul Styriei, angajîndu-se totodată să trateze cu Mussolini chestiunea delicată a ieșirii Ungariei la Adriatica. „Iugoslavia nu are consistență și, dacă într-o zi, va primi un șoc brutal, se va nărui" — a observat Sztólay Döme. „Iugoslavia va fi rapid lichidată" — a încuviințat dictatorul german. După întîlnire, ministrul ungar a plecat cu avionul la Budapesta, călătoria fiind menită, pasămite, să evite deconspirarea contractului cu prilejul unei transmiteri prin fir. [19])

O analiză atentă a stenogramelor ministrului Hewel poate fi instructivă. Pe de o parte, Hitler l-a autorizat pe Draganoff să comunice unui cerc cît mai restrîns de persoane. Pe de altă parte, Sztójay era invitat să păstreze un secret absolut. Contradicția dintre recomandări era de ordinul aparențelor. Hitler își cunoștea interlocutorii și conta pe o instantanee și cît mai largă difuzare a promisiunilor sale. Excluderea deliberată a României de la orice festin era în realitate o autoexcludere. Lipsa de rezultate a întrevederii sale cu Raoul Bossy l-a înclinat pe Führer mai puternic către Ungaria și Bulgaria. În ciuda ispititoarelor promisiuni făcute vecinilor, România refuză momeala.

28 martie 1941 : România va rămîne cu arma la picior

Peste alte 24 de ore, Eugen Cristescu i-a prezentat conducătorului statului buletinul citat, intitulat Informațiuni de la Legația iugoslavă. Laconic, documentul era marcat cu ștampilele Foarte urgent și Secret. Este exclus ca abilul director al S.S.I. să fi avut un agent infiltrat în legația de pe calea Dorobanți nr. 34. Cu certitudine, datele cuprinse în buletin i-au fost furnizate de atașatul de presă M. Petrović, din proprie inițiativă, avînd în vedere o eventualitate care nu se mai putea eluda. În cazul invadării teritoriului Iugoslaviei, membrii legației nu mai aveau altă șansă decît aceea de a cere autorităților românești un drept legal de azil. Pe de altă parte, nu este exclus ca între diplomații iugoslavi cu însărcinări mai puțin ortodoxe și serviciul secret român să fi funcționat relații speciale, necunoscute germanilor. Astfel, conducerea de stat românească a aflat că la Belgrad, în dimineața zilei cînd se întîlnise cu Erik Hansen, departe de a se stinge, manifestațiile în favoarea noului rege Petru și a generalului Dušan Simović au crescut în intensitate. Portretele lor erau purtate în triumf pe străzi și în piețe și manifestanții strigau : „Trăiască regele !", „Trăiască armata ! „Trăiască Iugoslavia liberă !"... [20])

În plină explozie a entuziasmului popular, la orele 9, Avacumović a încercat să plece cu automobilul spre București, dar la capătul podului peste Dunăre un maior iugoslav l-a oprit, cerîndu-i o autorizație specială pentru părăsirea orașului. Lipsindu-i documentul pretins, ministrul s-a reîntors la Belgrad, unde a fost convocat urgent la Pre-

ședința Consiliului de Miniștri. Acolo s-a întreținut cu generalul Dušan Simović, timp de un ceas încheiat. Apoi, însoțit de un ofițer din garda palatului, Avacumović a plecat din nou cu automobilul spre frontiera cu România, sosind la București la 28 martie 1941, orele 7,30. [21])

Ideea că artizanul loviturii de stat de la Belgrad, prin ministrul Iugoslaviei la București, i-a transmis lui Ion Antonescu un mesaj confidențial se impune. Este foarte posibil ca mesajul în speță să-i fi parvenit generalului român împreună cu buletinul informativ S.S.I. În condițiile cînd legăturile telefonice și telegrafice ale Iugoslaviei cu exteriorul erau întrerupte, buletinul în speță, în partea finală, nu putea fi întocmit decît pe temeiul relatărilor unui martor ocular al evenimentelor. De acum, de vreme ce M. Petrović revenise la București mai demult, acest martor ocular nu putea fi altul decît Avacumović. Și nu ar fi exclus ca atitudinea ulterioară a conducătorului statului, înaintea altor rațiuni, să fi fost determinată de mesajul primit de la Belgrad.

În aceeași dimineață a zilei de 28 martie, trupele iugoslave de la frontiera cu România s-au retras la 15 km în interior,[22]) temerile comandanților militari din țara vecină fiind explicabile : abia se împlinise o săptămînă de la data cînd guvernul român coborîse ambasada de la Belgrad la rang de legație. [23]) Tot atunci, Wilhelm Keitel l-a abordat telefonic pe Erik Hansen și i-a ordonat să solicite a audiență generalului Ion Antonescu, spre a-i cere participarea românilor la intervenția preconizată. Hitler își pierduse răbdarea așteptînd o reacție, care nu se mai producea, de la București. Între altele, din punct de vedere german, ar fi fost de dorit ca românii să treacă Dunărea prin surprindere și să atace pe ambele maluri ale fluviului, dinspre Porțile de Fier către Belgrad. [24])

Cînd Erik Hansen a sosit la Președinția Consiliului de Miniștri, Eugen Cristescu pleca. Primit în audiență, generalul german s-a trezit în fața unui refuz categoric. Motivul : tradiția relațiilor prietenești dintre România și Iugoslavia. Conducătorul statului român i-a încredințat interlocutorului său un avertisment pentru O.K.W. : o intrare a trupelor ungare în Banatul de vest ar fi insuportabilă pentru sentimentele românești. Sztójay bătuse toba, cum Hitler scontase de altfel, dar efectul nu era tocmai cel așteptat. În continuare, amintirile generalului german aduc precizări prețioase asupra unui fapt important în contextul evenimentelor. Referindu-se la Banatul de vest, Ion Antonescu nu a exprimat „revendicări teritoriale". [25])

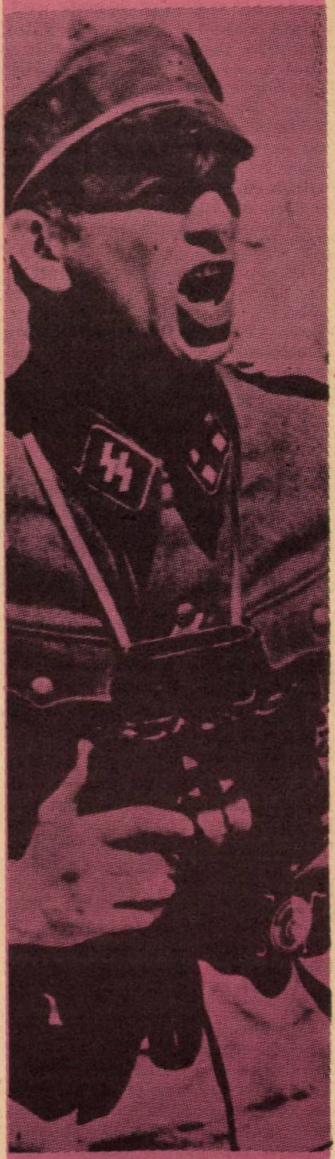

Ofițer S.S. în acțiune

După întrevederea încheiată cu rezultate atît de modeste, Erik Hansen a raportat imediat la Berlin refuzul autorităților românești de a se angaja în invazia Iugoslaviei. Dezamăgirea lui Wilhelm Keitel a fost profundă. În mod deosebit, la O.K.W. a produs alertă poziția românilor față de Banatul de vest. Desigur, puțin îi păsa generalului Keitel cui anume va reveni teritoriul aflat în dispută, dar în planul invadării militare a Iugoslaviei brigăzilor furnizate de Budapesta li se rezervase un loc și un rost. Prin avertismentul românilor, planul perfectat la Berlin a fost parțial dat peste cap înainte de a fi aplicat în practică.

Inițial, cum într-adevăr atestă și Andreas Hillgruber, Hitler dorea ca Banatul de vest să fie ocupat de trupe ungare, care ar fi traversat parțial teritoriul român. În urma opoziției energice din partea României, operațiunea nu se mai putea întreprinde decît cu forțe germane staționate în apropiere de Timișoara.[26]) Obligatoriu prestația ungară trebuia orientată spre alte obiective. Modificarea planului de acțiune trebuia operată cu o urgență extremă. În aceeași zi, cu acordul lui Horthy, generalul de brigadă von Paulus a aterizat la Budapesta, spre a se pune de acord cu șeful statului major general ungar, Henrik Werth. Cu acest prilej, s-a decis transportul diviziilor Wehrmachtului în sud-estul Ungariei și alte detalii ale viitoarei colaborări militare.[27])

Spre seară s-a reîntors la Berlin și ministrul Sztójay, cu o scrisoare de răspuns a amiralului Horthy, fiind primit de Hitler la orele 19,45. Hitler a afirmat că nu avea în Balcani decît doi prieteni, Ungaria și Bulgaria, și i-a reiterat interlocutorului său intenția Germaniei de a susține pe Horthy în problema ieșirii la Adriatica. „Istoric — a insistat Führerul — Germania și Ungaria au fost totdeauna pe aceeași parte". Chestiunea ieșirii la Adriatica s-ar fi putut rezolva, de comun acord, printr-un pasaj în apropiere de Zagreb. În rest, pretențiile teritoriale ungare rămîneau în picioare.[28]) Din nou, România n-a fost invocată.

Ulterior, străină de tîrgul pertractat la Berlin, România și-a precizat poziția și la nivel

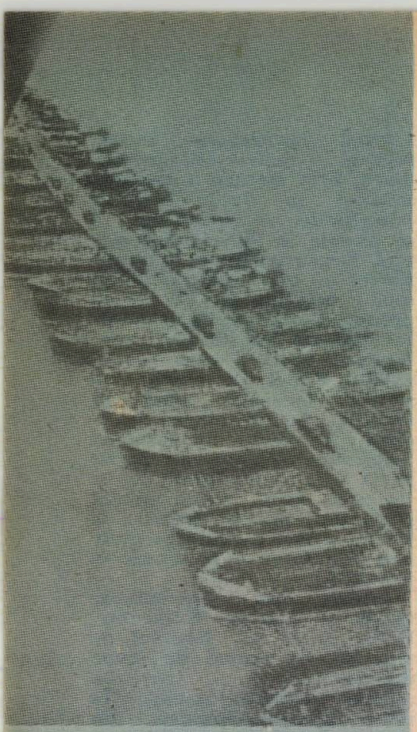

Trupe germane trec Dunărea pe un pod de vase, martie 1941

diplomatic. „...poporul român — **afirma reprezentantul României într-o convorbire cu ministrul Italiei la București, Pellegrino Ghigi** — a fost un popor care a avut decența actelor sale internaționale... Cred că nu este demn ca România să aibă o acțiune militară împotriva Iugoslaviei, în aceste împrejurări, cînd alianța noastră cu Iugoslavia abia a încetat...". [29]) **Iar atunci cînd Pellegrino Ghigi a observat că Ungaria, dimpotrivă, ar putea participa la agresiunea în speță, același reprezentant i-a oferit un răspuns tranșant :** „Fără îndoială că Ungaria poate face ceea ce crede ; un singur lucru trebuie să se știe : că nu îngăduim ca Banatul de vest să fie ocupat de trupele ungare. Dacă Banatul de vest ar fi ocupat de trupele ungare, atunci trupele noastre vor intra în Banat și îl vor ocupa, după ce acțiunea a fost desfășurată împotriva Iugoslaviei.... pentru că populația românească de acolo nu poate să fie din nou pierdută, tot în favoarea Ungariei". [30])

Era vorba despre teritoriul disputat între România și Iugoslavia la Conferința de pace de la Paris, în 1919. El a fost atribuit Iugoslaviei, soluția fiind acceptată la București, unde nu s-a mai deschis niciodată această problemă. Fiind limpede faptul că în eventualitatea anunțată autoritățile românești nu urmăreau anexiuni teritoriale, ci doreau să evite tragedia unei populații de origine etnică românească, care a supraviețuit pînă în zilele noastre, bucurîndu-se astăzi în Iugoslavia prietenă de drepturi naționale și cetățenești.

Dar o asemenea atitudine, la urma urmelor, trebuia să aibă o motivație temeinică. Dacă admitem părerea că Ion Antonescu a refuzat să angajeze armata română în invazia din Iugoslavia sub presiunea opiniei publice, lucrurile ne apar considerabil simplificate.

29–31 martie 1941 : Preparative

Măsurile românești s-au limitat la a ordona grupului de forțe dispus în apropierea hotarului cu Iugoslavia — 5 batalioane de infanterie, 4 divizioane de cavalerie și 2 baterii de artilerie — doar „măsuri pentru paza frontierelor, asigurarea navigației și împiedicarea sabotajelor pe Dunăre". [31]) **La fel, a doua zi s-au ordonat măsuri pentru împiedicarea unor debarcări pe malul românesc al marelui fluviu.**

În schimb la Berlin, în aceleași momente, Hitler aproba detaliile planurilor de invazie a Iugoslaviei, iar la Budapesta se încheiau convorbirile dintre generalii Friedrich von Paulus și Henrik Werth. Ungaria, sedusă de promisiuni, se angaja să participe la operațiuni nu cu șase, ci cu zece brigăzi. Nici în Iugoslavia, guvernul care anulase nefasta angajare a țării în îndeplinirea prevederilor pactului tripartit nu a stat cu mîinile în sînt. În ultima zi a lunii martie, Dușan Simović a purtat convorbiri cu generalul britanic John Dill, sosit intempestiv la Belgrad, în timp ce corpul expeditionar englez încheia debarcarea în Grecia. Încăpățînat, urmărindu-și propriile scopuri, fără să ia în seamă sacrificiile care ar fi rezultat, Winston Churchill le cerea iugoslavilor să cadă în spatele neprotejat al trupelor italiene din Albania, implicate atunci în operațiuni nu tocmai încununate de succes împotriva Greciei. [32]) **Însă Iugoslavia se afla sub sabia mult mai ascuțită a Wehrmachtului și îndemnul, firesc, nu a fost luat în considerație. La București, neutrala espectativă persistă, împotriva oricăror presiuni.**

1–2 aprilie 1941 : Un intermezzo confuz

În prima zi a lunii aprilie, la orele 18,15 un remorcher iugoslav, avînd în trena sa patru șlepuri, s-a angajat în rondou și a acostat în portul Milanovat. Manevra, supravegheată atent prin binocluri, li s-a părut suspectă militarilor germani de pe malul nordic al fluviului. Dar delegatul M.St.M. român, de acord cu un reprezentant al M.M.G. din România, a considerat că „intervenția prin foc nu poate fi îndreptățită decît în caz de vădită intențiune de sabotaj". [33])

Mai mult decît poziția inflexibilă a lui Ion Antonescu, pe germani îi îngrijora atitudinea opiniei publice românești. După masivele amputări teritoriale ale țării, pe fondul unui profund sentiment de frustrare, indiferența față de nenorocirile altora ar fi fost cît se putea de firească. Cu toate acestea, evenimentele de la Belgrad erau privite la București cu bunăvoință și compasiune. O trecere în revistă a presei bucureștene din 2 aprilie 1941, din acest punct de vedere, era edificatoare. Evenimentul însera în prima lui pagină portretul noului rege al Iugoslaviei, Petru al II-lea. Născut la 6 septembrie 1923, monarhul era încă un copil și sumara sa biografie, ca și în Timpul sau Universul, sublinia pasiunea sa pentru sport. „În momentele grele ale zilelor de astăzi", observa un articol protocolar din Unirea, sarcina fiului lui Alexandru I Unificatorul nu va fi dintre cele ușoare. Iar Curentul consemna un gest al mi-

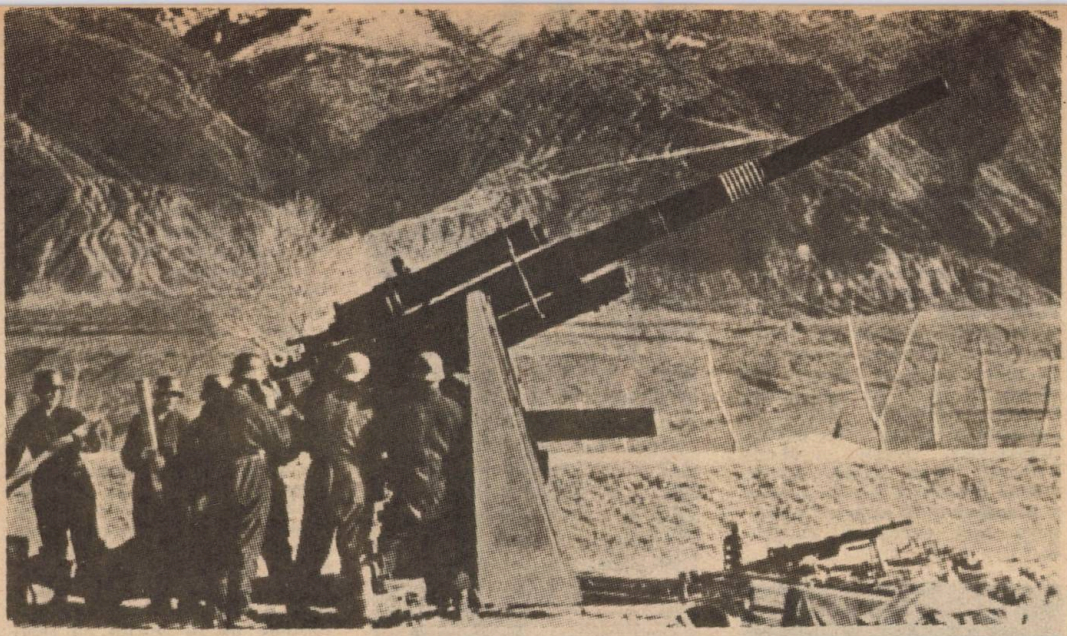

Artilerie a.a. germană la frontiera dintre Bulgaria și Iugoslavia

nistrului Avacumović : cu prilejul încoronării noului rege, reprezentanții coloniei iugoslave din București, în frunte cu Alexandru Gavrilovici, au fost primiți la legația de pe calea Dorobanți nr. 34.

Un sondaj mai adînc, sub crusta efemeră a cuvîntului tipărit, dezvăluia și altfel de fapte. „Evenimentele din Iugoslavia, în măsura în care acestea nu se situează pe linia politică a Axei — menționa un raport al ministrului plenipotențiar Hermann Neubacher din 2 aprilie — nu au rămas fără influență asupra cercurilor românești". Iuliu Maniu și-ar fi exprimat nu demult convingerea că Germania va pierde războiul și că pozițiile Wehrmachtului în Balcani, în fața unui posibil front comun al Iugoslaviei, Greciei și Turciei, nu sînt dintre cele mai sigure. În același timp, propaganda antigermană desfășurată de comuniști a început de la o vreme să se exprime pe terenul intereselor românești naționale, ceea ce îi întărește considerabil audiența. Relațiile dintre români și grupul etnic german erau în continuă deteriorare. De asemenea, la nivelele inferioare ale autorităților, se putea constata o atitudine tot mai ostilă față de germanii din Reich. Raportul a fost expediat de la Legația germană la orele 15,30 și a ajuns la Berlin în mai puțin de un ceas, [34]) în timp ce generalul Walther von Brauchitsch, șeful trupelor de uscat ale Wehrmachtului, îmbarcat într-un tren special, se afla în drum către România.

3 aprilie 1941 : O hotărîre confirmată

Walter von Brauchitsch a sosit la București în dimineața zilei de 3 aprilie 1941. Autoritățile românești nici nu fuseseră avizate cu privire la trecerea lui prin țară.

De la Gara de Nord, unde nu se afla nici un reprezentant al autorităților civile sau militare românești, Walther von Brauchitsch a fost condus de Erik Hansen la aeroportul Băneasa. În mașină, șeful misiunii și-a consiliat superiorul să-i facă o vizită scurtă generalului Ion Antonescu, după amiază, cînd va reveni din Bulgaria. Interlocutorul i-ar fi fost recunoscător pentru sfat. Altfel, trecerea sa inopinată prin România s-ar fi developat ca o impolitețe și autoritățile de la București ar fi fost tentate să creadă că li se ascunde ceva. „Aghiotanților mei — ar fi exclamat șeful O.K.H.-ului — nu le-ar fi trecut o asemenea idee prin minte." Încurajat, Erik Hansen l-a rugat pe Walther von Brauchitsch să abordeze în întrevedere și problema spinoasă a Banatului vestic. [35])

Cînd s-a reîntors din Bulgaria, respectîndu-și promisiunea, Walther von Brauchitsch l-a vizitat pe șeful guvernului de la București. Întîlnirea a durat numai 20 de minute. Între altele, generalul german s-a mirat că România nu fusese avizată cu privire la atacul în pregătire împotriva statului iugoslav. Apoi, șeful O.K.H. l-a invitat pe Erik Hansen să-l însoțească pînă la Ploiești, mărturisindu-i la o cafea, în trenul special, că discuția a fost cordială. Nu s-a vorbit despre Iugoslavia în mod aluziv, ci în termeni foarte precișI, fiind subliniată necesitatea unei acoperiri a operațiunii spre răsărit. Spre a descuraja o nouă cerere de intervenție, Ion Antonescu a reproșat aliaților săi germani că nu-l informează corect și deplin din punct de vedere politic. În ceea ce privea Banatul de vest, s-a arătat inflexibil, așteptînd în continuare asigurări din partea germanilor că nu va fi pus în fața faptului împlinit. [36])

Documentele românești confirmă mărturia lui Walther von Brauchitsch, transmisă posterității de Erik Hansen. Șeful executivului de la București a respins din nou, categoric, ideea participării armatei române la operațiunile în perspectivă împotriva Iugoslaviei. Cu privire la o posibilă intrare a armatei ungare horthyste în Banatul de vest, Ion Antonescu a declarat : „Aceasta ar provoca un

val de indignare în țară și m-ar sili să intervin, ceea ce ar putea duce la un conflict cu trupele ungurești". [37])

În acest timp Hitler semna la Berlin directiva operativă nr. 26, destinată să pecetluiască destinul poporului iugoslav. Participarea Italiei, Ungariei și Bulgariei, alături de Wehrmacht, la viitoarea invazie era de-acum un fapt hotărît. Tot atunci, în stația de cale ferată Kenali, generalii Janković, Papagos și Wilson, din partea Iugoslaviei, Greciei și Marii Britanii, s-au angajat într-o ultimă tentativă de coordonare a planurilor de apărare împotriva unei agresiuni iminente. [38])

4 aprilie 1941: Dezacord românesc

În opinia publică se înregistrau, în continuare, reacții semnificative. Multe nu au devenit cunoscute în cercuri mai largi, fiind stopate prompt de cenzura presei. Lui Pamfil Șeicaru i-au fost scoase din paginile Curentului două articole. Unul din ele, remarcînd apropierea din ce în ce mai marcată dintre Budapesta și Berlin, în contextul evenimentelor în desfășurare, observa că Ungaria nu îi expulzase pe cetățenii britanici și îi întreba pe germani de ce nu pretind un asemenea gest. Celălalt articol, analizînd criza iugoslavă, își îngăduia să prevadă că o ciocnire între slavi și germani era inevitabilă. [39]) Alte reacții erau consemnate în rapoartele diplomatice sau în cele ale serviciilor secrete de informații. „Știrile din Iugoslavia — specifica o notă circulară expediată de Manfred von Killinger consulatelor germane din Timișoara, Constanța, Galați, Iași și Brașov, precum și viceconsulatului de la Orșova — au dezlănțuit în România o stare de spirit deschis antigermană." În același context, un buletin al Abwehrului, parvenit O.K.W.-ului, semnala faptul că societatea petroliferă românească Petrolblok, fără știrea M.M.G., livrase iugoslavilor 2 000 tone de benzină de aviație. cu cifră octanică ridicată. [40]) În sfîrșit,

Trupe germane trecînd Drava pe un pod improvizat

tot la 4 aprilie 1941, ziarul Credința își anunța cititorii că Iuliu Maniu s-a întîlnit cu ministrul Iugoslaviei la București, Avacumović. În urmă cu patru zile, la 1 aprilie, fusese rîndul lui Avacumović să-l viziteze pe Iuliu Maniu, „pentru a-i mulțumi față de simpatia ce a arătat-o cauzei iugoslave". Totuși prudent, ministrul îl rugase „să contramandeze o demonstrație proiectată (...) în fața legației". [41])

Fără îndoială, pe parcursul acestor insolite întrevederi, Iuliu Maniu i-a încredințat interlocutorului său o copie a scrisorii pe care a adresat-o la 4 aprilie conducătorului statului român. În paginile ei, se exprima o profundă îngrijorare față de evoluția situației din Iugoslavia. [42]) Neamestecul României în conflictul cu Iugoslavia era proclamat „un imperativ național". [43]) Desigur, pe Avacumović gestul lui Iuliu Maniu l-a tușat.

Sigur este că generalul român nu se mai afla în situația de a se opune utilizării teritoriului românesc la startul unor trupe germane, restrînse dealtfel ca număr și pondere în contextul general al desfășurărilor militare. Un asemenea refuz ar fi avut consecințe incalculabile pentru România. Dar participarea armatei române la ostilități a rămas în continuare exclusă. Poziția guvernului de la București a fost transmisă Legației române de la Berlin cu telegrama nr. 25 450. Raoul Bossy a reiterat-o într-o convorbire cu Joachim von Ribbentrop. Cu toate că nu revendica teritorii iugoslave, a avertizat ministrul român, România „nu poate admite în nici un chip ca trupele ungare să pătrundă în Banatul sîrbesc spre a-și constitui un pretins drept întru realizarea unor aspirații potrivnice în totul situației etnice". [44])

Seara, la orele 19,10, personal, Raoul Bossy a transmis telefonic la București o relatare amănunțită a întrevederii sale cu ministrul german de externe. „Am stăruit asupra faptului că împărțirea nefirească a Banatului, care a pricinuit retragerea lui Brătianu de la Conferința de pace — preciza mesajul de la Berlin —, a lăsat o rană în sufletul poporului românesc. Totuși, nu noi deschidem problema Banatului sîrbesc." În urma avertismentului referitor la consecințele unei invazii ungare în teritoriul iugoslav de la răsărit de Tisa, Joachim von Ribbentrop s-a arătat oarecum încurcat. Poate nu era încă autorizat să admită înaintea interlocutorului său iminența unei invazii în Iugoslavia și s-a mărginit la a afirma că țelul Germaniei era acela de a-i izgoni pe englezi din Balcani. „Nu cunosc rolul rezervat armatei ungare — a mărturisit ministrul german de externe —, dar am impresia că tocmai zona din care face parte și Banatul sîrbesc ar trebui, din punct de vedere geografic, să fie atacată de unguri." Cu alte cuvinte, temerile românești erau întru totul întemeiate și Raoul

Bossy a reacționat prompt și energic. Joachim von Ribbentrop a declarat că nu era în măsură să-i ofere un răspuns imediat, dar l-a autorizat pe Raoul Bossy să transmită la București că a luat cunoștință de punctul de vedere al autorităților românești. Ministrul german de externe nu părea informat despre convorbirea dintre Walther von Brauchitsch și Ion Antonescu și ministrul român își consilia superiorii să-l determine pe generalul german să obțină din partea Berlinului un răspuns concludent. [45]) Însă șeful O.K.H. părăsise teritoriul românesc de cel puțin 24 de ore.

5 aprilie 1941 : în ceasul al unsprezecelea

Intervenția lui Arthur Hauffe cu privire la reținerea navelor iugoslave din apele românești, ca și ordinul similar, determinat de alte motive, al lui Ion Antonescu, a întîmpinat o opoziție neașteptată la Ministerul român al Afacerilor Străine. „Socotesc că în nici un caz nu ar putea fi luate măsurile în chestiune — aprecia Alexandru Cretzianu, la 5 aprilie 1941 —, înainte de a ști cîte vase românești se află în apele iugoslave și cît valorează acele vase față de vasele iugoslave reținute de noi. Într-adevăr, măsura luată de noi ar avea ca efect măsuri de reținere din partea Iugoslaviei." Înainte de orice, secretarul general al M.A.S. considera necesară readucerea imediată a navelor românești în apele naționale. [46])

În aceeași zi, Franklin Gunther Mott, ministrul S.U.A. la București, a fost primit în audiență de conducătorul statului român, care l-a asigurat că România, deși aderase la pactul tripartit, nu va ataca Iugoslavia. În rest, fie ce-o fi, își va onora obligațiile asumate și a adăugat, surizînd, parcă unei perspective total ireale : „...chiar dacă va trebui să declare război Americii". [47]) Previziune funestă, care s-a împlinit în ultima lună a anului. Fără să știe că sugestiile lui Winston Churchill, transmise prin generalul John Dill, au fost respinse la Belgrad, șeful guvernului de la București era convins că iugoslavii intenționau să atace trupele italiene din Albania. De asemenea, nu excludea un atac iugoslav împotriva României. Pe fața aceasta a lucrurilor, Ion Antonescu era victima unor zvonuri tendențioase.

Din perspectiva zilelor de acum, este greu de știut din ce s-a nutrit bănuiala împărtășită de Ion Antonescu lui Franklin Gunther Mott și cît de întemeiată putea ea să fie. Multe întrevederi și multe înțelegeri din acei ani furtunoși nu s-au consemnat pe hîrtie. Nici convorbirea amintită dintre Raoul Bossy și Joachim von Ribbentrop nu a fost stenografiată sau rezumată de partea germană. Cel puțin așa ne încredințează britanicii, care au publicat majoritatea arhivelor capturate în Reich. [48]) S-a îndoit cumva ministrul german de externe că va putea lua în considerație demersul ministrului român la Berlin ? Tot ce se poate. Oricum, în următoarele 24 de ore demersul în speță a avut efectul scontat. Probabil s-a parvenit la acest rezultat prin consultarea lui Hitler, care tocmai adresase lui Mussolini un mesaj referitor la data și ora atacului combinat împotriva statului iugoslav.

25 martie 1941. Manifestație antifascistă la Belgrad

În seara zilei de 5 aprilie 1941, românii continuau să întreprindă măsurile necesare în scopul salvgardării intereselor lor imediate. La orele 22, conform recomandării lui Alexandru Cretzianu. cabinetul militar a prezentat o notă care detalia ordinele transmise autorităților portuare. consemnînd totodată numărul și tonajul navelor românești aflate în apele iugoslave. [49]) Hotărîrea va fi luată dimineața. La aceeași oră, la Berlin, Karl Ritter, ambasador cu însărcinări speciale în ministerul de externe german, l-a convocat pe Raoul Bossy și i-a comunicat că, „în cazul unor operații militare posibile cu participarea trupelor ungare, aceste trupe vor rămîne la vest de riul Tisa". În Banatul sîrbesc nu va pătrunde nici un soldat ungur. „Cu ajutorul unei hărți, noi am stabilit cu exactitate teritoriul în cauză — a menționat Karl Ritter. într-un memorandun transmis în ace-

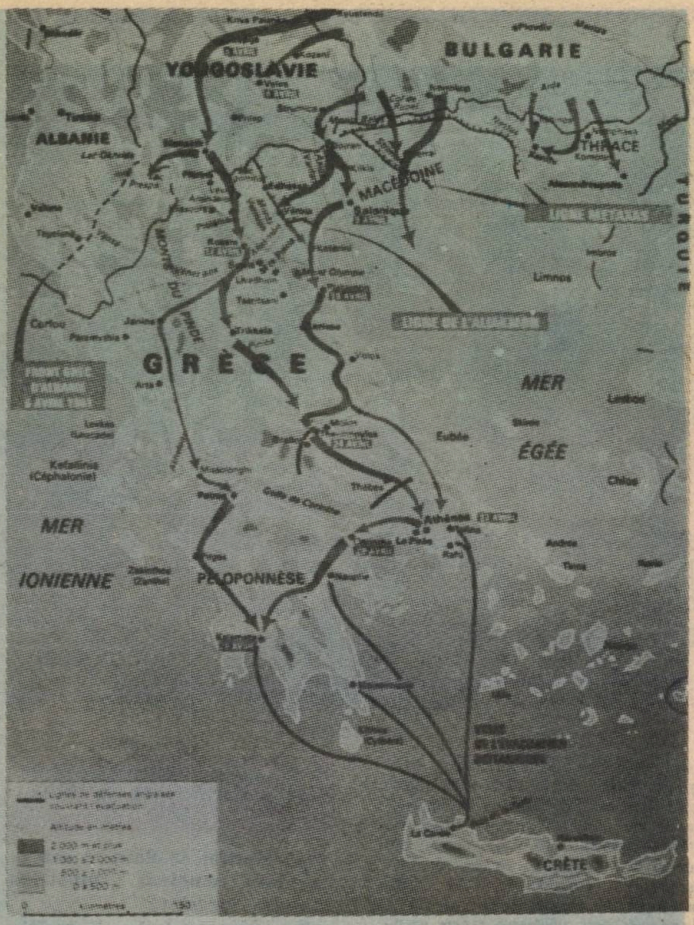

Planul asaltului împotriva Greciei ● Infanteriștii germani în atac, utilizînd mijloace de transport improvizate.

eași seară legației germane din București —, astfel încît orice dubiu asupra conținutului declarației este exclus".[50]) Firește, Raoul Bossy a exprimat mulțumiri speciale la adresa lui Joachim von Ribbentrop și a declarat că va transmite imediat informația generalului Ion Antonescu.

Totuși, ultimul act al zilei nu era încă jucat. La orele 23,30, încă o telegramă a fost transmisă de la Berlin către București, semnată de data aceasta de însuși von Ribbentrop. Între altele, mesajul confirma că avertismentul lui Raoul Bossy a fost într-adevăr luat în considerație. În Banatul în care trăiau 100 000 de români și numai cîțiva maghiari vor intra numai trupe germane. Însărcinatul cu afaceri german de la București, în cazul cînd s-ar fi invocat din nou această spinoasă problemă, trebuia să-i răspundă că temerea sa se baza „pe premise false, deoarece nu se preconiza o intrare a trupelor ungurești în Banat". Însă partea fierbinte a telegramei era chiar primul ei paragraf: „Operațiunea germană împotriva Iugoslaviei și Greciei — anunța Joachim von Ribbentrop — va începe duminică dimineața, la data de 6 aprilie. Simultan cu începerea operației, guvernul Reichului va publica o declarație oficială, explicînd opiniei publice mondiale motivele acțiunii împotriva Iugoslaviei".[51]) Strict confidențial, mesajul trebuia transmis personal generalului Ion Antonescu, a doua zi, în zori, cînd faptul era împlinit.

Nici noaptea dinspre 5 spre 6 aprilie nu a fost dintre cele mai liniștite. La miezul ei, Milan Gavrilović, ambasadorul iugoslav la Moscova, în numele țării sale, a semnat un pact de neagresiune cu U.R.S.S. „Cele două părți contractante — specifica articolul 1 al pactului, destinat să exercite o presiune psihologică asupra germanilor — se obligă să se abțină de la orice fel de atac una împotriva celeilalte și să respecte independența, drepturile suverane și integritatea teritorială a U.R.S.S. și a Iugoslaviei".[52]) În acel moment, armatele 3 și 5 iugoslave erau dispuse pe frontiera cu Albania. Armatele 4 și 7 apărau hotarul nord-vestic, iar armatele 2, 1 și 6, de la Porțile de Fier pînă la confluența Dravei cu Dunărea, erau gata să înfrunte forțele de

invazie din Banatul românesc și sudul Ungariei. În sectorul lor se afla și teritoriul interzis în ceasul al unsprezecelea trupelor ungurești. Pentru iugoslavi, desigur, nu mai avea importanță cine-i ataca din cîmpia din estul Tisei.

6 aprilie 1941 : Prima zi de război

Evident, mesajul lui Joachim von Ribbentrop a ajuns în România la cîteva ore după declanșarea ostilităților. Iată începutul rezoluției așternută pe nota din ajun a cabinetului militar : „Să se execute ce se poate executa". [53]

Într-adevăr, în dimineața zilei de 6 aprilie 1941, la orele 5,15, puternice forțe germane, italiene și ungare, însumînd aproximativ 50 de divizii, au atacat Iugoslavia și Grecia. Planul Marița, întocmit de generalul Friedrich von Paulus și aprobat de Hitler la 13 decembrie 1940, era pus în aplicare într-o formă modificată profund. „Din nou, lovitura a fost dată fără avertisment, în mod laș și perfid — a remarcat Hartley Shawcross, acuzatorul principal din partea Marii Britanii la procesul criminalilor de război de la Nürnberg —, după un procedeu care nu mai surprindea pe nimeni". [54] Împotriva Iugoslaviei, agresiunea a debutat prin bombardamente ale Flotei a 4-a aeriană germană, cu bazele în Bulgaria, împotriva orașelor Skoplje, Niș și Kumanovo. Ljubliana, Zagreb și Belgrad — capitala fusese declarată oraș deschis — au fost atacate de pe aerodromuri germane și ungurești. Pînă la căderea serii, numai Belgradul a îndurat cinci atacuri aeriene masive, purtate cu un total de 484 bombardiere tactice și strategice. Într-o singură zi, în orașul de la confluența Savei cu Dunărea au pierit 17 000 de oameni.

Pe uscat, de pe teritoriul bulgar, Grupul 1 blindat al lui Ewald von Kleist și Armata a 12-a a lui Wilhelm von List au atacat către Niș, Skoplje, Monastir și Belgrad. Din Ungaria, a cărei semnătură pe tratatul de prietenie cu Iugoslavia din decembrie 1940 încă nu se uscase, alături de Armata a 3-a ungară, Corpul 1 motomecanizat s-a lansat într-o străpungere pe direcția Subotica — Novisad. Din Austria și în parte de pe teritoriul ungar, Armata a 2-a a lui Maximilian von Weichs și-a început înaintarea spre Belgrad. Italia a intrat în acțiune după ce a făcut publică declarația lor de război. De pe teritoriul Italiei, Armata a 2-a și-a împins avangărzile spre Ljubljiana, iar armatele 9 și 11 au trecut frontiera albaneză spre Muntenegru și Serbia. Spre sfîrșitul zilei, Divizia 2 tancuri germană a irupt în Valea Strumica, retezarea comunicațiilor dintre Iugoslavia și Grecia fiind aproape un fapt împlinit.

Trupe germane la frontiera iugoslavă ● Avioane de recunoaștere deschid drumul bombardierelor

Din cuprinderea teritoriului românesc, au intrat în acțiune forțe umane insignifiante în raport cu cele desfășurate pe celelalte teatre de operațiuni. În amintirile sale, Erik Hansen afirmă că în zona cataractelor Dunării, încă din timpul nopții s-a perfectat o înțelegere locală în urma căreia artileria terestră și antiaeriană românească era datoare să ajute cu foc atacul întreprins peste fluviu, sub comanda colonelului german Bazing, cu părți din regimentul special Brandenburg. Însă nu a mai fost nevoie de un astfel de sprijin artileristic, acțiunea reușind fără angajarea unor forțe exagerate. [55] Jurnalul de operații al M.St.M.

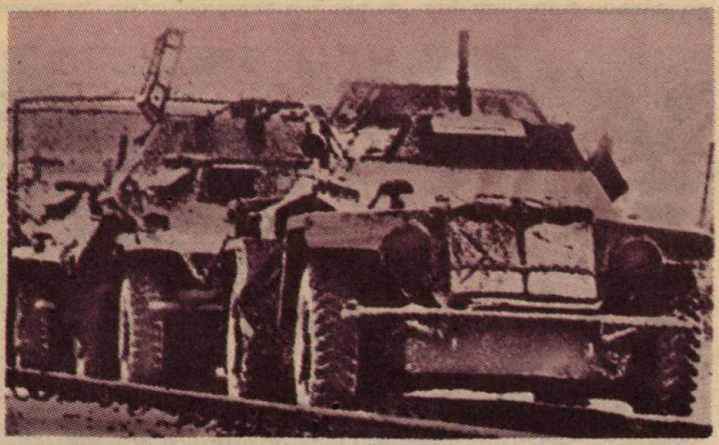

Vehicule blindate înaintează pe terasamentul căii ferate

Ostași iugoslavi în prizonierat

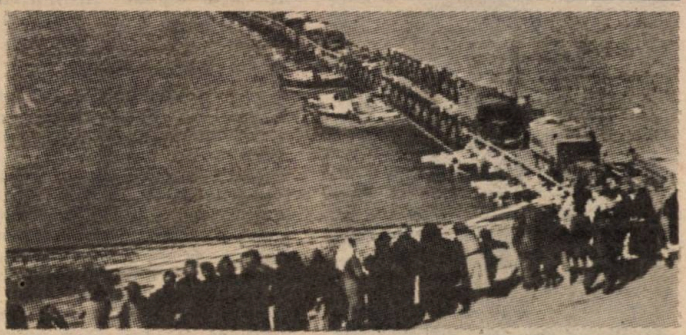

Wehrmachtul pătrunde în Bulgaria

confirmă memoriile fostului șef al Misiunii Militare Germane. Subunitățile regimentului Brandenburg, trecute în zori peste Dunăre, cu două remorchere, două șalupe motogondole și numeroase plute gonflabile, în sectorul Vîrciorova și Gura Văii, au cucerit pînă la orele 8 satul Sip și toate instalațiile canalului Porțile de Fier, precum și înălțimile din proximitățile sudice. Invadatorii au înregistrat numai doi morți și zece răniți. O tentativă iugoslavă de a scoate din uz canalul, blocîndu-l cu șlepuri minate, a eșuat. [56])

În ziua aceea fierbinte, în timp ce Hitler se întîlnea la Berlin cu ministrul italian Alfieri, fără să rostească numele României, alte evenimente au reținut atenția opiniei publice românești. La orele 7, Orșova a fost mitraliată și bombardată cu artileria de iugoslavi. A pierit un om. La orele 14, un avion bimotor iugoslav a lansat trei bombe asupra Aradului, din care una a căzut peste o fermă, provocînd stricăciuni practic neînsemnate. S-au înregistrat cinci răniți, din care doi au murit la spital. La orele 14,30, trei trimotoare decolate din Iugoslavia au bombardat Timișoara, lansînd în total o duzină de bombe, din care cinci nu au explodat. Atacul nu a provocat victime. Spre seară, alt avion iugoslav a lansat șase bombe asupra Oraviței, de asemenea fără să provoace vreo victimă. [57]) Atacurile au determinat o vie emoție în România, insinuînd în opinia publică o sămînță de îndoială care, în parte, a și rodit.

Dar sub crusta întîmplărilor care se petreceau la lumina zilei erau semnalate și fapte în contratimp cu unele aparențe. În aceeași zi, un manifest semnat România care renaște, izvorît din luciditate și cumpănire, proclama un apel la calm : „Nu vă lăsați antrenați, nu putem și nu trebuie să luptăm contra Iugoslaviei, ci contra germanilor cotropitori". Cînd s-a aflat despre dezlănțuirea războiului, studenții de la Universitate, Academia comercială și Politehnica din București au răspîndit la rîndul lor manifeste în apărarea poporului iugoslav. Faptul a fost confirmat și de K. St. Pavlowitch, fost diplomat iugoslav în capitala românească a acelei răscruci le istorie. [58])

7–8 aprilie 1941 – o enigmă : avioane iugoslave ?

În a doua zi de ostilități, a căzut capitala Macedoniei, Skoplje. Armata a 2-a germană și-a continuat înaintarea spre Zagreb, iar Armata a 2-a italiană a traversat cu destule dificultăți trecătorile Alpilor Julieni. La frontiera dintre Iugoslavia și România, de data aceasta, liniștea nu a mai fost tulburată. În schimb, tensiunea provocată de bombardamentele iugoslave lua proporții. Comunicatul oficial al autorităților de la București a fost reținut și demn : „Asemenea acte grave și lipsite de loialitate — menționa principalul lui paragraf — nu pot tulbura conduita guvernului român, fără însă ca aceasta să însemneze libertatea de a ni se atinge onoarea și drepturile". [59] În consecința depistării manifestelor răspîndite prin București, poliția a dispus închiderea unor cămine ale studenților.

La 8 aprilie 1941, avangărzile Grupului 1 blindat german au intrat în Niș, înaintînd apoi prin valea Moravei spre Belgrad. Pe celelalte teatre de operații, intensitatea luptelor nu a slăbit. Misiunea Strafe — pedepsirea prin raiduri masive de bombardament a orașului Belgrad — a continua să producă ravagii și pe 7 și pe 8 aprilie. În umbra succeselor militare, unii din partenerii angajați în brutala invazie începeau să-și definească și țelurile politice. Simptomatic, la Budapesta, ziarul Nemzeti Ujság publica o hartă a zonei de la confluența Tisei cu Dunărea, ca să înțeleagă toți scepticii că Torontalul ar forma, pasămite, o unitate teritorială cu Bačka, prin traversul căreia grăbeau spre sud Armata a 3-a și Corpul 1 motomecanizat ungare. La frontiera dintre Banat și Oltenia tensiunile nu s-au agravat, dar trupelor de pe malul nordic al fluviului li s-a ordonat să înterneze orice monitor iugoslav care va coborî în aval de Baziaș. [60]

În plan politic, la București, în consecința comunicatului oficial din ajun, nu s-a înregistrat decît un fapt inevitabil în împrejurările date : într-o ședință a Consiliului de Miniștri, Alexandru Cretzianu a fost consiliat să se consulte cu departamentul internelor și cu șeful S.S.I., Eugen Cristescu, spre a pune la punct o listă a străinilor care urmau a fi expulzați. O eventuală întrerupere a relațiilor diplomatice cu țara vecină nu a fost invocată. [61] Dealtfel, ulterior, Avacumović și-a regăsit guvernul plecat în exil și în timpul tatonărilor românești în vederea încheierii unui armistițiu cu aliații a mai avut un rol de jucat în raporturile României cu restul lumii.

Pe graniță, ziua s-a scurs într-o liniște relativă pînă la orele 16,25, cînd o baterie iugoslavă instalată în zona pintenului de la vest de Moldova Veche a tras 21 de lovituri de tun asupra navelor românești acostate în port. O secție de 75 mm din Regimentul 37 artilerie a deschis foc în replică, reducînd la tăcere tunurile instalate în vecinătatea castelului Brancović și a ruinelor de la Golubatz. [62] În restul Banatului, autoritățile militare românești erau îngrijorate mai mult de tendința germanilor de a cumpăra masiv alimente pe piața liberă, împotriva convențiilor încheiate, trecîndu-le clandestin peste hotarele țării. Un raport al generalului Gheorghe Potopeanu, datat 8 aprilie 1941, era edificator :

Execuția unor civili în Iugoslavia

Banatul era atunci principalul rezervor de alimente al țării și mai ales în această regiune cerea ministrul român al economiei să fie întărite organele vamale și trupele de grăniceri. [63]

La fel, este demn de remarcat faptul că ziarele de la București încă nu acordau incursiunilor iugoslave în spațiul aerian românesc o importanță exagerată. Deocamdată, a fost reluată o telegramă din ajun a corespondentului din Berlin al agenției italiene Stefani : germanii au luat act de bombardamentele iugoslave în Ungaria, Bulgaria și România, considerîndu-le drept o provocare la adresa membrilor pactului tripartit. Au fost reluate și o seamă de opinii din Messaggero, în spatele cărora se ascundea o intenție certă de a-i atrage pe români în ostilități măcar pe cale propagandistică, dacă demersurile diplomatice eșuaseră. Cu acest prilej, s-a afirmat și tendința de a se opera o distincție între popoarele Iugoslaviei, războiul în curs fiind interpretat și ca un conflict rasial. „Nu Iugoslavia era cel mai autorizat judecător pentru România — scria ziarul roman —, și în nici un caz România nu era cel mai indicat subiect pentru

Partidul Comunist Iugoslav a trecut la organizarea grupurilor de partizani (primăvara anului 1941)

o accentuare a amărăciunii cauzate ei prin recentele sacrificii teritoriale." Ca şi cum guvernul Italiei şi Mussolini, vezi Doamne, n-ar fi avut nici un amestec în sacrificiile invocate ! Atacurile aeriene iugoslave în cuprinsul teritoriului românesc, în concepţia aceluiaşi ziar italian, nu s-ar fi putut explica decît prin duşmănia atavică a slavilor faţă de cei ce nu sînt de o rasă cu ei ! Şi alte baliverne de acelaşi calibru. Adevărul fiind că Iugoslavia se apăra spre absolut toate punctele cardinale şi în situaţia ei orice eroare de apreciere era posibilă. Ceea ce se întîmplase la Timişoara, Arad şi Oraviţa decurgea din situaţia ingrată acceptată de autorităţile de la Bucureşti. „Totuşi, nu înţeleg cum iugoslavii au aruncat bombe asupra acestor oraşe fără a preveni guvernul român — observa enigmatic Constantin I. C. Brătianu — şi mă întreb dacă avioanele care au bombardat au fost într-adevăr iugoslave". [64]) Nu ar fi exclus ca în această întrebare să fi gestat o sămînţă de adevăr. Viitorimii îi era propusă spre dezlegare o adîncă enigmă.

In aceeaşi zi, a sosit de la Milano la Bucureşti, via Viena, scriitorul italian Curzio Malaparte, reporter militar al ziarului Corriere della sera. unul din marii mincinoşi ai celui de-al doilea război mondial. De la Bucureşti va pleca spre Timişoara, spre a-i ancheta asupra desfăşurării evenimentelor pe refugiaţii din Iugoslavia. [65]) Împotriva adevărului, în cartea Kaputt va pretinde că a fost martor ocular al bombardamentelor de la Belgrad, acuzîndu-i pe iugoslavi că n-ar fi avut ceva mai bun de făcut, în ziua dintîi a tragediei lor naţionale, decît să spargă vitrine şi prăvălii. [66]) Totuşi, întîmplarea cu adevărat memorabilă a acestei zile fierbinţi avea să fie cunoscută abia peste ani şi ani. La 8 aprilie 1941, un grup de cetăţeni români a trecut clandestin frontiera, spre a se înrola voluntari în armata ţării vecine. Jurnalul unuia dintre ei, Nicolae Velimir, ne asigură că cei 28 de tineri din Timişoara au participat efectiv la scurta campanie de apărare a Iugoslaviei împotriva forţelor de invazie. [67])

Nici miercuri, 9 aprilie 1941, nu a fost o zi ca oricare alta. Spre seară, la Moscova, cu prilejul unui dineu oferit de ambasada Japoniei, A. I. Vişinski, adjunctul lui Molotov, s-a arătat de o familiaritate neaşteptată cu ministrul român Grigore Gafencu, rugîndu-l să transmită generalului Ion Antonescu dorinţa Uniunii Sovietice de a imprima raporturilor cu România un caracter amical, aşezîndu-le pe un temei de încredere. [68]) Faptul dovedea că refuzul românilor de a se angaja în ostilităţi era apreciat. Departe de a se implica într-o agresiune, România devenise din nou o ţară de refugiu şi adăpost. Mulţi cetăţeni iugoslavi, fugind din calea armatelor, s-au salvat trecînd frontiera pe teritoriul român. Mai tîrziu, la cererea guvernului de la Bucureşti, prizonierii iugoslavi de origine etnică românească, capturaţi de germani şi de italieni, au fost remişi autorităţilor militare din Timişoara. Stabiliţi într-un cantonament din Cîmpia Română, după o scurtă perioadă de întremare, în iunie 1941, li s-a îngăduit să se reîntoarcă la casele lor. Faptul a avut o importanţă mai mare decît i se recunoaşte : în Banatul de vest şi pe valea Timocului, cele mai mănoase regiuni agricole ale Iugoslaviei, recoltele nu au rămas pe cîmp. Deşi ţara vecină a încetat să mai existe ca stat unitar, împotriva agitaţiei unor cercuri politicieniste din România, guvernul de la Bucureşti a refuzat constant să se angajeze în gesturi ireparabile faţă de teritoriile iugoslave locuite de etnici români. Raţiunea de stat a prevalat în continuare înaintea oricărei tentaţii. Semnificativ este şi faptul că regele Petru al II-lea, aflat în exil, într-o memorabilă emisiune a postului de radio Londra, a mulţumit României pentru atitudinea ei. [69])

Lupta popoarelor iugoslave împotriva cotropitorilor, condusă de comunişti, în toţi anii războiului, a avut un ecou dintre cele mai largi în documentele şi presa ilegală editată de Partidul Comunist Român. Mulţi partizani iugoslavi au găsit adăpost şi sprijin pe teritoriul român.

Mulţi comunişti români au trecut clandestin frontiera şi s-au angajat în formaţiunile iugoslave de partizani. S-au consolidat astfel temeliile perpetuării unor raporturi prietenesti între cele două naţiuni, în ciuda vremurilor potrivnice, în conformitate cu tradiţiile convieţuirii lor seculare.

Mihai Pelin

Note

[1]) Andreas Hillgruber, **Les Entretiens secrets de Hitler, septembre 1939 — décembre 1941**, Fayard, Paris, 1969, p. 15.

[2]) Alan Palmer, **L'Ecrasement de la Yougoslavie**, în **Historia Magazine** nr. 18, 22 februarie 1968.

[3]) Arhivele Statului București (A.S.B.), fond Președinția Consiliului de Miniștri (P.C.M.), dosar 335/1941, f. 133.

[4]) G. Călinescu, **Scrisori și documente**, Minerva, București, 1979, p. 95.

[5]) Erik Hansen, Note pe marginea cărții **Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu** de Andreas Hillgruber, Bundesarchiv, Militärarchiv, Freiburg, Bestand N. 229/3 (traducere după copie xerox din fondul documentar al A.M.A.N.).

[6]) * * * **Procesul marii trădări naționale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu**, Eminescu, București, 1946, p. 157.

[7]) A.S.B., fond P.C.M., dosar 481/1941, f. 6—8.

[8]) **Idem.**

[9]) **Idem.**

[10]) A.S.B., fond Ministerul Propagandei Naționale (M.P.N.), secțiunea Presa internă, dosar 702, f. 14.

[11]) Andreas Hillgruber, **Op. cit.**, p. 503—504.

[12]) A.S.B., fond P.C.M., dosar 481/1941, f. 6—8.

[13]) William L. Shirer, **Le Troisième Reich des origines à la chute**, vol. 2, Stock, Paris, p. 284—285.

[14]) Erik Hansen, Doc. citat.

[15]) v. Ion Stanciu, **Situația internă și externă a României în perioada septembrie 1940 — decembrie 1941 în noi surse documentare străine**, în **Revista de istorie**, tom 38, nr. 4, aprilie 1985.

[16]) Andreas Hillgruber, **Cum am scris cartea „Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu"**, în **Magazin istoric** nr. 4/aprilie 1985.

[17]) Erik Hansen, Doc. cit.

[18]) Andreas Hillgruber, **Les Entretiens...**, p. 509—510.

[19]) **Idem**, p. 505—506.

[20]) A.S.B., fond P.C.M., dosar 481/1941, f. 6—8.

[21]) **Idem.**

[22]) A.M.A.N., fond 948, dosar 1062 (Jurnal de operații al Marelui Stat Major, Frontul de Vest), f. 97.

[23]) *** **Politica externă a României. Dicționar Cronologic**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, p. 240.

[24]) Erik Hansen, Doc. cit.

[25]) **Idem.**

[26]) Andreas Hillgruber, **Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutschie-rumänischen Beziehungen 1938—1944**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1954, p. 125.

[27]) Andreas Hillgruber, **Les Entretiens...**, p. 508.

[28]) **Idem**, p. 522—526.

[29]) A.M.A.N., fond 948, dosar 713 (Extrase din directivele și instrucțiunile date de prof. Mihai Antonescu în ședințele comisiilor biroului pății — iunie 1942 ; ședința din 16 iunie 1942).

[30]) **Idem.**

[31]) A.M.A.N., fond 948, dosar 1062, f. 99.

[32]) Alan Palmer, stud. cit.

[33]) A.M.A.N., fond 948, dosar 1062, p. 100.

[34]) *** **23 August 1944. Documente**, vol. I (1939—1943), Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 238—239.

[35]) Erik Hansen, Doc. cit.

[36]) **Idem.**

[37]) *** **Politica externă a României...**, p. 240.

[38]) Leonida Loghin, **Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice. Cronologie**, Editura Politică, București, 1984, p. 73.

[39]) A.S.B., fond M.P.N., secțiunea Presa internă, dosar 917, f. 13—17.

[40]) v. Eliza Campus, **Preludii ale actului istoric de la 23 August 1944**, în **Revista de istorie**, tom 32, nr. 8, august, 1979.

[41]) Arhiva Ministerului de Interne (A.M.I.), fond P.C.M., pachet 2, dosar 369 (Raport asupra activității grupării național-țărăniste și a lui Iuliu Maniu de la 1 septembrie 1940 pînă în prezent — mai 1943 — n.n.).

[42]) *** **23 August 1944. Documente**, vol. I..., p. 239—240.

[43]) A.M.I., fond P.C.M., pachet 2, dosar 369.

[44]) *** **Politica externă a României...**, p. 240.

[45]) Arhiva Ministerului de Externe, dosar 71/Germania, anul 1941, ianuarie—mai, vol. 82, Relații cu România, p. 224—226.

[46]) A.M.A.N., fond 1041, dosar 158, f. 41.

[47]) v. Ion Stanciu, stud. cit.

[48]) **Documents on German Foreign Policy 1918—1945** (D.G.F.P.), Series D., vol. XII, doc. 277.

[49]) A.M.A.N., fond 1 041, dosar 158, f. 12.

[50]) D.G.F.P., Series D., vol. XII, doc. 277.

[51]) **Idem**, doc. 276.

[52]) *** **Relații internaționale în acte și documente**, vol. II (1939—1945), Editura didactică și pedagogică, București, 1976 p. 85.

[53]) A.M.A.N., fond 1 041, dosar 158, f. 12.

[54]) v. Titu Georgescu, **Procesul de la Nürnberg (I), Expunerile introductive ale acuzatorilor principali din partea S.U.A., Marii Britanii, Franței, Uniunii Sovietice**, în **Magazin istoric** nr. 9/1970.

[55]) Erik Hansen, doc. cit.

[56]) A.M.A.N., fond 948, dosar 1062, f. 101—102.

[57]) **Curentul** din 8 aprilie 1941.

[58]) v. William Marin, **Din relațiile mișcărilor de rezistență antifasciste din România și Iugoslavia. Românii n-au lipsit din acest front al demnității și libertății**, în **Magazin istoric** nr. 8/1974.

[59]) A.S.B., fond M.P.N., secțiunea Presă internă, dosar 513, f. 217.

[60]) A.M.A.N., fond 948, dosar 1062, f. 103.

[61]) A.S.B., fond P.C.M., dosar 335/1941, f. 200.

[62]) A.M.A.N., fond 948, dosar 1062, f. 103.

[63]) A.M.A.N., fond 1000, dosar 99, f. 45—46.

[64]) * * * **23 August 1944. Documente**, vol. I.... p. 243—244.

[65]) A.S.B., fond M.P.N., secțiunea Propagandă, dosar 2585, f. 3.

[66]) Curzio Malaparte, **Kaputt**, Le Livre de Poche, Paris, 1961.

[67]) v. William Marin, stud. cit.

[68]) Platon Chirnoagă, **Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice. 22 iunie 1941 — 23 August 1944**, Editura „Carpați", Madrid, f.a., p. 67.

[69]) Radu R. Rosetti, **1942—1943. Țara s-a împotrivit mereu**, în **Magazin istoric** nr. 10/1982.

Poeme de

Nicolae Dan Fruntelată

SCRISORI DIN ATAVIA

Februarie

Noaptea a venit pe la noi
februarie — cap de ciine
ochii lui de ger ne-au privit
intr-un colț al inimii stătea vinătorul
el nu s-a temut
pentru că tocmai sfîrșise
printr-un desen complicat
să ucidă cuvintul lup
il aducea auzului nostru
răstignit și insingerat
atunci l-a simțit februarie
și s-a pus pe lătrat
atunci s-a umplut noaptea
de o pîndă ciudată
eu am inceput să-ți scriu
umbra mea, străbuna mea
vis tirziu aproape viu
a fost odată ca niciodată.

Descîntec

Unde-i floarea soarelui
unde-i sora mea
unde sînt salcimii
unde-s prietenii mei ?
De-o fi de uitare
să crape cuvintele
să se usuce vocalele
să rămînă chipul lor
luminat și ars de dor
iar de n-o fi decît
lungă și lină tăcere
lasă-le pre toate
intristării noastre
clipei care piere
lasă întrebarea
să se stingă iar
unde sînt neunde
glasul meu amar

Vidra

Bate vintu' demăneață
copca Dunării mi-ngheață
și n-am unde mă-nturnare
inema a moarte doare
că nu-s mreană prea vicleană
să-i fac viețîi din sprinceană
că nu-s somn să-i fiu eu domn
să nu-mi pese că mă-ntomn
ci sînt vidra fără nume
care s-a pierdut prin lume
prea vînată ca să scape
'n albele păduri de ape
Bate vintu' demăneață
copca Dunării mi-ngheață
și n-am unde mă-nturnare
inema a moarte doare

Glonț orb

Din cerul sudului a căzut un cocor
ce tristă și absurdă vinătoare
îmi filfiia prin sînge amintirea lui
o, dimineața asta cum mă doare

nu-l pot opri din acest ultim zbor
nu știu cuvîntul care se cuvine
incep să cred că dinadins s-a tras
că glonțul orb mai umblă după mine

prea multă toamnă gîlgîie în aer
în vorbe e prea multă despărțire
s-au tors din lacrimă și ne'ndurări
pentru acei ce sînt, cămăși de mire

în vis eu l-am simțit cum căuta
un sat anume unde să se-aline
incep să cred că dinadins s-a tras
că glonțul orb mai umblă după mine.

Balada cocorului

Pentru tine, pentru tine
iar n-o să mai fie vară
că mi te-au legat în norduri
te-a lovit o stea amară

timpla lumii-nnegurată
iar miroase a pelin
visul ți-e o trudă lungă
iară somnul prea puțin

spune-le, de pot, să uite
și să plece-n steaua lor
să n-audă ce le strigă
singuratul de cocor

e o casă, e o vîrstă
unde numai tu trăiești
ca-ntr-un lagăr al speranței
ca un scurt „a fost odată"
în nescrisele povești

TEZAURUL JAPONEZ de la SHŌSŌIN

Dacă aruncăm o privire pe harta Japoniei, sîntem frapaţi îndată de numele a numeroase localităţi cu rezonanţă istorică. Convulsiile sociale, evenimentele religioase şi ale artelor s-au înscris în memoria aşezărilor omeneşti, strălucitoare uneori prin rămăşiţele lor arheologice, biruitoare alteori asupra timpului prin arhitectura

care a dăinuit. În Japonia, una dintre localităţile cu cea mai veche şi convingătoare forţă de sugestie este Nara. Situată în preajma altor două oraşe importante, Osaka şi Kyoto, Nara a fost, în urmă cu mai bine de 12 veacuri, prima capitală imperială „stabilă" pentru aproape 100 de ani. Pînă la Nara, împăraţii ce urcau pe tron îşi construiau cîte o nouă capitală, părăsind vechiul sediu al palatului imperial, socotit nefast. Pentru Nara s-a ales un loc adecvat, potrivit principiilor geomanţiei chineze din epoca dinastiei Tang (618—907). Modelul de alcătuire a străzilor, perpendiculare una pe cealaltă, alegerea nordului drept poziţie firească pentru palatul suveranului şi a sudului pentru cartierul oamenilor de rînd, înscrierea porţilor în acelaşi concept riguros al punctelor cardinale, precum şi alte detalii de „urbanistică" a vremii, proveneau de la Chang-an, vestita capitală de atunci a împăraţilor chinezi.

Din epoca strălucirii imperiale a Nara-ei (sec. VIII) se mai păstrează cîteva din numeroasele temple budiste. Pentru valoarea inestimabilă în descifrarea gustului artistic al epocii şi al geniului creator al artizanilor niponi, cel mai de seamă vestigiu din Nara rămîne, însă, Tezaurul Imperial de la Shosoin.

Mai fiecare popor îşi are înregistrată, în frumuseţea unor obiecte de artă sau în texte scrise, dimensiunea spiritualităţii sale străvechi pe care a încercat să o ocrotească şi să o perpetueze prin tradiţie. Poate că nici un alt popor nu a păstrat, aşa cum au făcut-o japonezii, într-un spaţiu atît de restrins ca la Shosoin, atîta semnificaţie istorică, bogăţie estetică, încărcătură civilizatorie, grăitoare ca un simbol total al puterii geniului creator nipon.

Ce este Shosoin ? Construcţia reprezintă izbînda unei arhitecturi gîndită şi realizată în lemn. Material perisabil prin definiţie, lemnul a constituit în arhitectura niponă singurul element folosit pentru ridicarea palatelor, templelor şi sanctuarelor, a locuinţelor nobilimii şi a oamenilor de rînd. Ne gîndim, de pildă, la uşurinţa prelucrării şi a transportului lemnului în raport cu piatra, la realizarea mai lesnicioasă a unor structuri „uşoare" şi „elastice", mult mai adecvate unui sol zguduit frecvent de seisme, sau la faptul că lemnul se găsea din abundenţă într-o ţară pe trei sferturi acoperită cu păduri, deci era un material relativ ieftin. Totuşi, atunci cînd arhitecţii concepeau construirea unei clădiri importante, vreun templu budist sau vreun palat, alegerea soiului de lemn se făcea cu grijă. De preferinţă se căutau esenţele dure, rezistente la eroziunea timpului, sau cele care dezvăluiau pe secţiune o structură frumoasă, un „miez" în care fibrele trunchiului să se orînduiască într-un desen semnificativ, abstract, sau asemănător caligrafiei ideogramelor ; le stăteau la îndemînă pinii, cedrii, chiparoşii, criptomerii.

Construcţia ce adăposteşte tezaurul imperial Shosoin este simplă, ca formă, asemănătoare magaziilor ataşate fiecărei gospodării, destinate în mod obişnuit depozitării alimentelor, obiectelor de preţ, hainelor etc. Asemenea magazii s-au construit mereu şi s-au modelat apoi, începînd cu sec. XVIII, în stilul arhitectural denumit azegura, adică al caselor-depozit. Structura la Shosoin e alcătuită pe un schelet din 40 de stîlpi masivi sprijiniţi pe suport de pietre. La înălţimea de 3 m deasupra solului, pe stîlpii menţionaţi, stă aşezată construcţia propriu-zisă. Faptul că întregul efafodaj se află deasupra pămîntului conferă construcţiei un aspect de suplete, dar dezvăluie în acelaşi timp gîndirea arhitecturală niponă de la acea vreme, în fapt o reminiscenţă moştenită prin tradiţie, a modalităţii de a se construi în zone lacustre. Poporul japonez s-a format şi din elemente migrate în neolitic din mările sudului (populaţii malaieziene şi polineziene) obişnuite să locuiască în asemenea regiuni. Avantajele sînt uşor de sesizat pentru Japonia, unde umezeala e destul de prezentă, ţara fiind supusă capriciilor climei musonice, bînduită de uragane, taifunuri, şi copleşită de un regim pluvios abundent. În plus, ridicarea pe piloni a caselor ferea construcţiile de dăunători biologici (carii de lemn, rozătoare etc.).

Forma dreptunghiulară, alungită, cu dimensiunile 33,1/9,4 m, a Shosoin-ului rezultă din alcătuirea simplă a celor patru pereţi. Fiecare perete e construit din bîrne groase de lemn, tăiate triunghiular pe secţiune şi îmbucate la colţuri cu măiestrie în aşa fel încît să realizeze o încrucişare de lemn pe lemn. Deşi partea din afară a peretului apare ondulată — buştenii rămîn nefasonaţi la exterior — înăuntru lemnul este neted, chiar lucios, perfect finisat. Amănuntele de tehnică a construcţiei nu sînt de prisos, ele au scopul de a uşura înţelegerea unuia din mecanismele de protecţie a clădirii, căci pe-

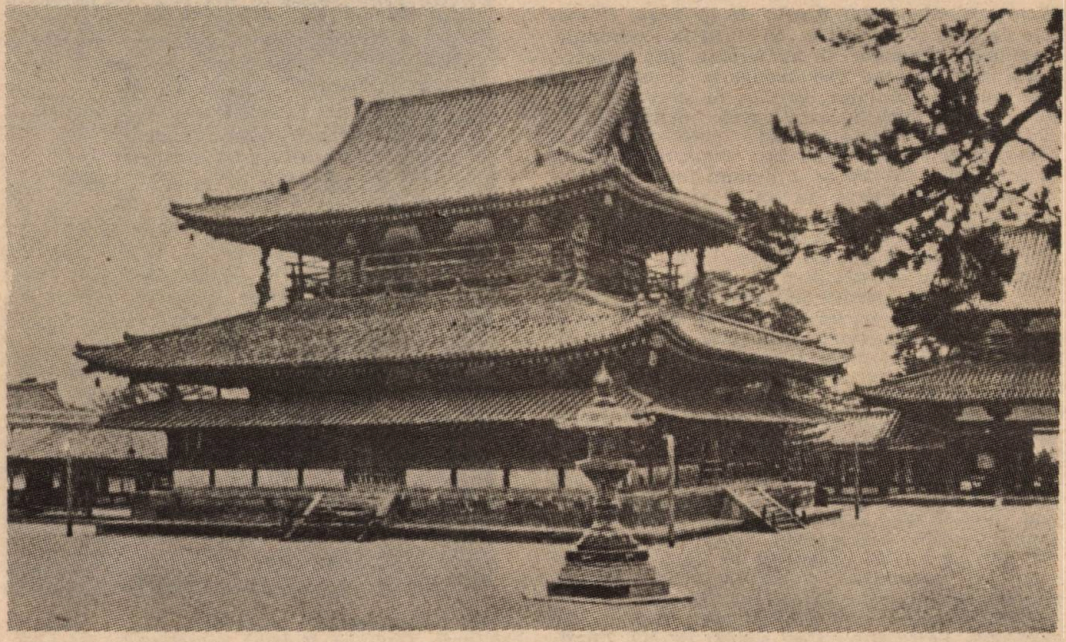

reţii devin astfel izotermi. Circulaţia aerului din afară înăuntru şi invers se face liber prin spaţiile minuscule dintre bîrne, ceea ce permite buna aerisire şi uscăciune din interior ; mucegaiul, una din ameninţările posibile, nu se mai dezvoltă. În caz de ploaie sau de vreme umedă, lemnul trunchiurilor se dilată, obturind şi cele mai mici spaţii din perete, iar interiorul rămîne uscat. Această tehnică a ocrotit sute de ani valorosul tezaur din cele trei săli de la Shosoin. O singură dată pe an, pentru cîteva zile, se procedează la aerisirea clădirii, perioadă cînd scara şi veranda stau deschise. Tot atunci, tezaurul este accesibil unui număr foarte restrîns de vizitatori, în principiu specialişti, cercetători de artă, istorici.

Clădirea Shosoin-ului, cu cele trei porţi ale sale de la intrare, dintre care două au cîte un nivel, iar a treia două nivele, se află situată în apropierea Marelui Templu de Răsărit (Todaiji), iar grija constructorilor din sec. VIII a fost aceea de a armoniza înfăţişarea simplă a contururilor ei cu peisajul natural din jur, echilibrînd volumele şi topind formele într-un întreg coerent, potrivit unei estetici ce avea să se limpezească mai tîrziu în cîteva principii fericit particularizate. Ne referim îndeosebi la pasiunea pentru natură (mono no aware), la simplitatea elegantă (sabi) şi la gustul pentru linişte, pentru calmul senin (wabi).

Prilejul favorabil construirii unui asemenea depozit de obiecte de artă s-a ivit ca o necesitate atunci cînd, în anul 752, a avut loc unul dintre cele mai spectaculoase evenimente budiste din istoria veche a Extremului Orient, şi anume, ceremonia de dezvelire şi sacralizare a statuii din bronz, cunoscută sub numele

Marele Buddha (Đai Butsu) de la Nara. Obiectele de artă şi de cult ce au slujit la ceremonie, veşmintele bonzilor şi numeroase alte obiecte, după festivitate au fost depuse la Shosoin.

O scurtă incursiune istorică în trecut se impune de la sine. În acea epocă, denumită era Tempyo (725-794), aparţinînd perioadei Nara, suverani ai Japoniei au fost împăratul Shomu (a trăit între 701-756 şi a domnit între 724-749) şi împărăteasa Koken (a trăit între 718-770 ; a domnit prima oară între 749-758 şi a doua oară, sub numele Shotoku, între 764-770). Shomu, budist înflăcărat, a dat un decret în 741 prin care hotăra să se construiască în fiecare provincie cîte un templu principal (Kokubunji) şi cîte o pagodă cu 7 nivele, iar la fiecare templu să se afle 10 cópii ale Sutrei Lotusului (Hokke-kyo). Shomu însuşi s-a delectat copiind în litere aurite texte aparţinînd acestei sutre. Acelaşi decret stabilea ca la Nara, în capitală, să se înalţe un templu, ca sediu şi cartier general al budismului, devenit religie de stat în Japonia, templu dedicat lui Buddha Lochana (în japoneză, Roshana). Acesta a devenit Todaiji. El s-a mai numit şi Marele Templu Kegon deoarece era centrul sectei Kegon, una dintre cele mai importante 6 secte budiste din Nara (Hosso, Ritsu, etc). Kegon îşi baza doctrina pe Sutra Avatamsaka ce pretindea că Shaka (Shakyamuni), Buddha istoric, este doar o manifestare a cosmicului şi omniprezentului Buddha Roshana (în sanscrită, Vairocana). Deşi fondat în 743, lucrările templului au început în 747, iar marea sală menită să adăpostească statuia lui Buddha a fost terminată în 751. Au mai fost necesari alţi 10 ani pentru a desăvîrşi decoraţiile ornamentale.

În totalitatea sa, Todaiji constituia un ansamblu uriaş de mai multe construcţii (circa 30) înmănunchiate într-un amplasament de formă pătrată, avînd 500 m pe latură. Printre construcţiile importante de atunci menţionăm Kondo

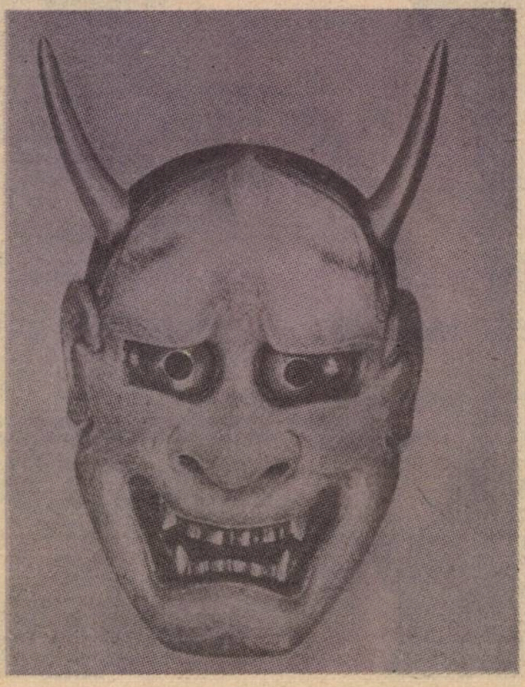

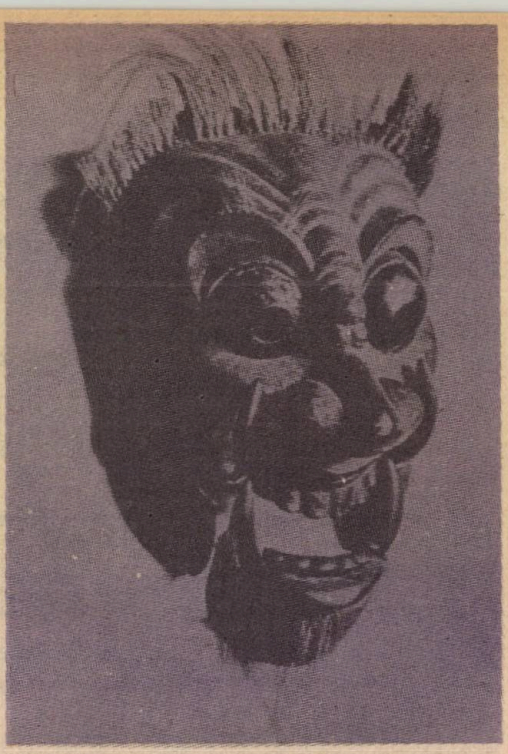

(Sala principală), to (pagodele), Kodo (Sala de lectură), Chumon (Poarta principală), Nandaimon (Poarta de sud), Hokkedo (Sala Lotusului), diferite alte capele, oratorii, oficii, precum şi Shosoin. Sala principală se mai numea şi Daibutsu-den. Ea avea iniţial 46 m înălţime şi 94 m lungime. De-a lungul timpului a ars de două ori, dar o fost reconstruită în 1190 sub auspiciile lui Minamoto Yoritomo (1147-1199), cu fonduri adunate din întreaga Japonie. Ultima restaurare a avut loc în 1709. Ceea ce a rămas astăzi, deşi e doar 2/3 din clădirea originală, ca dimensiune este încă cea mai mare construcţie de lemn aflată sub un singur acoperiş din lume. Ea are la intrare un lampion octogonal (hakkaku-doro) alcătuit din panouri de bronz ajurat, ilustrat cu chipuri de muzicieni (onjo-bosatstu). Sala Lotusului adăposteşte o statuie din argilă a lui Brahma (în japoneză, Bonten). La Marea poartă de sud se află două figuri gigantice de paznici, impresionante atît prin înfăţişare cît şi prin dimensiune. Statuile au fost create în 1203 de celebrii sculptori Unkei şi Kankei, cu ajutorul altor doi sculptori şi a 16 asistenţi. Paznicii măsurînd 8,6 m în înălţime, sînt identificaţi cu Kongo Rikishi cu vajra în mînă (vajra era un sceptru sacerdotal sau un fulger purtat de făpturile fantastice ale mitologiei indiene). Statuile din argilă erau intens colorate, mîinile în cafeniu, panglicile ornamentale în alb, pielea în roşu, hainele în nuanţe diferite, inclusiv în auriu. Tot la Todaiji se află turnul cu clopot imens, avînd două porţi păzite de un Nio sculptat în sec. XI.

Încă din anul 735 împăratul Shomu, mîhnit de epidemia de variolă care a secerat numeroase vieţi, s-a hotărît să ridice o statuie lui Buddha Roshana, pentru a obţine îndurarea sfîntului. O răscoală din vestul ţării, dar şi alte cauze, au amînat realizarea proiectului pentru cîţiva ani. O primă statuie începută în 744 a

trebuit să fie abandonată. În 747 s-a început lucrul la altă statuie sub supravegherea unui sculptor descendent coreean ; statuia de bronz aurit a fost terminată în 749. Ea avea peste 16 m înălțime și îl reprezenta pe Roshana așezat pe un lotus gigantic drept piedestal. Haloul din jurul personajului principal era și el enorm, acoperit cu statui mai mici (Buddha, Bodhisattva, alți sfinți), în timp ce petalele lotusului erau gravate cu scene din cele 25 de înfățișări ale existenței, cu chipuri de făpturi celeste și pămîntene, toate aflate în adorație față de figura centrală. Aurirea s-a făcut cu metal descoperit pentru prima oară în Japonia, la Mutsu. Statuia a suferit în timp cîteva degradări, mai ales din pricina incendiilor. Capul a fost refăcut în sec. XVI. Ceremonia dezvelirii statuii a avut loc în 752 în timpul domniei împărătesei Koken. Fostul împărat Shomu, între timp abdicat (749), se călugărise sub numele Shami Shoman. Eveniment de seamă, ceremonia a adunat la Nara, se spune, mii de călugări budiști și adoratori veniți din întreaga Japonie, dar și din China, Coreea, India, și Asia centrală. Călugări porniți din vreme, chiar cu multe luni de zile înainte de ceremonie, au străbătut spații imense, îndurînd greutățile celebrului Drum al Mătăsii, călătorind în caravane amenințate de primejdii din cele mai diferite. După 552, acceptat în mod tradițional ca an al introducerii oficiale a budismului, la două veacuri distanță, Japonia devenea, pentru o scurtă perioadă, capitala budismului. Nara era pregătită pentru marea sărbătoare cum nu se putea mai bine. Împărăteasa a organizat așezăminte de milostenie și de tămăduire a celor bolnavi. O legendă pretinde că însuși Buddha s-a deghizat într-un lepros și a mers să se lecuiască într-una din bolnițele împărătesei.

Ceremonia s-a desfășurat în Marea Sală, decorată orbitor de la tavan pînă la stîlpii de susținere, cu risipă de ornamente, podoabe, flamuri aurite, candele care luminau altarele și nișele. În centrul sălii se afla, bine înțeles, statuia lui Buddha. Au avut loc diferite ritualuri

presărate cu dansuri, acompaniate de muzică provenită din diferite părți ale Orientului, din India, Annam, China, Coreea, Japonia. Fostul împărat Shomu s-a așezat, fapt neobișnuit, cu fața îndreptată spre nord, spre statuia lui Daibutsu (Marele Buddha), ca un supus față de suveranul său. De regulă, împărații niponi ședeau numai cu fața spre sud, spre oamenii de rînd. Mai mult decît atît, la ceremonie, Shomu s-a declarat „slujitor al celor Trei Tezaure ale Budismului". Nicicînd, în viitor, vreun alt împărat nu se va mai umili astfel față de biserică.

Imediat după ceremonie și după toate festivitățile adiacente, întreaga recuzită (obiecte de cult, panouri decorative, obiecte de artă etc.) a fost depozitată la proaspăt construitul Shosoin. Acestui tezaur, și așa destul de bogat, i s-au mai adăugat în 756, imediat după moartea lui Shomu, obiectele sale personale, atît cele din timpul ceremoniei din 752, cît și cele folosite de el zilnic. Donația a făcut-o împărăteasa consoartă Komyo Kogo (701-760) împreună cu un catalog (inventar) care s-a pierdut, căci 12 secole mai tîrziu a fost necesară o nouă înregistrare a obiectelor. La moartea lui Komyo s-au adus și obiectele ce i-au aparținut.

Astfel constituit, tezaurul de la Shosoin are un conținut extrem de variat, exotic, numărînd peste 3000 de obiecte din sec. VIII și chiar dinainte. Shosoin este ilustrativ pentru zestrea de artă a erei Tempyo, epocă de aur a artei budiste în Japonia. Dar nu numai atît. Tezaurul este la fel de reprezentativ pentru arta creată la distanțe mari de Japonia, căci printre obiectele existente unele provin din China dinastiei Tang, altele din India, Persia, Grecia, dezvăluind trăsături estetice ale artei greco-budiste, hinduse, bizantine, persane etc. Unele obiecte create în Japonia imitau cu fidelitate maniera celor străine pînă la imposibilitatea de a le distinge de modelele originale, mai ales de cele chineze sau coreene.

Este dificil de făcut o ierarhizare valorică a tezaurului. Se pare totuşi că cele mai valoroase, prin raritatea lor, ar fi picturile. Există un paravan alcătuit din 6 panouri acoperite cu picturi ce ilustrează frumuseţile feminine ale oraşului Nara, plimbindu-se într-un crîng pe sub pomi. Lucrarea este realizată sofisticat, după modelul chinez al dinastiei Tang, culorile aplicate sînt delicate, atît pentru chipuri, pielea miinilor, cît şi pentru căptuşeala mînecilor de la kimonouri. Păsările pictate stau în pomii înfloriţi, dar se răsfaţă şi pe îmbrăcămintea doamnelor de la curte. Figurile feminine respectă idealul de frumuseţe chinez, adică sînt rotunde, plinuţe, cu sprîncenele bine creionate, cu obrajii rotofei, prosperi, cu ochii oblici şi gura mică, buzele intens roşii, iar bărbia şi gîtul cărnoase. Coafurile sînt îngrijite. Hainele, larg desfăcute, poartă podoabe originale de o bogăţie decorativă uimitoare. E o pictură de peisaj, cu oameni şi animale în acelaşi timp. Se mai găseşte, de asemeni, un rulou cu subiect religios pictat în maniera e-ingakyo, datînd din sec. VIII, reprezentînd reincarnările lui Buddha. Alte panouri pictate, mai mici, vreo 100, redau în vechiul stil chinez sau în cel coreean Kudară, peisaje, palate, copaci, vegetaţie, flori, păsări. Pe un stindard religios, un Bodhisattva aşezat

este pictat în linii simple din tuş. Picturi se mai întîlnesc şi pe instrumentele muzicale, îndeosebi acelea de tip biwa, cu peisaje montane, la fel ca şi pe cutiile de lac.

Obiectele meşteşugite în tehnica lacului (uscat) sînt excepţionale. Se găsesc cutii de forme şi mărimi diferite din lac aplicat pe lemn, bambus, stofă sau piele. Tehnica rafinată a lacului este prezentă prin cîteva dintre tipurile particulare : hyomon (cu includerea foliilor de aur), raden (cu sidef), yushoku sau mitsuda-e (cu desene în ulei colorat) sau rantai (lăcuire a unui suport de nuiele împletite). Lacul mai era folosit la acoperirea instrumentelor muzicale, iar pe fondul de lac se incrustau desene în aur, argint, perle, ulei. Motivele desenelor, de o eleganţă desăvîrşită, redau flori, păsări, pomi, chipuri omeneşti mitologice şi legendare, sau animale fabuloase, imaginare (phoenicşi, dragoni). Toate aceste obiecte din lac de la Shosoin aveau să inspire pe artiştii de mai tîrziu în creaţia lor. Un exemplu ar fi sculptorul Kiuchi Kihachi (1827-1902). Printre cei care au restaurat vasele de lac de la Shosoin şi care au avut astfel prilejul să studieze tehnica lor străveche a fost artistul în lac Matsuda Gonroku (n. 1896).

Ţesăturile păstrate în tezaurul de la Shosoin oferă o varietate uimitoare de mătăsuri, voaluri, textile vopsite prin diferite tehnici (prin pictare, prin imprimare, cu ajutorul cerii) încă în uz şi astăzi, brocarturi, eşarfe, centuri, papuci etc. Ţesăturile din cînepă erau desenate în tuş, cu trăsături viguroase, sigure. Remarcabile sînt ţesăturile de influenţă persană sassanidă, cu desenele lor tipice, foarte caracteristice prin subiect, aşa numita vînătoare de lei, în care patru călăreţi, cu arcuri şi săgeţi, încălecaţi pe cai înaripaţi, sînt aranjaţi în medalion în jurul arborelui vieţii. Marginea circulară a medalionului prezintă un desen perlat, iar spaţiul dintre perle e decorat cu lotuşi sau alte flori. În mod cu totul surprinzător, s-a păstrat în tezaur o placă gravată din sec. VIII destinată imprimării ţesăturilor. Varietatea ţesăturilor poartă denumiri speciale : rokechi (imprimeuri în culori), surimon (imprimeuri în desene), sagara nui (ţesături în puncte înnodate), Kusari nui (ţesături în lanţ), aya (împletituri în mătase), tsugure nui (broderii şi tapiserii), tate nishiki (decoraţii pe lanţ), yoko nishiki (decoraţii pe tramă), ungan (cu motive în degradeuri).

Dintre sutele de obiecte metalice, merită amintite frumoasele oglinzi de bronz, dar chiar şi ustensilele de bucătărie (cuţite, linguri) sau cele agricole (pluguri) pentru valoarea lor documentară. Există vase de argint gravate în special cu scene de vînătoare, sau o tavă de argint aurit avînd ca motiv decorativ un ren. Mai există un vas de cupru aurit cu încîntătoare desene de înţelepţi aflaţi într-un peisaj vegetal. Tot din metal se găsesc 54 de săbii de tipul tachi (sabie dreaptă, lungă, cu ascuţişul pe o singură parte, armă a viitorilor samurai, astăzi doar obiect de artă), datînd din sec. VIII, create probabil de Amakuni din provincia Yamato, celebru făuritor de săbii. Există şi săbii mai scurte de tip katana, cu lama uşor încurbată. Pe feţele lamelor sau pe mînere se descifrează tehnici ornamentale uimitoare, incrustaţii, lăcuiri, ajurări, cizeluri. La Shosoin întîlnim numele a doi meşteşugari în metal, cel al gravorului Ko Kasamaro (incrustat pe un obiect metalic de artă) şi cel al turnătorului Hata Okuni (într-un document scris).

Ceramica este reprezentată de exemplare magnifice, vase în trei culori (san-sai), **verde, galben, alb, caracteristice epocii Tang, venite în Japonia prin statele coreene Silla (Shiragi) şi Po-hai. Obiectele ceramice erau rituale, aşa cum rezultă dintr-o inscripţie aflată pe una din piesele de la** Shosoin. **În afară de această olărie, se mai găsesc şi vase de sticlă.**

De o valoare inestimabilă sînt măştile pentru dansurile Gigaku **desfăşurate la ceremonia din 752. În număr de 164, după unii, sau de 147 după alţii, aceste măşti acopereau în întregime chipul dansatorului.** Gigaku **era un dans sacru originar probabil din Asia centrală (Turkestan), din Tibet sau din India. Lucrurile nu sînt încă pe deplin lămurite. Chipurile măştilor de** Gigaku **reprezintă cel mai adesea fiinţe fantastice, cu nasuri lungi, groteşti şi expresii stranii. Unele dintre ele ilustrează pe Garuda, creatura ciudată, asemănătoare unei păsări care populează mitologia indiană. Trăsăturile chipului sînt exagerate, dramatice, în contrast evident cu figurile senine ale sculpturilor budiste. Dintre măştile** Gigaku, **9 poartă înscrise pe ele numele creatorului lor, Shori no Uonari, iar ca dată de fabricare anul 752, cel al ceremoniei de la Todaiji** (Kaigen kuyo). **Una din cele 9 măşti semnate este din lac uscat, restul din lemn cioplit. Un alt făuritor de măşti** Gigaku **a fost Shori no Tatsugimaro, pictor şi sculptor din clanul Shori no Uonari.**

Printre alte obiecte găsite la Shosoin **ar trebui menţionate ustensilele pentru scris, stemele, blazoanele, uneltele de ceremonie, varietăţile de tămîie şi medicamente, cărţi, hărţi, accesorii pentru cusut, monede, pietre preţioase şi tot felul de alte ustensile utilizate în timpul slujbelor budiste. De o însemnătate fascinantă sînt**

însă cîteva texte caligrafiate de mîna suveranilor. Din caligrafia consoartei imperiale Komyo Kogo s-au păstrat două texte. Primul, intitulat Gaku ki ron (Yue Yi lun) este un rulou scurt de numai 25 cm și 43 de rînduri. Yue Yi era un

fost ministru al statului chinez Yan (Yen) din perioada Regatelor Luptătoare (221 î.e.n.). Textul tratează despre acest ministru. Scrisul reprezintă o copie după textul caligrafului chinez Wang Xizhi (321—379), așadar un exercițiu de caligrafie al împărătesei care semna însă pe rulou cu modestie ca „a 3-a fiică a lui Fujiwara, în ziua a 3-a a lunii a 10-a din cel de al 16-lea an al erei Tempyo" (corespunzător anului 744). Al doilea rulou, mult mai lung, are aproape 6 m și este copia făcută de suverană după Dujia licheng zushu yaolue a scriitorului chinez Du Zheng Zang din perioada dinastiei Sui-tîrzie și Tang-timpurie (sec. VII). Conținutul este un schimb de scrisori cotidiene. În prima jumătate se dezvăluie cunoștințele caligrafice în maniera lui Wang Xizhi, dar în partea a doua împărăteasa a dat expresie stilului personal, despovărat de rigorile maestrului.

Împăratul Shomu a lăsat și el un rulou scris de mîna proprie (zasshu), lung de 21,35 m. Conținutul constă într-o selecție de 145 poeme chineze cu subiect budist, extrase din poemele chineze ale perioadelor Celor Șase Dinastii, Sui și Tang (sec. V — sec. VIII). La sfîrșitul ruloului stă scris : „completat în a 8-a zi a lunii a 9-a din al 3-lea an al erei Tempyo" (731). Stilul dezvăluie influența caligrafului chinez Chu Suiliang (596—659).

Desigur, la Shosoin mai există numeroase obiecte demne de a fi descrise și analizate. Așa, de pildă, un basorelief din marmură, sculptat în manieră bizantină, iscă întrebări la care nu e ușor de dat răspuns. Obiectele de bambus au ispitit pe numeroși meșteșugari ; i-au fost accesibile pentru studiu vestitului maestru în bambus Shono Shounsai (1904—1974) care a funcționat la tezaur ca supraveghetor al acestor obiecte.

aponezii, statornici păstrători ai tradițiilor în artă, s-au folosit de modelele străvechi pentru a da un suflu nou creației contemporane. În perioada Nara, îndeosebi în era Tempyo, s-a conturat „stilul național" al arhitecturii nipone. Așa se explică poate de ce după modelul clădirii Shosoin-ului s-a construit noul Teatru Național (Kokuritsu gekijo) în anul 1969. Dar nu numai japonezii beneficiază de moștenirea lor. E suficient să subliniem faptul că templele din Nara sînt monumente cheie în descifrarea stilului arhitecturii budiste chineze vechi, sau că pictură chineză din sec. VIII nu se mai află nicăieri în lume decît la Shosoin.

Fiind proprietate imperială, Shosoin-ul nu are un program muzeistic obișnuit. Accesibilitatea lui restrînsă a făcut ca asupra conținutului să existe o permanentă incertitudine și să permită speculații. În ciuda inventarelor și a listelor de obiecte înregistrate în timp, dăinuie încă un mister, bine întreținut, de altfel, asupra restului de obiecte existente. Cînd și cînd se petrec pe neașteptate așa-zise „descoperiri", date publicității cu suficientă abilitate pentru a stîrni întotdeauna un interes imens.

Dacă socotim că tezaurul de obiecte de la Shosoin nu e decît o infimă parte din ceea ce s-a creat în epocă, realizăm adevărata bogăție și varietate a preocupărilor artistice din perioada Nara. Maturitatea lor artistică e suficient de convingătoare pentru a ne uimi mereu.

Octavian Simu

KARATE

ARTA NONVIOLENȚEI

Okinawa

Chinezii sînt cei ce au botezat șiragul de insule care șerpuiește între extrema sudică a Japoniei și Taiwan (Formoza), lungul arhipelag Ryu-Kyu, care culminează prin spectacolul natural în insula Okinawa — o șiră pietroasă, montană, uneori terasată, alteori abruptă, o coardă noduroasă lungă de 100 kilometri și lată între 4 și 30 kilometri. Din punctele înalte ochiul vede spre vest Oceanul Pacific, iar spre est Marea Chinei în același timp ; iar spectatorul are sentimentul plutirii pe această nawa = coardă, învăluită de munți pădurоși sprijinindu-se în golfuri și în coaste de corali. Un peisaj spectaculos, dar potrivnic omului ; musonii, uraganele, căldura toridă au solicitat omului de aici multă tenacitate, voință, inteligență și ingeniozitate în muncile sale zilnice. Dar ca peste tot populația insulei a trăit mereu sub spaimele invaziilor și s-au apărat cu mîinile goale ori cu uneltele de lucru. Cotropiți cînd de chinezi, cînd de japonezi, locuitorii insulei au căutat forme de apărare prin arta karate-ului ori ko-budo (sai, bo, nunchaku, kama, tonfa, chimbe, etc.), tehnici secrete care se predau ca o ștafetă de la maestru la ucenic prin școală și viu grai.

Morfologia etnică a insularilor reține aportul japonez ca ultimul element, intrat în secolul al XIV-lea, cînd casta militarilor rîvneau să supună insula, pentru datele ei strategice naturale, fiind, în același timp, o vamă pentru toate navele chineze, filipineze, coreene, o tentație pentru vasele piratерești, o geografie în care toate culturile orientale își vor lăsa prisosul care mai tîrziu va rodi din plin. Pînă în secolul al XIII-lea insula era împărțită în clanuri rivale. Primul rege, Shunten, va construi primul sistem fortificat de apărare, dezvoltînd o clasă războinică autohtonă. Un secol mai tîrziu, regele Satto depune jurămînt de credință regelui chinez Ming, vreme în care relațiile comerciale ale insularilor se dezvoltă cu China, Coreea, Jawa,

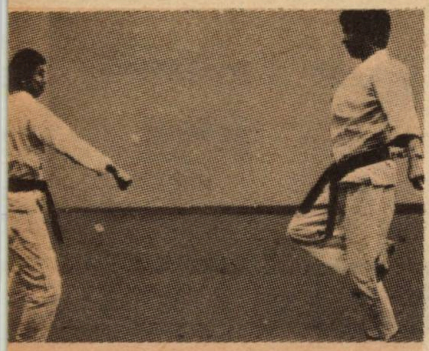

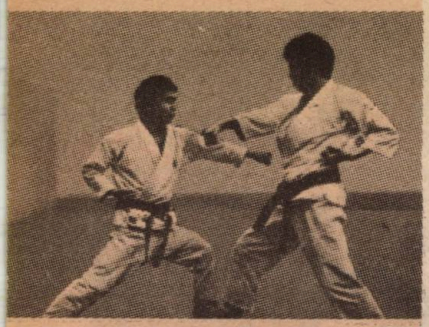

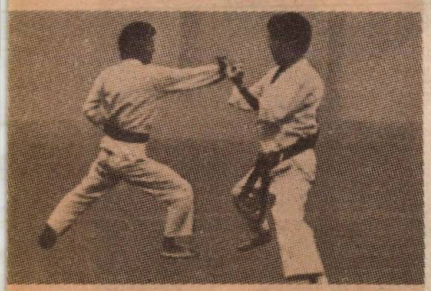

Japonia, Sumatra, cu India și lumea arabă. În această epocă regele Ming trimite în Okinawa meșteșugari și artiști, cele „36 de familii", cum spun documentele, printre care cu certitudine erau și cunoscători de Zu-kempo și Chuan-fa, primele forme de box chinezesc de la Shaolin.

Geneză

Orașul Kumemura, vatra emigranților chinezi, se dezvoltă. Alături, alte orașe Shuri, Tomari și Naha au același destin. În acest spațiu se conturează legile artelor marțiale. Istoricii atribuie regelui Sho Hashi (1421—1439) interdicția folosirii oricăror arme, care au fost colectate în piața publică și depozitate sub pază, de frica revoltelor. Dar, caractere puternice, temerare, insularii nu s-au descurajat, au pornit la dezvoltarea tehnicilor de luptă cu mîna goală, îmbinînd elemente de Kung Fu sau folosind obiecte gospodărești pe care, cu ingeniozitatea lor cunoscută, le-au transformat în arme de temut. Mai tîrziu, la începutul secolului al XVII-lea, Japonia încheia un lung război civil între clanurile Togukawa, învingător, și Satsuma, învins. Noul șogun japonez va forța clanul Satsuma condus de familia Shimazu să ia calea Okinawei, iar la 5 aprilie 1609 se vor năpusti cu trei mii de războinici și vor supune insula celor 500 000 de locuitori pașnici. Prima măsură a lui Iehisa Shimazu va fi interdicția folosirii tuturor armelor, precum și practicarea artelor marțiale. Mai mult, invadatorii japonezi au confiscat toate uneltele din fier lăsînd pentru fiecare localitate doar un cuțit legat cu un lanț în piața publică și păzit de doi osteni. Este cert că acum, cu și mai multă vigoare, populația a înfruntat interdicția ocupantului, porunca lui Shimazu avînd ca efect tocmai redeșteptarea spiritului de rezistență. Acum se nasc adevăratele tehnici de apărare și atac individual. Se naște TO-DE sau OKINAWA-TE, (To, înseamnă China, continent, și Te, tehnică în graiul celor din insulă, și mai tîrziu mînă în japoneză). Concomitent, interdicția lui Shimazu a trezit admirația generală pentru artele marțiale, populația indigenă antrenîndu-se de acum furibund în locuri ascunse, departe de orașe, pe stîncile montane ori pe țărmul mării într-o ambianță conspirativă. În această atmosferă renaște Okinawa-te din tehnicile locale și din tradițiile călugărilor din mînăstirea Shaolinului și ei hărțuiți continuu de poliția imperială. Mîna goală, piciorul, devin arme de mare eficacitate : vîrful degetului este la fel de primejdios ca lama cuțitului, cotul, genunchiul au puterea ciocanului, iar antebrațul gol tăria sabiei. Era perioada cînd dascălul urmărea eficiența rapidă și totală, forța și nicidecum aspectul estetic. Abia în secolul al XVIII-lea se poate vorbi de cele trei stiluri de bază din OKINAWA-TE : NAHA-TE, SHURI-TE și TOMARI-TE, practicîndu-se și primele KATA. În paralel se perfecționează tehnicile de TI-GUA (părintele KO-BUDO-ului) prin care unelte de arat și de pescuit deveneau adevărate arme în mîna celor pricepuți să le folosească elaborînd un cod tehnic și moral, o atitudine civică în același timp. Cu o rară voință cei mai inițiați introduceau în dansurile populare ale insulei mișcări din artele marțiale, dîndu-le un pronunțat caracter național-public, nu prea gustat de poliția japoneză de ocupație.

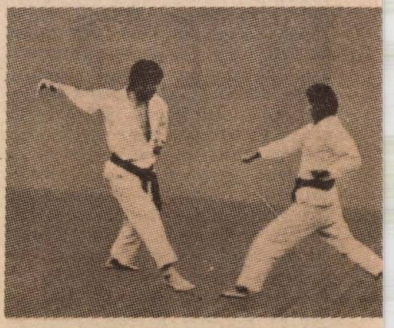

Precursori legendari

Cum aproape trei secole, în micul sat Chatan din Okinawa, trăia un mare negustor care avea contact atît cu chinezii din insulă, cît și cu cei de pe continent. El convinge pe părinții copilului YARA, pe atunci în vîrstă de 12 ani, să-l lase să învețe la casele de comerț din China. Împreună cu Yara el va călători șase zile pe mare și vor coborî în micul port Foochow unde va ră-

mine două decenii. La 32 de ani, Yara se reîntoarce în insulă, ca om care a văzut mări și țări, cu aureola unei bogate experiențe. Istoria îl imortalizează ca luptător și erou național care a luptat împotriva asupririi clanului Satsuma. Bun cunoscător al artelor marțiale chineze, combinate cu karate-ul din insulă, va dobîndi titlul de „șifu", maestru de saing-fu, echivalentul în japoneză al lui sensei (maestru-profesor), Yara va fi în epocă un Robin Hood oriental, stăpîn pe mai multe stiluri de luptă, cu și fără arme, va fi „putere internă" (Chi-Kung) și piatră de temelie a stilurilor individuale de luptă elaborate în insulă. De Yara se leagă nașterea TO-DE-ului, stil care permite luptătorilor să dispară din fața adversarului, împietrit de groază, și să reapară în spatele său, de a se eschiva sărind peste arbuști, stil care permite luptătorilor să crape pietre ori cărămizi cu mîna goală. De aici legenda lui Yara, cel invincibil.

Lui Yara îi urmează un alt maestru în TO-DE, SAKUGAWA, care se naște la 5 martie 1733 și moare la 17 august 1815 în orașul Shuri. El este părintele așa-zisului karate-Sakugawa, un stil, o metodă și o școală. La 17 ani învață sub conducerea călugărului Takahara Pei Chin din satul Awata, dar abia la 23 de ani va trăi adevărata revelație întîlnindu-l pe maestrul chinez Kwang Shang-Fu, de la care populația din Okinawa a creat numele de Ku-Shan-Ku (de unde kata binecunoscută în Wado-Ryu din care derivă Kanku-Dai din Shotokan).

Șase ani, Sakugawa va rămîne lîngă maestrul său, care se va reîntoarce în China. Așa se va decide, rămas singur, să predea arta învățată de la cei doi dascăli. Cei trei elevi ai săi erau : Okuda, supranumit „mîna de fier" pentru că era capabil să omoare un taur cu un pumn, Macabe, „omul pasăre", despre care se spune că s-ar fi născut sub o aripă de pasăre pentru că sărea atît de sus, încît se eschiva de la orice lovitură, și Matsumato, care nu avea nimic special, dar avea o voință de fier în asumarea tuturor artelor marțiale.

Începînd cu secolul trecut stilurile de predare se structurează, se codifică în școli. Același arbore s-a ramificat. Cel care reușește să pună temei unei veritabile școli de karate în Okinawa este și rămîne Sokon Matsumura, născut în orașul Shuri la 1905. La 12 ani, tatăl său Matsumura Sofuku îl introduce la maestrul Sakugawa, în casa căruia se inițiază în To-De. Încă foarte tînăr se va măsura cu Yonamine Chiru, fiica unei familii de experți în To-De, despre care se spune că și-a legat soțul, care incognito a atacat-o la marginea unei păduri să vadă de ce este ea în stare, de trunchiul unui copac. Eroare a geloziei sau a tinereții ?

El progresează extrem de repede, apoi va călători în China pentru desăvîrșirea artei sale. La reîntoarcerea în insulă va crea cunoscuta kata Matsumura Pat-Sai. Este cunoscuta perioadă eroică de renaștere a artelor marțiale în insulă, pînă la 1879 cînd Okinawa devine parte integrantă a Imperiului Japonez.

Din această clipă artele marțiale din Okinawa se mută treptat în Japonia, își pierd caracterul conspirativ și devin arte deschise spre cunoașterea și aprofundarea lor.

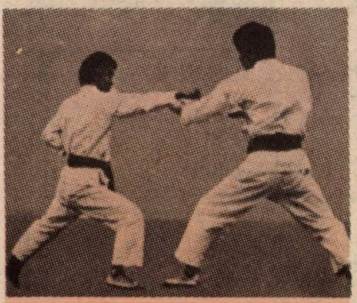

Semnificația lui Kara

La un prim sens karate este o tehnică care îngăduie celui ce o stăpînește să se apere cu mîinile goale, fără arme. În al doilea rînd, așa cum o oglindă curată reflectă fără să deformeze sau cum într-o vale liniștită se aude ecoul muntelui, cel care studiază Karatedo trebuie să se purifice de egoism și ginduri rele pentru că numai cu mintea limpede și conștiința curată, va putea înțelege semnificația a ceea ce primește; ucenicul trebuind să fie modest, blînd lăuntric, binevoitor în afară, sprijinindu-se și sprijind cauza dreptății. Curajul unui karateca îl exprimă convingător zicala: „chiar dacă voi avea de înfruntat zece milioane de vrăjmași voi merge" ! Este asemeni tulpinii de bambus verde : gol (kara) înăuntru, drept și cu cioturi, ceea ce înseamnă altruism, blîndețe, moderație. Kara este vidul din inima tulpinii de bambus și vidul însuși este formă.

Există multe tipuri de arte marțiale : ju-jitsu, kejndo, oikido, sojitsu (tehnici cu sabia), bojitsu (tehnici de baston), dar toate au aceeași bază ca și karatedo-ul. Uluitoarea putere defensivă și ofensivă a karate-

do-ului este cunoscută. Cu un singur pumn îți poți înfrînge dușmanul-agresorul, dar karate-do-ul urmărește în primul rînd cultivarea armoniei dintre trup și spirit, a unui echilibru desăvîrșit ; o antrenare a întregului corp pentru îmbunătățirea sănătății, dezvoltînd forța brațelor, a picioarelor, a trupului și ca un arc voltaic, rezultantă a tuturor, tăria morală, forța spirituală. Este un sport complex și complet. El poate fi nociv așa cum un medicament este folosit fără prescripție medicală ; înțeles în adevăratul sens ca un sport care te învață să te întreci pe tine însuți și să-ți cultivi în această direcție preocupările întru arte marțiale pentru a răspunde în permanență vechiului dicton latin : mens sana în corpore sano.

Prin om tehnica devine artă. Maestrul Funakoshi spunea totdeauna ucenicilor săi : „Nu arta face omul, ci omul face arta". Toate simțurile, inclusiv datele afective, sînt cenzurate de minte, de ideea ordinii, iar tehnica din artele marțiale le unește în karateul adevărat sub un profund semn moral. Se cultivă amabilitatea, solicitudinea în timpul antrenamentului, precum și o constantă modestie pentru a putea învăța și înțelege corect fiecare mișcare, fiecare semn. Karate-do-ul elimină pe îngîmfați și pe cei superficiali, pe înfumurați și pe egoiști și acceptă pe cei hotărîți să cultive liniștea sufletească, echilibrul și armonia lăuntrică parcă tocmai pentru a sugera în contemporaneitate că s-au născut în mijlocul Oceanului pății, sport în esența lui potrivnic violenței, un sport al cărui țel absolut este înfruntarea ignoranței pentru că așa cum spunea Jigoro-Kano, mare maestru, profesor și fost ministru al sporturilor în Japonia : „violența este fiica bună a ignoranței" ! Este cel ce a șlefuit vechile arte marțiale, eliminînd toate elementele care periclitau integritatea corporală a practicienilor, transformînd Jiu-Jitsu în Judo-ul de astăzi, recunoscut ca disciplină olimpică.

În anii 1960 Judo-ul a invadat literalmente toate competițiile sportive, iar anii '70 aduceau în plină scenă marșul triumfal al Karate-ului (mai recent și al Wu-Shu-ului) la această oră, fiind peste 50 milioane de practicanți în 118 țări afiliate la Wuko.

Statuia vie a acestui sfîrșit de mileniu, Sensei Takagy Fusajiro, fost elev direct al lui Funakoshi, Președintele federațiilor japoneze de Karate și Secretar general al Uniunii Mondiale a Organizațiilor de Karate, singurul practicant din lume cu 9 dan, cu expresia lui de blîndețe iconografică privește peste lume la tinerii care-și cultivă mintea și trupul prin arta karate-ului. Se bucură și chipul lui pare desprins dintr-un desen din epoca lui Hokusai.

UN KARATEKA:

Florentin Marinescu

Florentin Marinescu alături de Tagaki Fusajiro Sensei la sediul WUKO din Tokio, în decembrie 1986

l întîlnesc la ora cînd lumina dimineții aprinde contururile din lucruri și ia forma oamenilor, alergînd, la cei 38 de ani, zilnic cel puțin cinci kilometri. Într-un ritm constant înconjoară parcurile orașului. Îl surprind la încheierea unui asemenea exercițiu de „menținere, gimnastică, karate-do și respirație", plin de solicitudine, pe una din băncile parcului Herăstrău, într-un peisaj de-un verde crud înrourat, senin asemeni chipului său. Îl privesc : are o mină expresiv-luminoasă, blîndă, privire inteligentă, deschisă și curioasă, parcă sondează viața ierbii și firea florilor din jurul nostru. Aceeași intensitate în voce ritmată de o respirație neauzită. Este profesorul Florentin Marinescu, excelentul karateka român, centură neagră, 5 dan, nume foarte cunoscut suporterilor Stelei și rostit alături de jucători și antrenori cu firească mîndrie.

Drumul lui începe la zece

Secvențe de film

Cîteva întîmplări episodice pun în evidență caracterul pașnic cît și psihologia luptătorului de karate-do, fețetele morale ale acestui spectaculos sport.

●

1. Octombrie 1960. Pe una din străzile din cel mai famat cartier din Tokyo aleargă doi oameni. Urmăritorul, un individ de proporții atletice, tînăr, spumegînd de furie că nu reușește să micșoreze distanța ce îl separă de pradă. Într-o fundătură apare poliția. Urmărit și următor ajung la secție, unde polițiști și huligan rămîn stupefiați recunoscînd în persoana virtualei victime pe unul din cei mai reputați karateca ai Japoniei.

— Bine, domnule, — explodează comisarul — la ce-ați mai fugit ? !

Jenat, maestrul ridică clonții amenințători ai mîinilor sale bătătorite în sute de mii de lovituri pe makiwara.

— N-ar fi fost cinstit din partea, mea, șopti el.

●

2. Despre Itosu, supranumit „bătrînul liniștit", se spune că a recepționat, în plină stradă, o lovitură de pumn în spate din partea unui bătăuș juvenil doritor să verifice renumele maestrului (cam în felul zurbagiilor de dincolo de ocean care trăgeau pe la spate în faimoșii pistolari ai vestului sălbatic). Deși îl simțise și-i putea bloca lovitura, a preferat-o, „absorbindu-i" e-

ani, alături de unul dintre primii inițiatori ai Judo-ului la noi, inginerul Liviu Urmă, iar, mai apoi, sub supravegherea profesorului Ioan Avram, de la care a prins dragoste față de artele marțiale, un părinte afectiv pentru copilul și adolescentul de atunci. La 17 ani tînărul plin de voință și de o rară mobilitate trece la karate-do, sport în care, grație unei morale de autentică profesionalitate, cu intense aplicații spre studiu și exercițiu practic continuu, va reuși în scurt timp să se ridice la nivelul performanțelor. Cu spiritul său didactic înnăscut și în același timp cultivat, va inițiа primul curs oficial de karate-do din România în anii 1976—1978 la Universitatea cultural-științifică din Capitală.

●

Sufletul sportivului se bucură. În cei aproape douăzeci de ani de practicare a karate-ului numărul elevilor săi va depăși cifra de 18 000. Anul 1986 îi va lumina chipul din nou, îi aduce cel de al V-lea Dan, în Franța, recunoașterea acestuia fiind atestată de WUKO (Uniunea Mondială a Organizațiilor de Karate-do).

Pionieratul său în acest nobil sport nu a rămas fără rezultate pozitive ; personal a fost și este invitat la toate Competițiile și Congresele Internaționale de Karate-do, participînd, concomitent, la stagii de pregătire. Din '84 urmărește, prin pregătirea psihică și fizică — forță și suplețe — a fotbaliștilor de la performera iubirii noastre în fotbal, STEAUA, o interferență între artele marțiale, în speță karate, și cel mai popular sport, fotbalul. Revista franceză de KARATE pe luna februarie din acest an, sub titlul Fotbal și karate, notează : „succesul fotbaliștilor de la Steaua se datorește în parte și lui Florentin Marinescu, karateka 5 dan."

„Este al treilea an, după peste douăzeci de ani de practicare a karate-do-ului, de cînd am primit să pregătesc, psihic și fizic, echipa de fotbal Steaua... Eu mi-am fixat pentru început două obiective. Pe de o parte am urmărit ca metodele de pregătire în karate-do să poată servi și altor sporturi cu caractere absolut diferite. De altfel, eu doresc să profite și karate-do-ul de pe urma popularității universale a fotbalului. Grație exercițiilor împrumutate din karate pentru încălzire jucătorii au un plus de eficacitate ; o mai mare putere de concentrare, învingîndu-și în același timp emoțiile, jucătorii intuiesc direcțiile de atac ale adversarului... La ora actuală mai multe cluburi de fotbal sînt preocupate să împrumute metodele karate-do-ul în pregătirea jucătorilor".

Îmi vorbește despre Takagi Sensei și despre Jacques Delcourt, președintele Federației Franceze de Karate — Taikwando și arte marțiale afinitare, președinte al Uniunii Europene de Karate-do și Președinte Executiv al WUKO, doi stîlpi datorită cărora artele marțiale au devenit probe olimpice ; un japonez și un francez, purtător al Legiunii de Onoare, amîndoi oameni de mare cultură și de o rară tinerețe spirituală.

La despărțire îmi zîmbește prietenește și-mi spune că nu-i bine să lipsesc de la antrenamente. Surid.

Ion Iuga

nergia și respingînd prin oglinda mușchilor dorsali, fulgerător contractați, efectul șocului, văzîndu-și în liniște de drum. În urma lui privea mut de uimire tînărul scandalagiu. Cu alt prilej, tot „bătrînul liniștit" imobilizează un tînăr prea încrezător în vigoarea nesăbuită a vîrstei și-l duce pe sus, ca pe un sac, pînă la un han apropiat unde-l admonestează, în timpul unei mese copioase, pentru lipsa de caracter și lipsa de bărbăție „atacînd un biet bătrîn fără apărare".

●

3. Se știe foarte bine că Japonia a primit darul karate-ului de la fosta sa învinsă, insula Okinawa. Dar pentru onoarea de a deveni mesagerul tradiției „mîinii goale și al sufletului lipsit de orice intenție agresivă" s-au confruntat doi oameni ; unul, o veritabilă forță a naturii, înflăcărat de o pasiune fără margini și, indiscutabil, de o extremă sinceritate, dar incapabil să-și stăpînească orgoliul, să-și domine dorința brutală de victorie, celălalt în aparență o construcție firavă, de o sacră modestie și cu expresia feței care exprima o perfectă autodisciplină — date care-i ofereau o superioară înțelegere a bagajului tehnic de care dispunea. Între cei doi, consiliul bătrînilor maeștri n-a ezitat să-l aleagă pe-al doilea. Astfel a devenit G. F. Sensei, primul profesor de karate-do ajuns ca ambasador al tradiției insulare în Japonia cea mare.

●

4. „Depășirea de sine", iată sintagma care contează, și-a spus un copil bolnăvicios la început de secol. Ambiționat de propria-i neputință, a jurat să ajungă clipa cînd va putea înfăptui orice cu mîinile și corpul său. Și într-o bună zi a pus un rămășag cu cel mai bun prieten al său, tăietor de lemne, că el va coji cu mîinile goale un trunchi de copac mai repede decît celălalt cu uneltele sale de fier. Cîteva minute mai tîrziu, în arbitrajul întregului sat, tînărul își onora afirmația ; vîrfurile degetelor spulberau coaja aspră a bătrînului trunchi, scoțînd la lumină luciul gălbui al lemnului, mult mai repede decît prietenul său. Avea să moară la peste 80 de ani aureolat de cea mai nobilă distincție — nu ridicase niciodată mîna asupra unei ființe vii.

Evoluția esențelor

Observînd evoluția istorică a fenomenului marțial, urmărim procesul devenirii lui, de la polul pur combativ, brutal și neiertător, la polul gestului gratuit în slujba autodepășirii și regăsirii de sine, a îmbogățirii personalității umane. Pe acest drum s-au angajat, timp de secole, generații după generații, alteori personalități de excepție, conștiințe singulare. Saturați de tensiunea cumplită a unei existențe confundate cu o nesfîrșită și necruțătoare luptă într-un contrast psihologic dramatic dintre o totală lipsă de frică în fața morții și impulsul de a trăi, acești oameni, uzînd din ce în ce mai mult de datele rațiunii și ale afectivității, și-au depășit simpla măiestrie tehnică, au dorit și au reușit să-și înțeleagă sensul real al vieții lor. MUSASHI MYAMOTO, cel mai mare spadasin al Japoniei medievale, după nenumărate lupte cîștigate în fața a nenumărați spadasini de renume ori înfruntînd puzderie de osteni înarmați, a terminat retrăgîndu-se în reflexia lucidă, sintetizîndu-și experiența într-o umană seninătate a omului împlinit. Ca el, alți maeștri ai arcului, bastonului ori ai „mîinilor goale" se transformau din războinici în mesageri ai păcii. Cumplitul și neînvinsul TAGHENUCHI-SAN a trăit ziua în care a descoperit că pacea este suprema victorie. Ferecat în inexpugnabila-i armură neagră și încins cu toată panoplia morții (sabie lungă, sabie scurtă, lance, tesseu — evantaiul de fier, arc și tolbă cu săgeți) parcurgea călare, pe un cal asemeni nopții, drumurile Japoniei. Tăcut și demn se îndepărta, fără grabă, de locul celei mai aprige încăierări și în ziua în care își presimțea sfîrșitul a descălecat, desprinzîndu-și armura și armele ; a îmbrăcat chimonoul alb al purității și înarmat doar cu un pumnal cu lama lungă a pătruns senin în pădure pentru ultima sa luptă. Iată cum, dincolo de legendă, eroii au reușit să sară peste propria lor umbră.

●

Oricît de spectaculoase ar fi — și sînt — efectele benefice ale practicării KARATE-ului (excelentă condiție fizică, creșterea tuturor indicilor vitali, perfecta coordonare neuro-musculară, reflexe de excepție, dezvoltare armonioasă etc.), esențiale rămîn modificările întregii ființe, ca urmare a conversiei energetice pe fondul reintegrării schemei corporale. Rezumînd diferitele definiții de specialitate, rezultă că schema corporală reprezintă imaginea globală pe care o avem despre noi înșine în raport cu lumea, cu mediul înconjurător. În funcție de acest plan fundamental al ființei și personalității noastre, plan păstrat în banca de date a inconștientului ca punct de reper primordial, ne comportăm și răspundem automat la diferiții stimuli veniți din exterior. Rezultă că orice eroare strecurată și reținută în schema corporală în perioada formării (de la 0 la 11 ani) duce inerent nu numai la o imagine deformată despre noi înșine, dar conduce obligatoriu la răspunsuri greșite la încercările vieții, la imposibilitatea unei corecte adaptări la condițiile vieții. Antrenamentul profund și complex din Karate-do cu toate implicațiile sale psihosomatice reevaluează și restructurează în timp întreaga schemă corporală desfăcînd cercul vicios și instalînd o spirală ascendentă a adaptării individului.

Pe măsură ce sporesc anii de muncă asistăm la reconstrucția unei ființe umane noi, acționînd în rezonanță cu legile, energiile și ritmurile naturii, capabilă să-și sesizeze, prin transparența dobîndită, motivațiile primare ale actelor sale. Un om complet, util sieși și semenilor săi, o personalitate dinamică. Arta luptei devine arta vieții. Cel mai impresionant trofeu, cred, obținut de un karateca autentic, este acel MOCHIBUN, semnificînd o fantastică putere de comprehensiune, de înțelegere a tuturor lucrurilor. Coborînd în timp vom descoperi de fapt că mîna este factorul tuturor lucrurilor. „Omul gîndește pentru că are mînă", spunea Anaxagoras și „mîna l-a făcut pe om" esențializa Marx. Sportul cu „mîna goală" o confirmă din plin.

Florentin Marinescu
5 Dan Karate

O maladie a secolului?

SPIONAJUL ECONOMIC

...și concurența neloială

A spiona sau a cerceta? această întrebare și-au pus-o dintotdeauna și și-o pun și-n zilele noastre foarte mulți, cîndva mici patroni de ateliere iar azi industriași și oameni de afaceri din țările occidentale. Întrebarea și respectiv răspunsul sînt vechi de mii de ani, și nu și-au pierdut cîtuși de puțin din actualitate, din contră, au evoluat în pas cu progresul științei și tehnicii.

Nu puțin sînt aceia care, în prezent, consideră că **„a spiona reprezintă mijlocul cu cele mai multe șanse, pentru o firmă, de a se dezvolta într-un timp minim"**. Spionajul economic posedă, față de cercetare, marele avantaj de a fi prezent pe piață cu rapiditate și cu costuri minime, oferind produse care să sfideze concurența, în vreme ce adversarii se epuizează în cercetări laborioase și costisitoare, ce grevează costurile de producție și în final prețul.

Acest mod de gîndire **propriu țărilor capitaliste** face ca în zilele noastre în aceste țări, în cele mai diferite ramuri și domenii — industria construcțiilor de mașini, electronică,

Paul Ștefănescu, autorul acestui articol, este cunoscut de cititorii din țara noastră datorită unei serii de lucrări apărute în Editura Militară și Editura Politică („Spionajul economic", „Agenți secreți și misiuni confidențiale", „Enigme ale războiului secret", „Front fără tranșee", „Ultima misiune" și „Brain-Drain : exodul creierelor"), cît și al unor articole apărute în revista „Viața Militară", tratează în cele ce urmează un subiect la ordinea zilei în țările occidentale : spionajul economic. Termenul lansat de autor înglobează de fapt manifestările sectoriale ale spionajului economic : spionajul științific, spionajul industrial, spionajul financiar-bancar, spionajul artistic și spionajul articolelor de modă.

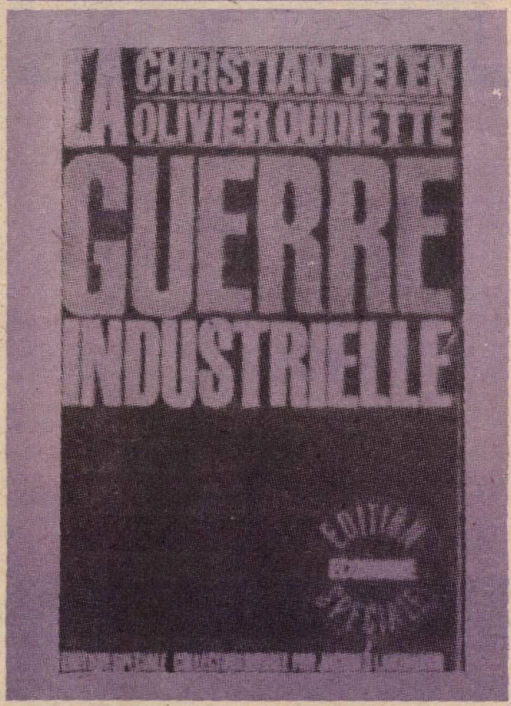

Spionajul industrial — problemă mereu actuală în presa țărilor occidentale.

chimică, farmaceutică, aeronautică, ca să nu mai vorbim de industria jucăriilor și de atelierele de modă feminină — spionajul să facă parte integrantă din politica de concurență.

După cum apreciază unii specialiști, prin intermediul spionajului economic unii întreprinzători pot economisi timp, bani dar și materie cenușie, aceștia găsindu-se în ultimă instanță într-o situație mai bună pe piața mondială decît cei care au ales calea să facă investiții financiare pentru cercetări proprii. Iată pentru ce, în lupta acerbă pentru înfrîngerea concurenței, firmele capitaliste nu se sfiesc, indiferent de cine e vorba, să folosească toate mijloacele specifice spionajului economic.

Dar pentru a înțelege cum s-a ajuns la performanțele uluitoare ale spionajului economic din zilele noastre, se impune o trecere succintă în revistă a drumului parcurs și a etapelor pe care le-a străbătut **această practică condamnabilă și oneroasă, incompatibilă cu concurența loială și cinstită.**

Deposedarea Orientului sau istoria unor furturi

Am dori să facem dintr-un început o remarcă : cei care adoptă această practică reprobabilă încearcă să-și justifice opțiunea apelînd la istorie și evenimente petrecute cu mult în urmă ; cu alte cuvinte **că și alții au procedat așa și că deci nu este vorba de nimic altceva decît de o practică veche** de cînd lumea și chipurile aprobată în mod tacit de toți.

Se presupune de către unii scriitori că practica spionajului economic se pierde în negura timpului. Astfel s-a spus că primul „spion economic" a fost omul care a furat de la vecinul său secretul focului. Alții, mergînd și mai departe, atribuie această calitate lui Prometeu, legendarul erou din mitologia greacă. „În pofida voinței lui Zeus, povestește Eschil, puternicul titan a răpit de pe Olimp focul și l-a dăruit oamenilor. Pentru fapta sa, Zeus l-a ținuit de o stîncă undeva pe malul mării, iar un vultur îi sfîșia, cu ciocul, ficatul".

Rămînînd la vremuri imemoriale, oamenii din epoca de piatră, pe lîngă secretul focului, au furat și pe acela al modului de prelucrare a silexului. Aceasta necesita o practică dintre cele mai delicate și o mare îndemînare, pe care, poate că pare surprinzător, dar cercetătorii din zilele noastre nu au descoperit-o decît foarte greu și numai parțial.

NICI BIBLIA nu este lipsită de exemple de spionaj, inclusiv cu caracter economic. După cum se relatează în „Numerii", capitolul 13... „și i-a trimis Moise pe ei să iscodească țara Canaanului... ca să vă dați seama de țară : mănoasă sau rea... cum este pămîntul : gras ori slab, dacă se află pomi sau nu...". Fragmentul citat din Biblie nu este singurul pe care publicațiile din țările occidentale îl menționează pentru justificarea **„istorică"** a activității de spionaj contemporan. Revenind la mitologie, ea ne mai oferă și alte exemple : expediția argonauților în căutarea „lînii de aur", ce prezintă intenția evidentă de însușire a secretului unei mari bogății aflată într-o țară legendară : Cholhida (mai mult ca sigur că este vorba de căutătorii de aur din Munții Apuseni, cărora li se dusese vestea).

Cu trei mii de ani î.e.n pisicile au fost furate din Egipt. Pisicile, sărmanele animale, cui i-ar veni să creadă, constituiau în aceea vreme un secret militar egiptean : ele împiedicau ca imensul număr de șoareci și șobolani să devoreze grîul din hambare și astfel să prevină foametea cu tot cortegiul ei de implicații politico-militare.

ÎN ANTICHITATE, Sparta, Atena, Mesina, Siracuza, Miletul, Roma și Cartagina au luptat fără succes timp de secole, pentru aflarea secretului purpurii, colorant prețios care constituia monopolul cetăților Tir și Sidon. Legat de aceasta, Cato cel Bătrîn (232—147 î.e.n.), pe cînd îndeplinea funcția de cenzor la Roma, a relatat o îndrăzneață misiune de spionaj. Trimis de senatul roman la Cartagina, sub pretextul însărcinării oficiale de arbitru în conflictul dintre Masinissa și Cartagina, el răpește de acolo doi sclavi fenicieni, care preparau pentru cartaginezi purpura și îi aduce la Roma. Aici le sînt puse la îndemînă mijloacele necesare pentru a-i învăța pe romani tehnica extragerii purpurii și vopsirea țesăturilor.

Secretul „focului grecesc" a fost mai bine păzit decît cel al prafului de pușcă. După Gibbon, „focul grecesc" ar fi fost inventat de Galinicos, originar din Heliopolis (Siria). Acesta l-a pus la dispoziția împăratului Bizanțului. Timp de patru secole eforturile spionilor arabi și italieni de a afla secretul „focului grecesc" au fost fără succes. La capătul unor mari eforturi a fost furat de musulmani, fiind folosit în timpul cruciadelor, după care a fost pierdut definitiv.

Căile de comunicații și spionajul economic

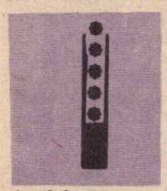

Istoria descoperirilor științifice ne oferă numeroase exemple de spionaj economic. Epoca marilor descoperiri geografice este deosebit de ilustrativă în acest sens. Navigatorii primeau misiunea să aducă de peste mări nu numai bogății, ci și date informative prețioase. Astfel, Vasco de Gama sau Cristofor Columb trebuiau să strîngă și să comunice informații despre fertilitatea solului, produsele alimentare, zăcămintele de minereuri, căile de comunicație etc. Rolurile de negustor, navigator și spion se contopeau adeseori. Pe de altă parte, după unele rapoarte secrete redactate de Pigafetta, biograful lui Columb, care l-a însoțit în toate cele patru călătorii pe care le-a întreprins spre noul continent, rezultă că acesta juca și rolul de agent dublu, atît pentru curtea regală a Castiliei, cît și pentru Inchiziție.

DE ALTFEL, BISERICA CATOLICĂ, prin reprezentanții săi, și-a creat o vastă rețea de informatori care adunau în permanență informații despre situația politică, militară și economică. Foarte multe descoperiri științifice au ajuns, prin asemenea canale, la Roma. Dar nu numai acestea, ci și valori și opere de artă, cărți, manuscrise și tezaure prețioase au fost îngrămădite în subteranele Vaticanului, fără a fi măcar inventariate și a se permite cuiva accesul, în zilele noastre, la ele ! Acestea formează un tezaur de o valoare ce nu poate fi imaginată...

Amintim că, așa cum se știe, cultura viermilor de mătase a fost adusă în Europa din Extremul Orient prin intermediul a doi călugări misionari. Aceștia au ascuns ouăle în niște locașuri scobite în toiegele lor, creșterea viermilor de mătase fiind apoi răspîndită cu repeziciune în Italia, Franța și Anglia. De fapt, primii care au furat de la chinezi procedeul de fabricare a mătăsii naturale au fost japonezii,

La „statul major" al unui birou de spionaj economic : o zi de lucru...

în anul 300 î.e.n. Pentru a ajunge în India, mătasea naturală a urmat un drum mai puțin inedit. Astfel, legenda spune că o prințesă s-ar fi îndrăgostit de un călător, care a luat-o de soție. Prințesa a plecat avînd capul acoperit cu o magnifică pălărie împodobită cu flori. În această garnitură ea a ascuns viermii de mătase.

Tot un preot, de astă dată un iezuit francez, a adus Europei un secret prețios pe care îl deținea Orientul : acela al fabricării porțelanului. Chinezii fabricau porțelanul de milenii. Argila albă a colinelor înalte de lîngă orașul King-tö-tchen a atras privirile alchimiștilor chinezi care au obținut din ea, în amestec cu diferite alte substanțe, vase albe, străvezii, ai căror pereți aveau, în lumină, o strălucire trandafirie sau albastră. De la muntele „Gaolin", care în limba chineză înseamnă „colinele înalte", se trage numele de caolin, folosit astăzi de toți chimiștii pentru argila pură din care se fabrică porțelanul.

NUMEROȘI SPIONI au fost trimiși în China pentru a obține secretul. După cum am arătat, primul care a reușit a fost un iezuit francez, părintele d'Entrecolles. El a ajuns să viziteze cetatea secretă de la King-tö-tchen unde se găsea manufactura de porțelan. Cetatea secretă dispunea de circa 3 000 de cuptoare care lu-

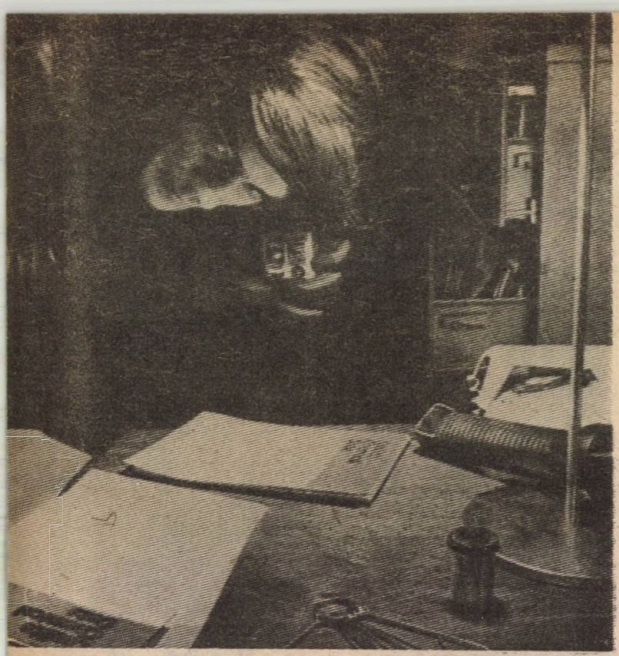

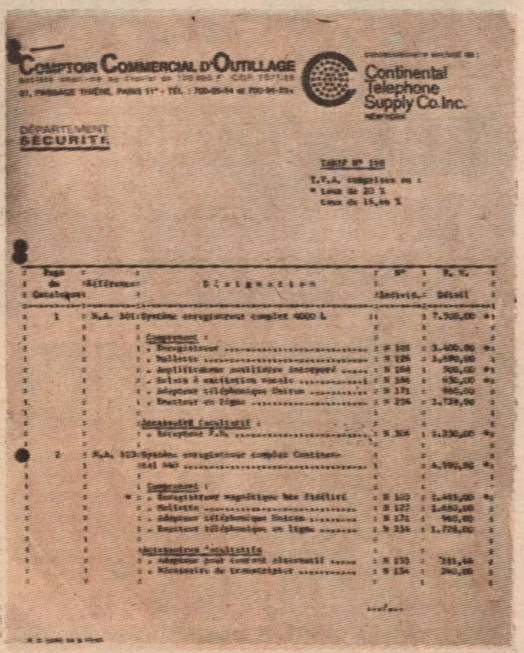

COMPTOIR COMMERCIAL D'OUTILLAGE

Continental Telephone Supply Co. Inc.

DÉPARTEMENT SÉCURITÉ

Un agent în plină activitate ● O pagină dintr-un prospect al unei firme ce produce și comercializează instrumente folosite de spioni.

crau zi și noapte. Părintele d'Entrecolles a studiat în detaliu, în timpul vizitelor, toată tehnica fabricării porțelanului, pe care a descris-o în scrisorile datate septembrie 1712 și ianuarie 1722, trimițînd în același timp lui Réaumur eșantioane de materii prime.

Chimiștii Darcet și Macquer au descoperit caolin în împrejurimile orașului Limoges. Prima manufactură franceză de porțelan a luat ființă la Vincennes, fiind transferată în 1756 la Sèvres și în 1876 în parcul Saint Cloud. Începînd cu 1764, dată de la care a început să producă porțelan cu pastă pură, ea devine cunoscută în întreaga lume. La rîndul lor, englezii au furat procedeul grație unui agent, Thomas Briand, care lucrase la Sèvres.

Tot din China ne-au parvenit, în Europa, și alte invenții, dintre care am aminti hîrtia, prafful de pușcă și racheta. Fiecare dintre acestea își are odiseea lui.

Apariția contraspionajului industrial

Istorii asemănătoare se pot scrie și despre alte descoperiri care au făcut obiectul unor acțiuni de spionaj. De pildă, englezii, pînă în secolul al XIII-lea, nu dispuneau de tehnologia producerii oțelurilor de calitate superioară. Foley, un furnalist din Stourbridge, cutreieră orașele industriale din Europa însușindu-și cele mai bune rețete de fabricare a oțelului pe care, la întoarcerea sa în Anglia, le aplică, determinînd ca în curînd oțelul englezesc să-l întreacă, din punctul de vedere al calității, pe cel realizat în Germania și în Franța.

LA 20 NOIEMBRIE, Friedrich Krupp, la Essen, în Germania, a pus bazele unei societăți pentru fabricarea oțelului de calitate superioară. Fiul acestuia, Alfred, a îmbunătățit rețetele părintelui său, făcînd spionaj în... Anglia ! Revenind acasă, reușește să obțină oțeluri de calitate. De data aceasta, fiind cel mai în măsură să aprecieze importanța secretului de fabricație, ajunge la concluzia înființării unui serviciu de pază a uzinelor, devenind astfel **creatorul contraspionajului industrial.** El cerea lucrătorilor să presteze un jurămînt de loialitate și fidelitate față de firmă, în ceea ce privește păstrarea secretelor proceselor tehnologice folosite în uzinele sale. Fire bănuitoare, suspecta pe toată lumea și, adesea, la ore neobișnuite, era văzut prin fabrică „spionînd" pe muncitori. În 1872, Krupp publică un regulament general conținînd 72 paragrafe, pe care îl distribuie lucrătorilor săi. **Securitatea industrială modernă avea pentru prima oară o existență legală.** Nu putem să încheiem menționarea locului lui Krupp în istoria spionajului economic, fără a cita o frază care îl caracterizează : „Oricare ar fi prețul, muncitorii trebuie să fie supravegheați tot timpul de către oameni energici și plini de experiență, primind o primă de fiecare dată cînd ei arestează un sabotor, un leneș sau un spion".

CAUCIUCUL NATURAL, materie primă strategică prin excelență, fără de care industria și armata modernă nu se poate concepe, se obținea, inițial, din sucul unor arbori ce creșteau în stare sălbatică în pădurile Amazoniei (America de Sud). Adus în Europa, pe la 1740, de către Condamine, a servit la impregnatul îmbrăcămintii. După un secol, Charles Goodyear a reușit să pună la punct procedeul de vulcanizare.

Eșantioane de cauciuc vulcanizat au fost aduse în Anglia. Chimistul Thomas Hancoock, în urma analizelor făcute, a pus în evidență

sulful, reuşind astfel să reproducă procedeul, pe care îl brevetează la rîndul său.

Între timp în America, Goodyear şi patentul său au devenit punctul de atracţie al spionilor şi, cu toate măsurile de precauţie luate, reţetele de fabricaţie au fost sustrase şi răspîndite.

Dezvoltarea industriei de automobile în Europa şi în America de Nord a determinat o cerere crescîndă de cauciuc, dar industriaşii americani îşi păzeau cu străşnicie sursele, Europa fiindu-le tributară. Englezii au fost aceia care au reuşit primii să realizeze plantaţii artificiale, Henry Wickham, pătrunzînd în centrul Braziliei în regiunea indienilor Tapajos, a strîns o cantitate de seminţe pe care le-a adus la Londra ascunse în fundul dublu al unor cutii de conserve căptuşite cu muşchi, înşelînd vigilenţa autorităţilor braziliene. Seminţele au fost plantate în grădina botanică de la Kew-Londra. Răsadurile au fost apoi cultivate în Ceylon, Borneo şi Malaya. S-au obţinut, astfel, în mai puţin de doi ani, rezerve de cauciuc de circa două ori mai mari decît acelea ale Americii de Sud. Aceste plantaţii constituie şi în prezent principala sursă de aprovizionare pentru industria ţărilor occidentale.

ÎN 1874, SAINTE CLAIRE DEVILLE, DESCOPERĂ ALUMINIUL. Procedeul chimic de obţinere a acestuia, precum şi proprietăţile sale neobişnuite, au făcut să fie considerat, pentru o perioadă de timp, ca un metal semipreţios, servind la fabricarea unor obiecte de uz special cît şi a bijuteriilor. Ideea producerii aluminiului prin electroliză directă a sărurilor sale i-a venit simultan lui R. Gratzel în Germania, P.L.T. Héroult în Franţa şi fraţilor Cowles şi C.M. Hall în S.U.A. Acest lucru a marcat începerea bătăliei pentru obţinerea secretului de fabricaţie, datorită faptului că procedeul era relativ complicat în comparaţie cu alte tehnologii. Dar acest lucru a avut şi o parte pozitivă, deoarece s-au utilizat şi metodele experimentale de laborator, care au condus, în final, printre altele, la obţinerea carburii de calciu şi respectiv a acetilenei, cu toate urmările pe care le cunoaştem ale acestei aplicaţii.

La sfîrşitul secolului al XIX-lea, japonezii, constatînd rămînerea în urmă a economiei lor faţă de ţările industrializate, încep să depună eforturi utilizînd toate mijloacele posibile pentru a recupera această întîrziere. De fapt se aflau în epoca feudală ; au început prin a trimite cadre să se formeze în S.U.A. şi în acelaşi timp o campanie de atragere de specialişti străini în ţară. Concomitent lansează comenzi masive în ţările Europei occidentale, printre care şi construirea de nave, obţinînd în acelaşi timp şi planurile detaliate ale acestora. Delegaţia care asista la recepţie îşi completa astfel şi baza documentară.

JAPONIA şi-a organizat un serviciu neoficial de spionaj economic extrem de eficace. A început prin a dezvolta pe plan tehnic tot ceea ce era posibil să fie aplicat în industrie într-un eventual război : pulbere, torpile, lentile optice etc. Toate aceste produse aveau o calitate superioară, dacă nu egală, celor europene sau americane şi la preţuri mai mici, prin urmare, la începutul secolului al XX-lea au apărut pe piaţa mondială primele mărfuri indsutriale cu eticheta „Made în Japan".

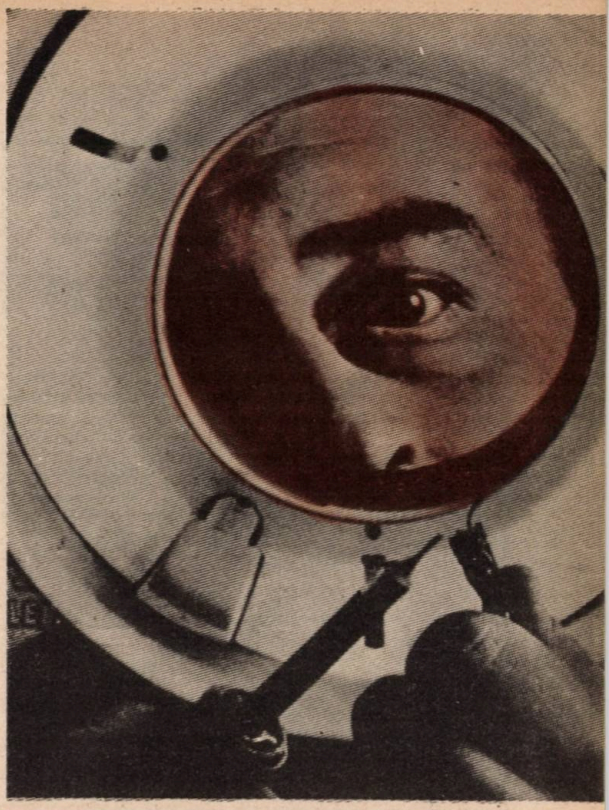

Miniaturizarea implică condiţii deosebite de lucru cînd se execută un dispozitiv.

Încă o remarcă : în anii 1972—1973, japonezii au apărut pe piața mondială cu o serie de produse de înaltă tehnicitate cucerind piața mondială în următoarele domenii : ceasuri, magnetofoane, aparate de radio, pik-up-uri, televizoare, calculatoare. Se apreciază că în scurt timp autoturismele japoneze vor domina piața mondială.

Spionajul economic pătrunde în domeniul militar

NCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA marchează perioada în care spionajul economic a început să se suprapună într-o mare măsură cu spionajul militar. Aceasta se explică prin necesitatea introducerii tehnicii noi în industria de armament. Cu toate acestea, nu se poate spune că în trecut spionajul economic nu a vizat și unele aspecte militare ; am menționat doar cîteva, cum ar fi „focul grecesc", prafful de pușcă sau oțelul atît de necesar gurilor de foc.

Începutul secolului XX înseamnă însă pregătirea în vederea acaparării de noi colonii, respectiv procurarea de materii prime, piețe de desfacere, într-un cuvînt ascuțirea concurenței intrată într-o nouă fază. Este ajunul primului război mondial și o serie de invenții și descoperiri trezesc interesul nu numai al marilor industriași sau monopoluri, ci și al statelor. **Este momentul în care spionajul economic devine în unele cazuri, datorită conjunc-**

Reclama e sufletul comerțului... sau o altă pagină dintr-o revistă în care sînt etalate cîteva produse căutate de agenții secreți.

turii, o armă adoptată și folosită de unele state capitaliste. Japonia mai întîi, apoi Germania, Anglia și alte țări încep să-l practice tot mai intens, aducîndu-i inovații și „perfecționări" în așa măsură, dacă se poate spune așa, încît în timpul celui de al doilea război mondial simbioza cu cel militar și politic a fost așa de „perfectă" degenerînd în așa zisul „spionaj total", inițiat mai întîi de japonezi și preluat și perfecționat de naziști.

DAR SĂ REVENIM LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL : ținta spionilor prezenta o gamă foarte variată de produse : de la motorul diesel, submarine, tancuri, dirijabile, avioane, arme automate, noi explozivi, gaze de luptă și enumerarea ar putea continua încă mult.

Pe lîngă misiuni strict informative, spionii aveau și sarcina de a organiza acte de sabotaj și diversiune menite să dezorganizeze efortul industriei de război a inamicului sau să împiedice aprovizionarea trupelor aflate pe front. Iată, deci, o nouă valență a spionajului economic și o apropiere a sa, dintr-un anume punct de vedere, de spionajul militar. Sub acest raport, primul război mondial a consfințit includerea sabotajului și diversiunii în arsenalul armelor de luptă ale spionajului economic împotriva concurentului sau dușmanului.

Termenul de „sabotaj" provine de la cuvîntul francez sabot (papuc de lemn). Țesătorii francezi din secolul al XIX-lea aruncau acești papuci în angrenajele noilor războaie de țesut mecanice, temîndu-se că aceste mașini îi vor lăsa muritori de foame.

APARIȚIA UNEIA DINTRE CELE MAI TERIBILE mijloace de luptă militare — arma chimică — este legată de spionajul economic și spionajul militar, fapt care vine să ilustreze afirmațiile noastre anterioare. Vom reda pe scurt acest episod. Charles Lucieto, agent secret francez din timpul primului război mondial, a avut un rol important în obținerea secretului fabricației gazelor toxice de luptă. După cum se cunoaște, primul atac german cu valuri de clor emis din cilindrii de oțel a avut loc în noaptea de 22 aprilie 1915 între localitățile belgiene Bixchoote și Langemark. Pierderile au fost imense : circa 5 000 de morți și 10 000 de răniți, rămași cu sechele toată viața.

Atunci a intrat în acțiune Lucieto. Deghizat în mecanic, vorbind perfect limba germană, a reușit să repereze în scurt timp uzina producătoare de substanțe toxice de la Mannheim, precum și o serie de rezervoare situate în imediata apropiere a uzinelor Krupp. Apoi, Lucieto s-a deplasat la Essen. Într-o cafenea, el a reușit să lege prietenie cu un polițist german ce făcea parte din garda de pază a uzinelor. Acesta îi spuse lui Lucieto că gazele toxice sînt aduse de la uzinele Krupp și apoi sînt introduse în obuze. Uzînd de un șiretlic, pentru a-l provoca, spionul francez îl ambiționează pe polițist încercînd să-i demonstreze că se înșală și că, din punct de vedere științific, acest lucru nu este posibil. Discuția s-a încheiat cu un pariu pe 2 000 mărci. Polițistul a aranjat cu Lucieto să asiste la o tragere cu astfel

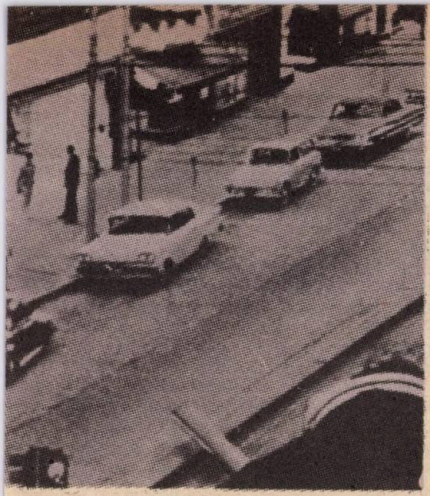

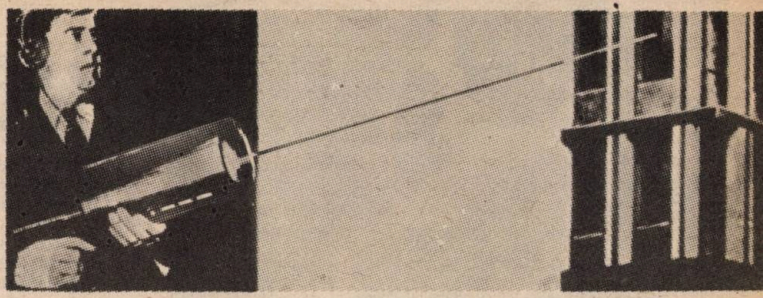

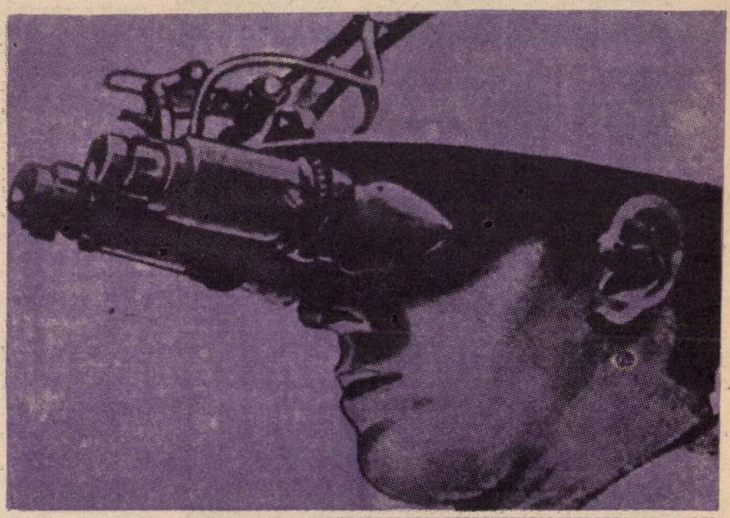

Supravegherea victimei începe din stradă ● Un complet emiţător-receptor-traductor, uşor de manipulat, redă fidel o confidenţă făcută în spatele unui geam, la o distanţă destul de mare pentru a asigura securitatea spionului ● Acest binoclu fixat de cască (şi alimentat de o baterie aşezată în spatele căştii) este un traductor utilizat pe timpul nopţii în care radiaţiile infraroşii sînt transformate în imagini vizibile ● Cameră de luat vederi în noapte ce utilizează un laser cu heliu şi neon.

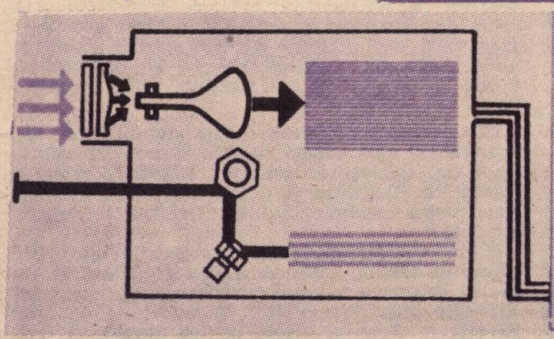

de obuze în poligonul uzinelor. Din punctul lor de observaţie, retras dar bine plasat, cei doi au văzut sosind, după puţină vreme, cîteva automobile oficiale din care a coborît însuşi Kaiserul Wilhelm al II-lea, cu întregul său stat major.

Pentru experienţă au fost aduse în poligon un tun de 77 mm precum şi un tun greu de marină. Drept ţintă servea o turmă de oi. S-a tras mai întîi cu tunul de cîmp, iar proiectilul ajuns la sol a explodat cu un şuierat uşor, total diferit de zgomotul obişnuit al exploziei şrapnelelor. Imediat, aproape concomitent, s-a tras şi cu celălalt tun. După fiecare explozie s-au ridicat norişori mici de fum galben-verzui pe care vîntul i-a împins către turmă acoperind-o cu vălul lor de ceaţă. Cînd această ceaţă s-a risipit, pe locul unde păscuse turma nu mai rămăsese nimic viu. Iarba însăşi părea arsă, iar pămîntul acoperit de un strat de rugină.

După ce automobilele oficiale au plecat, Lucieto a spus poliţistului : „îţi plătesc pariul, m-am convins că ai dreptate. Aş vrea să culeg însă cîteva schije din proiectilele trase pe care să le păstrez în amintirea acestei zile".

Schijele au ajuns la Paris după trei zile. Analiza efectuată de profesorul Edmond Bayle a pus în evidenţă prezenţa cloroformiatului de metil („palita"), un produs chimic extrem de sufocant şi toxic. Astfel s-a ajuns la răspîndirea fabricării gazelor toxice de luptă. Lucieto a mai îndeplinit şi alte misiuni secrete de spionaj. Descrierea activităţii sale a ridicat multe controverse aprinse. Cert este însă că Lucieto a murit otrăvit, în condiţii misterioase, în momentul în care era pe punctul să dezvăluie omenirii intenţiile hitlerismului în plină ascensiune.

DIESEL, autorul motorului care-i poartă numele, a pierît şi el în condiţii misterioase, vic-

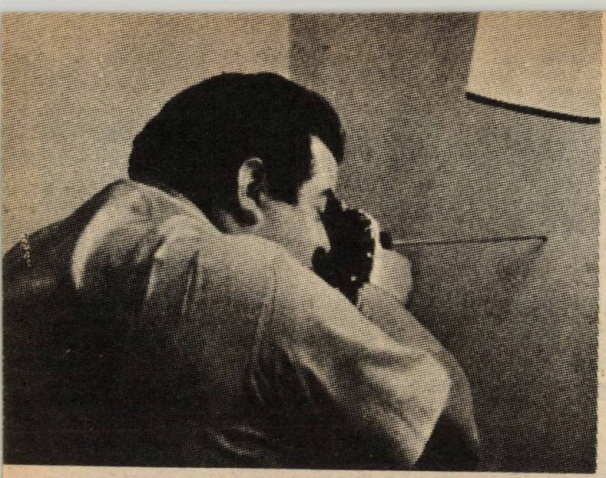

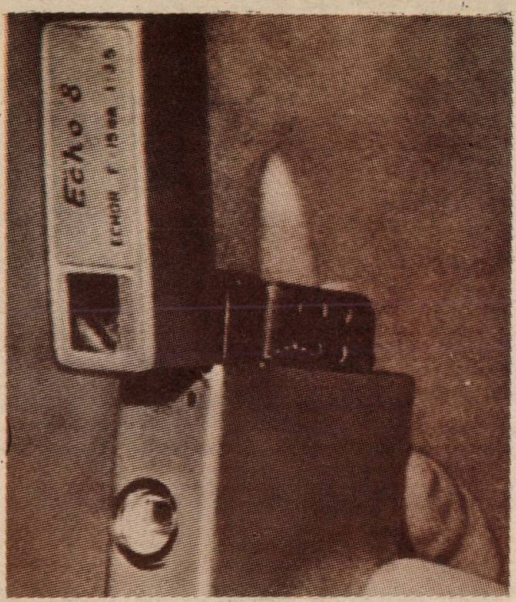

O fotografie prin zid ce poate fi folosită la şantajarea victimei ● Bricheta, dar şi aparat fotografic ● Un ceas cu utilizări „speciale"

timă a serviciului secret al colonelului Walter Nicolai. Motorul urma să fie montat pe submarine, dar autorul s-a opus unui astfel de proiect, voind să-l folosească în scopuri paşnice. A plătit cu viaţa.

O altă armă care a asigurat iniţial în primul război mondial un avantaj germanilor a fost dirijabilul numit „Zeppelin", după numele constructorului. Primele informaţii primite de la agenţi care operau în preajma uzinelor de la Friedrichshafen şi Mannheim, unde se construiau zepelinele, indicau drept element cheie formula unui aliaj nou, extrem de uşor şi totodată foarte rezistent : duraluminiul (aliaj de aluminiu cu magneziu). Dar formula aliajului nu era suficientă şi s-a hotărît capturarea unei... aeronave intacte !

Pentru aducerea la sol a unui dirijabil intact au fost imaginate şi construite arme şi proiectile special adaptate. Într-o zi de toamnă, în octombrie 1917, cînd germanii au pregătit unul dintre cele mai mari atacuri aeriene împotriva Angliei, au decolat 13 dirijabile de la o bază din Belgia. Două au făcut cale întoarsă datorită unor defecţiuni ivite pe parcurs. Cele rămase, după ce şi-au executat misiunea, pe cînd se reîntorceau, au fost surprinse de o furtună puternică şi doar şase s-au întors cu bine la baza lor. Cinci au fost doborîte deasupra Franţei, dintre care unul, L—49, a aterizat intact, fiind capturat de combatanţii americani şi francezi. Dintr-unul dintre dirijabile, anume L-51 (care a pierit în valurile mării), echipajul a aruncat peste bord hărţile dirijabilului şi codul de operaţii al submarinelor germane cu care zeppelinele cooperau în largul mării. Dar ele au ajuns totuşi în mîna englezilor. Cu ajutorul acestui cod, amiralitatea britanică a început să intercepteze cu regularitate ordinele transmise prin radio de către comandamentul marinei germane, fapt care a contribuit la scufundarea multor nave germane. Zeppelin-ul L—49 capturat a putut fi studiat în amănunţime şi reperate punctele sale slabe.

Din perioada primului război mondial sînt cunoscute şi alte cazuri asemănătoare. De pildă, spionajul desfăşurat pentru aflarea secretelor legate de telegrafia fără fir, mitraliera Maxim, construcţia submarinului, torpilele, aviaţia etc., etc.

Proliferarea spionajului economic în perioada primului război mondial a fost facilitată şi de faptul că exista o largă contrabandă de material strategic prin intermediul spionilor din Olanda, Elveţia şi Spania, prilej pentru agenţi să traverseze frontierele sub masca de contrabandişti.

LA SCURT TIMP DUPĂ TERMINAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL, printre cele mai răsunătoare cazuri de spionaj economic care au atras atenţia opiniei publice a fost acela din Germania, la Leverkusen. Patru chimişti, care deţineau posturi de încredere la uzina I.G. Farben, au sustras reţete chimice timp de doi ani de zile, pe care le vindeau unor firme din Statele Unite. Spionajul a fost descoperit în 1920, în mod cu totul întîmplător. Într-un geamantan al unui călător german, care trecea în Olanda, s-au găsit schiţe şi note care au dat de bănuit vameşului. Cei patru chimişti, care lucrau ca spioni, au fost avertizaţi de colaboratorii lor şi au trecut graniţa îmbrăcaţi în uniforme militare franceze, luînd cu ei şi material secret. Rezultatul a fost că exportul german de anilină — materie primă scumpă la vremea respectivă, necesară fabricării coloranţilor şi medicamentelor

Dispozitive ultraminiaturizate pentru ascultarea și înregistrarea unei convorbiri ● a) o banală măslină din plastic, în realitate un puternic microfon și emițător radio ; b) micromagnetofonul camuflat în brichetă a fost pus în funcțiune ; c) sub haină, în buzunarele vestei se află un dispozitiv de înregistrare.

— care acoperea 85% din necesarul pieței americane, a scăzut la nici 8%. Paguba a fost, evident, enormă.

Tot după primul război mondial s-a aflat că agenții francezi făceau spionaj economic sistematic în diverse ramuri industriale germane ; după cum s-a aflat de încercările spionilor olandezi și suedezi de însușire a modului de fabricare a sîrmei de wolfram din întreprinderile britanice.

GERMANIA NAZISTĂ A ÎMPINS SPIONAJUL ECONOMIC pe cele mai înalte culmi. Cu prilejul procesului de la Nürnberg din 1946, a fost prezentat un caz de spionaj efectuat de salariații concernului german I.G. Farben, concern care a fost declarat „criminal de război".

Dezvoltarea într-un timp scurt a industriei de război și realizarea unei armate fasciste puternice, dotată cu mijloace moderne, impuneau un ritm accelerat de introducere a tehnicii noi, la care spionajul individual nu era suficient. S-a născut astfel ideea „spionajului total". Rudolf Hess, mentorul spionajului total, a emis următoarele principii călăuzitoare : „oricine poate fi spion ; oricine trebuie să fie spion ; nu există secret care să nu poată fi aflat".

Toate departamentele, toate instituțiile Germaniei hitleriste au fost adaptate pentru pregătirea „spionajului total". Toate școlile, universitățile, institutele de cercetări științifice ale Germaniei au devenit de fapt pepiniere ale „spionajului total".

Dar „spionajul total" nu l-a desființat pe cel individual : ambele au coexistat. Hitleriștii au îmbinat forma nouă a spionajului cu spionajul de tip vechi. Ei au creat o organizație complexă și ramificată în care agenților li s-a atribuit numai un anumit loc, riguros determinat.

PRINCIPALA CARACTERISTICĂ A „SPIONAJULUI TOTAL" constă în faptul că nu este îndreptat numai spre obținerea de informații asupra adversarului ; el este folosit și pentru **distrugerea forțelor interioare ale inamicului.** În această concepție, războiul trebuie să constituie lovitura finală, o lovitură deschisă, după ce în prealabil forțele inamicului au fost subminate dinlăuntru (vezi Garda de Fier din România sau coloana a V-a germană). În consecință, pregătind cel de al doilea război mondial, hitle-

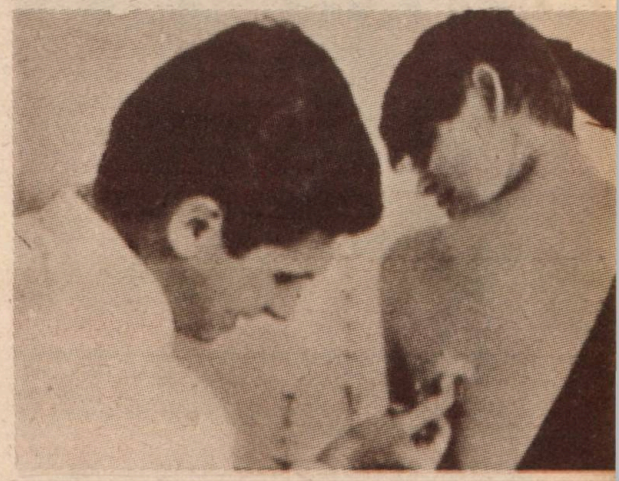

Tehnicianul fixează cu grijă pe spatele unei grațioase invitate la o recepție un microfon minuscul.

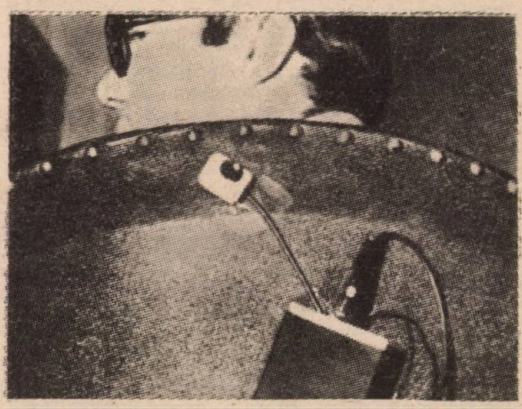

Microemițător fixat pe speteaza unui fotoliu dintr-o sală de consiliu

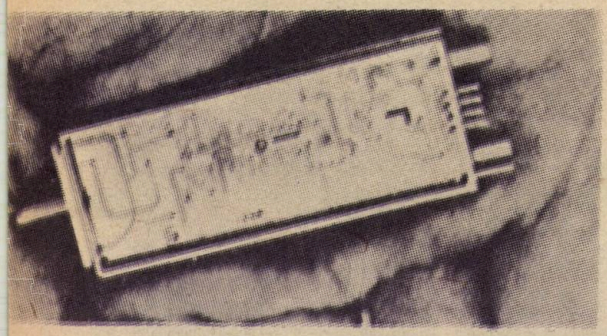

Detaliu al unui microemiţător

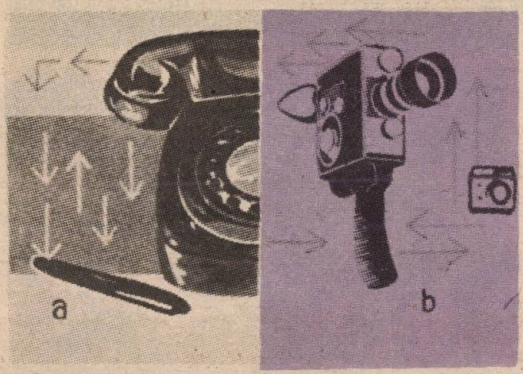

Arme uzuale din arsenalul spionilor economici : a) un emiţător de radio mai mic decît un şurub în receptorul aparatului telefonic sau altul de radiorecepţie şi emisie sub formă de stilou b) cameră cu teleobiectiv

riştii şi-au propus să slăbească capacitatea de apărare a popoarelor prin mijloacele descompunerii întregului aparat de stat, economiei şi armatei ţărilor pe care şi le propunea să le ocupe. Acestui scop i-a fost subordonată întreaga politică externă a Germaniei hitleriste, întreaga sa strategie şi propagandă. Toate ministerele şi instituţiile se ocupau de spionaj.

Legat de spionajul din timpul celui de al doilea război mondial, am vrea să amintim un singur exemplu, deoarece este unic în felul său. O singură persoană a reuşit să strîngă şi să transmită din Germania o cantitate enormă de date şi informaţii secrete despre tehnica de luptă a armatei hitleriste. Este vorba de celebrul „Raport din Oslo" (Oslo-Report). La 4 noiembrie 1939, ataşatul naval al Angliei la Oslo a primit un colet trimis de un anonim. Ce conţinea coletul ? O listă a celor mai noi tipuri de arme secrete germane, existente sau în faza de fabricaţie, însoţite de scheme şi schiţe cu detalii ; descrierea a două tipuri de radiolocatoare ; descrierea realizărilor obţinute de specialiştii germani privind avionul proiectil cu reacţie V—1 şi a rachetei balistice V—2 ; schiţa avionului „Henschel 293" (de fapt un proiectil teleghidat destinat scufundării navelor) ; un sistem de radioghidaj pentru avioane, care zboară în condiţii meteo grele ; proiectoare puternice etc., etc. Autorul acestor informaţii extrem de preţioase, în afară de faptul că a rămas anonim pînă în zilele noastre, nu a pretins absolut nici o răsplată !

PENTRU A ÎNCHEIA această succintă trecere în revistă, am dori să amintim că după înfrîngerea Germaniei naziste, S.U.A. a întreprins o adevărată ofensivă a spionajului economic pentru a pune mîna pe invenţiile realizate de savanţii germani. Colonelul L. Putt, comandantul unui organism creat în acest scop („Field Information Agency Technical" — F.I.A.T.), a declarat că a reuşit să captureze peste **un milion** de documente cîntărind 230 tone, cuprinzînd patente militare, ştiinţifice şi industriale aparţinînd Germaniei. La acestea se adaugă circa 3 000 tone de aparataj ştiinţific, care, împreună cu documentaţia, au fost expediate în S.U.A. Este semnificativă declaraţia lui Allan T. Waterman, directorul Fondului Naţional Ştiinţific din S.U.A. : „Noi am profitat de pe urma cercetărilor ştiinţifice făcute în altă parte mai mult poate decît oricare altă putere mondială... Perfecţionarea radarului, a bombei nucleare, a avioanelor cu reacţie, a antibioticelor şi a materialelor plastice s-a realizat în Statele Unite pe baza descoperirilor şi cercetărilor făcute în străinătate, la care am avut lesne acces... !".

Oameni de ştiinţă români — victime ale spionajului

În trecut, datorită, pe de o parte, nepăsării claselor dominante din ţara noastră faţă de oamenii de ştiinţă şi inventatorii români, iar pe de altă parte, datorită condiţiilor tentante oferite în diverse ţări occidentale pentru a-şi realiza proiectele, diferiţi oameni de ştiinţă fie că au părăsit ţara sau au fost spoliaţi de invenţiile lor.

Abia după 23 august 1944 a fost deschisă perspectiva înfăptuirii plenare a spiritului creator al fiilor patriei noastre. Pînă la acea dată, inventatorii şi oamenii de ştiinţă români au avut de înfruntat nenumărate obstacole : neîncrederea oficialităţilor, lipsa de sprijin şi mijloace materiale, ploconirea în faţa a tot ce era străin şi mai ales acţiunea mai mult sau mai puţin făţişă a spionajului economic străin, care a îmbrăcat diferite forme de la atragerea în străinătate a oamenilor înzestraţi prin oferirea de mijloace materiale, catedre şi laboratoare pentru concretizarea ideilor lor şi pînă la formele cele mai brutale, cum ar fi furtul rodului strădaniilor lor sau chiar sabotajul şi denigrarea.

Lista celor care au fost nevoiţi să ia drumul pribegiei este lungă şi nu este uşor de a reţine nici măcar figurile cele mai proeminente. Vom menţiona doar o mică parte : **Rodrig Goliescu** elaborează proiectul complet al unui elicopter precum şi al unui avion care a fost brevetat în Franţa (nr. 402 329 din 29 august 1909), unde

inventatorul l-a şi pilotat pe aeroportul Juvissy, lîngă Paris ; **George Fernic** în 1921 construieşte în S.U.A. un avion de concepţie proprie ; între anii 1921—1922 inginerul şi matematicianul **George de Bothezat,** figură de seamă a aviaţiei, concepe şi construieşte în S.U.A. două elicoptere, cu care se ridică succesiv în aer ; **Herman Oberth,** născut la Sibiu, în 1894, unul dintre întemeietorii astronauticii ştiinţifice, caută să-şi desăvîrşească proiectele în străinătate, la Viena (1938) şi apoi la Dresda şi în S.U.A. ; **Dumitru Văsescu,** născut la Iaşi în 1860, trăieşte apoi la Paris, unde realizează în 1880 un automobil cu abur ; **Anastase Dragomir,** a inventat şi experimentat cu succes, încă din 1929, pe aeroportul

Un post de emisie extrem de puternic ce incape într-o servietă diplomat.

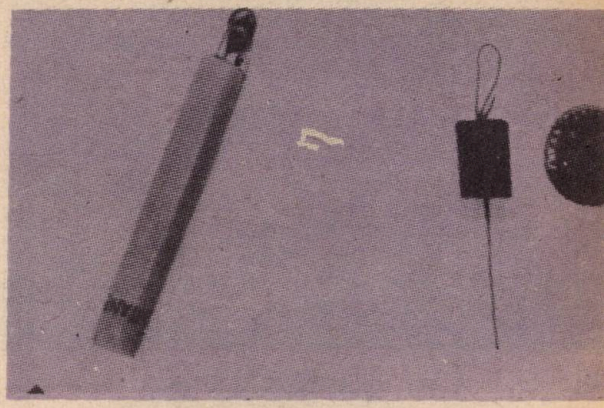

O imagine elocventă privind dimensiunile unor dispozitive şi aparate folosite de spionii industriali.

Le Buc de lîngă Orly „celula paraşutată", prima cabină catapultată din lume, cu scopul salvării pasagerilor dintr-un avion. Invenţia a fost brevetată în 1930 în Franţa ; **Neda Marinescu** este pionier pe plan mondial al studiului ultrasunetelor ; a activat ani la rînd în Franţa, unde şi-a publicat operele principale şi apoi ca profesor universitar la Cordoba (Argentina). **Gavrilă T. Brola** a trăit o perioadă în Franţa, realizînd în 1952 generatorul GB de abur şi apă cu circulaţie forţată, brevetat şi fabricat în mai multe ţări ; **Alexandru Proca,** considerat ca cel mai mare teoretician al fizicii româneşti, a trăit şi a lucrat la Paris (1897—1955) ; **Henri Coandă,** autor a peste 150 de brevete din cele mai diverse domenii, creatorul avionului cu reacţie, a fost nevoit să trăiască înainte de 1944 în străinătate. **Nicolae Teclu,** profesor universitar la

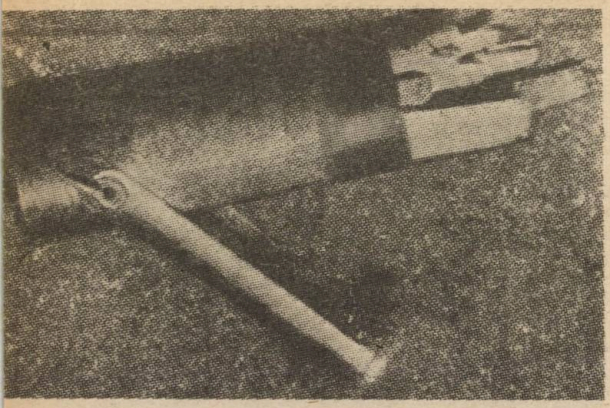

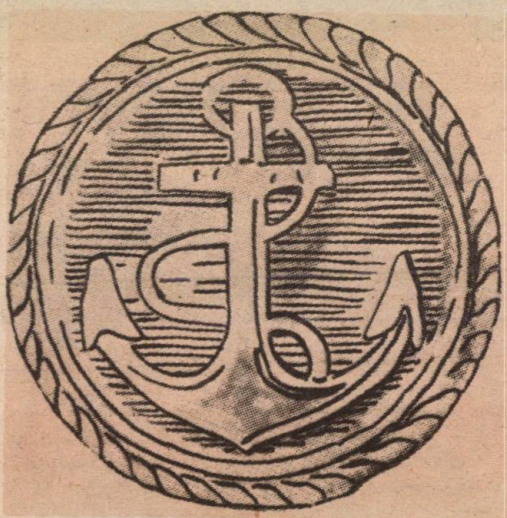

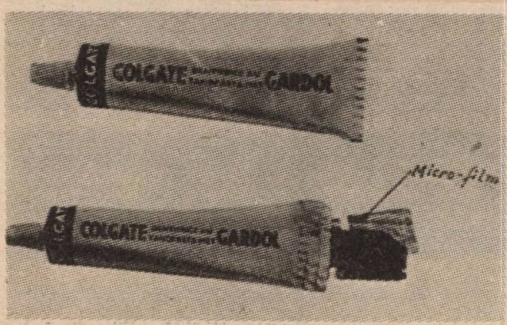

Mijloace şi procedee de ascundere a microfilmelor :
a. un termos
b. un nasture de metal
c. un tub de pastă de dinţi

Viena, a vrut în repetate rînduri să activeze în România, dar i s-a refuzat alocarea fondurilor pentru organizarea unui laborator corespunzător, unde să-şi desfăşoare cercetările ; **Alexandru Ciurcu,** stabilit la Paris, a realizat o ambarcaţie avînd ca propulsor un motor cu reacţie cu care la 3 august 1886 a efectuat o călătorie pe Sena. Menţionăm că a fost nevoit să părăsească ţara fiind expulzat ; **Constantin Levaditti,** deşi a trăit cea mai mare parte a vieţii în afara hotarelor, în numeroase rînduri a vrut să revină în România. În 1912 şi-a pus candidatura la o catedră de bacteriologie devenită vacantă la Facultatea de Medicină din Iaşi, dar la concurs a fost respins datorită unor manevre de culise. Drept urmare, după un nou eşec la Cluj, savantul e nevoit să ia din nou calea străinătăţii.

MAJORITATEA TINERILOR care şi-au făcut sau şi-au completat studiile în străinătate, prezentînd perspectivele unui viitor strălucit, **au fost ademeniţi,** primind oferte deosebit de avantajoase. Este cazul lui **Anghel Saligny** căruia i s-a oferit prilejul să rămînă în Germania ; însă refuză şi vine în ţară. **Lazăr Edeleanu** după ce şi-a susţinut doctoratul la Berlin şi specializarea în Anglia, i s-a propus să rămînă acolo ; însă a refuzat.

Două cazuri de spionaj economic

Am vrea să ne oprim acum asupra a două aspecte ale spionajului economic cărora le-au căzut victime oameni de ştiinţă români : sabotajul şi însuşirea frauduloasă a rodului muncii lor.

Dumitru Brumărescu (1872—1937) ne oferă un trist exemplu. Guvernul francez alarmat de scufundarea, aproape simultană, a două din submarinele sale şi de agitaţia opiniei publice în legătură cu pierderile de vieţi şi pagubele provocate, deschide, în 1912, un concurs pentru o invenţie menită a salva echipajul submarinelor în caz de accident. Brumărescu este admis la concurs din 450 de concurenţi, dar planurile i-au fost reţinute de... vama portului Marsilia. Un alt „eşec" : plecîndu-şi urechea la promisiunile unor intermediari, lipsit fiind de mijloace financiare, pleacă la Viena pentru a pune în practică ideile în 1905. I se fură planurile, ce sînt brevetate de altcineva...

Aurel Persu, creatorul „automobilului aerodinamic corect" are surpriza să constate că ideile, uşor modificate, au fost „preluate" de „Ford" şi „General Motors" cu care dusese tratative.

Ioan I. Puşcariu, inginer, inventează în 1875, un fel de riglă de calcul circulară, cu aplicaţii multiple. Firma „Henri Cerf" din Bruxelles i-o sustrage şi o pune în vînzare.

N.C. Paulescu descoperă „pancreina" şi procedeul de fabricare a ei (insulina). Dar premiul Nobel i se atribuie lui F. Banting şi Mac Leod.

George (Gogu) Constantinescu (1881—1964) inventator renumit, descoperitor, printre altele, al sonicităţii. Ideea şi chiar schemele invenţiilor sale au fost „preluate" de diferite firme, care au „uitat" paternitatea cercetătorului român.

Ion Basgan autor a numeroase brevete din domeniul forajului petrolului. Marile companii petroliere americane şi-au însuşit rodul muncii şi descoperirile inventatorului român, păgubindu-l atît pe el cît şi România de sume însemnate în devize.

Mult mai puţin cunoscut decît marii pionieri ai aeronauticii noastre naţionale Vuia, Vlaicu

sau Coandă, modestul mecanic **DUMITRU POPESCU** născut în anul 1867 în comuni Tisești-Muscel a fost și el un inventator. Acest lucru era cunoscut și de contele von Zeppelin, care nu s-a jenat să-i fure invenția cea mai importantă, și anume, cîrma necesară ghidării balonului rigid.

În ianuarie 1905, Dumitru Popescu și-a vîndut căsuța modestă și puținele lucruri de care dispunea și a plecat la Viena, însoțit de un inginer, Boicescu, și de un austriac numit Schwank. Ajuns în capitala imperiului austro-ungar, el și-a brevetat invenția și apoi a dat un anunț în ziare oferind spre vînzare procedeul pe care îl realizase. La puțină vreme, mecanicul român a primit din partea contelui von Zeppelin o ofertă scrisă care se ridica la suma de 60 000 lei, iar reprezentantul lui Zeppelin de la Viena, un anume maior Gross, l-a contactat pe Popescu pentru a organiza o primă experimentare a cîrmei. Motorul dirijabilului procurat de Gross în vederea acestei experimentări nu era suficient de bine reglat, astfel încît, dirijabilul s-a prăbușit în timpul probelor, dîndu-i lui Gross pretextul de a amîna cumpărarea dispozitivului lui Popescu sub motivul că acesta mai necesită unele îmbunătățiri. Ca urmare a experiențelor făcute în plină iarnă, în cîmp deschis, inventatorul român s-a îmbolnăvit grav de pneumonie, fiind nevoit să rămînă timp de mai multe luni în spital și să predea conducerea lucrărilor de punere la punct a cîrmei austriacului Schwank. Curînd s-a vădit că Schwank, devenit prieten cu „un om de afaceri" vienez, anume Birenbach, voia să știe tot mai multe amănunte, ce nu-i erau necesare, privind principiile de construcție și funcționare a cîrmei lui Popescu. Ca urmare, românul s-a lipsit de sprijinul lui Schwank și a părăsit spitalul în luna septembrie 1905 pentru a-și termina singur lucrările de perfecționare a invenției. Neavînd un motor corespunzător, Dumitru Popescu a fost nevoit să folosească un motor cu benzină. La 10 noiembrie 1905, înimosul mecanic român a murit ca urmare a exploziei motorului necorespunzător, în timp ce făcea experiențe cu balonul în aer. Heinrich Birenbach a fost primul care a ajuns la spitalul unde fusese transportat corpul neînsuflețit al lui Dumitru Popescu și a izbutit să subtilizeze caietul cu însemnări și memoriul științific al invenției pe care decedatul le păstrase totdeauna asupra sa. Ulterior, prin anul 1921, maiorul Gross s-a certat cu contele von Zeppelin și a dezvăluit presei amănunte în legătură cu felul cum a ajuns invenția lui Popescu în mîinile fostului său patron, cu ajutorul spionului Birenbach.

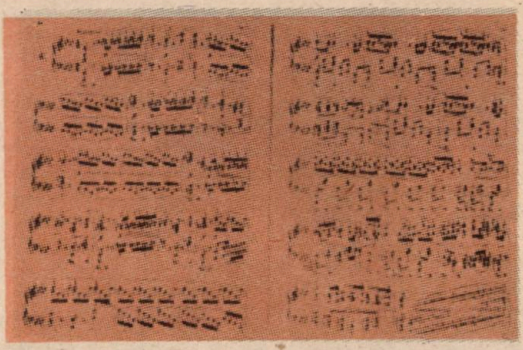

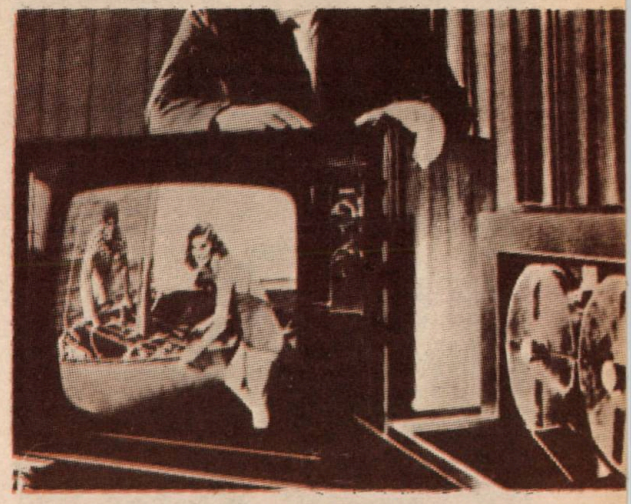

Un șlagăr furat poate aduce profituri de neimaginat.

Spionajul economic azi

La 28 aprilie 1968, ziarul francez „Le Monde" se făcea ecoul unei curioase informații provenind din Marea Britanie. „O afacere de spionaj industrial avînd ca obiect secrete ce valorează milioane de lire, scria „Le Monde", a fost recent descoperită la Londra. Victimă este compania aeriană britanică B.O.A.C. care a anunțat vineri seara darea afară a trei dintre funcționarii săi, suspectați de a fi predat unei companii concurente secretele unei rețele mondiale de reținere a biletelor bazată pe memoria unui computer central instalat la aeroportul din Londra. Un al patrulea salariat al companiei a reușit să fugă. Informațiile obținute tocmai de la concurență au permis conducerii companiei B.O.A.C. să demaște pe autorii sustragerilor. Rețeaua pusă la punct permitea să se cunoască în cîteva minute doar situația pe ansamblu a locurilor disponibile în toate avioanele ce urmau să facă curse, grație unui calculator I.B.M. Costul programului noului sistem a fost evaluat la 40 milioane lire, dar el urma să permită companiei să realizeze economii în intervalul 1970—1980 de 48 milioane lire, în principal prin suprimarea a 2 000 de funcționari".

De atunci nu este săptămînă ca în presa occidentală să nu fie redată o nouă afacere de „spionaj economic", expresie devenită foarte la modă.

CONCURENȚA ACERBĂ, goana după obținerea de profituri cît mai mari și cît mai rapide conduc o serie de concerne, trusturi și grupuri financiare din principalele țări capitaliste la acțiuni directe și deliberate de spionaj economic. Pentru patronii întreprinderilor și laboratoarelor capitaliste este mult mai avantajos, mai ieftin și mai operativ să fure rezultatul cerce-

Asupra modelelor noi lansate de casele de modă sînt ațintiți nu numai ochii publicului, dar și ai spionilor.

CRONICILE DEZVOLTĂRII marilor întreprinderi capitaliste consemnează, în ultimii 40 de ani, proliferarea în mod îngrijorător a acestui nou tip de spionaj : spionajul economic. El nu mai comportă doar furtul unei noi descoperiri sau al unui secret de fabricație. El înglobează acum ansamblul secretelor unor întreprinderi (sau date), fie că sînt din domeniul comercial, contabil, financiar, științific sau tehnic. În jocul concurenței capitaliste sînt folosite toate loviturile care îl pot doborî pe adversar. Dacă nu se poate fura un secret, nu-i nimic, atunci se fură... creierul care l-a produs și astfel specialistul este ademenit oferindu-i-se un salariu mai mare și cotă parte din profiturile realizate de pe urma invenției sale.

Secretele tehnice nu sînt întotdeauna singurele vizate de agenții secreți. Pe aceștia îi interesează într-o măsură mult mai mare secretele legate de desfacerea produselor. Nu trebuie să uităm că în capitalism aceasta determină, în final, cifra de afaceri și că importanța ei face ca o întreprindere să devină la un moment dat deosebit de primejdioasă pentru concurenții săi. Se înțelege valoarea pe care o poate reprezenta pentru spioni cunoașterea politicii de marketing, lista clienților, cifra de afaceri a diferitelor filiale și sucursale.

STATISTICILE PROBEAZĂ în final temeinicia acestei afirmații, a acestei realități, adeseori necunoscută de către marele public. Pentru perioada 1970—1985, furturile comise de către agenții secreți au avut ca obiect, în 25% din cazuri, secrete tehnice, iar restul de 75% au revenit secretelor comerciale și financiare.

„Războiul economic pe care îl duc între ei proprietarii, fabricanții, directorii șantierelor, întreprinderilor sau producătorilor din Statele Unite, Canada, din Europa occidentală și din Japonia a luat proporții îngrijorătoare" — se arăta într-un număr recent al revistei „Nouvel Observateur". Ascuțirea concurenței dintre marile monopoluri capitaliste generează în mod inevitabil un „război subteran", în cadrul căruia lupta se duce cu armele spionajului economic, mergînd pînă la suprimarea fizică. În goana după profituri, marii businessmeni sînt tot mai preocupați să-și însușească secretele rivalilor. Jaful la drumul mare are o variantă modernă în „strategia smulgerii informațiilor economice", infractorii devenind „personal tehnic", dotat cu aparatură electronică din ce în ce mai perfecționată. Legile acestei lupte sînt legile junglei : învinge cel mai puternic sau cel mai viclean. Concurența dintre monopoluri capătă adesea accente dramatice, pe măsura mizei puse în joc.

Însă, în afara rivalităților internaționale, spionajul economic se practică adesea și între firme care aparțin aceleiași țări și, în realitate, se pare că a devenit un fenomen economic major al societății capitaliste contemporane. Din timp în timp, afaceri senzaționale vin să atragă atenția publicului asupra acestei grave probleme.

Extinderea continuă a spionajului economic în țările occidentale a fost favorizată de crearea unui arsenal complet de mijloace tehnice pen-

tărilor științifice ale concurentului, decît să dezvolte o cercetare. Domnii onorabili aflați în conducerea consiliilor de administrație, continuatori ai unor tradiții de „cinste" ale unor case de comerț sau industrie fondate în 18..., menționate pe plăcile lucitoare de metal galben de pe frontispiciul uzinelor sau pe hîrtiile cu en-tête pentru corespondență, nu acționează direct și nemijlocit, ci, cu toată discreția, își organizează „servicii speciale" avînd ca paravan compartimentul de marketing și cercetare a pieței. Or, tocmai aici este partea amuzantă a problemei : dacă marketingul promovează concurența loială, spionajul economic constituie prin excelență unul din mijloacele concurenței neloiale. Și iată cum, folosindu-se de necunoașterea marelui public, se acționează întocmai ca în junglă. Aceste servicii formate din foști ofițeri ai serviciilor secrete de cele mai multe ori, recrutează „specialiști" de toate tipurile și categoriile, începînd de la ingenioși combinatori ai „loviturilor" și pînă la mărunți executanți. Tentația este una singură : banii, cît mai mulți și obținuți cît mai ușor, după vechiul adagiu : „banii nu au miros".

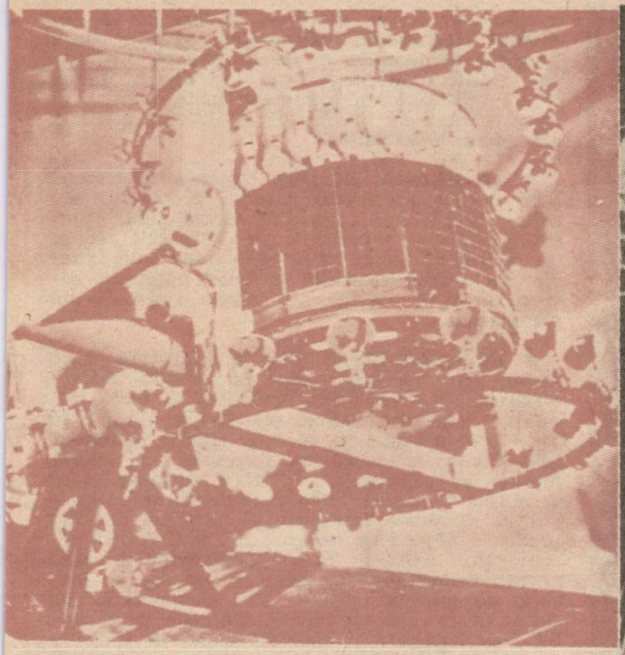

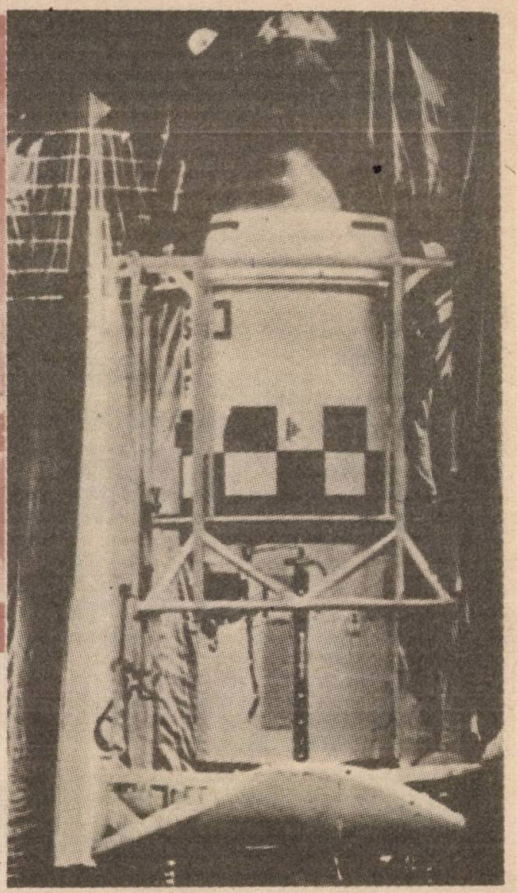

Sateliți spioni în mai multe ipostaze.

tru captarea și ascultarea sunetelor la distanță, în special emițătoare puternice și ultraminiaturizate, realizate cu tranzistori și cu circuite integrate, precum și aparate de fotografiat minuscule de luat vederi la distanță și pe timpul nopții.

MUNCA SPIONULUI MODERN este ușurată de realizările tehnice de azi. Iată cîteva din instrumentele care fac parte din panoplia agenților și care sînt ușor de procurat pe piața capitalistă. Microemițătorul radio : este de mărimea unui pachet de țigări și are raza de acțiune 1 000 m; aparat fotografic, format 50 mm × 33 mm ; durata expunerii 1/60 secundă. Se poate ascunde în podul palmei. Minimagnetofonul se poate introduce într-o servietă mică și are declanșare automată ; miniascultător mai mic decît o bucată de zahăr cubic; microreceptorul-ascultător care emite și recepteză pînă la 1 000 m ; superstetoscopul este un amplificator cu șase tranzistori de foarte mare sensibilitate. Permite surprinderea celei mai mici șoapte, printr-un zid de cărămidă ; ceas de mînă cu microemițător etc. etc.

Acestea sînt aparate a căror vînzare a fost reglementată de către autoritățile americane, olandeze, franceze și elvețiene. Există, de asemenea, un emițător miniaturizat care se poate introduce în capsula unui receptor telefonic. El permite captarea tuturor comunicărilor și conversațiilor care trec prin acel aparat și le recepționează la 150 m distanță, chiar dacă persoana se află într-o mașină închisă și dacă telefonul este situat la etajul zece al unui bloc din apropiere. Arsenalul spionilor este deci complex. Toate aceste aparate există — și încă multe altele pe care nu le menționăm aici din motive evidente — în mai multe variante, mai mult sau mai puțin perfecționate. Desigur, aceste instrumente servesc unor numeroase scopuri : spionaj industrial sau comercial, urmăriea unor persoane, șantaj etc.

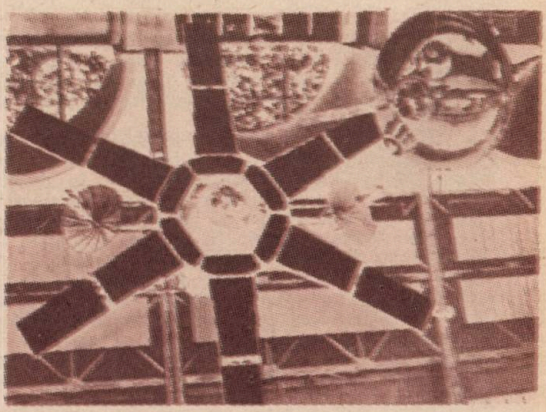

Citeva episoade

Vom prezenta în continuare cîteva episoade caracteristice ce ilustrează de fapt ce înseamnă spionajul economic şi metodele sale.

● **PE O PLOAIE TORENŢIALĂ,** instalaţi într-o maşină confortabilă, undeva în Scoţia, s-au întîlnit sir John, şeful unei cunoscute întreprinderi, cu directorul general al unei alte firme activînd în acelaşi domeniu. Ei intenţionau să discute despre o eventuală fuziune a celor două societăţi şi sperau să nu fie deranjaţi de musafiri nedoriţi. Planul a eşuat însă. În Rolls-Royce-ul lor fuseseră instalate, în prealabil, microfoane cuplate cu aparate de înregistrat. Agenţi secreţi ai concurenţei au intrat astfel imediat în posesia tuturor informaţiilor.

● **ÎN URMĂ CU CÎŢIVA ANI,** ziarele occidentale au făcut cunoscută arestarea a patru persoane. Timp de 15 ani, cei patru au mijlocit transferul de informaţii unei puteri străine. Organele de stat au neutralizat, pînă la urmă, ceea ce ziariştii au numit „reţeaua bunicilor". Cele patru personaje, făcînd cumpărături zilnice inofensive la piaţă, însoţindu-şi nepoţeii la şcoală, se ocupau cu spionajul economic, furnizau agenţilor unui alt stat occidental informaţii asupra cercetărilor efectuate în ţara lor în domeniul electronicii, informaticii, asupra unor proiecte aeronautice şi de construcţii militare. Nu întîlniri misterioase în ţări exotice, nu femei tinere tulburătoare. Nimic din toate acestea. Şi totuşi spionii îşi desfăşoară activitatea eficient, sub aparenţa banalităţii.

● **LA PRAGA, ÎN 1969,** spioana americană Nita Capini s-a trădat datorită propriului său colier de perle în interiorul cărora genţii contra-spionajului cehoslovac au descoperit ascuns un microfon, un emiţător şi o minusculă baterie. Ea a fost surprinsă în holul hotelului Alcron, în timp ce schimba cîteva fraze cu un necunoscut.

● **ÎN OCTOMBRIE 1968,** spionul turc Imre Nahit, prim controlor aflat în serviciul Secretariatului N.A.T.O. din Bruxelles, a fost „denunţat" (datorită balizei emiţătoare plasată în fermoarul borsetei în care îşi păstra documentele. Contra-spionajul era informat că Nahit mergea cu regularitate în afara oraşului şi se urca într-o maşină rămasă neidentificată. Spionul se dovedise întotdeauna suficient de abil pentru a dejuca pe cei care îl filau. Graţie receptorului cuplat cu un goniometru de care agenţii Securităţii dispuneau în propria lor maşină, au fost în măsură să-l urmărească pe Nahit de la distanţă fără să fie reperaţi şi astfel l-au surprins în flagrant delict în timp ce preda unele documente ultra-confidenţiale agentului de legătură.

● **LA 6 IUNIE 1969,** la Roma, consiliul de administraţie al unei mari firme de automobile se reunea pentru a studia posibilităţile de extindere a pieţei în ţările din Estul Europei, după ce mai înainte fusese semnat un acord de instalarea unei uzine în U.R.S.S.

Unul dintre membrii consiliului — agent al unei firme occidentale rivale — a uitat din neglijenţă stiloul cu care luase cîteva note, pe masa de şedinţe. Cînd a fost demontat capacul, a fost găsit un minuscul emiţător ce funcţiona pe baza electricităţii emanate de corpul celui ce îl ţinea în mînă în timp ce scria...

● **IATĂ UN ALT EPISOD** al spionajului industrial care s-a derulat în urmă numai cu cîţiva ani în Italia. Un dosar complet conţinînd date asupra unor antibiotice obţinute în Statele Unite, însoţit şi de un lot de eşantioane, au parvenit unor agenţi italieni care au acţionat cu aşa rapiditate încît au fost în măsură, şi fără să întîmpine dificultăţi, să revîndă produsele fabricate pe baza propriilor formule firmei de la care fuseseră sustrase... şi la un preţ net inferior aceluia al aceloraşi antibiotice made în S.U.A.

● **FURTURI DE... MUZICĂ !** Alături de secrete industriale propriu zise, — invenţii, perfecţionări, produse şi procedee — există de asemenea secrete artistice. Articolele de modă ale marilor case de creaţie din Paris sînt în mod constant furate. Serviciile speciale franceze au surprins, cu cîţiva ani în urmă, telegrame cifrate transmise într-o altă ţară occidentală. Decriptarea acestor telegrame a dus la descoperirea că era vorba de texte muzicale ce erau trimise în străinătate pentru a fi reproduse pe discuri. Acest gen de spionaj aduce beneficii enorme celor care îl practică !

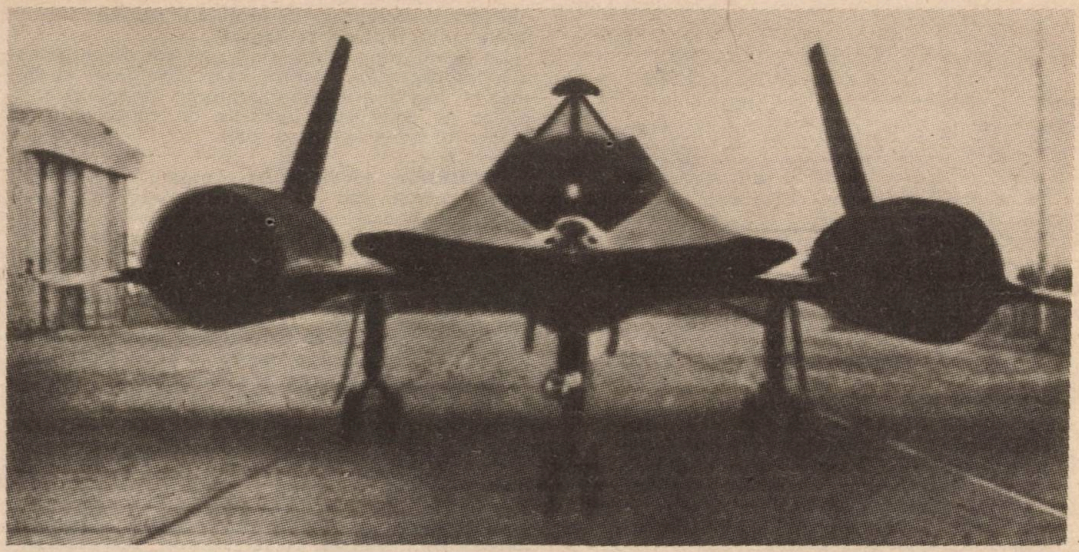

Un avion folosit în scopuri de spionaj economic de la mare înălțime.

● **ÎN 1980, LA „DIOR“**, în marea sală a oglinzilor, defilau „modelele“ într-un șir indian, în aplauzele și privirile admirative ale spectatorilor. În încăperea în care candelabrele de cristal reflectau sclipirile bijuteriilor, participanții la această manifestare s-au ridicat din fotolii surîzînd și împărtășindu-și impresiile. Doamnele, cu un aer blazat, figuri obișnuite care se întîlnesc mereu aceleași în saloanele unde se lansează moda destinată unor pături avute, începură să împartă calificative, arborînd un aer grav. Cu pași mici, ele se îndreptau către holul de la ieșire.

Unul dintre agenții contra-spionajului se strecură printre participante și se apropie pe nesimțite de o femeie tînără și elegantă. Părea preocupată de conversația foarte animată din jurul ei.

— Scuzați-mă că vă întrerup, doamnă, spuse bărbatul adresîndu-se tinerei femei, voalîndu-și cît mai mult vocea. Vă rog să mă urmați în salonul de alături.

— Dar, domnule !...

— Poliția ! Vă rog să nu faceți gălăgie, insistă pe un ton ceva mai ferm și arătă cu mîna în direcția încăperii alăturate.

Tînăra femeie îl privi descumpănită, își luă rămas bun de la interlocutoarea sa rămasă perplexă și-l urmă pe inspector. Cineva din conducerea „Dior“ aștepta în micul salonaș. Inspectorul îi spuse însoțitoarei sale :

— Vă rog să-mi arătați conținutul poșetei !

Doamna ezită cîteva clipe, apoi, sforțîndu-se să afișeze un surîs nepăsător, îi întinse poșeta confecționată din piele de crocodil. Inspectorul o luă, trase fermoarul, strecură mîna în interior, desfăcu un buzunăraș și scoase la iveală un miniaparat de fotografiat ce putea fi ascuns cu ușurință în palmă.

Inspectorul îl privi o clipă și pe față i se întipări un surîs satisfăcut. Nu-i mai rămînea decît să întocmească procesul-verbal de confiscare a instrumentului de spionaj. De fapt, constatarea actului fraudulos nu putea să fie stabilită decît după developarea filmului. Atitudinea spioanei era evidentă : speriată, arunca priviri disperate spre cei de față, sforțîndu-se să-și păstreze calmul în timp ce declinîndu-și identitatea în repetate rînduri, bîlbîia :

— Nu înțeleg pentru ce... de ce mă bănuiți... nu am făcut nimic... Siguranța cu care polițistul mersese drept la țintă, căutînd în lăcașul secret din poșetă, o descumpănise complet.

Regine Donaldieu, așa se numea spioana, a avut neșansa, sau mai bine zis lipsa de inspirație, să se așeze în sala de prezentare a modelelor în primul rînd de fotolii și astfel polițistul a avut posibilitatea să remarce, fără greutate, comportarea ei în timpul prezentării colecției Casei de mode „Dior“.

De fiecare dată cînd un manechin își făcea apariția purtînd un nou model, Regine își „aranja“ poșeta. Mișcarea mîinilor era mereu aceeași : o apăsare a degetului mijlociu asupra extremității închizătorii aurite, exact în momentul în care manechinul se oprea pentru o clipă, astfel încît să i se admire, în lumina puternică a reflectoarelor, îmbrăcămintea.

● **ÎN ANGLIA** s-a petrecut, nu demult, așa-zisa „afacere a cargourilor japoneze“, de fapt un exemplu clasic de spionaj economic.

Este știut faptul că Japonia, deși este o țară maritimă, la începutul secolului nu dispunea de nici un șantier naval și își comanda navele de care avea nevoie șantierelor germane sau britanice. Acestea din urmă se dovediseră a fi cei mai buni clienți, mai cu seamă cele din Clyde (Scoția). La un moment dat, armatorii japonezi au început să solicite studii foarte amănunțite ale unor cargouri și nave de diverse destinații, dar în final refuzau executarea lor. Ei trimiteau tehnicieni și ingineri în Anglia care discutau cu constructorii și pînă la urmă se re-

întorceau acasă fără a încheia vreun contract.

Un inginer aparținînd șantierelor din Clyde ce tocmai ieșise la pensie, a primit invitația să întreprindă o călătorie în jurul lumii din partea „Companiei de Mesagerii" căreia îi proiectase numeroase nave comerciale. În timpul unei escale într-un port din Australia, inginerul englez a avut surpriza să zărească ancorat un mare cargou ce arbora pavilionul japonez. Nu i-a fost greu să recunoască în cargoul din fața ochilor că de fapt era vorba de o navă pe care el o proiectase și firma la care lucra o oferise japonezilor, dar aceștia refuzaseră s-o cumpere. Dar japonezii plecaseră cu planurile...

Reîntors acasă în Anglia, inginerul a făcut cunoscut foștilor săi patroni cele văzute și le-a propus un plan de acțiune contra spionilor niponi pe care l-au acceptat. Trebuia doar să se aștepte ivirea unei ocazii de a putea fi pus în practică.

LA UN MOMENT DAT, nu după mult timp, o firmă japoneză a comandat șantierelor din Clyde un mare cargou. Armatorul japonez a fost primit cu multă politețe și după cîteva luni i-au fost expediate planurile și devizul vasului. După un schimb de scrisori, armatorul japonez a sfîrșit prin a face cunoscut că își modificase hotărîrea de a cumpăra nava, comandînd în schimb un vas de proporții neînsemnate.

Inginerul, care își reluase activitatea la șantierele britanice pentru a proiecta cargoul refuzat, a plecat în Japonia și în timp ce se plimba pe cheiul portului, a observat că se făceau pregătiri intense și zgomotoase pentru lansarea la apă a unei noi nave de mare tonaj.

Inginerul și-a recunoscut propriul său vas. Discursuri, șampanie, felicitări și lansarea la apă în timp ce muzica cînta. A urmat însă un moment penibil : la scurt timp după ce a atins apa, nava gigantică s-a înclinat și s-a prăbușit în valuri, sfărîmîndu-se.

Singurul care surîdea satisfăcut era inginerul britanic. El le jucase spionilor niponi un renghi nebănuit : strecurase în proiect o anume defecțiune ce nu putea fi sesizabilă.

La scurt timp după ce a revenit în Anglia, a aflat din ziare despre cele întîmplate și în plus o scurtă mențiune laconică : inginerul japonez ce condusese lucrările de construcție a cargoului își făcuse hara-kiri...

ÎNCHEIEM ARTICOLUL nostru cu cîteva scurte relatări din industria automobilelor. Serviciul de apărare al marilor firme nu se rezumă numai la protejarea secretelor privitor la construcția noilor modele, ci veghează cu aceeași vigilență și la lansarea unui nou model, a cărei publicitate prematură ar putea aduce prejudicii considerabile firmei. În acest caz, al unui nou model ce eventual ar revoluționa piața, anunțul performanțelor acestui model sau chiar simpla publicare a fotografiei acestuia, poate costa firma sute de milioane sau chiar mai multe miliarde. Nu numai primejdia de a fura planurile unui sistem sau altul, dar mai importantă este oprirea comenzilor pentru vechiul model. Să exemplificăm cu cazuri concrete cele expuse mai sus.

O firmă concurentă de peste ocean, rivală cu „Mercedes", a aflat, pe la mijlocul verii anului 197... că ultima a pregătit un nou model, mult perfecționat, pe care urma să-l lanseze pe piață în luna ianuarie a anului următor. Spionii firmei adverse și-au procurat o fotografie a noului model de Mercedes și a caracteristicilor acestuia, făcîndu-le să apară în mai multe reviste. Cumpărătorii s-au abținut să mai achiziționeze modelul existent și astfel firma Mercedes a ajuns aproape în pragul falimentului, nefiind în măsură să-și recupereze investițiile făcute.

Studiul, desenele, construcția și încercările unui nou prototip trebuie să se efectueze cu discreția cea mai absolută. O mare firmă constructoare de autoturisme a fost grav lovită cu prilejul punerii la punct a unuia dintre noile sale modele.

Cu prilejul unor încercări efectuate pe șoselele ce străbăteau Alpii, inginerul care pilota prototipul a fost tamponat de un camion, din care au coborît mai mulți fotografi ce au putut opera în voie, fotografiind chiar și motorul.

Nu era vorba de simpli fotoreporteri, ci de veritabili spioni profesioniști plătiți de concurență.

Profitînd de experiența acestei firme, un alt constructor de autoturisme și-a luat măsuri de precauție adecvate și a reușit să evite o capcană asemănătoare. Iată faptele : două prototipuri identice au fost expediate în lăzi sigilate în Corsica unde inginerii firmei le-au recuperat. Cu mari precauțiuni, ei au început probele pe drumurile accidentate ale insulei și totul părea că decurge în cele mai bune condițiuni. Într-o după-amiază s-a ivit un mic incident ; prototipul a fost blocat de o șaretă răsturnată în mijlocul drumului, în plin cîmp. În urma automobilului a apărut brusc o turmă de oi împiedicînd orice manevră. Exact atunci au țîșnit și... fotoreporterii care au fotografiat nestingheriți. Inginerii din automobilul-prototip păreau resemnați, dar de fapt ei erau cei care îi trăseseră pe sfoară pe adversarii lor insolenți și agresivi. Automobilul era un fals prototip, cel adevărat era supus probelor de colegii lor, undeva în... Scoția !

Paul Ștefănescu

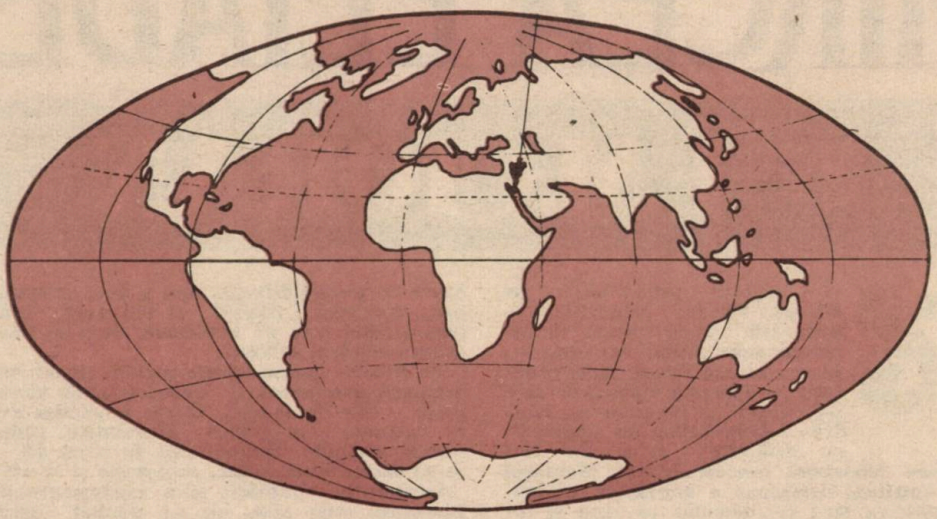

MAPAMOND

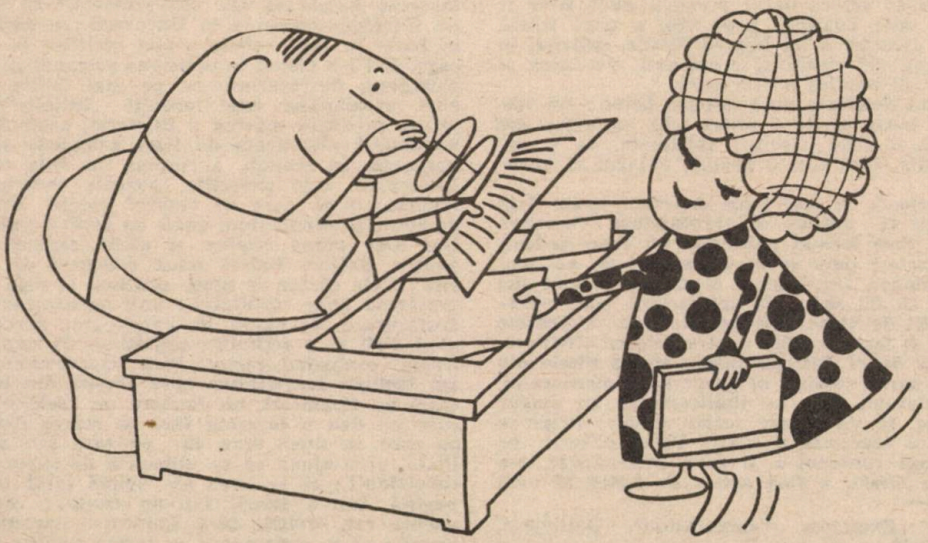

MIRCEA ELIADE*

de E.M.CIORAN

Le-am întîlnit, prima oară, pe Mircea Eliade, prin 1932, la București, unde tocmai terminasem ceva studii de filosofie. El era atunci idolul „noii generații" — formulă magică pe care noi, tinerii, o invocam cu mîndrie. Îi disprețuiam pe „bătrîni", pe „ramoliți", adică pe toți aceia care depășiseră treizeci de ani. Mentorul nostru spiritual desfășura o adevărată campanie împotriva lor ; îi „demola" pe rînd și nimerea aproape întotdeauna la țintă. Spun „aproape" deoarece uneori se înșela, cum s-a întîmplat în cazul lui Tudor Arghezi, marele poet, a cărui singură vină era aceea de-a fi recunoscut, consacrat. Lupta între generații ni se părea atunci cheia tuturor conflictelor, principiul explicativ pentru toate evenimentele. A fi tînăr însemna, pentru noi, a avea automat geniu. Această înfatuare, se spune, a existat în toate timpurile. Fără îndoială. Dar, așa cum am procedat noi, cred că n-a fost împinsă, niciodată, atît de departe. În ea se exprima, se zbătea o voință de-a forța istoria, de-a ne cuprinde în ea, de-a suscita, cu orice preț, noul. Frenezia era atunci la ordinea zilei. În cine se întrupa ea ? În acela care venise de curînd din India, țara care a întors, întotdeauna, spatele istoriei, cronologiei, în special, viitorului, ca atare. N-aș releva acest paradox dacă n-ar fi dovada unei dualități profunde, a unei trăsături de caracter a lui Mircea Eliade, solicitat în mod egal, de esență și accidental, de etern și trecător, de mistică și literatură.

Această dualitate nu-l tulbura deloc : era natura și șansa sa de a putea trăi, simultan sau pe rînd, diferite niveluri spirituale, de a putea studia, fără nici o dramă, extazul și anecdota.

În perioada în care l-am cunoscut, eram deja uimit că el putuse să aprofundeze Sanqhya (despre care tocmai publicase un lung articol) și în același timp să se intereseze de cel mai recent roman. După aceea n-am mai încetat nici o clipă să fiu sedus de spectacolul unei curiozități atît de vaste, atît de excesive, curiozitate care ar fi fost morbidă pentru oricine altcineva, în afară de el. Mircea Eliade n-are nimic din încăpățînarea sumbră și perversă a maniacului, a obsedatului care se limitează la un singur domeniu, la un singur sector și care respinge restul, ca accesoriu și inutil. Unica obsesie pe care i-am cunoscut-o și care, într-adevăr, s-a uzat cu vîrsta, a fost aceea de autor al unei opere de genuri diferite, deci a unui antiposedat prin excelență, fiindcă el era avid, dintr-o inepuizabilă sete de explorare, de-a se năpusti asupra oricărui subiect.

Pe Nicolae Iorga, istoric român, figură extraordinară, fascinantă și deconcertantă, autor a peste o mie de lucrări, Eliade îl admira atunci cu pasiune, cum admiri elementele, pădurea, marea, cîmpiile, fecunditatea în sine, tot ceea ce se naște, proliferează, copleșește și se afirmă.

Superstiția vitalității și a randamentului, în literatură, mai ales, nu l-a părăsit niciodată.

Poate că mă-ntind prea mult, dar trebuie să spun că eu cred că în subconștientul său el așeza cărțile deasupra zeilor. Și nu pentru aceștia, ci pentru cărți avea el un cult. În orice caz eu n-am întîlnit pe nimeni care să le iubească atît de mult ca el. Nu voi uita niciodată febra cu care le atingea, le mîngîia, le răsfoia ; în librării el exulta, oficia ; era ceva care ținea de domeniul vrajei, de idolatrie. Atîta entuziasm presupune un mare fond de generozitate, fără de care nu se poate aprecia profunzimea, exuberanța, miraculosul, toate calitățile grație cărora spiritul imită natura și-o depășește. Eu n-am putut niciodată să-l citesc pe Balzac, adevărul este c-am încetat să-l mai citesc chiar de la începutul adolescenței ; lumea sa îmi este inaccesibilă, n-ajung niciodată să pătrund în ea, îi sînt refractar. De cîte ori n-a încercat Eliade să mă convertească ! El citise La Comédie humaine la București ; a recitit-o la Paris în 1947 ; poate-a mai recitit-o la Chicago. Lui i-a plăcut întotdeauna romanul amplu, abundent, desfășurîndu-se pe mai multe planuri, asemănător unei melodii „infinite", i-a plăcut prezența masivă a timpului, acumularea de detalii, abundența de teme complexe și divergente. În schimb, a respins tot ceea ce, în Literatură, este exercițiu, jocurile anemice și rafinate după care se omoară esteții, corupți de anumite producțiuni goale de sevă și instinct. Dar s-ar putea explica și altfel pasiunea sa pentru Balzac. Există două categorii de spirite : Cele cărora le place procesul și cele care urmăresc doar rezultatul ; unii se atașează de desfășurare, de etape, de exprimarea succesivă a gîndirii și a acțiunii ; ceilalți — de expresia finală, excluzînd restul. Prin temperament eu am înclinat întotdeauna spre aceștia din urmă, către un Chamfort, un Joubert, un Lichtenberg, care ne dau o formulă fără să releve drumul pe care au mers spre ea ; pudoare sau sterilitate, ei n-ajung să se elibereze de superstiția conciziunii ; ei ar vrea să spună totul într-o pagină, într-o frază, într-un cuvînt ; reușesc uneori, rar, trebuie să-o spunem : laconismul trebuie să se resemneze la tăcere pentru a nu

* din „Exercices d'Admiration", Gallimard, Paris, 1986.

cădea într-o profunzime fals enigmatică. Trebuie să recunosc că atunci cînd îți place această formă de expresie rafinată, sau, dacă vreți, sclerozată, este greu să mai renunți la ea și să-ți mai placă cu adevărat o alta... Cel care îi frecventează mult timp pe moraliști face efort să-l înțeleagă pe Balzac ; dar poate deveni un argument pentru aceia care au o mare slăbiciune pentru el, care găsesc în universul său o puternică senzație de viață, de creștere în dimensiuni, de libertate, necunoscută amatorului de maxime, gen minor în care se confundă perfecțiunea și asfixierea.

Atît de evident este gustul lui Mircea Eliade pentru vastele sinteze, încît nu există nici cel mai mic semn de îndoială că el n-ar fi putut să exceleze în genul concis, în eseul scurt și fulgurant : adevărul este că el chiar a excelat — probă sînt primele sale producțiuni, toată acea multitudine de mici texte pe care le-a publicat atît înainte cît și după șederea sa în India. În 1927 și 1928 Mircea Eliade colabora regulat la un cotidian din București. Pe atunci eu locuiam într-un oraș de provincie unde mi-am terminat studiile secundare. Ziarul sosea în orașul nostru la ora unsprezece dimineața. În recreație, alergam la chioș să-l cumpăr și astfel am putut să mă familiarizez cu numele inegal insolite ale lui Asvaghosha, Ksoma de Körös, Buonaiutti, Eugenio d'Ors și multe altele. Preferam mai ales articolele despre autori străini, pentru că operele lor, de negăsit într-un oraș de provincie, mi se păreau misterioase și definitive, fericirea mea reducîndu-se la speranța de-a le citi într-o zi. Eventuala decepție era deci îndepărtată, chiar dacă ea era dusă de mînă de către scriitori autohtoni. Cîtă erudiție, vervă și vigoare au fost cheltuite în aceste articole care nu țineau decît o zi !

Sînt sigur că erau pline de interes și dacă nu le scot în evidență valoarea este din cauza deformărilor amintirii. Eu le citeam cu entuziasm, este adevărat, dar cu un entuziasm lucid. Ceea ce am constatat, mai ales, era talentul tînărului Eliade de a reda orice idee fremătătoare, contagioasă, de-a o investi c-un nimb de isterie, dar o isterie pozitivă, stimulantă, sănătoasă. Este evident că acest har nu aparține decît unei vîrste, ci chiar dacă îl posezi în continuare, nu-ți mai place să-l scoți în valoare atunci cînd te-apuci de Istoria religiilor. Nicăieri el n-a mai strălucit atît de mult ca în „Scrisorile către un provincial" pe care Eliade le-a publicat, după întoarcerea sa din India, în foileton, în acel ziar. Nu cred să-mi fi scăpat vreuna necitită ; eu le-am citit pe toate de fapt, toți le-am citit, pentru că ele ne priveau pe noi, ne erau adresate. Cel mai adesea noi făceam parte din ele și fiecare ne-așteptam rîndul. Într-o zi îmi vine și mie rîndul. El m-a invitat, nici mai mult, nici mai puțin, să termin cu obsesiile mele, să nu mai invadez ziarele cu ideile mele funebre, să abordez alte probleme în loc de moarte, marota mea de-atunci și dintotdeauna. Să cedez în fața unei asemenea somații ? Nu eram dispus deloc. Nu admitem în nici un fel că eu aș fi putut trata altă problemă decît aceea — tocmai publicasem un text despre „viziunea morții în arta nordică" — și credeam destul de mult că trebuie să continui în aceeași direcție. În forul meu interior îi reproșam prietenului meu că nu se identifică cu nimic, că vrea să fie totul, în lipsa de-a putea să fie altceva, că este în fond incapabil de fanatism, de delir, de „profunzime", prin care înțelegeam facultatea de-a te abandona unei manii și-a te lăsa dus de ea. Eu credeam că a fi ceva înseamnă a-ți asuma total o atitudine și deci a refuza disponibilitatea, piruetele, reînnoirea continuă. A crea o lume a ta, un absolut delimitat și a te agăța de el, cu toate puterile, mi se părea datoria primordială a spiritului.

Era ideea de angajament, dacă vreți, dar care ar fi avut viața interioară ca unic obiect, un angajament față de tine însuți și nu față de semenul tău.

Îi reproșam lui Eliade că este insesizabil, în loc să fie deschis, mobil, entuziast. Îi mai reproșam că nu se mai interesează de nimic altceva decît de India ; mi se părea că ea ar putea, cu eficacitate, ține locul pentru tot restul și că ar fi o decădere să te ocupi de orice altceva în afară de ea. Toate aceste reproșuri au prins viață într-un articol cu titlul agresiv : „Omul fără destin" — în care făceam caz de nestatornicia acestui spirit pe care îl admiram, de incapacitatea de a fi omul unei singure idei ; arătam în acest articol aspectul negativ al fiecăreia din calitățile sale (manieră clasică de a fi injust și neloial față de cineva), îl blamam pentru că este stăpînul capriciilor și pasiunilor sale, că le putea utiliza după bunul său plac, pentru că escamotează tragicul și ignoră „fatalitatea". Acest atac în bună regulă avea defectul de a fi prea general : el ar fi putut să fie îndreptat împotriva oricui. Pentru ce un spirit teoretic, prins de probleme trebuie să facă figură de erou sau de monstru ? Nu există nici

G. Petrașcu :
„Natură statică cu carte"

o afinitate substanțială între idee și tragedie. Dar eu credeam atunci că orice idee trebuie să se încarneze sau să se transforme în țipăt. Convins că descurajarea este chiar semnul trezirii, cunoașterii, doream de la prietenul meu să fie mai optimist, să se intereseze mai mult de lucruri și să desfășoare o activitate incompatibilă cu exigențele veritabilei culturi. Pentru că eu eram abulic, mă credeam mai avansat decît el, ca și cînd abulia mea era rezultatul unei cuceriri spirituale sau a unei voințe de înțelepciune.

Imi amintesc că într-o zi i-am spus că într-o viață anterioară el s-a hrănit numai cu ierburi, dacă a putut să păstreze atîta prospețime și încredere, precum și atîta inocență.

N-am putut să-i iert niciodată faptul că mă simțeam mai bătrîn decît el, îl făceam responsabil pentru toate amărăciunile și eșecurile mele și mi se părea că-și dobîndise speranțele pe cheltuiala mea. Cum de se putea el desfășura în atîtea domenii diferite ? Mereu curiozitatea în care eu vedeam un demon, sau, împreună cu sf. Augustin, o „maladie", era ținta acuzației invariabile pe care i-o adresam. Dar la el, ea nu era o maladie, ci, dimpotrivă, un semn de sănătate. Și era această sănătate, ceea ce eu îi reproșam și îi invidiam în întregime. Dar se impune, aici, și o mică indiscreție. Fără îndoială, n-aș fi îndrăznit să scriu „Omul fără destin" dacă nu m-ar fi determinat o circumstanță particulară. Aveam o prietenă comună, o actriță de mare talent, care, spre nenorocirea ei, era obsedată de probleme de metafizică. Această obsesie îi va compromite cariera și talentul. Pe scenă, în mijlocul unei tirade sau al unui dialog, o cuprindeau preocupările sale esențiale, o invadau, puneau stăpînire pe spiritul ei, și ceea ce ea urma să declame i se părea brusc de-o intolerabilă zădărnicie. Jocul său suferea din această cauză ; ea era prea intransigentă pentru a putea sau a dori să se schimbe. N-o concediau, îi mai dădeau totuși mici roluri, nesemnificative, care n-o deranjau deloc. Ea profita pentru a se dedica întrebărilor și gusturilor sale speculative în care-și punea toată pasiunea pe care ea o deplîngea la teatru. În căutarea de răspunsuri ea s-a apropiat, în confuzia ei, de Eliade, apoi, mai puțin inspirată, de mine. Într-o zi, nemaiputînd, suporta, ea îl respinge și refuză să-l mai vadă. Atunci vine la mine să-mi povestească decepțiile ei. În continuare o văd mai des, o las să vorbească, o ascult. Era surprinzătoare, este adevărat, dar atît de acaparantă, extenuantă, insistentă, că după fiecare întîlnire cu ea, plecam, exasperat și fascinat, și mă îmbătam în primul bistrou. O țărancă (era de fapt o autodidactă venită dintr-un sat pierdut) care îți vorbește cu brio despre Neant e o teroare nemaipomenită ! Învățase mai multe limbi străine, se scufundase în teosofie, citise marii poeți, încercase, nu rău, decepțiile, dar nimic n-o afectase, atît de mult, ca acestea ultimele.

Calitățile și suferințele ei m-au făcut să cred, la începutul prieteniei mele cu ea, că maniera cavalerească în care a tratat-o Eliade era inexplicabilă și inadmisibilă. Comportarea lui față de ea mi se părea fără scuză și am scris, pentru a o răzbuna, „Omul fără destin". Cînd articolul a apărut pe prima pagină a unui săptămînal, ea a fost încîntată ; l-a citit în prezența mea cu voce tare, parcă ar fi fost un monolog prestigios și apoi l-a analizat, paragraf

cu paragraf. „N-ați scris niciodată ceva mai bine" îmi spunea ea — elogiu deplasat pe care și-l acorda ei înseși, căci într-un anumit fel, nu era ea, aceea care provocase scrierea articolului și-mi furnizase elementele necesare? Imediat am înțeles lașitatea și exasperarea lui Eliade și ridicolul atacului meu excesiv, de care el n-a ținut niciodată cont și de care s-a amuzat el însuși. Această calitate a lui Eliade merita să fie subliniată, deoarece, experiența m-a învățat, că scriitorii — toți stăpîniți de o memorie prodigioasă — sînt incapabili de a uita o insolență atît de clară.

În această perioadă Eliade începe să țină cursuri la Facultatea de litere din București. Asistam la cursurile lui de cîte ori aveam posibilitatea. Pasiunea cu care el își scria articolele o constatam cu bucurie în lecțiile sale, cele mai animate, cele mai impresionante pe care le-am ascultat vreodată.

Fără note, fără nimic, încărcate de un vertij de erudiție lirică, el arunca cuvinte convulsionate și totuși coerente, subliniate de mișcarea crispată a mîinilor. O oră de tensiune, după care, miracol veritabil, el nu părea epuizat și poate nu era deloc. Era ca și cum ar fi posedat arta de a întîrzia indefinit oboseala. Tot ceea ce este negativ, tot ceea ce incită la autodistrugere pe plan fizic și spiritual, îi era atunci, și îi va fi întotdeauna, străin. Tocmai de aici decurge inaptitudinea sa la resemnare, la regrete, la orice sentiment care implică impasul, marasmul, nonviitorul. Din nou poate că mă întind prea mult, dar eu cred că dacă el posedă o perfectă comprehensiune a păcatului, el nu-l simte: el este astfel destul de febril, de dinamic, de grăbit, prea plin de proiecte, prea intoxicat de posibil. Acest simț nu-l au decît cei care-și frămîntă la nesfîrșit trecutul, cei care se fixează în el fără a putea să se smulgă din el, care-și inventează vinovății din nevoia de tortură morală și se complac în amintirea unui act rușinos și ireparabil pe care ei l-ar fi comis, pe care ar vrea, mai ales, să-l comită. Obsedații, pentru a-i numi din nou. Numai ei au timp de a coborî în abisurile regretelor, de-a locui aici, de-a se tăvăli în ele, numai ei sînt preocupați de această materie din care este alcătuit creștinul autentic, adică cineva mistuit de devastare, verificînd dorința dăunătoare de a fi un experimentat și cizelînd-o la nesfîrșit pentru a o învinge; această victorie, niciodată totală, fiind ceea ce se numește „avoir la foi". După Pascal și Kierkegaard noi nu mai putem concepe „mîntuirea" fără un cortegiu de imperfecțiuni, și fără voluptățile secrete ale dramei interioare.

Astăzi, mai ales, cînd „fatalitatea" este la modă, în literatură, se înțelege, se pretinde ca toată lumea să trăiască în spaimă și blestem. Dar poate un savant să fie zdrobit? Și pentru ce? Nu știe el destule lucruri pentru a putea privi cu condescendență infernul, cercurile lui strîmte?

Este aproape sigur că numai părțile sumbre ale creștinismului trezesc încă în noi un anumit ecou. Dar creștinismul, dacă vrem să-i regăsim esența, trebuie într-adevăr să-l vedem în negru? Dacă această imagine, dacă această viziune este cea adevărată, Eliade este în mod evident la marginea acestei religii. Dar este el,

G. Petrașcu: „Interior"

poate, la marginea tuturor religiilor, prin profesiune și prin convingere? Nu este el unul din reprezentanții cei mai străluciți ai unui nou alexandrism, care, după exemplul celui vechi, pune toate credințele pe același plan, fără să poată adopta vreuna? Din moment ce refuză ierarhizarea, pe care din ele s-o preferi, pentru care să te pronunți și ce divinitate să invoci?

Nu-ți imaginezi un specialist în Istoria religiilor care să fie credincios. Și dacă ar fi, el și-ar nega atunci învățătura, s-ar contrazice, și-ar ruina Tratatele, în care nu figurează nici un dumnezeu adevărat, în care toți zeii sînt apreciați în mod egal. El îi descrie favorabil și-i comentează cu talent, dar nu poate să le insufle viață; el le-ar sustrage toată seva dacă i-ar compara pe unii cu alții, dacă i-ar folosi pe unii împotriva celorlalți, aducîndu-le cel mai mare prejudiciu, iar ceea ce ar rămîne ar fi doar simboluri palide cu care credinciosul nu mai are ce face, chiar dacă la acest stadiu de erudiție, de dezamăgire și de ironie s-ar mai putea găsi vreunul care să creadă cu adevărat.

Noi sîntem toți, cu Eliade în frunte, credincioșii de mai înainte, noi sîntem toți spirite religioase fără religie.

Traducere de
Dorel Filipescu

EM. CIORAN

DESPRE BOALĂ

Oricare i-ar fi meritele, un om sănătos dezamăgeşte întotdeauna. Cu neputinţă să acorzi cel mai mic credit spuselor sale, să vezi în ele altceva decît pretexte sau acrobaţii. El nu deţine experienţa spaimei, singura care conferă o oarecare consistenţă cuvintelor noastre, după cum nici nu-şi poate închipui nenorocirea, fără de care nimeni n-ar putea să comunice cu acele fiinţe separate care sunt bolnavii ; este adevărat că din clipa în care ar deţine-o, ar înceta să fie sănătos. Neavînd nimic de transmis, neutru pînă la abdicare, el se cufundă în sănătate, stare de perfecţiune insignifiantă, de impermeabilitate la moarte ca şi la celelalte, de indiferenţă faţă de sine şi faţă de lume. Cîtă vreme rămîne în această stare este asemenea obiectelor ; odată smuls dintr-însa, el se deschide la toate şi ştie totul : atotştiinţa spaimei.

Carne ce se emancipează, se răscoală şi refuză să mai slujească, boala este apostazia organelor ; fiecare înţelege să se izoleze, fiecare, începînd, brusc sau treptat, să mai joace jocul, să colaboreze cu celelalte, se aruncă în aventură şi capriciu. Pentru a se ajunge la o anume intensitate a conştiinţei, organismul trebuie să pătimească şi chiar să se dezagrege : conştiinţa, la începuturile sale, este conştiinţă a organelor. Sănătoase, le ignorăm ; boala ni le dezvăluie, ne face să le înţelegem importanţa şi fragilitatea, precum şi dependenţa noastră faţă de ele. Insistenţa cu care ne reaminteşte realitatea lor are ceva inexorabil ; zadarnic vrem să le uităm, ea nu ne îngăduie ; această neputinţă de a uita, prin care se exprimă drama de a avea un trup, umple spaţiul veghilor noastre. În timpul somnului, participăm la anonimatul universal, suntem toate fiinţele ; e destul ca durerea să ne trezească şi să ne scuture ca să nu mai fim decît noi înşine, faţă în faţă cu suferinţa noastră, cu puzderia de gînduri pe care le stîrneşte în noi şi împotriva noastră. „Vai de carnea ce atîrnă de suflet şi vai de sufletul ce atîrnă de carne !". Sunt nopţi în adîncul cărora ne e dat să cuprindem tot înţelesul acestor cuvinte din Evanghelia după Toma. Carnea boicotează sufletul, sufletul boicotează carnea ; funeşti unul altuia, nu sunt în stare să coabiteze, să elaboreze în comun o minciună salutară, o ficţiune de anvergură.

Pe măsură ce conştiinţa creşte graţie suferinţelor noastre, ar trebui să ne simţim mai liberi. Adevărul e tocmai pe dos. Pe măsură ce acumulăm infirmităţi, cădem pradă trupului nostru, ale cărui toane înseamnă tot atîtea opriri. El ne îndrumă şi ne guvernează, ne impune umorile ; ne supraveghează, ne pîndeşte, ne ţine sub tutela sa ; şi, în timp ce ne supunem voinţelor sale şi îndurăm o robie atît de umilitoare, înţelegem de ce, sănătoşi fiind, ideea de fatalitate ne repugnă ; pentru că, atunci, trupul nostru îşi trădează prea puţin existenţa ; practic, nici nu i-o percepem. Dacă în timp de sănătate organele sunt discrete, în timp de boală, nerăbdătoare să se remarce, ele intră în concurenţă, întrecîndu-se care mai de care să ne atragă atenţia. Cel care cîştigă întrecerea nu-şi păstrează însă avantajul decît prin exces de zel ; efortul îl uzează şi astfel altul mai întreprinzător şi mai viguros îl va înlocui. Supărător în această rivalitate e faptul că eşti silit să fii în acelaşi timp şi obiect şi martor.

Ca orice factor de dezechilibru, boala dezmorţeşte, biciuieşte şi aduce un element de tensiune şi de conflict. Viaţa înseamnă o răscoală în interiorul anorganicului, un elan tragic al inertului, înseamnă materia însufleţită şi, trebuie s-o spunem, ruinată de durere. De atîta agitaţie, de atîta dinamism şi frămîntare nu scapi decît aspirînd la tihna anorganicului, la pacea în sînul elementelor. Dorinţa de a te întoarce în materie constituie substanţa însăşi a dorinţei de a muri. Dimpotrivă, a te teme de moarte înseamnă a te teme de această întoarcere, înseamnă a fugi de tăcerea şi de echilibrul inertului, de echilibru mai cu seamă. Nimic mai firesc : avem de a face în acest caz cu o reacţie de viaţă, şi tot ce ţine de viaţă este, la propriu ca şi la figurat, dezechilibru.

Fiecare dintre noi este produsul suferinţelor sale trecute şi, dacă-i un anxios, al celor viitoare. Maladiei vagi, nedeterminate, de a fi om, i se adaugă altele, multiple şi precise, toate apărînd pentru a ne anunţa că viaţa este o stare de insecuritate absolută, că este provizorie în esenţă, că reprezintă un mod de existenţă accidental. Dar dacă viaţa este un accident, individul este accidentul unui accident.

Nu există vindecare, sau, mai bine spus, purtăm în noi toate bolile de care ne-am „vindecat" şi ele nu ne părăsesc niciodată. Incurabile sau nu, sunt acolo pentru a împiedica durerea să se topească într-o senzaţie difuză : ele o îmbogăţesc, o organizează, o reglementează... Le-am numit „ideile fixe" ale organelor. Şi într-adevăr, te fac să se gîndeşti la nişte organe căzute pradă obsesiei, incapabile să i se

sustragă, abandonate unor tulburări orientate, previzibile, înrobite unui coşmar metodic, la fel de monoton ca o manie.

Automatismul bolii e atît de puternic încît ea nu poate concepe nimic în afară de ea însăşi. Îmbogăţindu-ne la primele ei manifestări, ea se repetă apoi în mod inevitabil, fără a deveni totuşi, precum plictisul, simbol al invariabilului şi al sterilităţii. Trebuie să mai adăugăm că, de la un moment dat, ea nu-i mai aduce nimic celui care suferă, în afară de confirmarea cotidiană a imposibilităţii de a nu mai suferi.

Cîtă vreme suntem sănătoşi, nu existăm. Mai exact : nu ştim că existăm. Bolnavul suspină după neantul sănătăţii, după ignoranţa de a fi : clipă de clipă, el este exasperat de conştiinţa că are tot universul în faţă, fără nici o posibilitate de a face parte din el, ori de a se risipi în el. Idealul său ar fi să uite totul şi, despovărat de trecut, să se trezească într-o bună zi gol în faţa viitorului. „Nu mai pot întreprinde nimic pornind de la mine însumi. Mai degrabă să plesnesc ori să dispar decît să continui astfel", îşi spune. Invidiază, disprețuieşte sau urăşte restul muritorilor, pe cei sănătoşi în primul rînd. Durerea odată înrădăcinată, departe de a purifica, scoate la iveală tot ceea ce o fiinţă are rău, în ea, atît fizic cît şi moral. Regulă de conduită : să n-ai încredere în suferinzi, să te păzeşti de oricine a zăcut la pat multă vreme. Dorinţa secretă a bolnavului este ca toată lumea să fie bolnavă, iar a muribundului ca toată lumea să fie în agonie. În încercările prin care trecem, dorim ca ceilalţi să fie tot atît de nefericiţi ca noi : nu mai mult, exact la fel ca noi. Căci nu trebuie să ne amăgim : singura egalitate care ne interesează, singura, de asemenea, de care suntem în stare, este egalitatea în infern.

Putem deposeda omul, putem să-i luăm totul ; într-un fel sau altul se va descurca. De un singur lucru nu trebuie totuşi să ne atingem, căci lipsindu-l, va fi pierdut fără scăpare : facultatea, mai exact : voluptatea de a se plînge. Răpindu-i-o, bolile sale nu-i vor mai trezi nici interes, nici plăcere. Vieţuieşte cu ele atîta vreme cît poate să le comenteze şi să le etaleze, atîta vreme, mai ales, cît le poate povesti semenilor săi, pentru a-i pedepsi că nu le încearcă şi ei, că pentru moment sunt cruţaţi de ele. Iar cînd se plînge, el subînţelege : „Aşteptaţi numai un pic, vă vine şi vouă rîndul, nu scăpaţi nici voi." Toţi bolnavii sunt nişte sadici, numai că sadismul lor este dobîndit : aceasta-i singura lor scuză.

A cădea, în mijlocul suferinţelor noastre, în ispita de a crede că nu ne vom fi ales cu nimic de pe urma lor, că, fără ele, am fi infinit mai avansaţi, înseamnă a uita dublul aspect al bolii : nimicire şi revelaţie ; ea nu ne scoate din aparanţele noastre şi nu le distruge decît pentru a ne deschide şi mai bine ultimei noastre realităţi şi, cîteodată, indivizibilului. Pe de altă parte, n-am putea nega că fiecare bolnav nu-i un trişor în felul său. Dacă se apleacă asupra infirmităţilor sale şi se ocupă de ele cu atîta grijă, o face pentru a nu se gîndi la moarte ; escamotează moartea îngrijindu-se. N-o privesc în faţă decît cei, puţini de fapt, care, înţelegînd „neajunsurile sănătăţii", nu catadicsesc să ia măsuri ca s-o recucerească. Ei se lasă încetişor să moară, spre dosebire de ceilalţi, care se zbuciumă şi se zbat şi-şi închipuie că scapă de moarte pentru că n-au timp să fie răpuşi de ea.

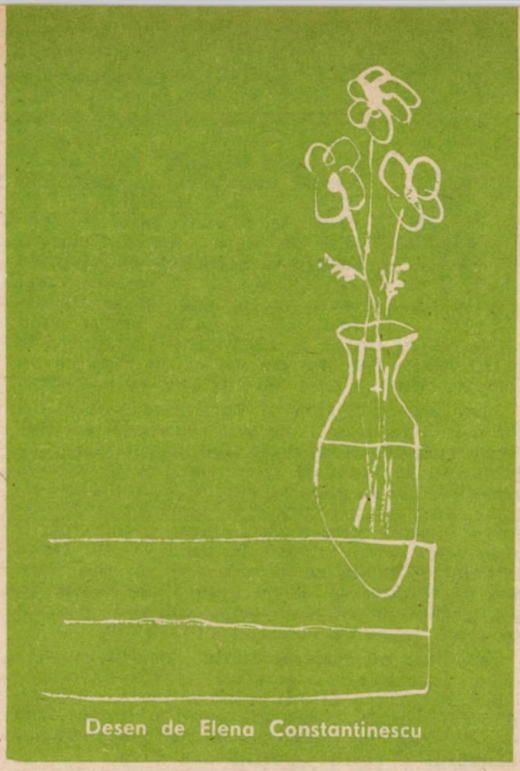

Desen de Elena Constantinescu

În echilibrul facultăţilor noastre, nu ne este cu putinţă să percepem alte lumi ; la cea mai mică dezordine, ne înălţăm la ele şi le simţim. Este ca şi cum în real s-ar fi produs o fisură prin care întrezărim un mod de existenţă la antipodul celui trăit de noi. Ezităm totuşi să reducem această deschidere, oricît de improbabilă ar fi ea obiectiv, la un simplu accident al spiritului nostru. Tot ce percepem are o valoare de realitate din clipa cînd obiectul perceput, fie şi imaginar, se încorporează în viaţa noastră. Ingerii, pentru cel care nu poate să nu-i evoce, există îndeajievea. Dar ce revoluţie, ce criză în toată fiinţa sa cînd îi şi vede, cînd şi închipuie că-l vizitează ! Niciodată un om sănătos n-ar putea simţi prezenţa lor, nici să-şi facă despre ei o idee exactă. A-i imagina înseamnă a te pierde ; a-i vedea, a-i atinge înseamnă a fi pierdut. La anumite triburi, se spune despre cineva cuprins de convulsii : „E posedat de zei" — „E posedat de îngeri", ar trebui să spunem despre cineva ros de spaime ascunse.

A fi lăsat în seama îngerilor sau zeilor, treacă-meargă ; cel mai rău e să te închipui, timp îndelungat, omul cel mai normal cu putinţă, scutit de metehnele care îi chinuie pe ceilalţi, scăpat de consecinţele căderii, imun la nenorocire, un om sănătos în toate privinţele, stăpînit în permanenţă de impresia că s-a rătăcit în mijlocul unei mulţimi de maniaci şi de ciumaţi. Cum să te lecuieşti de obsesia „normalităţii" absolute, ce să faci ca să fii un salvat sau de decăzut oarecare ? Nulitatea, abjecţia, orice mai degrabă decît această perfecţiune malefică !

Omul s-a distanțat de animale toemai pentru că era mult mai expus și mai receptiv la boli decît ele. Și reușește să se mențină în starea actuală numai pentru că animalele cotinuă să-l ajute ; ele îl înconjoară mai mult ca oricînd și se înmulțesc, pentru ca nu cumva omul să se creadă singur și dezmoștenit; veghează la prosperitatea lui, pentru ca nici o clipă să nu aibă impresia că nu-i aprovizionat cu suferințe.

Fără durere, și autorul Vocii subterane a văzut asta bine, n-ar fi existat conștiință. Iar durerea, care afectează toate viețuitoarele, este unicul semn ce îngăduie presupunerea că această conștiință nu-i apanajul omului. Chinuiți un animal, contemplați-i expresia privirii ; veți observa o strălucire care, timp de o clipă, îl proiectează mai presus de condiția sa. Orice animal, de îndată ce suferă, face un pas către noi, se străduiește să ne ajungă din urmă. Și, cîtă vreme suferă, este imposibil să-i refuzăm un grad, oricît de redus, de conștiință.

Conștiința nu este luciditate. Luciditatea, monopol al omului, reprezintă rezultatul procesului de ruptură dintre spirit și lume ; ea este, în mod necesar, conștiința conștiinței, iar dacă noi, oamenii, ne deosebim de dobitoace, numai lucidității îi revine meritul sau vina.

Nici o durere nu-i ireală : durerea ar exista chiar dacă n-ar exista lumea. Și chiar dacă s-ar demonstra că nu are nici o utilitate, noi tot i-am mai putea găsi una : aceea de a proiecta o oarecare substanță în ficțiunile din jurul nostru. Fără ea, am fi cu toții niște marionete, fără ea, nimic n-ar avea conținut ; prin simpla ei prezență, durerea transformă orice, chiar și un concept. Tot ce atinge este promovat la rangul de amintire ; ea sapă în memorie urme pe care plăcerea abia le scrijelește : un om care a suferit este un om marcat (așa cum spunem că-i marcat destrăbălatul, și pe bună dreptate, căci destrăbălarea este suferință). Boala dă o coerență senzațiilor noastre și o unitate eului nostru, rămînînd, odată abolite certitudinile, singura speranță de a scăpa de naufragiul metafizic. Oare trebuie acum să mergem mai departe și, conferindu-i un statut impersonal, să susținem, împreună cu buddhismul, că numai ea există, nu și suferindul ? Dar dacă durerea deține privilegiul de a subsista prin ea însăși, „sinele“ devenind doar o iluzie, ne întrebăm cine atunci suferă și ce sens poate avea derularea mecanică la care este redusă. S-ar zice că buddhismul n-o descoperă pretutindeni decît pentru a o discredita mai bine. Noi însă, chiar cînd admitem că durerea există independent de noi, nu ne putem imagina lipsiți de ea, nici n-o putem separa de noi, de ființa noastră, a cărei substanță, și chiar cauză, este. Cum să concepem o senzație ca atare, fără suportul „eului“, cum să ne închipuim o suferință care nu-i „a noastră“ ? A suferi înseamnă a fi pe deplin tu însuți, înseamnă a atinge o stare de non-coincidență cu lumea, căci suferința este generatoare de intervale ; și, cînd ne chinuie, nu ne mai identificăm cu nimic, nici măcar cu ea ; atunci, îndoit conștienți, veghem asupra veghilor noastre.

În afara relelor de care suferim, care se abat asupra noastră și cu care ne împăcăm, de bine de rău, există și altele, pe care ni le dorim atît instinctiv cît și din calcul : o sete stăruitoare le cheamă, ca și cum ne-am teme că, încetînd să suferim, n-ar mai exista nimic de care să ne agățăm. Avem nevoie de o certitudine liniștitoare, așteptăm să ni se aducă dovada că atingem ceva concret, că nu suntem în plin delir. Durerea, oricare ar fi ea, îndeplinește acest rol și, cînd o avem la îndemînă, știm cu certitudine că ceva totuși există. Irealității flagrante a lumii nu-i putem opune decît senzații ; aceasta explică de ce, cînd ne convingem că nimic nu comportă cel mai mic temei, ne agățăm de tot ce oferă un conținut pozitiv, de tot ce produce suferință. Cine a trecut prin Vid va vedea în fiecare senzație dureroasă un ajutor providențial, și marea lui teamă va fi să n-o devoreze, să n-o epuizeze prea repede pentru a cădea iar în starea de deposedare și de absență din care aceasta îl scosese. Trăind într-o sfîșiere sterilă, el cunoaște pînă la sațietate nefericirea de a se chinui fără chinuri, de a suferi fără suferințe ; și astfel, visează un șir de încercări determinate, exacte, care să-l elibereze de acest vag intolerabil, de această disponibilitate chinuitoare, în care nimic nu folosește, în care înaintezi zadarnic, în ritmul unui lung și insubstanțial supliciu. Vidul, împas infinit, aspiră să-și fixeze hotare și, din lăcomie de limite, se aruncă asupra primei dureri ivite, asupra oricărei senzații susceptibile să-l smulgă din transele indefinitului. Pentru că durerea, circumscrisă, dușmană a nedeterminării, este totdeauna încărcată cu un sens, fie și negativ, în timp ce Vidul, prea vast, n-ar putea conține nici unul.

Bolile care ne copleșesc, bolile involuntare, sunt mult mai frecvente și mai reale decît celelalte ; sunt, de asemenea, cele care ne află cel mai dezarmați: să le acceptăm ? să fugim de ele ? nu știm cum să reacționăm, și totuși acesta e singurul lucru care ar avea importanță. Pascal avea dreptate să nu insiste asupra maladiilor, ci asupra folosului pe care trebuie să-l tragem de pe urma lor. E totuși imposibil să-l urmezi cînd ne asigură că „bolile trupului nu sunt altceva decît pedeapsa și totodată reprezentarea bolilor sufletului“. Afirmația e atît de gratuită încît, pentru a o dezminți, nu trebuie decît să privim în jurul nostru : e limpede că boala lovește la întîmplare și pe inocent și pe culpabil, ea arată chiar o predilecție vădită pentru inocent ; ceea ce este de altfel în firea lucrurilor, inocența, puritatea lăuntrică presupunînd aproape totdeauna o constituție slabă. Hotărît lucru, Providența nu face eforturi pentru cei firavi. Cauze, mult mai degrabă decît reflexe, ale suferințelor noastre spirituale, suferințele noastre fizice ne determină viziunea asupra lucrurilor și hotărăsc direcția pe care o vor lua ideile noastre. Formula lui Pascal e adevărată, cu condiția s-o răsturnăm.

Nici urmă de necesitate morală nici de echitate în distribuirea bunurilor și a relelor noastre. Trebuie oare să ne mîniem din cauza asta

și să cădem în exagerările unui Iov ? E zadarnic să te revolți împotriva durerii. Pe de altă parte, resemnarea nu se mai poartă : nu refuză ea oare să linguşească şi să ne înfrumuseţeze nevolniciile ? Nu putem depoetiza nepedepsiți infernul. Ea nu-i doar inactuală, ci și condamnată : este o virtute care nu răspunde nici uneia dintre slăbiciunile noastre.

de îndată ce te dăruiești unei pasiuni, nobilă sau sordidă, n-are importanță, ești sigur că vei trece din suferință în suferință. Însăși aptitudinea de a simți o suferință dovedește predestinarea de a suferi. Iubim numai pentru că în mod inconștient am renunțat la fericire. Adagiul brahmanic este irefutabil : „Ori de cîte ori îți creezi o nouă legătură, împlinți, ca pe un cui, încă o durere în inimă". — Tot ce ne aprinde sîngele, tot ce ne dă impresia că trăim, că participăm, se transformă inevitabil în suferință. O pasiune este prin ea însăși o pedeapsă. Cel care i se dăruiește, chiar de s-ar crede omul cel mai răsfățat, ispășește prin zbucium fericirea sa reală sau imaginară. Pasiunea dă dimensiuni unor lucruri lipsite de dimensiuni, proclamă idol sau monstru o umbră, și păcătuiește față de adevărata însemnătate a ființelor și evenimentelor. Este, deopotrivă, cruzime față de celălalt și față de sine, căci n-o poți trăi fără să chinuiești și să te chinuiești. În afară de insensibilitate și, la rigoare, de dispreț, tot e suferință, chiar și plăcerea, aceasta mai ales, a cărei funcție nu constă în a depărta durerea ci a o pregăti. Admițind chiar că n-ar ținti atît de sus, și ar duce doar la dezamăgire, ce dovadă mai bună a insuficiențelor sale, a lipsei sale de intensitate, de existență ! Există efectiv în jurul ei un aer de impostură pe care nu-l aflăm niciodată în jurul durerii ; ea promite totul și nu oferă nimic, e din aceeași aluat ca și dorința. Or, dorința neîmplinită e suferință ; nu e plăcere decît în timpul împlinirii ; și e dezamăgire, odată împlinită.

Cum nefericirea s-a instalat în lume datorită senzației, idealul ar fi să ne nimicim simțurile și să ne abandonăm unei abulii divine. Ce plenitudine, ce dilatare, atunci cînd sperăm că ne vom pierde toate poftele ! Chietudinea [1]) concentrată veșnic în ea însăși se depărtează de orice orizont ostil acestei reflecții obsesive, de tot ce ar putea s-o smulgă desfătării de a nu simți nimic. Cînd detestăm deopotrivă plăcerile și durerile și suntem obosiți de ele pînă la dezgust, nu la fericire visăm, și nici la altă senzație, ci la o viață încetinită, compusă din impresii atît de imperceptibile încît par inexistente. Cea mai mică emoție se reduce atunci la un simptom de nebunie, iar de îndată ce o simțim, ne alarmăm gata-gata să strigăm după ajutor.

Cum tot ce ne afectează într-un fel sau altul este în mod virtual suferință, vom deduce oare atunci superioritatea mineralului asupra însuflețitului ? În acest caz, unicul recurs ar fi să reintegrăm cît mai grabnic imperturbabilitatea elementelor. Cu condiția, firește, să putem. Să nu uităm că pentru un animal care a suferit dintotdeauna, este incomparabil mai ușor să sufere decît să nu sufere. Și dacă totuși condiția sfîntului e mai plăcută decît a înțeleptului, motivul constă în aceea că-i mai ușor să te tăvălești în durere decît s-o stăpînești prin reflecție și orgoliu.

de vreme ce suntem incapabili să ne învingem suferințele, nu ne mai rămîne decît să le cultivăm și să ne desfătăm cu ele. Anticii, care nu concepeau voluptate superioară celei de a nu suferi, ar fi considerat această împăcare cu suferința drept o aberație. Mai puțin rezonabili, noi judecăm altfel la capătul a douăzeci de secole în care convulsia era socotită semn de progres spiritual. Deprinși cu un Mîntuitor contorsionat, desfigurat, schimonosit, suntem incapabili să prețuim dezinvoltura zeilor antici, sau inepuizabilul suris al unui Buddha cufundat într-o beatitudine vegetală. Oare Nirvâna, dacă ne gîndim bine, nu pare să-și fi împrumutat secretul esențial de la plante ? Nu putem accede la eliberare decît luînd drept model o formă de ființare opusă ființării noastre.

A iubi suferința înseamnă a te iubi necuvenit, înseamnă a nu voi să pierzi ceva din ceea ce ești, înseamnă a-ți savura infirmitățile. Cu cît ne aplecăm mai mult asupra infirmităților noastre, cu atît mai mult ne place să repetăm la nesfîrșit întrebarea : „Cum de a fost posibil omul ?". În inventarul factorilor răspunzători de apariția sa, boala se află pe primul loc. Dar pentru ca omul să se fi putut ivi cu adevărat, relelor sale li s-au adăugat desigur altele venite de aiurea, conștiința fiind încununarea unui număr amețitor de impulsuri întîrziate și înfrînte, de contrarietăți și de încercări suferite de specia noastră, de toate speciile. Iar omul, după ce a profitat de această infinitate de încercări, se străduiește din răsputeri să le justifice, să le dea un sens. „Ele nu vor fi fost inutile, ele le-au pregătit și le-au anunțat pe ale mele, mai diverse și mai intolerabile decît ale voastre", le spune el tuturor vieţuitoarelor, pentru a le consola că n-au atins chinuri atît de excepționale ca ale sale.

(Din volumul La chute dans le temps, Gallimard, 1964).

În românește de

Modest Morariu

[1]) În sens filosofic : liniștea sufletească a înțeleptului ; în limbaj teologic : pacea mistică a sufletului.

TAURUL DIN TARUMÁ

JUAN NATALICIO GONZÁLES

Este stăpînul pampei. Pe cîmpia din Tarumá, invadată de palmierii yatai care au o coroană bogată, produce o adevărată plăcere să vezi cum mîndrul taur își conduce cireada sa de vaci niciodată tăcute.

Vita se opri o clipă și zgîrie cu copitele păşunea plăcut mirositoare. Pielea lui neagră și lucioasă, cu pete albe pe coapsa stîngă și pe bot, căpătă străluciri unduitoare la lumina soarelui.

Un tremur fugar și nervos, semn al mîniei sau al unui acces de dragoste, îl înfioră. Cu privirea lui lungă și iscoditoare cercetă orizontul. Capul își desena cu mîndrie cele două coarne ascuțite ca niște hangere, iar din botul negrulucios și excitat ii țîșnea, în această dimineață răcoroasă, răsuflarea sub forma a două pîriie de abur.

Probabil că vreun jaguar apăruse la marginea pădurii nu prea îndepărtate. Însă pericolul, fărăndoială, trecuse acum. Sîngele fierbinte de zebu ce curgea prin vinele sale se potoli, și o cucuvea se lăsă pe cocoașa extravagantă a gîtului său.

Taurul din Tarumá este iute ca vîntul ; în dimineața aceasta însă, el parcurge vastele sale domenii, în fruntea cirezii, liniștit și cu mișcări lente. Papagalii, care în timpul verii devorează în stoluri fructele dulci ale palmierului, îl cunoșteau și provocau o nesfîrșită larmă prin repetarea unicului și enigmaticului lor sunet ; la fel ca și potîrnichile care într-un zbor rotund treceau deasupra lui, atingîndu-i ușor acea căpățînă semeață.

Domina asupra mulțimii de vaci cam de un an și jumătate. Ivit pe cîmpiile acestea, taurul din Tarumá, acum la o anumită vîrstă, apărea îngrijorat și copleșit de o liniște stranie, se simțea în largul lui prin cireadă, însă nu ca juncan de lapte, ci ca stăpîn al cirezii rătăcitoare. O asemenea insolență născu furia violentă a taurului mai bătrîn, care căută îndată să-și alunge tînărul rival. În zilele care au urmat, ura nu înceta să se acumuleze, acolo în dezlănțuirile întunecate ale celor două bestii, pînă ce izbucni teribilă, ca o haotică forță a naturii, atunci, într-o dimineață, la primul semn al zilei.

În fața mulțimii vacilor rămase încremenite în uimire, tînărul taur din Tarumá îl înfruntă cu furie pe bătrînul stăpîn al cirezii, pentru a-i smulge prețioasa stăpînire. O luptă pe viață și pe moarte. El căută să-și înfigă coarnele sale ascuțite în mușchii elastici ai rivalului, și, ca și cum ar fi fost turnate din oțel, la izbire ele produceau un sunet prelung care plutea peste cîmpia pustie. Papagalii, speriați, își luaseră zborul spre pădure, părăsind jinduitele fructe ale palmierilor devorate doar pe jumătate. Cei doi tauri, ca două mormane imense, își aruncau cu violență întreaga lor greutate corporală unul împotriva celuilalt, căutînd să se doboare. Încercarea dînd de fiecare dată greș, recurgeau din nou la supremul atac, cu coarnele, cu împunsături mortale.

Lupta aceasta acerbă dură cîteva zile. În noaptea celei de a treia zile se dezlănțui o teribilă furtună. Panașurile palmierilor gemeau ca niște uriașe corzi muzicale și pășunea înaltă se înclina culcată la pămînt. Ploua torențial și fulgerele prinse de negrul penaj al norilor, stră-

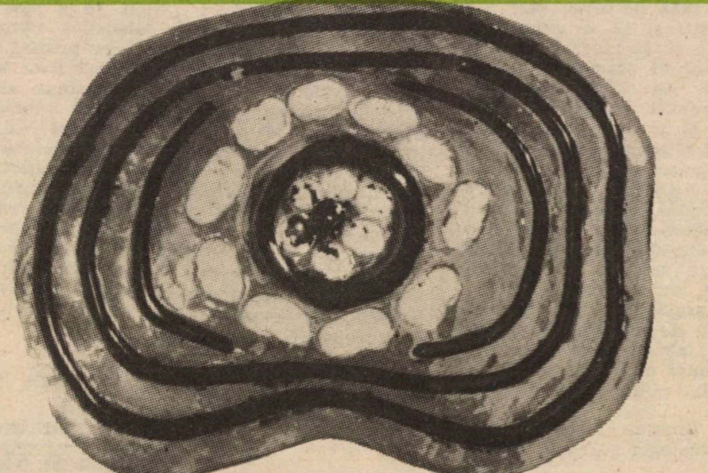

Ceramică de Nicolae Gadonschi

luceau ca priviri fugitive ale unui zeu înfuriat, așa cum ne spune cosmologia guaranitică. Turma se culcă la pămînt pentru a rezista mai bine biciuitoarelor lovituri ale vîntului, și, la lumina galbenă și intermitentă a fulgerelor, vacile se profilau stînd liniștite și cu botul lipit de țărînă, ca și cum ar fi ascultat, uimite, zgomotul tunetelor ce își prelungeau ecourile lor minioase peste pămîntul dezolat.

Vijelia nu interveni cu nimic în lupta taurilor. Acea izbucnire de ură viscerală deversată de tauri într-o luptă sălbatică și fără de sfîrșit se armoniza cu întunecata furie a naturii. Rivalii își jucau mai departe soarta. Forțe ancestrale, puternice și de nepătruns în întunecatele lor scopuri, îi azvîrliseră unul împotriva celuilalt, și aceste două mase de cărnuri nervoase și agile se năpusteau supunîndu-se acelorași legi care guvernează ciclurile de autodistrugere ale universului.

Ce se întîmpla în întunecimile dinapoia ochilor celor doi tauri ? Era greu de descoperit în afară de neta dorință de a impune moartea unul celuilalt. Aceasta reieșea din nervozitatea extraordinară care îi stăpînea. Pentru ei nu mai exista o lume exterioară ; în afară de ura covîrșitoare, de impulsul distrugător ce le mărea febra, de intenția ucigașă arborată ca o năframă în vîrful coarnelor, totul părea că dispăruse din întunericul dorinței lor elementare. Din izbiturile coarnelor țîșneau utrarapide steluțe de lumină, iar de pe pămînt mugete discontinue acompaniau tunetele de pe boltă. Cele două animale nu se plecau sub vijelia dezlănțuită, care făcea să geamă pînă și ierburile pe care le călcau cu copitele.

Furtuna trecu și o zi de o limpezime extraordinară năvăli pe pămînturi. Soarele urcă o bună bucată din drumul său în albastru cînd cel mai bătrîn dintre rivali o luă la fugă. Învingătorul, ca un ciclon, ca un trăznet străbătînd cîmpia, îl urmări, provocînd cu copitele sale un adevărat masacru vegetal în pășune. În sfîrșit, învinsul se refugie în pădure, și de acolo el nu va mai ieși, decît pe înserat, ca să pască la marginea cîmpiei sau să se adape din riuletul care susura în apropiere. Tînărul taur făcu cale întoarsă și se îndreptă să-și stăpînească cireada care se supuse imediat celui puternic primindu-l fără proteste pe noul stăpîn.

Frumosul și mîndrul taur din Tarumá știa să-și apere vacile. Le conducea acolo unde se aflau cele mai gustoase ierburi, și unde pășunea de trifoi cu frunze fragede abunda. El cunoștea locurile cele mai ascunse unde se afla sarea și limba lui lungă și mîngîietoare era dibace în a scutura de căpușe pielea nenumăratelor lui soții.

Acum, ca în multe alte ocazii, noaptea îl prinse în apropiere de pădurile din Ybyraungua. În briza proaspătă ce venea dinspre pădure, el simți și mirosul caracteristic al tigrului. Și deodată începu să scormonească pămîntul cu copitele și să scoată mugete scurte de amenințare. Era modul lui de a anunța un pericol iminent ce plana asupra cirezii.

Cum amenințarea nu trecu, taurul își îndepărtă încetul cu încetul vacile de pădure pentru a evita imprăștierea lor.

Era o noapte frumoasă, cu lună. Cerul era curat de nori și stele fără număr își aprindeau celestul lor lampion peste pămîntul adormit. Lumina era atît de puternică în gingășia ei încît se puteau descifra, ca în plină zi, contururile lucrurilor pînă la mare distanță.

Tigrul își dădu seama că prezența îi era simțită. Însă lucrul acesta nu-l convinse să renunțe la obținerea prăzii chiar în noaptea aceasta. Ieși din desișul pădurii și se aventură pe cîmpie ; însă abia se apropie de colina unde se odihneau vacile, rumegînd pașnic pe cîmpul de trifoi, că taurul, furios și mugind, îi și bară drumul.

Felina căută să scape de lupta cu mîndrul animal. Dorea o pradă ușoară. Astfel porni pe alt drum, pentru a ajunge la cireadă din flancul opus ; însă din nou se află în fața taurului nervos și îndrăzneț. Tigrul începu să se înfurie. Nu putea să-l evite pe teribilul gardian, astfel că acceptă înfruntarea.

Vacile, înspăimîntate, rămîneau nemișcate la locul lor, încredințîndu-și viața mîndrului lor stăpîn. Tigrul, de partea lui, căuta modul de a se năpusti peste dușmanul său, sărind pe la spate, și ocolind amenințarea coarnelor. Însă taurul, cu o agilitate extraordinară, se afla mereu în fața dușmanului și mugetele lui furioase răsunau peste cîmpie ca niște strigăte răgușite ale unui războinic barbar al epocii cavernelor.

Cu ochii fosforescenți, încărcați de strălucîri magnetice, și cu burta atingînd aproape pămîntul, tigrul, după o noapte de eforturi nereușite,

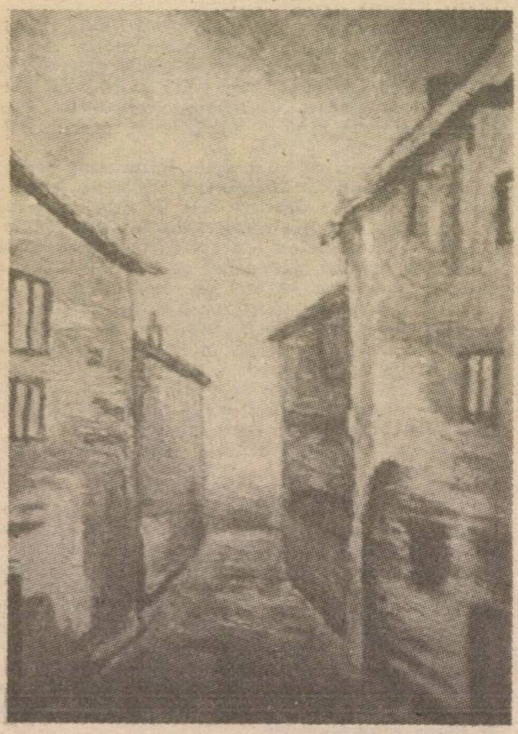

Natalia Tofan : „Orașul vechi“

Romeo Cosmovici : „Arcade“

ajunse să se strecoare în dreapta taurului. Și cu repeziciune, dorl să profite de acest avantaj de o clipă și făcu un salt căutînd să cadă pe cocoașa zebu-ului. Taurul însă nu se lăsă surprins. Se roti iute și prinse tigrul între coarne. Ascuțitele lui pumnale sfișiară carnea tigrului, unul între mărunțaie, iar celălalt direct în inimă. Fiara scoase un ultim răget, ghearele ei mai zgîriară gîtul învingătorului apoi rămase suspendată în aer, balansîndu-se cu greutate pe ceafa taurului.

Se lumină de ziuă, se scurse dimineața, veni și seara, dar taurul nu reușea să-și elibereze coarnele de greul corp al adversarului. Obosit, se dădu bătut și se întinse cu greutate pe o mică înălțime a cîmpiei.

Vacile, mirate și nervoase, începură să scoată mugete de disperare. Se simțeau părăsite, și resturile tigrului ce mai erau prinse încă de coarnele stăpînului lor, le producea teamă. În felul acesta se scurseră iar cîteva ore. Pînă ce, deodată, se auzi mugetul îndepărtat al unui alt taur. Era bătrînul învins care alerga, răspunzînd la mugetele de durere ale vacilor îngrozite. Acestea, ascultînd chemarea incitantă și primitoare, părăsiră una cîte una pe acel care le salvase de tigru, și îl urmară din nou pe proscris, care acum, pentru ele, își părăsea refugiul dintre copaci.

Tînărul taur din Tarumá rămase singur, îndurerat și epuizat, acolo, pe colina dezolată, și cu tigrul mort înfipt între coarne. Sub razele fierbinți ale soarelui tragica victimă intră rapid în descompunere, și mirosurile făcură insuportabil aerul din împrejurimi. Corbii, care se aflau la mare depărtare, începură să apară, zburînd în cercuri, și de fiecare dată la mai mică înălțime, peste acele resturi care îi incitau. În sfîrșit, unul din ei coborî peste hoit. Alții și alții i-au urmat exemplul. Taurul, flămînd și însetat, părea indiferent la toate. Căuta să doarmă, convins de neputința lui. Corbii i se așezară pe spinare și de acolo săreau pe resturile descompuse ale tigrului. Numărul lor creștea mereu, ca și cum chemările răspîndite de zburătoare prin mijloace necunoscute invitau noi comeseni la macabrul banchet. Păsările negre devorară carnea putredă a felinei cu o viteză de neînchipuit. Pînă spre noapte nu mai rămăseseră din puternica fiară decît oasele.

Taurul din Tarumá ușurat de greutate își scuturâ capul și scheletul acum despuiat al hoitului căzu la cîțiva metri. Taurul se ridică și cu mers încet porni spre rîu. Bău mult din apa cristalină a lui Ybyraungua și simți cum renaște în fibrele dezmorțite ale ființei sale intensa bucurie de a trăi. Se îndepărtă de apa curgătoare și începu să pască puțin. Apoi, cu instinct sigur, porni în căutarea cirezii sale.

A zărit-o din depărtare. Scoase un muget lung de dorință arzătoare, amestec de mînie și trufie. Taurul rival care îi uzurpase, pentru moment, stăpînirea, auzindu-l, îl privi și, fără să mai aștepte, porni pe drumul refugiului său din pădure. El nu uită vechea sa înfrîngere și ceda locul celui mai puternic.

Și frumosul taur din Tarumá, la fel ca o căpetenie barbară și absolută, era din nou în stăpînirea de necontestat a cirezii sale.

În românește de
Esdra Alhasid

HEMINGWAY ca un taur în arenă

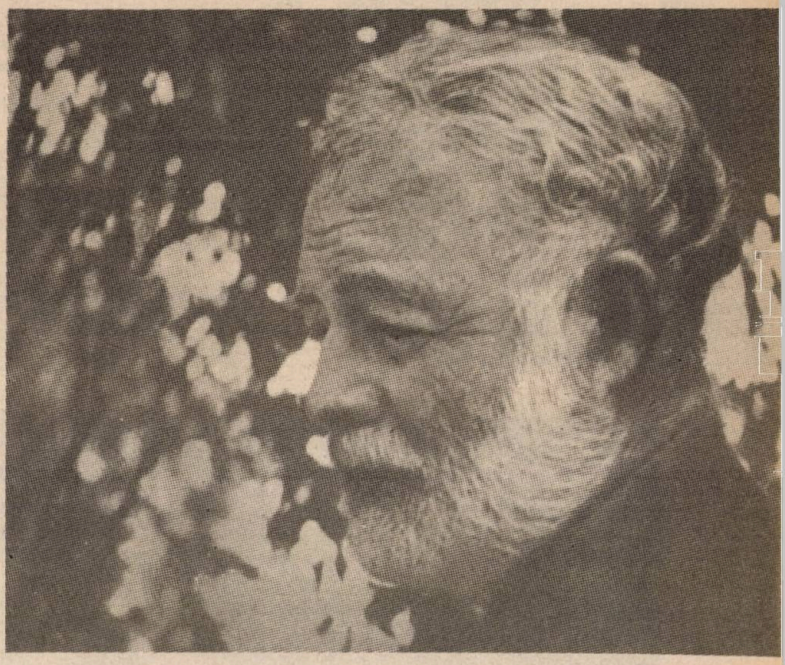

J.M. Sabathier

Bătrîn învăluit de singurătate, scriitor admirat, călător căutînd subiectele romanelor sale de-a lungul şi de-a latul întregii lumi, Ernest Hemingway păşeşte în vîrsta ultimei aventuri ; ca întotdeauna, el îşi alege destinul.

Omeni n-a uitat stupoarea întregii lumi cînd, la 3 iulie 1961, ziarele au anunţat moartea lui HEMINGWAY petrecută în ajun în urma descărcării unei arme de vînătoare. Autorul cărţilor Pentru cine bat clopotele, Adio arme, Bătrînul şi marea ocupă un loc uriaş în literatura generaţiei sale. Mesajul său spiritual constă din tot ce e mai secret şi personal în fiecare om şi arta sa atinge perfecţiunea prin economia, limpezimea şi forţa evocatoare a expresiei. Pentru Hemingway scrisul era inseparabil de viaţă şi de evenimentele lumii. Romanele sale îl exprimă pe omul Hemingway, împrejurările vieţii sale. Vînător, pescar, ziarist, soldat, călător, „aficionado", va găsi în pasiunile sale temele unei opere clasice în care „fiecare cuvînt este la fel de proaspăt şi rezistent precum o piatră culeasă de pe fundul unui rîu".

Scrupulos, mereu nemulţumit de ceea ce scria, refăcea fără încetare ; era un model de conştiinţă scriitoricească.

Cu cîteva secole în urmă, reverendul John Donne (un Bossuet englez) rostea de la înălţimea amvonului său :

— Omul nu este o insulă. Cu toţii facem parte dintr-un continent şi de fiecare dată cînd auzi bătînd un clopot, nu te întreba pentru cine bate, el bate şi pentru tine.

Din această frază memorabilă, Hemingway a luat patru cuvinte pe care le-a făcut celebre în întreaga lume.

La 27 de ani, Hemingway e deja celebru.

La 17 aprilie 1961, bătrînul uptător vede la televizor cum James Stewart, actorul, general de aviație în rezervă, îi oferă al treilea Oscar lui Gary Cooper (cel mai bun prieten al marelui scriitor, împreună cu care reprezenta pentru întreaga lume forța și virilitatea).

Oare auzea că îi sună ceasul ? Ridică receptorul, cere clinica unde Gary Cooper era internat, și-i spune :

— Îmi este mai rău decît ție.

Gary Cooper îi răspunde :

— Nu-ți fă griji, voi fi în cuib înaintea ta !

Legendarele lor partide de vînătoare vor fi aminate pentru eternitate.

La vînătoare, împreună cu prietenul său, actorul Gary Cooper

OBSEDAT DE MOARTE

La Oak Park (Parcul Stejarilor) în Illinois, la 21 iulie 1899 se năștea, în căminul unui medic prosper, celebru pentru bunătatea sa, într-o casă mare, de lemn, înconjurată de arbori, un băiat, care mai tîrziu avea să scrie : „Aș putea scrie un roman minunat despre Oak Park ; dar n-o voi face niciodată, întrucît nu vreau să rănesc oameni care sînt încă în viață".

Copilul Hemingway a petrecut cele mai frumoase ore din viața sa în pădurile vecine, locuite de indienii Ojibways, care-l primeau în corturile lor, și clipele cele mai secrete și importante — în pivnița casei de lemn în care se născuse și unde privea tortul de nuntă al părinților săi, ambalat într-o cutie de metal și agățat de o grindă, și toate animalele conservate în alcool de tatăl său, în special șerpi, care deveniseră albi, alcoolul evaporîndu-se.

Trebuie să privești din înălțime Sun Valley, unde soarele se refractă în albeața zăpezii, ca să înțelegi cum, în casa celui mai celebru scriitor din lume, la ora 7.30 dimineața a plesnit o împușcătură în liniștea albă, împușcătură absurdă și pe care nimeni n-o va înțelege vreodată.

Fiul doctorului din Oak Park a fost obsedat de ideea morții și a făcut din ea tema operelor sale. Fiecare carte a sa e străbătută de lupte disperate, de curaj și sînge. O frază dintr-una din primele scrieri ale lui „Papa Hemingway" ar putea explica împușcătura din dimineața zilei de 2 iunie :

„— Tată, e greu să mori ?

— Depinde. Cred că e destul de ușor, Nick. În zori, pe lac, așezat în barcă lîngă tatăl său care trăgea la rame, era sigur că nu va muri niciodată".

Da, Ernest era convins că nu va muri niciodată. Era un colos. Cei care l-au întîlnit în tinerețe pot să mărturisească cît era de frumos. Dar ce-l preocupa în secret era dorința de a cunoaște limba engleză în toate nuanțele ei. Mulți ani mai tîrziu, povestea :

— Datorez totul domnișoarei Biggs și domnișoarei Dickson, care s-au îndurat de mine și

m-au învățat să scriu citind Biblia.

Domnișoarele Biggs și Dickson vor recunoaște întotdeauna că Ernest era cel mai strălucit din toți elevii pe care i-au avut. Din 1915, de la vîrsta de 16 ani, va scrie în secret.

După ce a terminat cursurile Universității din Illinois, atitudinea sa devine diametral opusă : decide că talentul lui trebuie făcut cunoscut celui mai larg public și se angajează ca redactor la „Kansas City Star", despre care va susține întotdeauna că e cel mai bun ziar american. Directorul ziarului i-a spus :

— Cînd un tînăr se angajează la noi îl învățăm 110 reguli de stil, printre care și aceea de a scrie cu fraze și paragrafe scurte ; cînd pleacă de la noi, are oarecare experiență.

Tînărul ziarist, plin de impetuozitate, nu este de acord cu cuvintele lui André Gide : „Sfătuiesc pe orice tînăr scriitor să nu facă niciodată ziaristică".

Hemingway, dimpotrivă, susținea că : „ziaristica nu dăunează tînărului scriitor : ba chiar îl ajută, cu condiția să renunțe la această meserie la timpul potrivit".

ÎNGROPAT DE UN OBUZ

Și va renunța ; în 1918 se va angaja ca șofer de ambulanță în războiul din Europa. Alți doi tineri americani vor pleca în același timp cu el: William Faulkner în aviația canadiană și John Dos Pasos ca infirmier.

Hemingway va trece prin Paris chiar în ziua cînd „Grăsana Bertha" (faimosul tun nemțesc) își lansează primul obuz asupra Parisului. Nerăbdător, spune șoferului de taxi :

— Grăbește-te ! Du-mă acolo unde cad obuzele.

Apoi pleacă pe frontul din Italia, devine locotenent în serviciul sanitar. Plin de zel, surizător, incorigibil, în timpul bătăliei de la Piave ajunge în primele linii la soldații din tranșee. Într-o zi, un obuz de mortier aruncă în aer soldatul italian din fața lui, zdrobește picioarele celui de alături și pe el îl îngroapă în pămîntul răscolit, lăsîndu-l fără cunoștință. Revenindu-și, transportă un soldat italian grav rănit pînă la spital unde iarăși își pierde cunoștința. Niciodată, cît a trăit, nu a recunoscut acest act de eroism, în ciuda rapoartelor militare care precizau și data : 8 iulie 1918. Hemingway va dobîndi medalia „Meritul italian", iar literatura mondială — capodopera Adio, arme !

La 21 ianuarie 1919, primul rănit american repatriat, acoperit de glorie, intra în portul New York. Era Ernest Hemingway. A dat prima sa conferință de presă și i-a revenit gustul pentru ziaristică ; mai ales că prietenul său John Dos Passos avea o prietenă pe nume Kate Smith, care avea, la rîndul ei, o prietenă — Hadley Richardson. Kate Smith devine prima doamnă John Dos Passos, iar Hadley devine, în 1921, prima doamnă Hemingway.

DE LA PARIS, ÎN RĂZBOIUL DIN SPANIA

Tînărul ziarist moare de poftă să revadă Europa ; și pentru el, ca pentru mulți intelectuali americani, pelerinajul se termină în Piața Contrescarpe și în strada Mouffetard.

Cadru din filmul „Adio arme !"

●

La Paris, unde, ca atîția alți scriitori americani, găsește viață clocotitoare și căldură umană ; cu romanciera Sylvia Beach, în fața librăriei „Shakespeare and Company" pe strada Odeon

Hemingway a cunoscut și iubit Spania de la vîrsta de 20 de ani. În 1937, cînd începe războiul civil, vine la Madrid în calitate de corespondent de război ; tot ce a scris despre acest război a plătit cu propria-i ființă, mergînd pe front pînă în primele linii (sus) ● „Pentru cine bat clopotele ?" — cartea scrisă în 1939 a fost ecranizată în 1943 ; în rolurile principale : Ingrid Bergman și Gary Cooper (jos)

Trăiește în acest univers boem și clocotind de viață cu facilitățile pe care i le creează calitatea sa de corespondent al ziarului „Toronto Star". Dar, curînd, se satură : „Acest blestemat ziar mă distruge treptat. Încredințez o parte din mine unor foi efemere. Dacă scrii pentru un ziar, trebuie să treci cu buretele peste memorie ca peste o tăbliță de ardezie".

Hemingway visa să devină un mare scriitor. Încă nu știa că va fi cel mai celebru ziarist din lume. Ca să devii scriitor, se cuvine să frecventezi marii scriitori, pentru ca, într-un fel sau altul, să profiți de descoperirile lor.

Era vremea cînd la Paris, în liniștea sau zgomotul de pahare sparte pe terasele din Montparnasse, găseai mulți scriitori. James Joyce tulburase profund literatura de limbă engleză cu al său Ulysse. Nu departe de el era Gertrude Stein, cu fața ei de împărat roman, cea care a botezat, cu imens respect, o întreagă generație literară a Statelor Unite : „generația pierdută".

Ea îl proteja pe Matisse și pe Braque și pe mulți alții și trona în ceea ce se numea „banda lui Picasso". Despre Hemingway, cînd l-a cunoscut, a zis : „E un băiat de o frumusețe extraordinară. Are un aer modern, dar un miros de muzeu". Mai tîrziu va spune despre el că : „Hemingway are un aspect nu tocmai sincer".

Hemingway o respecta ; ca atîția alții. O întreagă generație, care apoi a colecționat premii Nobel, s-a înălțat în umbra acestei doamne misterioase și care gătea excelent.

Oricum, indiferent de părerile unuia despre celălalt, Hemingway și Gertrude Stein erau atît de buni prieteni, încît el îi scrie una din puținele fraze smerite din viața sa :

— Mi-era ușor să scriu înainte de a vă fi întîlnit.

Hemingway se pune pe treabă; cam în aceeași perioadă încep să apară Francis Scott Fitzgerald, Dos Passos și William Faulkner. Ezra Pound, T.S. Eliot erau deja cunoscuți. Literatura americană invadează lumea.

Atletul de la Oak Park era un solitar. Nimic nu-l tulbura. Romanele sale se vînd de zece ori mai bine decît ale contemporanilor săi. În plus, Ernest, cu carura sa, cu simțul bravurii și al individualității a devenit un simbol în ochii în-

tregii lumi : simbolul Americii triumfătoare şi prospere. Şi peste toate acestea numele Hemingway însemna vinătorul de fiare sălbatice, amatorul de coride, reporterul cel mai citit din lume pentru că în Spania începuse războiul şi el a plecat acolo să privească acest spectacol cu candoare, delicii şi oroare.

Gloria era acolo. A adus de acolo unul din cele mai frumoase reportaje despre lupta oamenilor însetaţi de libertate : Pentru cine bat clopotele. Altul se numea Speranţa şi era semnat André Malraux.

GLORIA SUPREMĂ

După apariţia romanului Pentru cine bat clopotele, Hemingway şi-a permis o vacanţă mai îndelungată. Pentru ziariştii mai puţin norocoşi decît el, emite aforisme :

„Psihanalistul meu era Remingtonul meu portabil. Cînd eram tînăr nu puteam să scriu decît la maşină. Acum folosesc un capăt de creion".

Şi, pentru a doua sau a treia oară, toată lumea spunea : „Hemingway e terminat. Acum face pe clownul".

Şi dacă pierduse ceva din energia fizică, nu-l părăsise curajul şi nici nu era lipsit de prestanţă. Locuia împreună cu noua sa soţie, Mary, la marginea Havanei ; îşi lăsase barbă, ca doctorul, tatăl său.

Tot el este acela care, descriind crucificarea „Fiului omului", a pus în gura soldaţilor, tocmai întorşi de la locul supliciului, următorul dialog :

— De ce n-a coborît de pe cruce ?

— N-a vrut s-o facă, ăsta îi era rolul.

— Aş vrea să-mi arăţi unul în stare să coboare de pe cruce !

— Eu, unul, găsesc că s-a ţinut bine !

Copleşit de glorie şi onoruri, îmbrăcat cu cămăşi fanteziste, Ernest juca fotbal cu soţia sa pe plaja Havanei. Din cînd în cînd presa mondială catadicsea să-şi amintească de el în legătură cu marea sa prietenie cu Marlene Dietrich care-i spunea „papa", şi căreia el îi

Vînător de animale sălbatice mari, Hemingway nu rezistă ispitei de a poza pentru posteritate cu trofeele sale (sus) ● „Zăpezile de pe Kilimandjaro", în regia lui Darryl Zanuck, cu Gregory Peck în rolul principal (jos).

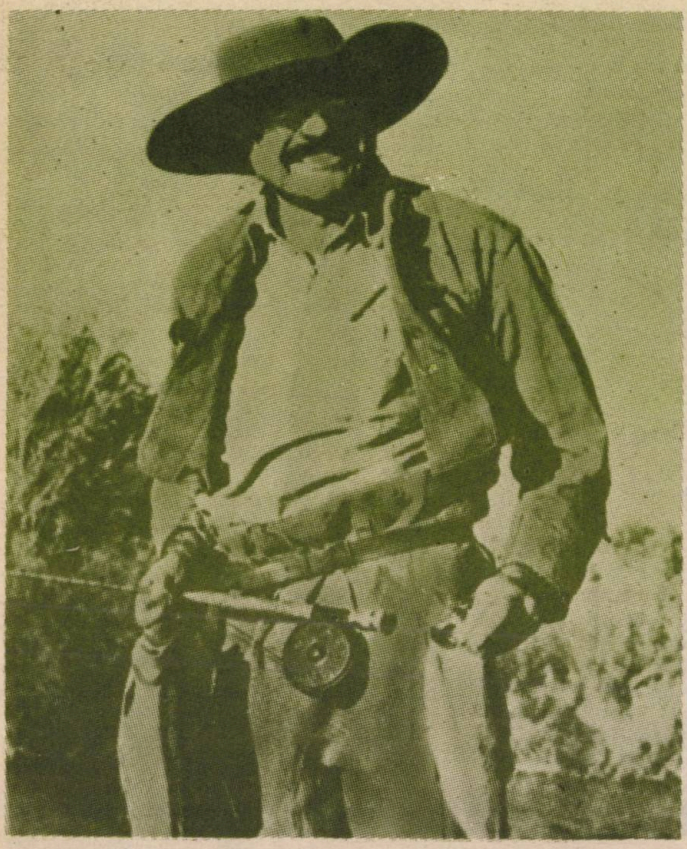

Cadru din filmul „Și soarele răsare...“ cu Ava Gardner și Errol Flynn.

Toată viața Hemingway a fost pasionat de sporturile în aer liber, vînătoarea și pescuitul, și care-i dădeau ocazia să călătorească. Vînătoarea era marea sărbătoare a vieții sale ; pentru el arma era semnul independenței și al virilității.

spunea „maman“. Dincolo de riu, printre arbori a fost un eșec. Zăpezile de pe Kilimandjaro n-a fost privită altfel.

Gertrude Stein murise. O întreagă epocă era revolută. Scott Fitzgerald se îmbăta și nu mai scria. John Dos Passos tăcea. Lumea întreagă era inundată de „noul val american“ („decadenții din Sud“) : Tennessee Williams, Truman Capote, Carson Mc Cullers.

Autorul cel mai citit din lume devenise cel mai puțin apreciat. Și deodată apare o cărticică — Bătrînul și marea. Era în 1955 și Hemingway a devenit al treilea Premiu Nobel în viață. După Pearl Buck care l-a primit înaintea tuturor pentru Marea — vînt de răsărit, vînt de apus și pentru că s-a dovedit a fi cea mai bună directoare de școală din lume ; după William Faulkner, căruia istoria i-a iertat teroarea în fața violenței ; Ernest Miller Hemingway, amator de violențe, era încununat cu gloria supremă.

Dar în viața acestui om se strecoară un mister : dragostea sa înverșunată pentru coridele sîngeroase îl poartă deseori în Spania. În aceste călătorii îl însoțea o aură publicitară de prost gust. Era primul care suferea din această cauză. S-a întors în Spania, unde guvernul împotriva căruia a luptat i-a iertat totul pentru prietenia sa față de toreadorul Antonio Ordoñez, despre care scrie unul din ultimele lui texte.

UN BĂTRÎN VÎNĂTOR, ÎNCONJURAT DE SINGURĂTATE

Era peste tot și nicăieri; dar de fiecare dată cînd se afla undeva, se vorbea despre el mai mult decît despre oricine pe lume. Duminică, 2 iulie

1961, era la Sun Valley, în-locuința sa din Idaho, de la poalele Munților Stincoși. Era singur. Soția sa dormea în aripa opusă a casei. A fost trezită de o împușcătură pornită dintr-o armă pe care „o curăța". (Ghilimelele aparțin ziarului „New York Times").

John Dos Passos dormea. Scott Fitzgerald murise de mult. William Faulkner dormea, de asemenea, în ferma sa din Oxford, statul Mississippi. Manșeta „New York Times-ului" nu voia, deocamdată, să spună prea multe despre „accident"; în orice caz, nu mai mult decît un anunț apărut în 1928 :

„Doctorul Clarence Hemingway, cetățean de vază al orașului nostru, medic și chirurg, dintr-o familie distinsă de pionieri, a murit subit, la domiciliul său, joi dimineața. De mult era bolnav de diabet și toată lumea — familia și prietenii — ignora gravitatea bolii. Fiind medic și-a dat seama că starea sa se înrăutățea tot mai mult".

Minciunile ziarului local nu puteau ascunde drama. Doctorul Clarence Hemingway, președintele Societății de medicină, s-a sinucis cu o armă de vînătoare.

Duminică 2 iulie 1961, la Sun Valley, un bătrîn vînător cu barba albă, înconjurat de faimă și singurătate, ne-a lăsat propriei noastre singurătăți.

Călătorind pe valurile vieții sale însorite, curajosul bătrîn a ajuns, în sfîrșit, în port.

Spania și coridele sale — altă pasiune a lui Hemingway : celebrul toreador Ordoñez îi dedică taurul pe care urmează să-l ucidă (sus) ● După ce termina ce avea de scris, se întorcea la sportul lui favorit, vînătoarea. A trăit cu pușca în mînă, tot așa a și murit (jos)

HEMINGWAY

Cele cinci femei din viaţa sa

Yves Salgues

„La cincizeci de ani m-am îndrăgostit cu întreaga fervoare de la douăzeci" spunea Hemingway, al cărui public feminin a fost întotdeauna imens. Temele esenţiale ale operei lui au fost aventura, pericolul şi dragostea. Această operă s-a confundat cu propria-i viaţă, marcată de cinci pasiuni.

Arborii împinzeau cu miile frumoasa proprietate din Ketchun, în inima statului Idaho, regiune muntoasă şi sălbatică, la patruzeci de minute cu maşina de staţiunea de iarnă Sun Valley (Valea Soarelui).

Arţari, sicomori, fagi, cedri majestuoşi, pini de Austria — pentru această vegetaţie luxuriantă Hemingway, scriitorul cel mai celebru în lume, cu tiraje uriaşe şi despre care se vorbea ca despre un star, a decis să-şi petreacă timpul între vila maritimă de la Havana şi castelul din Idaho. Era mai degrabă o casă de vînătoare, cuibărită în inima acestei regiuni, renumită ca fiind cea mai bogată în vînat din Statele Unite. Pereţi groşi, mese joase, lambriuri de stejar împînzite cu trofee: coarne de cerb, elani împăiaţi, gazele surprinse în saltul lor graţios.

La subsol, alături de pivniţa cu cele mai bune vinuri franţuzeşti (Richebourg, Margaux), era sala de arme cu care Hemingway se mîndrea mai mult decît cu diploma Nobelului său.

În această cameră — un arsenal de colecţionar — se găsea cîte un exemplar din fiecare armă de vînătoare: de la o copie după prima carabină cu aer comprimat a lui Buffalo Bill pînă la ultimul tip de Winchester cu bătaie de 800 m.

Aici, în sala de arme — adevăratul lui living-room — Ernest Hemingway s-a împuşcat în ziua de 2 iulie 1961, la vîrsta de 63 de ani.

Poate că niciodată, în istoria literaturii, opera unui scriitor n-a fost atît de strîns legată de viaţa lui; operă căreia cinematograful i-a conferit o popularitate universală. Nu există roman sau nuvelă importantă pe care Hollywood-ul să n-o fi transpus-o cinematografic, relevîndu-i cele trei teme esenţiale: aventura, dragostea, moartea.

Aventura, cu înfăţişarea exaltantă şi odioasă a războiului sau cu aceea a primejdiei permanente din rezervaţiile de vînătoare, ori cea a arenelor spaniole de corida, era însoţită de celelalte două permanenţe ale literaturii lui: dragostea şi moartea — întotdeauna punctuale la întîlnire. Această operă era chiar viaţa lui „papa" Hemingway.

SCRIITOR DE ROMANE DE DRAGOSTE

Viața sau opera lui (căci ele sînt inseparabile) pot fi rezumate în cîteva cifre : 16 cărți apărute, 11 filme, 14 accidente, 19 răni în război, 23 de ciini, 58 de pisici, 2 case, 4 fii, 11 nepoți și 4 soții.

Dacă moartea, implacabilă, își face apariția la sfîrșitul fiecărui roman, dragostea este aceea care le hrănește cu căldură și senzualitate. Și cînd Malraux afirmă că Adio, arme ! este cel mai frumos roman de dragoste scris de la Stendhal încoace, scoate în evidență un aspect esențial al geniului lui Hemingway : acela de scriitor de romane de dragoste ; deși se lăuda că scrie pentru sexul tare, avea printre femei nenumărate admiratoare fidele.

Asta pentru că „Papa" vorbește despre dragoste cu o artă care e numai a lui : cu sinceritate și pudoare în același timp ; o artă care se supune descătușării simțurilor, dar care le temperează cu o tandrețe pornită din suflet.

Dacă milioane de cititoare s-au recunoscut în eroinele lui, este pentru că Hemingway cunoștea bine femeile, le iubea și „dragostea rămînea pentru el o minune plină de mister care reîncepea mereu".

FRUMOASA INFIRMIERĂ ȘI APOI PRIETENA DIN COPILĂRIE

Anul 1918. Hemingway este șofer de ambulanță în unitățile Crucii Roșii pe frontul italian. La 8 iulie este grav rănit în bătălia de la Piave. La spitalul militar din Milano, unde va sta trei luni, se îndrăgostește la nebunie de o frumoasă infirmieră — englezoaica Margaret Jenkinson.

Are 19 ani, este frumos ca un zeu. Brun, atletic, cu o fină mustață neagră, este Don Juanul modern, foarte puțin sentimental și romantic, teribil de „realist" în materie de

Patru fii, unsprezece nepoți și patru soții. „În viața unui bărbat cel mai mult contează prima dragoste și ultima". În imagine : Hemingway cu prima soție, Margaret

Celei de-a doua soții, Pauline, i-a dedicat „Adio arme !"...

...celei de-a treia, Martha, i-a închinat romanul „Pentru cine bat clopotele ?"...

...dar cel mai mult a iubit-o pe Mary Welsh, ultima soție.

dragoste. Dar pasiunea lui îl va transforma profund.

Margaret și „Erny" jură că se vor căsători imediat după război. Dar viața va distruge fără milă visul lor. Margaret va muri într-un accident de cale ferată în timpul unei permisii în Anglia.

Cînd „Erny" află, de disperare și furie se înrolează în infanterie.

Dar existența plină de primejdii din primele linii nu va șterge din memoria sa această primă splendidă pasiune.

1921. Au trecut trei ani. La Walloon Lake, unde-și petrecea vacanța cu părinții săi, o întîlnește pe frumoasa Hadley Richardson, prietenă din copilărie, cu care se jucase pe plajele coastei atlantice. Acum jocul e mult mai serios.

În frumoșii ochi albaștri ai lui Hadley, „Erny" e un erou al unui război victorios și care a publicat cîteva nuvele salutate ca remarcabile de critică. În a zecea zi, se logodesc.

„Cînd ești sigur că iubești — și e greu să te înșeli în privința asta — ceea ce contează este să trăiești alături de obiectul dragostei tale. Și ca să păstrezi o femeie, căsătoria este mijlocul cel mai sigur și cel mai eficace, pînă la noi ordine, pe care bărbatul îl posedă", scrie Hemingway.

Logodiți în august, se căsătoresc în septembrie și-și petrec luna de miere pe plaja primei lor iubiri, la Horton Bay. În 1923 se naște un băiat : John Hadley Hemingway, pe care Ernest, plin de mîndrie legitimă, îl botează „Bumby".

Botezul are loc în Montparnasse-ul cosmopolit de după primul război, în prezența unei mulțimi de artiști și scriitori care nu duceau paharul la ureche. Într-un singur tur se golesc 274 sticle de șampanie.

PENTRU PAULINE HEMINGWAY ȘI SCHIMBĂ RELIGIA

La Paris, unde este corespondentul ziarului canadian „Toronto Star Wesley", Hemingway cunoaște o femeie drăguță. Pauline Pfeiffer, care

lucrează la revista „Vogue".

„Erny" găsește că Pauline seamănă izbitor cu Lilian Gish — fascinanta vedetă a cinematografului mut, eroina de neuitat din filmul Crinul frînt. Acest crin — palid, elegant, fragil — va frînge fericirea conjugală de care Hemingway era sigur că va dura veșnic.

„Poftim de înțelege inima omului, scrie Hemingway în 1926. Crezi că totul este în ordine în viața ta și că așa va rămîne în veci. Or, într-o dimineață te trezești și descoperi cu stupoare că existența ți-a devnit insuportabilă pentru că-i lipsește esențialul. Și simți că te sufoci..."

Pauline asigură lui Hemingway oxigenul salvator. Divorțează de Hadley și se căsătorește cu domnișoara Pfeiffer în 1927 și anul următor îi dă cea mai frumoasă dovadă de dragoste dedicîndu-i primul său roman : Adio, arme !

Erny e fericit și pentru Pauline, care se căsătorea prima dată, se convertește la catolicism.

„Ce putere ciudată au femeile asupra noastră, îi va mărturisi prietenului său Scott Fitzgerald. Reușesc să ne facă să-l iubim pe Dumnezeu".

Domnul Pfeiffer, încîntat, oferă tînărului cuplu trei luni de vînătoare în Tanganika. Pauline a dăruit doi fii soțului ei: Patrick și Gregory, care, în 1934, au 6 și, respectiv, 4 ani...

PACEA ÎN SUFLET ȘI ARMONIA VIEȚII

unie 1937. Războiul civil însîngerează Spania. Armatele franchiste au declanșat bătălia pentru cucerirea Madridului, avioanele bombardează satele Castiliei. La intrarea în satul Ciudad Verano, Hemingway găsește o femeie care poartă cască, rănită și fără simțire. O transportă la primul post de ajutor. Cînd își revine, femeia nu-și crede ochilor. Cel care i-a salvat viața nu este altul decît Hemingway. Iar ea este Martha Gelhorn, fosta soție a

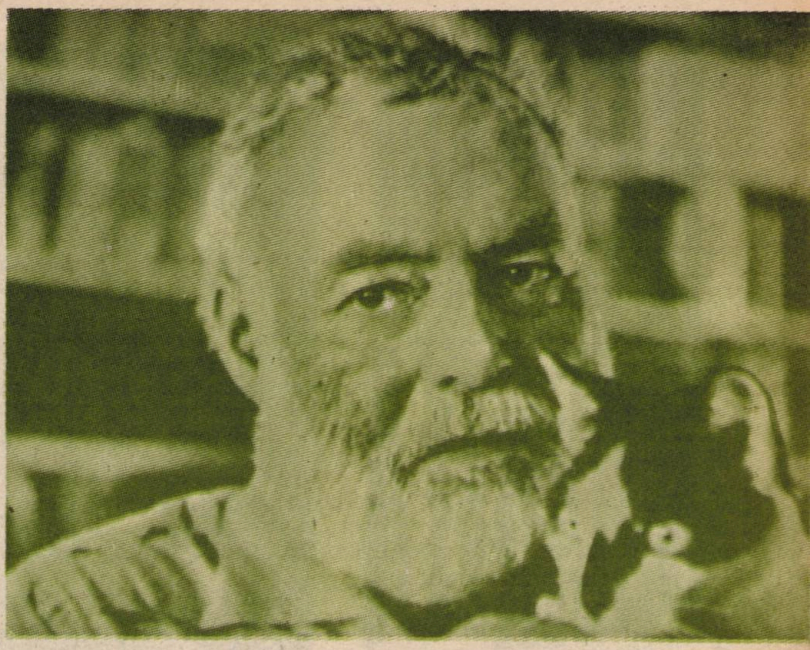

ziaristului francez Bertrand de Jouvenel, romancieră cunoscută, corespondentă de război a atotputernicului trust de presă Hearst.

În 1940 Hemingway îi oferă cadoul de nuntă: cartea lui cea mai cunoscută — Pentru cine bat clopotele. Călătoria de nuntă va avea ca decor China, pe care o străbat de la un capăt la altul: „beți de pasiune și de fericirea de a fi împreună".

Cu trei luni înainte de moarte, cînd era internat într-o clinică din Rochester unde își trata hipertensiunea arterială, Hemingway îi va mărturisi prietenului său, generalul Buck Lanham:

— Fără nici o îndoială, pe Mary am iubit-o cel mai mult.

Mary Welsh și Hemingway s-au căsătorit în secret la 11 aprilie 1946 în Idaho. Se întîlniseră cu doi ani înainte la Londra, în efervescența din ajunul debarcării de la 6 iunie 1944 în Normandia. Mary lucra la revista „Time", iar „Papa" transmitea pentru magazinul „Collier" articole splendide care vor rămîne clasice în materie de reportaj de front.

Născută în ruinele războiului, dragostea lor se va împlini în apele cubane, unde-și petrec luna de miere pe un yacht, transformat în vas de pescuit, Pilar.

Margaret, Hadley, Pauline, Martha au împărțit cu el dificultățile începutului, apoi primele succese ale acestui colos al literaturii. Mary va împărți cu el gloria supremă și radioasa maturitate a bărbatului.

„Altceva, decît o verighetă și un certificat de căsătorie, leagă cel mai bine un bărbat și o femeie: lunga viață comună, noaptea, cînd somnul — care ne ocolește din ce în ce mai mult pe măsură ce anii trec — nu vrea să vină... În aceste momente de comuniune perfectă și calmă, noi evocăm — fiecare pe partea lui și totuși alături — aceleași amintiri, avem aceleași gînduri, aceleași griji, privirea noastră e îndreptată în aceeași direcție..."

Aceste fraze confidențiale Hemingway le-a scris pentru Mary, văduva de la Ketchun, care îl considera ca pe un „bătrîn copil solid dublat de un gînditor intimidant". Ea este cea care — probabil — deține secretul morții lui „Papa", căci secretul rămîne. Bărbatul care scria întotdeauna „cu inima deschisă", „cowboy-ul de epopee", „sălbaticul solitar civilizat de talent", îndrăgostitul incorigibil de femei, de război și de viață —, putea să plece așa, în grabă, fără să termine ultimul manuscris și fără să închidă stiloul? La aceste întrebări, probabil că numai ea poate să răspundă. Dar această enigmă, dureroasă, nu face parte, oare, tot din iubire?

BĂTRÎNUL ȘI MOARTEA

Philippe Diolé

Îl credeau puternic, fericit și echilibrat. Și totuși, era hărțuit de ideea morții. Îl atrăgeau forțe misterioase. Aceasta se întrevede din întreaga sa operă. De mult, moartea era înlăuntrul lui, fără speranță.

A fost numit „Hemingway indestructibilul". În ianuarie 1954 toate ziarele din lume i-au anunțat moartea : avionul cu care călătorea se zdrobise pe malurile Nilului, în jungla cea mai de nepătruns din Africa Centrală, domeniul crocodililor, al bivolilor sălbatici și al elefanților.

Cu capul bandajat, un braț în eșarfă, cu un ciorchine de banane și o maimuță, reapărea, două zile mai tirziu, la un restaurant din Enteebe și cerea un whisky.

Citindu-și necroloagele, a ris. Nu știa că viața ucide mai sigur decît riscul, decît avioanele, gloanțele, fiarele sălbatice. Această descoperire a făcut-o către 60 de ani. Atunci i se observă dintr-o dată, deasupra bărbii albe, privirea celor săraci și care nu mai au nici o speranță.

Mai mult decît oricui, lui i se potrivesc teribilele cuvinte ale lui Carrouges: „Trecerea noastră pe acest pămînt nu e un marș spre moarte, ci un marș în moarte". Moartea, căreia i-a dat de atitea ori întîlnire și n-a venit, era în el.

Ea nu va fi musafira de un week-end, nici companioana la un safari: îl va doborî cu ușurință, învins, îmblînzit, bătut, diminuat. Probabil că în el a suferit mai mult campionul decît scriitorul redus la tăcere.

Vom ști vreodată chinuitoarea tandrețe a ultimului dialog cu Mary printre brazii din Sun Valley ? Hemingway știa să iubească. În Pentru cine bat clopotele sînt cîteva fraze relevante. Faptul că a avut patru soții, nu pledează împotriva capacității lui de iubire.

Mary era surprinzător de mică, avea nasul în vînt, ochii vii, inteligenți și gura mare. Nimic nu lăsa să se întrevadă că ea a fost corespondent de război pe lîngă Royal Air Force, singura soție în stare să rămînă în picioare în pragul perfectei, definitivei uși.

Casa de la Sun Valley era ca o ultimă soluție. Adevărata lui casă era în Cuba: Finca Vegia, la cîțiva kilometri de Havana, pe malul mării. O clădire înaltă, cu trei etaje, albă, încununată de o terasă — post de observație, cabinet de lucru, în care scria la mașină privindu-și vasul de pescuit, Pilar, legănîndu-se pe valuri. Aici a scris Bătrînul și marea.

În casă erau pisici, cîini și 4 859 volume. Hemingway citea mult. E fals să se creadă că era inspirat de vînt, de mare, de tauri și de peștii uriași din Marea Caraibilor. Era foarte exigent cu arta sa, „căuta secretul scriitorilor buni", era autocritic fără milă.

Există motive serioase să se creadă că Bătrînul și marea este un fragment dintr-o carte mare, probabil din acel roman inedit despre „pămînt, mare și cer" pe care l-ar fi depus

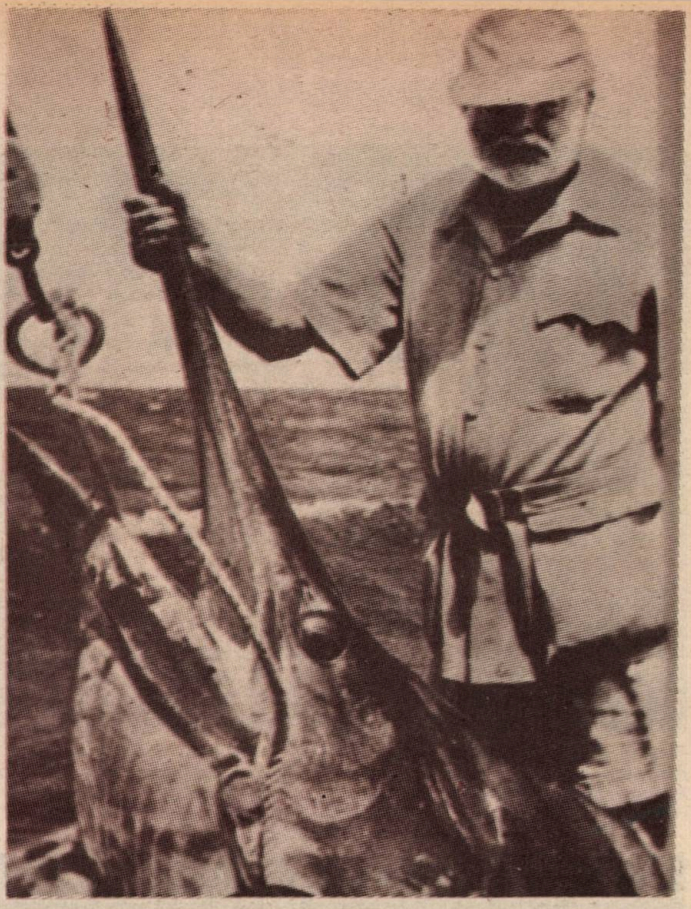

într-o bancă din Cuba.

De mai bine de un an, Finca Vegia era goală. Hemingway n-a iertat polițiștilor lui Batista că i-au împușcat cel mai bun câine. Luptătorul în războiul din Spania nu putea să nu fie alături de revoluția cubană, dar își interzicea orice activitate politică într-o țară pe care o iubea, dar care nu era țara lui. A plecat în Statele Unite.

Se întoarce pentru câteva zile ca să asiste la concursul de pescuit al celui mai mare pește, concurs dotat cu cupa Hemingway, Fidel Castro o va câștiga. Bătrînul a participat la acest joc cu o cumplită tristețe. A plecat, hotărît să nu se mai întoarcă, lăsînd casa prietenului său, marinarul Gregorio. Singura sa consolare ar fi fost să apuce botezarea unui pește uriaș din mările calde cu propriu-i nume : „Neomerentus Hemingwayus".

Să fugi de la colegiu la 15 ani, să fii plonjeur la piscina unui hotel, să te lași tăbăcit de boxerii începători, să participi la patru războaie, să vînezi elefanți și să pescuiești tarpon, să faci cunoscute anglo-saxonilor luptele cu taurii, moartea de la amiază, gustul fad al sîngelui — toate astea pentru ca întreaga Americă să-ți spună în final „Papa" este atroce.

Realitatea : Hemingway nu trișează ; el este bătrînul atlet cu barbă albă care a pescuit acest pește enorm... (sus) ● ...și ficțiunea : „Bătrînul și marea" — premiul Nobel — după care a fost turnat un film cu Spencer Tracy (jos).

Brazi, mesteceni — în tăcerea albă a zăpezii. Amintirile sale din copilăria petrecută la Wallon Lake au fost substanța povestirilor sale cele mai frumoase ; prin ele Hemingway a recreat o Americă originală — aceea de la Sun Valley, aceea a pădurilor, munților, lacurilor.

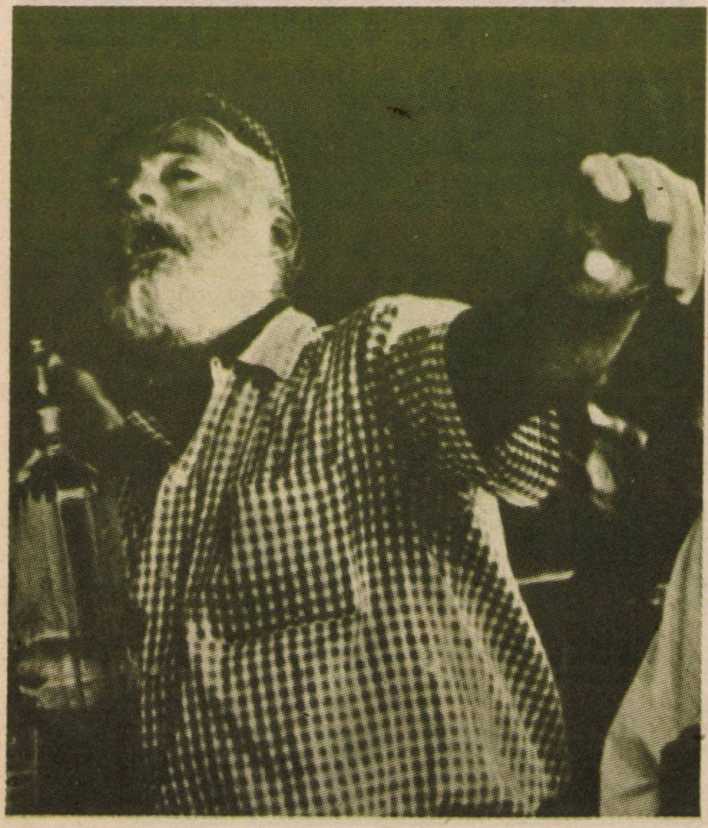

UN ACTOR UCIS DE OPERA SA

Problema sa era cea a ziaristului: să fie autentic, să spună totul fără să trișeze. Pentru asta trebuia să meargă și să vadă, să fie martor, să plătească cu propria-i ființă. Era dintre cei care întîi plăteau și apoi scriau. A învățat multe lucruri și mai ales că obiectele și oamenii nu mor cum ne închipuim noi. Porțile creației și ale morții s-au deschis, pentru el, în același timp. Ele dădeau spre o lume fără sens. Personajele lui nu trăncăneau, ele spuneau totul.

Rămășagul era să pornească de la real către scris, prin breșa pe care o face moartea lui Dumnezeu lăsînd în urmă lumi eteroclite: armata italiană în derută, războiul din Spania, taurii și peștii din Caraibe.

În primele pagini din Colinele verzi ale Africii și-a dezvăluit secretul vorbind despre „punctul în care poate ajunge proza dacă ești destul de serios și ai noroc. Se poate atinge a patra, a cincea dimensiune".

Dar nu a mărturisit cît e de chinuitoare căutarea acestui univers cu mai multe dimen-

siuni. Căutarea aceasta cere totul, pînă la sacrificiul suprem pentru care el era gata.

Hemingway nu este un martor, un istoric. Este un actor ucis de propria-i operă. În fiecare din cărțile lui adevărul are mai multe dimensiuni: autorul nu este numai un luptător în Spania, sau un vînător de animale sălbatice; este bărbatul care pronunță pe cont propriu monologul final al lui Jordan din Pentru cine bat clopotele:

„Oh, de-ar veni odată, își spuse. Nu vreau să fac ce-a făcut tata. De făcut, sigur c-am s-o fac, dar aș prefera de o mie de ori să nu recurg la asemenea gest. Mi se pare că nu sînt prea rezistent la durere. Ascultă, dacă am s-o fac chiar acum, n-ai să mă înțelegi greșit, nu-i așa? Dar cu cine vorbești? Cu nimeni, spuse. Cu bunicul, cred. Nu. Cu nimeni".

Sînt cuvinte de roman care au căpătat pondere reală. Finalmente, a făcut „ca tatăl său".

Într-un omagiu oficial adus scriitorului dispărut, președintele Kennedy scria: „Puțini sînt americanii care au contribuit mai mult decît Hemingway la stilizarea emoțiilor și atitudinilor poporului american".

Dacă ar fi numai atît ar însemna să fie redus la dimensiunile unui pescar cu undița. Hemingway s-a născut dintr-un foarte vechi fond american pe care Europa îl ignoră, iar America și-l ascunde sieși. Bărbați ca el, dar care n-au catadicsit să scrie, există în pădurile și în deșerturile Americii. Ei întruchipează o anumită calitate a singurătății.

Ernest Hemingway este legat de lacul Michigan, de tăcerea lui, de brazii și mestecenii lui, de indienii Ojibways. Cu amintirile copilăriei acumulate în casa natală a hrănit primele sale povestiri, cele mai frumoase, și tot restul vieții sale, pînă la moarte.

Prin indieni, prin lacuri și păduri, printr-un păginism superior el stabilește o legătură cu America solitudinii, a măreției și curajului care n-a încetat să reverse în America mediocrității și a confortului filonul de aur, filonul secret al bogăției omenești.

Și asta n-are nici o legătură cu pescuitul cu undița.

Traducere și adaptare de Margareta Popescu

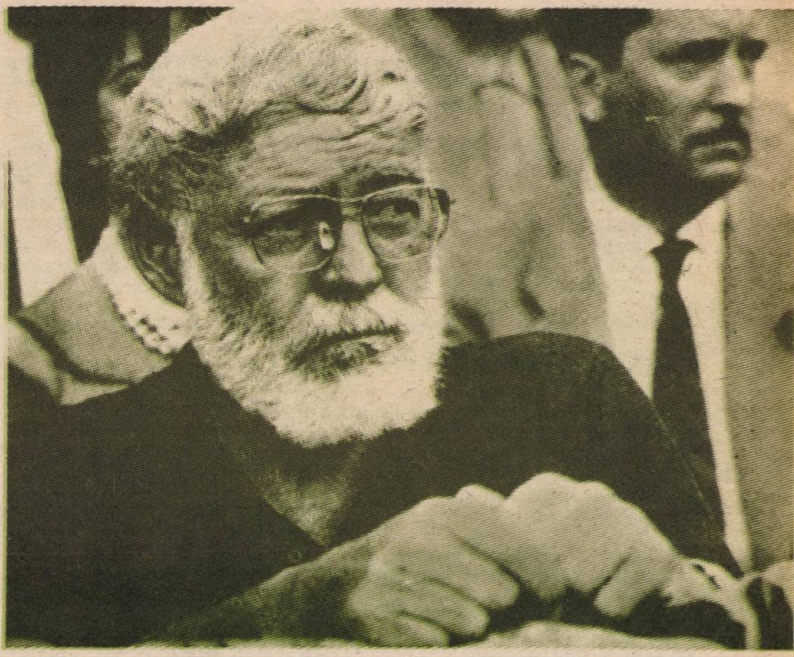

Privire grea, dezabuzată, goală de orice speranță — așa arăta Hemingway în ultimii ani de viață. Hăituit de moarte, a făcut din ea — alături de dragoste și aventură — trama operei sale. Îi plăcea să-i savureze gustul dulce-acrișor în arenele coridelor îmbibate de sînge, soare și vin.

UN POET - O LUME

IURI FEDKOVICI *(1834 — 1888)*

Poetul Iuri Fedkovici este reprezentantul cel mai important al spiritualității huțule din literatura ucraineană (U.R.S.S.). Ca poet el s-a format la Cernăuți sub înrîurirea lui E. Neubauer (care i-a fost profesor de germană și lui M. Eminescu), debutînd cu versuri scrise în limba germană. După ce face cunoștință cu opera lui Taras Șevcenco, huțulul de pe Ceremuș scrie în dialectul său natal o impresionantă operă lirică, din care un important număr de poezii cu tematică românească. Poemul Lucian Cobiliță este scris sub vădita influență a baladelor populare despre eroul popular român, conducător a două insurecții țărănești antiimperiale din Țara de Sus a Moldovei, în secolul XIX.

Lucian Cobiliță

De demult în Bucovina,
Viața era viață,
Vorba bună cu frăția,
Ne ieșeau în față.
Zilele treceau cîntări,
Nopțile-viori,
În frumoasa Bucovină,
Floare între flori.
Cînd ne-a fost Ștefan părinte,
Valahia-mamă,
Nu știa de biruri crunte,
Nu știa de vamă.
Nimeni nu i-a măsurat
Viața și nici pasul,
Visul bun venea cu somnul,
Daurit popasul.
Cînd era să se răsfețe,
În pat de mătasă,
Doar pe virfuri umbla mama,
În frumoasa casă.
Se ruga pe la ursite,
Să-i aducă sorți
Dojenind ușor hulubii,
Ce cîntau la porți.
Nu mai gunguriți atît,
Glasuri fermecate,
Fata să nu mi-o treziți,
Pe întunecate.
Am să mi-o trezesc la timp,
Cînd i-o fi sorocul,
Nu mai plînge Bucovină,
Ți-a fugit norocul.
Au ieșit la drumul mare,
Numai foc și fumuri,
Tata-i mort, mama strivită,
Pruncii sînt pe drumuri.
I-a luat cică de suflet,
Turcul și muscalul,
Bucovina mea bătută,
De vîrtej cu valul.
Pînă cînd nu mi te-a prins,
Neamțul cu arcanul
Și de Viana te-a legat,
Ca să-ți plîngi aleanul.
Apoi mi te-au dat plocon,
Leșilor de slugă
Și ți-au pus fără de milă,
Peste văz o glugă.
Plînge Ceremușul drag,
Sîngerată apă
Și eroii zac pe maluri,
Groapă lîngă groapă.
Au pierit de streang și glonț,
Ori de sărăcie,
Alții au plătit cu viața,
Fuga din robie.
Trist foșnește muntele,
Iar Suceava-i jale :
Fiii mei, de ce vă ies
Doar năpaste-n cale ?
Unde-i slava strămoșească,
Să vă-ndemne veacul,
Căci vă stringe rău în chingă,
Hămesit poleacul ?
Ne-au luat pădurile,
Ne-au luat pășunea,
Plîng femeile și pruncii,
Iarăși de cu lunea.
Iar pe Obcine la vale,
Curge numai sînge,
Fiii mei privindu-vă
Inima se frînge.
Cît o să vă chinuiască,
Panul și strigoii ?
Oare s-au pierdut pe veci,
Pentru noi eroii ?
Unde-o fi Iordache Ghindă,
Omul drept și sfînt ?
Să-i fi dispărut sămînța,
Pe acest pămînt ?
Și grăit-a Cobiliță :
Țara mea sărmană,
Eu voi sfărima cătușa,
Nu vei fi orfană !

★

Luna searbădă pe cer,
Trece iarăși oarbă,
Nici rusalcele nu calcă,
Mătăsoasa iarbă.
Numai buhele cuvîntă,
În pustii cămări,
Ticluind în miez de noapte,
Tainice chemări.
Poate că își amintesc,
Cum a fost odată,
În valaha Bucovină,
Țara fermecată.
Sau poate își povestesc,
Despre șoimi fuduli,
Care își mai au sălașul,
Sus, pe la huțuli.
Cine poate să mai știe,
Unde zboară gîndul ?
Dar că ne vedem eroul,
Căci i-a venit rîndul.
Șade Lucian la masă,
Cu fruntea în palmă,
Deputații nu-i mai văd
Cătătura calmă.
S-a întors în zori de zi,
Tocmai de la Viana
Înciudata lui făptură,
Tremură sărmana :
Kesarul șade-n palat,
Numai bea și joacă
Și pădurea Bucovinei,
Pe la cărți o toacă.
N-au decît s-o taie și să piară toată,
Glăsuiește neamțul tremurînd din buză.
Și cu ea să piară și valaha gloată,
El în foc ne vede prefăcuți în spuză.
Gîndul e zadarnic. E deșartă vrerea.
Cine sapă groapa pentru el și-o sapă,
Una este moartea, alta e puterea,
Cine moare moare, cine scapă scapă.
Iar noi cu baltage multe,
Mergem în dumbravă,
Să cioplim din scînduri groase,
Raclă mare, bravă.
Și-om trimite-o pîn-la Viana,
Pentru împăratul,
Iar noi, ne vom aduna,
Să-i plătim păcatul.
Cobiliță ne va fi,
Șoim și călăuză
Și n-o să ne vadă neamțul,
Pe jeratec spuză.
Se ridică Lucian :
E mare rușine,
Fraților să fii slugoi,
În casă la tine.
Moșii noștri și cu tații,
N-au plecat grumazul,
Unde-i soarele dreptății,
Nu crește necazul.
Nu-i mai dăm neamțului bir,
De la mic la mare,
Să ne prindă iarăși lanțuri,
De mîini și picioare.
N-o să-i mai dăm de recruți,
Feciorași de munte,
Să ajungă pe la Viana,
Cu chipiu pe frunte
Noi credeam că împăratul,
Ne va ține parte,
Dar el numai strîmbătate,
Peste tot împarte.
Hai băieți, fie ce-o fi,
Să pornim răscoală,
Căci necazurile toate,
Iar ne bagă-n boală.

Prezentare și traducere de Stelian Gruia

DUELUL

Paginile care urmează reprezintă fragmente dintr-o vastă monografie (capitolele XXXII și XXXIII) consacrată poetului rus A. S. Pușkin — Omul și Opera. Volumul face parte dintr-un ciclu de scrieri din care au fost publicate studii asupra lui Lev Tolstoi (1974) și Tudor Vianu (1967), urmate de ample eseuri (W. Goethe, Richard Wagner, Nicolae Iorga, E. T.A. Hoffmann, Salvador Dali etc., etc.). Toate aceste studii au fost concepute prin prisma aceleiași metode de cercetare, „structural-genetică", elaborată de Ion Biberi și exemplificată în numeroase eseuri care au apărut de-a lungul anilor.

Monumentul lui Pușkin din Moscova. Operă a sculptorului A. M. Opekușin, care a dedicat mai mulți ani proiectului; monumentul a fost ales la un concurs unde au participat aproape toți sculptorii vremii.

Blazonul familiei Puşkin

Chemarea la duel

Prima reacţie a lui Puşkin la primirea scrisorii anonime a fost afirmarea hotărîtă a nevinovăţiei soţiei sale. În scrisoarea pe care o trimite lui Benckendorf, Puşkin observă că pretextul acestei scrisori este oferit de conduita baronului d'Antès faţă de Natalia. Poetul adaugă : „nu-mi place să văd numele soţiei mele asociat, cu acest prilej, cu numele nu importă cui..."

Puşkin îşi învinge dispreţul pentru procedeul scrisorii anonime al omului bine crescut. Îşi întreabă soţia : aceasta recunoaşte că este urmărită de atenţiile stăruitoare ale lui d'Antès, la care se adaugă încercările baronului Heeckeren de a o convinge să răspundă acestor asiduităţi. Puşkin descoperă firul unei intrigi a cărei semnificaţie morală îi repugnă. Stăruinţele lui d'Antès erau, desigur, fireşti pentru un om care înţelege să se bucure de tot ceea ce-i oferea viaţa. Dar ce rol avea acest Heeckeren, care căuta să o convingă de calităţile tînărului şi bucuriile adulterului, împingînd stăruinţele pînă acolo, încît în timpul unei bolі a lui d'Antès şopteşte complice şi convingător Nataliei : „Scapă-mi copilul !" Ce este această complicitate sordidă, căreia se adaugă trimiteri de scrisori anonime ?

Poetul nu-şi poate păstra seninătatea. Pentru el, situaţia e clară. Scrisorile anonime sînt scrise şi expediate de Heeckeren, pentru a-l îndrepta bănuielile în altă parte, şi anume înspre Nicolae I, pentru ca astfel să uşureze întreprinderile lui d'Antès.

În realitate, convingerea lui Puşkin că autorul scrisorilor este Heeckeren, convingere pe care a avut-o pînă în momentul morţii, este plauzibilă, dar nu reprezintă un fapt definitiv dovedit. Un pasaj dintr-o scrisoare a prinţului Viazemski, socoteşte că „hazardul a dat (acestei bănuieli) un grad de probabilitate". Această întîmplare însă a rămas necunoscută. A.O. Smirnova, în Memoriile sale, consideră însă faptul în afara îndoielii şi adaugă că poliţia avea „dovezi irefutabile" în această privinţă.

Un fragment dintr-o scrisoare a împăratului Nicolae I lasă să se presupună vinovăţia lui Heeckeren, dar Alexandru al II-lea socotea pe Nesselrode, ministrul afacerilor străine, ca autorul scrisorilor. Cît priveşte întrebarea de însemnătate secundară, a persoanei care a transcris textul, se pare că o expertiză grafologică recentă acuză pe prinţul Dolgorukov.

În fapt, dacă vinovăţia directă a lui Heeckeren nu a putut fi statornicită, i se poate cu greu refuza o participare, cel puţin indirectă, la acest act. În orice caz, scrisorile au pornit dintr-un mediu cu care acesta avea relaţii restrînse — unii biografi acuză pe ministrul Nesselrode — şi în care Puşkin avea mulţi adversari. Pentru Puşkin însă, autorul scrisorilor (scrise de altminteri pe hîrtie diplomatică, după indicaţiile obţinute de poet de la directorul tipografiei imperiale) era baronul Heeckeren.

Deşi în sine anodin, incidentul scrisorilor anonime l-a răvăşit pe Puşkin : era un fapt dintr-o lungă înlănţuire, care sfîrşise prin a-l zdruncina. Această punere în discuţie publică a nefericirii lui conjugale, întreţinută de cîrpi de scrisori care circulau prin toată capitala, îl depăşea. Puşkin încearcă o ieşire energică, disperată, din impas. Era însă, vai, prea tîrziu.

Prima încercare a fost părăsirea imediată a Petersburgului şi retragerea lui la ţară. Poetul revine la vechiul lui proiect, dar acum situaţia este schimbată. El nu mai este independent : se simte legat, prin obligaţii materiale, pe care nu le poate înlătura, de viaţa de la curte. Puşkin încearcă, totuşi. Adresează o scrisoare ministrului de finanţe, Egor Franţevici Kankrin, prin care îi propune ca statul să se despăgubească pentru cele patruzeci şi cinci de mii de ruble pe care i le datora, printr-o ipotecă asupra domeniului Boldin. Propunerea lui Puşkin este extravagantă. Ea nu putea fi înfăptuită, din motive în primul rînd de ordin juridic. Dar textul scrisorii, ca şi dorinţa poetului ca această lichidare să fie făcută imediat şi fără ştirea împăratului, dovedeşte însemnătatea pe care Puşkin o acorda acestei operaţii, care ar fi putut, în credinţa lui, să-i dea libertatea materială, spre a putea părăsi capitala şi a se retrage la ţară.

Deşi scrisă într-un moment de surescitare, care-i împiedica să aprecieze claritatea condiţiilor recuperării de către stat a datoriei sale, Puşkin dovedea în act hotărîrea şi claviziunea: el înţelegea că singura lui cale de scăpare era de a se depărta de ambianţa curţii imperiale.

Dar încercarea lui de evadare din Petersburg, care trebuia să rămînă de altminteri zadarnică, nu limpezea totul. Puşkin înţelegea să pedepsească pe responsabilul scrisorilor anonime, Heeckeren, ca şi pe fiul adoptiv al acestuia, Georges d'Antès, ale cărui asiduităţi pe lîngă

soția sa îi supărau de multă vreme. La 6 noiembrie el trimite o scrisoare de provocare la duel lui Georges d'Antès, care în acea zi se afla de gardă, la cazarmă. Alarmat, Heeckeren-tatăl, primitorul scrisorii, se prezintă personal lui Pușkin, declarînd că baronul acceptă cartelul, dar că solicită în numele lui un răgaz de douăzeci și patru de ore.

Provocarea lui Pușkin punea pe Heeckeren într-o poziție cu deosebire delicată. Izbucnirea unui scandal, un duel a cărui urmare putea fi mortală pentru unul din adversari, punea direct în cauză numele și situația lui de reprezentant diplomatic al unei puteri străine. Heeckeren își vedea primejduită cariera diplomatică. El înțelese că va trebui să facă tot ce-i va sta în putință pentru a împiedica ieșirea pe teren. Cererea lui de aminare, justificată prin obligațiile militare ale lui d'Antès, nu era în realitate decît un răgaz în timpul căruia să obțină o împăcare a lucrurilor.

Răgazul era însă prea scurt, Heeckeren se prezintă a doua oară la Pușkin. Întrevederea e dramatică. În cursul convorbirii, se pare că baronul, copleșit, izbucnește în plîns. Implicarea într-un duel a fiului său adoptiv cu un adversar serios ca Pușkin, cît și urmările pentru situația lui diplomatică, îl îngrijorează. Pușkin rămîne însă hotărît să se bată. Heeckeren părăsește pe Pușkin și începe o seamă de intervenții pe lîngă E. I. Zagriajskaia, mătușa Nataliei, și pe lîngă Jukovski, pentru a obține o împăcare și o înlăturare a duelului. Heeckeren-tatăl vizitează pe sentimentalul Jukovski, și-i face o revelație care avea să fie stupefiantă pentru toți cei care erau în curent cu intrigile sentimentale ale societății petersburgheze, dar care avea darul să împiedice definitiv duelul : d'Antès era îndrăgostit, desigur, dar nu de Natalia, soția lui Pușkin, ci de Katerina, sora acesteia. Numai gelozia excesivă a poetului l-a putut rătăci. Jukovski, fericit că avea un rol împăciuitor, îl vizitează pe Pușkin, căruia îi împărtășește vestea. Dar Pușkin nu putea accepta pretextul, pe care-l considera ca o intrigă și ca o măsluire, destinată să împiedice duelul.

Jukovski notează în Jurnalul său furia poetului, în cursul întrevederii. A doua zi, Pușkin este vizitat din nou de Jukovski. Cei doi prieteni reiau discuția, Pușkin își menține atitudinea, dar, notează Jukovski, în cursul întrevederii plînge.

Gluma depășea, în adevăr, măsura. În dorința lui de a înăbuși scandalul, Heeckeren nu șovăie

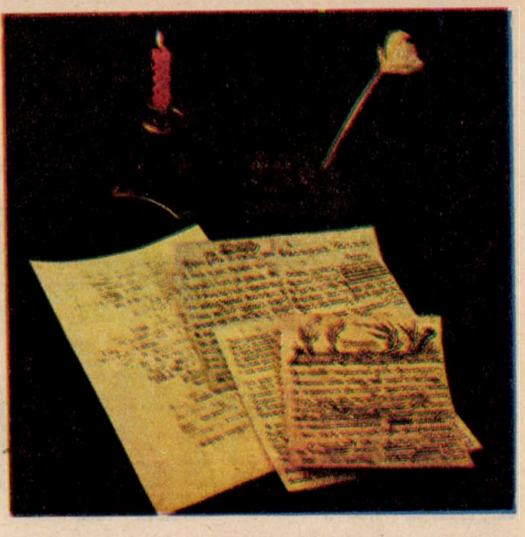

să născocească această diversiune, care avea să pună pe Pușkin în situația de a se bate cu viitorul său cumnat. Pretextul era desigur indemnatec ales, dar inexact. Afirmația cercetătorului P. E. Scagolev, cum că acest proiect de căsătorie exista înaintea provocării lui Pușkin, este combătută de alți biografi, care arată netemeinicia dovezilor aduse în sprijinul acestei teze. Întorsătura neașteptată a evenimentelor se datorește, așadar, ingeniozității și spiritului fertil în resurse ale baronului Heeckeren.

Între timp însă, la 9 noiembrie, apare d'Antès ale cărui îndatoriri militare luaseră sfîrșit. El află dintr-odată și de provocarea la duel a lui Pușkin și de pasiunea pe care o avea pentru sora Natalici. Nu se cunosc primele sale reacții față de revelațiile făcute de Heeckeren-tatăl. Fapt este însă că el sfîrșește prin a primi rolul indicat de Heeckeren. Faptele, după versiunea celor doi Heeckeren, se petrecuseră astfel : d'Antès era îndrăgostit de Katerina, dar

Una din sălile Muzeului A.S. Pușkin din Moscova

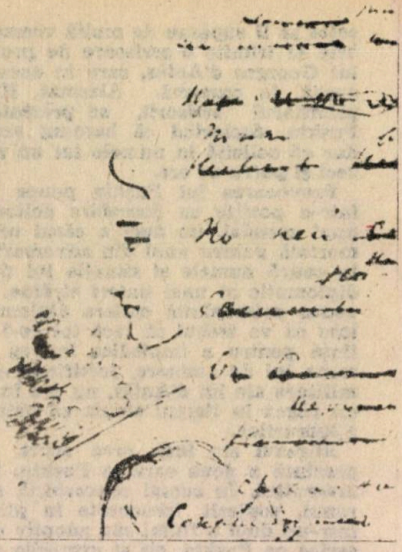

Biserica „Înălțarea" din Moscova, monument de arhitectură de la începutul sec. a XIX-lea ● Natalia Nikolaevna Puşkina. Desen de Puşkin, 1833 ● La 18 februarie 1831 Puşkin s-a căsătorit în biserica aceasta cu Natalia Goncearova.

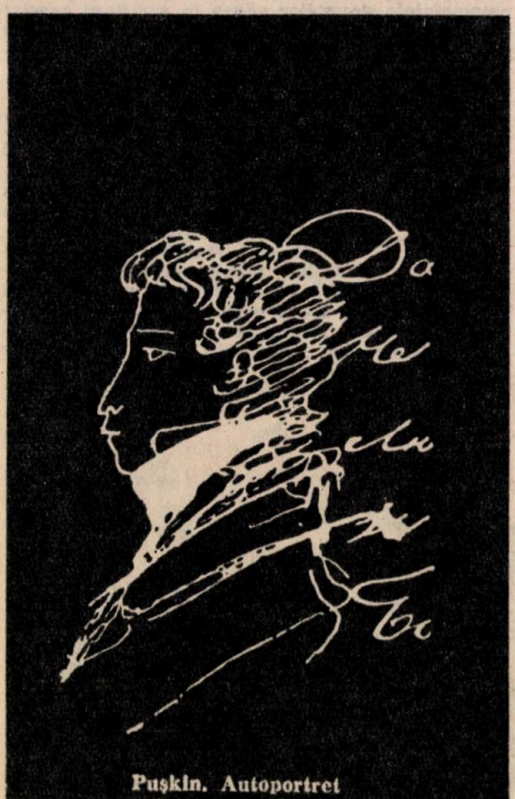

Puşkin. Autoportret

cererea în căsătorie întîrzia pînă la acea dată, cînd, Heeckeren-tatăl, înțelegînd că d'Antès prin prezența sa repetată în societatea Nataliei a sfîrșit prin a compromite pe soția lui Puşkin, a îndemnat pe d'Antès să facă cererea în căsătorie.

Situația era astfel limpezită : revolta lui Puşkin devenea fără obiect.

Cei doi Heeckeren au o întrevedere cu Jukovski. Acesta se lasă convins și încearcă să mijlocească o întîlnire între aceștia și Puşkin. Poetul refuză. Atunci, intră în scenă Katerina Ivanovna Zagriajskaia, care încearcă la rîndu-i o împăcare. Cei doi Heeckeren voiau ca provocarea să fie retrasă, lucru pe care, în prezent, Puşkin nu-l mai putea refuza. Dar ei înțelegeau să obțină în același timp o scrisoare de la Puşkin prin care acesta recunoștea că renunță la provocare, pentru ca suspendarea duelului și căsătoria lui d'Antès să nu fie interpretate ca un act de laşitate al acestuia. În cursul unei întrevederi, la locuința E.I. Zagriajskaia, între Heeckeren-tatăl și Puşkin, acesta din urmă, după ce i se anunță căsătoria, renunță verbal la provocare.

În același timp, spiritul de intrigă al lui Heeckeren-tatăl recurge la o altă intervenție menită să dea o nouă desmințire acuzației de laşitate care s-ar fi putut, eventual, aduce mai tîrziu lui d'Antès.

Iată, în textul lui Viazemski, dintr-o scrisoare adresată marelui duce Mihail, în ce constă acest demers ingenios : „Tatăl și tînărul (cei doi Heeckeren) au avut îndrăzneala și infamia de a cere în taină Nataliei Puşkina o scrisoare adresată acestuia din urmă (lui d'Antès, I.B.) prin care ea îl imploră să nu se bată în duel cu soțul ei. Cum era de așteptat, ea refuză cu indignare această propunere laşă". Cercetătorul M. Hoffmann, care citează acest fragment, adaugă : „E ușor de înțeles motivul pentru care cei doi Heeckeren voiau să obțină o atare scrisoare din partea Nataliei Nikolaevna : nu numai această scrisoare i-ar fi slujit ca pretext pentru refuzul duelului, dar ea ar fi prezentat pe tînărul Heeckeren ca pe un erou, apărător al familiei Puşkin".

Neobținînd nici scrisoarea lui Puşkin, prin care acesta renunța la provocare, și nici scrisoarea din partea Nataliei, rămînînd deci des-

coperit față de opinia celorlalți, care l-ar fi putut acuza de lașitate, d'Antès adresează o scrisoare în care, pe un ton hotărît, invită pe Pușkin să se explice, arătîndu-i motivele pentru care l-a provocat, ca și acelea prin care își retrage provocarea. Scrisoarea supără pe Pușkin. Poetul stăruie din nou asupra duelului.

De data aceasta, discuția are loc între martori : contele V.A. Sologub, din partea lui Pușkin, și D'Archiac, secretar al ambasadei Franței, pentru d'Antès. În urma discuțiilor dintre martori, Pușkin scrie o scrisoare în care declară că își retrage provocarea, în urma zvonului public privitor la căsătoria dintre d'Antès și Katerina Goncearova. Pușkin adaugă : „Nu am nici un motiv să atribui hotărîrea sa (privitoare la căsătorie, I.B.) unor considerații nedemne de un om de curaj".

Acest deznodămînt pașnic dădea satisfacție lui Pușkin : d'Antès renunța la duel, sub constrîngerea tatălui său adoptiv : el era obligat să se căsătorească în scurt timp, cu o femeie pe care nu o iubea. Cu toată scrisoarea lui Pușkin, singura explicație cu putință, în credința poetului, a conduitei lui d'Antès, față de opinia celorlalți, era lașitatea. D'Antès ieșea din această întîmplare în același timp compromis și căsătorit fără voie. Va apare deci Nataliei într-o poziție delicată, ridiculă. Astfel, mai tîrziu, într-o altă scrisoare de provocare adresată lui Heeckeren, Pușkin putea să declare liniștit, vorbind despre d'Antès : „V-am obligat fiul să joace un rol atît de jalnic, încît soția mea uimită de atîta lașitate și platitudine nu s-a putut stăpîni să nu rîdă : emoția pe care a putut-o avea pentru această mare și sublimă pasiune se stinse astfel în disprețul cel mai liniștit și mai bine meritat..."

Nu aceasta a fost însă opinia societății petersburgheze, ostilă lui Pușkin, deși surprinsă de hotărîrea de căsătorie a lui d'Antès : se vedea aci, de bună seamă și sub sugestia lui Heeckeren-tatăl, un act de înalt cavalerism al tînărului ofițer de gardă, pentru a salva reputația compromisă a soției lui Pușkin.

Satisfacția lui Pușkin a fost deci trecătoare, cu atît mai mult cu cît prin această acțiune el nu pedepsise decît instrumentul, neatacînd pe autorul direct sau indirect al scrisorilor anonime. Poetul înțelegea, așadar, să atace pe

Pușkin. Autoportret călare

Natalia Pușkina la 30 de ani. Acuarelă de A. Briullov

Heeckeren, să-i dezvăluie nedemnitatea și uneltirile.

Heeckeren a încercat în zadar, după împăcarea lucrurilor, o apropiere de poet ; în zadar și-a obligat fiul să viziteze viitorul cumnat și să-i scrie : Pușkin refuză să primească pe d'Antès și lasă prima scrisoare fără răspuns, comunicînd însă verbal lui Heeckeren că nu dorea să întrețină nici un fel de relații cu d'Antès.

Heeckeren înțelege că toate încercările lui de împăciuire erau zadarnice, că toate intrigile și abilitățile lui, ca și constrîngerea săvîrșită asupra fiului său de a se căsători, dăduseră greș ; Pușkin nu înțelegea să renunțe la hotărîrea lui de a-i denunța ca autor al scrisorilor anonime și a-i întrerupe astfel definitiv cariera diplomatică.

O atare perspectivă înspăimîntă pe Heeckeren. Pușkin trebuia să fie împiedicat prin orice mijloc de-al da în vileag. Heeckeren se hotărîse să procedeze rapid și energic. Își schimbă, așadar, planul de luptă. Întîmplările aveau să ia o nouă întorsătură, hotărîtoare.

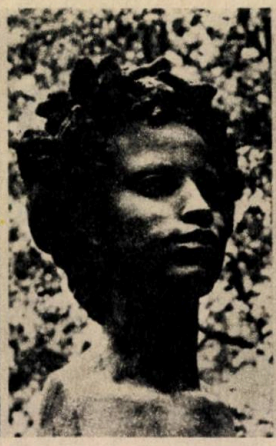

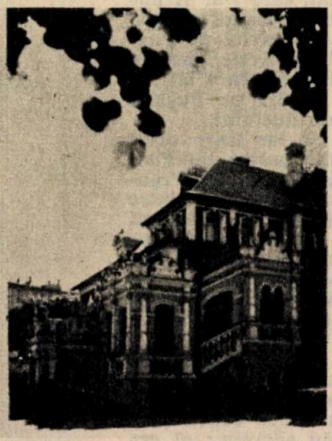

Moscova. Locuri legate de numele lui Puşkin ● Placă comemorativă pe clădirea Şcolii nr. 353 „A. S. Puşkin". Pe acest loc s-a aflat casa în care la 26 mai (6 iunie) 1799 s-a născut poetul. ● Bustul lui Puşkin, operă a sculptoriţei Balaşova ● Casa contelui Iusupov, monument de arhitectură (sec. XVIII), palat în stilul „barocului rusesc". În împrejurimile acestei impozante clădiri Puşkin îşi petrece primii ani ai copilăriei.

Placă memorială pe casa lui Viazemski ● Casa lui Viazemski ● P.A. Viazemski, prieten apropiat al poetului, el însuşi poet şi critic (1792—1878). Desen de Puşkin ● În casa acestuia, la sfîrşitul lui septembrie 1826, Puşkin a citit prietenilor tragedia „Boris Godunov"

După ce sfătuise pe d'Antès să fie împăciuitor şi precaut, atitudine la care tînărul ofiţer de gardă se resemnase cu greutate, Heeckeren trece la atac şi sfătuieşte să fie provocator. Scandalul pe care căutase să-l înlăture cu două luni mai înainte devenea acum singura soluţie. D'Antès, docil, ascultă, cu atît mai mult cu cît era un om curajos, care-şi stăpînise cu greutate pînă atunci furia şi dorinţa de a se bate în duel. Deveni deci insolent şi provocator. Urmărea pretutindeni pe Natalia, şoptindu-i ostentativ la ureche cuvinte galante, dansînd împreună mai mult decît se cuvenea, sub ochii lui Puşkin şi ai Katerinei, ridicînd la masă paharul şi bînd în sănătatea soţiei lui Puşkin. Legătura celor doi devenea din nou publică, căpătînd prin prezenţa Katerinei, soţia lui d'Antès, o nuanţă de scandal inedit, mai ales că Natalia, soţia lui Puşkin, se complăcea în acest joc, nefăcînd nimic pentru a-şi descuraja cumnatul şi poate încurajîndu-l tacit.

A.O. Smirnova notează : „(d'Antès) nu înceta de a-şi urmări cumnata : îşi părăsi chiar orice rezervă, părînd în acelaşi timp să sfrunteze gelozia soţului, cu care nu se împăcase (...) într-un cuvînt, făcu în aşa fel încît toată lumea reîncepu să vorbească despre dragostea lui. Cît despre Heeckeren, acesta îl încuraja pe faţă..."

Memoriile altor contemporani, ale prinţului Viazemski, de pildă, conţin de asemenea indicaţii asupra atitudinii provocatoare a lui d'Antès, asupra pasivităţii complezente a Nataliei, ca şi asupra stării de exasperare a lui Puşkin, devenit din nou obiectul bîrfelii şi bătăii de joc a societăţii petersburgheze. Aceasta nu turbura însă în nici un fel relaţiile intime dintre Puşkin şi Natalia. Toţi prietenii poetului, Jukovski, în primul rînd, vorbesc de veselia şi buna înţelegere care domnea în casa lui Puşkin. Pînă la urmă, poetul a rămas înţelegător şi îngăduitor faţă de Natalia, în a cărei nevinovăţie a crezut, a cărei purtare uşurateacă a souzat-o.

Cursul întîmplărilor se grăbeşte. Puşkin devine din ce în ce mai nestăpînit. Jocul lui d'Antès depăşea putinţa lui de răbdare. Scriitorul Ivan Turgheniev ne descrie astfel înfăţişarea şi starea poetului, la 24 ianuarie 1837 : „Se afla sprijinit de cadrul uşii, cu braţele încrucişate pe pieptul larg şi privea asistenţa cu aer duşmănos. Îmi amintesc faţa lui de culoare brună închisă, buzele africane, strălucirea dinţilor mari şi albi, favoriţii atîrnînd în jos, ochii întunecaţi şi tulburi de fiere, fruntea largă cu sprîncene

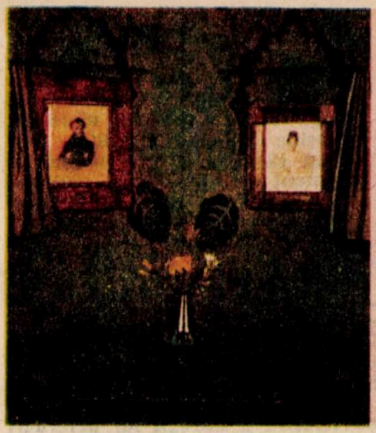

Muzeul A.S. Puşkin din Moscova ● Un colţ din expoziţia „Căsătoria lui Puşkin" (1831) ● Sala „Viaţa şi creaţia lui Puşkin" (1831—1834)

de abia vizibile, părul ondulat şi zburlit. Mi-a aruncat o scurtă privire : stăruinţa nepoliticoasă cu care îl observam îi displăcea, fără îndoială. Ridic din umeri. Părea, în general, a fi într-o dispoziţie foarte proastă. Apoi se depărtă". Scena se petrecea la un concert, în ziua în care Puşkin se împrumutase cu încă două mii de ruble, punînd amanet diferite lucruri de preţ. În seara zilei, în timp ce se întorcea acasă de la teatru, Puşkin, care se afla la oarecare depărtare de soţia sa, observă pe Heeckeren-tatăl apropiindu-se de Natalia şi şoptindu-i cîteva cuvinte la ureche. Soţia lui Puşkin tresare şi se depărtează de baron.

În ziua următoare, la 25 ianuarie, se petrece scena din casa Idaliei Poletika dintre Natalia şi d'Antès, unde acesta din urmă atrăsese pe soţia lui Puşkin, surprinzîndu-i buna credinţă şi sprijinit de complicitatea Idaliei Poletika. Tot în aceeaşi zi, Puşkin este anunţat printr-o scrisoare anonimă — încă una ! — de întîlnirea dintre Natalia şi d'Antès. În seara zilei, Puşkin obţine mărturisirea indignată a soţiei sale asupra acestei întîmplări.

Puşkin ajunge la capătul rezistenţei. Umilit şi revoltat, reacţionează, trimiţînd o scrisoare injurioasă lui Heeckeren-tatăl, autorul moral al tuturor acestor uneltiri. Pentru un temperament violent ca al lui Puşkin reacţia nu trebuie să surprindă : mai degrabă ne surprinde răbdarea omului şi stăpînirea pe care şi-o impusese pînă la acel moment. Scrisoarea către Heeckeren (27 ianuarie 1837) este violentă : Puşkin spune lucrurilor pe nume :

„Domnia voastră, reprezentant al unui cap încoronat, aţi fost pezevenghiul ocrotitor al fiului dv." (în text : vous avez été paternellement le maquereau de Monsieur, votre fils") iar mai departe : „Asemeni unei bătrîne obscene, dv. îmi aşteptaţi soţia prin toate colţurile, pentru a-i vorbi de dragostea bastardului dv., sau socotiţi ca atare ; iar cînd, bolnav de variolă, acesta este împiedicat de a părăsi locuinţa, povesteaţi soţiei mele că murea de dorul ei ; îi murmuraţi : redaţi-mi fiul". Şi Puşkin continuă, atrăgînd baronului luarea aminte că nu va mai tolera ca fiul său adoptiv să continue a mai adresa soţiei sale cuvinte de spirit fără gust („des calembours de corps de garde"), invitîndu-l să-şi stăpînească fiul, pentru a înlătura un nou scandal.

După primirea acestei misive, Heeckeren înţelege că scopul său e atins şi că va trebui să

Puşkin. Autoportret schiţat pe manuscrisul capitolului al V-lea din „Evgheni Oneghin"

Natalia Puşkina. Acuarelă de Gau

lucreze repede. Va trimite deci o scrisoare de provocare in duel lui Puşkin, aprobată de d'Anthès, rugindu-l să dispună ca martorul său să se intilnească cu vicontele d'Archiac, pentru a stabili condiţiile duelului, care va trebui să aibă loc neintirziat. În adevăr, cei doi Heeckeren erau grăbiţi. Schimbul de scrisori urmat intre Puşkin şi d'Archiac, obligaţia lui Puşkin de a-şi alege fără intirziere un martor, spre a nu intirzia nici cu citeva ore momentul duelului, o dovedeşte. Heeckeren-tatăl se temea de revelaţiile poetului asupra rolului său in expedierea scrisorilor anonime.

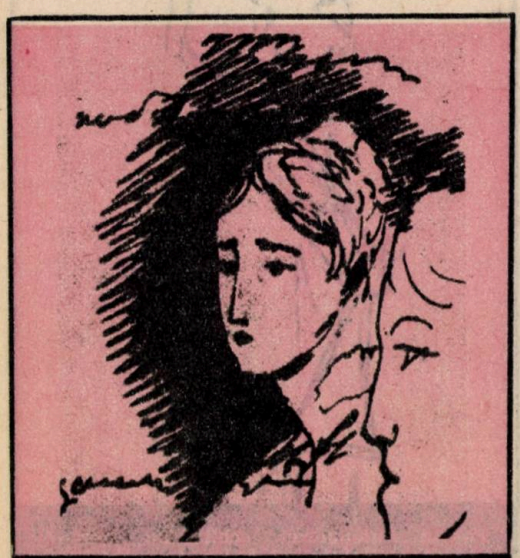

Natalia Puşkina. Desen de Puşkin (1831)

În dimineaţa zilei de 27 ianuarie, Puşkin primeşte o scrisoare de la d'Archiac, prin care îl ruga să-şi numească martorul. Puşkin răspunde imediat, arătind că nu are deocamdată pe nimeni la îndemină, intrucit nu înţelege să explice unor persoane străine treburile sale intime, dar că e gata să accepte nu importă ce martor ales de adversar.

Răspunsul lui Puşkin cere o explicaţie. La incercarea sa din ajun de a ruga pe consilierul Ambasadei Angliei de a-i servi ca martor acesta i-a condiţionat acceptatea sa de punerea lui în curent cu motivele duelului, ceea ce era firesc ; Puşkin a refuzat, ceea ce era de asemenea firesc ; obţinerea unui martor era astfel legată de o mărturisire a intregii lui nefericiri casnice ; lucrul acesta Puşkin căuta să-l evite, acceptînd martorul propus de adversar.

Citva timp după expedierea scrisorii lui d'Archiac, Puşkin primeşte o nouă scrisoare şi mai stăruitoare, d'Archiac îl previne că d'Anthès fiind ofensat are drept la o satisfacţie şi că nu este obligat să-i ofere martor. D'Anthès cere de urgenţă o intilnire a martorilor pentru a stabili condiţiile luptei. „Orice întirziere ar fi considerată de el, adaugă d'Archiac, ca un refuz al satisfacţiei care îi este datorată".

Puşkin primeşte. Citva timp după ora douăsprezece, părăseşte locuinţa şi-şi indreaptă sania către locuinţa unui camarad de liceu, Danzas. Impreună cu acesta, Puşkin merge la ambasada Franţei, unde are loc intilnirea cu d'Archiac. Inainte de a lăsa pe martori singuri, pentru a elabora condiţiile duelului, Puşkin înţelegea să le expună împrejurările care l-au condus la acest pas ; hotărirea este dureroasă, dar trebuie luată ; după această mărturisire, Puşkin incheie, anunţind martorii că ţine ca duelul să aibă loc chiar în acea zi.

La ora două şi jumătate, martorii stabilesc ca duelul să se desfăşoare à outrance. Se va folosi pistolul ; distanţa de plecare va fi de douăzeci de paşi ; adversarii vor fi departe cu cinci paşi de cite o barieră, aflate la distanţa de zece paşi una de alta. În momentul începerii duelului, cei doi combatanţi vor putea înainta, fiecare, înspre adversar, deschizînd focul cînd vor crede de cuviinţă, dar nedepăşind bariera despărţitoare ; cînd unul din ei va trage, combatanţii se vor opri, pntru ca celălalt să poată primi glonţul de la aceeaşi depărtare. În caz că schimbul de focuri a fost fără rezultat, duelul va reîncepe, în aceleaşi condiţiuni. Martorii rămîn intermediari autorizaţi ai oricărei explicaţii a adversarilor pe teren... (Danzas nu a întreprins nimic pentru a schimba asprele condiţii ale duelului). Ultimul act al dramei avea să aibă loc în cîteva ore. Nimic nu-i mai putea împiedica. Nimic, fără de intervenţia poliţiei, care cunoştea data şi locul duelului.

Nicolae I a dat ordin lui Benckendorf să trimită jandarmii la locul ales pentru duel, spre a-i împiedica. Dar Heeckeren şi prietenii lui vegheau. Încă din ajun, Benckendorf primise vizita lui Heeckeren, a contelui Uvarov şi a principesei Beloselskaia, care au convins pe Benckendorf să trimită jandarmii în altă direcţie. Vorbind astfel, Heeckeren îşi pleda propria cauză. Benckendorf se lasă convins, fără greutate. Prezenţa lui Puşkin îl supărase destul. Astfel, ultima piedică în calea adversarilor lui Puşkin fusese înlăturată.

...Și Pușkin cade în luptă singulară

Pușkin — portret în ulei de Orest Kiprenski (1827)

●

Muzeul A.S. Pușkin din Moscova ● Colț din sala „Moartea lui Pușkin" ● creion de A.K. Savrasov (1880)

Ultimele luni, adesea ultimii ani din viața unui artist sînt săraci în mărturii directe, exprimate în operă. Viața omului, care s-a desfășurat din ce în ce mai tumultuoasă și mai complexă, nu mai oferă cititorului, pornit pe urmele geniului, decît indicații exterioare, coordonate sumare, gesturi. Simțirea vastă, vibrarea din adîncuri și gîndurile se reduc adesea la cîteva note fugare, la amintiri subiective ale contemporanilor la o simplă cronologie, la un itinerar cotidian.

Am vrea să răspundem, însă, dincolo de faptele din afară, pentru a surprinde ceva din zbaterea dinăuntru, din drama omului, aflat în fața morții. Atitudinea exterioară, vizibilă omului în timpul agoniei este uneori revelatoare pentru întreaga lui viață. Atunci cînd nu intervin cauze morbide violente, intoxicații sau comoțiuni prea puternice care răvășesc structurile constituționale, omul moare așa cum a trăit. Ultimele lui momente rezumă înțelepciunea și atitudinea lui din timpul vieții. Uneori, chiar cînd intervin principii năprasnice care aduc moartea, aceste cauze exercită asupra organismului reacții conforme cu firea adîncă, obișnuită, a omului. Dacă fiecare om își are, cum a spus poetul, o moarte a lui, fiecare moarte se aseamănă, în linii generale, vieții din care această moarte purcede.

Aflați acum în pragul ultim al vieții lui Pușkin, după ce l-am urmărit cu luare aminte prin toate meandrele vieții, căutînd să-l întovărășim în suișul lui printre piscuri și după ce am suferit toate umilințele care l-au doborît, vrem să fim alături pe acest drum din urmă. Nu o facem pentru o notă în treacăt cîteva împrejurări exterioare, ci pentru a ajunge, prin interpretarea acestora, la semnificația atitudinii spirituale a omului, la firea lui intimă.

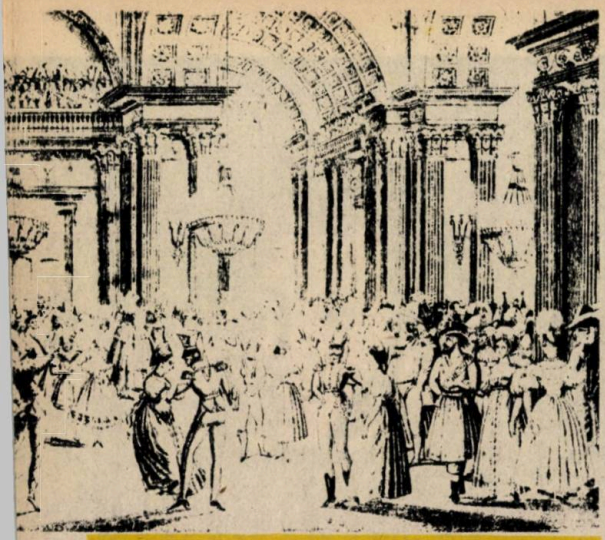

Mare bal (prima jumătate a sec. XIX)

Nu vom cuprinde însă pe Puşkin decît pe coordonatele mari ale vieţii sale : pe atitudinea lui faţă de moarte şi de viaţă, de pildă. Gîndurile şi simţirile omului în momentul cînd, în cursul dimineţii ultimei lui zile, a încercat să lucreze pentru revista Contemporanul, cînd a ales din bibliotecă volumul lui Barry Cornwall spre a-l da unei traducătoare, A. O. Işimova, sau, mai pe urmă, cu care şi-a scris cîteva rînduri, sînt vibraţii pe care le-a trăit numai el, poetul, şi care s-au pierdut în palpitul vast al lumii, fără ecou. Ce gînduri au frămîntat pe Puşkin, cînd se îndrepta cu sania, către martorul său Danzas, şi în ce stare de tensiune a aşteptat la locuinţa lui întoarcerea acestuia, spre a-i aduce rezultatul convorbirii cu d'Archiac, martorul lui d'Anthès ?

Pe la ora două şi jumătate, Danzas apare, Puşkin îl primeşte. Cei doi se închid în camera de lucru a poetului, Puşkin este încunoştinţat de mersul discuţiilor şi de condiţiile duelului. I se spune că ar fi trebuit să se bată cu Heeckeren-tatăl şi nu cu d'Anthès. Dar toate

J. D'Anthès (Desen, 1835)

acestea erau amănunte. Martorii hotărîseră totul. Poetul nu avea decît să se supună. Cei doi foşti colegi se despart înţelegîndu-se să se întîlnească înspre ora patru, la cofetăria Wulf.

După plecarea lui Danzas, Puşkin a făcut o baie, şi-a ales rufărie fină şi haine elegante. Nu şi-a anunţat familia. Nimic solemn în felul său de a fi: numai o imensă senzaţie de uşurare, de bună dispoziţie sufletească. Era o mulţumire, o bucurie că totul a luat sfîrşit, că se află în faţa unei noi faze de viaţă, că tot ce trăise pînă atunci era lăsat în urmă. Puşkin va fi fost totuşi înduioşat de înfăţişarea interiorului său, în care cunoscuse alături de suferinţi morale şi cîteva ore de reculegere în lucru, dar cît de scump plătite! În pragul uşii, înainte de a pleca, îşi va fi aruncat desigur ochii înapoi, într-o privire circulară, întorcîndu-se : va mai revedea oare toate acestea ? Şi dacă le va mai revedea, în stare va fi ? Puşkin va fi cunoscut, desigur, toate aceste gînduri şi simţiri pe care le-am cunoscut fiecare dintre noi, în pragul vreunei întîmplări hotărîtoare. Dar cu ce intensitate şi cu ce nuanţă au fost trăite aceste gînduri de marele poet ?

Puşkin şi Danzas se întîlnesc la ora hotărîtă la cofetărie, unde iau cîte o limonadă. Martorul aduse cu el cutia cu pistoale, pe care Puşkin le alese mai dinainte de la un armurier. Cei doi schimbară cîteva cuvinte, apoi se ridică de la masă şi se urcă în sanie. Caii se îndreaptă în mers repede afară din oraş, la Ciornaia-Recika, dincolo de Novaia Derevnia, lîngă o locuinţă cunoscută sub numele de locuinţa Comandantului. Pe drum, întîmplarea a făcut ca sania lui Puşkin să întîlnească sania Nataliei, care ieşise la plimbare. Dar nici unul din soţi nu a băgat de seamă întîlnirea ; iar Danzas s-a ferit de a atrage luarea aminte lui Puşkin.

O altă sanie se apropie de locul ales pentru duel. Era d'Anthès, întovărăşit de d'Archiac. Cele două grupuri se apropiară. Cei patru oameni se salutară, politicoşi. Cei doi adversari rămaseră mai departe, în timp ce martorii erau ocupaţi cu pregătirea terenului de luptă. Poetul se aşeză pe zăpadă, cu capul gol şi cu mantaua de blană desfăcută. Privea cu indiferenţă, ne informează Jukovski, pe cei doi martori, care bătătoreau zăpada mare, pentru a deschide o pîrtie şi care însemnară distanţa minimă de zece paşi, cu cîte o manta. Momentul luptei se apropia. Puşkin era grăbit. Ar fi vrut ca toate aceste pregătiri să se sfîrşească odată şi să nu se mai afle în preajma omului aşezat la cîţiva metri depărtare, în uniforma lui elegantă, de cavaler de gardă.

Cînd pregătirile se sfîrşiră, cei doi adversari luară loc la cinci paşi, dincolo de fiecare manta. O comandă răsună : Danzas făcu un gest. Duelul începu şi cei doi adversari începură să se diriguiască unul către altul. Puşkin ajunsese aproape de barieră, cînd d'Anthès, aflat la un pas de limita lui, ochi şi trase. În clipa următoare, Puşkin se prăbuşi peste mantaua care slujise drept barieră. În cădere, ţeava pistolului i se umplu de zăpadă. Puşkin rămase întins cîteva clipe, sub impresia comoţiei, de bună seamă, fără cunoştinţă. Apoi, îşi ridică faţa răvăşită şi ochii turburi.

— Cred că am coapsa fracturată, rosti surd.

Apoi văzînd că d'Anthès avea de gînd să-şi

părăsească locul și că martorii se pregăteau să dea semnalul de încetarea luptei, strigă :

— Stați ! Mai am destulă putere, ca să pot trage, și am dreptul la asta.

D'Anthès își reluă locul, prezentînd poetului corpul de profil, cu brațul drept îndoit, pentru a-și proteja regiunea inimii. Martorii dădură lui Pușkin un nou pistol. Acesta ochi îndelung, sprijinit pe mîna stîngă. Lovitura răsună și d'Anthès căzu. Era numai rănit la brațul drept, destul de ușor, de altminteri. Căderea se datora comoțiunii și poate emoției. Văzîndu-l căzut, trăsăturile concentrate și crisparea lui Pușkin se destinseră. Nu-și mai ura adversarul. Își aruncă pistolul în aer și strigă :

— „E mort !...“

Rana lui Pușkin era gravă. Duelul nu mai putea continua. Poetul își pierdu cunoștința

Pușkin. Autoportret (1829)

cîteva clipe, apoi revenindu-și întrebă pe d'Archiac :

— L-am omorît ?

— Nu, l-ai rănit numai.

— Ciudat, reluă Pușkin, credeam că mi-ar fi făcut plăcere să-l ucid, dar (acum) simt că nu. De altminteri, este egal, cînd vom fi restabiliți și unul și altul, vom reîncepe.

Danzas s-a arătat neglijent în ceea ce privea atribuțiile sale de secundant : nu s-a îngrijit să aducă la locul duelului un medic, pansamente, ori un mijloc de transport adecvat unei răniri grave. A trebuit să accepte, fără a-i mărturisi lui Pușkin, „amabilitatea“ adversarilor și să-l transporte pe rănit în careta lui Heeckeren.

Cabinetul de lucru, biroul și pana de scris ale lui Pușkin

P e drum, ne informează Jukovski, Pușkin „era chiar vesel, vorbea cu Danzas și-i povestea anecdote“. Dar suferința, șingele pierdut, gravitatea rănii, senzația de lesin și greață, îl turburară. Se adresă lui Danzas: „Se pare că e grav. Ascultă, dacă (doctorul) Arendt va găsi că rana mea e mortală, te rog să-mi spui. Nu mă

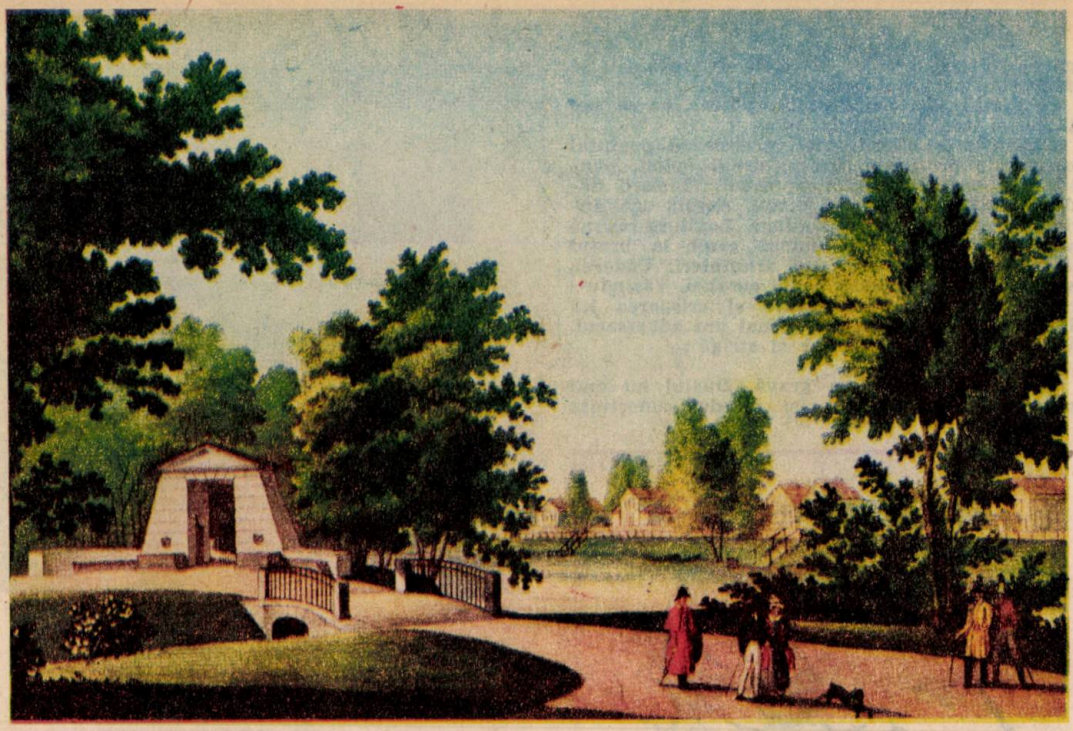

„Rîul Negru" — operă a unui artist necunoscut. Rîul Negru a intrat în istorie din ziua morții poetului : aici a avut loc duelul cu D'Anthès la 27 ianuarie 1837. În 1887 (comemorarea a 50 de ani de la moarte), aici a fost dezvelit un bust al lui Pușkin. În 1937 în locul monumentului a fost ridicat un obelisc.

Pușkin. Autoportret, 1829

sperii. Nu vreau să mai trăiesc". Evocă duelurile sale anterioare, apoi face recomandări în privința Nataliei. Sania ajunge în fața casei la ora șase. Pușkin trimite în casă pe Danzas, pentru a-i pregăti soția și a trimite oameni pentru a-l transporta.

— Ești trist că trebuie să mă duci astfel ? întrebă Pușkin pe bătrînul Nikita, care îl ducea în brațe ca pe un copil, pe scări, către birou...

Pușkin fu dezbrăcat și spălat. I se schimbară rufele și hainele, pline de sînge, Natalia nu fu primită decît în momentul cînd toate aceste preparative luară sfîrșit.

După ce anunțase pe Natalia, Danzas plecă în căutarea unui ajutor medical. Nu găsi pe nici un medic de reputație, și nici pe medicul familiei. De-abia peste o oră, pe la ora șapte, sosiră doctorii Scholtz și Zadler ; acesta din urmă pansase pe d'Anthès. Pușkin ceru tuturor persoanelor să părăsească încăperea, pentru a putea fi examinat.

Însemnările doctorului Scholtz aduc informații prețioase asupra stării poetului. După examenul superficial al rănii, Pușkin îl întrebă pe medic :

— Ce credeți despre rana mea ?

— Nu vă pot ascunde că este primejdioasă.

— Spuneți-mi, este mortală ?

— Socot că este de datoria mea să nu vă ascund aceasta. Să ascultăm totuși părerile lui Arendt și Salomon, pe care am trimis să-i caute.

Pușkin reluă, în timp ce medicul schimba compresa de pe rană :

— Vă mulțumesc. Ați procedat ca un om cinstit (în acest moment își frecă fruntea cu mîna). Trebuie să-mi orînduiesc treburile.

Cîteva minute apoi, îmi spuse :

— Îmi pare că pierd mult sînge.

„Am examinat rana, care sîngera puțin. Am pus o nouă compresă".

— Nu doriți să vedeți pe vreunul din prietenii dv. apropiați ?

— Rămas bun prieteni ! zise el privind biblioteca. Credeți că nu voi trăi (mai mult de) o oră ?

— Oh, nu pentru asta, dar socoteam că vă va fi plăcut să vedeți pe unul din ei. D-l Pletniov se află aci.

— Da. Dar aș fi vrut să-l văd pe Jukovski. Dați-mi apă. Mi-e greață.

„Am pipăit pulsul, continuă medicul. Mîna era destul de rece, pulsul slab ca în cazurile de hemoragie internă ; am ieșit să caut apă și pentru a chema pe Jukovski. Colonelul Danzas intră la bolnav. În acest timp, sosiră Zadler, Arendt și Salomon. Am părăsit pe poet cu tristețe. Acesta îmi strînse mîna cu bunătate".

În preajma sfîrșitului, știindu-se pierdut, fără scăpare, omul era liniștit, demn. Așa va fi pînă la urmă. Rîndurile simple ale medicului sînt adînci și pline de omenie. Amintesc dialogul platonician, Phedon.

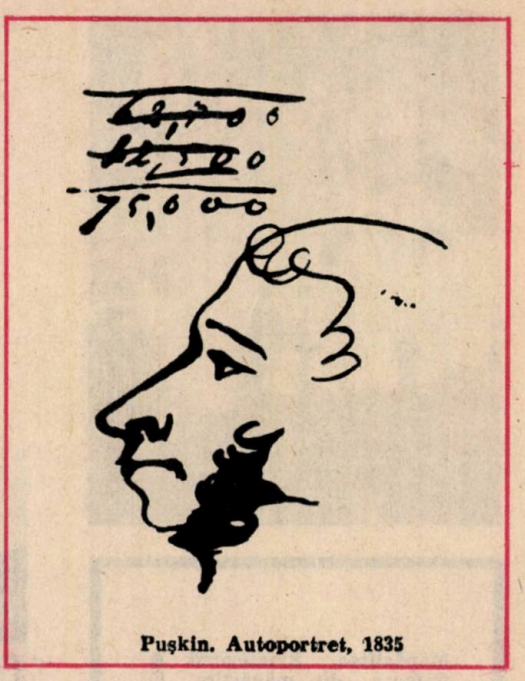

Pușkin. Autoportret, 1835

În acest moment, starea lui Pușkin se va desfășura după mersul fenomenelor organice, comandate de gravitatea rănii suferite, dar gîndul rămîne stăpîn și omul își păstrează luciditatea. Înfățișarea ultimelor ore ale vieții lui Pușkin va trebui să fie precedată de o descriere a leziunilor suferite, ca și de o scurtă discuție medicală. Cunoștințele noastre de specialitate ne vor îngădui această expunere.

Obeliscul ridicat pe locul unde a fost împușcat Pușkin.

În actul de autopsie al corpului lui Pușkin, doctorul Vl. Dal constată că „intestinele erau puternic inflamate pe dimensiunea unei jumătăți de copeică; intestinul subțire era atins de gangrenă. În acest loc, fusese atins de bună seamă de glonte. În cavitatea abdominală, nu se afla mai puțin de un sfert de litru de sînge negru, coagulat provenit, fără îndoială, din vena femurală. (Medicul se referă desigur, după nomenclatura nouă, stabilită la Basel, la vena iliacă externă sau, poate, la venele aferente, din vecinătatea crestei iliace : venele circumflexae illium profundae. De altminteri, examenul e sumar și nu dă indicații precise nici asupra perforației intestinale, nici asupra leziunilor vasculare, dintr-o regiune foarte bogată în irigații arteriale și venoase. Urmarea examenului este însă mai concludentă, I.B.)

„În jurul marelui bazin, la dreapta, s-au găsit un număr de mici bucăți de os, iar vîrful ca și partea inferioară a sacrului erau reduse în fragmente. După direcția glonțului, trebuie să încheiem că rănitul se ținea întors pe jumătate, și că lovitura a fost trasă ușor oblic, de sus în jos. Glonțul a pătruns tegumentele abdomenului la două degete mari ale mîinii (nu se indică : lățimea sau lungimea degetului. E foarte probabil că lățime, I.B.), deasupra marginii anterioare și superioare a osului iliac, de partea dreaptă ; a lunecat apoi dealungul bazinului, de sus în jos și întîlnind rezistența sacrului, l-a zdrobit și s-a oprit nu departe de el".

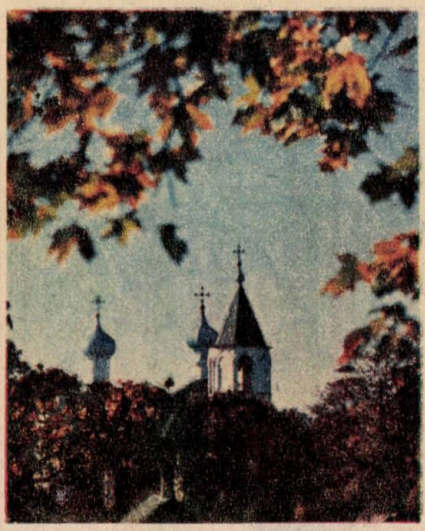

Mănăstirea Sviatogorsk ● Camera din mănăstire în care a fost expus sicriul cu corpul neînsufleţit al poetului ● Mormîntul lui Puşkin

Diagnosticul retrospectiv al cauzei morţii lui Puşkin ar putea fi acesta : rănitul, slăbit printr-o hemoragie a uneia sau a mai multor vase din regiunea bazinului, şi suferind probabil una sau mai multe perforaţii intestinale, sucombă în urma unei peritonite acute.

În starea ştiinţei din acea vreme, leziunea era mortală. În prezent, o atare rană operată la timp, ar fi avut toate chezăşiile de vindecare.

Rănit la 27 ianuarie, ora 5 după amiază, Puşkin moare la 29 ianuarie, ora 2 şi 45 minute noaptea. Memoriile doctorilor Scholtz, Spasski şi Dal ne vor da amănunte preţioase asupra mersului agoniei poetului, ca şi a reacţiilor lui morale.

Prima grijă a bolnavului a fost de a se spune soţiei sale tot adevărul :

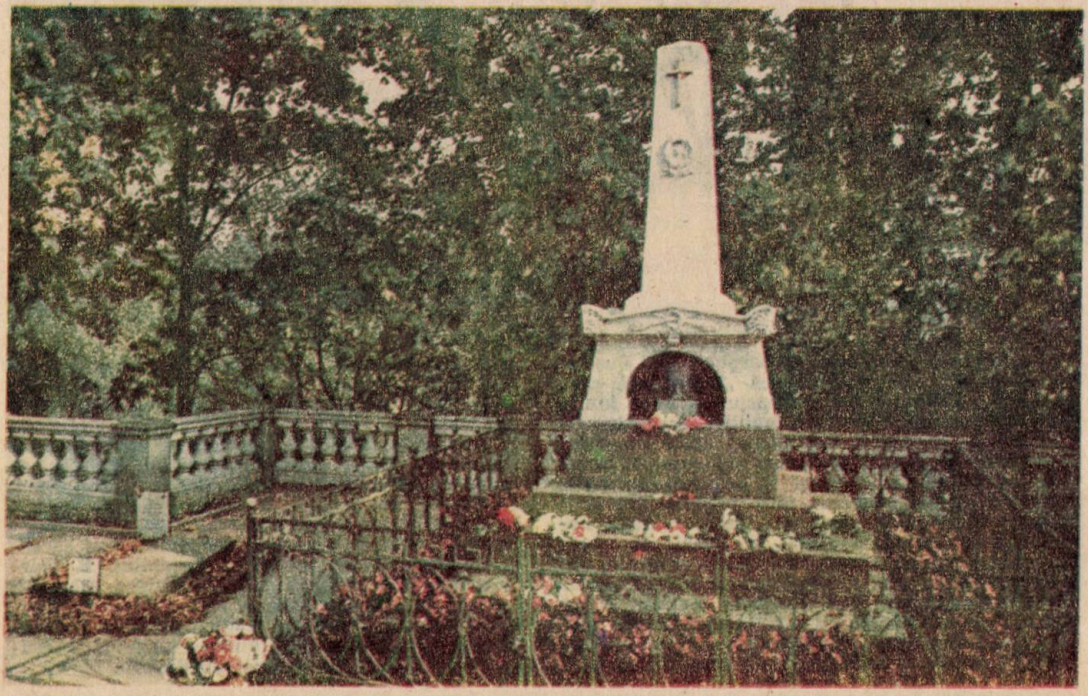

A. S. Puşkin — gravură de N. Utkin după un original de O. Kiprenski (1838) ● Puşkin — ediţii princeps

„Vă rog să nu daţi nădejdi soţiei mele ; nu-i ascundeţi situaţia ; nu este o comediană ; o cunoaşteţi îndestul ; trebuie să ştie totul. De altminteri, faceţi cu mine tot ce veţi crede de cuviinţă. Consimt totul. Sînt gata la tot".

Urmează grija poetului de a ridica povara morală ce ar fi urmărit pe Natalia în tot cursul vieţii, ştiindu-se vinovată de moartea soţului. Puşkin îi spune :

— Fii liniştită !... Eşti nevinovată de moartea mea... Este un lucru care nu mă priveşte decît pe mine...

În acest moment, doctorul Spasski îi recomandă un preot. Puşkin acceptă pe primul venit.

A doua grijă a lui Puşkin a fost pentru situaţia lui Danzas care, servind ca martor, se expunea unor neplăceri grave.

— Interveniţi pentru Danzas. Este pentru mine ca un frate !

La căpătîiul bolnavului, prietenii intimi erau adunaţi cu toţii : Jukovski, Viazemski, Vielgorski, A. Turgheniev, Vluiev, Pletniov, Dal.

Urmară apoi dispoziţiile de ordin material. Poetul refuză să facă testament, spunînd :

— Totul pentru soţie şi copii !

Puşkin enumeră lui Danzas datoriile care urmau să-i fie plătite după moarte. Apoi îi oferi ca amintire un inel la care ţinea. Danzas îi declară emoţionat că se va bate cu d'Anthès, imediat după restabilirea acestuia. Dar Puşkin nu acceptă :

— Nu ! Nu ! Pace ! Pace ! rosti poetul.

În dimineaţa zilei de 28 ianuarie, la ora patru, starea se înrăutăţi. Doctorul Spasski notează : „Faţa lui Puşkin deveni de nerecunoscut. Privirea i se rătăci, ochii îi ieşiră din orbite, fruntea i se acoperi de o sudoare rece, mîinile îi erau îngheţate, pulsul aproape inexistent. Bolnavul suferea îngrozitor. Dar şi atunci dădu dovadă de un curaj neobişnuit. Gata să strige, se mulţumea să geamă, de teamă, pe cît spunea, să nu-l audă soţia şi să se sperie.

— De ce suferinţele acestea ? Fără ele, aş fi murit în pace !

Dar deodată suferinţele cărnii deveniră atroce. Rănitul începu să se zvîrcolească, în convulsii, să strige căzînd din pat, cu spume la gură, asudat, tremurînd, de nerecunoscut. Suferinţele creşteau şi noaptea nu se mai termina. Atunci, Puşkin are un moment de revoltă. Vru să se sinucidă, dar Danzas care veghea îi luă pistoalele ascunse sub piapumă, pe care i le adusese un om de serviciu din sertarul unei mobile. Criza nu se potoli decît înspre ziuă.

În cursul dimineţii de 28 ianuarie, Puşkin îşi chemă prietenii şi copiii, de la care îşi ia rămas bun. Îşi reciştigase liniştea. Îşi pipăi singur pulsul, apoi rosti solemn :

— Moartea se apropie !

Orele se tîrau monotone. Cîteva picături de opium ostoiseră durerile, devenite acum surde, depărtate. O nouă noapte se pregătea. Locuinţa se linişti. Dar starea bolnavului se agrava. Se simţea slab, paralizat în somnolenţa care-l îneca încet, ca o apă nevăzută. Se depărta de viaţă, dar îşi revenea în răstimpuri. I se spune că întreaga locuinţă era plină de oameni care aşteaptă în tăcere.

Poetul îşi chemă din nou soţia :

— Caută să te faci uitată, îi spuse. Du-te la ţară. Păstrează doliul un an sau doi, apoi mărită-te din nou, dar cu un om de treabă.

Ultima zi a vieţii lui Puşkin : 29 ianuarie 1837.

Moartea poetului este descrisă de un martor, doctorul Vl. Dal, din care vom cita :

«Puşkin obligă pe toţi cei care erau de faţă să se obişnuiască cu gîndul morţii lui ; îşi aştepta sfîrşitul cu linişte ; era convins că ora fatală sosise. Puşkin respingea cu hotărîre mîngîierile noastre, la cuvintele mele : „Nădăjduim, încă, nu dispera", răspunse : „Nu trebuie !" În cursul nopţii de 29, repetă de mai multe ori lucruri asemănătoare. Întreba, de pildă : „Ce oră e ?" După răspunsul meu, continua cu vocea întretăiată şi scurtă : „Mult timp o

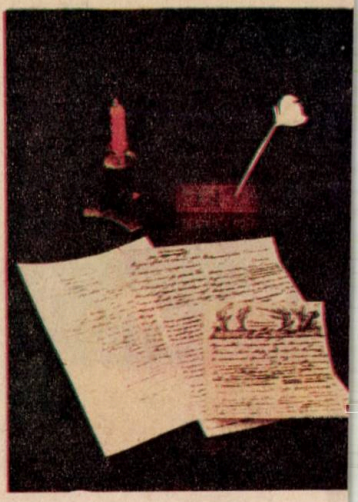

A.S. Puşkin. Copie după portretul realizat de Tropinin în 1828 ● Ediţii antume din opera lui Puşkin ● Manuscrise autografe

să mai sufăr astfel ? Vă rog, mai repede !"

Aproape toată noaptea mi-a ţinut strins braţul ; adesea, lua o lingură de apă sau o bucată de gheaţă, totdeauna fără ajutor : lua un pahar de pe măsuţă, îşi freca tîmplele cu gheaţă, îşi scotea şi-şi punea comprese pe abdomen.

De fapt, suferea mai puţin de durere, cum o şi spunea, decît de o melancolie nesfîrşită, ceea ce trebuie atribuit inflamaţiei abdomenului şi poate încă a marilor artere (sic)...

„A, ce plictis, rostea uneori, punîndu-şi braţele sub cap. Îmi simt inima înăbuşită. Cerea atunci să fie ridicat, întors pe o parte, ruga să i se aranjeze pernele şi întrerupînd toate aceste preparative spunea : Ei bine, asta-i ! e bine ! e perfect ! destul ! acum e bine"...»

O îmbunătăţire trecătoare a dat o clipă medicului o încredere, pe care Puşkin nu o împărtăşeşte. Dar curînd, orice nădejde este pierdută.

„La ora 2 dimineaţa, în ziua de 29 ianuarie, cu trei sferturi de oră înainte de a muri, Puşkin avu o dorinţă : să mănînce mure, servite de către soţia sa. Natalia se apropie de muribund şi-i dădu două linguriţe. Puşkin o mîngîie pe păr. Natalia părăsi camera fericită, exaltată, anunţînd celor ce aşteptau :

— Va trăi ! Veţi vedea !

„Puţin după aceea, scria doctorul Dal, m-am apropiat de Jukovski, de prinţul Viazemski şi de contele Vielgorski şi le-am spus :

— Moare !"

„Poetul îşi păstra mereu stăpînirea de sine. Rareori o absenţă somnolentă îi întuneca gîndul şi spiritul (sic). Atunci, muribundul întinzîndu-mi mîna în mai multe rînduri, şi strîngîndu-mi-o, spunea :

— Ridică-mă, haide ! dar mai sus, mai sus, te rog !

Revenindu-şi îmi spuse :

— Visam că mă căţăram cu tine în lungul acestor cărţi şi rafturi foarte sus. Am avut o ameţeală.

Puţin după aceea, fără să mai deschidă ochii, îmi căută mîna şi trăgînd-o înspre sine, rosti :

— Haide, haide ! te rog, dar împreună !

Prietenii tăcuţi, cu braţele încrucişate înconjurau patul muribundului. La cererea sa, îi luai de sub braţe şi-l ridicai. Deodată, ca deşteptat din somn, deschise repede ochii, faţa i se lumină şi spuse :

— Viaţa s-a sfîrşit !

Nu înţelesesem şi am întrebat încet :

— Ce s-a sfîrşit ?

— Viaţa s-a sfîrşit ! răspunse cu o voce liniştită şi convinsă.

— Respir cu greutate, mă înăbuş ! fură ultimele lui cuvinte.

O linişte totală se răspîndi în întregul corp. Braţele se răciră pînă la umeri, degetele picioarelor şi genunchii de asemeni. Respiraţia sacadată, grăbită, deveni din ce în ce mai slabă, liniştită, prelungită. Urmă un ultim suspin, de-abia auzit.

O prăpastie fără fund despărţea, din acest moment, pe mort, de cei vii".

Ion Biberi

ACEȘTI BĂIEȚI MINUNAȚI ȘI PICIOARELE LOR TRUDITOARE

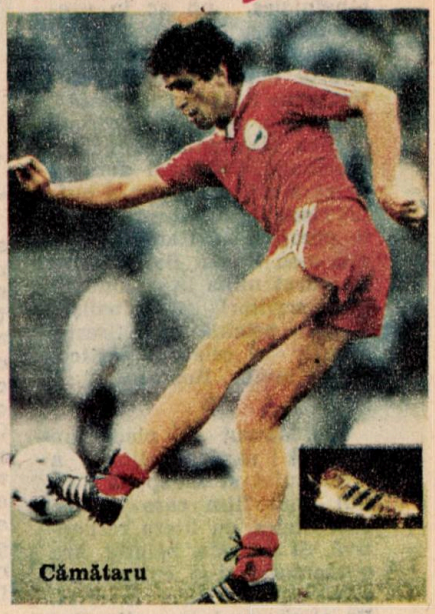

Cămătaru

Am publicat, în vara lui 1987, un grupaj de considerații și amintiri despre cîțiva fotbaliști de la „Steaua". Ele au apărut în Almanahul „Vacanța '87" editat de B.T.T. Și, întrucît știu că au trezit interesul publicului microbist, vor fi continuate astăzi cu altele similare, reunite sub același titlu. Așadar „Acești băieți minunați și picioarele lor truditoare", care poate deveni un serial și, de ce nu, o carte.

●

N-am bănuit niciodată că Rodion Cămătaru, la cei 1,90 m ai săi, poate fi un băiat atît de sensibil. După o severă critică pe care i-am

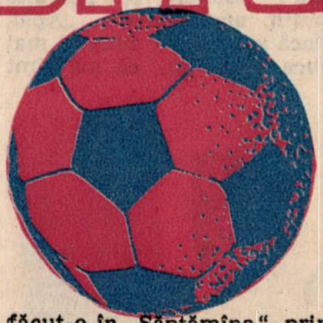

făcut-o în „Săptămîna", prin martie 1987, vîrful dinamovist m-a interceptat pe aeroportul Otopeni, eu l-am dojenit și mai tare, după care i-am întins mîna și am uitat totul. El însă nu a uitat, a pus la suflet și s-a consumat nervos vreme de cîteva luni. Numai după ce i-am publicat o poză la „Modă", în aceeași revistă, și i-am mai întins o dată mîna în aeroport, a reușit să-și mai stingă amărăciunea. Cine era cel mai bun prieten al meu la Atena, la sfîrșitul lui august ? Cămătaru, firește. Însoțeam naționala la meciul amical cu „Panathinaikos" și mă pune necuratul să bat și eu mingea, împreună cu Octavian Știreanu de la „Flacăra", pe un teren de antrenament al juniorilor greci. Era soare, era timp de plajă, așa că am rămas amîndoi în slip și ne-am tras la poartă, reciproc, cîteva serii de lovituri de pe linia de 16 metri. Nu-mi luasem tenișii la mine, așa că jucam în ciorapi, pentru a nu strica frumusețe de gazon. Toate bune și frumoase, pînă în clipa în care, lîngă bara din dreapta a porții, am călcat pe o albină (sau viespe, cine mai știe ?) care și-a înfipt acul în degetul mare de la piciorul

meu stîng. Durere infernală. Cu mare greutate am ajuns pînă la camera minihotelului sportiv, așteptîndu-l pe doctorul Pompiliu : kelen răcoritor la picior și, bineînțeles, un ac în urechea stîngă și altul între degetele de la picior, pentru că tînărul doctor e acupuncturist. Cine îi dădea asistență ? Cămătaru, firește, care mă veghea la căpătîi ca pe un muribund. Cu toată durerea pe care o simțeam, m-a pufnit rîsul amintindu-mi că tot în preajma lui Cami, prietenul meu Eugen Barbu și-a fracturat mîna la o „miuță" între scriitori și fotbaliști. Nu din pricina asta, firește, a scris el celebrul articol „M-ai învins, Rodioane !"

●

Lui Mateuț îi place un joc : să i se dea o literă a alfabetului și să spună titlul unui film care începe, bineînțeles, cu litera respectivă. Și le vede, băiatul, are o memorie și o cultură cinematografică de invidiat. Pe aleea unui parc din Polonia l-am luat prin surprindere : „Mateo, dă-mi repede un film cu litera Ț !" A răspuns fără ezitare, cu un truc : „Țepeș Vlad !" Titlul era invers, desigur, dar lui Mateo îi merge mintea...

Bölöni

În drum spre Polonia, în avion Bölöni a oferit ziariștilor prezenți cîte o frumoasă fotografie color înfățișîndu-l pe el în echipament roșu, cu cîteva cupe la picioare. Printre acestea și cele două mari trofee la cucerirea cărora a contribuit : Cupa Campionilor Europeni și Super-Cupa Europei. Pe revers a scris : „Cu prilejul celei de-a 100-a prezențe în echipa națională". L-am rugat să scrie dedicația pentru mama mea, care îl admiră foarte mult. Îl întreb : „Cîți ani crezi că vei mai juca, Loți ?" Răspunde Ioan Chirilă, aflat pe scaunul din dreapta : „Neapărat ca danezul Olsen, pînă la 38 de ani !" Bölöni se gîndește puțin, apoi spune : „Apăi, dacă ar fi după mine aș mai juca mulți ani, că mă simt în putere. Dar drumurile mă omoară. Am familia la Tîrgu Mureș, soție și copil, iar eu stau mereu departe și-mi vine din ce în ce mai greu". Îi promit că la primul film pe care îl voi face îi voi da un rol soției sale, Clara, care este o actriță pe cît de frumoasă pe atît de talentată.

●

Cine nu-l cunoaște pe inginerul miner Bubu Sotir, fanatic microbist și om bun la toate, care însoțește națională cu camera de luat vederi ? Bubu are un umor irezistibil, mai ales atunci cînd e involuntar. Iată-l, bunăoară, cum povestea el în mod foarte serios filmul „Nașul", spre hazul întregii echipe : „Dom'le, era prin Italia un pușți dat în paște, da' un bagabont de mafiot a omorît-o pe mă-sa, după ce-i mierlise toată familia. Se cărăbănește el în America, băiat cuminte la început, nici pîs nu zicea, da' se înhăitează cu niște bagabonți care șutesc un covoraș, sta-le-ar stîlpul la cap. Boon ! Pac-pac, încep împușcăturile, nu le dădea miliția voie să bea, era prohibiție, pricepeți cum ar veni, că și voi fotbaliștii beți numai lapte cu apilarnil. Apar și niște gagici, niște pupeze de paparude, da' unul vine, cumpără o balalaică, se așează pe ea și-i rupe gîtul .Nu, stați, că asta-i din alt film, da' mă rog, n-are importanță. De ce-i zicea lui Nașu' ? Păi are loc și o nuntă, a lui fie-sa, da' el nu era nașu' ei, că era ta-su, numai că tot roiau unii în jurul lui și-i pupau mîna, deh, ca la naș ! Miliția iar, că nu și nu, că ce fac ei acolo ! ? Pînă la urmă el se întoarce în Italia și-l face șvaițer pe-ăla de-i masacrase rudele, niște golani pun o bombă în mașina lui noră-sa, aia n-are încotro și sare în aer, da' pe urmă, mamă, să te ții răzbunare ! În final, el cade pe o frînghie de rufe, bătrîn, da' nepotelul vede și anunță organele în drept. Tristă e viața de mort ! Acu-i acu, că vine seria a doua, și mai și,

Helmuth Ducadam și Corneliu Vadim Tudor, la cîteva zile după dificila operație pe care o echipă de eminenți chirurgi de la Spitalul militar din București i-a făcut-o eroului de la Sevilla.

cu bagabonți mai zmecheri, da' o să vi-o povestească tata după meci...“

Lăcătuș

Lăcătuș se plînge de țîntarii de la Ghencea, care nu-i lasă să doarmă în cantonament. Iovan la fel. Pe Stîngaciu nu-l prea supără țîntarii, dar Cireașă găsește explicația: „Ești prea frumos, nu vin ei la tine, nu vezi că nu te poți uita în oglindă din cauza nasului, că n-ai loc?!“ Portarul stelist mi-l pîrăște, la rîndul lui: „Uitați cine vorbește! Cînd s-a terminat o casetă video s-a repezit s-o întoarcă pe partea cealaltă, credea că e ca la casetofon. Și mai poartă și un sacou din primul război mondial, n-am ce discuta cu el.“ Sacoul lui Cireașă e, într-adevăr, măreț, după moda „retro“, ceea ce i-a făcut pe băieți să i-l ascundă vreo două zile pentru a-l preda (după spusele lui Iovan și Lăcătuș) la Muzeul cinematografiei de la Buftea, pentru filme de epocă. Dar Cireașă nu se supără, ba chiar plusează și spune că-l va lăsa moștenire la încă cinci generații.

●

Gică Hagi își cumpără din Piața Omonia a Atenei o mică mapă cu două casete cu muzică grecească. Pune una dintre casete la aparatul autocarului. Ascultă încîntat. După care vine o melodie

Hagi

care nu-i mai place și-mi spune: „Nu știu de ce vorbesc unii cîntăreți așa, de parcă ar recita...“ — „Adică dizează?“ — „Da, dizează. Mie îmi place ca muzica să fie muzică“. Iovan apare triumfător în autocar cu o casetă cu Marinela, pe care vrea s-o asculte și el. Pînă la urmă, le ascultăm cu schimbul, pentru că drumul e lung și obositor, iar băieții,

Belodedici

încet-încet, adorm legănați de muzică, de sfîrîitul mașinii pe asfalt...

●

Hagi, Belodedici și Balint sînt precum cei 3 muschetari, nedespărțiți. Toți 3 necăsătoriți, toți 3 elegant îmbrăcați, toți 3 cu cîte un șnur alb-verde-negru legat la încheietura mîinii, după ultima modă. Intenționează să se mute în același bloc, la același etaj, unul lîngă altul. În aeroportul București — Otopeni îl întreb pe Hagi dacă se va întoarce la „Sportul", după cum speră unii fani de prin Regie. Îmi răspunde Belodedici în locul lui : „Trebuie să vreau și eu asta. Pe mine nu mă întreabă nimeni ?"

●

În autocarul care ne ducea spre insula Margareta din Budapesta, fluier încetișor, pentru sufletul meu, o melodie. Bölöni, aflat la vreo cinci scaune în fața mea, mă aude și-mi strigă: „Domnu' Vadim, vă rog să nu mai fluierați!"

Îl întreb pe antrenorul secund Radu Troi dacă asta e o superstiție: „Da, Loți e foarte superstițios. Nu suportă ca înainte de meci cineva să cînte sau să-și taie unghiile, de pildă". Fiecare cu ale lui. Mai tîrziu, în avionul care ne aducea acasă,

Balint

colegul Petre Cristea, de la „Scînteia", îl întreabă pe Iordănescu de ce nu îngăduie

Lung

nimănui din afară să însoțească echipa la stadion, în autocar. Răspunsul mi se pare firesc: „Pentru că fiecare jucător are modul său propriu de a aborda partida. De exemplu, Pițurcă, Majearu și Rotariu sînt concentrați, se frămîntă în sinea lor, poți să-i întrebi orice, nu te vor auzi. Lăcătuș e mai expansiv, poate și dintr-un reflex nervos. Bölöni are tabieturile sale. E o comuniune psihică aparte, formată de ani de zile, pe care nu e bine să o tulbure nimeni. După

Negrilă

meci, nu mai e nici o problemă, se poate urca în mașină oricine, tensiunea a trecut".

●

În dubla deplasare a națională în Grecia și Polonia (amicalele din august 1987) l-am cunoscut pe Negrilă, sau Negoro, cum îi spun colegii. Timp de 5 zile nu l-am auzit scoțînd vreun cuvînt. Îl întreb: „Negoro, tu nu vorbești chiar deloc?" Răspunde Ungureanu, poreclit

Pe aeroportul din Monte Carlo, după strălucitul succes al echipei Steaua, care a cucerit Super-Cupa Europei. Cîțiva dintre ziariștii români prezenți la acel meci memorabil, de la stînga la dreapta : Dan Voicilă, Eftimie Ionescu, Cornel Popescu, Horia Alexandrescu, Corneliu Vadim Tudor, Dan Pătrașcu, Marius Georgescu, Gheorghe Mitroi, Octavian Știreanu. Foto Ștefan Covaci de la A.S. Monaco

În vitrina clubului Steaua strălucesc două prețioase trofee : Cupa Campionilor Europei și Super-Cupa Europei

Roșu, din cauza culorii părului: „Ba vorbește cînd e faultat. Se tăvălește pe jos și zice șase cuvinte: **mor, mor, mor! au, au, au!**“ Din fostul mare „bloc“ craiovean au mai rămas foarte puțini la națională. Cel mai proeminent e Lung, care și-a lăsat barbă. „De ce porți barbă, Silviu?“ Îmi răspunde cu umor: „Pînă acum mă striga lumea năsosule. Acum mi se zice părinte, care parcă impune respect“.

●

Colegul Dan Voicilă de la radio îmi povestește de fra-

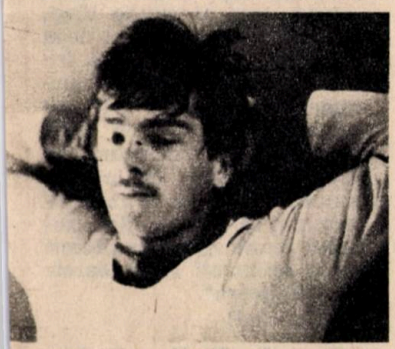

Mateuț

Iovan

tele mai mic al lui Lăcătuș, jucător la „piticii“ Brașovului: emancipat, cu tupeu și umor. Odată i-a spus: „Nea Dan, cu mine trebuie să faci interviuri, nu cu frate-meu. Eu n-am treabă cu nimeni, sînt mai bun ca toți. Nu mișcă unul!“

●

Șahul e distracția principală a cîtorva băieți de la „Steaua“. Rînd pe rînd, se perindă prin fața tablei cu 64 pătrățele Iordănescu, Troi, Pițurcă, alături de care mai vine uneori și Ion Băieșu. Troi „se atacă“ cel mai mult, băieții îl acuză că se lasă bătut cu bună-știință de șeful lui direct, adică Iordănescu. Le stric plăcerea și îi anunț, în Budapesta, că agențiile internaționale au transmis valoarea premiului pentru cîș-

Ungureanu

tigătorul partidei Kasparov-Karpov: aproape 2 milioane de dolari bani gheață. Cam cît vreo 50 de turnee mari de tenis. S-a ajuns într-adevăr la sume fabuloase!

Fănuș Neagu... spectator

Un fotbalist foarte muzical e micuțul Țălnăr, care tot timpul zborului de la Larnaca spre București și-a înginat în legea lui un șlagăr ce povestește despre **o ultimă țigară uitată într-un colț pe etajeră...** S-a întrerupt numai atunci cînd pe culoarul avionului a apărut o stewardesă masivă, ca-n filmele de groază : nu era altcineva decît Augustin, pe care adevărata stewardesă, Mariana Gall, l-a ajutat să se travestească, l-a împodobit cu două pampoane în păr și cu cutii de bere pe sub șorțul albastru, în loc de sîni, spoindu-l bine pe față cu bujori din ruj de buze. Pînă la urmă, „Coana Chirița" a vărsat cafeaua pe pantalonii cuiva, după care, de rușine, a anunțat că va coborî la prima stație...

●

Unul dintre cei mai cuminți jucători pe care l-am văzut este Tudorel Cristea de la „Sportul": delicat, respectuos, extrem de bine educat. L-am văzut o dată cu un ochi vînăt, dar m-a liniștit: „E din campionatul nostru drag, nu din viața particulară".

Klein

●

„Cum stai cu **pitpalacul?** Dar cu **pateul?**" — acestea ar fi, în argoul spumos al lui Ioan Chirilă, întrebări referitoare la **sănătatea inimii** și a **ficatului.** În treacăt fie spus, cu apreciatul cronicar nu te plictisești la drum lung niciodată: cîntă grecește, rusește și în alte limbi ale pămîntului, istorisește amintiri din copilăria sa zbuciumată, în care un rol central îl joacă Gică Petrescu și Nicolae Kirculescu. Nu sforăie chiar ca Eftimie Ionescu (al cărui suflu de uragan mută lustra din tavan), dar suficient de tare ca să se rupă patul sub el, cum s-a întîmplat în două zile la rînd la Atena. Omul are realmente mult farmec, iar cînd se așează la povești jucătorii se uită în gura lui bogată ca la oracol.

●

Și pentru că tot am vorbit despre cronicari, să-l pomenesc și pe acela al revistei „Luceafărul", mărețul nea Fane, adică Fănuș Neagu. În drum spre Ankara nu se simțea prea bine, așa că doctorul Florin Brătilă i-a fixat vreo 50 de ace: la tălpi, la urechi, pe la subsuori, prin cap, ce să mai vorbim, parcă era regina termitelor. În această postură, care a înveselit tot avionul, Fănuș a a mai avut puterea să ne spună o strigătură rostită de publicul din Rm. Vîlcea după ce Steaua eliminase pe Anderlecht cu 3—0: „Bravo Steaua București / I-ai bătut pe Anderlești!" Numai umorul oltenesc putea schimba numele flamand Anderlecht în denumirea unei comune, sau a unei familii, cum sînt Popeștii, Vasileștii etc.!

●

Mă uit îndeaproape la picioarele goale ale lui Klein, considerat de ziariști și antrenori drept cel mai rezistent fotbalist român, omul cu cea mai mare capacitate de efort. N-am văzut așa ceva în viața mea: numai „vînă", cum ar spune Hagi, plus vreo zece cicatrici de la tot felul de răni. Mișa e, într-adevăr, un luptător pursînge. Dealtfel, mai toți au picioarele nefiresc de solide, ca niște sculpturi în lemn, noduroase, cu lovituri nenumărate, ceea ce m-a determinat să-mi intitulez serialul acesta sporadic **„Acești băieți minunați și picioarele lor trădătoare".**

Pe curînd!

Corneliu Vadim Tudor

Din nou «ÎN CĂUTAREA ATLANTIDEI»

Apărut la Moscova în 1986 în colecţia „Idei", volumul cu titlul de mai sus cuprinde, în prima secţiune, traducerea cărţii „A la recherche de l'Antlantide" a lui Yves Paccalet, iar în cea de-a doua — lucrarea scriitorului sovietic Vladimir Şcerbacov „Palatul de aur al lui Poseidon". Bogat ilustrată cu planşe şi hărţi, vechi şi moderne, dar mai ales cu fotografii ale lumii adîncurilor, lucrarea de 150 de pagini a cunoscutului explorator şi oceanograf francez şi a colaboratorului său, apărută la „Flammarion" (1981), este atît de interesantă, încît am socotit util să nu ciuntim cu nimic bucuria cititorilor, pînă la eventuala apariţie a cărţii în tălmăcire românească.

„Palatul de aur al lui Poseidon" **examinează ipoteza „atlantică", potrivit căreia continentul dispărut s-ar afla în Oceanul Atlantic. Expunerea autorului sovietic se întemeiază pe analiza unor legende şi pe materiale ştiinţifice vechi şi contemporane. Cartea lui V. Şcerbacov e împărţită în 5 capitole („Atlantida lui Platon", „Catastrofa", „Ecourile catastrofei", „Paradoxurile atlantologiei" şi „Atlantida răsăriteană"), din care am căutat să selectăm pentru cititorii noştri fapte, idei şi interpretări inedite, neincluse pînă acum în bogata literatură autohtonă dedicată continentului ce înflăcărează, de multe veacuri, imaginaţia omenirii... Trebuie spus, totuşi, că ceea ce urmăreşte V. Şcerbacov este să ne semnaleze o „Atlantidă răsăriteană", „pontică", un pandant al celei a lui Platon, cea din răsărit avîndu-şi punctul de plecare în Asia Mică, dar cu forţă de iradiere nu numai către Apus, prin etrusci, ci şi către Nord, deasupra spaţiilor Mării Negre. O ipoteză care poate interesa şi pe români. Titlurile subcapitolelor aparţin autorului.**

ŞTIINŢA ESTE ÎNAINTEA SAU ÎNAPOIA NOASTRĂ?

Jacques-Yves Cousteau şi Yves Paccalet : „În căutarea Atlantidei" ● Vladimir Şcerbacov : „Palatul de aur al lui Poseidon"

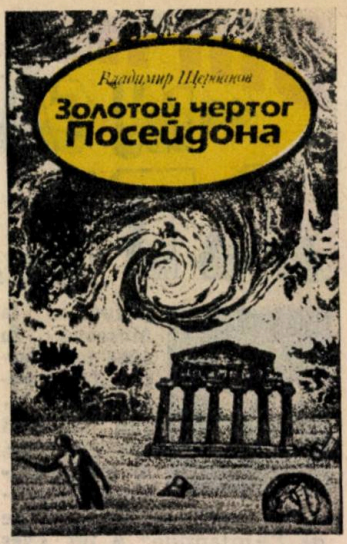

Ştiinţă şi tehnică preistorică?

Cunoştinţele anticilor ne apar atît de avansate în epoca lor, încît uneori sînt greu de explicat chiar de pe poziţiile noastre contemporane. Astfel devine posibilă formularea unui alt paradox.

În Ecuador au fost găsite podoabe străvechi din platină. Dacă ţinem seama că temperatura de topire a platinei se apropie de 1 800 de grade, devine explicabilă tehnologia „supranaturală" a meşterilor indieni... În ultimii ani, specialiştii şi-au îndreptat atenţia asupra unor descoperiri, cărora nu li s-a acordat pînă acum importanţă, şi care par să devină explicabile abia în timpurile noastre. În mormintele egiptene au fost găsite jucării de lemn asemănătoare unor păsări cu aripi mari. Savantul american Iwen A. Sanderson, specialist în zoologie, sesizînd penajul lor vertical neobişnuit în partea din coadă, a emis ipoteza că acestea ar fi modele de planoare. Cercetările au confirmat că aceste modele de lemn sînt înzestrate cu minunate calităţi aerodinamice. O jucărie de aur dintr-un mormînt columbian s-a presupus că ar fi modelul unui avion deltaplan cu stabilizator în coadă. Legende asemănătoare sînt larg răspîndite, în special, în Tibet şi China, în Mesopotamia şi America. O dovadă „cvasi-istorică" a faptului că, în antichitate existau aviaţie şi tehnică cosmică, ar putea consta în descrierea acestor tehnici în „Mahabharata"... Să continuăm lista exemplelor.

Strămoşii populaţiilor guancho, ai incaşilor maya, ai olmecilor şi toltecilor ar fi putut într-adevăr să aibă contacte cu cultura atlanţilor. În împărăţia incaşilor, în partea de sus a rîului Huatana, a fost amenajată o livadă uluitoare : arborii, tufele, florile şi poamele erau turnate din metale de diferite culori. Fluturi cu antene de aur şedeau pe fantastice frunze şi flori, păsări metalice pestriţe se balansau pe ramuri, iar în iarba deasă de argint se ascundeau şopîrle şi şerpi cu ornamente strălucitoare pe corpurile lor unduitoare. Un zvon imperceptibil se auzea cînd începea să bată vîntul, şi-atunci părea că melcii şi omizile se tîrăsc încet pe crengile verzui şi pe frunze... În felul acesta ar fi sunat pînă-n zilele noastre iarba de argint deasupra rîului Huatana, dacă conchistadorii n-ar fi distrus livada veche de mii de ani.

Se pare că babilonienii cunoşteau fazele lui Venus şi pe cei patru mari sateliţi ai lui Jupiter : Io, Europa, Hanimed şi Callisto. Dar a trebuit să fie inventat telescopul ca să ne convingem de

Poseidon, „cel ce mişcă pămîntul", conducîndu-şi atelierul mitic. Desen din sec. XIX, copiat de pe o vază antică

exactitatea observațiilor lor străvechi !

Încă un argument. Cu un sfert de mileniu înainte de era noastră, împăratul chinez Tzin Și avea o oglindă descrisă astfel în însemnările ce s-au păstrat : „Era o oglindă dreptunghiulară lată de 1,2 m și înaltă de 1,75 — strălucitoare pe ambele părți. Cînd se așeza cineva drept în fața ei, își vedea imaginea răsturnată... Dacă omul suferea de vreo boală ascunsă, își putea vedea privind în această oglindă... organul intern vătămat".

Pescarii au găsit în Marea Mediterană o relicvă uluitoare : o machetă, în bună stare de funcționare, a sistemului solar. Macheta a fost construită încă înainte de era noastră ; un sistem de transmisie de mare precizie reproduce mișcarea Soarelui, a lunii și a planetelor. Ea a fost folosită, probabil, în scopuri didactice... S-a scris mult despre elementele galvanice arhaice, descoperite în Irak... În Egipt era cunoscut betonul, utilizat la construirea piramidelor... Plutarh scrie despre un „luminător" din templul lui Amon. Preoții egipteni l-au asigurat că acesta luminează veșnic... Asemenea „luminători" (becuri ?) cu „ardere veșnică" au fost descoperiți în diferite puncte ale planetei.

Toate aceste fapte ne trezesc interesul prin aceea că ne dau imaginea unei „reacții în lanț" a descoperirilor în cele mai variate locuri din lume. Care va fi rezultatul final al acestei „reacții în lanț" ? Astăzi, putem doar presupune...

O fotografie ciudată, aproape „fermecată", făcută deasupra apelor Golfului Saint Georges (Insula Dia), ne conduce pe urmele Atlantidei — — conchide oceanograful francez Jacques-Yves Cousteau ● Atlantida Răsăriteană

Atlantida răsăriteană ?

Între cauzele cele mai pline de forță ale catastrofelor pe pămînt... pe locul întîi se situează rîurile cu inundațiile lor pustiitoare... În fața apelor ieșite din matca lor omul este neputincios" — astfel exprima Leonardo da Vinci respectul și groaza omului în fața puterii atoatedistrugătoare a stihiilor apelor.

O descriere oarecum exactă a potopului ni s-a păstrat tot prin pana lui Leonardo :

„Aerul s-a întunecat de ploaia torențială care, în cădere piezișă, curbată de vîn-

Legenda „potopului" se întîlnește, practic, la toate popoarele lumii. Gravură de G. Doré executată pentru una din celebrele ediții ale Bibliei (1866)

Această uluitoare cupă a putut ajunge pe fundul mării laolaltă cu restul încărcăturii unei corăbii minoice în momentul impactului cu un gigantic val.

turile alergînd să-i taie calea, făcea valuri — asemenea valurilor de nisip stîrnit de vijelie..." Mai departe, Leonardo vorbește de văi pline-ochi de apă, despre copaci stingheri înfipți pe buza prăpăstiilor — pe ale căror vîrfuri își căutau salvarea păsări, animale și oameni, despre fulgere și nori. Este deosebit de plastic, realist și oarecum straniu tabloul potopului, zugrăvit de acest bărbat cu plete deschise, născut pe pămîntul antic al Etruriei și puțin asemănător cu un italian...

Despre ce nu vorbesc atlantologii

Apa este și un fel de roată volantă a planetei, cu funcție termostatică. Tot apa joacă și rolul de frînă planetară. Fizicianul englez D. Darwin a emis ipoteza că, într-un timp îndepărtat, o zi și o noapte durau pe pămînt între 4—6 ore. Cu timpul, ele s-au tot lungit pînă la durata de astăzi — 24 de ore.

Încetinirea rotației noastre e dovedită azi. Cam la fiecare 7 200 de ani, pierdem cîte o secundă din calendar. Fluxul și refluxul încetinesc rotația pămîntului, ceea ce ne determină să fim sceptici în privința stabilirii datei exacte a dispariției Atlantidei... E clar că dezastrul în sine a putut să deregleze astfel schimbarea zilei cu noaptea pe pămînt, fie și temporar, încît nu e cazul să punem încă problema datei exacte cînd s-a produs. În sensul cel mai exact, atunci au dispărut nu numai cerul, Soarele, Luna și stelele, dar și Timpul nostru pămîntean, împreună cu rotația pămîntului, au suferit o accelerare și o frînare pînă ce să revină lumea în cercurile sale firești...

Iată încă un amănunt important, de data asta de domeniul lingvisticii şi istoriei numele eroilor în dialogurile lui Platon sînt cel mai adesea greceşti. Platon scrie :

„Povestirea noastră necesită o scurtă lămurire, ca să nu vă miraţi auzind adesea nume elene alăturate barbarilor. Dar iată şi explicaţia. De îndată ce lui Solon i-a venit ideea să folosească această povestire pentru poema sa, el s-a interesat de semnificaţia numelor şi a aflat că egiptenii, notîndu-şi numele întemeietorilor acestui popor, le tălmăceau în limba lor ; de aceea însuşi Solon, căutînd semnificaţia numelor, le nota direct în limba noastră. Aceste însemnări se aflau la bunicul meu şi pînă-n prezent se găsesc la mine, încît le-am putut citi cu atenţie, copil încă fiind. De aceea, cînd veţi auzi de la mine nume asemănătoare cu ale noastre, să nu vi se pară în asta nimic ciudat : acum ştiţi despre ce e vorba".

Cine se împotrivea atlanţilor?

Istoria Atlantidei, relatată de Platon, presupune existenţa unei civilizaţii dezvoltate în bazinul mediteranean din vremuri imemoriale — în mileniul al 9-lea î.e.n. atlanţii se luptau cu triburile care trăiau la răsărit de Tirrenia — Etruria, adică în bazinul mediteranean răsăritean. Pînă nu demult nici un arheolog n-ar fi putut să numească vreun oraş a cărui istorie ar fi corespuns cu o epocă atît de îndepărtată.

În prezent, asemenea oraşe au fost descoperite. Este vorba de Ceatal Hyuyuk şi Ceainyu-Tepesi în Asia Mică. Rămăşiţele unor ace de cupru, precum şi bucăţi de

La lectura atentă a textelor greceşti antice, izvorăsc de la sine concluzii interesante. Lupta Titanilor cu Zeus, descrisă de Hesiod şi ilustrată de gravorul din sec. XVIII Bernard Piccard, e plină de sensuri stranii... Slujindu-l pe Poseidon, Titanii îl atacă pe Zeus, aruncînd în el cu stînci de foc. Ai putea să juri că e vorba de o erupţie vulcanică. Întemeietorul metropolei Atlantidei, Poseidon, era însă şi stăpînul divin al Cretei, în timp ce Zeus îi reprezenta pe grecii din Peloponesis. Războiul dintre atlanţi şi atenieni, descris de Platon, ar putea fi transpunerea poetică a conflictului armat real dintre Creta şi Atena, înainte de cataclismul care a distrus civilizaţia cretană.

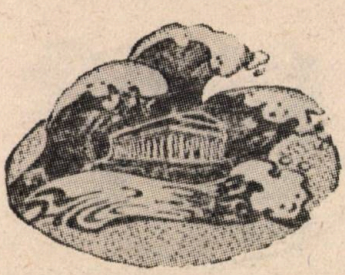

minereu, sînt datate la graniţa mileniilor 8—7 î.e.n. Locuitorii îşi construiau casele din cărămizi brute cu 7 milenii î.e.n. Ei cunoşteau 14 plante de cultură, iar rămăşiţele unor ţesături de pe vremea lor stîrnesc uimirea textiliştilor din zilele noastre. Uluitoare este şi tehnologia şlefuirii oglinzilor de obsidian. Orificiile în mărgelele din pietre semipreţioase sînt mai mici decît urechea acului. Măiestria şi gustul

Глава 2

Катастрофа

Legenda biblică despre Sodoma şi Gomora, distruse de focul trimis din ceruri pentru păcatele locuitorilor lor, se putea naşte în legătură cu aceeaşi catastrofă care a nimicit civilizaţia minoică. Gravură editată la Nürnberg (1942)

ne Platon despre capitala poporului necunoscut de el :

„Capitala era construită pe atunci astfel. În primul rînd, Acropole arăta cu totul altfel ca astăzi, cu dealul său pleşuv — cum îl vedem. În chip neaşteptat, apa a spălat pămîntul într-o singură noapte, ceea ce s-a întîmplat atunci cînd concomitent cu cutremurul s-a pornit şi nemaipomenitul potop — al treilea la număr... În vremurile trecute, Acropole se întindea pînă la Eridan şi Ilis, cuprindea Pion-ul, iar în partea opusă Pion-ului — muntele Lycabet. Era tot acoperit cu pămînt, iar în vîrf, cu puţine excepţii, se înfăţişa ca un spaţiu neted. În afara lui, pe coastele dealului, locuiau meseriaşii şi acei ţărani care aveau ogoarele prin apropiere ; iar deasupra, în izolare, în jurul sanctuarului Atenei şi al lui Efes (? Hephaestus) vieţuia casta oştenilor, îndărătul unei îngrădituri care-i închidea ca pe o singură familie într-o grădină... Pe versantul nordic al dealului oştenii aveau locuinţe comune, încăperi pentru servit masa (sufragerii) pe timp de iarnă, şi-n general tot ceea ce se consideră necesar, păstrînd măsura, unor oşteni într-un stat de conducere centralizată, de

artistic al vechilor anatolieni întrece de departe tot ce e cunoscut în alte zone ale planetei noastre.

Din dialogurile lui Platon aflăm despre rolul Atenei în respingerea expansiunii atlanţilor. În vechime, pe pămîntul Eladei creşteau păduri nepătrunse, solul era roditor. Ploile torenţiale, contribuind la declanşarea catastrofei, literalmente „au scalpat“ acest pămînt înverzit. Ştim deja (autorul a explicat-o în alt capitol, n. trad.) că în îndepărtata Siberie aceasta a dus la dispariţia mamuţilor.

Dar acum se ştie şi ceea ce n-a ştiut Platon şi despre ce au păstrat tăcere preoţii egipteni, probabil — din considerente politice, căutînd să atragă Grecia ca pe un posibil aliat împotriva perşilor. În acele îndepărtate vremuri la care se referă vestitele dialoguri, nu existau nici Atena, nici elenii. Iată ce spu-

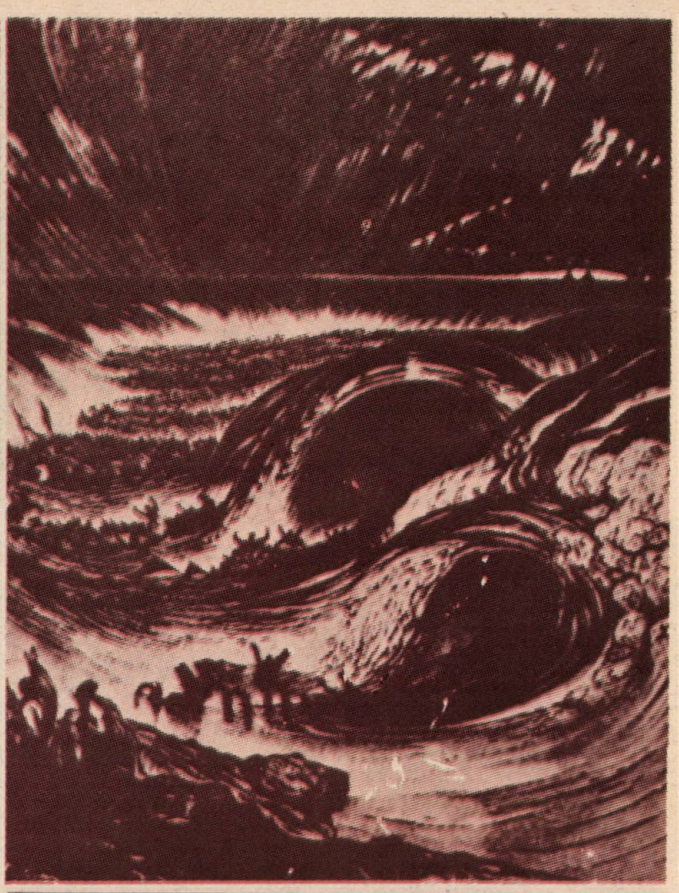

Titanul Atlant. Gravură din 1535. Faimosul episod al trecerii pe fundul Mării Roșii poate avea și o explicație geologică. În momentul exploziei, apa s-a ridicat peste țărmuri, după care s-a prăbușit cu valuri de zeci de metri înălțime. Grupul de fugari ar fi putut astfel să treacă peste fundul vremelnic dezgolit al mării, iar urmăritorii să piară sub apă... (detaliu dintr-o gravură din sec. XIX)

la obiectele de uz gospodăresc pînă la cele de cult, în afară de aur și argint ; nu foloseau nici aurul nici argintul sub nici o formă, dar, păstrînd echilibrul între fast și sărăcie, își utilau locuințele cu modestie, unde-și duceau veacul pînă la adînci bătrîneți, ei înșiși și urmașii urmașilor lor, dînd mai departe casa cu aspectul neschimbat altora după chipul și asemănarea lor. Partea sudică a dealului au rezervat-o grădinilor, pentru gimnastică și mese comune, folosind-o în mod corespunzător. Exista un singur izvor — pe locul unde se află acum Acropole. Izvorul a fost distrus de cutremur. Așa trăiau ei aici — străji pentru concetățenii lor și conducători ai tuturor celorlalți eleni, cu acordul acelora ; cel mai mult erau preocupați să lase (să păstreze) pe vecie un număr egal de femei și bărbați, capabili în orice clipă să pună mîna pe arme — și anume, aproximativ douăzeci de mii.

Așa au fost ei, și-n acest fel conduceau cu dreptate țara lor și Elada ; în toată Europa și Asia nu existau oameni mai proslăviți și celebri pentru frumusețea trupului și pentru multiplele virtuți sufletești".

Acestea sînt datele de care dispunea Platon cu privire

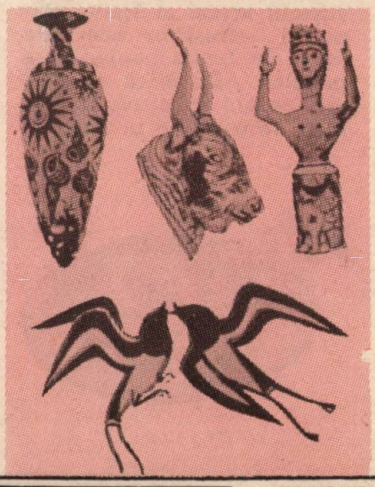

la „atlanții răsăriteni", care au ținut piept cuceritorilor apuseni. Ce-i drept, Platon îi considera eleni. Dar cine au fost ei de fapt ?

Cu peste o mie de ani înainte de crearea fortăreței Acropole, pe același deal se înălța Pelasghikon — cetatea pelasgilor, străvechii locuitori ai bazinului mediteranean. „Grecii" erau nouveniți pe aceste teritorii. Pelasgii sau triburile înrudite cu ei prin limbă ocupau părți din străvechea Fenicie, Palestina, Creta, Elada, Asia Mică. Rudele lor cele mai apropiate erau etruscii.

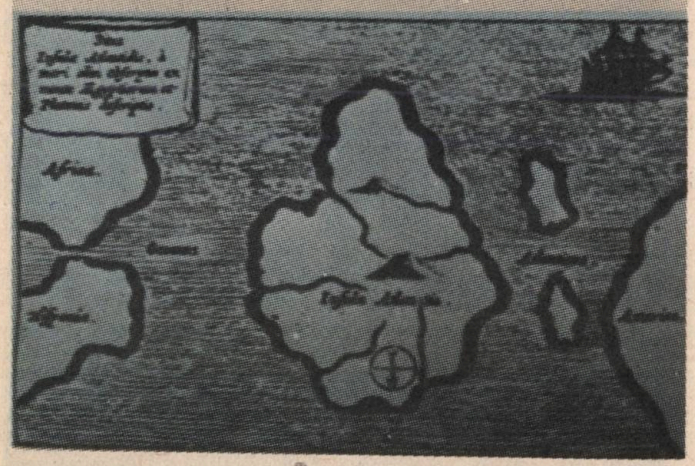

Platon, meditînd la nemurire, în faţa bustului lui Socrate, la picioarele căruia se află un craniu, un fluture şi o floare de mac. Gravură engleză din 1897

Secretul oglinzilor etrusce

Una dintre frescele etrusce reproduce un motiv cu leopard. Doi inşi duc un cal de căpăstru. În spatele băiatului care călăreşte calul, distingem un leopard sau un ghepard. Animalul şi-a pus cu încredere laba pe umărul băiatului.

Fresca a fost găsită pe teritoriul actual al Italiei, dar patria etruscilor este Asia Mică. În limba haţilor, care populau Asia Mică cu 5—6 mii de ani în urmă, în numele leopardului putem găsi

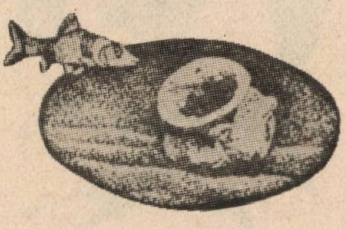

rădăcina „ras". Etruscii înşişi îşi spuneau **raseni.** Şi chiar în Asia Mică, în apropierea oraşului Hordion, s-a descoperit recent ceramică neagră — specifică etruscilor.

În antichitate, marea nu despărţea, ci apropia oraşele, triburile şi pămînturile. Corabia era mijlocul de locomoţie de bază. În bazinul mediteranean răsăritean a luat naştere o unică „limbă primordială" — o singură pre-limbă. O foloseau triburile şi seminţiile ce se închinau leopardului-ras : rasenii, rusiţii. (V. Şcerbacov face şi o teorie, interesantă desigur dar prea puţin plauzibilă, după care etruscii, „rasenii", „rusii" ar fi strămoşii „ruşilor". Cum numele „ruşilor" e de origine scandinavă, **teoria** este o frumoasă gratuitate. N. trad.) Ei sînt aceia care au suportat lovitura atlanţilor, în intenţia acestora de a subjuga (înrobi) tot bazinul mediteranean. Se poate presupune că etruscii sînt descendenţii direcţi ai străvechilor locuitori ai bazinului. Tocmai în cultura etruscă, în săpăturile efectuate pe locurile oraşelor lor, în limba etruscă se pot găsi urme noi ale Atlantidei Răsăritene, care i-a înfruntat cîndva pe atlanţi.

În ciuda nenumăratelor asigurări ale unor autori, după care etruscii au început în sfîrşit „să vorbească", sau sînt pe cale de „a vorbi", acest lucru încă nu s-a întîmplat. Cauzele sînt multe. Una dintre ele constă în folosirea transcrierii latine pentru „sonorizarea" inscripţiilor etrusce. Există şi păreri conform cărora alfabetul latin nu poate să redea nici particularităţile limbii etruscilor, nici să ne ducă la înţelegerea corectă a felului cum sunau totuşi cuvintele în etruscă. În aceasta a constat

Multe trăsături specifice culturii minoice a Cretei o înrudesc cu cultura Atlantidei, descrisă de Platon. Una dintre acestea e cultul taurului. Acest animal era considerat sfînt în ambele civilizaţii deopotrivă. Ritualurile magice, religioase şi „sportive", legate de fiinţa taurului, erau absolut identice în Kyos şi în Metropola Antică a lui Platon. În această frescă, artistul cretan înfăţişează „competiţiile sportive" aflate la loc de cinste cu treizeci şi cinci de secole în urmă: un tînăr şi o tînără sar peste un taur gigantic.

şi constă obstacolul principal care nu le-a permis specialiştilor occidentali să se apropie de ţelul urmărit. S-ar putea obiecta : cum aşa, doar există multe inscripţii traduse din etruscă ? ! Din păcate, trebuie să răspundem că majoritatea acestor traduceri sînt nesigure (ceea ce s-a şi demonstrat), şi doar puţine din ele transmit sensul general al textelor sau inscripţiilor. Şi n-ar fi nici o nenorocire, dacă nu ar intra în funcţiune şi legea „conexiunii inverse" : traducerile incorecte atrag după sine noi descifrări şi traduceri incorecte, ceea ce duce, inevitabil, la o situaţie fără ieşire.

Arheologie

Dezgropat, cu pămînt în orbite,
nu mă vezi şi ţi-e chipul tăcut.
Am să-ncerc să înlătur pămîntul.
Braţul drept ţi-a rămas în trecut.

Poate-ai fost chiar de oameni urît
sau din teamă făcut, de ţi-e teamă.
Întunericul care te-a vrut
o tristeţe trecută condamnă.

Ori ai fost o zeiţă-n altare
preamărind frumuseţi omeneşti,
vrăjitoare în fapte din care
ţi-a fost dat doar un timp să trăieşti.

Te desprind din mister şi din luturi,
împrumut am să-ţi dau braţul meu.
Porţi în umărul drept o mişcare
ce mă face să cred c-ai fost zeu...

Nadina Cordun

Inscripţiile de pe oglinzile etrusce păstrate pînă-n zilele noastre sînt neglijente, executate în grabă ; s-ar putea crede că meşterul a stîlcit literele intenţionat, spre a deruta lectura neiniţiaţilor (dealtfel, majoritatea acestor neiniţiaţi erau analfabeţi, perfect normal pentru acele timpuri). S-ar părea că aceasta a şi fost intenţia autorului inscripţiilor de pe oglinzile etrusce din bronz : să rămînă de cealaltă parte a tainei. Şi într-adevăr, chiar după citirea unor inscripţii etrusce, deseori nu-i uşor să înţelegi un cuvînt sau altul.

În ce constau particularităţile acestor inscripţii ? Textul poate fi citit de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta, adesea literele se înclină în sensul opus lecturii, sau se răstoarnă cu picioarele-n sus, alteori în locul unor litere apar altele. Să încercăm explicaţia acestui fapt. Să ne amintim, înainte de toate, că interesul acestor oglinzi nu rezidă atît în inscripţii, cît în desenele executate uneori cu multă măiestrie, la nivelul exigenţelor noastre moderne. Cine

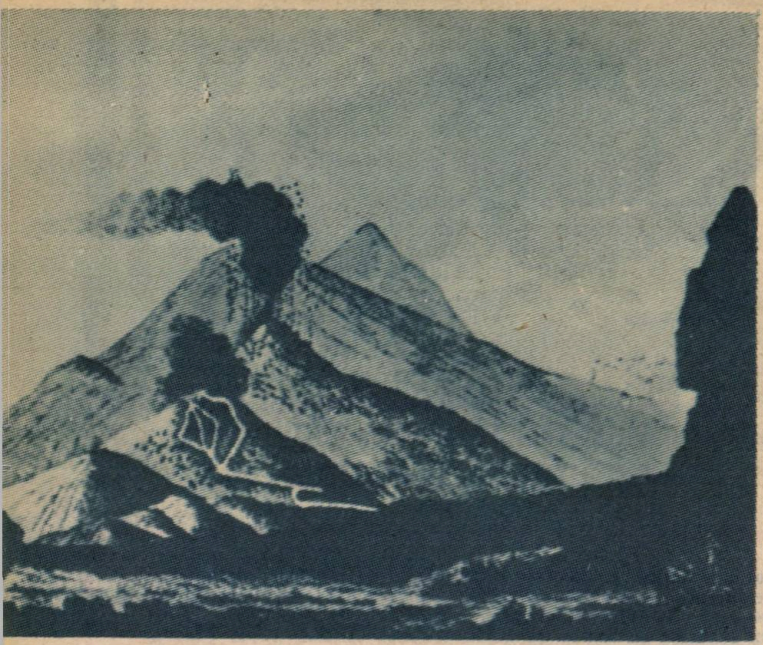

Toți comentatorii lui Platon leagă direct dispariția Atlantidei de un dezastru geologic, cel mai adesea — de o erupție vulcanică. Este și părerea lui G. B. Borie de Saint-Vensant, care a comandat această gravură a vîrfului Tenerife (Insulele Canare) pentru lucrarea sa dedicată Atlantidei antice (1802)

le executa ? Un pictor. Un meseriaș. Dar pictorul putea să fie și analfabet. Dacă era talentat, și un rob putea să le execute. Pentru aceasta, nu era obligatoriu să citească, sau măcar să vorbească în limba etruscă... Iar învățarea scrierii nu era ușoară atîta timp cît, după toate aparențele, în Etruria nu existau foarte multe cărți.

Dar dacă meșterul nu știa să scrie, el trebuia totuși să execute inscripția ce definea laconic desenul reprezentat pe oglindă. Cum altfel putea să o facă, decît copiind inscripția — integral sau parțial — de pe un model, un etalon oarecare. Acestui model îi ținea locul o altă oglindă ! Și ne putem convinge ușor că așa se petreceau lucrurile : dacă așezăm vertical o carte în fața unei oglinzi culcate pe masă, vom observa că literele se reflectă în ea. Dacă oglinda ar fi din bronz, nu ne-ar rămîne decît să conturăm literele cu un tăiș, zgîriind bronzul. În felul acesta, de pe o oglindă pe alta, se copiau inscripțiile — în întregime sau parțial, pe cuvinte sau chiar pe litere. Simplu și repede, fără nici o știință de carte etruscă. Aceasta a și condus la inexactitățile menționate.

Literele și cuvintele se reflectau în oglindă. Uneori, tot astfel se reflectau inscripții întregi. Dar „clientul" pretindea un desen „propriu", original, cu o explicație inedită. Meșterii erau obligați să copieze de pe alte oglinzi atît cuvinte, cît și litere separate, de nenumărate ori „oglindite-n oglindă" în același fel ! Pe lîngă răsturnarea literelor sau rîndurilor, datorită efectului oglinzii, se furișau și greșeli, acumulîndu-se cu trecerea timpului. În cazuri excepționale, la „îndemîna" meșterului putea nimeri și cîte un text latin, de pe care el copia cîte-o literă-două : s-au găsit și inscripții de acest fel pe piese de bronz șlefuit.

Aproximativ pe teritoriul primilor locuitori din Ceatal-Hyuyuk s-au stabilit h a ț i i, și mai tîrziu — h e ț i i. Multe rădăcini din cuvintele hatice și hetice au trecut în limbile slave. În limba hată găsim un cuvînt important : „kapras", care se traduce în „leopard", și care nu desemnează un banal leopard, ci leopardul-sfînt...

Leopardul-sfînt al h a ț i l o r e moștenit din adîncă antichitate, iar rolul său este asemănător celui al jaguarului la atlanții mitici, precum și la populația maya și strămoșii îndepărtați — toltecii.

Metaforic vorbind, etruscii sînt o frunză ruptă din arborele Asiei Mici, din arborele pontic. În legătură cu aceasta putem menționa și r u t e n i i. Iar în „Cîntec despre oastea lui Igor" nu sînt amintiți veneții, ci „v e n e d i ț i i" — venedicii, v e n e d í i, adică cei ce au venit...

V. Șcerbacov încearcă, precum și alții înaintea lui, să stabilească o origine nobilă poporului din care se trage. „Eneida" nu este istoria originii troiene a romanilor? Noblețea locuitorilor din jurul celor trei mări dintre Europa și Asia (Marea Neagră, Caspică și Aral) ar fi dată de o origine etruscă sau de o difuziune culturală venită de la etrusci. Încă o ipoteză alături de altele. Etruscii ar fi „Atlanții de Răsărit", adică adversarii Atlantidei. Chiar dacă e vorba de „a trage spuza pe turta lui", adică a demonstra „pro domo" ipoteza lui, V. Șcerbacov dinamizează informația privitoare la realități și culturi ignorate. Propunem cititorului român această altă Atlantidă de la Marea Neagră, cu atît mai mult cu cît românii, prin descendența lor milenară, au o legătură consacrată științific cu hitiții, cu spațiile culturale străvechi ale Asiei Mici și Mediteranei Răsăritene.

Traducere și adaptare de Alex. Rudeanu

BLESTEMUL FARAONILOR?

Pentru a explica blestemul au fost evocați : lilieci, viermi veninoși, otrăvuri necunoscute special preparate pentru a apăra mormintele faraonilor și chiar radioactivitatea.

Celebra mască mortuară din aur a lui Tutankamon, care cîntărește peste 25 de livre.

O istorie — anchetă asupra morții misterioase a tuturor acelora care au violat mormîntul lui Tutankamon conduce la o explicație biologică

MICROBII SAU RADIOACTIVITATEA ?

Arheologul Carter în incinta mormîntului Tutankamon deschide porțile păzite de milenarul blestem.

Faraonii s-au răzbunat ?

Ramses al II-lea, Ramses al VI-lea, Tutankamon, toți acești regi ai Egiptului, ale căror mumii au fost descoperite, au ucis cu adevărat după ce au fost atinse de cei care le-au tulburat milenara liniște, în secolul al XIX-lea și al XX-lea, cînd secretele acestor faraoni au fost făcute cunoscute în cercurile științifice și popularizate în întreaga lume. Iată o întrebare care nu încetează să facă obiectul unor serioase controverse. De fapt subiectul este mereu deschis discuțiilor specialiștilor, dezlegătorilor de enigme, lumii științifice, publicațiilor. Cauza ? Interesul deosebit de care se bucură în cadrul opiniei publice enigma șirului de decese ale celor care au intrat direct în contact cu aceste relicve ale Egiptului antic, în momentul descoperirii lor. Mii și mii de pagini au fost scrise în întreaga lume în legătură cu subiectul, folosindu-se argumente mai mult sau mai puțin științifice. Lucrarea „Blestemul faraonilor", a publicistului Philipp Vadenberg, nu dezleagă misterul, în schimb este una din primele lucrări care prezintă un dosar întreg și propune o analiză sistematică a faptelor petrecute, identificînd și prezentînd o serie de teorii în legătură cu misterul morții savanților care au participat într-un fel sau altul la deshumarea și cercetarea primelor mumii egiptene, descoperite în zilele noastre, neatinse, conservate perfect, cu obiectele înconjurătoare, în vechile morminte regale ale Egiptului : piramidele.

Interesanta analiză începe cu experiența personală a autorului la hotelul „Omar Khayyam" din Cairo, situat lîngă podul Ib-Jiulu care traversează Nilul, unde l-a întîlnit prima oară pe Gamal Mehrez (directorul muzeelor egiptene).

„Ne-am așezat undeva lîngă răcoarea piscinei hotelului ; aici a avut loc prima noastră discuție în această problemă, despre legenda blestemului faraonilor.

— Dumneavoastră nu luați în serios povestea acestui blestem ? l-am întrebat.

— Sigur, dacă ținem cont de toate aceste morți misterioase, nu poți să nu cazi în reflecție ; cu atît mai mult cu cît din istoria antică a Egiptului cunoaștem destule formule de blestem. Dar eu nu cred pur și simplu în ele. Privește-mă, eu personal, în întreaga existență am avut de-a face de nenumărate ori cu relicve, sarcofage și mumii ale acestor faraoni. Eu sînt dovada vie a afirmației pe care o fac...

Patru săptămîni după conversația noastră Gamal Mehrez era mort. Avea 52 de ani. Medicii au diagnosticat o deficiență cardiacă. Cel mai curios este că acest om a murit în ziua în care o echipă de muncitori se prezentau la muzeul său din strada Mariette din Cairo, cu lăzi uriașe de lemn, în care urma să fie ambalate obiecte prețioase din tezaurul mormîntului lui Tutankamon, inclusiv renumita sa mască mortuară din aur, în greutate de 25 livre".

TUTANKAMON, UN FARAON FĂRĂ IMPORTANȚĂ ISTORICĂ, CEL MAI CUNOSCUT REGE AL EGIPTULUI ANTIC

Tutankamon, un rege fără mare importanță în istoria tumultuoasă a Egiptului antic, care în timpul vieții nu s-a remarcat prin fapte de arme deosebite, sau capacitate politico-diplomatică de excepție, este totuși, datorită descoperirii mormîntului intact, tezaurului mortuar și a mumiei sale, într-o foarte bună stare de conservare, cel mai cunoscut faraon. La toate acestea se adaugă misterul morții a cel puțin 35 de cercetători, pînă în zilele noastre, care într-o împrejurare sau alta, după ce au venit în contact cu obiecte din mormîntul său sau cu mumia sa au murit subit. De fapt și înainte de descoperirea acestui mormînt se produseseră destule decese misterioase în rîndul arheologilor egiptologi, dar pînă la Tutankamon, nu li se dăduseră o interpretare neobișnuită. A fost decesul lordului Carnarvon, survenit la 6 aprilie 1923, și o serie de întîmplări bizare legate de această moarte, care au declanșat, în lumea științifică, afacerea „Blestemul faraonilor".

Carnarvon, născut în 1866, și un alt arheolog britanic, Howard Carter, au efectuat timp de șapte ani săpături la mormîntul lui Tutankamon. Totul s-a petrecut rapid, pe spațiul a cinci zile. Iată aici, pe scurt, povestea acelor zile istorice : 28 octombrie 1922 : Howard Carter

ajunge fără tovarășul său la Luxor. Recrutează lucrători auxiliari pentru săpături.

4 noiembrie 1922 : ca în fiecare dimineață, Carter ajunge, cu cămila sa, la locul săpăturilor. Domnește un calm insolit, care îl surprinde. După care un maistru îi vine în întîmpinare, foarte agitat :

— Sir, am găsit o scară tăiată în piatră, imediat sub fundațiile primei case.

5 noiembrie 1922 : Dimineața, patru trepte erau deja dezgropate. Nici un dubiu nu mai putea fi, aceste trepte conduceau la un mormînt. Dar ce conține acest mormînt : rămășițele unui faraon, sau mai degrabă o nimica toată, cum se întîmpla în majoritatea cazurilor, profanatorii nemailăsînd nimic în urmă ? Seara, 12 trepte erau degajate. E descoperită o poartă de piatră sculptată. Sculpturile reprezintă un desen sumar, prezentînd un șacal și nouă prizonieri. Este vorba despre o reprezentare specifică mormintelor din Valea Regilor.

14 noiembrie 1922 : Accesul la mormînt, care fusese astupat, este, din nou, degajat.

23 noiembrie 1922 : Lordul Carnarvon sosește la Luxor, însoțit de fiica sa lady Evelyn Herbert.

25 noiembrie 1922 : Porțile sînt desfăcute, după ce au fost fotografiate. Se descoperă o galerie care coboară în adîncurile construcției.

26 noiembrie 1922 : La zece metri de primele porți din piatră, săpătorii descoperă o altă poartă. Aceasta prezintă două feluri de sculpturi : unele ale necropolei, și altele cu efigia lui Tutankamon. Ultimele ore au fost deosebit de obositoare, dar pline de exaltare.

— Poți să vezi ceva, Carter ? îl întrebă Carnarvon, pe tovarășul său.

— Da, răspunse Carter, lucruri extraordinare.

Ceea ce apărea în lumina tremurătoare nu mai fusese văzut de ochi omenesc de peste trei mii de ani. Era acolo o cupă mare din alabastru transparent, în formă de lotus ; la stînga acesteia, mai multe care răsturnate, încrustate cu aur și pietre semiprețioase. Era vorba de antecamera labirintului împînzit cu bogății inestimabile.

Lordul Carnarvon s-a reîntors în Anglia pe 4 decembrie. El revine în Egipt la începutul lui februarie. În acest interval Carter nu a rămas inactiv.

Carter a reunit toți experții pe care i-a putut găsi. Aceștia au continuat săpăturile în timp ce o misterioasă tensiune este resimțită de cercetători. Trei echipe de gardieni, supuși a trei autorități diferite, patrulează zi și noapte în preajma săpăturilor. Howard Carter nota în jurnalul său : „Cînd am terminat cercetarea antecamerei, nervii — fără să mai vorbim de moralul nostru — se găseau într-o stare înfiorătoare".

Mormîntul lui Tutankamon. Bijuterie de aur, sticlă colorată și pietre prețioase

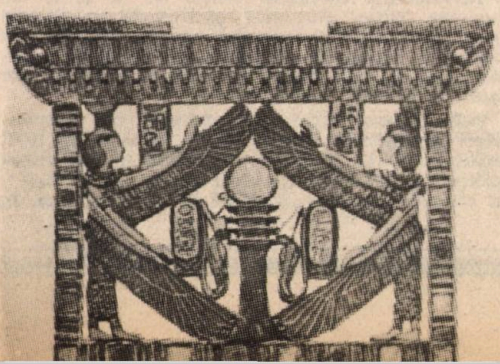

„MOARTEA ISI VA INTINDE ARIPILE SALE ASUPRA CELUI CARE VA TULBURA ODIHNA FARAONULUI"

Nervozitatea pe care o resimțeau cercetătorii avea, printre altele, un motiv, și anume, în antecameră se făcuse o descoperire ciudată : o neînsemnată tablă de argilă, găsită de Carter. A fost repertorizată în mod normal, pentru a fi decodificată mai tîrziu. Textul în hieroglife, descifrat cîteva zile mai tîrziu, era format dintr-o singură frază : „Moartea își va întinde aripile sale asupra celui care va tulbura odihna faraonului". Din punct de vedere al semnificației, o variantă a acestei formule fusese identificată pe spatele unei figurine reprezentînd un simbol magic. Textul era următorul : „Eu sînt acela care îi face să fugă pe profanatorii de morminte cu flacăra deșertului. Eu sînt acela care protejez mormîntul lui Tutankamon." Odată curățat mormîntul, arheologii au ajuns la capătul activității.

Tablele purtînd blesteme ca acelea găsite în mormîntul lui Tutankamon reprezintă adesea zeii ca autori ai blestemelor : blestemul lui Osiris — Sohar, zeu puternic, stăpînul Abydasului ; blestemul lui Isis, marea zeiță...

Cînd profesorul Engelbach, inspector general al administrației Antichităților egiptene, a descoperit, într-o zi, un mormînt, lîngă piramida lui Medun, a găsit în antecameră o tablă purtînd acest text : „Spiritul morții va sfărîma capul profanatorului, cum se sfărîmă capul unui berbec", Engelbach a găsit doi morți în acea cameră mortuară. Unul din cadavre era mumificat, altul nu. Cel de-al doilea era al unui profanator, victimă a blestemului. Capul său fusese sfărîmat de o dală căzută din tavan, în momentul precis cînd acesta se pregătea să depoziteze mumia de bijuteriile sale. A fost vorba de o întîmplare, sau profanatorul de cadavre a căzut într-o cursă întinsă cu grijă ?

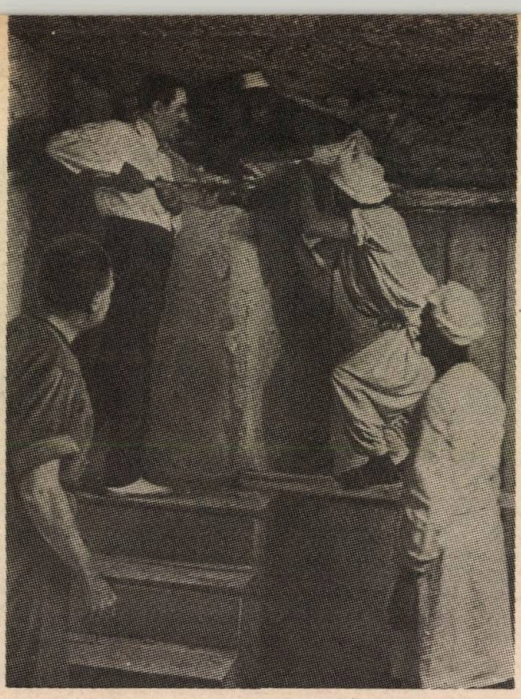

Minutele istorice ale descoperirii fabulosului tezaur

SUBITA MOARTE A LORDULUI CARNARVON

La 18 februarie 1923, Carter și Carnarvon se pregăteau să deschidă camera principală a mormîntului lui Tutankamon, și nimeni din cei care în jurul orei 14 se găseau în culoarul ce cobora spre mormînt nu știa încă dacă va fi găsită o mumie de faraon în camera principală. Descoperirea, epocală, a întrecut toate speranțele.

La începutul lui aprilie, Carter, care se afla la Luxor, a fost informat că lordul Carnarvon este grav bolnav, fără a-și da seama de gravitatea situației. Abia după cea de a doua telegramă „Lordul Carnarvon foarte grav bolnav ; febră puternică", Carter, de data aceasta cu adevărat alarmat, s-a deplasat la Cairo.

Fiul acestuia își amintește : „Ajungînd la Cairo, m-am dus imediat la Hotelul Continental. Tatăl meu își pierduse cunoștința. Howard Carter era acolo cu mama mea, lady Almina. În timpul nopții, am fost trezit la orele două fără zece minute, exact. Infirmiera mi-a spus că tatăl meu a murit. Mama rămăsese la căpătîiul său și îi închisese ochii".

Lady Burgholere, sora lordului Carnarvon, povestește că fratele ei, în delirul provocat de febră, a pronunțat adesea numele lui Tutankamon. Ea a scris în memoriile sale : „Ultimele sale cuvinte au fost : Am auzit chemarea sa, o voi urma..."

Carnarvon a murit puțin înainte de ora 2 din noapte. Fenomen surprinzător : la aceeași oră, în Anglia, fox-terrierul său s-a ridicat pe labele din față si a căzut ca trăznit.

Acesta a fost momentul cînd cercetătorii, și bineînțeles jurnaliștii, au început să vorbească de „blestemul faraonilor" și al tablei care, în mod ciudat, între timp dispăruse. O anumită panică s-a răspîndit după ce alte două personaje, și ele asociate la săpăturile efectuate la mormîntul lui Tutankamon, au murit subit în cursul aceluiași an.

Primul a fost arheologul american Arthur C. Mace, care l-a ajutat pe Carter să spargă zidul camerei principale. Puțin timp după moartea lui Carnarvon, Mace a început să se plîngă de accese de epuizare tot mai accentuate. El și-a pierdut în cele din urmă cunoștința înainte ca medicii să poată pune vreun diagnostic. A murit la același hotel ca și Carnarvon.

Decesul lui Carnarvon l-a determinat pe unul din vechii săi prieteni, miliardarul american George Ioy-Gould, să vină în Egipt. Acesta a ajuns la Cairo, apoi în Valea Regilor, pentru a-i fi arătat de către Carter mormîntul lui Tutankamon. A doua zi după vizită, el a fost cuprins de friguri și de o febră puternică. Seara era mort.

DECESELE MISTERIOASE SE ÎNMULȚESC

Cazurile de moarte subită se înmulțesc. În timp ce Carter continuă cercetările la mormîntul lui Tutankamon, industriașul englez Joël Woolf a pierit în circumstanțe asemănătoare celor în care a murit Ioy Gould. După ce a vizitat mormîntul, el a murit pe vasul cu care se întorcea în Anglia, în urma unor înspăimîntătoare accese de febră.

În 1924, radiologul Archibald Douglas Reed care, primul, a desfășut fețele cu care era înfășurată mumia faraonului și a radiografiat corpul, a fost cuprins de accese puternice de slăbiciune. El va muri curînd după întoarcerea pe pămîntul englezesc.

Pînă în 1929, douăzeci și două de persoane, care, toate, au fost asociate într-un fel sau altul descoperirii și săpăturilor mausoleului lui Tutankamon, au murit de o moarte prematură sau inexplicabilă. Treisprezece dintre acestea au asistat la deschiderea camerei principale a mormîntului.

În 1929, lady Almina, soția lordului Carnarvon, a murit la rîndul ei, în urma unei înțepături de insectă (după afirmația medicilor). În timpul aceluiași an, Richard Bethell, care a fost secretarul lui Howard Carter, va muri la rîndul său. Evenimentul s-a petrecut însoțit de o înlănțuire de circumstanțe foarte stranii și tragice : într-o dimineață, Bethell a fost găsit mort în patul său. Medicii au diagnosticat o insuficiență cardiacă. După ce a aflat de moartea fiului său, tatăl lui Bethell s-a sinucis aruncîndu-se de la fereastra apartamentului său londonez, situat la etajul șapte. În timpul înmormîntării sale dricul a accidentat mortal un copil pe drumul spre cimitir.

Iată în continuare alte exemple ale „răzbunării faraonilor". Spre exemplu, în vara lui 1971, cazul lui W.B. Emery, care căuta în van mormîntul lui Imhotep, „primul medic din istorie", în imensul cîmp de săpături de la Sakkarah, la

aproximativ 30 de km de Cairo. Lui i s-a făcut pe neașteptate rău, iar o ambulanță l-a dus rapid la un spital din Cairo. Aici, medicii au constatat o paralizie totală a părții drepte a corpului, cu pierderea memoriei. W.B. Emery va muri a doua zi.

Iată acum povestea profesorului din Strassbourg, Jean Dümichem. În toamna lui 1922, acest fiu al unui pastor silezian, care a făcut el însuși studii teologice, a călătorit în Egipt. Aici s-a ocupat cu copierea inscripțiilor găsite în morminte și temple. I se întîmpla adesea să doarmă noaptea în mormintele și piramidele cercetate. Adesea treceau săptămîni pînă se întorcea în lumea civilizată. După o anumită perioadă caracterul său a suferit transformări ciudate. Într-o bună zi a început să delireze și să manifeste simptomele cele mai clare ale începutului de schizofrenie. Ore în șir el povestea incredibile întîmplări petrecute cu mii de ani în urmă în Egiptul antic. Dümichem a murit într-o stare de demență avansată.

Alte cazuri au fost tot atît de tulburătoare. Richard Lepsius (1810—1884), celebru arheolog german, care și-a cîștigat celebritatea transportînd la Berlin din Valea Regilor, sarcofage întregi, a murit, la o vîrstă înaintată. Totuși, el a fost atins de o ciudată paralizie care i-a afectat partea dreaptă a corpului. După ce a murit, medicii au constat că decesul s-a datorat unui cancer.

Egiptologul Georg Möller care a condus săpăturile efectuate în cimitirul preistoric de la Abusar, ca și la necropola de la Teba (lîngă Der el-Medinah) nu a trăit decît patruzeci de ani. A murit în urma unor atacuri violente de febră, în cursul unei călătorii în Suedia.

James Henry Breasted, egiptolog originar din Chicago, a fost lovit de paralizie în timpul unei expediții în Valea Nilului. Breasted a primit misiunea, în 1899, de a copia, pentru Academia regală din Prusia, inscripții egiptene care trebuiau să figureze într-o mare enciclopedie consacrată Egiptului antic. În noiembrie 1905, el a sosit pentru prima dată în această țară. O perioadă a locuit la Hotelul Nilul din Cairo, după care și-a continuat călătoria, însoțind o echipă de cercetători, în direcția Luxor, Assuan și Etiopia.

DIN NOU MORMÎNTUL LUI TUTANKAMON UCIDE

La întoarcere, Breasted s-a oprit la Luxor. Howard Carter tocmai descoperise mormîntul lui Tutankamon ; și-a dorit, bineînțeles, să-l viziteze. S-a instalat la Hotelul Winter Palace din Luxor. Aici a căzut bolnav.

Timp de șase săptămîni, Breasted nu a putut să părăsească patul. În fiecare dimineață temperatura îi creștea rapid, pentru ca seara să scadă brusc. În sfîrșit, nemairezistînd, a părăsit patul de suferință. Cu o mască de pînză peste nas și gură era condus, după dorința sa, în fiecare zi, în Valea Regilor. După cum povestește fiul său Charles, cum se reîntorcea la hotel era iarăși scuturat de frisoane. Într-o zi, la început de februarie, un canadian, profesor de literatură franceză, a ocupat o cameră alăturată la același

Bustul lui Tutankamon este scos la lumina zilei după 33 de secole. În imagine, lordul Carnarvon

hotel. Se numea La Fleur. Se oprise la Luxor pentru a vizita mormîntul lui Tutankamon. El a exprimat această dorință descoperitorului, Howard Carter, printr-o scrisoare, pe care Charles, fiul lui Breasted s-a însărcinat să o transmită.

Carter l-a invitat pe profesorul canadian să viziteze mormîntul chiar a doua zi. Revenit din această vizită, La Fleur a devenit foarte agitat. Toată noaptea accese de febră au scuturat neîncetat trupul nu foarte robust al canadianului. Breasted care i-a trimis propriul doctor curant a început să se îngrijoreze, la rîndul lui. În noaptea următoare, medicul a ieșit din camera lui La Fleur în jurul orei trei dimineața. Fiul lui Breasted care nu putea dormi în acea noapte a înțeles dintr-un singur gest al doctorului : La Fleur murise.

Despre Carter, Breasted spunea că la acea epocă, acesta avea un aer de om bolnav, epuizat și că adesea prezenta semne ale unor tulburări mentale și că de multe ori nu se putea concentra suficient pentru a lua o decizie. Cu toate acestea, Howard Carter, care făcuse din mormîntul lui Tutankamon, aproape al doilea domiciliu, va supraviețui tuturor arheologilor care l-au însoțit în epocala descoperire. Este acest lucru suficient pentru a dezminți eficacitatea blestemului faraonilor ? Sau poate este vorba despre una din faimoasele excepții care confirmă regula ?

Soția lui Breasted a murit, încă tînără, în iulie 1934. James Henry Breasted a supraviețuit soției sale timp de 18 luni. În timpul acestei perioade el s-a recăsătorit. După mariaj el s-a întors în Egipt, acompaniat de tînăra soție. În timpul traversării Atlanticului, la întoarcere, a fost din nou încercat de febră. Breasted a murit la puțin timp după ce a ajuns la New York. Cum se explică această moarte subită ? Iată o argumentare biologică. La 3 noiembrie 1962, M. Enzedine Taha, profesor de medicină și biologie la Universitatea din Cairo, a ținut o conferință de presă. Profesorul Taha a purtat discuții în mod regulat pe parcursul mai multor ani, cu un mare număr de arheologi și de angajați ai muzeelor : la toți aceștia el a constatat prezența în organism a unui anumit virus care are adesea ca efect provocarea de inflamații (acompaniate de febră) a căilor respiratorii. Această maladie apare în mod special la persoanele care au lucrat cu papirusuri egiptene.

Taha a putut pune în evidență, la Institutul de microbiologie de la Universitatea din Cairo, o serie întreagă de viruși periculoși, provocatori de maladii, printre care „Aspergillus niger".

Acesta din urmă posedă, după Taha, o capacitate specială de a supraviețui în interiorul mumiilor și cel mai adesea în mausoleele din piramide, timp de trei, patru, mii de ani. Profesorul Taha a declarat în cursul conferinței de presă : „Această descoperire distruge o dată pentru totdeauna superstiția conform căreia acei cercetători care au lucrat în mormintele faraonilor și-au găsit moartea datorită unui fel de blestem. Descoperirea sa, afirmă el, este fundamentală : ea dovedește că vechii egipteni dispuneau de cunoștințe științifice extraordinare pentru epoca respectivă, și că este deci perfect inutil de a se căuta în magie, misticism și ocultism explicațiile pe care putem să le avem datorită științei. Blestemul faraonilor poate fi neutralizat cu ajutorul antibioticelor". Putem să spunem doar ca o concluzie că la puțin timp după conferința de presă, profesorul Taha însuși a fost victima blestemului faraonilor : murind de o maladie cardiacă inexplicabilă, la volanul mașinii sale.

VENINUL CARE OMOARĂ PESTE MILENII

S-a vorbit foarte mult despre lilieci, despre viermi cu glande veninoase, de alte otrăvuri din care civilizația egipteană a făcut o armă pentru a descuraja profanatorii de morminte...

În octombrie 1956, geologul sud-african John Wiles a intrat în una din grotele subterane de la Karibi, în munții Rhodesiei. Dintr-o dată, ca la un semnal, mii de lilieci s-au desprins de tavanul peșterii de care erau agățați ciorchine, lipiți unul de altul. Wiles a fost nevoit să iasă rapid din peșteră. După cîteva zile a început să aibă simptome de îmbolnăvire îngrijorătoare : rău la stomac, dureri musculare și febră puternică. Primul diagnostic al medicilor a fost pneumonie însoțită de pleurezie. Cu toate tratamentele aplicate, Wiles nu a simțit nici o ameliorare a stării sale și a fost nevoie să fie transportat la spitalul din Port-Elisabeth.

Examinînd bolnavul, doctorul Dean, medicul șef al spitalului, și-a amintit că medicii americani au descoperit de curînd o maladie care se manifestă numai la cercetătorii catacombelor încașe. El a transmis un eșantion din sîngele lui Wiles confraților săi americani, care l-au analizat de urgență. Răspunsul nu s-a lăsat mult așteptat : Wiles este victimă a a histoplasmozei, un fel de boală a cavernelor, a cărei cauză sînt virușii care proliferează în excrementele de liliac și în alte substanțe în putrefacție. John Wiles a fost salvat grație antibioticelor. Dar această maladie nu ar fi putut fi cauza atîtor decese neelucidate în rîndul celor care au lucrat în Egipt în mormintele faraonilor ?

Analizînd aceste fenomene clinice, medicii și-au amintit de o boală care s-a manifestat într-o manieră foarte ciudată. În Europa, în jurul anilor '70 ai secolului trecut, numeroși mineri au fost victima unei boli ciudate în cursul săpării tunelului Gothard. În Belgia și Franța s-au identificat cazuri de îmbolnăvire, cu aceleași simptome. Această maladie se manifesta prin următoarele simptome : accese de slăbire pe fondul unei diminuări a numărului de globule roșii. S-a numit această boală „anemia minerilor" : simptomele erau identice cu cele ale bolnavilor care sufereau de „boala tunelului". Primele indicații privind cauzele acestei ciudate boli au fost obținute de către un medic elvețian pe cale de laborator : acesta a descoperit în ficatul unui bolnav două de uncinarea (viermi cu venin). Ca urmare s-a trecut la examinarea sistematică a victimelor maladiei și la toți s-au găsit două ale acestui vierme minuscul. S-au găsit bolnavi de această maladie și în Germania, în regiunea industrială Renania-Westfalia, și în Aix-la-Chapelle, locuri unde efectele anemiei erau foarte răspîndite.

Glandele veninoase situate în apropierea capului acestui vierme sînt acelea care produc substanța care determină îmbolnăvirea. Acest parazit ar putea constitui o explicație plauzibilă cu privire la „boala faraonilor".

„BOALA FARAONILOR" — RADIOACTIVITATEA ?

S-au făcut numeroase afirmații cum că la originea „bolii faraonilor" ar fi radiațiile unor surse atomice, utilizate de vechii egipteni pentru a proteja mormintele sacre. Profesorul Luis W. Alvarez, specialist în fizica particulelor elementare și laureat al premiului Nobel în 1968, devenit egiptolog din pasiune, a avut în 1965 ideea unei „radiografii cosmice" a piramidei lui Kefren, lîngă Gizeh.

Alvarez a pornit de la următorul raționament : instalînd diferite surse radioactive în locuri situate sub piramidă, încît toată construcția să fie acoperită cu emisie, intensitatea radiațiilor va fi mai ridicată în locurile unde există spații goale, adică unde ele vor traversa încăperi săpate în interiorul piramidei. Introducerea aparaturii și detectoarelor în interiorul piramidei, care în total cîntărea peste 30 de tone, a început în anul 1967. Acest lucru nu a fost ușor. Multe din culoarele subterane neavînd mai mult de 20 de centimetri în diametru, numeroase aparate a trebuit să fie transportate demontate și remontate în interiorul piramidei.

Primele rezultate ale măsurătorilor au dat naștere unor mari surprize printre cercetători. Toate aparatele au fost brusc, în momentul conectării, apucate parcă de nebunie. În urma măsurătorilor, mumiile au apărut, conform datelor furnizate de aparate, cu cinci sute de ani mai vechi decît sarcofagele în care erau introduse, iar vasele cu grîu, apăreau mult mai recente decît conținutul lor. Care putea fi concluzia ? Sau aparatele utilizate nu erau bune de nimic (cu toate că fuseseră testate înainte), sau vechii egipteni au introdus produse radioactive în morminte, aceste surse dereglînd înregistrările.

Dacă admitem a doua teorie, ea pare mult mai plauzibilă decît aceea conform căreia egiptenii ar fi apelat la inscripții magice pentru a-și proteja faraonii.

În acest caz, elucidarea problemei ar putea explica dintr-o dată și misterul „blestemului faraonilor".

Traducere și adaptare de
Cristian Dumitrescu

Urme de paşi

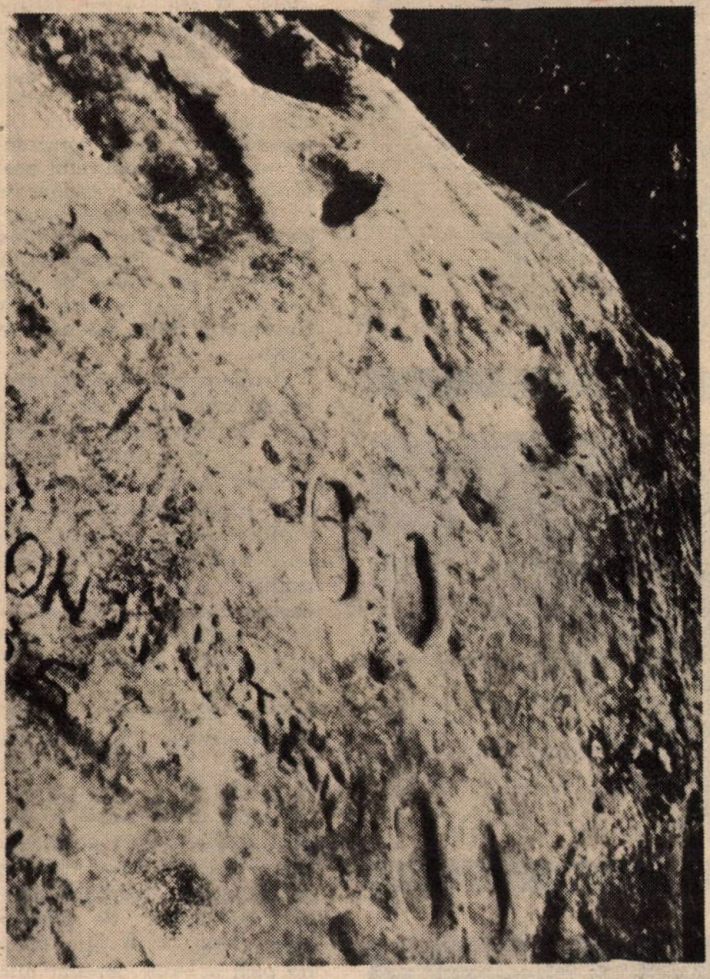

ipotezelor emise pînă în prezent, pe aceea care să satisfacă logica faptelor. În mai multe locuri au fost găsite urmele trecerii acestor gigantice vieţuitoare de demult. Amprentele paşilor lor s-a imprimat în solul moale sau în nisipul din albiile unor rîuri, astăzi dispărute, iar acest nisip s-a prefăcut, odată cu erele geologice, în rocă dură. Spre a ilustra această afirmaţie, redăm aici imaginile urmelor unui dinozaur cu trei degete (foto — 1) şi ale unui brontozaur (Foto — 2), ambele fiind descoperite în albia fluviului Paluxy, Glen Rose, Texas, S.U.A.

Paradoxale par însă descoperirile de acelaşi gen, care evidenţiază **amprente umane imprimate pe stîncă.** Iar cînd acestea sînt de mari dimensiuni, gîndul ni se reîntoarce la fascinanta lume a copilăriei în basmele căreia nu arareori îi întîlnim pe uriaşi şi pe balauri. Iată, de pildă (Foto — 3), urma de mari dimensiuni a unui picior uman, pe care unii cercetători o atribuie perioadei Cretacicului, la sfîrşitul erei Mezozoice, adică acum 140 milioane ani, după datele geologice acceptate în pre-

Urme de paşi pe stîncile de la Cetăţeni, jud. Argeş.

PE STÎNCI

Se ştie că marile reptile au dispărut de pe suprafaţa Terrei, în urmă cu aproximativ 60 de milioane de ani, după ce dominaseră planeta alte cîteva sute de milioane de ani. Cauzele acestei dispariţii dau şi astăzi destulă bătaie de cap celor ce se ocupă de acest subiect, oamenii de ştiinţă negăsind încă, în noianul

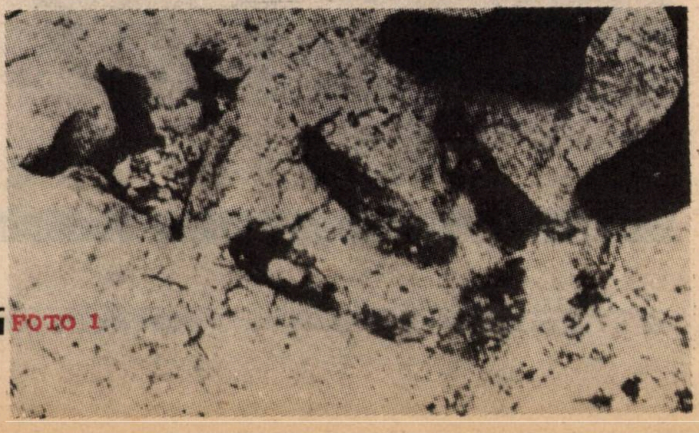

FOTO 1.

FOTO 2

FOTO 3

FOTO 4

zent. Ea are lungimea de 40 cm şi a fost descoperită tot în albia fluviului Paluxy din S.U.A. Tot de 40 cm lungime şi cca. 14 cm lăţime este şi urma unui picior uman desculţ (Foto — 4), bine reliefată, ce a fost descoperită într-o altă albie stîncoasă din S.U.A., în Dinosaur State Park. Amprente umane, de felul celor prezentate, au fost descoperite în mai multe state americane : Virginia, Illinois. Kentucky, Pennsylvania. Missouri etc. Cele de aici (Foto — 5) sînt tot din albia fluviului Paluxy, Glen Rose. Texas.

Următoarele două fotografii, selecţionate dintr-un număr impresionant de imagini, pot fi socotite efectiv şocante. Ambele au fost făcute pe aceeaşi albie a fluviului Paluxy în anul 1965, anul descoperirii lor. Reamintim că în anul respectiv, cercetările din acea zonă au făcut multă vîlvă şi au reaprins vechi controverse în care s-au angajat în egală măsură nenumăraţi cercetători şi oameni de ştiinţă din întreaga lume. În centrul imaginii (Foto — 6) se evidenţiază urma clară a unui brontozaur, iar în partea de sus, aceea a unui picior uman. Iar în imediata apropiere a urmei de brontozaur (Foto — 7) alte urme de paşi ai unor oameni dintr-un trecut, se pare, foarte îndepărtat.

Aşadar, amprentele umane sînt găsite **alături** de cele ale uriaşelor reptile dispărute, după cum menţionam la început, acum circa 60 milioane ani. Acestea au fost bine conservate, protejate fiind de straturi groase (între 3 şi 6 m) de sedimente. Şi nu este vorba de

un singur loc și de o singură descoperire de acest fel. În ultimele decenii ele au fost anunțate în mai multe țări ale lumii, în Canada, Suedia, Uniunea Sovietică sau R.F. Germania.

Ce ar putea să însemne toate acestea ? Recunoașterea autenticității unei singure descoperiri de acest fel ar putea revoluționa oare tot ceea ce cunoaștem în prezent în domeniul evoluției, al biologiei, al antropologiei și nu numai ? Evident, singur viitorul este în măsură să dea un verdict valabil acestei pasionante controverse.

Iată însă că și în țara noastră au fost descoperite urme de pași pe stîncă. Le prezentăm aici numai pe cele din comuna Cetățeni, jud. Argeș. E drept că ele sînt de dimensiuni normale (la fel ca multe altele descoperite aiurea) și nici nu se află în vecinătatea unor amprente de dinozauri sau brontozauri. Dar nici nu au fost căutate aceste urme... Dacă s-ar săpa la o adîncime de cîțiva metri, s-ar găsi oare și urmele marilor reptile ? Altfel, de ce ar mai popula ele, cu atîta insistență, nenumăratele povești și basme ale poporului român ? Dar cine să facă aceste săpături ? Poate că specialiștii și oamenii de știință nu sînt interesați de acest lucru fiindcă le-ar putea răsturna teoriile, construite cu atîta meticulozitate în ani îndelungați. Iar pasionații și nespecialiștii...

Ne aflăm în fața uneia dintre cele mai pasionante enigme ale contemporaneității : aceea a propriei noastre evoluții, a lui Homo Sapiens și a sorgintei lui ca unică ființă rațională pe acest grăunte de nisip călătorind în Univers.

Prof. Călin N. Turcu
Vălenii de Munte

FOTO 5

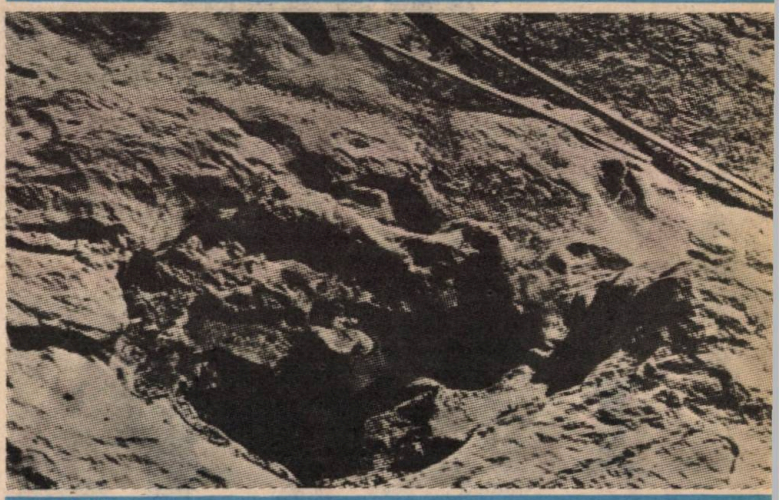

FOTO 6

FOTO 7

arthur c. clarke

TREZIREA

Înțeleptul se întreabă dacă urma să viseze. Era singurul lucru de care se temea; coșmaruri puteau apărea chiar și într-un somn de o noapte, iar el avea să doarmă mai bine de o sută de ani.

Își reaminti clar ziua, doar cu cîteva luni în urmă, cînd un doctor speriat îi spusese: „Domnule, vă lasă inima. Cel mult un an mai aveți de trăit". Nu-i era teamă de moarte, doar gîndul că venea prea devreme, în floarea tinereții intelectuale și opera sa era încă nefinisată îi umplea sufletul de o furie neputincioasă.

— Si nu poți face nimic?

— Nu, domnule. Lucrăm la inima artificială de aproape o sută de ani și cred că abia peste încă un secol ar putea fi operativă.

— Foarte bine, replicase el ferm. Am să aștept încă un secol. Ai să-mi construiești o incintă în care corpul meu să nu fie deranjat, apoi ai să mă adormi prin congelare sau alte mijloace. Cel puțin asta știu că poți face.

Urmărise personal construcția mormîntului într-un loc secret deasupra zonei de zăpadă a Everestului. Numai puțini aleși știau unde avea să hiberneze. Înțeleptul, pentru că existau multe milioane de oameni în lume care i-ar fi dorit moartea. Secretul urma să fie păstrat de-a lungul generațiilor pînă cînd știința omului avea să stăpînească bolile de inimă. Atunci Înțeleptul avea să fie trezit.

Mai era conștient cînd îl așezaseră în locașul camerei centrale, dar medicamentele îi diminuaseră mult acuitatea simțurilor. Îi auzise închizînd ușile de oțel peste garniturile de plastic și foarte ușor susurul pompelor ce urmau să extragă aerul din jurul lui pentru a-l înlocui cu azot lichid. Apoi adormise și nu mult după aceea lumea uitase de Înțelept.

Dormise o sută de ani, deși descoperirea pe care atît o aștepta venise mult mai devreme. Dar nimeni nu-l trezise pentru că lumea se schimbase și nimeni nu-i mai dorea întoarcerea. Discipolii săi muriseră și secretul mormîntului său fusese pierdut pentru totdeauna. Legenda despre Mormîntul Înțeleptului persistase o vreme, dar curînd fu uitată și ea. Iar el continua să doarmă.

După un timp, scurt dacă nu-l raportăm la scara umană, crusta pămîntului hotărî că suportase destul greutatea munților Himalaia. Încet, încet, munții se afundară și ridicară spre cer cîmpiile sudice ale Indiei. Acum, platoul Ceilonului era cel mai înalt punct de pe suprafața globului, iar oceanul de deasupra Everestului avea aproape zece kilometri adîncime.

Înțeleptul nu mai putea fi deranjat nici de dușmani dar nici de prieteni.

Treptat, răbdătoare, aluviunile coborau spre fundul oceanului pentru a se depune peste sfărîmăturile foștilor munți Himalaia. Stratul, ce într-o zi avea să

devină cretă, se îngroşa într-un ritm de cîţiva centimetri la fiecare secol.

Apoi pămîntul se frămîntă din nou şi un puternic lanţ muntos se înălţa acolo unde odinioară se întindea apele oceanului Tibet. Înţeleptul nu ştia nimic din toate acestea şi nici somnul nu-i fu întrerupt cînd se întîmplă din nou... şi din nou... şi din nou...

Acum ploile şi rîurile spălau creta şi o cărau în noile oceane şi suprafaţa pămîntului cobora tot mai mult spre locul în care era îngropat Mormîntul. Încet, încet, kilometri de rocă fuseseră spălaţi pînă ce, în sfîrşit, sfera de metal apăru din nou la lumina zilei — o zi mult mai lungă şi mai luminoasă decît atunci cînd înţeleptul închisese ochii. Oamenii de ştiinţă îl găsiră pe un pinten de stîncă spînzurat deasupra unei cîmpii erodate. Pentru că nu ştiau secretul Mormîntului le trebuiră, în ciuda înţelepciunii lor, treizeci de ani să ajungă în camera centrală.

Mintea Înţeleptului se trezi la viaţă înaintea corpului său. Aşa cum zăcea neputincios, incapabil să-şi ridice nici măcar pleoapele, îl năpădiră amintirile. Cei o sută de ani se găseau acum în urmă — cîştigase în jocul său disperat cu moartea. Simţea o stranie exaltare, o dorinţă de a vedea lumea cea nouă ce trebuia să se fi dezvoltat în timpul cît hibernase.

Simţurile îi reveneau unul cîte unul. Putea simţi suprafaţa pe care zăcea apoi o briză uşoară de aer i se încurcă prin sprîncene. Curînd deslusi sunetele — usoare foşneli şi rîcîituri. O clipă rămase încurcat apoi înţelese că probabil doctorii îşi puneau instrumentele la loc. Nu avea încă puterea să-şi deschidă ochii aşa că rămase întins, aşteptînd nerăbdător.

Se schimbaseră oamenii mult ? Îşi mai aminteau ei de numele său ? O clipă se întrebă dacă vreunul dintre discipolii săi nu-l urmase, deşi ştia că acest lucru ar fi fost imposibil.

Aşadar, cînd va deschide ochii, toate feţele de deasupra lui trebuiau să-i fie străine. Şi cu toate acestea tînjea să le vadă, să le citească expresiile în timp ce el se ridca din Mormînt.

Puterile îi reveniseră. Deschise ochii. Lumina era blîndă şi nu fu orbit, dar pentru o vreme totul păru ceţos şi difuz. Putea distinge figurile care-l înconjurau dar ele îi păreau ciudate pentru că nu le putea vedea clar.

Apoi ochii se focalizară şi în timp ce-şi purtau mesajul în creier, Înţeleptul icni slab şi muri pe loc. În ultimul moment al vieţii, în timp ce privea în jurul său, îşi dădu seama că îndelungata rivalitate dintre Om şi insecte luase sfîrşit — iar omul nu ieşise învingător.

Traducere şi adaptare de Mihai Bădescu

Culisele literaturii

Adevărata NANA

Observator subtil și profund al realităților din vremea sa, Emile Zola ne-a lăsat o adevărată panoramă a societății franceze din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Monumentalul său ciclu romanesc Les Rougon-Macquart se prezintă ca o amănunțită investigație în cele mai diverse medii, menită să ilustreze o doctrină estetică. Se știe, de-a lungul vremii, i s-au reproșat scriitorului viziunea sa, adesea sumbră, exacerbarea unor tare morale și alunecarea spre brutalitate și violență, puse sub obsesia eredității. Pe de altă parte, se cunoaște rigurozitatea și acribia cu care se documenta Zola, caietele sale de însemnări fiind veritabile rapoarte asupra locurilor vizitate. Faimoșii săi eroi, sinteze categoriale ale unor persoane autentice, evoluînd prin determinismul unui crez literar, s-au dovedit uneori mai timizi, mai modești decît modelele luate din viață. Cu alte cuvinte, realitatea a depășit literatura. Este cazul romanului Nana, inspirat de biografia unei celebre actrițe și demi mondene. În 1880, la data apariției, cea imortalizată de Zola se stinsese de șase ani, dar cartea a provocat teribile proteste. Cu atît mai paradoxal cu cît viața scandaloasă a acestei femei nu fusese uitată, iar faptele sale întreceau de departe amănuntele gestului literar.

Ilustrăm acest text cu frumuseți și toalete de epocă

Adevărata Nana, pe nume Marie-Ernestine Antigny, s-a născut în 1840 într-un sătuleț în apropiere de Mézières, departamentul Brenne. Tatăl este un fel de meșteșugar rural cît se poate de modest. Nu deține pămînturi, atelier sau averi imobile de vreme ce în curînd se va rupe de sat. Micuța Marie-Ernestine, ca orice țărancă, merge la pășune cu vitele și nu i se prevedea o perspectivă mai îndepărtată decît coada vacii. Această copilărie la țară pare s-o fi influențat în extraordinara vitalitate și îndrăzneală de care va da dovadă mai tîrziu. Deocamdată, este un pui de țărancă obișnuit cu maniere dintre cele mai grosolane. Un prim eveniment se petrece în viața sa în legătură cu plecarea tatălui. În urma unor certuri îndelungate cu soția, acesta o părăsește, plecînd la Paris pentru a încerca să facă avere. E probabil ca la originea acestui gest să fi stat o infidelitate a nevestei dar, mai curînd, Antigny vrea să scape de provincia benignă unde nu se întîmpla nimic, sperînd să parvină. Imposibil ca destrămarea familiei să n-o fi marcat pe Marie-Ernestine. Cert e că, în Capitală, Antigny se descurcă. Nu se îmbogățește, dar o duce onorabil. După un timp își amintește de fiica sa, acum o adolescentă grațioasă, căreia îi propune să se stabilească în marele oraș. Marie-Ernestine părăsește fără regrete provincia, hotărîtă să nu se mai întoarcă niciodată. Categoric, viața bucolică nu era pentru ea.

Acomodarea cu trepidația metropolei se face aproape instantaneu, iar schimbarea ei este remarcabilă. Își controlează manierele, zîmbește instinctiv, primește complimente, uneori e chiar spirituală. N-are decît 17 ani, dar își dă seama cum o privesc bărbații și ce vor de la ea. Pentru început, o modestă slujbă de vînzătoare la o mercerie din strada Bac i se pare o cucerire. Firește, e altă viață decît la țară, altă lume. Prezența sa seducătoare atrage clienții. Mulți de-abia acum realizează cît de importante sunt ața, acul și nasturii. Prin prăvălie se derulează un adevărat pelerinaj. Invitațiile nu mai contenesc. Pînă la urmă, una din ele este acceptată. Fericitul va fi un chipeș student ce o introduce la sala Bullier. Pentru prima oară asistă la un bal parizian, la care participase sute de persoane, și tocmai ea este aleasă regina balului. Succesul este prea mare ca să n-o amețească. În aceeași noapte se lasă sedusă și, ca o compensație, probabil, primește o sumă importantă. Evenimentul pur și simplu îi răsucește viața. La urma urmelor, existența și-o poate asigura foarte ușor și într-un mod nu chiar neplăcut. Cum s-ar mai putea întoarce la dugheana sărăcăcioasă, cînd i se deschide o lume plină de splendori ? Pentru cele ca ea, pornite pe calea pierzaniei, nu există decît o singură soluție : să continue cu frenezie ceea ce a început, să se abandoneze total și profitabil. Maculată, tocmai acum își va lua prenumele de Blanche. Va mai adăuga numelui particula aristocratică. Nimeni nu-i va căuta originea, căci noblețea trupului compensează pe deplin provenința umilă. Blanche d'Antigny se lansează în viața galantă și produce adevărate miracole.

Dealtfel Parisul, marea metropolă a lumii, este un paradis al moravurilor ușoare, al plăcerilor și al luxului. După ce i-a fentat pe republicani și pe monarhiști, Napoleon al III-lea și-a instaurat propria domnie. Ceea ce-l face suportabil pe împărat, aproape agreat, sunt stabilitatea și nemaipomenita prosperitate economică pe care le aduce țării. Este epoca de plin avînt al revoluției industriale, mașinismul înlătură concurența și formează mari averi. Marele comerț și băncile se află în ascensiune. Bursa este una dintre cele mai active din lume. Marea burghezie învîrte tot felul de afaceri cu profituri imense. Prin nevăzute fire ea este legată de Curte. Imperiul își menține prestigiul și cu ajutorul armatei, din care se detașează casta ofițerească. Cu botul pe labe, nobilimea își rontăie castelele paraginite, iar proletariatul se afla la începutul organizării sale. Singurii care mai fac gesturi politice sînt anarhiștii. Niște utopici. Unica politică rezonabilă este cea a banului. Stăpînii zilei devin regii finanței, ai industriei, ai comerțului și bursei. De origine adesea obscură, ca orice îmbogățiți, aceștia vor să epateze. Și, sla-

meni nu se pricepe mai bine ca ea să antreneze un bal, să conducă un cotillon, să danseze un cancan, să țină banca deschisă la joc, chiar dacă pierde, chiar dacă cîștigă. Bea zdravăn dar nu se îmbată și are un rîs contagios. Robustețea țărănească își spune cuvîntul. În ciuda nopților de desfriu, a doua zi e proaspătă. Nici o umbră sub ochi, nici un rid nu va întuneca vreodată acest chip. În felul ei e o performanță, nu are rival. Nici măcar bărbații nu rezistă. Oricum, tot îi schimbă ca pe mănuși.

Protecția unui anume de Morny îi oferă Blanchei posibilitatea unor legături în cele mai înalte cercuri, dar ea nu se mulțumește numai cu atît. Vrea să devină actriță. Titlul acesta

vă domnului, Parisul e locul cel mai nimerit din lume. Balurile și dineurile se țin lanț, șampania curge în valuri, ospățurile ating culmea rafinamentului, iubirile se schimbă de la o noapte la alta.

În această lume lacomă și nestatornică, Blanche d'Antigny face furori. Este favorizată și de noile pretenții pe care le impune burghezia. Acești bărbați activi, perseverenți și tenace vor să se consume cu frenezie. Nu se mai poartă seraficele dame cu camelii, gata să-și dea sufletul după o tuse. La modă sunt femeile temperamentale, îmbujorate, zîmbitoare, gata să plaseze o glumă de mare vervă. Blanche parcă a fost croită pentru asemenea gusturi. Pe lîngă frumusețea notorie, ni-i s-ar potrivi ca o brățară de aur. Teatrul înseamnă public, poate chiar succes, deci cît mai mulți bărbați, dintre care unii merită a fi jumuliți. Cu ambiția care o caracterizează, fără a apela la multiplele ei relații, Blanche d'Antigny se prezintă într-o seară, în culisele teatrului Porte Saint-Martin.

Îl găsește pe secretarul literar și fără vreo introducere retorică îi cere un rol. Pretenția este atît de absurdă, încît omul rămîne descumpănit. Nici măcar nu rîde. Sînt sute de fete care vin cu o asemenea dorință, însoțite de cele mai alese recomandări, pentru care se fac presiuni din partea unor persoane importante. De unde a picat această necunoscută? Totuși, privind-o nu poate rămîne insensibil la trupul marmorean, la privirea cuceritoare, dicția fermă și gestul nervos. Ce-ar fi să încerce? Poate că ce-erea Blanchei să nu fi fost atît de candidă, ci însoțită de o substanțială sumă de bani. Dar ce contează? Important e că prinde un rol. Îi sînt suficiente cîteva săptămîni să se impună. Nici nu era greu, dealtfel. Foarte en vogue, teatrul Porte Saint-Martin prezintă melodrame facile și vodeviluri spumoase pe gustul unui public frivol, amator mai curînd de amuzament decît de artă. Pentru Blanche e suficient să apară, nu contează ce și cum spune. Prezența sa nu rămîne neobservată. Urmează aplauzele, chemările la rampă, vagoane de flori și invitații cu nemiluita. Este exact ce-și dorea.

În acest moment, Blanche d'Antigny abia împlinise 18 ani. Intrarea în teatru fusese o lovitură de maestru. Viața ei se desfășoară asemeni unei păsări de noapte. Prima parte e consacrată scenei, a doua aventurilor nocturne din care se alege ca avantaje consistente. Are un cont de peste 100 de mii de franci care îi permite un venit de 5 000—6 000 franci. E mai mult decît îndestulător. Ea îl considera doar un început. Pictorul Baudry, foarte apreciat în epocă, îi cere să pozeze pentru o „Madeleine penitentă". I se pare o publicitate în plus. Superbul nud se află actualmente la Muzeul Nantes. La 19 ani, e aclamată ca una din reginele Parisului și devine milionară. De completarea listei civile se ocupă un mare duce rus, putred de bogat. E suficient un semn, poate o clipire pentru a i se îndeplini cele mai extravagante dorințe. Pe acest adorator incomparabil îl va urma pe meleaguri îndepărtate, timp de cîțiva ani. Mai întîi, la teatrul francez din Moscova, unde face senzație. Pe lîngă frumusețea izbitoare, bea ca un husar și arunca cu miile

vîlvă. Toaletele sale magnifice și bijuteriile formidabile atrag pînă și atenția țarinei. La un spectacol, aceasta descoperă revoltată cum colierul „comediantei" e mai bogat decît al său. În mod ostentativ părăsește reprezentația și cere țarului să ia măsuri împotriva acestei impertinente cabotine. Fascinat de chipul Blanchei, autocratul tuturor rușilor se mulțumește să zîmbească și să dea din umeri. Invidii femeiești.

Blanche d'Antigny însă lucrează în stil mare. Cîștigă încrederea și prietenia generalului conte Lavașov, guvernatorul Capitalei. Nici nu se putea un amic mai prețios. Acesta îi poate semnala un mare senior, demn de atențiile sale, de un gigolo cu buzunarele goale. În caz de prea multe insistențe din partea vreunui recalcitrant, cîțiva grenadieri de încredere îl bagă la răcoare, locul cel mai sigur de vindecare a dragostei. Datorită acestei relații, Blanche își poate vinde grațiile cît mai scump. Cu tot luxul și cheltuielile exorbitante, averea sa atinge proporții fabuloase. Pe măsură

la masa de joc. Nobilimea rusă e înnebunită după această capricioasă franțuzoaică, gata să-i cumpere un sărut în aur. Apoi se mută la Petersburg, unde iarăși stîrnește ce afacerile îi merg din plin, i se ridică și îndrăzneala la cote inimaginabile, crede că totul îi este permis. O insolență de proporții este gata s-o piardă. În ajunul tradi-

ţionalului bal de sfîrşit al anului de la Opera din Petersburg, Blanche se află în căutarea unei toalete epatante care să orbească oraşul şi Curtea. Din întîmplare, nimereşte la croitorul Casei imperiale. Aici găseşte ce-i trebuie, o rochie într-adevăr senzaţională. Din păcate, nu este de vînzare, fiind destinată chiar ţarinei. Insistă, cere ca măcar s-o probeze. I se potriveşte perfect, parcă a fost făcută pentru ea. În fugă, aruncă un pachet de bani croitorului, se urcă în trăsură şi dispare. Faptul constituie crimă de les-majestate. A doua zi, are tupeul să apară cu această toaletă chiar în faţa lojei imperiale. Afrontul este prea mare pentru a fi ignorat. Lucrurile s-ar fi putut sfîrşi urît. Însă ţarul se vrea un gentilom. Poate că pe ascuns o iubeşte. O companie de cazaci însoţeşte trăsura Blanchei pînă la frontieră. Cu aurul din lăzi nu prea mai are timp de regrete.

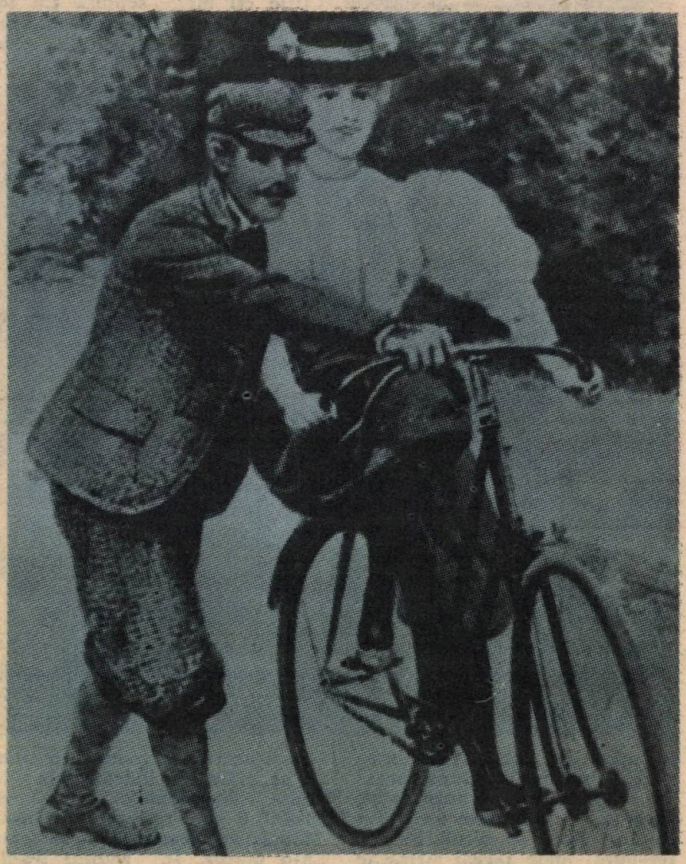

Ţarisul o primeşte cu un soi de delir. Nici un reproş pentru cea care l-a părăsit vreme îndelungată. Totul este iertat în faţa farmecului ei. Parcă ar fi plecat ieri. Vechii prieteni se pun la picioarele ei. Li se adaugă alţii, noi, la fel de generoşi. Blanche se află din nou pe culmile adoraţiei şi ale cîştigului. Dar veselia este întreruptă, brusc, de război. Urmează dezastrul de la Sedan, prusacii ajung la porţile Parisului. În oraşul lumină izbucneşte revoluţia, începe mizeria şi foametea. Blanche d'Antigny are o comportare meritorie, îşi transformă hotelul de pe bulevardul Friedland în spital. Cu un nobil devotament îngrijeşte ea însăşi răniţii. Prezenţa sa parcă alungă durerile. Cheltuieşte cu largheţe pentru a salva vieţi. Îndură aceleaşi lipsuri şi nu se plînge. După armistiţiu primeşte zeci de scrisori de mulţumire. În toate situaţiile a ştiut să se poarte ca o regină.

Revenirea păcii a restabilit farmecul Parisului. Blanche e din nou pe culmi şi are ambiţia să se menţină. O savuroasă anecdotă face să se vorbească mult despre ea. La aniversarea a 32 de ani se

trezește cu mult prea mulți invitați. Nu le poate refuza omagiile. Meniul este copios, dar paharele lipsesc. La aluzii și sugestii, fără să ezite, se duce în dormitor, de unde se întoarce cu... o oală de noapte din argint masiv și pune să se fiarbă în ea punch. Oaspeții rămîn stupefiați. Unii se pipăie pe burtă, alții duc mîna la gură, cîțiva părăsesc adunarea. Blanche rîde și servește prima. Ceilalți se execută și o aclamă. Timp de 15 zile, cronicile de scandal comentează această grosolănie. Blanche e inimitabilă.

Cheltuielile nesăbuite își spun cuvîntul. Echipajele luxoase, toaletele magnifice, blănurile, dineurile interminabile, bijuteriile de mare valoare pot secătui pînă și un imperiu. Blanche nu vrea să renunțe la nimic din anvergura sa gigantescă. În fiecare zi, o îmbăiere din conținutul a două sute de sticle de șampanie, despre care pretinde că nimic nu revitalizează mai bine decît băile carbogazoase. Scăldarea în lapte a împărătesei romane pare acum o inocență. Cheltuieli masive, fără acoperire, o ruinează. Și dezastrul se produce vertiginos. O imensă avere este tocată mai repede decît a fost cîștigată. La începutul anului 1874 are probleme cu creditorii care nu se lasă impresionați de senzualitatea ei. Ca o soluție, crede că un turneu în Egipt, unde are mulți prieteni, ar restabili-o financiar și moral. Acest turneu a constituit un eșec total și tragic. Să fi fost oboseala, o boală ascunsă, decepția, teama de mizerie? Superba demimondenă nu mai e aceeași, parcă soarta s-a întors împotriva ei. Moartea bruscă, în luna iunie a aceluiași an, a scutit-o de suferințe. Nu rămîne exclusă nici sinuciderea. Poate tocmai această dispariție intempestivă, cît era încă frumoasă, să fi stîrnit regrete. De abia împlinise 34 de ani.

Biografia fulminantă a acestei aventuriere pare mai savuroasă decît un roman. Dar cel care i-a făurit mitul, aruncînd-o în eternitate, rămîne Zola. Firește, Nana nu e chiar Blanche, ci reprezintă o evoluție simptomatică pentru epoca sa. Zămislirea ei literară nu e determinată de o carieră de senzație, cît de ambiția scriitorului de a oferi o imagine totală a existenței. Cu alte cuvinte, clanul Rougon-Macquart trebuia să cuprindă un astfel de specimen pentru a completa o frescă. În acest caz, teribilul scandal stîrnit la apariția romanului este explicabil, Zola prezintă spectacolul degradării condiției umane datorită plăcerii dezlănțuite. Asistăm la un adevărat sabat al cărnii, împins pînă la delir. Ceea ce irită insuportabil nu este întinarea memoriei demi mondenei, ci zugrăvirea viciilor contemporanilor: falsa onorabilitate, ipocrizia, perversitatea, subminarea a însăși moralei burgheze. Expresivitatea lui Zola este diabolică, autenticitatea revelatoare, dezvăluirea mecanismelor și structurilor, deconcertantă. Prin sugestia de implicare, fiecare se simte lezat. Așa ceva nu se poate ierta. Altfel Nana, complet amorală, lipsită de conștiința păcatului, e un personaj chiar simpatic.

În realitate, faptele vor fi fost altele, lupta mai înverșunată, trăirile mai intense, riscurile mai mari, șocurile mai violente, suferințele necunoscute, prăbușirea dramatică. Faimoasa Nana constituie o legendă, în timp ce Blanche d'Antigny rămîne o prezență unică. La fel ca fiecare destin.

Iulian Costandache

Poeme de A. I. Zăinescu

Mă-ntorc ades

Mă-ntorc ades cu sufletu-n Ardeal,
Mi-e sufletul el însuși ca un deal
Și ce crește pe el, oh, doamne,
Numai văzduh de primăveri și toamne,
Cresc clopote cu turle ca de fum,
O Alba Iulia ce naște și acum,
Fecioară sfîntă a albirii noastre,
O Alba Iulia și-n cer și peste astre,
Ninge pe ea și-a nins ca peste guri
De mii și mii de lebede-n păduri.
Ninge și-a nins Întîiul de Decembrie
Numai cuvînt pe ochi și numai temple,
Înmiresmate-s, pline de spendori,
Precum un prunc la naștere-nvelit în
tricolor.

Aceste dealuri

Aceste dealuri sînt spirit,
Respirații în zori,
Nemuritor este zborul nu aripa,
Vîntul ce bate cu ochi scăpărători.

Cuibu-acela și-nalt și pierdut, citeodată,
Prin care stelele-albastre trag fir,
Nemuritoare privirea ca printr-o fereastră,
Spartă la mijloc de un trandafir.

Pulberi reci, măcinate de vînt,
Troznesc viu și pe noi și pe fluturi,
Cred că plecăm undeva, totuși, prin somn
Și revenim grei de lespezi și începuturi.

Cred că ne întoarcem cu umerii arși,
Sînt și semne pe ei, fierb și nori ;
Aceste dealuri sînt spirit,
Respirații în zori.

Noaptea aceloraşi

Noaptea aceloraşi — pacea și gîndul —
Luna cu care-am umblat văi de-a rîndul,
Dar pe copilul de rouă, dar pe copilul din
zori,
Nu l-am găsit decît în scrum de privighetori,
Ce într-o grădină, pe frunte c-un spic
De zăpadă și-aceea străină un pic
El-i-ngheţase și prag, i-ngheţase și uşă,
Sufla în mîini cu miros de cenuşă,
Cînd, prin podul palmelor și prin amintiri,
Trece-o lumină, aceeaşi pe care-o respiri,
Calde resturi de zbor, resturi crude de fum,
Prin care cîntecele cîntă și singure de-acum,
Noaptea aceloraşi — pacea și gîndul —
Luna cu care-am umblat văi de-a rîndul.

Oh, veacul

Cîmpia aceasta, steaua ce-o coboară
Ori numai duhul ei, pămîntul de sub scări,
Oh, veacul îl vom trece într-o seară
Și caii-n spumă roşii vor țişni pe zări

Vom trece veacu-acesta cu de toate
Și jurăminte și-armistiții și candori,
Vom fi desigur ultimele sate
În care-au mai căzut și cad ninsori.

Vom fi-n tăcere ceața care se ridică
Și o mirare lasă grea numai spre foi,
Cum fumul iernii pare-un curcubeu de sticlă
Tot astfel vor părea și norii după noi.

Și amîndoi sub raza-aceea ce se cerne,
Noi amîndoi sub ceru-acela ca și azi,
Vom hotărî că toate clipele-s eterne
Și vom hrăni suav doar steaua-n care-am ars.

Frunze

Rămîn să tacă pînă-atunci și arme,
Rămînt halucinante-aceste rătăciri,
Exodu-acestor într-atît de calme
Frunze ce cad și-acoperă subțiri.

Prin ele toamna încă se mai zbate,
Sub ele neguri pîlpîie ca-n teasc
Se-ngroapă-adînc oraşe peste sate,
Ci pîn'la urmă sate iar se nasc.

Este acolo o vecernie se pare,
Răsună toaca nu de lemn și cad
Bucăți de lună pe bucăți de soare,
Gresii pe gresii cad și ape care ard

Este un murmur ca de peste veac
Și-o deslușire-n ochi ca de pe-o altă
Planetă-n care nori și umbre se retrag
Și lasă-o stea pe noi și mai înaltă.

La Alba Iulia

Stau să-nțeleg și palma-ntind, modulii
Acestui cîntec alb ca-n lebede cernut,
Mai alb decît e-n fața Albei Iulii
Sufletul meu nicicînd nu s-a văzut.

A neodihnă, parcă, și a închinare
Bat clopote și-n cer și pe pămînt,
Lumina lor pe lume ca un duh tresare
Iar din sămînța lor sămînță-i și-n cuvînt.

Cît s-ar cuprinde ochiul și-ar luci ca nalba,
De oseminte-s norii atîți cît nu cuprind
Pe noi ne ține-o lacrimă la Alba,
La Alba Iulia murim și înviem de-argint.

La Alba Iulia-i și țipăt și purificare,
Prin Alba Iulia ne strîngem ca pe-un deal,
De-acolo capul lui Mihai ne doare,
De-acolo plîns și zbucium de Ardeal.

De-acolo taina ce-a cunosc martirii,
Pe Horea-n sînge îl primim cu toți,
Pe roata lui cămaşa își aruncă mirii,
Și despre el vorbesc și stelele pe bolți.

Luna pe cer e-un rug și un catarg de Alba,
Sudoarea-albastră-a mării e un steag al ei,
Ca-ngenunchînd pămîntul își sărută talpa
Și dinspre munți cu munți se lasă și mai grei.

„Poiana lui Iocan", în viziunea regizorului Stere Gulea și interpretarea lui V. Juravie, Mitică Popescu, Victor Rebengiuc, Ilie Gheorghe (Scenă din filmul „Morometii" — producție a Casei de filme „Unu")

«MOROMEȚII» pe ecran

«La fîntîna din poiana lui Iocan»

— Stere Gulea, se împlinesc așadar zece ani de la primul tău film...

— Nu e puțin... Zece ani de viață... Și mi se pare ciudat că deja încep bilanțurile... O constatare nu prea îmbucurătoare : în zece ani nu am făcut decît patru filme. Dar și o constatare care mai atenuează din amărăciune : ultimul film, **Morometii,** parcă reia firul început acum zece ani...

— Și totuși ai făcut Morometii. **L-ai făcut ca și cum lumea romanului era lumea în care ai trăit tu însuți, îți era cunoscută și apropiată precum propria biografie. În spatele filmului nu se simte literatură, ci o lume...**

— Pesemne că există un orgoliu al originii țărănești comune care m-a făcut să am curajul acesta. E unul din resorturile morale pe care le-am avut. Dar în primul rînd a existat cartea. **Morometii** m-a fascinat de fiecare dată cînd l-am citit și chiar acum, după ce am făcut filmul, descopăr că pot să-l citesc cu aceeași plăcere. Prin Marin Preda am descoperit țăranii într-o altă lumină, mult mai aproape de cea reală, pe care o văzusem și eu aievea, copil fiind.

Nu sînt adeptul ideii că un artist trebuie neapărat să abordeze în opera lui lumea din care provine, dar înclin să cred, poate n-am dreptate, că dacă lumea pe care o descrii în opera ta îți este apropiată prin origini, există un grad de implicare inconștientă care, altfel, se obține foarte greu... Îndatorirea morală față de lumea din care vii poate să fie o prejudecată. o asemenea normă sună întrucîtva demodat, dar pentru mine a fost un suport moral în momentele cele mai dificile ale existenței.

— E nostalgie, sau este distanța necesară pentru a vorbi despre orice eveniment trăit ?

— Am trăit la țară pînă la 13—14 ani... E ceva timp de-atunci, dar cînd a trebuit să refac lumea romanului, am avut senzația că îmi e mai familiară decît lumea de adult... Cauza

este și distanța, și nostalgia... Fapt este că în lumea aceasta m-am simțit mult mai sigur...

— Consideri așadar Morometii ca pe o datorie față de lumea din care vii...

— Dar și față de idealul meu artistic, care este acela de a realiza acel tip de film „clasic", așa cum l-au dat generațiile anterioare — Jean Georgescu cu **Noaptea furtunoasă**, Victor Iliu cu **Moara cu noroc** și Liviu Ciulei cu **Pădurea spînzuraților.** Căutările unei generații, experiențele ei, cred că nu se împlinesc fără filmele ei „clasice" din punct de vedere al echilibrului de mijloace artistice. Un asemenea film „clasic" am vrut să fac din **Morometii.** Poate că asta este și din cauza structurii mele care caută echilibrul și sensul. Romanul oferea din plin această posibilitate.

«LUMEA LUI MARIN PREDA TREBUIE NU NUMAI REAMINTITĂ CELOR VÎRSTNICI, DAR ȘI ADUSĂ ÎN ATENȚIA NOILOR GENERAȚII»

— Crezi că filmul Morometii era necesar și pentru generațiile mai noi de spectatori ? Există părerea că într-o societate care se emancipează, în care satul tradițional a dispărut, dispare și interesul pentru lumea satului.

— Dacă nu aveam convingerea că e necesar, mai ales pentru cei tineri, care nu au avut un contact direct cu această lume dispărută, nu l-aș fi făcut... Fiul meu a citit **Morometii** cînd era în clasa a șaptea, incitat și de faptul că mă auzea mereu vorbind despre carte și folosind expresii de acolo. Cînd mi-a cerut cartea, mi-am manifestat îndoiala că o asemenea lectură ar fi potrivită cu vîrsta lui. A citit-o totuși și am constatat nu numai că i-a plăcut, dar și că, la rîndul lui, începuse să citeze din carte. Am aflat apoi că și la școală a avut o dispută cu colegii în privința țăranilor și a personajelor lui Marin Preda. Era captivat de spectacolul inteligenței și umorului acelei lumi. Deși au trecut de atunci cinci ani, știe și acum cartea pe dinafară. Lumea lui Marin Preda trebuie nu numai reamintită celor mai vîrstnici, dar și adusă în atenția noilor generații.

— Morometii nu este doar un roman fundametal al satului românesc, dar este totodată o mărturie despre om și condiția umană în general.

— Tocmai prin această calitate a avut darul să modifice concepția despre literatura închinată țăranilor și chiar concepția despre țărani. Există încă, adînc înrădăcinată, prejudecata că țăranul ar fi o ființă neevoluată din multe puncte de vedere... La probele de filmare pe care le-am dat, pentru alegerea actorilor, mi-am dat seama de pildă cît de puternic funcționează prejudecățile acestea. Un actor bun, de la un teatru bucureștean, care dădea probă pentru personajul Dumitru lui Nae, credea de pildă că, dacă nu se șterge la nas cu mîneca de la cămașă, dacă nu ține gura întredeschisă și nu clipește ușor din ochi, a șmecherie, n-o să semene a țăran... De-a lungul timpului foarte multe asemenea locuri comune au însoțit conceperea personajelor țărănești în filme...

— Pentru scurtă vreme așadar satul și personajele din Morometii au prins cu adevărat viață....

— In satul Talpa, din Teleorman... Am văzut multe sate pînă să-l aleg pe acesta. Chiar Siliștea-Gumești, al lui Preda... La Talpa, însă, am găsit cel mai mult din atmosfera **Morometilor** — bineînțeles că și cu ajutorul scenografilor... A fost o experiență interesantă această reîntoarcere în timp — și pentru noi, și pentru oamenii din sat...

— Am ajuns de fapt la generația nepoților și strănepoților lui Moromete...

— Din dorința de a reconstitui cît mai fidel lumea romanului, am plecat la locul filmării, împreună cu interpreții, cu două săptămîni înainte de începerea filmărilor — ca să ne acomodăm cu „viața" în care trebuia să intrăm. Actorii s-au îmbrăcat cu hainele din film, au umblat desculți pe drumurile satului, s-au obișnuit cu animalele — și animalele cu ei — au învățat să țină o seceră în mînă, o coasă, o furcă, au învățat să facă o claie, să mîne niște cai de la înălțimea unui car cu fîn sau, pur și simplu au învățat să stea pe prispă — ca în cazul lui Victor Rebengiuc, interpretul lui Moromete.

Mai era o problemă : țăranii sînt arși de soare doar pe anumite porțiuni, așa că am cerut actorilor să nu facă plajă — să lase soarele să-i ardă doar acolo unde nu erau acoperiți de haine... Cea care a ajuns la ceea ce eu consider că a fost o adevărată performanță este Luminița Gheorghiu care, după cîteva zile printre tălpeni, a fost adoptată de sătence ca una de-a lor. Nu știu dacă aceste exigențe erau indispensabile. De fapt, important a fost ca actorii să înțeleagă condiția personajului interpretat. Altfel, aspectele exterioare deveneau inutile pentru că, vorba aia, puteau să secere foarte bine, dar să interpreteze prost scenele respective... Principalul cîștig a fost acela că cele două săptămîni de convietuire au creat o unitate sufletească între interpreți — între membrii familiei Moromete, în special...

«AM CONCEPUT FILMUL CÎT MAI SIMPLU CU PUTINȚĂ, LIMBAJUL CINEMATOGRAFIC REDUS LA MINIMUM NECESAR»

— Cauza unor asemenea pregătiri trebuie căutată în respectul deosebit pentru literatura lui Marin Preda ?

— Poate că nu de la început, ci încetul cu încetul, pe parcursul filmărilor, a ieșit la iveală dorința noastră, a tuturor, de a sluji cartea și nu de a ne pune noi în evidență. Confruntarea cu o capodoperă nu este deloc ușoară. Eu însumi, după începerea filmărilor, am început să-mi schimb atitudinea pe care o avusesem pînă atunci. Am scris scenariul cu circumspecție, încercînd să nu mă las atras în capcanele literare care puteau să fie fatale pentru film. Circumspecția aceasta s-a născut după analiza pe care am făcut-o lui **Ochi de Urs,** unde mi-am dat seama că m-am lăsat întrucîtva sedus de virtuțile literaturii, ceea ce nu e suficient ; mai e nevoie să găsești și soluții corespondete cinematografic... Am pornit așadar cu ideea independenței față de carte... Filmările odată începute, senzația aceasta de teamă, de primejdie, a dispărut. Aproape în fiecare dimineață, atît eu cît și Victor Rebengiuc, fără să fi vorbit despre asta seara, la

despărțire, veneam cu scena care urma să fie filmată, îmbogățită față de scenariu — cu amănunte, dialoguri și precizări din roman. De unde în scenariu am fost destul de zgîrcit cu dialogul, la filmare am simțit că temerea mea — excesul de dialog —, nu se justifica. Spiritul romanului ne cuprinsese pe toți, ne cîștigase pe de-a-ntregul — interpreți și realizatori —, eram deja în lumea romanului și totul suna bine, firesc...

— Să o numim inspirație ?

— Nu știu. Venea dintr-o totală dăruire pentru cauza romanului. Cred că în fața unei asemenea întreprinderi cum este ecranizarea unei capodopere, orgoliile trebuie să dispară. În ceea ce mă privește, problema nu a fost aceea a aportului de personalitate, de originalitate, grija de a fi prezent, de a mă „vedea"... Și nu numai eu, dar și operatorul, interpretul principal și ceilalți chiar, am avut o singură preocupare : aceea de a ne pune în slujba cărții, încercînd să o transpunem cît mai fidel, în spiritul ei. Termenul de a „sluji" o operă literară nu ne-a dat senzația de subalterni, sau de diminuare a Eu-lui nostru... Am conceput filmul cît mai simplu cu putință, limbajul cinematografic redus la minimum necesar... Aproape că îmi doream ca aparatul de filmat să nu se simtă, să existe doar atît cît să lase să se vadă personajele lui Marin Preda... A fost sentimentul cu care am lucrat — ca și întreaga echipă... Mi-am dat seama de asta și din felul în care am colaborat cu ei, dar și din faptul că, în toate camerele în care locuiau membrii echipei, pe toate noptierele, era romanul lui Preda. De obicei, nu se întîmplă așa. Mulți dintre ei nu sînt obligați nici măcar să citească scenariul. De data aceasta însă, felul în care decurgeau filmările, faptul că se vorbea mereu și mereu de roman, repetițiile care ne produceau atita încîntare, i-au făcut curioși. De la o vreme, replicile din roman erau pe toate buzele...

— Dar satul, oamenii din Talpa, cum au întîmpinat „literatura" lui Marin Preda ?

— O întîmplare, petrecută la filmări, mi se pare semnificativă... Filmam scena cinei și la repetiții căutam finisări de amănunt — cum trebuie să se mănînce, de pildă, mămăliga... Au fost discuții, păreri contradictorii. În încăpere erau și doi țărani mai bătrîni din sat. Am cerut părerea unuia din ei : „Ia zi dumneata, nea Vasile, cum se mînca mămăliga cînd erai copil ?". „Uite !" a zis și a arătat cum se făcea. „Iei mămăliga cu trei degete și o întingi... Așa cum zice și în **Moromeții**, a adăugat. Argumentul ultim, suprem, devenise cartea — chiar pentru ei, țărani de la 1985... După cîteva luni de filmare îi auzeai spunînd : „Mă duc pe uliță la Guica" sau „La Dumitru"... „Mă duc la apă", am auzit o femeie zicînd : „La fîntîna din poiana lui Iocan...". În timpul filmărilor veneau și se uitau — cum a fost la scena treieratului, sau la scena „călușului" din ograda lui Bălosu. „Uite așa era !" spuneau „Chiar așa !"... Memoria lor scotea de undeva, din străfunduri, scene similare, deși de bunăseamă că nimic nu semăna întocmai cu ceea ce fusese. Trei luni și jumătate de conviețuire cu memoria, cu trecutul, au creat între noi relații greu de șters — atît pentru săteni, cît și pentru echipă și interpreți. Am revenit mai tîrziu, primăvara, pentru o scurtă filmare... O femeie m-a întrebat dacă nu putem să o luăm și pe ea în vara asta la film... Cînd i-am explicat că filmul s-a terminat, n-a vrut să creadă. Era convinsă, probabil, că de-aici înainte cele petrecute se vor repeta în fiecare an...

— De-acum, filmul Moromeții, ca și cartea, își are autorii și locul său de naștere. Îți mulțumesc, Stere Gulea, pentru convorbirea noastră. Sper ca bucuria pe care ați trăit-o făcînd filmul, să o trăiască toți cei care îl vor vedea.

Nicolae Mateescu

Victor Rebengiuc în rolul lui Moromete, creație pentru care i s-a acordat Premiul pentru cea mai bună interpretare masculină la Festivalul filmului de la Sanremo. În această secvență alături de Florin Zamfirescu (Țugurlan)

„MOROMEȚII" LA SANREMO

S-A ACORDAT PREMIUL PENTRU CEA MAI BUNĂ INTERPRETARE MASCULINĂ ACTORULUI VICTOR REBENGIUC PENTRU ROLUL DIN FILMUL „MOROMEȚII" DE STERE GULEA.

Reproducem din presa italiană cîteva opinii despre filmul Morometii **(intitulat în presa italiană și** Călătoria **care a intrat atît în atenția juriului și a specialiștilor, cît și a gazetelor și a publicului larg. Presa a vorbit despre „învingătorii oficiali" ai Festivalului Sanremo '88 pentru a atrage atenția că festivalul a avut și învingători neoficiali. Juriul a avut o sarcină grea trebuind să aleagă între un film spaniol, unul gruzin (U.R.S.S.) și unul românesc. Audiența filmului indică receptarea problematicii lui ca o problematică universal valabilă.**

Sauro Borelli în L'UNITA :

„Printre alte opere propuse la **Festivalul Sanremo '88** trebuie semnalată (...) inspirata evocare a unei tragedii țărănești de la sfîrșitul anilor treizeci, realizată cu o amplă respirație în filmul românesc **Călătoria** al lui Stere Gulea."

Leonardo Autera în CORRIERE DELLA SERA :

„Cu o densă structură realistă este, în schimb, filmul românesc **Morometii**, al lui Stere Gulea, pornind de la o parte din ciclicul romanesc omonim al lui Marin Preda și evocînd mediul unui sat din Cîmpia Dunării, în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial, cu vicisitudinile unei familii obișnuite de țărani..."

Silvana Silvestri în IL MANIFESTO :

„Foarte românesc este frumosul film **Morometii (Călătoria)** al lui Stere Gulea, regizor al noii cinematografii românești din anii '70, din grupul lansat de documentarul-manifest din '71, **Apa ca un bivol negru. Călătoria** este un film care ar putea păși maiestuos într-un pustiu, un film despre viața țărănească, inspirat dintr-un clasic al literaturii, avînd o tăietură foarte modernă care este obținută nu prin experimente de optică sau montaj, ci printr-un secret care a plăsmuit întotdeauna capodopere, o poziție sinceră, de înțelegere vizionară a prezentului. După ce am văzut, în ultimii ani, exprimări acute ale vieții contemporane și opere de o clasicitate melodioasă, în acest caz prin nucleul solid al originii țărănești se creează azi o posibilitate a cinematografiei românești de a-și realiza un limbaj de rezonanță internațională, atît de aspră e povestirea, însuflețită, o împletire de violență și afecțiune, cu elemente de viață cotidiană, bine susținută, în afară de orice clișee stereotipe".

Sînt doar cîteva opinii dintr-o bogată recoltă de presă, care se arată interesată cu competență de filmul românesc.

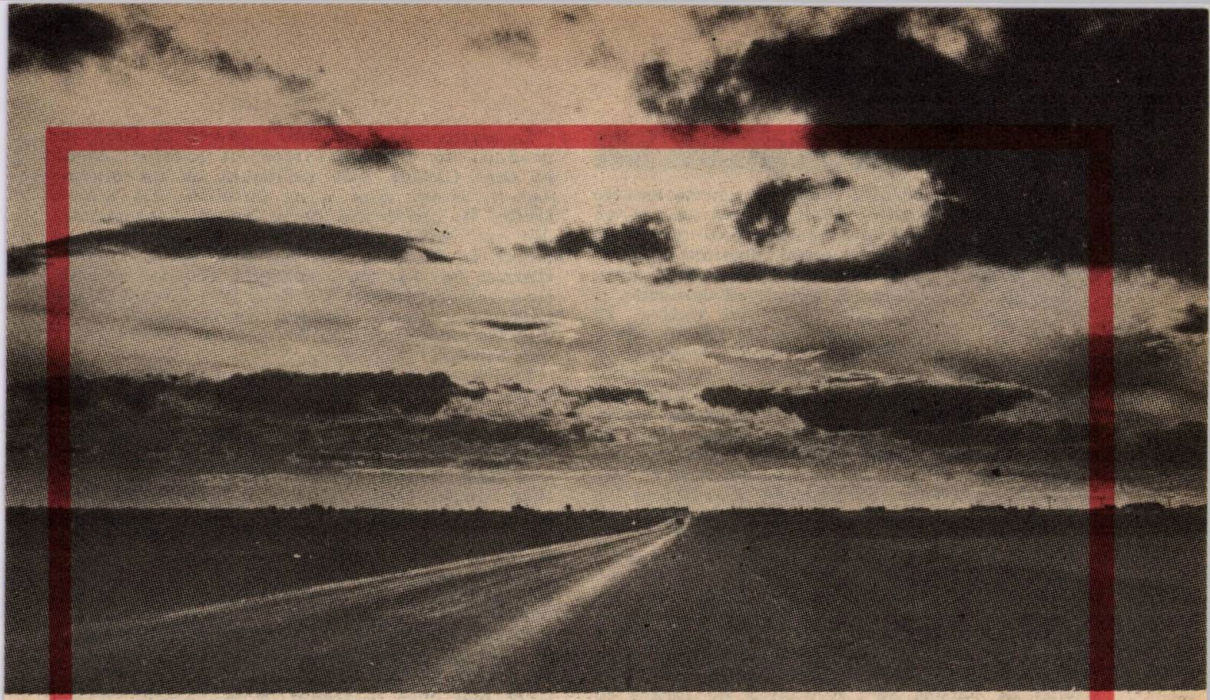

ROMÂNI ÎN «ȚARA MARELUI CER»

La sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX, mulți plugari din Bucovina și Dobrogea, împinși de condițiile grele de viață, de lipsa de pămînt, de exploatarea socială și, adesea, națională, au emigrat peste ocean, devenind, majoritatea, pionieri ai Preriei canadiene.

Ei au avut astfel marele curaj de a călători în necunoscut, construind cu mare efort și multe sacrificii, alături de alți emigranți europeni, o viață nouă în teritoriile sălbatice, nelocuite, ale vestului imensei țări ce se întinde de la Atlantic la Pacific.

Au învins frontierele preriei, reușind să păstreze vie flacăra valorilor morale și a civilizației milenare căreia îi aparțineau.

Au dus o viață grea, au înfruntat natura ostilă, geruri cumplite, pîrjoale pustiitoare, valuri de lăcuste și de viermi negri, ploi apocaliptice. Au locuit în bordeie, în căsuțe de pămînt, în barăci de lemn, dar nici o clipă n-au renunțat, dovedind tărie, voință, spirit de sacrificiu. Canada, visul celor ce voiau pămînt pentru agricultură, le-a oferit în plus șansa de a-și păstra limba, obiceiurile, istoria.

În paginile de față prezentăm, pe scurt, cîteva aspecte din dramatica istorie încă vie a acestor oameni cărora generațiile de astăzi, a treia, a patra și chiar a cincea de români canadieni, le poartă o vie recunoștință și privesc cu mare respect nenumăratele lor sacrificii.

Ziua despărțirii

Pământul românesc, spune marele scriitor Liviu Rebreanu, parcă nici nu poate produce decît români. Astfel, destinul pămîntului care ne-a născut și ne-a crescut a trebuit să comande și destinul neamului nostru. El ne-a impus multe veacuri de-a rîndul o existență vegetală, o existență de chinuri și umilințe pe care numai țăranul o putea îndura. Cu cît se înmulțeau suferințele și treceau vremurile, țăranul român s-a îndărătnicit în răbdare. Dragostea lui de pămînt s-a învîrtoșat. Țărîna se amesteca necontenit cu cenușa și oasele înaintașilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele și sufletele lor pînă în tării. Nimeni nu-l mai putea clinti din loc, nici o putere și nici o schingiuire..."

Și totuși... Ajunși în situația de a nu-și mai putea hrăni familia, lipsiți de pămîntul pe care-l iubeau tot mai „vîrtos", după expresia lui Liviu Rebreanu, plini de datorii și lipsiți de speranțe de mai bine, o seamă de țărani români au emigrat în căutarea salvării. Dumnezeu, credeau ei, le-a adus în cale agenții imigrării, trimiși în Europa să-i informeze pe țărani că Preria Canadei este un Pămînt al Făgăduinței.

15 martie 1909. Satu Mare, Bucovina. Ronica și Ștefan Colibaba, împreună cu copiii Floarea (în brațele mamei sale) și Ilie, în ziua plecării peste ocean.

În cartea sa, „Boomtime", James H. Gray reproduce un afiș din arsenalul acestor agenți, în care Canada este înfățișată ca un magnet care îi atrage pînă și pe fermierii din Statele Unite. De altfel, mii de setlers din marea țară din sud și-au părăsit homestead-urile și au plecat în Canada. „Good bye South Dakota, Hurrah for Canada", spuneau ziarele vremii. Ce-i aștepta dincolo de Boundary Line ? Afișul respectiv spune : „Golden Opportunity", „Law and Order", „Home Rule", „Good Government", „Churches", „Schools".

Totuși, spune același autor, J.H. Gray, după scurt timp mulți dintre setlers-ii veniți din America s-au răzgîndit și s-au întors în State, „when they discovered that in Canada they got twenty percent less for everything they sold and paid twenty percent more for everything they bought, thanks to freight rates and tarifs".

Tot astfel, țăranii români, atrași de perspectiva de a lucra un timp pămîntul pustiu al Canadei și de a se întoarce cu bani pentru a-și cumpăra pămînt în satul lor, au pornit pe aripile acestui vis riscîndu-și viața și riscînd despărțirea pentru totdeauna de pămîntul natal.

Dacă „Unchiul Sam" a avut posibilitatea să se întoarcă acasă atunci cînd a descoperit cît de grea era viața în preriile Canadei, distanța fiind mai mică și trenul ieftin, țăranii români care, în marea majoritate, au vrut să se întoarcă în România încă din primele zile ale ajungerii pe homestead, n-au mai avut această posibilitate. Trenurile și vapoarele peste mări și țări îi costaseră, la venire, aproape tot avutul agonisit într-o viață (casă, cîțiva acri de pămînt, vite, livezi de pomi, unelte agricole etc.) ; un drum înapoi era practic imposibil înainte de a lucra din greu și de a cîștiga bani pentru tichete. Iar cînd unii au strîns acești bani, prin România trecea tăvălugul primului război mondial. Astfel, țăranii români au rămas în Canada, rupți pentru totdeauna de destinul pămîntului românesc și tînjind pînă în clipa din urmă a vieții după acesta. Cei mai mulți dintre ei au lăsat cu grai de moarte fiilor și nepoților porunca de a se duce în România și de a le aduce și presăra pe morminte pămînt din curțile caselor natale. Pămîntul destinului lor abătut de la matca istoriei strămoșești.

Începînd cu acest capitol, relatăm episoade emoționante, unice, despre drama acelor familii ce au cutezat să se desprindă de pămîntul natal, dar care, printr-o abnegație și demnitate fără egal, au contribuit la edificarea Canadei moderne. Văzîndu-se prizonierii fără scăpare ai nesfîrșitei prerii, țăranii români au căutat să se adapteze ; glasul pămîntului era același ca în Bucovina sau Dobrogea. Pămîntul Canadei se cerea lucrat, întreținut, mîngîiat cu florile recoltelor, domesticit de mîini pricepute. Or, mîinile țăranilor români n-au știut face altceva mai bun decît să domesticească pămînturi. Aceasta explică, de fapt, extraordinara rezistență și răbdare a pionierilor în preria neprimitoare și vitregă, cînd lucrul pămîntului a fost, ani și ani, singurul sens al vieții pe homestead și unica alternativă la disperare, cerșeală, umilire și chiar unica alternativă la moarte.

Ne întoarcem, deci, cu înfiorare, pe firul timpului, pentru a încerca să schițăm, prin cîteva exemple, ce s-a întîmplat în sufletul și în casa țăranului român în ziua în care și-a părăsit gospodăria și satul, pentru a pleca în necunoscut. Pentru aceasta, ne sînt de inestimabil ajutor interviurile realizate în timpul călătoriei

Casa de pe Homestead a lui Vasile Romencu din Boian, Alberta

pe care am făcut-o în Canada, în anul 1983, în cursul căreia, așa cum spuneam, am asistat cu emoție la derularea unor pagini de istorie vorbită cu farmec și autenticitate. Cei care ne-au povestit și-au amintit, cu emoție, de copilăria petrecută în satul natal. Or, după cum a constatat marele filosof și poet Lucian Blaga, „mediul cel mai potrivit și cel mai fecund al copilăriei e satul ; pe atît de adevărat e că și satul la rîndul lui își găsește suprema înflorire în sufletul copilului".

Iată de ce, după 70—80 și chiar mai mulți ani, există oameni în Canada care n-au putut uita satul natal din România, ziua tragică a despărțirii de „zaristea cosmică" (L. Blaga) a acestuia.

Blestem de mamă

● **Povestește mrs. Valeria Mihalcea, 97 de ani, din Regina :**

„Cînd am plecat din Saraiu, Dobrogea, în 1907, aveam o fetiță de 8 luni, Ileana. Eram măritată cu Marin Mihalcea. Tata, Ion Ciurea,

Bordeiul, primul adăpost pentru pionierii de de la începutul secolului al XX-lea

era primar în sat, avea 20 de acri de pămînt și grădină. Dar bărbatul meu era sărac, își pusese în cap să se îmbogățească în Canada și să se întoarcă să le facă în ciudă celor din sat. Singur nu voia să plece, așa că m-a luat cu dînsul. Părinții n-au prea vrut să mă lase. În ziua plecării, mama mi-a furat-o pe Ileana, spunîndu-mi că o crește ea. Voia să fie sigură că mă întorc... Plîngeau vecinele de mila noastră și o îndemnau : „Dă-i, Ilincă, fata, să plece, dacă așa îi este scris..." Biata mama... Eu eram de bun ajutor pentru dînsa la țesut și la lucru în casă. Cum să se despartă de mine ? „Valeria ! striga disperată, strîngînd-o pe Ileana la piept. De ce-mi rupi tu inima, Valeria ? Asta-ți e răsplata că te-am crescut, fata mea ? Dacă nu-ți e frică de Dumnezeu, fă ce vrei, dar lasă-mi fata ! Lasă-mi o mîngîiere, ai milă, Valeria !"

Tata, înțelegînd că nu pot da îndărăt și că trebuie să-mi urmez bărbatul, i-a luat fetița din brațe și mi-a dat-o, binecuvîntîndu-ne. În timp ce ne urcam în birja unui unchi cu care am ajuns la Hîrșova, de unde urma să luăm vaporul pe Dunăre spre Germania, mama și-a revenit oleacă în fire, s-a întors cu fața spre răsărit și, rezemată de poartă, a strigat în gura mare, făcîndu-și cruce : „Du-te, Valeria, mamă, nouă mări și nouă țări, bine capului să nu găsești, dacă tu mă lași pe mine singură !..."

În războiul mondial, toți frații mei au murit. Tata s-a pierdut în Transilvania. Din cauza războiului, iar apoi din lipsă de bani, eu nu m-am mai putut întoarce niciodată. Mama a murit fără nici o mîngîiere... Doamne, cum aș face să mă ierte de-acolo, din împărăția cerului ? Și-acum, după 76 de ani, o văd închinîndu-se și blestemînd în fața porții..."

Racii cît opinca

● **Povestește mrs. Dumitra Baciu, 84 de ani, din Regina :**

„Țin minte casa părintească din Saraiu, Dobrogea... Văd biserica, școala... Le țin minte pe surorile mele Voica și Marița. Nici pe Naonică

Iarna 1920. Maria Lipan torcînd. Fotografia este făcută în curtea fermei Stonehenge.

Caleminte, bărbatul Mariței, nu l-am uitat. **Well**, îl țin minte pe popa Tudorancea, om nalt, cu părul împletit în coadă mare... Țin minte pe toți oamenii de pe ulița noastră cum îi chema... Îl văd pe Gheorghe Burtosu, finul mamei. Nașul de botez, Neagu Cotofană, stătea la a treia casă. Apoi, erau Joița Costache, Ion Ciocan, Vasile Neamțu... Ștefan Ștefan și baba lui, Sora...

Casa noastră avea două uși vopsite în albastru, două geamuri mari, polatră înapoi și la capăt... Unu, Ion Răileanu din satul nostru, emigrase în Canada, la Dysart. Ăsta scria în sat că-i bine aici, că dacă vrei să măninci raci, îs racii cît opinca de mari (dar de unde raci în Dysart ?)... Taica auzea la cîrciumă și zicea mamei : auzi, babă, ce scrie Ion !

În ziua plecării ploua și era noroi. Era în primăvara lui 1907. Era noapte. Soru-mea Marița, care a rămas, plîngea... plîngea... Nașa care m-a botezat m-a luat în brațe și mi-a spus ceva la ureche... Da', spun în credința lui Dumnezeu, că n-am auzit ce mi-a spus... Bagajele erau în mijlocul casei... veniseră vecinii și prietenii... Mulți plîngeau... Eu parcă țineam cerul cu mîinile... mă sufocam... cînd plecăm, mamă ?, cînd plecăm ?... A-nceput a plînge... lasă, draga mamei, că plecăm, și-ndărăt nu ne mai întoarcem... Ciinii, îți spun în credința lui Dumnezeu, mergeau pe zid ca apucații și urlau... urlau... Ți-era groază, îți spun drept, ți-era groază..."

Capra cu laptele amar

● **Povestește mr. Vasile Ursu, 93 de ani, din Regina :**

„Munceam cîmpul alături de tata și de mama în satul Făgăraș din Dobrogea. Tata purta după noi o capră pe care mama o mulgea să mîncăm lapte cu mămăliguță rece. Dar de multe ori rămîneam nemîncați ; mama arunca laptele pe butucul roții ; lapte amar, ca și aliorul pe care-i mîncase capra.

În anul 1903, eu cu fratele Ion am arat tot pămîntul. Ce i-o fost tatii în cap, ce s-o gîndit, că în 1904 am plecat spre Canada. Era prin luna mart... Nu se făcuse recolta în toamna lui 1903, fusese uscăciune mare în Dobrogea.

Parcă mă văd în sat. Noaptea îmi aduc aminte, visez. Mă trezesc și nu mai pot dormi. Tata a vîndut averea și vitele, caii, 3 căruțe... Cerea 4 500 lei. Preotul din sat nu dădea mai mult de 3 500. Beau împreună la cîrciumă. Tata se ținea tare, nu lăsa din preț. Cînd, iată că vine un om nu prea însemnat.., cam ca John Herdea... Bade Vimule, zice, nu vinde cu 3 500, că-ți aduc pe cineva care dă 4 500. Dimineața următoare, iacă-tă că vin un moș și o babă cu banii. Tata a luat caii lui Ion Nistor și ne-am dus la Tulcea să facem actele de vînzare. Vedem că se apropie doi inși. Tata zice :, Pune-te cu ghiciul pe cai, Vasile, că-i de rău ! Am scăpat cu fuga. Aceia n-or fost prea siguri că e tata, nu cunoscuseră caii. Erau tocmiți de popa să-l omoare pe bietul tata.

Cînd a fost de-am plecat, fainâ vreme, cum ar fi azi. Poate să fi fost ceasul 9 de dimineață... Pînă la Cernavoda am ajuns cu căruța. Cu noi erau Toma Radu, moșu Zidaru, Piele Tarcea, Pantelimon Ceuga, Jean Olteanu, Gheorghe Stăruială".

„Banii și pașaportul !"

● **Povestește mrs. Leona Muntean, 80 de ani, Regina :**

„Țin minte de la 2 ani. Eram în curtea casei părintești din Bilbiu, Dobrogea, mă jucam pe o rogojină... Se apropie, parcă văd, un vițel alb care dă să mă împungă. Am fugit țipînd. El, după mine. Vreme de doi ani după aceea am fost bolnavă de sperietură...

În aprilie 1909, mama se pregătea de plecare. Împacheta haine, pînză, ștergare, dimie... Tata, Petre Iorga, era în Canada din 1907. Luase homestead. Zice fratele tatei către mama : „Radă, lasă pașaportul și banii cu mine, că nu știi ce are să se întîmple în noaptea asta în sat..." El pleca la București și urma să ne aștepte acolo.

Noaptea aceea era tare neagră, ciinii urlau, găinele cotcodăceau speriate în cotețele vecinilor, vîntul bătea sălbatic dinspre Marea Neagră. Eu și ceilalți 8 copii (Ion, Petrea, Nicolae, Maria, Lisaveta, Paraschiva, Dumitru și Constantin) nu puteam dormi. Mămica și biata bunică nu dormeau nici ele. Cînd, deodată, cineva zgîltîie ușa s-a scoată din balamale. Bunica ne-a încurajat : „Nu vă speriați, au venit hoții...". „Banii și pașaportul !" a strigat una din cele patru matahale care spărseseră ușa. „Nu sînt" a răspuns bunica, pe cînd noi ne-am ascuns sub pături. Ne-au împins din pat și au

La treierat recolta familiei George Stan din Dysart. Lîngă batoza cu abur se află Constantin Stan și Ion Stan, fratele lui Steve H. Stan

tăiat saltelele cu baionetele. Au împrăștiat toate bagajele, în timp ce noi urlam cît ne ținea gura. Văzînd că nu găsesc nimic și temîndu-se să nu-i audă vecinii, s-au făcut nevăzuți la iuțeală. Dimineața, fără să fi dormit nici o clipă, am plecat la București. Fratele meu Ion n-are de lucru și scoate capul pe fereastra trenului. **O, boy**, i s-a-ntîmplat ce trebuia să i se întîmple : i-a luat vîntul pălăria. Abia tîrziu, în Canada, a putut el strînge bani pentru o altă pălărie..."

„Casa și acum trăiește..."

● **Povestește mrs. Ileana Vulpe, 83 de ani, din Regina :**

„Tata, Stoica Lipan, avea în Cilibichioiu, Dobrogea, o grădină rotundă ce venea roată pînă la arman, unde se treierau bucatele. Numai pomi și fructărime, pe care o punea în trei bordeie la păstrare peste iarnă... Nouă ne plăcea cînd se făceau nucile, zău, cînd se făceau nucile... Ne suiam în pom, picam, ne mai băteam... Faci taman ca ăla : am trăit bine, dar numa' nu știu pentru ce-am plecat de-acolo... Atîta am avut noroc că n-am mai prins războaiele...

Nepotul meu a fost în **Old Country** și spunea că mai este casa și zidul făcute de tata în 1900. Numai la casă, zice, că i-or pus alt acoperiș, altă învelează... Casa și-acum trăiește... Cum mergi de la gară din Ducuzul (Cuza Vodă), dincoace de Medgidia, prima casă care-ți iese-n cale este a părinților mei, zău, a părinților mei... Peste drum, faci taman ca ăla, locuia nașa Maria care m-a botezat. Alt vecin era Ion Tilihoi, om prea bețiv care a dispărut în războiul cu bulgarii.

În ziua plecării, mama ne-a certat pe mine și pe soru-mea Rada, zău, ne-a certat... Faci taman ca ăla : intrasem în sleu și prinsesem un peștuț. Mama : că de ce prindeam pești așa mici și nu le dăm drumul în apă, să mai crească... Spunea că în Canada o să găsim pești mari, zău, pești mari..."

„To go ahead"

● **Povestește mr. Mihai (Mardare) Donison, 83 de ani, din Regina :**

„În com. Satu Mare din Bucovina trăiau jumătate nemți, jumătate români. Mi-aduc aminte școala românească, cea veche, și școala nemțească, cea cu două rînduri... Era sat frumos, dar sărăcie măi, că umblau copiii o zi întreagă după o barabulă-două... Tata, Ion Donisan, a mărs în armată. I-au murit prima soție și copilul și s-a hotărît să rămînă militar, **to go ahead**... Era căprar... A umblat noaptea la școala nemțească, a avut ambiție mare. După 11 ani, s-a însurat cu mama. În 1912, tatii îi venise gîndul să facă avere peste ocean. Avea 10 copii și tot auzea : azi, mîine, se pornește războiul. Mama s-o spăriet. O zis : măi, Ioane, dacă-i așa treaba, hai la America ! Îndată or vîndut totul. Casa o cumpărat-o vornicul Ion Dumitrescu. Au păstrat hainele. Cînd o văzut că nouă, copiilor, ne pare rău să ne desprindem de casă și de prieteni, tata, care era cam milităros, a dat un ordin : Încetați cu plînsul ! Cine mai plînge rămîne pe loc. De atunci din acea zi a plecării, de care-mi amintesc foarte vag, eu nu am mai avut hodină pe lume..."

„Ai lui Tarcea n-au tătic !"

● **Povestește mrs. Maria Băncescu, 89 de ani, din Regina :**

„Tata, Ion Tarcea, avea o mulțime de boi ; i-am dus împreună la tîrg la Medgidia. Aveam 10 ani în 1905 și lucram foarte greu la cîmp, la secerat, în satul Făgăraș din Dobrogea. Mă trezea mama cînd răsărea soarele, să plec la muncă. Țineam boii de funie și tata-i mîna. Purtam șoșoni făcuți de mama din cîrpe. Deși avea 80 de acri de pămînt, tata nu era mulțumit. Mai închiria și pămîntul unui... **(I have to think of it...)** unui vecin leneș.

Prima dată am plecat în Argentina. Zice un agent la Hamburg : „Măi, oameni, nu mergeți la Canada, că acolo ninge tot anul... Mergeți în Argentina, că acolo-i cald și bine...“ Ajunși în Argentina, am găsit bordeie și nici un lot de pămînt liber. Eu am lucrat 5 luni la Sugar Factory pînă mi s-au însingerat degetele. Tata a lucrat pe cîmp, la un boier. După un an, ne-am întors acasă. Soru-mea Ana zicea : „Eu plec la frate-meu Eftemie, în Canada“. Și a plecat. Eu cu tata, mama și încă o soră ne-am întors. A mers cu noi și nașa Stana Radu. Acasă, unchiul Vasile Tarcea avusese grijă de moșie. Bunicii ne așteptau. Le scrisesem că venim. Parcă-i văd cum plîngeau. Mama, la fel. Spunea în sat : „nu-mi trebuie Canada anymore...“ Tata a plecat singur și ne-a trimis tichete de vapor. În ăst timp, avea grijă de noi fratele mamei, unchiul Ion Floca. Bunicul ne aducea lemne și făină. Copiii din sat mă făceau să plîng, strigîndu-mi printre uluci : „Ai lui Tarcea n-au tătic ! Ai lui Tarcea n-au tătic !!“ Cînd am primit tichetul de la tata am fost fericită că scăpăm de gura lor. Îmi vine să plîng cînd mi-aduc aminte... Bunicul ne-a dus la gară și avea lacrimi pe obraz. Spunea întruna : „Vă duceți în Canada, dar e tare frig. Nu știu cum pot trăi oamenii ăia acolo !“

Crucea lui Nicolae Falca, mort în septembrie 1903, prima persoană înmormîntată în cimitirul bisericii „Sf. Maria“ din Boian, Alberta.

MAREA TRAVERSARE

În anul 1911, cînd părinții Anei Petrișor din Bălăceana, Bucovina, au emigrat în Canada, bunica Ileana Șuleap a fost singura din familie care a refuzat să plece. Îndurerată, ea s-a despărțit pentru totdeauna de cei dragi cu cuvintele : „Dacă am fi mers pe uscat aș fi venit cu voi... Dar pe vaporul cela eu nu mă sui, să știu de bine că mor de dorul vostru...“

Ea a exprimat astfel o dramă umană dintre cele mai tulburătoare, petrecută în anii de început ai emigrărilor peste Oceanul Atlantic. Frica de apă și neîncrederea în siguranța oferită de vapoarele cu aburi, vechi și improprii transportului de călători, s-au adăugat zvonurilor despre comportamentul și inospitalitatea unor marinari, despre furtuni apocaliptice imposibil de ocolit, boli molipsitoare, ciocniri cu iceberguri etc. Bătrîna Șuleap se afla, probabil, și sub impresia zguduitoarei tragedii a transatlanticului „Titanic“, iar cele mai multe dintre româncele care erau nevoite să-și urmeze bărbații nu călătoriseră nici măcar cu trenul pînă la data emigrării.

„For a long time, spune Oscar Handlin („Immigration as a factor in America's History“, 31) the difficulties of the voyage between Europe and America exerted a deep influence upon all immigrants. Death claimed many who left their homes with hope in their hearts ; and fear of the dangers kept others at home. But even these who came safely off the ships for years thereafter were marked by the trying experience“.

Astfel, chiar după 70—80 de ani de la Marea Traversare a Atlanticului, mulți dintre pionierii pe care i-am cunoscut își aminteau cu exactitate de chinuitoarele zile petrecute pe vapoarele de vite, în care deseori erau înghesuiți sute de oameni disperați, dispuși să accepte orice condiții de viață în timpul traversării, numai să scape de mizeria și forfota porturilor, de umilințele la care erau supuși înaintea îmbarcării.

Șase săptămîni pe apă

● **Povestește Vasile Ursu :**

„La Hamburg am ajuns cu trenul, pe ruta București — Brașov — Budapesta — Viena. Ne-am îmbarcat pe un vapor de vite, cîteva sute de persoane. Eu eram împreună cu părinții și cu șapte frați : Ion, Marița, Aurica, Gheorghe, Constantin, Toader și Andrei. Cel mai mic avea 6 luni. Biata mama, parcă o văd, s-a urcat ultima pe vapor. Îl ținea pe Andrei în brațe și

plîngea că ea nu mai pleacă ! Pînă la urmă a încurajat-o un agent, spunîndu-i că în trei zile ajungem. Amar de noi. Cînd am pus piciorul pe uscat la Halifax am crezut că înnebunesc de bucurie. **Figăruieşte** : timp de şase săptămîni să stai pe apă, legănat de valuri ! Ne-a prins noaptea de Înviere în mijlocul Oceanului. Şi tocmai atunci s-a pornit, băiete, un **storm** de Doamne-Doamne... Au trebuit să lase acelea... ancorele... S-au tras cu vaporul la scuteală, în dosul unei insule pustii... Am rămas acolo pînă s-a liniştit apa... 14 zile şi 14 nopţi... Biata mama... Ei tare rău i-a fost... N-a mîncat mai nimic şi-l blestema pe tata. Blestema ziua în care ne părăsisem căsuţa noastră din Făgăraş. Dobrogea. Şi păduchii ! Mamă, Doamne, cum umblau pe noi. Măi, măi, măi. Şase săptămîni să nu te speli ; să mănînci ţinînd blidul în mînă, că pe masă nu era chip să stea, ţi-l arunca-u valurile..."

„Tată, unde-i America ?"

● **Povesteşte Leona Muntean :**

„Cînd am ajuns la Hamburg, am fost băgaţi în nişte barăci şi ni s-a spus să aşteptăm. Peste o săptămînă ne-a venit rîndul. Agenţii răcneau de se speriaseră toţi copiii... Aveau în mîini nişte baionete de-un metru. Cu ele tăiau bagajele. Ne-au tăiat toate bagajele... au luat tot ce le-a plăcut... Degeaba plîngea mama şi se ruga de ei... Noi, copiii, nici nu ştiam ce se-ntîmplă cu noi... vaporul acela în care răgeau vite, plîngeau femei şi ţipau agenţii. Şi furtuna... mama ne aşezase în genunchi şi ne punea să spunem „Tatăl Nostru". Constantin, fratele cel mai mic, avea 2 ani. El ţipa întruna şi nu se dezlipea de mama. Noi mai ieşeam cîteodată pe punte şi priveam apa roată. Tată, întrebam, unde-i America ? Ia, acolo, ne arăta tata cu mîna într-o direcţie pe care-o alegea la întîmplare... Degeaba aşteptam noi ceasuri întregi să zărim America... Abia după 16 zile s-a văzut ceva... Mai întîi mi s-a părut un nor... Apoi, părea un alt vapor, mai mare... Tată, uite un vapor mai mare ! Acela nu-i vapor, spunea el privind lung într-acolo. Acela-i Halifaxul..."

Săculeţul cu bani de aur

● **Povesteşte Maria Băncescu**

„În 1905, cînd am plecat în Argentina, ne-am îmbarcat în Hamburg... O lună am făcut pînă la Buenos Aires... Mă tare durea gîtul... Aveam 9 ani şi părinţii m-au ales să port eu săculeţul... Toţi banii de aur ai familiei, că tata avea ceva bani, erau în acel săculeţ... Ce s-au gîndit ei, mi l-au dat să-l port de gît, pentru **safety**... Ziceau că hoţii nu se gîndesc că banii sînt la o copilă... Tot drumul, pentru că mamei îi era rău, spălam pantalonaşii soru-mei Ana. Atunci, am văzut cum aruncau în apă copilaşii morţi... Tata m-a rugat să nu-i spun mamei, să nu-i facă şi mai rău. Numai întreba, biata de ea : Mariţă, de ce ţipă, mamă, femeile acelea ? Ce era să-i spun ? Nu mai ştiu ce-i spuneam... Era o căldură de mureau şi muştele..."

Iosif Ursu cu o roată a plugului pe care tatăl său, Rovin Ursu, l-a adus din Bucovina, în bagaje, în anul 1904.

Era în luna mai

● **Povesteşte Teodor Oancea :**

„Am plecat după miezul nopţii. Era în 1910. Cu noi mai erau trei familii din sat. Ne-am urcat pe un vapor mic, într-un port al Dunării... Nu ştiu... nu mai ştiu în care... Ştiu că am ajuns într-un port din Belgia şi că vaporul nostru plecase. Trebuia să aşteptăm încă zece zile, pînă la vaporul următor. Femeile, speriate de atîta străinătate, erau gata să se întoarcă în România. Daţi-i dracului cu Canada lor, spuneau ; haideţi înapoi, la căsuţele noastre !

Am dormit acolo, în corturi, pe paie. Era cald, era în luna mai. Cu mine erau Gavrilă, Tănase, Marişa şi Ana. Vaporul care a sosit peste zece zile era încărcat cu vite şi cai din Germania.

Pînă în Canada am făcut trei săptămîni. Nu ne-am îmbolnăvit. Numai pe Calofira lui Iacob, verişoara mea, o dureau urechile. Femeile, mai cu seamă, au trecut printr-o mare frică. Se legăna vaporul acela de ziceai mamă, Doamne ! Măi, murim ! strigau femeile înspăimîntate. De ce-am plecat noi de pe uscat, de la casele noastre ? ! Cîte unul mai murea ; îl puneau într-un sicriu, îi atîrnau greutăţi şi-l aruncau în apă... Ce-am mai pătit... Ce ne-am mai bucurat cînd am zărit pămîntul !... Atîta era trist : că nu era pămîntul României..."

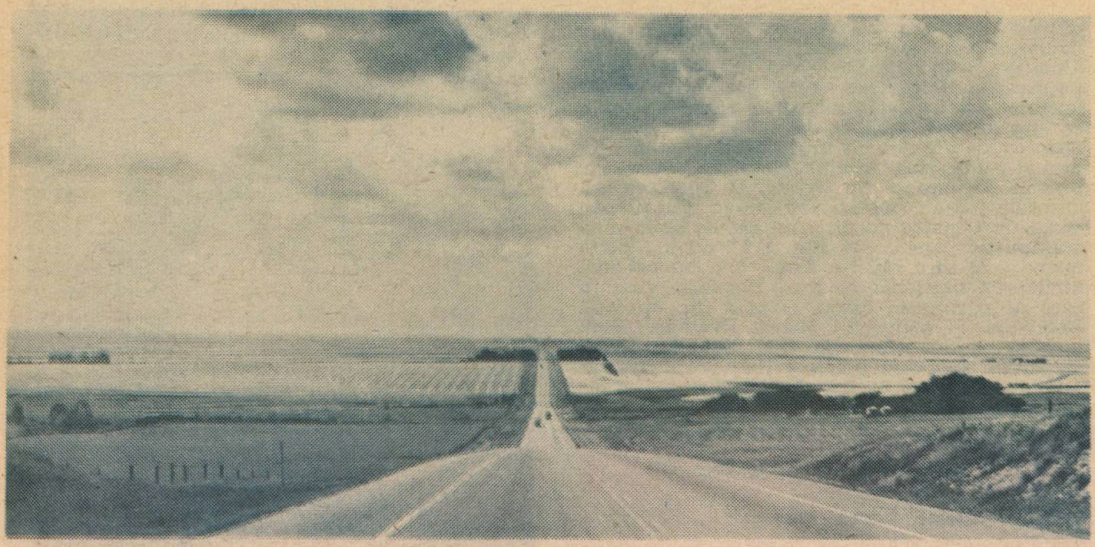

HOMESTEAD

În acest capitol încercăm, prin redarea unor povestiri autentice, să reconstituim cele mai tulburătoare episoade din vremea contactului agricultorilor români (și, deci, europeni) cu vastitatea goală a Preriei, încercările lor disperate de a supraviețui, precum și primii pași memorabili pe suprafața acestei adevărate planete necunoscute numită North West Territories.

Bordei în mijlocul pădurii

● **Povestește Agripina Gabor, 90 de ani, din Inglis :**

„Am ajuns împreună cu părinții, Ilie și Zamfira Burla și cu fratele Nicolae și sora Eugenia pe 12 July. Tata a găsit de lucru în Manitoba. În primul an, am stat la un fărmar care ne-a pus să-i îngrijim cele 100 de vite. Acest fărmar trăia în Calder, Saskatchewan. În primăvară, l-am urmat pe tata în Manitoba. El făcuse un bordei cu o bortă de încăpea omul pe dinsa. În prima iarnă am dormit cu toții pe fin. Ningea de ziceai că se prăpădește lumea... Tata pleca la vînătoare și rupea **branchuri**, să știe pe unde să se întoarcă... Pădurea se întindea cît puteai cuprinde cu vederea. Tata a scris în țară la prietenii lui (Ion Paulencu, Gheorghe Paulencu și Nicolae Panteliciuc) și i-a chemat. Se temeau să trăim singuri în acea pădure. Timp de un an, noi, copiii, ne-am hrănit cu vînat. Cînd tata a strîns ceva bani (cîștiga 2 dolari pe lună), a putut să ne cumpere o vacă. După 4 ani, tata a reușit să facă o casă din lemne, tencuită cu dranită... Eu am lucrat dimpreună cu tata la cîmp, la fin..., pînă cînd a crescut **brotherul** meu Nicolae mai mare. Tata înhăma doi cai și buhaiul alături. Eu țineam buhaiul de funie și așa am **breakuit** trei acri de pămînt pe care am semănat ovăz pentru cai... Greu am lucrat toată viața. Bărbatul meu, Alexa Gabor, a mers la lucru încoa-ncolea și, după un timp, am avut o viață bună. Am avut numai zece copii, **only ten**... La școală n-am mers. Cînd au făcut școala din Lennard, eu aveam copilă de 7 ani, Varvara, care trebuia să meargă dînsa la școală. Cît timp au fost copiii mici, îi duceam în brate pe cîmp, cum ne ducea mama pe noi în țara veche".

„N-avem cai, n-avem boi..."

● **Povestește Alexandru Miron, 75 de ani, din Regina :**

„Am sosit taman de Paști... Ne aștepta unchiașu Chirilă, Dumnezeu să-l ierte. Era în anul cînd în Europa izbucnise un mare măcel : 1914. Ne-am dus apoi la bordeiul nostru, în zona Kayville. Bordeiul l-am făcut noi cu tata : am arat, am scos brazde, le-am pus întregi una peste alta și le-am învelit cu fin..., nu era nici fin, ci papură dintr-un șleu... Înăuntru am lichit cu pămînt și acolo am stat 5 ani. A murit mama... Lucru nu era. Pentru cel mai greu **job** primeai 50 de cenți pe zi. N-aveam cai, n-aveam boi, nimica... Ne mai duceam la oraș cu un cal bătrîn al lui Serghei Ritcu. Un alt vecin ne-a dat un cal fără un ochi, care a murit după cîteva luni.

Ca să cîștige un ban, tata a plecat să lucreze un an la un abator din Minneapolis, U.S.A. În acest timp, noi am rămas în grija soru-mei Jenica, de 13 ani, care ne-a crescut pe toți. Îi

spuneam „mamă". Tata s-a însurat a doua oară. A găsit o văduvă cu copii de la doi bărbați. Eram o casă de copii. Socoteşte : copiii de la 3 căsi : Tinca, Nicolae, Ion, Ana, Maria, Voica, Neta, Miron, Ion, Jenica, Tănase, Eva, Catrina — toți într-o căsuță de brazde... A trebuit să ne-mpăcăm. Tata făcea războaie de țesut, să le vîndă. Noi, copiii, împreună cu mama de-a doua, lucram șfetere, rochii, ciorapi, pantaloni. Părintele Simion Ivanoff ne vizita uneori și ne lăuda pentru vrednicia noastră. Ne spunea să nu ne lepădăm de limba română și de credința strămoșească. Unchieșu' Chirilă îi spunea : Părinte, n-ai teamă. Eu numai într-o singură apă sînt botezat ; poate să mă spînzure cineva, dar eu de limba mamei și de credința de-acasă nu mă las..."

„Mîncam legume cu sare"

● **Povestește Gheorghe D. Toma, 83 de ani, din Boian-Vegreville :**

„Apoi eu ce vă pot spune ? Părinții mei or venit în nouăsprezece sute și tot în acel an m-am născut și eu... Neavînd unde sta, au locuit un timp în bordeiul lui Moscaliuc. Acolo chiar m-am născut. Și-apoi cum o fost... Cînd eram de 4 ani, mama mea s-o fost trecut din viață. Și-aceea era în anul în care Biserica Boian era ridicată... vîrful era pus, dar șindrila nu... Celelalte familii care au venit din Bucovina, cam șasezăci în 5 ani, s-au așezat în Boian. Care și-a făcut bordeie, care case de brazde. Aiastă lume or fost oameni care n-or avut școală deloc și nu cunoșteau mai mult aicea, fără de cît aceea ce-or știut din țară : să lucre cu mîinile. De aveau 10—20 de acri, era mai mult decît în țară. Erau mulțămiți... Oameni obișnuiți cu puțin. Mîncau ceea ce creșteau în grădină, plus sare...

Ei au venit din țară ca și al meu tată : au adus cu dînșii plug, căruță, sapă, colți pentru grapă, coasă, îmblătiu... Le-or **păcuit** (engl. to pack) ; bine în **boxe** mari și le-or trecut Apa cu vaporul... Cei dintîi români care au ajuns în Boian or fost Jurcu Ichim și Iliuță Ravliuc. Aceea era în anul 1898. S-au șpăriet ! Ravliuc, singurul care o știut a scrie, a trimis carte înapoi : veniți, aici e bine, pămînt mult, găini și rațe sălbatice... S-or temut, sărmanii, că alții n-or mai veni și-or rămîne singuri..."

Potop în Prerie

● **Povestește Leona Muntean din Regina :**

„Mama a zăcut patru zile în pat la Immigration House din Regina, care era un fel de hambar. După patru zile, iacătă-l pe tata cu căruța. Venise de la Wood Mountain să ne ia. Îl văzusem venind, dar nu-l mai cunoscusem. Trecuseră doi ani de cînd plecase din țară... A cumpărat ceva de mîncare, ne-a luat bagajele și pe noi, cei 9 copii, a așezat-o pe mama pe niște perne și haide, băiete, peste cîmp... Drumul era pe unde-l făceai. A-nceput a ploua. Am tras la o cocioabă, dar omul acela nu ne-a primit, nu avea unde să ne mai înghesuie și pe noi unsprezece. Atunci a scos tata o foaie de cort, a pus-o pe căruță, iar noi ne-am ascuns sub **boxă**. Cînd s-a mai potolit, spre seară, am pornit mai departe. Frig, umezeală... Ne clănțăneau dinții. Mama plîngea și-l întreba pe tata : Asta-i Canada de care ne-ai scris, omule ? Să fie blestemat ceasul cînd ți-a trecut prin minte să mă chemi aici, cu copiii după mine... Și el tăcea și mîna. A mînat, a mînat, a mînat... Peste tot numai apă. Ajungea la bagaje... Caii mai mult înotau... Noi îi țineam de mînă pe copiii mai mărunței. Mama avea fierbințeală și într-un rînd era s-o pierdem. I-a alunecat piciorul și a dispărut în oceanul acela tulbure. Am scos-o leșinată și am urcat-o din nou în căruță. Dacă ne căutai, pînă și mațele din noi se udaseră de potopul acela. Mamă..., mamă..., se smiorcăia Constantin care abia împlinise doi ani... Doamne, cum am scăpat ? Credeam că vom pieri. Tata mîna și tăcea. Nici nu cuteza să privească în urmă la noi, care împingeam căruța cu umărul. Și acum mă întreb : cum Dumnezeu se orienta el în balta aia fără de sfîrșit ? ! Cum știa încotro își duce familia ?..."

FOC, LĂCUSTE, ARMY WORMS

Pionierii s-au instalat pe homestead. Și-au construit bordeie, apoi căsuțe de brazde și case de scînduri. Au construit grajduri. Înțelegînd că nu mai au, cel puțin pentru cîțiva ani, șansa de a se întoarce în Europa, au trecut, pas cu pas, la cultivarea Prerici. Cu mijloacele de atunci, au fost necesari ani lungi pentru a putea ara și semăna întreaga suprafață de 160 de acri. Boii și caii au fost ajutorul de neprețuit al acestor oameni. Bucuria primelor recolte, chiar dacă erau modeste, a fost reală. Ei au avut astfel mîndria de a învinge sălbăticia locurilor, fiind creatorii unei Noi Lumi.

Un lucru însă nu a fost prevăzut de către pionieri : calamitățile naturale.

Ard ierburile

● **Povestește Dumitra Baciu**

„A durat două săptămîni. Luaseră foc ierburile Prerici. Ierburi care creșteau în voie de cînd a făcut Dumnezeu ierburile. An după an se strîngeau straturi-straturi de tulpini uscate,

Primăvara, 1917, Boian : Gheorghe și Domnica Porojnic împreună cu copiii Vasîrla și Gheorghe.

ce se puteau aprinde din ciocnirea a două pietre, de la trecerea unei căruțe sau a unor boi potcoviți cu potcoave de metal care făceau scîntei pe pietre, ori de la vreo scînteie ieșită pe coșul unei case. Sau luau foc direct de la soare, de prea mare dogoare... Se ducea, venea iar noaptea... vîlvătăi cît cuprinzi cu ochii, care distrugeau în calea lor mii și mii de acri de culturi. Toată munca fermierilor pe un an...

Femeile ziceau să meargă ele să stingă flăcările, ca să nu se apropie de terenurile și casele noastre. Au mers mama, țața Ioana (cumnata mea), baba Munteanca, baba Cojocărița, țața Tudora, baba Sora... Le-a cuprins faierul (de la engl. fire). Babei Băjenărița, că era și ea, i-a ars rochia... Au lăsat pilurile (gălețile) cu apă și au fugit acasă. Au scos la iuțeală tot bagajul, după ce trăseseră cu plugul niște brazde roată în jurul căsuțelor. M-au pus pe mine și pe frate-meu Vasile să le păzim... A ieșit apoi dada Voica și țața Gherghina, să vază de trece de brazde... Afară ziceai că e ziuă, tot o flacără... Răgeau vitele de ni se strîngea chelea pe spinare. Mama a luat garnița cu gaz și două boxe de cartușe, de-alea de folosea tata la împușcat rațe, și le-a pus pe malul lacului, să nu explodeze în casă. Soru-mea se tot jelea, cu gîndul la taica : «taică, taică». «Nevermind, striga mama. Lasă-l pe taică-tău, c-a veni el, pune mîna pe cuțit și taie funiile la vaci !» Le-a tăiat mama, că avea mai mult curaj și sînge rece, iar vacile au fugit în lake. Aveam însă o vacă nărăvoasă, Țica. Minca pîine și bea lături. În dimineața de după faier, s-a dus la baba Sora, i-a deschis ușa la cuptor cu coarnele și i-a mîncat pîinea... Apoi i-a împrăștiat un sac de tărîțe. Vine baba Sora : Saftă, zice către mama, uite asta și asta... Sora era bunica viitorului meu soț... I-a dat mama o pîine și un sac cu tărîțe ca să scape de dînsa... Peste două zile a venit și tata... El s-a dus în cîmp și s-a întors trist și dezamăgit ; nici un pai din grîul și ovăzul nostru nu scăpase de la foc... Tata sperase, bietul, că va putea vinde cîteva zeci de bușle pentru a plăti cărbunii și lemnele pentru iarnă. Norocul a fost că mai aveam cîțiva saci cu grîu din cel vechi, și așa am putut ieși din iarnă ; jumătate i-a dat în schimbul lemnelor, iar cealaltă jumătate i-a măcinat pentru pîine. Nici lemne n-am avut de-ajuns, trebuind să facem focul cu băligi uscate, nici pîine n-am putut mînca pe săturate. Ne-am hrănit în iarna aceea cu cartofi și ceai".

„Credeam că a venit sfîrșitul lumii..."

● Povestește Vasile Petrișor :

„Era prin '31—'32... Să făcuse un crop de toată frumusețea. Ne uitam la grîu ca la soare, că începuse depresion-ul și nu mai aveam de nici unele, nici bani, nici mîncare. Vindeam vaci cu 10 dolari bucata, iar pe viței nu voia să dea nimeni nici un ban. Dar n-a fost să avem ce secera... Că mi ți-au venit, nene, de la South la North, viermii negri ! Army Worms ! Erau niște gîngănii tare scîrboase și alunecoase ; parcă trecuseră prin untură, lungi de 3-4 cm, ca omizile, și foarte iuți. Mii și mii de milioane, n-aveai unde să calci ! Nu era drum, cărare, lan de grîu, floare, buruiană, gard, fîntînă, nu mai era nici un petec de pămînt pe care să nu fi năvălit. Copiii și femeile țipau în casă, de credeam că vine Sfîrșitul Lumii. Figăruiește, au tot trecut peste noi din iulie pînă în octombrie. Se băgau pe sub ușă, intrau în casă, prin orice crăpătură, se suiau pe pereți, treceau peste acoperișuri. Adevărată armată. Intrau în găleata cu apă, în leagănul copilului, îi găseai cu ține în pat dimineața. Oricît ai fi astupat și orice ai fi încercat, intrau, se strecurau, că era tare subțirei. Mîncau tot ce întîlneau verde. Rămînea pămîntul ca-n palmă în urma lor. Cum deschideai ușa să te duci în grajd la animale, trebuia să te ții bine pe picioare, să nu aluneci. Umblai ca pe ghețuș... O, mamă Doamne, negre zile a fost să mai trăim ! Nu puteam nici să scoatem apă din fîntîni, aluneca lanțul pe roată ! Figăruiește : nici trenul nu mai putea merge pe trackă (șină), alunecau roțile. Guvernul ne-a dat oleacă de ajutor, că Army Worms ne mîncaseră finul pentru vite. Mureau vacile, oile, caii, de foame... Finul de la guvern nu ajungea.

Au mai venit, în anii aceia, nori de lăcuste : cît îi cerul și pămîntul nu vedeai alt decît gîn-

Nunta lui Constantin Lipan. Stonehenge. Cîntă Ştefan Colibaba şi fiul său, Toader

gănii. Mîncau vegetaţia şi se mîncau unele pe altele. Dacă se punea vreun storm, de le împiedica să înainteze, apoi începeau să se mănînce între ele pînă se împuţinau. Ţin minte : nu puteai închide ochii noaptea de gălăgia pe care o făceau în zbor : sfirr, sfirr... Gîndeam că plouă... că vine o furtună cu ploaie... Urlet şi întunecare soseau asupra omului. Stol după stol, stol după stol... Se trezeau copiii ţipînd, speriaţi, cînd le auzeau izbindu-se de ferestre... Ciinii se ascundeau schelălăind pe unde găseau un loc, găinile cîntau cocoşeşte, vacile strecheau în fence, rupînd funiile... Retezau şi sforile pe care uscam rufele, în curte... Erau atît de minioase, că ne temeam să mai ieşim din casă. Multe zburau alături cu omul, fără sfială de sunet, de ceva... Şi mă gîndeam la tata : ce i-o fi trebuit lui Canada ?"...

Un regat pentru o fîntînă...

● Povesteşte Domnica Stef :

„Împreună cu omul meu, Mihai Stef, şi ajutaţi de naşul Mike Manea şi de cumnatul Ion Ştefănescu, ne-am făcut o casă de brazde în Wood Mountain. În jurul nostru s-au mai aşezat alde Petrea Roşca, Ştefan Manea, Neculai Munteanu, George Manea, David Cojanu şi nenea Ion. Nu mă plictiseam, aveam la cine să merg la ceai ori la un pahar de rachiu. Eu tocmai îmi înfăşam bebele în ziua aceea de august din 1915. Bebele era Mihai, băiatul meu cel mare... Afară era o arşiţă de Doamne fereşte... Baba Cojanu spunea că aşa fierbinţeală e semn că Dumnezeu vrea să ne trimită o pedeapsă pentru păcatele noastre. N-a apucat baba să ajungă acasă la dînsa că am şi auzit afară o răsuflare grea... Părea că cineva slobozeşte nişte foale de covali... Sticla (geamul) de la kichină a sărit în ţăndări, iar rooful căsuţei se clătina, măi, se clătina... Bebele a început a ţina, iar mie mi se muiaseră picioarele de nu puteam face doi paşi. Aveam o pisicuţă albă, primită de la missis Manea, care s-a cuibărit speriată în covata bebelui. Cu greu am reuşit să ajung la uşă, să văd ce se întîmplă. Dar n-o puteam deschide... Părea că cineva o împinge peste mine.

Norocul a fost că soru-mea Casandra se nimerise în casă la missis Munteanu. Cum a văzut prăpădul, a fugit spre noi ; a izbit uşa cu un ţirnăcop şi m-a strigat : tătică, ieşiti de-acolo right away ! Într-o clipă am prins curaj : ce e Casandră, ce se petrece cu noi ? Cînd îmi arunc ochii spre cîmp, îmi stă răsuflarea. Uite-aşa veneau, băiete, se rostogoleau şi se svîrcoleau, valuri de valuri şi balauri de balauri de flăcări şi fum... M-am uitat în stînga, în dreapta, la deal, la vale, nici un chip de scăpare... Se ridica fumul pînă în slava cerului, se întindea flacăra ca o apă adusă de vînt... Chierea şi aerul din cale, chierea tot ce era verde, tot ce era uscat... Nu sta, tătică ! strigă soru-mea. Adă bebele şi hai iute la fîntînă, cît mai avem timp... Mi-am luat băiatul şi am intrat în fîntînă... norocul nostru că săpase omul meu fîntîna aceea şi că era mai adîncă de 10 feet-uri. Dumnezeu să-l hodinească, pe unde-o călători în împărăţia cerurilor, şi să-l îndestuleze cu apă, să nu sufere de sete... A intrat şi Casandra taman în time, căci flăcările cuprinseseră casa. A ars pînă la suprafaţa pămîntului. A ars boghia şi căluţul, sărmanul... Mi se rupea inima cînd îi auzeam rînchezînd şi zbătîndu-se, încoltit de faier. Ce era să facem, cum să-l ajutăm ? În fîntînă nu-l puteam băga, nu era loc... Şi-apoi şi noi era să cherim sufocaţi... Flăcările de deasupra treceau în zbor peste capul nostru, taman ca păsările de pradă, şi ne furau aerul. Ne licheam cu faţa de pereţii umezi ai fîntînii şi respiram. Bebele nu mai avea nici puterea să scîncească. Gîndeam că-l voi chierde... Şi apa... Era puţină, dar rece... De atunci am prins reumatism la chicioare... A dat Dumnezeu de-a trecut. Cînd am ieşit la suprafaţă, nu mai recunoşteam nimic. Vecinii noştri scăpaseră şi ei ascunşi în fîntîni. Dar casele, grajdurile, animalele, grainerele fuseseră mistuite de flăcări... Mamă, mamă, ce se mai jeluiau femeile, ce mai ţipau copiii... Că spusese taica, Dumnezeu să-l ierte, cînd m-a condus pe mine şi pe Casandra, pînă la Cernăuţi : nu plecaţi, măi, fetele tatii, că acolo a hi vai de lume şi de om... Tata ştia, fusese poliţ 25 de ani..."

Alte întîmplări de pe Homestead

Au fost ani, după așezarea pe homestead, cînd întîmplările dramatice din Prerie se succedau cu repeziciune. Practic, acest gen de fapte făceau parte din specificul existenței pe aceste meleaguri. Dacă nu erau lăcustele, viermii sau vilvătăile ierburilor, atunci auzeai vorbindu-se de incendii ale unor case, de oameni înghețați sau mîncați de lupi, de boi înecați în lacuri, de boli și de alte suferințe necruțătoare. Cînd nu era colectivă, drama rămînea totuși individuală.

Toporul cu două tăișuri

● **Povestește Maria Roșca :**

„Cînd a plecat tata, Constantin Dragu, din Hîrșova, n-a vrut să-și vîndă pămîntul ; l-a închiriat pe 5 ani, 30 de acri și grădină lîngă casă... Zicea că stă la Canada 3—4 ani și se întoarce. Că a zis și soacră-mea : de ce să plece el în străini, dacă are atîta pămînt ?... Ca să moară în Prerie, Dumnezeu să-l ierte... Că el a înghețat, săracu, chiar în al doilea an de la stabilirea pe homestead... Văzînd că tremurăm de frig, erau 40 de grade bellow, a plecat în pădure, după lemne, chiar în noaptea de Crăciun. Cerul era senin, stelele străluceau, dar mama parcă avea o presimțire : Lasă, măi omule, a zis, nu te mai duce... Că mai bine punem pe foc gardul și mai avem cîteva baligi uscate... Dar el fluiera și-și ascuțea toporul și nu lua în seamă vorbele mamii. Vezi, parcă-l chema... Nu s-a depărtat bine de casă (pădurea era la 7-8 mile), că ne-a chemat mama la fereastră să ne arate niște nori tare urîți ce acopereau luna și întunecau pămîntul. Spre miezul nopții a-nceput să ningă cu niște fulgi mari, cît oul de găină. Noi n-am mai putut adormi pînă dimineața. Ne era teamă de vîntul care urla în ferestre și ne gîndeam îngroziți la bietul tata. Cum o fi avut curajul să plece ?... Apoi s-a dezlănțuit, băiete, un storm, de ziceai că e sfîrșitul lumii. A ținut 3 zile și 3 nopți. N-avea mama curajul nici să iasă pînă la grajd, să dea fîn la vite... Cînd a încercat, a făcut trei pași și s-a rătăcit ; nu mai vedea nici căsuța, nici cerul, nici pămîntul. Norocul ei a fost că s-a împiedicat de sîrma pe care o-ntinsese tata între grajd și casă, tocmai pentru orientare în caz de storm. Bietul tata o legase la îndemnul polițului care umbla toamna de la fermă la fermă să-i avertizeze pe fărmari să lege sîrmele acelea...

Vorba este că tata nu s-a mai întors... L-am căutat un an și jumătate... L-a căutat poliția... Tot în acela storm au mai pierit și două fete de școală ale rancherului Achman, care s-au răsturnat cu sania și au înghețat. În a două primăvară sora lor mai mică a găsit din întîmplare un schelet lîngă un copac ; tată, l-a chemat ea pe rancher, vino, că sînt niște oase și zbiară vacile și nu mai vor să pască... Omul s-a dus degrabă, crezînd că sînt fetele lui. A găsit însă un singur schelet, iar alături toporul nostru cu două tăișuri... A mai găsit portofelul cu bani și scrisori de la România și așa l-a probuit că era tata...“

Neamțul din Limerick

● **Povestește mrs. Leona Munteau :**

„În iarna anului 1911, a fost un mare vifor și un ger cumplit. Petre Iorga, tatăl nostru, plecase la Moose Jaw, 200 de mile pe jos, să cumpere zahăr și ulei. Întîrziase mult, peste două săptămîni, și eram tare îngrijorați că s-a rătăcit și l-au mîncat lupii. Într-o dimineață, pe cînd se mai potolise viscolul, auzim cîinii lătrînd. Vine tata !, strigă frate-meu Ion. Prin nămeți se apropia un om clătinîndu-se și poticnindu-se la fiecare pas. Îl priveam cum se apropie, însoțit de cîinii care lătrau ; cum a deschis ușa bordeiului, s-a prăvălit pe scări în jos. Plin de gheață pe față, pe haine și pe mîini... Mama și bunica l-au tras lîngă foc și i-au turnat pe gît cafea caldă. Abia mai respira... Avea gheață și pe lîngă pleoape... Lacrimile îi înghețaseră, bietul...

N-am aflat cine a fost pînă în 1932, cînd la frate-meu Constantin a venit un vecin, un neamț din Limerick, să cumpere buhai înregistrați. La masă, s-au dat ei în vorbă, cum ne-am dat noi acum. Zice omul : „Am fost rătăcit prin zona asta în nineteen eleven, cînd mă duceam să cumpăr fîn pentru cai. La Twelve Mile Lake am alunecat de pe mal cu cai cu tot, de la 20 feet-uri înălțime. Abia am reușit să scap dintre ghețuri, mi-am luat furcoiul și am rătăcit două zile și două nopți în căutarea unei așezări omenești. Țin minte, a mai spus neamțul, că-mi luasem orice gînd de la viață cînd am auzit, ca prin vis, lătrat de cîini... Nu știu cum am ajuns într-un bordeiaș în care două femei și cîțiva copii mă îngrijeau și-mi dădeau cafea caldă. Ei au fost salvarea mea... Și mai țin minte că în clipa în care mi-am revenit din moarte, fiindcă eram mort de trei sferturi, am zărit un ceas ca acesta al vostru, un ceas vechi cu clopoț, «Original Jungans»... !

Atunci frate-meu Constantin a spus : Domnule Martin, că Martin îl chema, dumneata ai fost salvat în bordeiul părinților mei...

O, ce bucurie pe neamț... Cum i-a mai sărutat mîinile mamii și bunicii, cum ne-a îmbrățișat, plîngînd de emoție, pe fiecare... Bun om a fost neamțul acesta din Limerick... A rămas cel mai

bun prieten al familiei noastre... Şi n-a uitat să ne spună că în primăvara de după acel accident a găsit locul în care muriseră caii... A venit şi le-a luat hamurile de piele..."

Un cîntec de dragoste pe patul morţii

● Povesteşte mrs. Ileana Vulpe :

„Cu ăl dintîi om, Stan Dinu, am dus o viaţă fericită. Nu eram lipsită de nimic. El lucra la gheaţă la Moose Jaw. De unde o tăia, de unde o aducea, nu ştiu... Într-o zi l-au adus doi oameni pe braţe, că el nu mai simţea laba piciorului... L-am băgat în spital. Doctorii i-au dat nişte ace, dar umflătura se urca în sus pe picior... Doctorii : mă, tu să mergi la alţi doctori... L-am luat acasă, dar n-a mai trăit, sărmanul, decît 4 zile... A vărsat tot sîngele din dînsul... Erau podelele roşii, zău... Faci taman ca ăla : îngheţase şi sîngele în vine la blestemata de gheţărie...

Optsprezece ani am stat văduvă ; Costache Vulpe, un vecin, a rămas şi el singur... Îl cunoşteam din Ţara Veche : eu mă născusem în Cilibichioi, el în Cuza Vodă... Zice : Mă, Ileană, miine-poimiine murim. Unde te duci, tot singur ; unde te duci, tot singur, zău, tot singur... Hai să ne luăm. Şi-am mai trăit alături de Costache 3 ani. Şi el, săracu, s-a prăpădit. Căzuse în garage la missis Callniuc... Picioarele i-au rămas moi, abia le tîra după dînsul...

Moşul Florea vine la noi şi zice : Măi Costache, hai frate să bem o bere ! Ece, moşule, zic, lasă-l că-mi pare că s-a făcut cam fudul... Uite, eu lucru la igliţă şi el nu vrea să se scoale de pe scaun... Merg la dînsul : Ce-i cu tine, hai de pune-te pe pat... Am chemat ambulanţa. Unde-i big guy ?, zice medicul. L-au luat la spital. Am dat telefon la fete, să ştie şi dînsele. Mă duc la spital şi ascult la uşă, nu voiam să intru cînd dormea... Cînd colo, înăluntru era missis Sudima, o prietenă de-a lui de pe preeră... Şi ce făcea ? Cînta, băiete, un cîntec de dragoste... Costache avea 4 galoane de sticlă sub pat, cu pipe-uri de-ale lor, şi era ameţit tare de cap, că nu puteai să-nţelegi nimic de la dînsul... Dar missis Sudima cînta, băiete, de dragoste şi de frică şi de trandafir verde... şi nu ştiu ce mai zicea... Am deschis uşa... Missis Sudima, zic, cîte galoane are omul ăsta pe dînsul, dumneata crezi că lui îi trebuie cîntecul ăla al dumitale ? Zic : el nici nu te vede cu ochii... şi dumneata atîta minte porţi, că-ţi trebuie cîntecul ăla-n spital, hai ?... Iacătă o nărsă (engl. nurse)... Nărsa : femeia asta a cîntat ? Zic : da. Missis, zice, în spital nu se cîntă ! Este any relation cu el ? Zic : nu. Dacă nu-i any relation, zice, missis, no more !

. Acum îmi pare rău... Faci taman ca ăla : bietul Costache era pe patul morţii şi poate acel cîntec îi alina ultimele clipe..."

Echipa de basseball din Boian, 1931, campioană a districtului Vegreville formată din Const. Chelba, Const. Hanca, Gh. Chelba, Florea Toma, prof. Ştefan Matei, Gh. W. Toma, Gh. J. Toma, Toader Romencu, T. Hanca şi Ion Sfecla

Boian, 1931. Părintele Vasile Coban în mijlocul elevilor de la Şcoala veche

Dumitru Bulai, unul dintre primii proprietari de automobile din zona Kayville, împreună cu soţia, Sofia, şi copiii Ion şi Gheorghe, în anul 1918.

August, 1979. Mii de spectatori, pe muntele Găina, urmăresc spectacolul prezentat de dansatorii din Regina.

ILUMINAŢI DE NOSTALGII

Pe lîngă anii calamităţilor naturii şi dramele acomodării cu viaţa pe homestead, în istoria din secolul douăzeci a cuceririi Preriei, sînt înscrişi, desigur, şi ani cu recolte bogate şi nădejdi de mai bine. Sînt anii 20, în care s-au construit mai multe şcoli şi s-au consolidat comunităţile (a fost înfiinţat, de exemplu, Clubul Românesc din Regina), s-a dezvoltat reţeaua de căi ferate, s-au pietruit drumurile, s-au înmulţit silozurile şi grînarele.

Anii de boom (Boomtime, cum ar spune James H. Gray). Românii, ca naţie adînc legată de tradiţii, au reînviat în inima Preriei obiceiuri şi ceremonialuri din Ţara Veche. Un timp, ei au trăit în ferme apropiate, încercînd să refacă viaţa de grup a satelor. Simţeau nevoia să poată vedea pe fereastră dacă la vecini arde lampa, sau opaiţul, dacă cineva lucrează la grajd sau în grădina de legume. Încercau astfel să scape de teroarea de a fi singuri sub cupola Marelui Cer atît de ameninţător uneori şi atît de neobişnuit pentru ei.

De asemenea, necunoaşterea limbii engleze îi punea în situaţia de a nu putea comunica decît între dînşii, izolîndu-i pentru un timp de viaţa marilor aşezări şi oraşe.

Un grup de români canadieni în vizită la cetatea de scaun a Sucevei.

Dialogul amintirilor

Intr-un dialog al amintirilor, Alex şi Paulina Holovaci din Roblin, Manitoba, evocă amintiri pline de farmec. Reproducem, cu fidelitate, un fragment :

Mr. Alex Holovaci : — Dacă merg înapoi 40-50 de ani, îl văd pe bătrînul meu cît era de aspru şi-mi amintesc că mă scula hăt de dimineaţă să învîrtesc tocila pe care ascuţea cazmaua... Eu mă culcasem cu puţin înainte de a mă fi trezit el, căci fusesem la dans. Numai ce-l auzeam : sucească, mă Alex, nu dormi !...

Mrs. Paulina Holovaci : — Şi mama era tare aspră... Nu mă lăsa la dans, mă punea să fac munci grele la cimp, să le fac demîncare celor 2 fraţi şi 5 surori...

Mr. Alex Holovaci : — Straşnic mi-a plăcut muzica, acordeonul... Dar eram şi oleacă bolnav. Mi-a dat tata bani, 175 dolari, să merg în **States**, la clinică. Cei de acolo mi-au spus că am ceva cu nervii, mi-au dat nişte piluri şi mi-au dat drumul... La întoarcere m-am oprit la Winnipeg, la nişte **friends**. Îmi rămăseseră 100 de dolari necheltuiţi... Am mai cerut 200 la cei băieţi şi i-am pus pe toţi în acordeon... Cînd am ajuns acasă, l-am ascuns sub pat. Căutam mereu să rămîn singur şi să cînt. Mă trimitea tata la grăpat : legam caii de plochi şi veneam iute acasă să mai învăţ un cîntec... Ooh, ce patimă era şi aceea... Cînd l-a găsit tata a vrut să-l sfarme. Mama l-a salvat. Pe-ncetul, s-a muiat bietul om şi-a plătit acordeonul...

Mrs. Paulina Holovaci : — Tatăl meu îndrăgea foarte să cînte din fluier.

Mr. Alex Holovaci : — Şi tata mergea cu fluierasa pe toloacă... Noi, copiii, încercam să învăţăm a cînta din fluierase, că ne pornisem de-acuma a umbla cu coleamda, la Crăciun, de la casă la casă... Purtam pînă dimineaţa o stea frumos împodobită...ai, ai, ai, ce ne mai fuduleam cu dînsa către poleaci şi ucrainieni... Dar pînă la ziuă abia dacă strîngeam un dolar de fiecare, dar şi pe acela îl ţineam în vreo 4 cioturi (colţuri de batistă — n.a.) legat... Mama mi-l cerea : dă-mi să-ţi cumpăr o cămaşă !

Mrs. Paulina Holovaci : — Mama ne spunea : vreţi cămăşi ? Luaţi lînă şi împletiţi, învăţaţi-vă cu lucrul de mînă... Cînd i-am spus că mă mărit, s-a bucurat foarte, a fost tare **agreement**...

Mr. Alex Holovaci : — Pe Paulina am cunoscut-o la nunta unui poleac... Tare mi-a plăcut de dînsa, că avea părul straşnic roşu... Pînă nu demult a avut părul roşu... Era tînără, 17 ani... Mama murise de un an cînd tata a spus : măi, Alex, te-nsori tu ori eu ? M-am gîndit : dacă tata se-nsoară, Alex nu mai are pămînt... Aşa că am mers cu democratul în stărostie acasă la dînsa...

Mrs. Paulina Holovaci : După căsătorie am intrat şi eu în corul bisericii pe care-l dirija dînsul... Cu acel cor în limba română am cîntat la Radio şi T.V. de multe ori...

Mr. Alex Holovaci : — Putem spune că timpul nostru a fost bun... am avut lucru bun...

O întîlnire a descendenţilor primilor emigranţi români în Canada (1928).

„Casa română" din Edmonton, unul dintre cele mai moderne cămine de bătrîni destinate pionierilor români din Canada.

timp de poarcă, de **hockey**... Nevasta a avut timp de cusut ori de mers la **hală**, la ceva meetinguri... Eu eram **manager** şi **coach** de **ball team**... De-atunci mi se spune **Chaster, ca nick name**. Am mînat şi **bus**-ul şcolii, timp de 9 ani. Mă sculam la 4 ceasuri dimineaţa. Semănam pînă la 7, mă spălam puţin, săream pe **bus** mergeam 2 mile şi jumătate, veneam înapoi, iar semănam pînă la 3 ceasuri şi iar mergeam după copii să-i aduc la casele lor... şi iar semănam pînă la miezul nopţii... Dormeam 4 ceasuri pe noapte şi mă **filuiam** bine, după cum mă **filui** şi în prezent...

Clubul „Mihai Eminescu"

Surprise Party

● Povestește mrs. Maria Roșca :

„Eu, să mai fiu tînără, n-aș putea trăi în oraș... La farmă aveam de toate... Mulgeam vaci, trimiteam smîntîna la vînzare, făceam unt. Laptele îl dădeam la porci, erau mofturoși... Aveam fentă (engl. fence) bună, izvor curgător cu apă bună... Nu ca apa din Regina...

Cînd se spunea că în toată Canada este hard time, la noi, la farmă, era good time... Ne țineam de surprise party... Într-o simbătă seara la unul, în altă simbătă la altul... nimeni nu știa cînd îi vine rîndul... Îmi amintesc : într-o seară, prin decembrie, ne-au vizitat doi prieteni, Petrache și Moldoveanu. Ne-am așezat noi frumos la masă, împreună cu învățătoarea care stătea la noi în gazdă, am gustat cum se cade din bucate și am golit un șip de rachiu ; cei doi tot izbucneau în rîs... Ce nevoia au oamenii ăștia de-i găsește mereu risul ?... Vine timpul culcării, stingem lampa... Cînd, iacă-tă, se aud zurgălăi. Aoleu ! strigă bărbatul meu, Petrea : Surprise Party ! Și voi, blestemaților, ați fost trimiși ca iscoade, zice omul meu către cei doi flăcăi. Încuie ușa, Mariță !, zice el către mine. Am înculat-o, dar ce folos ? Petrache și Moldoveanu au deschis-o și ne-am pomenit cu o grămadă de neighbours peste noi... Zice învățătoarea : Oare nu te-ai gîndit, Mariță, de ce ți-am cerut mașina și mi-am călcat rochia ? N-ai avut aidiă (de la engl. ideea) ? Zic : nu... Dar ce să mai vorbim : am tras dulapul la perete și am deschis ușa către shack-ul din spate. Am pus mai multe lemne în sobă, am aprins vreo trei lămpi și am așezat masa. Fiecare venise cu băutură și mîncare... Se vorbiseră, vezi bine ; numai ăla nu știa nimic, care ajungea gazdă... Au adus și lăutari, ba bine că nu... Cum spun : era casa plină... și au băut, băiete, și au mîncat, și au dansat pînă dimineața...

Cînd venea primăvara ne părea rău că nu puteam să-i isprăvim pe toți : mai scăpau nevizitați cei ce locuiau prea departe..."

„Bună seara, cinstiți meseni !"

● Povestește Tom Banda :

„La Kayville era o mare comună de români. Cei cîțiva nemți și evrei care trăiau alături de noi vorbeau tot românește...

Dominau bucovinenii... Oamenii ăștia erau tare jucăuși ; le plăceau cîntecele și petrecerile. Se întîlneau duminica într-un grajd al lui Vasile Rițcu, unde încingeau un joc de-și rupeau pingelele. Fiecare aducea gustări și băutură. După dans, se strîngeau roată în jurul cîte unuia care avea book-uri de poezii românești ori de istorii... După fiecare poveste, să mai luăm, măi, cîte una !... Pînă-i prindea poliția și le confisca băutura...

Aveam doi cai, Pegy și Molly, pe care-i foloseam numai pentru mers la jocuri ; nu-i puneam nici măcar la cărătul gunoiului din grajd.

Iarna, urcam 18-20 de fete și feciori în sanie și hai la joc, băiete !... Plecam de la noi de-acasă... Cît timp locuiau pe farmă nepoții lui Costan Ursu, îi luam pe ei ca muzicanți... Îi luam cu noi în sanie... Hai la Kayville, la hală ! Hai, băiete, la joc ! Crăpau lemnele de ger... Ne întorceam dimineața tot într-un cîntec și un chef... Răsuna preera de vocile noastre... Cum ajungeam acasă, fugi la grajd, dă mîncare la găini și animale... Fă focul în sobă. Ne mișcam, măi, ca pe sîrmă, pînă picam trudiți de oboseală... Luam locul fraților mai mici, în pat, care se trezeau din pricina căldurii.

Atunci, pe timpurile cele bune, nu făceai diferență cînd te duceai în vizită la cineva... că e ora de masă sau de somn... Dacă i-ai găsit mîncînd, ți-ai pus scaun și-ai mîncat... Dacă mămăligă cu lapte aveau, mămăligă cu lapte mîncai... Și nunțile !... Cîntau Pricochie Siminiuc sau Nicuță Moscaliuc cu benzile lor... Strașnici lăutari, măi băiete !... Și unul și celălalt aveau obiceiul să doarmă cîntînd... Nicuță sforăia cu țigara stinsă-n gură... Dar n-ai văzut să le tacă o clipă scripca... Cîntau, măi, și dormeau, fiindcă nu aveau timp de hodină. Cine-i lăsa ? Nunta ținea 2-3 zile... Ai mers acasă cu boghia, ai dat mîncare la vite ori something, după care te-ai întors la muntă... La nunțile cele mari cîntau amîndoi : Nicuță în casă, pentru rudele miresei și ale mirelui, Pricochie afară, pentru tineret... Dar și bătrînii jucau după Nicuță și baba lui... După ce se găta de mîncat, se strîngeau toate mesele și scaunele și începeau să joace babele de la oale... Ai, ai, ai, ce mai săreau, ce mai chiuiau... Cînd venea timpul de pahar dulce, strigai : Bună seara, bună seara, cinstiți meseni ! Paharele sînt zugrăvite, faceți bine de primiți și cît vă trage inima la tineri să dăruiți ! Ziceai : cutare, cutare !... Joe Dobra, fărmar mare, neam cu tinerii... Are acasă 100 de cai și 100 de boi, 500 de găini și

Copiii învață dansuri românești la Clubul „Mihai Eminescu".

500 de cocoși... Fărmuiește două secții și vorbește englezește... Și tot așa îi citeai mai vreo cîteva... ca să-l faci să dezlege băierile pungii... Eu, spun drept, eram strașnic priceput la strigatul darului sau paharul dulce, cum îi spuneau bătrînii...

După o săptămînă urma nunta la mireasă. Socrii mici și ei plăteau lăutari și puneau masă. Din nou nu plecai acasă 2—3 zile, mai cu seamă dacă era iarnă și nu prea aveai treabă prin gospodărie.

De ziupa numelui, alta ; fiestecare om își serba numele. Îl chemam pe Pricochie... Lui, dacă-i dădeai găluște și rachiu, apoi cînta ceasuri întregi... Cînta fără bani, tare bun om era acela... Îi prindeai un dolar în piept cu un ac și cîntă, băiete ! Cam negricios, semăna o țîră a țigan... Cam ca Mike Juravlea de înalt, ba chiar mai înalt... Știa, măi, la cîntări !... Dacă-ți zicea el cîntecul miresei cu vocea lui unsă cu rachiu, apoi le făcea pe mireasă și pe soacra mică să plîngă..."

Cum a jucat Gus Donison ?

● Povestește Gus Donison :

„Am fost tare mare jucător în tinerețea mea. Mulți veneau la nunți să mă vadă pe mine... La nunta mea cu Zanova Stratulat au venit la o sută de fărmari... Cînta țiganul Nicuță Moscaliuc, care venise cu tata pe vapor... Ioi, ioi, ioi, ce-i mai zicea acela din vioară ! Ce mai înflorea acela !... Nu găseai alt ca el în toată preera. Dar și picioarele mele îl ascultau, de credeai, Dumnezeule, acum se crapă pămîntul. Femeile, vezi bine, răcneau după mine să le iau la joc. Pe toate le fărmam. Ziceam : Ioi, ioi, ioi, voi mă omoriți pe mine dragelor...

Țin minte : cînd am vrut și eu să mă adun de pe drumuri si să mă stabilesc la casa mea din Stonehenge, am venit din Regina cu passenger-ul. Cîștigasem ceva bani pe la niște boși. Măi, zic, ce party mi-au făcut babele și fetele din zona aceea !... M-au așteptat ca pe un crai, în station, cu ploști cu rachiu home made...

Nu că mă laud ; dar întreabă la Clubul Românesc : cum a jucat Gus Donison ? Ce fel de jucăuș a fost el ? Mergi la o petrecere sau la o nuntă, și dacă nu ți-a spune că sînt din top men, îți dau 100 de dolari..."

În anii 1983 și 1986, am întreprins o călătorie de documentare prin localități din Canada în care se află însemnate comunități de cetățeni de origine română, urmași ai pionierilor despre care relatam mai sus. Dintre multele însemnări reportericești realizate cu această ocazie, am selectat următoarea :

Nuntă la Willingdon

-aș fi crezut că voi avea norocul de a participa și la o nuntă în această călătorie !

Acest noroc s-a ivit într-o zi de sîmbătă, pe cînd mă aflam în casa unchiului Gheorghe D. Toma din Boian, Alberta. A venit vestea că sîntem invitați în Hală la Willingdon, la nunta unei tinere românce. Nu mă așteptam la o nuntă românească tradițională. Nu cred că ar mai fi posibilă astăzi în Canada. Abia dacă se mai păstrează vechile obiceiuri în unele zone

de munte din România. Dar eram totuși curios să văd ce se-ntîmplă.

După slujba de la biserică, ne îndreptăm spre Hala comunitară destinată ceremoniei. Alaiul coboară din mașini și se rînduiește în spatele mirilor. Voalul miresei este purtat de doi paji. După ei, vin domnișoarele și domnișorii. Urmează lăutarii și apoi nuntașii, „cum li-s anii, cum li-i rangul". Deasupra ușii de la intrare sînt aprinse becuri roșii. Se formează o coadă : toată lumea trebuie să semneze în Guest Book. Ne așezăm la mese. Lume multă, peste 400 de persoane. Pe masa mirilor, în fața orchestrei, se află mari buchete de flori albe, piini împletite, colaci rumeni. Fărmarul Ion Porojnic observă : „Păcat că s-a pierdut obiceiul vechi. Pe vremea noastră, prin anii '20—'30, sîmbăta făceam nunta la mireasă, iar duminica venea mirele și-o lua la el, unde iar punea o masă. Luni era masa pentru cei bătrîni".

Pe mese, în pahare de plastic, se află un fel de sirop de trandafiri. Nici un fel de alcool. **Pentru alcool este self service.** Barul este în colț și este aprovizionat cu Rye, Gin, Rum, Coke, Gingirel, Juice, Beer. Vinul lipsește. De altfel, vinul nu se prea bea în această zonă.

Pe un panou, în spatele orchestrei, s-a scris cu litere argintii : „Congratulations Georgina and Tony". Mirii sînt Georgina și Anthony. Socrii mici : românii Petrea și Victoria Ienciuc. Tony este englez. Lucrează la **City Bus.** După ce „a mînat" bus-ul cîțiva ani, el a trecut acum la birouri, „la office".

Preotul spune Tatăl Nostru și binecuvîntează bucatele (între care niște delicioase sarmale). Începe concertul lingurilor. Patru sute de persoane izbesc lingurile de marginea farfuriilor pentru a crea un fundal sonor necesar mirilor cînd se sărută. Mirii se sărută. Numărul decibelilor este mai mare decît în apropierea aeroporturilor internaționale. Cei doi frumoși tineri sînt fericiți și se îmbrățișează ca în „Pe aripile vîntului", cu un fel de disperare. Abia apucă să se așeze, cînd infernala mitralieră a lingurilor și furculițelor se declanșează din nou, necruțătoare. Un nou sărut. Graficul decibelilor crește brusc și apoi scade la fel de iute. Urmează **supper**-ul care durează o oră. Mirele ține un scurt **speach** în care mulțumește oaspeților pentru participarea la masă. Nașul pare o persoană importantă și vorbește pe un ton patern, cum se cuvine unui naș. Nu sînt prea atent la ceea ce spune, dar cred că își încheie toastul cu o invitație generală la dans. Invitație reluată și de Petrea și Victoria Ienciuc, cei doi socri mici care au cîte ceva de spus despre acest eveniment. Am reținut că este a șasea nuntă pe care o fac în ultimii ani. Prima a fost a lui Andrei, băiatul lor cel mai mare. Au urmat : Ion, Sherly, Marvin, Vasile și, acum Georgina. Dintre acestea, patru s-au ținut chiar în această sală. A cincea a avut loc în Boian, iar a șasea, în Atabasca, la 200 mile spre Miezul Nopții. Dacă cineva își închipuie că, de această dată, problemele familiei s-au încheiat, se înșală : Petrea și Victoria Ienciuc mai au încă de căsătorit doi băieți și o fată : Vasile, Erny și Darleen („Draga Mamii" în traducere... afectivă).

Perechile ies în ring. Mesele se string la repezeală. „Clean up the tables !" dă cineva un ordin. Muzica mi se pare obosită. Instrumentiștii sînt pe punctul să adoarmă. O ghitară electronică, o vioară, un acordeon, un xilofon, o baterie (tobe și talere) sînt instrumentele care-și propun să-i facă pe cei 400 de nuntași să se miște într-un ritm oarecare. N-am văzut orchestră mai eterogenă ! Grasul acela chel ; bătrînul cu papillon și cămașă cu mîneci scurte ; domnul acela cu ochelari și aer de intelectual ; tînărul cu ochelari și vestă ; celălalt domn cu ochelari ; bateristul fără ochelari — toți, fără excepție, au aerul unor bunici generoși care și-au propus să-și distreze nepoții cu cîteva note muzicale citite cuminte de pe portative. Ceea ce se dansează nu este nici vals, nici tango, nici samba, nici cha-cha. Domnișoarele în rochii cu volănașe și pantofi albi se leagănă într-un ritm nedefinit, agățate timid de brațul cîte unui domnișor frumos pieptănat sau al cîte unui tătic mîndru de odrasla lui. „Dacă nu iese cu bătaie, spune socrul mic cu aerul lui Ștan Pățitul, totul este **all right".** Mireasa dansează cel mai mult ; fiecare invitat are orgoliul de a o învîrti de cîteva ori în ritmul acela greu de urmărit pentru o ureche muzicală normală. Este purtată fără milă dintr-un colț în altul al ringului ; se vede că a obosit și e transpirată, dar o dată se mărită fata în viață ! Trebuie să țină minte această zi ; fiecare o invită la dans ignorînd că abia își mai trage răsuflarea. Vorba ceea : „Sus, sus, sus, picioare moi, c-au dat dracii peste voi !".

Un grup de domni stau retrași lîngă bar și comentează dispariția vechilor obiceiuri de nuntă, botez, înmormîntare. Acești domni poartă nume inscrise în arhivele provinciei încă de la sfîrșitul secolului trecut ; sînt nume de pionieri veniți din Boian, Bucovina, după 1890 : Soprovet, Hauca, Chelba, Toma, Hutca, Jurcu, Mihalcean, Sîrbu, Sfecla.

În sfîrșit, se apropie momentul oferirii **prezenturilor** și a banilor. Se face o coadă lîngă masa mirilor. Orchestra intonează vag o veche melodie : „Azi am să-mi crestez în grindă...". Copiii, printre mese, strîng în coșuri de nuiele **empty beer glases.** O puștoaică în pantaloni scurți din voal roz dansează cu un bătrînel fericit care îi este probabil bunic. Orchestra încearcă melodia din filmul francez „Un bărbat și o femeie". Barul se închide, mesele se trag la perete, nuntașii se pregătesc de plecare.

Mirii par a avea, în sfîrșit, timp mai mult unul pentru celălalt. Îmi amintesc că mirii din Oaș, în ziua nunții sînt legați unul de altul cu un chischideu, un fel de șervet lucrat în casă și brodat cu motive florale. În loc de a se lega prin chischideu, care este un obicei rămas de la daci, Georgina și Tony se țin frumos de mînă atunci cînd își iau rămas bun de la oaspeți.

Ion Longin Popescu

Fragmente din volumul „Land of Promise" apărut sub egida Asociației „România", în 1986

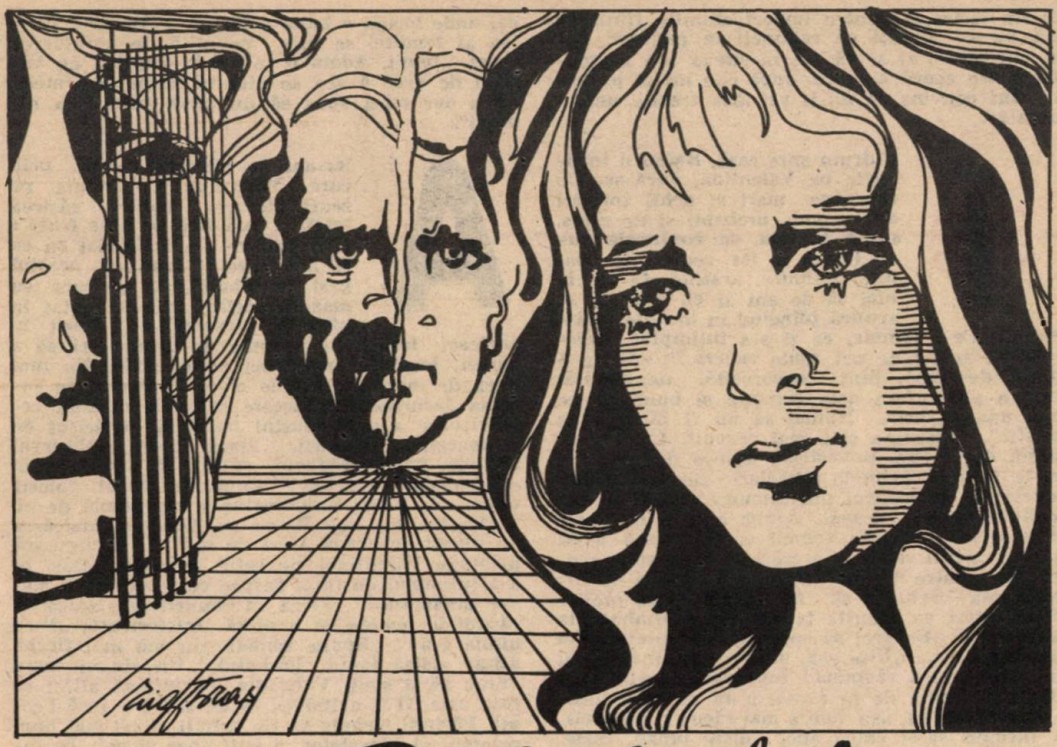

Grafică de Eugen Taraș Oituz

Biletelul

Și bunul Homer „ațipește cîte odată". Adică chiar și marii scriitori pot să aibă și ei pagini sau chiar cărți ce nu se ridică la înălțimea operei lor. La urma urmei e omenesc ca totul, totul, să nu fie absolut perfect, ținu Raicu să-l explice pe Horațiu. Cînd profesorul auzi replica lui Raicu, care tocmai îi terminase de săpat fintina rămase perplex, năucit. Preț de cîteva minute nu putu rosti un cuvînt. Buzele parcă îi erau încleștate. Se uita la omul care tocmai își aprindea o țigară, ca la o minune. Rosti apoi cu o voce ce abia se auzea. „Adică cum, dumneata, un om de rînd, simplu, îl citezi pe marele poet latin cu atîta dezinvoltură, ca răspuns la critica mea că puțul ce mi l-ai făcut nu-i chiar o treabă de prima calitate, așa cum lucrezi dumneata de regulă !". „Exact asta am vrut să spun, că la o sută de fintîni executate impecabil se mai nimerește și cîte una cu mici defecte. Vă mirați de unde știu lucrurile astea ? Nu vă uitați la ținuta mea de lucru. Nivelul de cunoștințe ale unui om n-are întotdeauna legătură cu înfățișarea lui, inclusiv cu ținuta vestimentară. Să vă inventariez meseriile pe care le știu ? Sînt maistru, controlor de calitate la uzina pe care o cunoașteți. Ca să ajungi aici, să controlezi munca oamenilor, trebuie să fi trecut prin multe. Apoi, mă pricep bine la dulgherie, lăcătușerie, instalații sanitare, mecanică auto. Știu să construiesc o casă, să fac fîntîni, instalații electrice. La începutul carierei mele am fost învățător. Atunci am avut timp berechet de citit. Mă rodea în permanență curiozitatea de a ști. În liceu cînd am auzit de Homer, de Horațiu, de Ovidiu nu m-am lăsat pînă nu le-am citit operele. Și unele vorbe de duh, citate, mi s-au întipărit în minte. În timp ce unii stăteau la cîrciumă ori jucau șeptic de dimineață pînă seara, eu citeam. De ce să nu recunosc ? M-a pasionat munca dar mi-a plăcut să și cîștig. Mi-ați văzut doar gospodăria, domnule profesor. Totul e făcut cu mîna mea. La treburile mai grele, cu volum mare de lucru, m-au ajutat cei doi frați. Încolo... numai cu brațele mele. Am, fiindcă am muncit de la 5 dimineața, cînd dau de mîncare la animale și pînă noaptea tîrziu. Poate nu mă credeți. Poate ziceți în gîndul dvs : „Doar ăsta n-o fi fachir !". Și acum îmi fac timp de citit și nu numai lucruri ușoare. Odată ce ai căpătat „microbul" ăsta minunat al cititului, nici un vaccin nu te poate scăpa de el. Zic unii că fac bani îndeosebi din curse cu ARO-ul meu. Bineînțeles că nu-mi pot refuza prietenii, cunoscuții cînd sînt la nevoie. Dumneavoastră dacă vi se ivește ceva în familie, o îmbolnăvire subită sau mai știu eu ce, pot să vă refuz ? De unde carburant ? Altă întrebare stupidă care și-o pun unii răuvoitori. „Atîta timp cît există șantiere, S.M.T.-uri, tractoare, va fi și motorină". „Nu știam, nea Raicule, că ești un om așa de... De admirat, nu altceva.

Te-am iertat și pentru imperfecțiunile fîntînii". „Să nu vă gîndiți că rămîneți în pagubă. Tot eu vin într-o zi și vă fac în cîteva ore retușurile". „De acord maistre, după cîte mi-ai povestit, sînt convins că nu-ți vei lăsa treaba neterminată".

În drum spre casă, Raicu o întîlnește pe Valentina, vară-sa. Cu cearcăne mari și ochii înroșiți de nesomn, probabil și de plîns, supță la față, cu conturele gurii lăsate în jos, semne de tristețe, mîhnire, arătînd de 50 la nici 35 de ani ai ei. Femeia se aruncă plîngînd în brațele maistrului. „Ce-i femeie, ce ți s-a întîmplat, liniștește-te, spune, te pot ajuta cumva ?" «Adela a plecat de-acasă. Sînt nenorocită, nenorocită. Cum a putut fata asta cuminte și bună să ne facă una ca asta. Numai să nu fi făcut vreo prostie". Valentina și-a mai revenit. Cu o voce calmă dar tristă, povestește despre debutul fetei la fabrică, primele aprecieri ale maistrului, povestește de băiatul din comuna vecină care o conduce uneori acasă... Ajung la punctul forte al istorisirii. Emoția femeii crește parcă după fiecare cuvînt rostit „Ce crezi că mi-a spus aseară așa printre altele ?" „Să știi mamă că nu întotdeauna trebuie să fii bătrîn ca să mori". M-am uitat cu atenție la ea. Era schimbată la față, tristă. „Ce vrei să spui cu asta Adela ? am întrebat-o eu... „Uite așa, mi-am exprimat și eu un gînd", mi-a răspuns ! Încercările mele de a afla mai multe de la dînsa, n-au dat rezultate. S-a închis în ea, așa cum a mai făcut și altădată. A început să-și calce apoi niște bluze, fuste Era tîrziu. „Nu poți face treaba asta mîine, fata mamei ?" „Ce poți face azi nu lăsa pe mîine", mi-a replicat ea zîmbind trist. „Doar voi m-ați învățat asta". Nu mi-am dat seama că ea de fapt se pregătește de plecare. Mă apropiam de casă. Veneam de la secția anexă. O știi pe nevasta factorului poștal din comună, Maria. Una brunetică, mică de statură, n-are nici 30 de ani. Mă aștepta în dreptul băcăniei. Voia parcă să-mi spună ceva dar nu îndrăznea, n-avea curaj. „Ce-i Marie, care-i baiul ?" Femeia tace și lasă capul în jos. Apoi cu o voce sfîrșită. „Despre Adela îi vorba, tanți Valentina". Știți, ea îmi mai spunea cîteodată păsurile. A fost dimineață pe la mine și mi-a spus că pleacă". „Și tu de ce nu mi-ai zis nimic ? Unde dracu' pleacă ?" „V-am căutat peste tot. Mi s-a spus că sînteți plecată la oraș, cu situațiile lunare". „Și cum adică, ți se destăinuiește ție și mie nu-mi spune nimic ?". „Probabil n-a avut curaj, tanti Valentina. Eu... n-am nici o vină". „Pregătește mașina Raicule. Ajută-mă să găsim fata". „Și unde s-o căutăm, tu, Valentino ? Poate fi undeva la vreo colegă, la cămin, la soră-sa mai mare, la bunici. Înseamnă să umblăm toată după-amiaza de nebuni, fără folos. În plus, nu uita că eu mi-am rupt oasele toată dimineața la fîntîna profesorului, iar la 10 seara intru în schimbul de noapte". „Te înțeleg Raicule, dar e vorba de fata mea, de tot ce am mai scump". „Vrei să-ți spun ceva, Valentina. Dacă vă e așa de dragă, de ce vă purtați cu ea ca niște zbiri ? Tu și mai cu seamă bărbată-tu. De ce o îndepărtați de voi ? N-am de gînd însă acum să-ți țin lecții. Să mergem. Cu cine începem ?" „Să mergem întîi la căminul de nefamiliști". N-au găsit-o nici acolo, nici la soră-sa, nici la bunici. Se înserase bine cînd au intrat în cătunul Seaca, unde locuia o bună prietenă a Amaliei. Prîslea al familiei se juca pe uliță, în apropierea casei. „Ionuț, Adela îi la voi ?" Copilul, un băiețel de vreo 5 ani se uită bănuitor la femeie. „E..., dar mi-a spus să nu spun nimic la nimeni".

Alarmat de biletelul găsit, prin care Valentina își anunța pe scurt plecarea pentru găsirea fetei, și mai ales de acea frază : „Nu știu ce s-a întîmplat cu ea și nici care îi motivul acestui gest nesăbuit". A parcurs cu mașina același itinerar notat în bilet de nevastă-sa, a oprit în aceleași locuri. Se apropia de ultima etapă a cursei, locuința prietenei soției sale. Nu mai avea de mers decît vreo cinci kilometri. În lumina farurilor strălucește ceva. E oglinda retrovizoare a unei mașini trasă în lăstărișul de la marginea pădurii. „Dacă n-aș fi observat oglinda, nu-mi dădeam seama că autoturismul e ascuns în verdeață". Cunoaște locul folosit uneori de tineri îndrăgostiți și nu numai de ei.

„Mașina lui Nea Raicu cu Adela și maică-sa au plecat de vreun sfert de oră". Îl informează prietena Valentinei pe soțul acesteia. „Dar ce s-a întîmplat cu fata, despre ce-i vorba ? E măcar sănătoasă ?". „O să vă lămuriți voi acasă" îi răspunde femeia cu o mină misterioasă. „Nu-i nimic grav". „Spune femeie, nu mă mai fierbe atîta" ridică tonul bărbatul. „Un singur lucru vreau să-ți spun Valeriule. Purtați-vă altfel cu fata asta. O fi avînd ea 20 de ani dar încă-i copil. Părinții trebuie să fie primii și cei mai buni prieteni ai odraslelor, o știți doar și voi. Tu închis în tine, nu vorbești și cînd rizi se schimbă timpul. Valentina — nervoasă. În permanență îi ninge și-i plouă". „Mersi pentru prelucrare". Omul trîntește ușa, se urcă în mașină și demarează. Turismul din tufiș e în aceeași poziție. Omului i se pare ceva bizar. „Dar asta-i mașina lui Raicu !". Lovit de un pom, autoturismul e avariat grav. Parcă s-a înfășurat după copac. Ușile i-au zburat cît colo. La lumina lanternei se vede valiza verde a Adelei cu lucrurile împrăștiate peste tot. Pete de sînge, cioburi din parbriz. Probabil că șoferul și pasagerii au fost duși la spital.

„Eram obosit după munca de azi dimineață, nervos, de umblatul ăsta din comună în comună. Emoționat de povestea Adelei, de plînsul și mărturisirea ei că e în a doua lună, de starea în care se găsea Valentina cînd a auzit vestea. Refrenul, vorbele ei, ale soției tale îmi stăruie și acum în minte. „Doamne, ce-o să zică tata ?". Le-am spus la un moment dat. „Ce tot vă văicăriți atîta ? În fond fata are 20 de ani, băiatul e bun, vrea s-o ia de nevastă. O să vă facă un băiat că tot n-aveți nici unul în familie. Ăsta să fie cel mai mare rău de pe lume ! Aduceți o cană de zaibăr și să ciocnim. O să jucăm la nuntă. Apoi să vă bucurați de cel mic. Să fie într-un ceas bun ! Am avut un noroc chior. Mașina îi bună de aruncat, iar noi toți sîntem teferi, cu excepția vînătăilor, și a unor tăeturi, ce-i drept, nu puține. La spital ne-au întors pe toate părțile. „N-aveți nimic". „Veniți mîine pentru schimbarea pansamentelor". Da, e drept, mergeam cam tare. Mai aveam 20 de minute și trebuia să intru în schimb. „Să nu cumva să certați fata, s-o ocăriți. Nu rezolvați nimic, dimpotrivă. Oricum, faptul e consumat".

Victor Beda

MIRAJUL HOLLYWOODULUI

MARILYN MONROE

UN MIT CLASAT ?

Aceea care prin dispariția ei misterioasă — în apogeul vîrstei și al gloriei — avea să zdruncine star-system-ul, făcîndu-i pe avarii producători să se gîndească la o înlocuire a supremației vedetei la Hollywood, a fost păpușa fragilă care, ca actriță, s-a numit pur și simplu... Marilyn.

Într-un articol intitulat „Hollywood, 63" (Informations et documents, Paris, 1963), Vivian Testemale consemna : „Pe plan psihologic, împrejurările dramatice ale morții lui Marilyn Monroe, un star prin excelență, au dat o groaznică lovitură star-system-ului : misterul care înconjoară dispariția sa mai face să planeze și astăzi asupra capitalei cinematografului o stare de neliniște. Acum se încearcă, cu mai mult sau mai puțin succes, să se înlocuiască mitul starului cu mitul subiectului. Pentru a face un film nu te mai bazezi pe o vedetă, ci pe o intrigă bună". Încercarea producătorilor s-a dovedit, în timp, o mare utopie. Chiar dacă s-au dat Oscaruri unor filme numai și numai pentru poveste (vezi Chinatown, de Roman Polanski, Midnight express, după un scenariu de Oliver Stone etc.), vedetele continuă să atragă atenția mulțimii... Să fascineze și să uimească. Despre ele oricine vrea să știe totul, ce fac, cu cine s-au iubit, cu cine s-au căsătorit, dacă au sau nu copii din flori, dacă și-au cumpărat o insulă sau un munte, dacă se droghează, dacă visează, ce mănîncă, dacă mănîncă, dacă, dacă, dacă...

Despre „fenomenul vulnerabil", cum avea s-o numească Jean Negulescu pe Marilyn, s-a vorbit ani de-a rîndul, decenii de-a rîndul, fără să se poată elucida misterul în care s-a atins strălucirea unei mari vedete...

De la mizerie la glorie, cîțiva pași...

Pentru a putea povesti viața lui Marilyn, trebuie să începem cu cel mai cutremurător moment : moartea ei. Nu se va putea ști niciodată ce s-a întîmplat în seara nefastă de vară a anului 1962... nu se va putea afla cine ar fi trebuit să vină la ea și n-a venit, nu se va mai putea afla vreodată pe cine a căutat, pe cine nu a găsit, nu se va putea afla nici cine a sustras cu atîta prudență scrisorile compromițătoare, din momentul în care s-a aflat de sinuciderea ei, nu se poate vorbi cu certitudine nici măcar despre o sinucidere... Ceea ce e sigur e faptul că Marilyn a fost găsită cu mîna pe telefon, dornică și disperată, pînă în ultima clipă, de comunicare, de lipsa ei. Numărul pe care-l formase nu voise să răspundă. Se pare că în noaptea aceea infinit de lungă, Marilyn ar fi chemat la telefon pe toată lumea, pe cei apropiați, pe cei mai puțin apropiați, pe cei pe care i-a iubit, pe cei despre care a crezut că au iubit-o. Ziariștii au strecurat știri cu privire la anumite legături ceva mai suspuse, cu fratele președintelui, dacă nu chiar cu președintele S.U.A. În noaptea aceea îi sunase, prin urmare, chiar și pe cei doi amici care au introdus-o la nivelul prezidențial... Nimeni nu vroia să mai existe pentru ea.. Nimeni nu vroia să-i mai recepționeze mesajele, s.o.s-ul...

Ancheta deschisă cu 23 de ani în urmă, se încheia cu o frază scurtă : «Toată lumea s-a înregistrat, pentru ea, la „abonați absenți"». La capătul firului, nu mai putea fi nimeni pentru Marilyn. Venise timpul cînd nimeni nu mai avea nevoie de „păpușa fragilă", de „blonda fascinantă", prostuță, dar încîntătoare, cînd nimeni nu mai avea nevoie de „bomba" care arunca în vise de nesperat, milioane de oameni.

Un moment de deprimare puternică o determină să mărească doza de barbiturice (cu care se obișnuise), după care Marilyn, dulcea, reaua, exploziva Marilyn, nu avea să se mai trezească niciodată...

De la începuturi pînă la sfîrșitul vieții, bărbații au jucat pentru ea rolul hotărîtor : ei au împiedicat-o, au exploatat-o, au înșelat-o, i-au întors spatele, au părăsit-o fără scrupule... Acela care ar fi trebuit să-i fie tată a părăsit-o înainte de a veni pe lume..., fără să-l poată cunoaște vreodată. Norma Jean — adevăratul ei nume — s-a născut la 1 iunie 1926, într-o maternitate comună a Los Angelesului, dintr-o mamă pe jumătate nebună (alcoolică și isterică) și dintr-un tată necunoscut. S-a născut la doi pași de inima Hollywoodului, în chiar sînul mizeriei. Impresionată de frumusețea copilului roz și blond, Gladys Baker (mama) a început să plîngă : tatăl micuței bastarde o părăsise demult, luîndu-i alți doi copii pe care-i aveau împreună. Încredințată unei supraveghetoare, Norma nu-și va mai găsi căminul, liniștea sufletească. Nursa — de meserie, monteuză, săracă — nu va putea păstra copilul. Asistența publică o va muta din orfelinat în orfelinat, de la o familie la alta, în căutarea unor părinți adoptivi. În 9 ani, Gladys nu și-a luat copilul decît de 2 ori (cîte o lună), pînă cînd, îmbolnăvindu-se grav, s-a internat în spital.

Multă vreme va crede că se numește Baker, apoi Mortensen, apoi Gifford, încercînd să-și afle cu încrîncenare rădăcinile. Prin anii '50 a sperat cîteva clipe să-și regăsească în Gifford tatăl adevărat, dar, speriat de complicații, omul a refuzat categoric să o întîlnească. Norma, copilul-valiză, plimbat prin orfelinate, pe la mătuși și prieteni, găsește în 1941 un cămin la tanti Ana, în California, la marginea Hollywoodului. La marginea acestui oraș legănător de vise, cutremurător în deziluzii, la marginea acestui univers miraculos care sanctifica mîinile și picioarele vedetelor, imprimîndu-le, pentru veșnicie, amprentele în calda-

rîm. Aici a început Norma să viseze visînd accesul pe porțile mari ale Hollywoodului...

În acea epocă binecuvîntată, cînd cinematograful era rege peste toate distracțiile, Norma Jean descoperea magia visului în alb/negru, petrecîndu-și zile în șir, în aceeași sală de cinema, văzînd zilnic același film. Dar Norma deja nu mai era un copil.

La 13 ani, va povesti ea mai tîrziu, formele i se rotunjiseră : „băieții mă priveau altfel decît pe celelalte fete". Reținuse că bărbații sînt periculoși : la 3 ani cineva a vrut să o strîngă de gît, la 6—7 ani, tați de ocazie au vrut, pe rînd, să o violeze. Era considerată de celelalte fete ca o „trouble-maker" (fată care atrage privirile, dar și necazurile).

La renumita școală a lui Van Nuys, în periferia nordică a Hollywoodului, unde își urma studiile, Norma l-a întîlnit pe tînărul de condiție, James Daugherty (21 de ani). Avea mașină, o slujbă, îi putea oferi un echilibru. Primul bărbat ceva mai gentil i-a devenit primul soț. Norma avea 16 ani și această căsătorie, pusă la cale de tanti Ana, nu-i va aduce o fericire prea mare (chiar dacă avea, în sfîrșit, casa ei !). Un an-doi, James a consumat cu stoicism și răbdare cartofii cruzi și cîrnații arși pe care-i pregătea soția, apoi, din dorința de evadare, s-a înrolat la marină, plecînd în război. În lipsa soțului, ea începe să lucreze într-un atelier de ambalaje pentru parașute. Energică, tînără, Norma se consumă, vrînd să se afirme, să fie utilă. Bărbații încep să o privească insistent, la muncă, la cantină, în pauze, pe stradă ; peste tot pe unde trece, simte privirile lor. A devenit mai frumoasă, mai rotundă. Bărbații fluieră de admirație pe urmele ei, iar femeile încep să-și manifeste gelozia pe față.

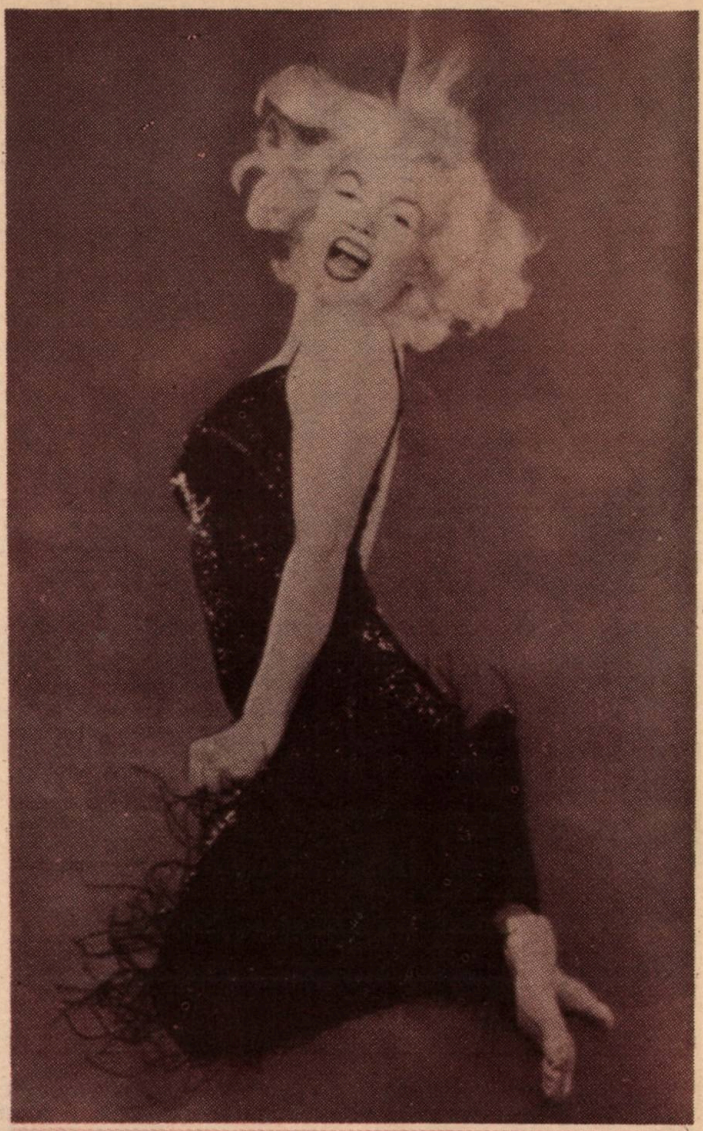

Explozivă, nebună, firească, în timpul așa-zisului test de „jumping".

Alura ei, de candoare și sănătate, amestecul nedefinit de falsă inocență și provocare involuntară încep să fie tot mai pregnante în ochii ei aprinși, pe buzele ei senzuale, roșii ca focul. Primul fotograf care s-a oprit asupra Normei — dîndu-și seama că imaginea acestei femei e făcută să fie fixată pe peliculă, a fost David Conover. Făcînd un reportaj despre soțiile americanilor de pe front, David o cunoaște pe Norma, care se pretează cu bucurie la ședințele lui de „pozat". Conover distribuie clișeele și o agenție de manechine o va convinge că are altceva mai bun de făcut, decît să plieze parașute. Așa ajunge foto-model. Cum întrevede o mică speranță de notorietate, Norma se grăbește să divorțeze (1946), pentru a fi liberă. În același an, la numai 20 de ani, va rupe barierele bine păzite ale studiourilor „20-th Century Fox", pentru a întîlni un „talent scout" (descoperitor de talente). Lui Ben Lyon i s-a întîmplat același lucru ca și lui Conover, ca și tuturor fotografilor, operatorilor, regizorilor, impresarilor de mai tîrziu, care aveau să-și oprească privirea asupra Magicei Blonde. Fotografii pretind să fi descoperit ceea ce Billy Wilder avea să numească „impactul ei sexual". Ben Lyon a înțe-

Copil fiind, are surisul provocator.

les că Norma Jean avea „altceva" — în suris, în prospețime, în acea dezinvoltură pisicoasă, veselă și agresivă cu care-și oferea farmecul, cu care se abandona în fața camerei, în acea emanație de „sexyness", care o diferențiază de toate celelalte frumuseți ale lumii, ale pieței americane. Căci California a fost și va rămîne piața frumoaselor sălbatice. O alchimie de simplitate, de nevinovăție, de ostentație, peste care plana o fragilitate a cristalului, a păpușii care se poate sparge la cea mai mică atingere. O alchimie surprinzătoare a contrariilor. Întruchiparea însăși a inocenței și a seducției. Aceasta era Norma, Unica.

Marele patron de la Century Fox, bossul cu trabucuri verzi și cu o canapea maiestuoasă, tot atît de verde, pe care își primea, în fiecare amiază, aspirantele la glorie, veselul mustăcios, genialul antreprenor, cel mai mare producător al vremii sale, Darryl F. Zanuck, nu avea să se înșele : „Este fantastică !", s-a pronunțat, angajînd-o. Zanuck a determinat-o să-și schimbe numele: Marilyn de la Marilyn Miller — o actriță de filme muzicale și Monroe, de la numele bunicului ei. Fabricîndu-și starurile, a decis că apropierea celor două nume au o rezonanță bună. Marilyn semnează un contract la Fox și se și închipuie parcurgînd drumul gloriei. Începutul e trist. Contractul nu-i asigura nici o distribuire, nu presupunea nici o certitudine. Aștepta zadarnic să se producă ceva în viața ei, simțind cum zilele trec. În primul său film, „Hello" a avut de rostit un singur cuvînt, care s-a tăiat la montaj. În „La pèche au tresor", cu Frații Marx, a avut de rostit opt cuvinte. Mici rolișoare, pierdere în incertitudini, ședințe foto, dintre care una ceva mai de durată, cu Tom Kelley, care-i cere să-i pozeze goală, în schimbul unui cîștig de 50 de dolari. Cu banii cîștigați, Marilyn a reușit să recupereze o mașină accidentată. Rezultatul ședințelor foto e miraculos : șase milioane de calendare „Marilyn" pătrund în casele celor mai austere familii americane.

Pe vremuri, patronii marilor companii din Hollywood, Fox, Columbia, Warner, dispuneau (pe baza contractelor) de viețile angajaților, ca un proprietar de caii săi. Fox o concediază de Marilyn, fără să fi făcut mai nimic. Columbia o angajează și face cîteva filme care nu-i aduc nici un pic de strălucire. „Dangerous Years" (Virstă periculoasă) de A. Pierson în '47, apoi, „Love Happy" (Fericit în dragoste) de L. Miller, în '49. Fiecare rolișor vădește spontaneitate, o anume malițiozitate în jocul acestei blonde lenește care scoate flăcări pe ochi, care rîde din nimic, făcînd o poftă nebună de rîs celor care o privesc. Puțin cîte puțin, Marilyn își completează singură personajul, întregindu-și propriul „emploi".

Copilul-valiză ajunge actrița-valiză, care își schimbă stăpînii după cum schimbau ei cămășile. Se întoarce la Fox, crezînd că i se vor oferi alte șanse.

Criza culturală și fuga de adevăr

Dificultățile Hollywoodului reflectă aspectele crizei care domină, la momentul respectiv, viața culturală și politică a Statelor Unite ale Americii. Industria filmului e instabilă pentru că am-

bianța culturală e instabilă, zguduită de contradicția dintre aspirațiile democratice ale poporului și puternicele interese, care împing la agresiune și război. Declinul filmului american este consecința imediată a descreșterii prestigiului Statelor Unite, ale căror țeluri sînt transpuse pe plan cultural, prin intermediul cinematografiei. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial — după moartea lui Franklin Roosevelt, după explozia norului morții deasupra Hiroshimei — schimbările de ordin cultural au fost evidente. În această perioadă au apărut filme ca „Anii cei mai frumoși ai vieții noastre" de William Wyler (46), „Monsieur Verdoux" al lui Chaplin, acuzînd cu vehemență războiul, prin prisma momentului istoric cînd Hollywoodul începuse să adopte o atitudine favorabilă războiului, apărînd fățiș asasinatele în masă care au caracterizat perioada conflictului din Coreea. Atmosfera apăsătoare a războiului rece era întreținută și de stăpînii Hollywoodului.

În aceeași perioadă, la Washington aveau loc „investigațiile" în domeniul filmului, întreprinse de Comitetul de Cercetare a Activității Antiamericane, introducînd în toate domeniile culturii americane o atmosferă de panică, de teamă. Ședințele din 1947, în jurul vînătorii de vrăjitoare, au provocat senzație pe plan național. Împotriva invinuirii că filmele americane fac propagandă comunistă s-au ridicat vocile unora dintre cei mai mari regizori și actori ai timpurilor. Judy Garland a cerut : „Înainte ca orice american liber să fie citat, vă rog să spuneți ce aveți de spus". Românul Eduard G. Robinson, William Wyler, Myrna Loy, Lauren Bacall, Humphrey Bogart, Burt Lancaster s-au pronunțat răspicat în fața acuzatorilor de la Washington. Frank Sinatra se întreba: „Au de gînd să ne bage în sperieți și să ne reducă la tăcere ? N-aș crede !" Dincolo de optimismul lui Sinatra, tăcerea coborîse peste Hollywood. Extinderea listelor negre a coincis cu ascensiunea McCarthismului, perioadă în care tot mai mulți artiști ai vieții americane au avut de suferit, prin reducere la tăcere, prin ascunderea în anonimat sau trăind sub semnul interzicerii „ideilor primejdioase". Atitudinea Hollywoodului față de război este formulată în funcție de sfera de influență a Pentagonului. În cartea sa „Filme despre pace și război", Robert Hughes își exprimă dorința ca un reporter cu imaginație, „întreprinzător și norocos, să afle la cît s-au ridicat sumele menite să subvenționeze propaganda pentru investiții militare... Oricine ar izbuti să afle întreaga istorie a relațiilor dintre Washington și Hollywood... ar merita cel puțin premiul Pulitzer" (Films of Peace and War, New York, 1962).

Adolescența îi imprimă surisul de convenință.

Fuga de adevăr, lipsa de sensibilitate a filmelor de război, au permis incurajarea superproducțiilor, pentru realizarea cărora s-au alocat sume uriașe și a căror platitudine a compromis numele unor mari realizatori. Goana după falsul senzațional a fost inaugurat de Cecil B. de Mille cu reeditarea celor „Zece porunci" în 1956 : a urmat Wyler cu mediocritatea „Ben-Hur" (15 milioane dolari), Cleopatra, anunțat drept „cel mai mare film realizat vreodată" a dus casa Fox în pragul falimentului. Numele lui John Ford a putut să apară pe genericul unei caricaturi a westernului american (Doi au călărit împreună).

Era tot mai evident că valoarea creațiilor cinematografice nu poate fi plămădită în afara aspirațiilor umane, în afara vieții autentice, în afara adevărurilor vieții morale și sociale.

La 16 ani Norma Jean Baker se căsătorește cu James Daugherty.

vreme prudentă, dar cum nu putea face deosebire între interes și prietenie, se lasă totuși purtată de val...

Este limpede că Marilyn a reușit singură, fără ajutorul nimănui. Grație forței naturii sale, grație inventivității proprii, grație personajului pe care numai ea l-a putut încarna, Marilyn a cîștigat dreptul de a fi star, adică dreptul de a nu rămîne o casnică, dreptul de a fi un bun public. Corpul ei este expus pretutindeni, în toate casele, pe toți pereții dormitoarelor din toate căminele de bărbați ale lumii. Afișele ei tapetează camere sordide sau luminoase, cabinele sălilor de cinema sau ale mașinilor de cursă lungă. Ea devine „îngerul ocrotitor", „buna femeie sacră" la care visează doar, să o atingă sau să-i adulmece mirosul, să o „rontăie", cum rontăie ea diamante în comediile muzicale în care apare victorioasă, alături de Laureen Bacall și Jane Russel. Marilyn, superbul, sfișietorul star, își începe drumul incandescenței : ea este păpușa care iradiază, care aprinde inimile cele mai uscate cu flăcările ochilor obraznici, cu incendiul părului ei atît de blond, cu silueta perfectă a dansatoarei de ca-

Dreptul de a fi star

În micile ei apariții, profesionistul cu ochiul format putea intui focul de artificii pe care-l ascundea Marilyn. În 1950, bănuindu-i calitățile, John Huston i-a încredințat în „Asphalt Jungle" (Quand la ville dort) două secvențe cheie, care au propulsat-o în fruntea afișelor. Apariția fulgurantă din filmul lui Huston avea să-i schimbe viața. Marilyn există. Se scutură, cît poate de repede, de povara anonimatului și se înconjoară de actrițe în vîrstă, care încearcă să o sfătuiască de bine, pentru a nu se pierde în valul tentațiilor ispititoare. Primul sfat se referea la bărbații care vor începe să o asalteze, invitînd-o să ia cina, în restaurante de lux — pentru motivul că frumoasa blondă, o pradă ușoară, „putea fi o femeie cu care se poate ieși". Marilyn este o

În „Stația de autobuz" alături de Don Murray

baret, cu furourile ei fixe de satin, cu rujurile ei țipătoare, cu vocea ei inimitabilă, răsfățînd, chemînd, îngenunchind, înnebunind pe oricine... Marilyn devine produsul strălucitor, bine lustruit, bine finisat (nu întotdeauna bine sfătuit), reprezentanta acelei „new glamour" (noua strălucire seducătoare), care avea să stîrnească isteria unui secol, a lumii întregi.

Joseph Mankiewicz o distribuie în „All about Eve", film care revelează ambițiile înalte ale realizatorului și măiestriei cu care a știut să stăpînească duelul dintre Bette Davis și Anne Baxter. Între doi monștri sacri, Mankiewicz a făcut să se nască al treilea. Marilyn încarna rolul tinerei ambițioase, ce avea să cîștige locul „Evei" prin tot felul de subterfugii. În 1952, Fritz Lang îi dă un rol în „Clash by night" (Ciocnire în noapte).

Instalată în lumea filmului ca sex-symbol, Marilyn va fi exploatată ca atare de interesele industriei cinematografice. Marii producători se bucură în sinea lor de descoperire. Șușotesc pe seama ei, făcîndu-și, proiecte ambițioase de îmbogățire. Joe Schenk, Zanuck, Harry Cohn, „ultimii nababi", sînt tot mai siguri că trupul acestei fete e o marfă proaspătă, vandabilă și o fac uneori să înțeleagă că dacă ea își joacă „blondele ei idioate", ea trebuie să se și comporte ca atare, să fie la fel și în realitate, pentru a nu le strica jocurile.

Încep să apară solicitările. În 1953, succesele filmelor Niagara, în regia marelui Henry Hathaway și Gentlemen prefer Blondes (Domnii preferă blondele), în regia lui Howard Hawkes, încep să provoace „marele scandal", desfășurînd, din plin, marele foc de artificii care era Marilyn.

Prin însemnările din „Things I Did... and Things I Think I Did (Lucruri pe care le-am făcut, lucruri pe care cred că le-am făcut, New York, 1984), Jean Negulescu completează portretul marii vedete. Amintirile lui Negulescu vin din perioada premergătoare realizării filmului „How to marry a Millionaire", precum și din timpul filmărilor. Marilyn era „zeița iubirii, Venus". „Fenomenul vulnerabil" reprezenta pentru bărbați „ceea ce dorim cu toții în visele noastre cele mai îndrăznețe". Începîndu-și ascensiunea spre glorie, Marilyn-sex-simbolul detesta să rămînă doar un obiect al adorației, păpușa începuse să gîndească. Nimeni nu avea nici chef, nici vreun interes să o bage în seamă cu noile ei idei revoluționare. Jean Negulescu a cunoscut-o prin intermediul lui Howard Hawks care tocmai terminase de filmat cu ea „Domnii preferă blondele". Înmînîndu-i scenariul, Marilyn nu s-a arătat deloc entuziasmată : „A fost confuză și nu a vrut să accepte scenariul pînă cînd nu i-am spus că Dl. Zanuck m-a rugat să i-l dau". Abia atunci a repetat cu respect numele lui Zanuck, a luat scenariul, dispărînd fără urmă. Citindu-l într-un tîrziu, Marilyn s-a confesat impresarului său, Charlie Feldman. Sfătuită de acesta să stea de vorbă cu Negulescu, Marilyn, impulsivă cum era, s-a dus direct la biroul regizorului, fără să aibă răbdare să dea un telefon, pentru a-și anunța vizita. Îmbrăcată strident, cu voce

Marilyn - pozînd cu un surîs artificial.

Cu Tom Ewell în „Șapte ani de gîndire"

mieroasă, cu ochelari închiși, cu un aer insolent, Marilyn a început prin a-i impresiona secretara. Întîlnirea cu Negulescu a fost destul de ciudată. Vorbea puțin, cu vocea blîndă, bine căutată, ca de copil răsfățat vrînd să afle cît mai multe de la interlocutor prin tăcerile ei prelungite ;

„Dl. Feldman mi-a cerut să vă văd."

„Charlie este un prieten bun și generos (Am spus-o ca pe un compliment în favoarea ei. Nici o reacție).

„Dl. Feldman mi-a spus că o să-mi explicați."

„Ce să explic ?"

„Rolul meu".

(Știam că acum e tulburată).

„Ați citit scenariul, D-ră Monroe ?"

„Da."

„Și ?"

„Nu știu..."

„D-ră Monroe, ați citit scenariul. Este un scenariu strălucit, scris de Nunnally Johnson. Rolul vă este cît se poate de potrivit. Pot să vă spun despre ce este vorba ?"

Și-a luat ochelarii de la ochi și a spus cu voce tare : „Știu despre ce este vorba, dar..."

„Dar ce ?"

(Tot tare) : „Cine sîntem noi ?"

(Asta-i bună ! Răspunde doamnei. Fii deștept.)

„D-ră Monroe, sînteți trei fete frumoase, Loco, Schatze și Pola, dorind să se căsătorească cu milionari. And the kind of girls you are, the contents of your icebox explains : hot dogs, orhids and champagne. Este acesta răspunsul la întrebarea dvs. ?"

Nu acesta era răspunsul. A început prin a-și pune din nou ochelarii închiși dar nu și i-a mai pus. M-a privit direct în ochi, nu cu privirea ei ocolită, lungă, nesigură. Și din nou și-a găsit vocea : „Care este motivația personajului meu ?"

„Motivația, D-ră Monroe ? Fără ochelari sînteți oarbă ca un liliac. Asta-i motivația."

Copilul încurcat și-a lămurit marele „dacă"... „Asta-i tot ?"

„Da, Marilyn. Asta-i tot."

Și-a pus ochelarii fumurii și a plecat încîntată.

Din chiar prima zi de filmare, Marilyn a îndrăznit să-și acorde privilegiile unuia dintre cele mai mari staruri. A venit pe platou după bunul ei plac, considerînd programul filmărilor ca pe o încălcare a drepturilor ei civile". (pag. 217—219, op. cit.).

Dorindu-și ascensiunea cea mai mare cu putință, nu doar în film, ci și în viața socială, Marilyn se trăda, provocîndu-și colegele de breaslă. În pauza filmărilor cu Negulescu, Marilyn o întreba pe Betty Grable : „You know who I'd like to marry ?" (Știi cu cine mi-ar place să mă mărit ?) Betty întreba : Cu cine ? Marilyn răspundea : „Cu Rockfeller". Își repeta întrebarea și la rîndul ei răspunsul de o mie de ori, ca și cînd replicile ar fi făcut parte din rolul ei, pînă deveneau, de fapt, rolul ei. Dar gîndul ei, felul ei de a fi rămîneau acolo, în tot ceea ce se imprima pe peliculă.

În căutarea bărbatului puternic

Marilyn își dorea marea Tandrețe, marea Iubire. Își dorea să fie iubită ca om, ca actriță, pentru mintea ei, pentru felul ei drăgăstos de a fi, nu pentru „șoldurile cele mai frumoase din Vest". Cu cît își dorea mai mult să întîlnească marea, adevărata, dezinteresata dragoste, cu atît se trezea mai singură. Cu cît era mai capabilă să exprime pe ecran, sub proiectoare, o nebună, incredibilă bucurie de viață, dăruindu-și corpul cu ușurință, expunîndu-se fără complexe și fără vulgaritate, dezvăluindu-și completa ei feminitate, cu atît era, în realitate, mai nesigură, mai angoasată, fără somn, mereu tulbure în întîlniri, mereu în întîrziere, mereu în panică, în derută, căutîndu-și, parcă, drumul pierzaniei. Singură pe lume, fără tată, fără soț, fără un copil, Marilyn Monroe își dorește un bărbat, unul adevărat, cum o spune, cîntînd cu vocea ei inimitabilă, în minunatele ei apariții ireale, din filmele pe care le-a turnat în serie. Își dorea ca acest bărbat să fie mare, puternic, capabil s-o ocrotească, s-o mîngîie. În acest moment al vieții ei, cea mai mare popularitate o atinge celebrul jucător de base-ball, Joe di Maggio, care bate toate recordurile. El era cel mai mare, cel mai frumos, cel mai puternic. De origine italiană, cu tenul mat, cu părul negru, Joe era bărbatul care place femeilor. Întîlnirea dintre acești doi monștri sacri se produce și începe o poveste furtunoasă care aprinde spiritele ziariștilor și ale fotografilor. Idila dintre vedeta nr. 1 a filmului și campionul de base-ball se încheie cu un mariaj tumultuos, la San Francisco, în ziua de 14 noiembrie 1954, cînd Joe, înfumurat, declară unui prieten : „Va fi încîntată să-și părăsească meseria, pentru a deveni o femeie de casă."

O stea se căsătorește cu altă stea. Se știe, sînt alianțe imposibile. Dar Marilyn nu vrea să știe. Va face totul

Momentul Joe di Maggio și imaginea scandaloasă care l-a determinat să o părăsească.

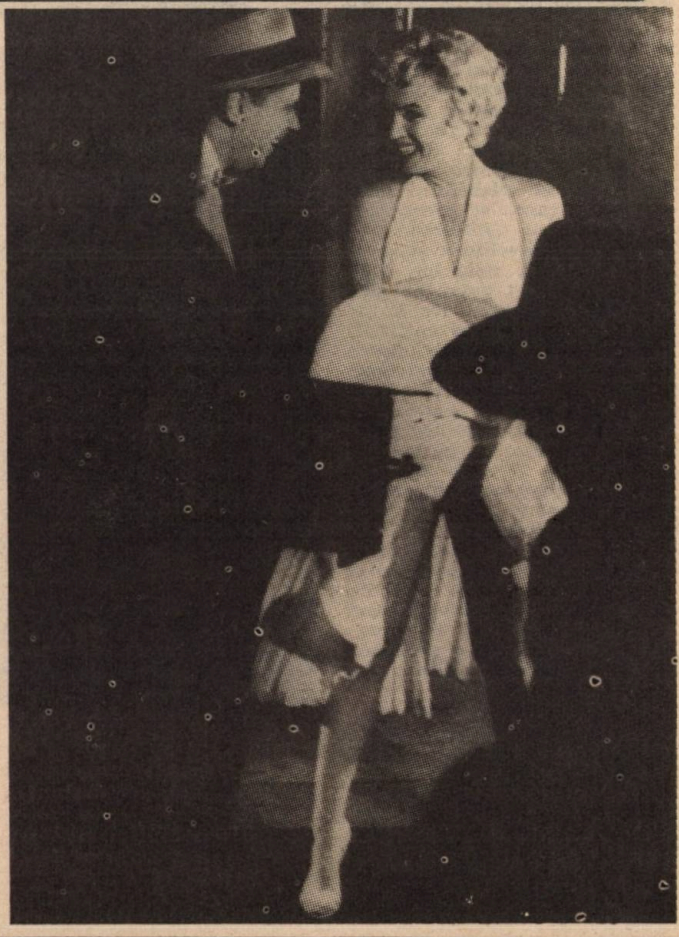

pentru ca marele și frumosul ei atlet să fie fericit. Au casa lor (ea a trăit doar în camerele hotelurilor de lux), ea îi face menajul cum se pricepe mai bine, iar el așteaptă să vină momentul cînd Marilyn va renunța la cinema, privind mulțumită, în papuci, la televizor. Lucrurile nu s-au petrecut așa. Gustînd odată din cupa gloriei, Marilyn o savurează ca pe cea mai fină băutură. La Tokyo, poliția a trebuit să intervină pentru a elibera cuplul asaltat de mii de fani. Spre surprinderea lui Joe, mulțimea de admiratori scanda cu frenezie nebună doar numele lui Marilyn.

În timpul voiajului de nuntă în Asia, Joe se va convinge definitiv că pentru soția lui n-a venit ceasul taclalelor de familie. În fața miilor de soldați americani din Coreea, Marilyn a provocat un fenomen de isterie colectivă. În prezența ei, Joe avea să se simtă, pentru prima dată, omul invizibil, zeul detronat. Abia aici și acum, Joe realizează că s-a căsătorit cu un mit. Despre primirea extraordinară, pe care i-au făcut-o soldații americani, avea

să mărturisească 10 ani mai tirziu : „a fost unul dintre cele mai orgiastice momente ale vieții mele". Fotografiile păstrate din timpul acela pot proba cu expresiile soldaților, ale acestor bărbați sălbăticiți în tristul peisaj al războiului din Coreea, care se umanizau, se dilatau, se aprindeau, privindu-și și ascultindu-și „zeitatea" cîntînd, visul lor, pin-up-girl-ul lor ; aplaudau nebunește, strigîndu-i ore în șir numele, jurîndu-i, la nesfîrșit, infinita lor admirație. Acest moment avea s-o marcheze pentru tot restul vieții și de aceea îi plăcea să evoce, adeseori, episodul soldaților americani : „Aveam toți bărbații la picioare. Aș fi putut să-i supun cum doream. Simțeam că posed lumea."

Joe di Maggio — care se credea idolul de neînlocuit al americanilor — nu avea să-și revină în urma unui astfel de șoc. Dacă vor divorța mai tirziu (pe motiv de incompatibilitate), se poate presupune că „incidentul" coreean și-a avut importanța lui.

Cu bustul cel mai provocator din lume, Marilyn întruchipează frumusețea însăși. După ce a văzut filmul „Sept ans de reflexion" (Șapte ani de căsnicie), ziaristul Norman Mailer scria că acesta e „cîntecul său de lebădă, ca și sex-symbol-ul". Celebra scenă în care curentul de aer rece

La Londra după premiera filmului „Prințul și dansatoarea" (alături de Laurence Olivier).

al unei guri de metrou newyorkez umflă rochia albă, largă, a lui Marilyn, creindu-i cea mai extatică plăcere, devine pentru Joe motiv de divorț. Asistînd la filmare, campionul de base-ball este îngrozit de ceea ce vede. Joe consideră scena penibil de șocantă și părăsește locul de filmare, plecînd la hotel și făcîndu-și bagajele, nevrînd să mai privească în urmă.

Cu această imagine, cu adevărat șocantă, Marilyn exprimă acea bucurie-satisfacție-sexy, pe care nimeni, de la ea încoace, nu mai putut-o repeta.

În loc de mariaj, fotoreporterii...

Anul 1955 apare drept cel mai fericit pentru Marilyn. Are propria ei casă de film și un fotograf cunoscut, care îi este prieten : „Cu Milton Greene am descoperit ceva nou, o speranță nouă", va spune ea. „Pentru prima oară în viața mea mă simt intimidată. Mă lasă să gîndesc, în timp ce camera lui e mereu în acțiune. Ca și cum m-ar pătrunde".

Philip Halsman— bărbatul care i-a făcut 90 de coperți la „Life" și care a inventat „jumpologia", a reușit cele mai bune fotografii ale vedetei. „Se poate descoperi profundul caracter al oamenilor, explică el, făcîndu-i să sară. În timpul efortului, ei nu se preocupă de expresia chipului lor. Marilyn, sărind, are, prin excelență, un surîs generos".

Puțin cîte puțin starul începe să se caute, să vrea să se interiorizeze. Încearcă, mai întîi, să-și organizeze viața, care pînă atunci fusese întîmplătoare, incoerentă, zgomotoasă, haotică. „Prostuța păpușă blondă" se trezise și vroia să gîndească. Privind cu luciditate înapoi, își dădu seama că studiourile au furat-o la contracte, că toată viața a filmat pentru nimic, că a fost exploatată, scoasă la vînzare ca o marfă. Luîndu-și inima-n dinți, capricioasa inconștientă decide să-și conducă singură drumul

prin viață, prin această viață incertă, de dansatoare pe sîrmă.

Înființîndu-și propria ei casă de filme, își poate permite să refuze turnarea următorului film. Ține o conferință de presă genială, plină de umor, de vervă spirituală, în care îi ironizează pe ziariștii care încearcă să-i pună întrebări dificile, încuietoare. Marilyn pare deja matură, pregătită să lupte, să-și înfrunte partenerii de afaceri, ca și prietenii. Nu-i mai rămîne decît să-și caute „o minte" pe măsură, și-a spus Marilyn pentru sine.

În căutarea intelectualului

Urmează, deci, episodul Arthur Miller, întruchiparea idealului ei, bărbatul vieții ei, arhetipul intelectualului.. Fascinația pentru Miller a început din 1950, în plină hăituire McCarthistă, cînd dramaturgul a venit la Hollywood cu o propunere a scenariului „Pe chei". În decursul celor cîteva săptămîni s-au văzut de cîteva ori. Cînd Miller se întoarce la New York, Marilyn se simte singură, sfîșiată. Un an mai tîrziu, cu ocazia unui interviu, ea îl citează pe Miller în fruntea listei autorilor preferați, așezîndu-l înaintea lui Tolstoi. Dacă în 1955 părăsește Hollywoodul pentru New York, este și pentru a se apropia de Miller. După ce se reîntîlnesc, totul decurge foarte repede, în favoarea lui Marilyn. Pentru ea, Miller are toate datele fizice și intelectuale ale ocrotitorului ideal. Este înalt, îi poate cuprinde umerii cu un singur braț, poartă ochelari — accesoriul obligatoriu al egghead-ului (tête d'oeuf), cum e numit în America intelectualul, este atent, civilizat, într-un cuvînt, un om de lume. Pe deasupra, la momentul acesta, este cel mai mare dramaturg al generației sale.

Victimă a listelor negre, Miller e bănuit și el de activități anti-americane, urmînd să dea explicații. În ochii lui Marilyn, el devine eroul, martirul, omul în afara normelor

Deja cu privirea rătăcită

și legii, motiv pentru care va fi atrasă și mai intens de el, de cauza lui. Iat-o deci, luînd decizia de a părăsi Hollywoodul, dictatura studiourilor, vulgaritățile patronilor și ale curtezanilor, pentru a veni la New York și a trăi liniștită, alături de el, de nouă ei legătură cu acest bărbat superior josnicei societăți hollywoodiene.

Anunțarea logodnei lor în iunie 1956, îl proiectează pe Miller cu brutalitate direct în universul isteriei care înconjoară un star, direct în centrul vertijului. Corespondenta revistei Paris-Match la New York, Mara Serbatoff, și-a aflat moartea într-un accident în urmărirea celebrului cuplu. Arthur Miller și Marilyn Monroe s-au căsătorit în secret. O scurtă și discretă ceremonie (la 23 iunie 1956), înainte ca fotoreporterii să afle și să-i asalteze, tracasîndu-i, nelăsîndu-i singuri. Pentru actriță, această căsătorie însemna fericirea supremă. Arthur se păstra ceva mai rezervat. De la bun început, a considerat că nu trebuie să-și implice soția în partea lui de creație. Ceea ce era scrisul lui Miller, începea să fie un tabu pentru ea. Miller nu va scrie decît foarte tîrziu pentru Marilyn, cînd va fi chiar prea tîrziu (abia în 1960), cînd prin „Misfits" (Inadaptabilii) se va produce ruptura definitivă, în urma căreia Marilyn nu-și va mai reveni niciodată.

În absența vedetei, la Hollywood, bîrfele se amplifică : „va reveni, bine merçi, își șopteau producătorii, n-are ce să facă, nu cunoaște decît febra studiourilor, nu cunoaște decît comenzile atenție, motor, machiajul și gloria..." Patronii de la Fox erau totuși neliniștiți : lăsaseră să le scape din mînă cloșca cu puii de aur, sursa cea mai mare de venit, starul lor pe care-l mînuiseră cum au vrut, după capriciile și interesele lor. În interiorul fiecărui studiou, star-system-ul era bine stabilit, riguros și permanent controlat. Ascensiunea ca și regresul fiecărei vedete se

cunoaște de catre agenții producătorilor în fiecare clipă. Valoarea vedetei se măsoară prin barometrul „box-office-ului". Rapoartele săptămînale ale directorilor de săli informează producătorii asupra numărului de „fotolii" vîndute de un actor sau altul. În clipa în care se constată cea mai mică instabilitate, vedetele se pot aștepta la o excludere de pe lista de reînnoire a contractelor. Termometrul star-system-ului rămîne corespondența primită de studiou. Solicitările de autografe și de fotografii revelează nivelul de simpatie al publicului pentru actorul căutat. La începutul organizării vedetariatului, producătorii încheiau contractele starurilor numai pentru doi ani, apoi angajamentele s-au prelungit la o perioadă de șapte ani, pentru a se putea exploata complet efortul publicitar investit în lansarea noului ales. Inceputurile Hollywoodului au însemnat crearea unei mitologii cinematografice. Mitul vedetei domnea pretutindeni, iar starul era divinizat, urmărindu-i-se fiecare gest.

Cel care a marcat o cotitură în istoria mitului vedetei a fost Rudolph Valentino, care prin moartea lui (1926) a creat isterii în masă, a provocat sinucideri după sinucideri de-a lungul celor opt zile cît s-a permis defilarea publicului pe lîngă catafalcul marelui adorat.

Vedeta a mai continuat o vreme să acapareze atenția excesivă a publicului, dar, odată cu filmul sonor, se stabilește un echilibru convenabil între diverșii colaboratori ai creării unui film. Stelele de la Hollywood se mențin pe locuri fruntașe, dar la concurență rămîn, totuși, producătorii. Lista salariilor celor mai ridicate, publicate în anul 1941 (în ajunul intrării în război a S.U.A.) de secretarul Finanțelor, menționa : Louis B. Mayer apare ca magnat, cu încasări de 697 000 dolari, Hall Wallis cu 265 000 dolari (producător), Darryl F. Zanuck cu 255 000 dolari. La vedete, ordinea încasărilor era următoarea : Gary Cooper — 482 819 dolari, James Cagney — 368 333 dolari, românul Eduard G. Robinson — 255 000 dolari, Bing Crosby — 250 000 dolari, Ginger Rogers — 219 500 dolari, Eroll Flynn — 211 000 dolari. Pe lista regizorilor figura doar John Ford cu un venit anual de 320 000 dolari.

Chiar dacă în anii 50—60 situația vedetei s-a mai stabilizat (fiind mai puțin supusă fluctuațiilor), „monștrii sacri" au de suferit... Succesul urcă, succesul este acela care-i poate pierde, dacă ei, actorii, nu știu sau nu se pot opri la timp. În ciuda tuturor metamorfozelor prin care a trecut, de-a lungul deceniilor, star-system-ul, „în ciuda tuturor eforturilor scenariului pentru a particulariza personajele, actorul domină totul", spunea, în 1946, André Malraux (Esquisse d'une psychologie du cinéma).

Și pentru că patronii știau cît de bine domină actorul, se dedau unui joc riscant... Pentru a o îmblînzi pe Marilyn și pentru a o atrage din nou în cursă, Fox, Warner, Columbia acceptă — ceea ce însemna o revoluție în imperiul star-system-ului — ca Marilyn să aibă dreptul de decizie asupra filmelor viitoare. Cu această formidabilă promisiune (scrisă) pentru o vedetă, Marilyn avea curajul să pornească iar bătălia Hollywoodului.

Revenind, deci, pe platouri, toarnă în 1956, în regia lui J. Logan, Bus stop (Stația de autobuz), pe care îl apreciază ca oferindu-i unul dintre cele mai pline roluri, putînd face dovada unui autentic talent. Din acest moment, cu fiecare an, celebritatea ei cîștigă în rezonanță și ajunge la apogeu într-un timp destul de scurt. În 1957, Marilyn toarnă alături de prințul actorilor — Laurence Olivier — și în regia lui, filmul „Prince and Showgirl". În aparență, nimeni nu poate fi mai fericit. În aparență, lui Marilyn nu-i lipsește nimic... Era tracasată, nedormită, dopată de barbiturice (fără de care nu mai știa ce e somnul) luate la întîmplare, cu șampanie sau cu vodcă, agitată, neîmpăcată cu sine... Ceva nu-i dădea voie să se bucure de nimic... Ceva o îngrijora și în același timp, tulburînd-o prea mult, o arunca în uitare...

Lui Arthur Miller i se întîmplă ce i s-a întîmplat și lui Joe di Maggio, cu deosebire că reflecțiile și reacțiile celui dintîi se fac de la nivelul omului de spirit. Singur, își dăduse seama că e minunat să fii scriitorul cel mai respectat din lume. Alături de ea realizase, curînd, că e dificil, ca intelectual, să umbli pe urmele unei actrițe, în calitatea „domnului Marilyn". Sosirile pe aeroporturi, în fața mulțimii de fotografi, interviurile obositoare, căutările fanilor, ale reporterilor, trăncănenile scandaloase, anturajele ciudate, nesigure și, mai ales, nesincere, apăsau toate asupra acestei legături matrimoniale, pe care Marilyn se căznește, din răsputeri, să o apere, apăsau toate asupra acestui bărbat (preocupat de alte probleme), care nu era făcut să trăiască alături de o

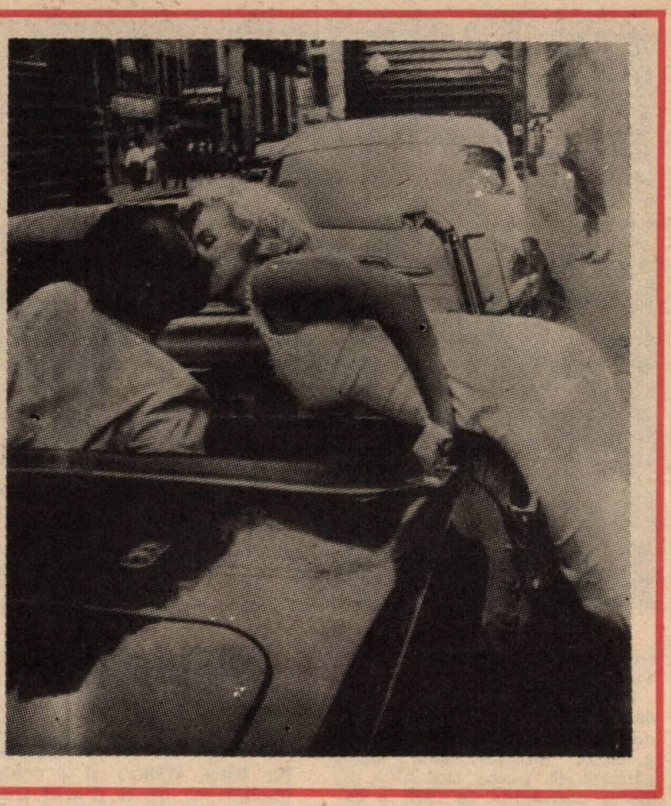

Momentul Arthur Miller, pentru care Marilyn părăsește Hollywood-ul.

actriță nevropată, apăsau toate asupra echilibrului psihic instabil al lui Marilyn, care simte că nu e pregătită să trăiască alături de un om al reflecției, al liniștii, al orgoliului. Cuplul hăituit mai face o încercare utopică de refacere, prin dorința comună de a avea un copil. Două încercări, două eșecuri. Marilyn face o gravă depresiune nervoasă. Miller suferă lîngă ea, dar n-o poate ajuta cu nimic. Este limpede că amîndoi luptă din răsputeri să prelungească viața cuplului zdruncinat.

Tot ce o mai putea redresa pe Marilyn era doar filmul... Miller se decide să-i mai întindă o mînă... O însoțește la Hollywood, unde ea face un nou film, se abandonează, o vreme, acestei lumi de cinema, care îl atrage și îl respinge, în egală măsură, făcînd tot ce-i face ei plăcere... Pe nesimțite, între ei s-a instalat această stare tulbure a contradicției, cu întreg cortegiul de amărăciuni, de reproșuri, de ranchiuni, de mici înșelăciuni. O vreme, dramaturgul de pe Broadway s-a pretat să fie agentul ei de publicitate, impresarul ei. El începe să-i scrie scenariile (numai pentru ea), îi alege fotografiile care trebuie să-i ilustreze interviurile, reportajele, se ocupă de cariera soției mai mult decît de propria carieră. Ochii lumii și gurile rele aveau grijă să observe și să consemneze anume stagnări ale succesului lui Miller.

Apogeul — începutul căderii

Și dacă era greu să trăiești lîngă o femeie ca Marilyn, era și mai greu să lucrezi cu ea. Pentru How to marry a Millionaire, cu regizorul Jean Negulescu, Marilyn a început prin a se comporta ca o tigroaică și a sfîrșit prin a fi o „pisicuță". După ce își exaspera partenerele de joc cu reacțiile ei imprevizibile (repetînd de o mie de ori fraza cea mai șocantă a rolului, pînă o transforma în leit-motivul zilei), după ce le teroriza luîndu-și aerul de actriță preocupată profund doar de căutarea personajului, de găsirea nuanței celei mai bune, a tonului celui mai bun, urmau surprizele din timpul filmărilor. Fără excentricitățile ei, fără răspunsurile ei anapoda, fără nici o legătură cu nimic, Marilyn n-ar fi fost Marilyn.

Singurul mod în care se simțea bine, în deplin confort, era doar acela prin care putea rămîne goală. Goliciunea ei nu avea, însă, nimic urît, nimic obscen, nimic dizgrațios. Goliciunea făcea parte din ea, din firescul ei, ca și privirea tăioasă, ca o lamă de oțel, printre genele strînse. „When I was a little girl, I often had this dream : I walked the length of the church with no clothes on. Naked and with no feeling of wrong, sin or shame", relatează Negulescu în amintirile lui despre Marilyn : (Cînd eram mică, am avut adeseori același vis : parcurgeam întreaga biserică fără haine pe mine. Goală, fără sentimentul vinovăției, al păcatului sau al rușinii.).

Într-o seară, se filma un cadru cu Marilyn dormind, visînd. Regizorul avea cadrul pregătit, lumina instalată, ar fi putut da „Motor". Marilyn se mișca încet pe sub cearceafurile fine, de mătase, care o acopereau, desenîndu-i conturul corpului. „Nu m-am putut lipsi de plăcerea de a mă apropia de pat și de-a aranja faldurile cearceafului mai aproape de corpul ei. Doar eram regizorul", povestește, în continuare, plin de umor Negulescu. Mulîndu-i așternutul pe corp, mîinile senzitive ale aceluia care făcuse cîndva pictură, au simțit goliciunea : „Marilyn, ești goală ??" Fără să deschidă ochii, ea a mormăit o alintare. „Ce te faci dacă se iscă un incendiu și trebuie să sari din pat și să fugi ?" Atunci a deschis ochii : „În scenariu scrie „goală". Eu sînt goală". Cu cît era mai celebră, cu atît era mai nesigură. Plină de complexe, timidă, căuta să se consulte, în-

totdeauna cu alții, înainte de a da un răspuns.

Billy Wilder are amintiri mai uirte după colaborarea cu ea. Some like it hot (Care a rulat la noi sub titlul „Unora le place jazz-ul"), aducea ecranelor, în 1959, o bijuterie de umor, de dinamism și imaginație ; celor care au realizat filmul, în schimb, le-a lăsat un gust amar. Prezența lui Marilyn în echipă (alături de Tony Curtis și Jack Lemon) a însemnat întreținerea unei permanente stări de tensiune, de iritare. Super-starul își disprețuia semenii și se purta de sus cu toți membrii echipei. Venea pe platou cînd vroia, făcînd special să întîrzie ore în șir, cînd pășea cu aerul insolent al celei mai perfecte inconștiente. Nu se concentra decît asupra propriului rol, neținînd seamă de nici un partener de joc, nici măcar de regizor. Obsedată tot mai mult de „jocul ei de actriță", Marilyn se lăsa condusă în taină de consilierii ei oculți care o făceau să creadă că apariția ei pe platou trebuie să semene cu oficierea unei slujbe, a unui ritual. Că apariția ei trebuia să inspire adorare și teamă. Pe cît era de bine sfătuită, pe atît de ușor Marilyn își putea schimba hotărîrile de la o clipă la alta, descumpănind pe oricine ar fi urmărit-o mai de aproape. Marea ei instabilitate de caracter i-a adus din partea

Marilyn împreună cu Arthur Miller în fața focului concentrat al gazetarilor.

lui Billy Wilder și a echipei excluderea de la dineul tradițional de la sfîrșitul filmului. Îndepărtarea, evitarea ei de către întregul colectiv al echipei i-au provocat unele umilințe, alte necazuri, alte căderi în sine, pe care singură și le căutase. Avînd totul și nimic, Marilyn nu putea trăi în armonie nici cu sine însăși. Imaginea pe care o construise despre sine, nu-i mai plăcea. Se simțea prost în propria-i piele, ea care se simțea bine numai cu goliciunea ei... Detesta imaginea blondei aparent îngenue, ca și cum nu mai era vorba despre ea. I se părea că toți producătorii și regizorii o vor arăta cu degetul, ca fiind, odată pentru totdeauna, fata care, avînd nevoie de bani, a pozat goală. Nu se iubea mai mult, ca să se apere, dimpotrivă, se iubea cel mai puțin. Paradoxul era că nu acorda nici o importanță expunerii corpului ei, la care nu a ținut niciodată. Tirania corpului ei irezistibil se întorcea acum împotriva aceleia care a crezut că poate tiraniza toată viața. Fuga de sine se manifestă în tot felul de deghizări, acoperindu-se în tricouri largi, ascunzîndu-se în haine lungi și căciuli mari de blană, izolîndu-se, departe de lume, în casa lui Miller din Connecticut. Răul originilor se răscula în sine și ea nu putea înțelege ce se întîmplă. Odată cu vîrsta, pe măsură ce chipul frumos se lăsa brăzdat de riduri, ochii aceia mari, care rideau altădată, trimițînd săgeți otrăvite în toate direcțiile, exprimau tot mai mult un gol imens, o tristețe inexorabilă. Sărmana „păpușă fragilă", suferind de o melancolie ale cărei resorturi nu le afla, nu-și mai putea ține echilibrul decît înghițind sute de barbiturice, mult alcool și multă cafea. După „Let's make Love" (Să ne iubim), regizat de George Cukor, ea ajunge să-și interpreteze rolul propriei existențe. Sărmana dezaxată va fi miezul scenariului scris, pentru ea, de Miller. „Misfits" va fi titlul noului său film, în alb/negru, scris de soțul ei la ora dezintegrării cuplului. Despre „Inadaptabilii" lui John Huston se va vorbi ca despre o arcă a ghionionului. Ca despre o arcă a decăderii pentru toți cei trei mari actori care-l interpretau. Cînd au plecat să filmeze în Nevada, Marilyn era sfîșiată de îndoielile ei, Clark Gable era pe punctul de a muri, iar Montgomery Clift era complet devastat. Misfits a ajuns simbolul distrugerii cu cele trei portrete de americani decăzuți, îmbarcați în arca aceleiași nebunii a gloriei, pe care Scott Fitzgerald o consideră condiția sine qua non a fundamentării „visului american al reușitei, al celebrității, al îmbogățirii". Filmarea din Nevada a fost pentru toți și mai ales pentru ea, mai haotică, pierzînd aici o parte din sănătatea ei fizică și psihică.

În noiembrie 1960 se separă de Arthur Miller. În 1961, după neașteptatul eșec al filmului „Inadaptabilii", după divorțul de Miller (care a sfîșiat-o), după moartea prematură a lui Clark Gable, Marilyn ajunge neurastenică. Înspăimîntată să înfrunte realitatea, ea nu este destul de puternică să țină piept greutăților vieții și, mai ales, eșecurilor. Petrece un timp, într-un spital de psihiatrie. Singur, Joe di Maggio înțelege că fosta lui soție are nevoie de căldură umană și îi face o vizită, ridicîndu-i puțin moralul.

Cîteva luni mai tîrziu, înfloritoare din nou, ea va cînta

la gala inaugurală în cinstea noului președinte al S.U.A., John F. Kennedy. Oamenii de condei povestesc că noul ales și-ar fi oferit, în chip de cadou inaugural, Blonda legendară. Că totul nu s-ar fi oprit aici. După ce Marilyn ar fi făcut marele pas, John ar fi dăruit-o, mai departe, fratelui său, Bobby. Desigur, revistele lumii, în goană după scandal, mai și inventează tot felul de istorii, dar nu e mai puțin adevărat că Marilyn s-ar fi îndrăgostit de John F. Kennedy, un președinte atît de frumos, de tînăr, de realizat. Cine ar fi stat să analizeze panoplia „trofeelor ei de vînătoare", și-ar fi dat seama că ceva mai măreț nu ar mai fi putut găsi, iar mai jos nu s-ar mai fi putut opri. După frumosul campion al base-ball-ului — vedeta Americii, după „campionul" literelor — vedeta intelectualilor Americii, Marilyn nu mai putea aspira decît la reprezentantul celui mai înalt nivel cu putință. În zborul ei către măreție, și-a desfăcut larg aripile, crezînd că visul poate dura o veșnicie.

Ultimele sale luni sînt neclare. Lasă impresia tuturora că ar trăi singură, apoi, reîncepe să primească ziariști, fotografi, care îi promit cele mai frumoase imagini, cele mai patetice, cele mai emoționante. Marilyn se lasă din nou amețită de fleacuri, de mici aventuri amoroase care-i răpesc liniștea, care-o zăpăcesc pentru un timp. Amețită de golul din ea, de șampanie, de insomnii, Marilyn se lasă fotografiată în toată splendoarea decăderii sale, cu surisul fabricat, teatral, plin de plictiseală, cu corpul jenat de cele cîteva cicatrici (în urma unei operații), abandonîndu-se necruțătoarelor obiective cu acel amestec ciudat de spontaneitate și profesionalism, care o caracterizau de la o vreme.

Momentul alienării, «The misfits», de John Huston, după Arthur Miller. Alături de Marilyn, Clark Gable.

Studiourile Fox o readuc pe linia de plutire cu un remake al unui film de mare succes „My favorite wife". Filmul se numește „Something's Got to Give", în care Marilyn trebuie să joace alături de Dean Martin și Cyd Charisse, urmînd să fie regizat de regizorul preferat al femeilor, George Cukor. Scenarist, ca și la filmul lui Negulescu, este Nunnally Johnson. Nunnally s-a întîlnit cu Marilyn pentru a-i povesti scenariul și, după trei sticle de șampanie, erau buni prieteni. Marilyn era încîntată de rolul ei. Se simțea din nou fericită ca atunci cînd la premiera filmului „How to marry a Millionaire" era purtată pe brațe de patru polițiști pentru a o putea face să intre în sala de cinema și pentru a nu fi atinsă de mulțimea înnebunită care-i scanda numele în disperare. Cînd îi plăcea un personaj, avea impresia că toată lumea o strigă cu acel nesfîrșit Mariiiilyyyyyn... Cînd îi făcea plăcere un viitor rol, avea impresia că lumea o privește cu ochi buni și că totul îi va merge bine. Cînd Dean Martin i-a dat telefon, pentru a-i spune că n-a mai citit de mult un scenariu atît de bun și cu roluri atît de bine scrise, Marilyn a fost și mai fericită. Filmările au început în condiții minunate. Simțea că scenariul acesta îi va reîntoarce publicul care o adora și povestea prietenilor, iubiților, oamenilor din echipă, marea ei bucurie și credință. În timpul filmărilor (în franceză filmul s-a numit Ça va craquer), Marilyn este sărbătorită pentru vîrsta de 36 de ani (la 1 iunie 1962). I s-au oferit flori și un tort mare. De la studiou s-a întors acasă singură, petrecîndu-și seara bînd șampanie. Nu se știe cîte zile nu și-a putut reveni, din cauza amestecului cu barbiturice. O vreme nu se mai duce la studiou. Această nouă absență (luată de toți ca o sfidare) provoacă furia Casei Fox, care atacă compania fondată de Marilyn, propunînd noi despăgubiri pentru întîrzieri. Producătorii șușotesc din nou: „Marilyn s-a sfîrșit...", cînd doar în luna martie a anului 1962 ea deținea box-office-ul cel mai ridicat (fiind decla-

O altă secvență din «The misfits»

rată vedeta cea mai populară). La început este speriată, dar beneficiază de susținerea partenerului său, Dean Martin, care refuză să filmeze fără ea. Între timp, ea primește propunerile altor case de filme și Fox îi prezintă scuze.

Pe neașteptate, George Cukor și-a luat un alt scenarist pentru a-i mai cizela cîteva secvențe și pentru a-i mai adăuga cîteva dialoguri. Cu primele pagini triste ei au pierdut-o pe Marilyn. Luaseră decizia să-i schimbe rolul fără să o consulte. Și era vorba de rolul care-i plăcea cel mai mult. Marilyn se îmbolnăvește, Peter Levathes — executive producer la Fox o concediază și producția filmului este oprită. Negulescu a încercat o mediere între Casa Fox și Marilyn, dar nu i s-a permis să ia legătura cu ea sub nici o formă (nici oficial, nici personal), pentru a nu periclita poziția companiei (Marilyn îi dăduse în judecată pentru suma de două milioane, iar Dean Martin pretindea, de la Fox, despăgubiri de opt sute cincizeci de mii de dolari). Cu Marilyn n-a mai luat nimeni legătura, lăsînd ca lucrurile să decurgă normal. Dar Levathes își cunoștea bine interesul și nu putea renunța definitiv la un film început, care se ghicea a fi un film de mare succes. Jean Negulescu e sunat de Nunnally Johnson din Londra: „Vei face tu filmul... Marilyn te-a cerut pe tine...". Levathes l-a invitat pe Negulescu la biroul său: „Cei din New York au decis ca Marilyn să aibă rolul din nou — cu tine ca regizor...". Numai că Marilyn dorea rolul scris de Nunnally Johnson. Negulescu îi cere lui Levathes permisiunea de a filma după primul scenariu, care e preferat de actriță. Producătorul nu acceptă sau, mai bine-zis, promite tratative cu cei din New York. Cu Marilyn nu ia nimeni legătura. Trei zile mai tîrziu Marilyn se sinucide. Poate dacă cineva ar fi luat legătura cu ea, s-ar mai fi încurajat, poate că ar fi făcut-o oricum, fără nici o determinare de motivul întreruperii filmului. Nimeni nu poate cunoaște adevărul.

Fiind în același timp copil, femeie de lume, iubita neajutorată care are nevoie de protecție, Marilyn reprezenta supunerea pe care o dorește un bărbat dar și libertatea lui. Ea a datorat totul Hollywoodului. Faimă, celebritate, bani, o bogăție fără limite, atingînd culmile cele mai înalte ale succesului, pe care vroia să-l păstreze cu disperare. Ea a aparținut, cu adevărat, cinematografului și numai cinematografului.

„Avea un simț atît de exact al intuirii personajului pe care-l juca — în modul de a începe o scenă, de a acorda atenție doar scenei celei mai importante, de a încheia o scenă — încît nici un alt actor nu mai exista în preajma ei. Contribuția sa în materie de cinema a fost atît de rară, de unică, de extraordinară, încît ceea ce ar fi putut fi doar un film bun a atins, uneori, experiența magiei". Sînt cuvintele regizorului român Jean Negulescu, care au ajutat-o pe Marilyn să rămînă în istoria scrisă a filmului cu fruntea sus.

Cuvintele lui Billy Wilder sînt mai puțin calde. Billy n-a învățat că despre cei morți se vorbește întotdeauna doar de bine. Nu i-a putut ierta niciodată jignirile din timpul filmărilor și după trista noapte de 5 august avea să spună despre Marilyn: „Juca precum o cizmă, nu știa nimic, era o prefăcută, dar o suportam, totuși, pentru cele cîteva clipe de lumină pe care le aducea cu fiecare apariție". E mult, e puțin? E oricum, mare lucru, să lași, pentru veșnicie, urma luminii tale...

Ultimele imagini seducătoare aparțin fotografului Bert Stern, căruia și-a permis să-i mai pozeze goală pentru a contrazice toate gurile rele care o defăimau, care-i semnaseră certificatul apusului înainte de termen.

Ca nimeni altcineva vedeta nr. 1 a Statelor Unite a avut dreptul la o controversă ziaristico-juridico-polițienească asupra împrejurărilor morții ei. Presa occidentală precizează că din ordin prezidențial, F.B.I.-ul ar fi întrerupt orice legătură telefonică cu Marilyn. Se mai precizează că printre ultimele apeluri figurau cîteva numere ale fratelui președintelui, ale lui Bobby. De asemenea, se mai spune că medicii legiști s-au contrazis și disputat în privința cauzei morții acestui monstru sacru al filmului american. Că a fost sau nu sinucidere, cine mai poate demonstra astăzi ??!

Marilyn continuă să rămînă pentru întreaga lume Venus, Zeița Iubirii, Blonda. Fotografia legendară a rochiei albe care se ridică deasupra gurii de metrou, în noaptea newyorkeză și surisul ei extatic inspiră toate afișele publicitare, inspiră pe desenatori, pe pictori, pe cineaști...

Marilyn-păpușa de catifea a rămas fără puls... Dorind ca nimeni alta să fie iubită, să fie adorată, să fie în mijlocul mulțimii pentru a se simți divinizată, fermecînd fermecată, Marilyn s-a dus să-și plîngă puțin nemulțumirea pe drumul nopții fără întoarcere...

Cînd oamenii puternici uită ce este iubirea de semeni, se mai stinge cîte o stea, se mai întunecă pămîntul cu încă o clipă...

De unde este, Marilyn mai trimite o rază... doar celor ce au știut s-o iubească, doar celor ce pot iubi cu adevărat...

Nicoleta Gherghel

SIDA

în cușca cu lei

În timpuri îndepărtate, pe vremea romanilor, exista plăcerea crudă de a urmări încrîncenarea dintre om și fiare, în care cel mai adesea leii învingeau.

În cazul articolului de față, este vorba de o altfel de luptă, tot a unor gladiatori, dar de data aceasta luptători sub stindardul științei, care se năpustesc cu cele mai moderne mijloace de investigație asupra unui dușman al omului, care tinde să devină excesiv de puternic și care se numește SIDA.

Totul a început prin '78, cînd s-au descris cîteva cazuri misterioase de îmbolnăviri, survenite la oameni ce păreau că ar „plesni" de sănătate. Deci, nu există decît o istorie de un deceniu. Dar cîteodată și un deceniu poate fi suficient pentru a se scrie o istorie. Cu o boală cum ar fi reumatismul, omenirea se luptă de la începuturile sale, schelete de aproape două milioane de ani au dovedit că homo habilis suferea și el de reumatism. Caria dentară chinuie omenirea tot de cîteva milioane de ani, iar vechimea ei nu se oprește aici. S-au găsit carii pe dinții unor fosile de pești, datînd de peste 30 de milioane de ani, deci caria dentară este chiar mai veche decît omul. Și cînd te gîndești că nu știm prea mare lucru despre ea, nici astăzi... O tratăm cu un succes mai mare sau mai mic și încă nu știm exact cine o generează. Și atunci ce pretenții să avem cînd e vorba de o boală care de-abia și-a făcut apariția de un deceniu?

Virusul care generează îmbolnăvirea organismului, cu apariția acelui sindrom sever,

Testul pentru anticorpi SIDA

Un virusolog în laborator

imunodeficitar[1]), a fost pus în evidență la extrem de puțin timp de la semnalarea sa în formă patogenă. Este de subliniat, sub formă patogenă, deoarece se pare că el a existat de mult timp într-o formă nepericuloasă, nepatogenă, care însă, la un moment dat, virînd brusc, a devenit agresiv.

Deși momentul în care s-a produs virarea nu poate fi cu exactitate stabilit și nici cauzele care au generat această schimbare bruscă de atitudine către agresivitate nu sînt cunoscute, cert este că un anumit fenomen natural sau un factor artificial a stimulat ciudata metamorfoză.

Să rememorăm cîteva fenomene recente, ale căror implicații asupra sănătății omului se vor cunoaște în decenile următoare. De ce nu s-ar fi putut întîmpla ceva asemănător în urmă cu cîteva decenii?

La 21 august 1986, lacul crater Iwi sau Nyos din Camerun s-a transformat cu brutalitate într-o uzină a morții, ucigînd prin gazele emanate 1 800 de oameni, mai multe mii de animale domestice și bineînțeles un număr imens de viețuitoare sălbatice, al căror număr nu-l vom ști, practic, niciodată. Chiar dacă diagnosticul vulcanologilor este bazat pe erupția freatică a gazului carbonic, diagnosticul ecologilor este departe de a fi pus și mai ales este imprevizibil pentru moment. Prognosticul este însă și mai rezervat.

Un asemenea tip de cataclism ecologic nu ar fi putut oare influența și mutația „pașnicului" virus necunoscut, în temutul H.I.V. (Human immunodeficiency virus), deci virusul imunodeficitar uman (V.I.U.), care generează SIDA? Cine știe ce maimuță verde (Cercopithecus aethiops), care astăzi este amestecată în această istorie, drept vehicul al virusului, s-o fi aflat prin apropierea unei asemenea catastrofe naturale?

De altfel, cercetările asupra cauzei bolii, a etiologiei ei, adîncindu-se am putea spune, zi de zi, au stabilit că maimuța verde era „calul de bătaie" în cercetările de laborator ale anilor '50 și că încă de pe atunci virusul ar fi început să devină patogen, dar ca să ne exprimăm așa, nu începuse „să-și arate colții". Se pare că de pe atunci el ar fi trecut la om prin intermediul așa-numitelor soluții de continuitate ale epidemiei, adică prin rănile provocate pielii mîinilor celor ce aveau în grijă animalele, prin zgîrierea și mușcarea lor de către maimuțe, la care se adăuga și lipsa de preocupare pentru igienă a îngrijitorilor.

Australia : „Prevenirea este singura cale pe care trebuie s-o urmăm". (afiș)

[1]) Pentru o documentare cuprinzătoare vezi „Ciuma Gay" din Almanahul „Luceafărul" — Istorii neelucidate, 1986, p. 228—241 și „Îmblînzirea SIDEI"? — în Almanahul „Luceafărul" — Istorii neelucidate. 1987, p. 191—200.

Așa se pare că ar fi trecut de la animale la om, virusul H.I.V., cel mai celebru virus — cel puțin pînă în prezent.

De altfel virusul imunodeficienței umane (H.I.V. sau în nomenclatura anterioară lunii mai 1986, HTLV III — LAV), face parte din grupa retrovirusurilor neoncogene patogene, alături de virusul VISNA la oi, virusul encefalitei caprine (la capre), și virusul anemiei infecțioase ecvine (cai). O altă categorie de retrovirusuri oncogene cuprinde două virusuri găsite la păsări, (al leucemiei aviare și al sarcomului Rous), la care se mai adaugă două localizate la om, HTLV I și II.

Adevărat că SIDA a apărut enigmatic, că e învăluită în mister, și de aceea poate i se datorează și celebritatea. Faima i-a fost înelsnită însă și de presă. O serie de gazetari au început să scrie despre ea, umflînd la culme datele problemei și storcînd subiectul de senzațional.

Apariția unor boli produce senzație, eradicarea altora doar un oftat de ușurare. Tabloul patologiei umane se lărgește considerabil. Factorii care generează bolile sînt „ajutați" de stres, aglomerație urbană, poluare, suprapopulare a marilor orașe, polifagia medicamentoasă, medicamentele insuficient experimentate și de cîte și mai cîte. Cine mai poate ști astăzi totul despre îmbolnăvirea organismului ? Care medic ? Nici unul. În Renaștere, umanistul italian, Pico della Mirandola, scria „Despre tot ceea ce se poate ști, plus încă ceva pe deasupra". Astăzi, nimeni nu cred că poate să facă o asemenea afirmație, nici măcar în glumă.

Au apărut științe de graniță și cîmpul de acțiune a specialiștilor s-a micșorat, deși, paradoxal, de fapt, s-a mărit. În viitor și în medicină, ca și în alte ramuri de activitate, vor fi numai ultraspecialiști, încît va fi nevoie și de medici-dispeceri, care vor ghida bolnavul către ramuri medicale extrem de precise. Specialitatea va deveni oare o capcană în care vor fi prinși specialiștii ?

Semnele SIDEI au fost descrise cînd de pneumologi, cînd de oculiști, cînd de dermatologi, cînd de stomatologi, multe alte specialități revendicîndu-și priorități în domeniu.

Concomitent cu specialiștii care se consacră bolii, un contingent gata să înceapă lupta cu perfida îmbolnăvire stă pregătit chiar și acolo unde boala nu a făcut încă ravagii. Intervine acea ultraspecializare, apar specialiști în SIDA ca o subdiviziune a virusologiei, a medicinii interne și bolilor infecțioase. De fapt să nu uităm că în urmă cu o sută de ani, sau poate cu numai cîteva zeci de ani, medicul făcea de toate. Și mai aproape de zilele noastre, cu un sfert de veac în urmă, bunăoară, internistii se ocupau și de patologia cardiacă. Apoi, s-a separat o subramură a medicinii interne, cardiologia, iar din aceasta ulterior s-a separat o altă specialitate, electrocardiografia. Asta ca un exemplu de ceea ce înseamnă să despicăm „firul în patru".

Ultraspecializarea are desigur efectele ei bune dar are dezavantajul că îngustează orizontul, eliminînd acea privire de ansamblu, atît de necesară atunci cînd este vorba despre medicina organismului uman. De altfel, dacă ar fi să ne luăm după „hîtrul bun de glume" care a fost G.B. Shaw,

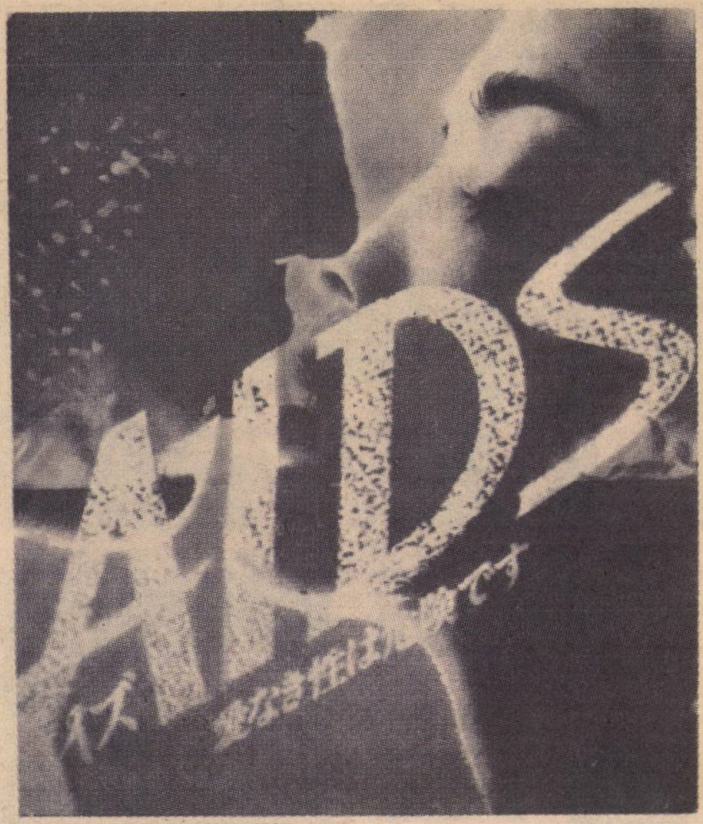

Educație sanitară în Japonia

Un afiș din Anglia : „Să nu oferi virusului o nouă gazdă".

New York : Cei doi descoperitori ai virusului imunodeficienței umane, față în față. Luc Montagnier (stînga) și Robert Gallo (dreapta)

definiția specialistului ar fi pur și simplu aceasta : „specialistul este acela care știe din ce în ce mai multe lucruri, în din ce în ce mai puține domenii, pînă cînd ajunge să știe totul despre... nimic" !

Dar să lăsăm gluma și să ne bucurăm de unul din marile succese ale medicinei moderne. Omenirea sărbătorește zece ani de la învingerea variolei, după mii de ani de teroare, în care au fost făcute sute de milioane de victime. De puțin timp, deci, ea a devenit istorie. Două cazuri depistate în Bangladesh și Somalia, în 1977, au fost considerate ca ultimele răbufniri ale bolii care a speriat omenirea secole de-a rîndul.

O stampă japoneză din secolul al XII-lea are azi valoare de simbol. Ea îl reprezintă pe arcașul Tametomo, care împiedică un demon al variolei să pătrundă în Japonia.

Remarcabila victorie împotriva variolei a fost obținută după 181 de ani de la descoperirea, în 1796, de către medicul de țară englez Edward Jenner, a principiului vaccinului. Spunea profetic Jenner: „această practică va veni de hac variolei, cea mai mare nenorocire a speciei umane". Și variola a dispărut. S-a creat un loc vacant în schema bolilor transmisibile și imediat a apărut alta, numită SIDA.

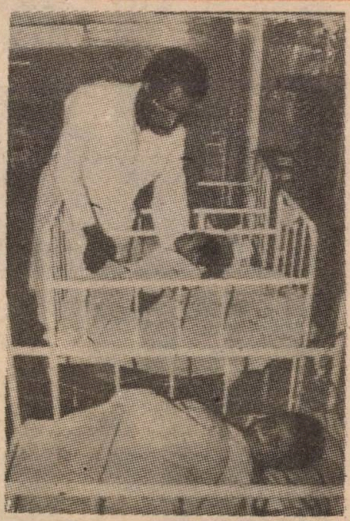

Zair : Copii suspecți de SIDA

Care este cursul actual al SIDEI? În creștere. Dar nu este nici pe departe singura boală în ascensiune. Oricum, este cea mai atent studiată și observată astăzi. Cifrele statistice sînt tot mereu modificate. Astfel, în noiembrie '86 erau 34 448 cazuri, în '77 de țări. La 1 iulie 1987 numărul cazurilor comunicate totalizează 52 121 de bolnavi dintre care 37 000 în S.U.A. În august 1987 — 122 de țări comunică 56 395 de bolnavi, ritmul de îmbolnăvire fiind de 75 noi cazuri pe săptămînă. Peste puțin timp, la 9 decembrie 1987, se totalizează 72 004 de cazuri de către O.M.S., într-un număr sporit de țări, și anume 128.

Repartiția continentală este următoarea, pentru această statistică : S.U.A. și restul continentului american — 53 871 de cazuri, Europa — 8 724, în timp ce Africa avea 8 490 de bolnavi. Restul de cazuri fiind răspîndite în Asia (211), Australia (708). Cîte alte îmbolnăviri nu seceră anual milioane de vieți? Cîte vieți a secerat variola ?

Revista „World Health", editată de Organizația Mondială a Sănătății, arată că la fiecare 15 secunde, un copil moare din cauza pojarului (rujeolei), numărul anual al victimelor acestei maladii ajungînd și astăzi la două milioane de copii. De altfel să nu trecem cu vederea amănuntul că epidemiile de rujeolă au omorît mai mulți indieni decît conchistadorii, care au adus în Lumea nouă nu numai ascuțișul sabiei și focul archebuzelor, dar și tăișul virusului rujeolei. Spaniolii care au apucat să mai revadă bătrîna Europă s-au întors acasă, dacă nu cu un virus, măcar cu o treponemă numită pallida, care, la secole de la „importul" ei, îngroașă constant dosarul îmbolnăvirilor prin sifilis.

Dar nu numai rujeola seceră în momentul de față viața atîtor copii. Tetanosul natal provoacă anual moartea a 800 000 copii. Aproximativ 275 000 de copii se îmbolnăvesc de poliomielită, care, cu tot vaccinul antipoliomielitic descoperit, rămîne încă unul dintre marile flageluri ale statelor în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină. Ce să mai vorbim de tuberculoză, frecvent letală la copii, și care anual face mai mult de 10 milioane de victime, deși arsenalul antibioticelor și chimioterapicelor crește într-un ritm alert. Circa două sute de milioane de oameni locuind în zonele tropicale sau subtropicale suferă de „boala febrei melcului", și de-abia acum se pare că s-a preparat un vaccin eficient pe bază de proteine, obținut dintr-un parazit, gălbeaza (Distomum he-

paticum), cu promițătoare rezultate în combaterea ei.

Dar boala lui Chagas, răspîndită în numeroase regiuni ale Americii Centrale și de Sud, al cărei vector este Trypanosoma cruzi, protozoar transmis prin înțepătura insectelor familiei Reduvidelor. Se estimează la 65 de milioane persoanele expuse și la 10—20 milioane cele infectate. Boala se manifestă prin cardiopatii și tot cortegiul lor de simptome.

De altfel, se pare că însuși Charles Darwin ar fi suferit de această boală contractată în urma călătoriei pe vasul „Beagle", în 1834. Dar cîte boli nu au încă leac? Sau cîți bolnavi nu pot ajunge la medicamente?

Cînd este vorba despre îmbolnăviri o cifră de cîteva milioane pare o cifră neînsemnată. Jocul milioanelor este amețitor cînd este vorba de boală... Și dacă ar fi doar atît!

Cifrele sînt uriașe și niciodată foarte complete. Dar cine mai stă să discute despre niște lucruri cunoscute de toată lumea, despre niște vechituri? Noul, noul atrage întotdeauna ca un magnet. El este subiectul cel mai comentat. „SIDA este un pericol pentru omenire", scriu ziarele! Dar alte boli ale organismului uman, cum ar fi cancerul, bolile cardiovasculare care răpesc oameni în floarea vîrstei, nu reprezintă oare un tot atît de mare pericol?

Sigur, virusul care generează îmbolnăvirea nu este de neglijat. Periculozitatea sa este mare, atît timp cît el se poate răspîndi, în diferite medii, în diferite zone geografice. Din punct de vedere individual, o mare importanță o poartă „terenul". La indivizii slăbiți după boală, malnutriți, drogați, homosexuali, hemofilici, virusul se dezlănțuie mai rapid și cu mai multă vigoare.

Italia. Propagandă anti-SIDA prin afișe (sus) ● Amsterdam. Toxicomania — o plagă a societății capitaliste (jos).

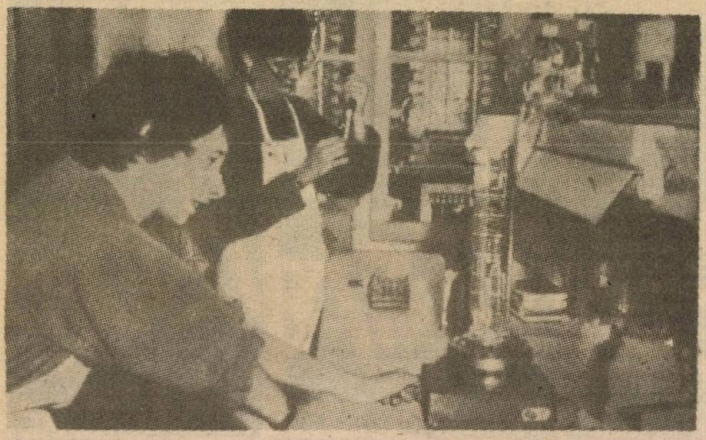

Într-un laborator al Institutului Pasteur — Paris

Cu toate acestea un element de ultimă oră schimbă și aici datele problemei. În partea a doua a anului 1987, o știre cu adevărat senzațională — în sfera SIDEI nu sînt rare știrile de acest fel — anunță că s-au semnalat leziuni ale bolii la sportivi, în special boxeri și luptători, deci sportivi care se întrec direct și care pot suferi leziuni corporale, care permit inocularea cu virus de la adversar.

Nu trebuie nici un moment să uităm că terenul se modifică odată cu vîrsta și este în permanență receptiv la apariția unor elemente noi în evoluția individului.

Factorii care conferă organismului calitățile morfofuncționale și biochimice care-i vor condiționa reactivitatea și deci eficiența adaptării sînt reprezentați de elementele care au concurat la dezvoltarea și întreaga evoluție a individului pînă în respectivul moment, dintre care nu putem să nu enumerăm: factorii genetici, sexul, vîrsta, alimentația, patologia trecută sau prezentă, particularitățile constituționale, imunologice, biochimice, endocrine, nervoase, homeostatice (adică menținerea echilibrată a principalelor constante biologice), factorii sociali, stresul și lista nu se oprește aici. Reactivitatea atestă caracterul activ, sensibil al terenului. În același timp ea mediază, modelează, modifică, atenuează relația dintre cauza deviatoare și efectul ei clinic.

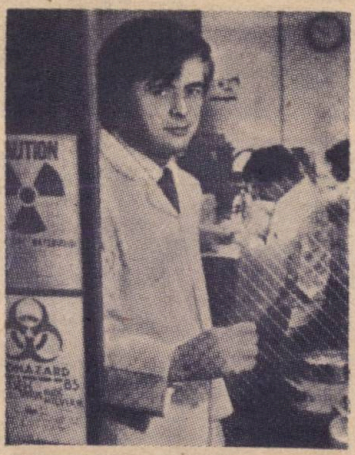

Myron Essex, medic veterinar, pionier al luptei contra SIDA, în laboratorul său din Boston.

Hamburg. Testarea anti-SIDA a emigranților

Nu putem să trecem cu vederea că această știință a terenului a fost denumită de savantul român C.I. Parhon, deschizător de drumuri, drept edafologie[2]). Parhon fiind printre primii care au postulat ideea aprecierii terenului la diferite niveluri de organizare fiziostructurală: organism, aparat, țesut, celulă, umori.

La 16 mai 1986, în a 39-a Sesiune a Organizației Mondiale a Sănătății, se sublinia „Interesul profund al preocupărilor pe care SIDA le-a suscitat la scară internațională, SIDA provocînd un veritabil seism psihosocial în cele mai multe părți ale lumii, poate deveni una dintre cele mai grave amenințări pentru sănătatea publică a acestui secol și totodată o sfidare serioasă la adresa practicii medicale".

Seismul psihosocial a creat dintr-o boală o adevărată modă, o politică, o strategie, o nouă recesiune economică.

SIDA a creat o serie de stări contradictorii cum ar fi: nedumerire, teamă, chiar panică — individuală sau colectivă — ignorare, ironie, sarcasm, curiozitate și sete de informații pe toate canalele, bigotism și retragerea în credință pentru a scăpa de pedeapsa divină, ceea ce a dat „apă la moară" sectelor, șantaj, pînă la stări de demență individuale sau de grup, ca acea manifestare colectivă dintr-un oraș vest-german a unor bolnavi de SIDA, care voiau să inoculeze unor indemni la boală, maladia, ilustrînd poanta „să moară și capra vecinului". Implicațiile sociologice ale îmbolnăvirii vor da la iveală fără doar și poate, nu numai studii și comunicări ci și cărți, multe dintre ele cu argumente pe multe pagini, îmbogățind elementele sociologizante ale medicinii contemporane.

Ca amuzament, vom reda două întîmplări cu implicație socială.

---

[2]) „edafos" — constituție; „logos" — știința despre

La o bancă, un hoț, apare nu cu arme automate, ci cu un alt tip de armă, virusologică să-i zicem, un tub de spray. — „Mîinile sus!, amenință hoțul pe funcționarii băncii, altfel apăs pe buton și încăperea va fi infestată cu virusul SIDA“...

Într-o închisoare, doi deținuți atinși de maladie, cerînd o favoare care nu li se îndeplinește, imobilizează un gardian într-o celulă și-l amenință că dacă nu li se dă urgent satisfacție, îl vor mușca pentru a-l îmbolnăvi. Și iată cum un virus ajunge armă în mîna unora și sperietoare pentru alții.

În partea răsăriteană a Europei epidemia a răzbit mai încet. Urmînd acea viitură a modei, îmbolnăvirea a ajuns la un anume interval și pe la noi, neatingînd însă amploarea din alte părți.

Răgazul este cam de cinci ani, ceea ce este un lucru de luat în seamă cînd te înfrunți cu o boală. Așa că s-au luat măsuri severe de preîntîmpinare și combatere eficientă.

Săptămînalul moscovit „Nedelia“ informează că oamenii sovietici de știință au identificat virusul imunodeficienței umane, pe un „grup cu risc crescut“ în care se aflau și narcomani, grupul avînd circa 10 000 de persoane, 7 persoane fiind infectate cu virus.

Experiențele desfășurate la Leningrad au descris, în condiții asemănătoare, virusul pus în evidență în S.U.A. și Franța.

În țara noastră, încă din 1985, s-a instituit un colectiv de supraveghere al S.I.D.A., care funcționează în cadrul Clinicii de Boli Infecțioase și Tropicale, de la Spitalul bucureștean „Victor Babeș“.

Pînă la 1 aprilie 1987, au fost testate mii de persoane, din care 15 s-au dovedit a avea reacția pozitivă, două dintre aceste persoane decedînd. Celelalte 13 persoane, purtători asimptomatici, seropozitivi însă la minimum două examene, sînt în continuare atent supravegheate.

La 4 aprilie 1987, Ministerul Sănătății din țara noastră a analizat situația mondială, regională și locală, stabilind măsurile de urgență pe scară națională, cum ar fi : informarea populației, între care se înscrie și acest al treilea articol publicat de almanahul nostru, cunoașterea răspîndirii virusului, controlul donatorilor de sînge, asigurarea bazei tehnico-materiale pentru investigația și diagnosticul îmbolnăvirii, precum și modalitățile de supraveghere a grupelor de risc crescut.

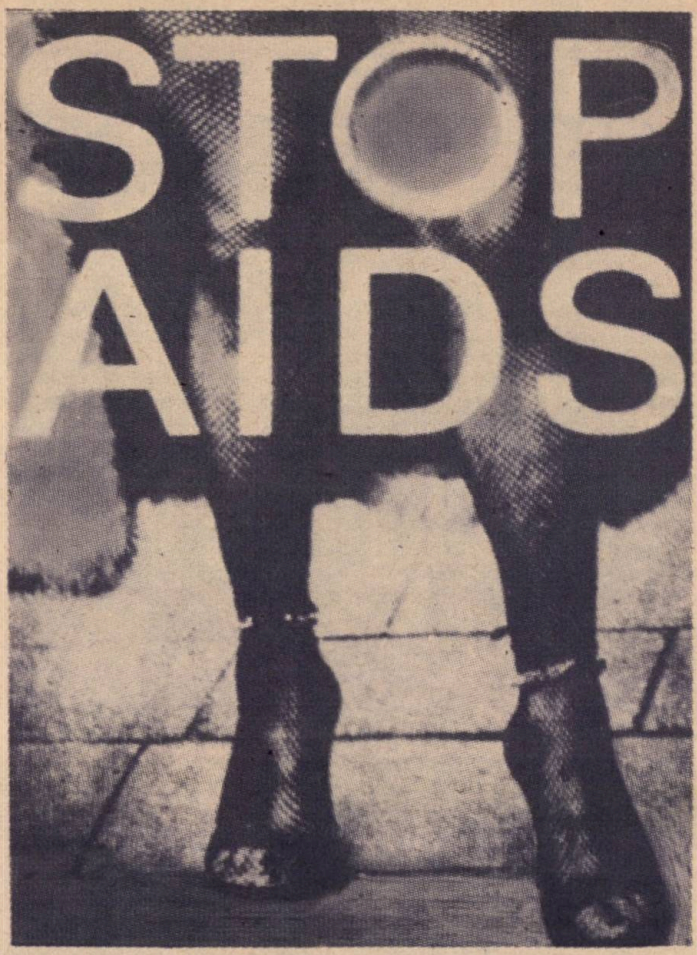

Elveția. Afiș anti-SIDA

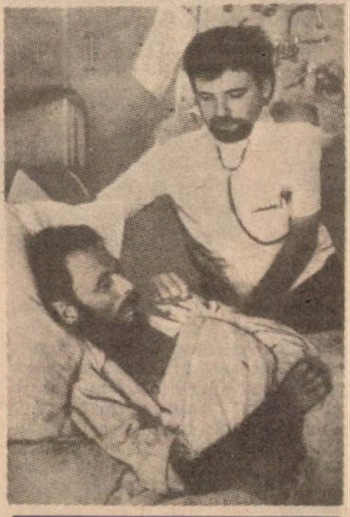

Londra. La căpătîiul unui bolnav de SIDA

Virusul a creat probleme medicale în multe specialități, dar cum astăzi, interdisciplinaritatea este la tot pasul, era și normal ca virusul și influențele sale nefaste să nu rămînă cantonate doar în sfera medicală, așa că s-au creat probleme deosebite antropologice, demografice, psihologice, sociologice, teologice, politologice, și nu în ultimul rînd, economice.

Sănătatea reprezintă la ora de față un capitol foarte serios în bugetul statelor, fie ele dezvoltate, fie sărace. Ba, am spune că în cadrul ultimelor, cheltuielile pentru sănătate reprezintă adevărate dezastre

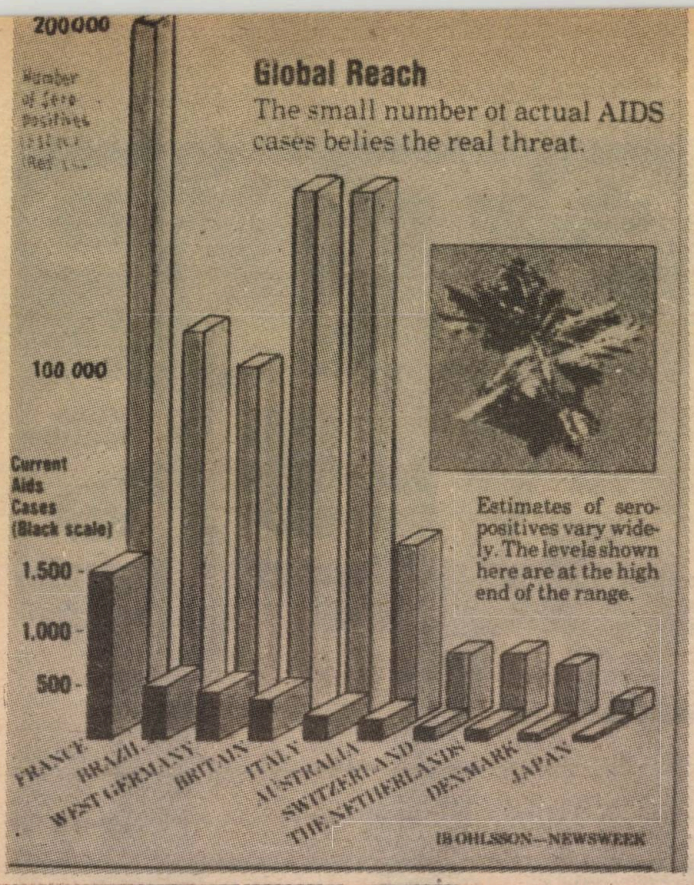

Estimări grafice privind îmbolnăvirea

de instituții de peste ocean. Chiar și Piața Comună a luat măsuri de stăvilire a exodului creierelor mai ales al tinerilor titrați către S.U.A. Această practică adîncește și mai mult criza, lăsînd țările respective fără specialiști, accentuînd ceea ce se numește „brain drain", spoliind unele state de cea mai valoroasă materie primă la această oră pe glob.

Subliniem importanța terenului în declanșarea unei boli și SIDA nu poate face excepție de la această regulă, cu toate că ea reprezintă o îmbolnăvire care a fost exportată de țări sărace în țări bogate. Dar ce vreți ? Excepția întărește regula și în perimetrul maladiilor. De aceea și adagiul medical, devenit clasic : nu există boli, ci bolnavi.

Trebuie să arătăm că îngrijirea unui bolnav de SIDA costă între 46 000 și 165 000 de

R.F.G. Testare anti-SIDA (stînga) ● Tokyo. Test anti-SIDA la stewardese (dreapta)

economice. De aceea, marile epidemii sau endemiile sînt ilustrate „cu brio" în statele sărace care și așa au un nivel de trai scăzut. Aici apar și bolile cele mai grave, tocmai datorită sărăciei, căci boala întotdeauna intervine acolo unde există și subalimentație. Lanțul se rupe acolo unde este veriga cea mai slabă, ori ea e constituită în cazul denutriților de către terenul individului.

Pentru a înfrînge bolile, țările sărace se împrumută. Banii dați de marile bănci și organizații mondiale au o rată a dobînzii care nu ține cont că aceste împrumuturi sînt luate pentru îngrijirea sănătății oamenilor și nu pentru arme. Dar pentru cei ce dau banii cu camătă, „banul n-are miros" !

În plus unele cadre valoroase ale țărilor lumii a treia și nu numai de aici sînt racolate

dolari și că în 1991 se estimează că Statele Unite vor cheltui aproximativ 16 miliarde de dolari pentru tratamentul bolnavilor suferinzi de maladia imunodeficienței dobîndite. Nu se știe dacă se vor

aproba fondurile. Dacă ar fi vorba însă de înarmare... Un amănunt : pentru punerea la punct a programului american de militarizare a cosmosului s-au aprobat, fără prea multe probleme, 20 de miliarde de dolari. De altfel, se estimează că în S.U.A. vor fi declarați pînă la această dată 270 000 de bolnavi din totalul de 1 milion pînă la 1 milion jumătate de purtători virali, iar prognoza pe termen scurt pentru Europa indică 25—30 000 de bolnavi.

Un mare pericol îl reprezintă Africa, unde datorită sărăciei și în același timp asistenței medicale precare se estimează că din 1 000 000 de suferinzi nu ar fi fost depistați și declarați decît cîteva mii. O mare problemă se pune, de asemeni, și în Asia de Sud-Est — unde marile aglomerații urbane fac imposibilă depistarea tuturor celor suferinzi — așa cum se întîmplă în Bangladesh, India, China, Taiwan, Hong-Kong, Japonia, Thailanda.

Afiș atrăgînd atenția asupra pericolului SIDA

Purtătorii depistați ai virusului imunodeficienței dobîndite se consideră astăzi marginalizați de societate și bineînțeles nu se împacă cu acest statut, poate datorită și vîrstei lor, în general tinere, ținînd cont că media de vîrstă a îmbolnăvirilor este de numai 36 de ani, durata de supraviețuire de circa 5 ani, iar letalitatea 50%.

Se apreciază de către O.M.S. că în 1990 vor exista 15 000 000 de bolnavi, pe glob, bineînțeles, marea majoritate nedepistați.

Numărul publicațiilor privind SIDA crește amețitor. Oricum, cunoștințele medicale se înmulțesc în progresie geometrică. Interpretări deopotrivă realiste sau fanteziste își fac loc cu generozitate. A intrat în această horă și religia, și-a vîrît coada și politica. SIDA a ajuns o treabă complexă care preocupă astăzi întreaga omenire. Este vorba, dacă nu de boala numărul unu, în tot cazul despre cea mai comentată boală a zilelor noastre. Cancerul — maladia nenorocită, care astăzi a îmbrăcat forme de o mare varietate și rapiditate a evoluției și, ceea ce este mai grav, este aspectul oncogen al formelor tumorale la copii, încă de la vîrste fragede, reprezintă un aspect sumbru al vieții moderne. Și despre acest lucru nu se prea vorbește. Sau poate că ne-am obișnuit să tot vorbim despre cancer, care de la începutul secolului XX face ravagii, absolut pe toate meridianele. Și cît de departe sîntem totuși de stăvilirea sa !

Scriam și în precedentul articol despre o modă a SIDEI. Sigur că există și o modă pentru că altfel cum s-ar explica spre exemplu, că bacteria „Legionella", descoperită aproape concomitent cu virusul, în bazinul cu apă al unui hotel american, cu puțin timp înaintea unui congres și care a îmbolnăvit cîțiva oameni importanți, nu este prea cunoscută, nici măcar de către tot personalul medical, deci nu a ajuns la modă !

Dar SIDA a generat o stare de fobie, față de boală, în general. Pe de o parte oamenii se feresc să bea în localuri publice, măcar o răcoritoare, deși s-a dovedit clar prin cercetări că nu există pericolul contaminării prin aer, apă și alimente, insecte de tip hematofag (purici, țînțari, ploșnițe, păianjeni), pe de altă parte se feresc de întîlnirile ocazionale cu indivizii infectați, vecini, rude, colegi de muncă, vecinătatea acestora neridicînd probleme de îmbolnăvire. Mai mult decît atît virusul este deosebit de sensibil, el murind la dezinfectante ușoare cum ar fi : apa de Javel sau alcoolul, nerezistînd la o temperatură de peste 37°C.

Au apărut o serie de persoane cu teamă accentuată față de SIDA, sidofobi, indivizi exagerați în precauțiile lor, de fapt o subramură din încrengătura microfobilor. Au existat întotdeauna asemenea persoane cu o teamă exagerată de microbi, de îmbolnăviri. Să nu uităm cazul criticului Garabet Ibrăileanu, care era nevoit adeseori să dea mîna cu diverși colaboratori și de fiecare dată scotea din buzunar sticluța cu alcool medicinal, cu care-și spăla mîinile, sau de cîte ori trebuia să deschidă o ușă, ștergea clanța cu o bucată de vată și bineînțeles își dezinfecta mîna. În cazul Sidei, alcoolul ar fi eficient pentru dezinfecție, el omorînd virusul, dar nu și pentru propagarea sa, întrucît el nu se propagă decît prin produsele biologice umane : salivă, spermă, lacrimi, sînge.

Ca și în cazul rachetelor cu rază medie de acțiune există un obiectiv bine țintit. Racheta SIDA este un retrovirus care țintește celulele T_4 din sistemul imunitar al organismului uman, slăbind considerabil organismul, făcîndu-l inapt pentru a se apăra.

Atacul dezlănțuit asupra celulelor T_4 îl lasă pe pacient descoperit în fața infecției oportuniste prin agenți, incapabili să producă vătămări la cei neinfectați cu H.I.V. Deci,

iată de ce se cheamă virusul nu numai retrovirus, dar și oportunist.

Cum reușește H.I.V. să se replice într-o singură izbucnire, după ce a stat în culcușul său, hibernînd, uneori ani întregi, este o mare întrebare, cheie de boltă, în cercetările asupra SIDA. Dar aceasta nu este singura întrebare. O alta este legată de spectrul bolii cu care este asociat virusul. Deși o bună parte din atenția acordată virusului a mers spre SIDA, virusul HIV este asociat și cu bolile creierului și cu diferite tipuri de cancer. Deci și în cadrul acestor cercetări se operează, ca de altfel, în întreaga medicină, cu multe necunoscute. Cu toate aceste necunoscute însă, retrovirusul oportunist HIV, element nou în „schema" virusurilor umane, este nu numai cel mai bine studiat, dar și cel mai bine cunoscut retrovirus, și unul dintre cele mai bine cunoscute virusuri.

SIDA a sosit „la timp", spun cercetătorii cu un grad de tristețe care dovedește totuși optimism, dacă se poate așa ceva. Cu numai 10 ani înainte nu se cunoștea această posibilitate biologică pe care o posedă retrovirusurile iar cunoștințele noastre despre sistemul imunitar erau departe de a fi clare. Dar cînd vom ști totul ? Probabil niciodată! Mereu se vorbește despre alte și alte descoperiri, despre alte fațete ale nețărmuritei cunoașteri și de fiecare dată ne adîncim într-un necunoscut relativ.

Lupta cu o boală nouă ar fi fost cu mult mai grea acum cîteva zeci de ani, acum cîteva sute de ani. Dar nici acum nu e ușoară.

Să nu uităm însă că virusologia este o știință relativ nouă. În 1892, botanistul rus D. I. Ivanovski (1864—1920) descoperea virusurile. A trebuit să treacă ceva timp pentru ca ele să fie studiate prin intermediul culturilor de celule. Astfel, în 1913, medicul român Constantin Levaditti cultivă virusul pe celule izolate, între care virusul paraliziei infantile. De altfel, școala românească de medicină are priorități în domeniul virusologiei. Un element de referință fiind acela că în deceniul al cincilea, la Facultatea de Medicină din București ia ființă prima catedră de virusologie din lume, al cărui titular va fi profesorul Ștefan S. Nicolau.

De ce a fost posibilă rapiditatea intervenției în studierea virusului ? În primul rînd datorită descoperirii, în 1978, — anul debutului îmbolnăvirilor SIDA — a celui dintîi retrovirus denumit HTLV-I, responsabil de apariția leucemiei. Patru ani mai tîrziu se punea în evidență HTLV-II și nu după mult timp HIV, sau HTLV III, pentru ca acum să se întrezărească un al patrulea virus din această familie. Cercetările în domeniu necesită o aparatură destul de sofisticată, iar prețul cercetărilor atinge cote de necrezut.

Problemele imunologice sînt complicate și pentru specialiști, așa că nu ne rămîne să discutăm decît cîteva lucruri despre partea de la suprafața problemei, despre semnele decelabile cu ochiul liber, care se pot împărți în două mari grupe : de primă importanță, să le numim majore și de importanță secundară, deci probleme minore.

Între semnele majore ale bolii la adult sînt : pierderea ponderală rapidă, cu cel puțin 10% din cea obișnuită, diaree cronică, prelungită la mai mult de o lună de zile, febră prelungită, peste 30 de zile.

Semnele minore sînt reprezentate de mărirea volumului ganglionilor limfatici din diferite regiuni, care devin astfel ușor sesizabili și dureroși la palpare, existența unei ciuperci în zona bucală și faringiană, asociată cu infecții repetate în sfera nas, git, urechi. Un alt semn minor este tusea persistentă, chinuitoare, la care se poate adăuga o iritație generalizată a pielii.

La adult, asocierea a două semne majore și a cel puțin unuia minor exceptînd cazurile declarate de scădere a capacității de apărare a organismului, poate declanșa un semnal de alarmă.

Asta nu înseamnă, stimați cititori, că parcurgînd aceste pagini vă veți speria și vă veți introspecta, și veți ajunge la concluzia că aveți simptomele enunțate. Știți care este pericolul cel mai mare care-l pîndește pe profanul care frunzărește o carte de medicină ? I se potrivesc simptomele. Are toate bolile și, în fond, niciuna. Are, așa cum circulă expresia, „boala lui Calache" ! Există, fără îndoială, o ipohondrie a omului secolului nostru, care are cel mai ades o explicație în afara medicinii și mai cu seamă în factorii socio-psihologici.

Noi am arătat în cele de mai sus o serie de aspecte nu pentru a speria pe cel ce citește, ci, dimpotrivă, pentru a tempera anumite gînduri ascunse sau fățișe ale unora dintre cititori, căci într-o maladie ca aceasta în care terapia este deocamdată departe de a fi pusă la punct, numai educația sanitară apără contra bolii și bineînțeles în acest caz nu trebuie nimic ascuns publicului, nu trebuie nimic învăluit în mister.

Medicii au fost dintotdeauna prieteni ai semenilor, devotîndu-se cauzei sănătății lor. Munca lor nu este doar cea de specialist în cutare sau cutare domeniu, ci ea este în permanență dublată de una educațională. Fiecare medic are posibilitatea de a deveni un educator, dublîndu-și funcția apostolică a profesiunii sale.

Educația sanitară poate fi o armă eficientă în multe situații. Educația pentru sănătate joacă fără îndoială rolul unui etalon al civilizației unui popor. Ea nu poate fi făcută funcționărește, Pentru a o face, este necesară pasiunea ardentă de a descoperi noul, de a-l propaga. Este necesară o putere de transmitere a ceea ce știi oamenilor de lîngă tine și a-i învăța, cu tact, lucruri pe care să le aplice.

Educația pusă în slujba sănătății este un corolar al vieții și al triumfului binelui asupra suferințelor organismului uman. Totul este să o facem, și roadele nu vor întîrzia să apară.

Nu degeaba, acum 25 de secole, un poet chinez, anonim, dar nu anonim în idei, scria cîteva versuri care sînt și astăzi actuale :

„Dacă te poartă gîndul peste un an,
Seamănă un ogor.
Dacă te poartă gîndul peste un deceniu,
Sădește un pom.
Dacă te poartă gîndul peste un veac
Educă oamenii.
Semănînd ogorul,
vei recolta o dată.
Sădind pomul,
vei recolta de zece ori
Educînd oameni,
vei recolta de o sută de ori.

Florin Colonaș

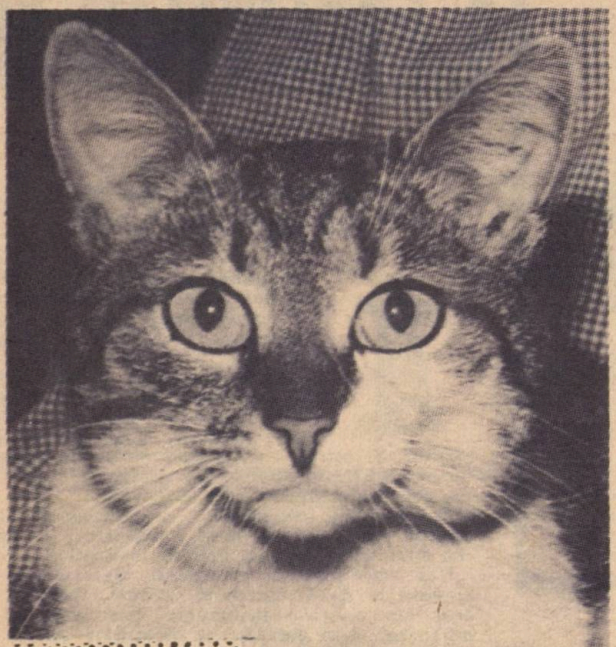

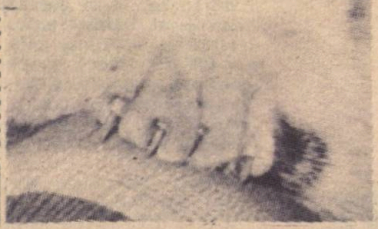

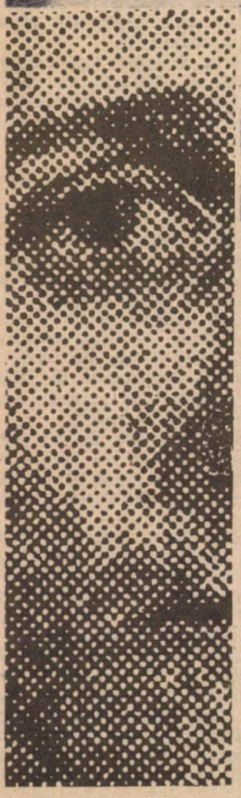

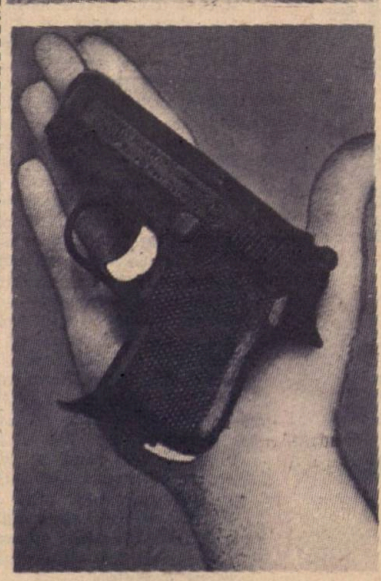

SFINX

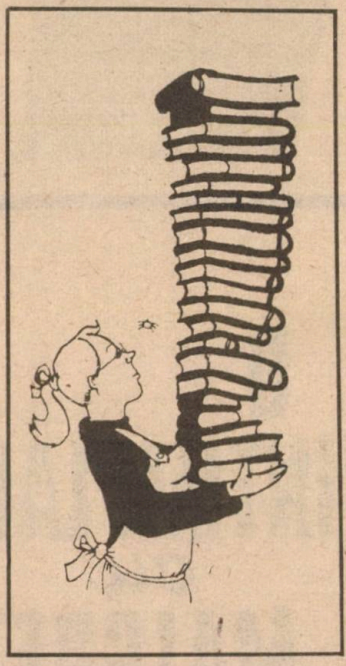

SFINX

O ÎNTÎMPLARE cu MAIGRET

GEORGES SIMENON

Cafenelele

CAPITOLUL I

Cafeneaua Ministerelor sau Regatul lui Joseph

În analele poliției, nimeni nu s-a expus niciodată cu atîta îndîrjire și amabilitate, nu și-a pierdut atîtea ore, mai precis șaisprezece ore în șir, ca să atragă, cu sau fără voia sa, atenția a zeci de persoane. De aceea, inspectorul Janvier, alertat, a venit să-l vadă pe acest om la fața locului. Și totuși, cînd a fost vorba de semnalmente, portretul obținut era dintre cele mai puțin conturate, dintre cele mai vagi...

Astfel încît, ostentația necunoscutului le-a apărut unora — nu prea imaginativi — drept cea mai abilă și mai inedită șiretenie.

Dar mai bine să examinăm fiecare oră din această zi de 3 mai, o zi călduță, însorită, cu acel aer specific primăverii pariziene, și cu parfumul, cam dulceag, al castanilor de pe bulevardul Saint-Germain, care intra din cînd în cînd în răcoroasa sală a cafenelei.

Ca de obicei, Joseph a deschis ușa cafenelei la ora opt. Purta vestă și cămașă. Pe jos era rumegușul pe care-l întinsese de cu seară, la închidere, iar scaunele se aflau îngrămădite unele peste altele, foarte sus, pe mesele de marmură.

Căci Cafeneaua Ministerelor, colț cu bulevardul Saint-Germain și strada Saints-Pères, este una dintre rarele cafenele de modă veche care au supraviețuit în Paris. Nesacrificată maniei barurilor, unde vin să se așeze cu coatele oameni în trecere. Nesacrificată nici gustului zilei, ornamentelor strălucitoare, iluminatului difuz, colonadelor cu oglinzi și măsuțelor din plastic.

Este o cafenea a intimilor, în care clienții își au masa lor, colțul lor, jocul lor de cărți sau de șah și în care Joseph, chelnerul, îl știe pe fiecare după nume : în general, șefi de birou, funcționari din ministerele învecinate.

Joseph însuși este o figură. De 30 de ani de cînd este chelner, nimeni nu și l-a putut imagina în costum ; poate că nici n-ar fi de recunoscut dacă l-ai întîlni la periferia orașului, unde și-a construit o căsuță.

Ora 8 este ora „mastic-ului", adică a curățeniei sau, în jargonul meseriei, a „mizanplasului". Ușa dublă, care dă spre bulevardul Saint-Germain, este larg deschisă. O parte din trotuar e deja luminată de soare, dar înăuntru domnește o umbră răcoroasă și albăstruie.

Joseph fumează o țigară. Este singurul moment din zi cînd își permite să fumeze în local. Aprinde gazul sub filtrul de cafea, pe care-l freacă mai apoi pînă cînd strălucește ca oglinda. Gesturile, aproape rituale, se succed într-o ordine regulată : așezarea sticlelor cu băuturi, măturatul rumegușului, aranjarea scaunelor în jurul meselor...

din SAINT-GERMAIN

Fix la ora 8 și 10 a sosit omul. Aplecat asupra filtrului de cafea, Joseph nu l-a văzut cînd a intrat și o va regreta. Să fi intrat ca o vijelie, ca atunci cînd te simți urmărit ? De ce a ales Cafeneaua Ministerelor, din moment ce, în față, de cealaltă parte a străzii, exista o cafenea cu bar, unde la această oră poți găsi cornuri, chifle, și unde este deja animație ?

Joseph va spune :

— M-am întors, și în mijlocul sălii am văzut un om cu o pălărie gri pe cap și cu o valijoară în mînă.

În fapt, localul era și nu era deschis. Era deschis deoarece ușa era deschisă, nu era deschis în sensul că nimeni nu venea niciodată la această oră, cafeaua nu era gata, apa din filtru de-abia începuse să se încălzească, scaunele erau încă îngrămădite pe mese.

— Nu vă pot servi decît peste o jumătate de oră, i-a spus Joseph. Cu asta, credea că a scăpat. Fără să-și lase valiza din mînă, omul a luat totuși un scaun de pe una din mese și s-a așezat. S-a așezat simplu, calm, asemeni celui pe care nimeni nu-l poate face să-și schimbe părerea, și a șoptit :

— Nu face nimic.

A fost de-ajuns pentru ca Joseph să se indispună. El seamănă cu acele gospodine care nu suportă pe nimeni în preajmă, atunci cînd fac curățenie generală. Ora „mastic-ului" este ora lui. Și a bombănit printre dinți :

— O să-ți aștepți mult cafeaua !

Pînă la ora 9 s-a dedicat muncii zilnice, privindu-și din cînd în cînd pe furiș clientul. A trecut pe lîngă el de 10 ori, de 20 de ori, l-a atins ușor, l-a și înghesuit puțin, fie cînd mătura rumegușul, fie cînd lua scaunele de pe masă.

Mai apoi, la ora 9 și 2 sau 3 minute, s-a resemnat și i-a servit o ceașcă de cafea aburindă, o căniță de lapte și două bucăți de zahăr pe o farfurioară.

— N-aveți cornuri ?

— Puteți găsi vizavi.

— Nu face nimic.

Curios lucru. Încăpățînatul, care ar fi trebuit să-și dea seama că deranjează, că e cam nelalocul lui, că nu era ora să se instaleze la Cafeneaua Ministerelor, avea un aer de umilință care-l făcea totuși simpatic.

Și încă ceva ce Joseph începuse să aprecieze, el care era obișnuit cu oamenii care vin să se așeze pe banchete. De o oră de cînd era aici, clientul n-a scos un ziar din buzunar, nici n-a cerut, n-a considerat necesar să consulte Cartea de telefoane, n-a încercat să intre în vorbă cu chelnerul. Nici măcar n-a stat picior peste picior. N-a fumat.

Rari sînt oamenii care pot sta într-o cafenea, fără să se miște, fără să se uite la ceas în orice clipă sau să-și manifeste nerăbdarea într-un fel sau altul. Dacă el așteaptă pe cineva, o face cu placiditate remarcabilă.

Un actor care s-a confundat cu un personaj : Jean Gabin — Maigret.

La ora 10, „mastic-ul" s-a terminat, iar el e tot aici. Alt detaliu curios : nu s-a așezat lîngă fereastră ci în fundul sălii, aproape de scara de acaju care duce la toaletă. Joseph trebuie de altfel să meargă într-acolo să se spele. Învîrtind de manivelă, a lăsat să cadă storul portocaliu care colorează întrucîtva umbra cafenelei.

Înainte de a coborî la toaletă, a zornăit cîțiva bani în buzunarul de la vestă, în speranța că omul va înțelege și se va hotărî să plătească și să plece.

Nu s-a întîmplat însă nimic și Joseph se duce, îl lasă singur, își schimbă șorțul, își dă cu pieptenul și-și pune vesta scurtă de alpaca.

Cînd se întoarce, omul este tot acolo, în fața ceștii goale. Domnișoara Berthe, casierița, a sosit și se instalează la casă, scoate cîteva obiecte din poșetă, își aranjează fișele în grămezi.

Domnișoara Berthe și Joseph își fac cu ochiul, iar domnișoara Berthe care este grasă, molatecă, rozalie și placidă, cu părul oxigenat, se uită la client de la înălțimea tronului ei :

— Mi s-a părut foarte blînd, foarte la locul lui și totuși am avut impresia că mustața îi era vopsită, ca cea a colonelului.

Căci omul are o mustață scurtă, răsucită fără îndoială cu un mic drot, de un negru albăstrui, care te duce cu gîndul la vopsea.

Livrarea de gheață este un alt ritual al fiecărei dimineți. Un uriaș, cu o pînză de sac pe umeri, transportă blocurile opaline, de unde cad cîteva picături de apă limpede, și le așează în frigider.

Uriașul l-a remarcat și el pe unicul client și va spune :

— Mi-a făcut impresia unei foci.

De ce a unei foci ? Comisionarul nu știe. Cît despre Joseph, acesta își urmează invariabilul program, scoate ziarele de ieri dimineață și le pune în loc pe cele de ieri seară.

— V-ar deranja să-mi dați unul ?

Ia te uită ! Clientul vorbește ! O voce blîndă, ca de om timid.

— Pe care-l doriți ? Le Temps ? Le Figaro ? Les Débats ?

— N-are nici o importanță.

Ceea ce-l face pe Joseph să creadă că omul nu e din Paris. Nu poate fi nici străin, deoarece nu are accent. Pare mai degrabă unul care a debarcat din provincie. Nu e însă nici o gară prin apropiere. Dacă a coborît din tren înainte de 8 dimineața, de ce să fi traversat mai multe cartiere pariziene, cu valiza, pentru a se instala într-o cafenea necunoscută ? Căci Joseph, care are memoria figurilor, este sigur că nu l-a văzut niciodată. Necunoscuții care intră din întîmplare în Cafeneaua Ministerelor, simt imediat că nu sînt la ei acasă și pleacă.

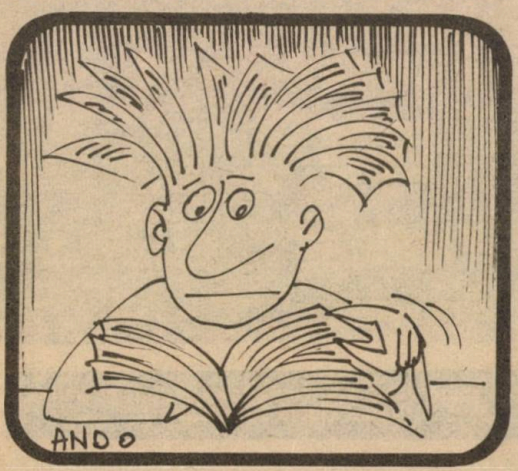

Ora 11. Ora patronului, domnul Monnet, care coboară din apartamentul lui, ras proaspăt, cu fața albă, cu părul gri, bine netezit, încălțat cu pantofii săi de lac dintotdeauna. S-ar fi putut retrage de mult din afaceri. Deschisese cîte o cafenea pentru fiecare dintre copiii săi. Dacă a rămas aici, asta se datora faptului că acest colț de pe bulevardul Saint-Germain este singurul loc din lume unde poate trăi și unde clienții îi sînt prieteni.

— Merge treaba, Joseph ?

Și-a reperat imediat clientul, cu ceașca lui de cafea. Se uită întrebător. Chelnerul îi șuflă încet, de după tejghea :

— E aici de la 8 dimineața...

Domnul Monnet se plimbă prin fața necunoscutului frecîndu-și mîinile, ceea ce înseamnă o invitație la conversație. Domnul Monnet stă de vorbă cu toți clienții, joacă cu ei cărți sau domino, le cunoaște problemele de familie și micile istorii de serviciu.

Omul nu se mișcă.

— Mi s-a părut foarte obosit, asemeni cuiva care și-a petrecut noaptea în tren, fără să doarmă, va declara el.

Maigret va pune aceeași întrebare lui Joseph, domnișoarei Berthe, domnului Monnet :

— Părea că pîndește pe cineva de pe stradă ?

Dar răspunsurile vor fi foarte diferite.

— Nu, pentru domnul Monnet.

Casiera :

— Am avut impresia că așteaptă o femeie.

Joseph :

— L-am surprins de mai multe ori privind înspre barul de vizavi, după care lăsa imediat ochii în jos.

La ora 11,20 a comandat un sfert de Vichy. Există clienți care beau apă minerală ; îi știm și știm și de ce : sînt oameni care țin un regim, precum domnul Blanc din Ministerul de Război. Joseph notează mașinal că omul nici nu fumează, nici nu bea, lucru destul de rar.

Apoi nimeni nu se mai ocupă de el aproape două ore, deoarece este ora aperitivului ; intimii dau năvală iar chelnerul știe dinainte ce trebuie să servească fiecăruia, la ce mese să ofere lista cu băuturi.

— Chelner...

Este ora 1. Omul e tot acolo, cu valiza strecurată sub bancheta de velur roșu. Prefăcîndu-se că a auzit că i se cere nota de plată, Joseph calculează cu voce scăzută și anunță :

— 8 franci 50.

— Ați putea să-mi dați un sandviș ?

— Regret. Nu avem.

— Nu aveți nici chifle ?

— Nu servim nici un fel de mîncare.

Este în același timp adevărat și fals. Uneori, seara, li se oferă cîte un sandviș cu șuncă jucătorilor de bridge care n-au avut vreme să mănînce. Dar este o excepție.

Omul ridică privirea și șoptește :

— Nu face nimic.

De data asta, Joseph observă un tremur al buzelor, o figură resemnată, dureroasă :

— Să vă servesc ceva ?

— Încă o cafea, cu mult lapte.

Deoarece în fond îi e foame și contează pe lapte pentru a-l hrăni, cît de cît. N-a mai cerut ziare. L-a citit pe al său, de la primul pînă la ultimul rînd, inclusiv mica publicitate.

A sosit colonelul și n-a fost mulțumit văzînd că necunoscutul îi ocupase masa ; căci colonelul se instalează totdeauna în fundul sălii, de teama curentului și pretinde că cel de primăvară este cel mai înșelător.

Jules, al doilea chelner, care lucrează în meserie numai de trei ani și care nu va avea niciodată aerul unui adevărat chelner de cafenea, își începe serviciul la unu și jumătate, iar Joseph se duce după peretele de sticlă ca să-și ia masa, care i se aduce de la etajul întîi.

De ce crede Jules că necunoscutul seamănă cu un vînzător de covoare sau de arahide ?

— Nu mi s-a părut un om sincer. Nu-mi plăcea felul său de a privi în jos, aerul lui prea moale, viscos. Dacă ar fi fost după mine, l-aș fi dat afară, spunîndu-i că a greșit locul.

A fost observat și de clienți, care o să-l remarce încă și mai mult seara, deoarece îl vor regăsi la aceeași masă.

Toate astea nu sînt, într-un fel, decît depoziții amatoristice. Din întîmplare însă, va exista și depoziția unui profesionist, la fel de inconsistentă, totuși, ca și celelalte.

La începutul carierei sale, Joseph a fost aproape zece ani chelner la Braseria Dauphine, situată la cîțiva pași de Quai des Orfèvres, frecventată de majoritatea comisarilor și a inspectorilor din Poliția Judiciară. El s-a împrietenit cu unul dintre cei mai buni colaboratori ai lui Maigret, cu inspectorul Janvier, cu a cărui cumnată s-a și căsătorit, astfel că sînt întrucîtva rude.

La ora 3 după-amiază, văzîndu-și clientul în același loc, Joseph a început să se enerveze de-a binelea. A făcut ipoteze, și-a zis că dacă omul se încăpățînă într-atît, asta nu se datora atracției pentru atmosfera de la Cafeneaua Ministerelor ; avea el motive serioase să nu plece.

Se gîndea că după ce a coborît din tren, s-o fi simțit filat și, pentru a scăpa de poliție, a intrat aici, la marea întîmplare...

Joseph telefonează deci la P.J. și-l cere pe Janvier.

— Am un client ciudat, care s-a instalat într-un colț de la ora 8 dimineața și pare hotărît să nu se mai miște. N-a mîncat nimic. Nu crezi că ar fi bine să vii puțin pe-aici ?

Meticulos, Janvier a luat cu el ultimele buletine cu fotografia și semnalmentele persoanelor căutate și s-a îndreptat spre bulevardul Saint-Germain.

Ciudată coincidență : cînd a intrat în local, omul nu mai era acolo.

— A dispărut ? îl întrebă pe Joseph.

Dar acesta îi indică subsolul.

— A cerut o fișă și a coborît la telefon.

Păcat ! Să fi ajuns cu cîteva minute mai devreme, ar fi putut afla — alertînd postul de ascultare — cui și de ce telefona. Janvier se așează și comandă un calvados. Omul se întoarce și se așează la locul lui, la fel de calm, poate cam îngrijorat, dar fără nervozitate. Joseph, care a început să-l cunoască, are impresia că este mai degrabă destins.

Timp de 20 de minute, Janvier îl măsoară din cap pînă-n picioare. Are tot timpul să-i compare fața cam plinuță, cam nedefinită, cu toate fotografiile celor căutați. În cele din urmă, ridică din umeri.

— Nu e pe listele noastre, îi spune lui Joseph. Îmi face impresia unui biet ins căruia o femeie i-a tras clapa. Trebuie să fie agent de asigurări sau așa ceva.

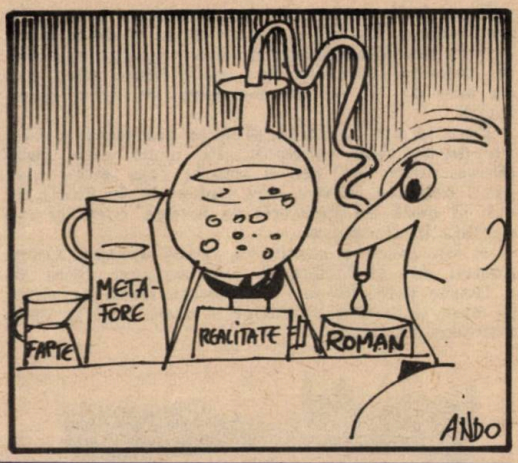

OCTAVIAN ANDRONIC

Janvier chiar glumește :

— Nu m-aș mira dacă ar călători pentru o întreprindere de pompe funebre... În orice caz, n-am dreptul să-i cer actele... Nici un regulament nu-i interzice să stea în local cît îi place și nici să se lipsească de masă.

Janvier a mai stat puțin de vorbă cu Joseph, după care s-a întors în Quai des Orfèvres unde a discutat cu Maigret o afacere de jocuri clandestine și a uitat să-i spună despre omul din bulevardul Saint-Germain.

Deși storul era tras, cîteva raze de soare oblice au început să se infiltreze în cafenea. La ora 5, trei mese erau ocupate de amatorii de belotă. La una dintre mese juca și patronul, chiar în fața necunoscutului, căruia îi arunca din cînd în cînd cîte o privire.

La ora 6, cafeneaua era plină. Joseph și Jules mergeau de la o masă la alta, cu tăvile încărcate de sticle și pahare, și mirosul aperitivului începea să fie mai puternic decît cel dulceag al castanilor de pe bulevard.

La acea oră, fiecare dintre cei doi chelneri își avea sectorul său. Din întîmplare, masa necunoscutului cădea în sectorul lui Jules, care era mai puțin atent decît colegul său. În plus, Jules trecea din cînd în cînd în spatele tejghelei să dea pe gît un pahar de vin alb, așa încît chiar de la începutul serii le cam încurca.

Tot ce-a putut să spună a fost că venise o femeie.

— O brună, drăguț îmbrăcată, la locul ei, nu una de-alea care vin în cafenea ca să intre în vorbă cu clienții.

O femeie care, tot după părerea lui Jules, nu intră într-un local decît dacă are întîlnire cu soțul. Mai erau încă trei sau patru mese libere dar ea s-a așezat la masa vecină cu a bărbatului necunoscut.

— Sînt sigur că nu și-au vorbit. Ea a comandat un porto. Parcă îmi amintesc că în afară de geantă, o geantă cafenie sau neagră, mai avea un pachețel legat cu o sfoară. La început, l-a pus pe masă. Cînd am servit-o cu porto nu mai era ; poate că l-o fi pus pe banchetă.

Păcat ! Lui Joseph i-ar fi plăcut s-o vadă. Domnișoara Berthe o observase și ea de la casă.

— O persoană destul de bine, discret machiată, într-un taior albastru, cu o bluză albă, dar nu știu de ce, nu mi s-a părut că ar fi căsătorită.

Pînă la ora 8, adică pînă la ora cinei, a fost un du-te vino continuu. Pe urmă s-au golit cîteva mese. La ora 9 numai șase mese mai erau ocupate, dintre care patru de jucătorii de șah și două de jucătorii de bridge, care își fac partida în fiecare zi.

— Un lucru e sigur, va spune Joseph. Omul nostru știe și bridge și șah. Aș jura chiar că e foarte tare. Mi-am dat seama după privirile pe care le arunca vecinilor și după felul în care urmărea partidele.

GEORGE BUȚU

Era oare chiar atît de liniștit sau se înșela Joseph ?

La ora 10 nu mai erau decît trei mese ocupate. Persoanele care lucrează în ministere se culcă devreme. La ora 10,30 Jules pleca, deoarece nevastă-sa aștepta un copil și se înțelesese cu colegul său să plece devreme.

Necunoscutul era tot acolo. Consumase de la ora 8,10 dimineața trei cafele, un sfert de apă minerală și o limonadă. Nu fumase. Nu băuse alcool. Dimineața citise Le Temps. După-masa cumpărase un ziar de seară de la un vînzător ambulant care trecea printre mese.

La ora 11, ca de obicei, Joseph a început, deși mai erau vreo două mese de jucători, să pună scaunele pe mese și să răspîndească rumeguș pe duşumea.

Ceva mai tîrziu, după ce și-a terminat partida, domnul Monnet a strîns mîna partenerilor — printre care se afla colonelul — și luînd cu sine un sac de pînză în care domnișoara Berthe strînsese bancnotele și monedele, a urcat să se culce.

Înainte de a ieși, a aruncat o privire încăpățînatului client de care se vorbise toată seara în cafenea, și i-a spus lui Joseph :

— Dacă ai vreun necaz cu el, sună-mă...

Căci, în spatele tejghelei, se află o sonerie care răspunde în apartamentul său.

Cam asta era tot. A doua zi, cînd Maigret a făcut ancheta, n-a mai primit nici o altă informație.

Domnișoara Berthe pleca la unsprezece fără zece ca să prindă ultimul autobuz, căci locuia la Epinay. S-a uitat și ea încă o dată la necunoscut, cu multă atenție.

— N-aș putea spune că mi s-a părut nervos. Dar nici calm nu era. Dacă l-aș fi întîlnit pe stradă, de exemplu, mi-ar fi fost frică de el, mă înțelegeți ? Și dacă ar fi coborît din autobuz cu mine la Epinay, n-aș fi îndrăznit să mă întorc acasă singură.

— De ce ?

— Avea o privire absentă...

— Adică cum ?

— Tot ce se întîmpla în jurul lui părea să-i fie indiferent.

— Storurile erau trase ?

— Nu, Joseph nu le trage decît înainte de a pleca.

— De la locul dumneavoastră, puteți vedea colțul străzii și barul din față... N-ați observat nimic suspect ?... Nu vi s-a părut că cineva îl pîndea pe client ?

— Nu mi-aș fi dat seama... Pe cît de liniștit este bulevardul Saint-Germain, pe atît de agitată este strada Saints-Pères, unde e un du-te vino continuu... Cel puțin în bar, oamenii intră și ies tot timpul.

— N-ați văzut pe nimeni, cînd ați ieșit din cafenea ?

— Pe nimeni... A, ba da ! Era un polițist la colțul străzii...

Așa era, comisariatul cartierului a confirmat. Din păcate, polițistul a părăsit postul puțin mai tîrziu.

Două mese... Un cuplu care venise să bea un pahar după cinema, oameni cunoscuți, un medic și soția, care locuiau cu trei case mai departe și aveau obiceiul să se oprească o clipă la Cafeneaua Ministerelor înainte de a se întoarce acasă.

Medicul va remarca :

— Eram așezați chiar în fața lui și mi-am spus că pare bolnav.

— Ce fel de boală, după părerea dumneavoastră ?

— O boală de ficat, cu siguranță...

— Ce vîrstă îi dați ?

— Greu de spus, pentru că n-am fost prea atent, acum îmi pare rău. Cred că este unul dintre aceia care par mai bătrîni decît vîrsta lor... Unii i-ar da poate 45 sau mai mult din cauza mustății vopsite.

— Deci, era vopsită ?

— Cred că da... Dar am avut și clienți de 35 de ani, deja molatici și insipizi, fără vlagă...

— Nu cumva părea vlăguit fiindcă nu mîncase toată ziua ?

— Posibil... Totuși diagnosticul meu rămîne același : stomac prost, ficat prost și, aș adăuga, intestine proaste...

La ultima masă, partida de bridge nu se mai termina. De trei ori era să se termine și de trei ori cel care a anunțat, a intrat.

Un cinci trefle contrat și reușit în mod miraculos din cauza enervării unuia dintre jucători — care a făcut bună culoarea lungă a mortului —, puse capăt partidei la douăsprezece fără zece.

— Domnilor, închidem, spuse Joseph politicos, așezînd ultimele scaune pe mese.

A luat banii de la masa jucătorilor, dar necunoscutul tot nu se mișca. În clipa aceea, așa cum o va mărturisi mai tîrziu, chelnerului i-a fost frică. A fost gata, gata să le ceară clienților să mai stea cîteva minute, cît să-l dea pe necunoscut afară.

N-a îndrăznit, căci cei patru jucători au plecat comentînd încă partida, ba chiar s-au oprit la colțul bulevardului să mai vorbească puțin, înainte de a se despărți.

— 18,75 franci.

Nu mai erau decît ei doi în cafenea, iar Joseph stinsese deja jumătate din lămpi.

— Ochisem un sifon pe colțul tejghelei, îi va mărturisi el lui Maigret, și dacă ar fi mișcat, i l-aș fi spart în cap...

— Ați pus dinadins sifonul acolo, nu-i așa ?

Era evident. 16 ore în tovărășia acestui client enigmatic îi făcuseră nervii praf lui Joseph. Necunoscutul îi devenise un fel de dușman personal. Aproape că-i venea să creadă că stătea acolo pentru el, ca să-i facă o măgărie, să-l atace cînd vor fi singuri și să-l jefuiască.

Și totuși Joseph a făcut o greșeală. Pe cînd clientul se scotocea pe îndelete de mărunțiș, fără să se miște de la locul lui, chelnerul care se temea că-și pierde autobuzul, s-a dus și a tras storurile. Drept e că ușa era larg deschisă ca să intre răcoarea nopții și mai treceau încă destui oameni pe trotuarul bulevardului Saint-Germain.

— Poftim banii...

21 de franci, 2,25 franci bacșiș pentru o zi întreagă ! Chelnerul era gata, gata să arunce

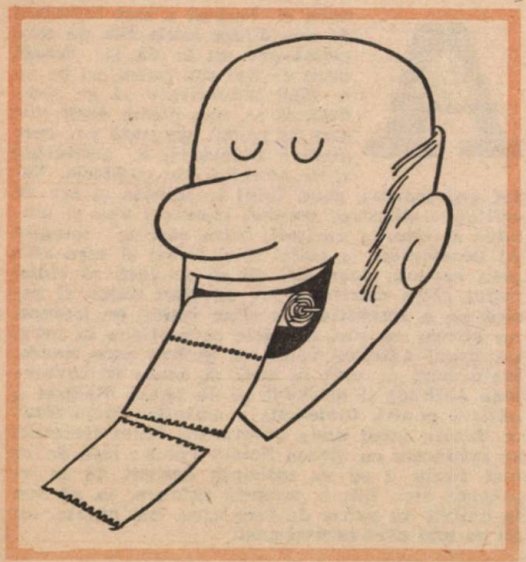

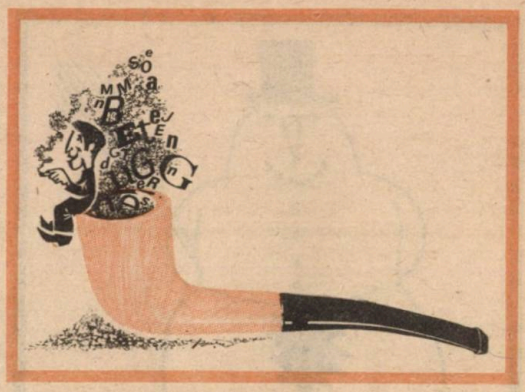

restul pe masă de furie. Numai îndelungata lui conștiință profesională îl împiedică s-o facă.

— Poate că vă era și puțin frică de el, insinuă Maigret.

— Știu și eu ? În orice caz, de-abia așteptam să scap de el... În viața mea nu m-a enervat un client în halul ăsta... Dacă aș fi știut eu de dimineață c-o să stea toată ziua...

— Care este locul exact în care stăteați în momentul în care a ieșit ?

— O clipă... Mai întîi a trebuit să-i aduc aminte că avea o valiză sub banchetă, căci era gata s-o uite.

— A părut supărat că îi amintiți de ea ?

— Nu...

— Bucuros ?

— Nici... Indiferent... Pot să jur că-i omul cel mai calm din lume... Am cunoscut tot felul de consumatori, dar să stai așezat timp de 16 ore, în fața unei mese de marmură, fără să te-apuce pandaliile...

— Erați deci...

— Lîngă casă... Înregistram cei 18,75 franci... Ați observat că sînt două uși, una mare care dă spre bulevard, și una mică, care dă spre strada Saints-Pères... Am fost gata să-i spun că se înșela cînd l-am văzut că se duce la ușa mică, pe urmă am dat din umeri că doar nu era treaba mea... Mai aveam să-mi schimb hainele și să-nchid.

— În ce mînă ținea valiza ?

— N-am fost atent...

— N-ați observat dacă avea o mînă în buzunar ?

— Nu-mi dau seama... N-avea pardesiu... Nu-l vedeam din cauza scaunelor de pe mese... A ieșit...

— Tot aici stăteați ?

— Da... Exact aici... Scoteam bonul de la casă... Cu cealaltă mînă mi-am scos ultimele fișe din buzunar... Am auzit o împușcătură... De-abia dacă era mai puternică decît rateul obișnuit de motor pe care-l aud toată ziua... Dar mi-am dat seama imediat că nu era vorba de o mașină... Mi-am spus :

„— Uite că tot l-au împușcat..." În momente de-astea gîndești foarte repede... Mi s-a întîmplat de mai multe ori în viață să asist la niște bătăi serioase. Așa-i meseria... Totdeauna m-a uimit cît de repede gîndesc oamenii în asemenea ocazii... Mi-a fost ciudă pe mine... La urma urmei era doar un biet om care se aciuiase aici fiindcă știa că o să primească un glonț, de cum iese pe ușă... Aveam remușcări... Nici nu mîncase nimic... Poate că n-avea bani să cheme un taxi și să sară în el, înainte să fi fost ochit...

— Nu v-ați repezit afară ?

— Cum să vă spun eu, la drept vorbind...

Joseph era încurcat.

— Mi se pare că am stat cîteva clipe să mă gîndesc... Am nevastă și trei copii, mă-nțelegeți... Mai întîi am apăsat pe soneria care comunică cu camera patronului... Afară se auzeau pași grăbiți, voci, o voce de femeie care spunea :

„— Nu te-amesteca, Gaston..."

Apoi a fluierat un polițist...

Am ieșit... Se adunaseră deja trei persoane pe strada Saints-Pères, la cîțiva metri de ușă.

— La 8 metri, a precizat Maigret consultînd raportul.

— Se poate... N-am măsurat... Un bărbat stătea ghemuit lîngă victimă... De-abia pe urmă am aflat că era un doctor care venea de la teatru și întîmplarea face că era chiar un client de-al nostru... Avem mulți clienți doctori...

S-a ridicat și a spus :

„A pățit-o... Glontele a intrat prin ceafă și a ieșit prin ochiul stîng."

A sosit un polițist. Eram sigur c-o să-mi pună întrebări.

Dacă vreți să mă credeți, bine, dacă nu, nu, dar să știți că nu îndrăzneam să mă uit în jos... Chestia aia cu ochiul stîng cel puțin, îmi întorcea stomacul pe dos... Nu țineam deloc să-mi revăd clientul în halul ăsta, cu ochiul ieșit din cap...

Îmi spuneam că era și vina mea, că ar fi trebuit... Dar de fapt ce-aș fi putut să fac ?

Îmi sună și acum în urechi glasul polițistului care punea întrebări și nota într-un carnet :

„— Nu-l cunoaște nimeni ?"

Am răspuns mecanic :

„— Eu... În sfîrșit, așa cred..."

Pînă la urmă tot m-am aplecat să mă uit și vă jur, domnule Maigret, dumneavoastră care mă cunoașteți de atîta timp, că doar v-am servit cu mii și mii de pahare de bere și de calvados la Braseria Dauphine, vă jur că n-am avut în viața mea așa o emoție.

Nu era el !

Era un individ pe care nu-l cunoșteam, nu-l văzusem niciodată, un lungan slăbănog care, pe o vreme frumoasă ca aceea — era o noapte de-ți venea să dormi afară — purta un impermeabil bej.

Chestia asta m-a ușurat... Poate vi se pare o prostie, dar am fost tare mulțumit că nu mă înșelasem... Dacă clientul meu ar fi fost victimă și nu asasin, nu mi-aș fi iertat-o toată viața...

Am simțit eu chiar de dimineață că tipul nu era în regulă... Puteam să bag mîna în foc... Nu degeaba i-am telefonat lui Janvier... Păcat că Janvier, deși mi-e cumnat, nu vede decît regulamentul... Să zicem că i-ar fi cerut clientului actele... Sînt sigur că găsea el ceva.

Că doar nu e el primul care pare cumsecade, stă toată ziua într-o cafenea și pînă la urmă te trezești că omoară un om pe trotuar la miezul nopții...

A șters-o cît ai zice pește, ați observat, nu ? Nu l-a văzut nimeni după împușcătură.

Dacă n-a tras el, de ce să fugă ? Nu cred să fi făcut zece metri cînd am auzit împușcătura...

Însă nu pricep la ce-a venit femeia pe care a servit-o Jules, cea care a băut un porto, fiindcă sînt sigur că a venit pentru el... Femei singure nu prea intră la noi... Nu-i genul cafenelei.

— Am înțeles, obiectă Maigret, că nu și-au vorbit...

— Parcă era nevoie să-și vorbească ! Avea un pachețel cînd a sosit, nu-i așa ? L-a văzut Jules, și Jules nu minte... L-a văzut pe masă și pe urmă nu l-a mai văzut și a crezut că l-a pus pe banchetă... Și domnișoara Berthe a urmărit-o din ochi cînd a plecat, pe cucoană, fiindcă-i plăcea geanta și vroia să-și cumpere și ea la fel. Ori, domnișoara Berthe n-a văzut nici un pachet.

Știți și dumneavoastră, nu, că sînt lucruri care nu le scapă femeilor.

Orice ați spune, sînt sigur că mi-am petrecut ziua cu un asasin și că, probabil, am scăpat ca prin urechile acului...

CAPITOLUL 2

Amatorul de vinișor alb și doamna cu melcii

Adoua zi, Parisul a fost favorizat de una dintre acele zile pe care primăvara nu le dă la iveală decît de trei sau patru ori pe an — cînd binevoiește să se străduiască —, una dintre acele zile care ar trebui savurată așa cum guști o înghețată, o adevărată zi de amintiri din copilărie. Totul era frumos, ușor, totul te îmbăta și era de calitate : albastrul cerului, conturul vag și molatec al cîtorva norișori, briza care te mîngîia pe neașteptate la colțul unei străzi și care adia prin castani, doar atît cît să te facă să ridici capul către ciorchinii lor de flori dulci. O pisică pe o fereastră, un cîine întins pe trotuar, un cismar cu șorț de piele care stătea în prag, un banal autobuz verde cu galben care trecea, toate erau de preț în acea zi, toate îți înveseleau sufletul și probabil că de aceea Maigret a păstrat pentru totdeauna o amintire încîntătoare despre locul unde bulevardul Saint-Germain se întîlnește cu strada Saints-Pères ; iată de ce mai tîrziu i se va întîmpla deseori să se oprească aici, într-o anumită cafenea, ca să bea la umbră un pahar de bere care, din păcate, nu nu va mai avea același gust.

Cît despre afacere, contrar așteptărilor, ea va deveni celebră nu atît din cauza inexplicabilei încăpățînări a clientului Cafenelei Ministerelor și nici din cauza împușcăturii de la miezul nopții, cît datorită mobilului crimei.

La opt dimineața, comisarul era în biroul său cu toate ferestrele deschise spre Sena, albastră și aurie, citind raporturile și trăgînd din pipă cu mare poftă. Așa a luat primul contact cu necunoscutul de la Cafeneaua Ministerelor și cu mortul de pe strada Saints-Pères.

Comisarul cartierului făcuse treabă bună în timpul nopții. Medicul legist, doctorul Paul, se ocupase de autopsie încă de la șase dimineața. Glontele găsit pe trotuar fusese supus expertizei domnului Gastinne-Renette.

În sfîrșit, pe biroul lui Maigret se aflau hainele mortului, conținutul buzunarelor și cîteva fotografii luate la fața locului de Identitatea judiciară.

— Vrei să vii în biroul meu, Janvier ? M-am uitat în raport și mi se pare că ai o oarecare legătură cu afacerea.

Și iată cum, în acea zi, Maigret și Janvier trebuiau să fie nedespărțiți, așa cum li se întîmplase de mai multe ori în viață.

Mai întîi, hainele victimei ; erau de bună calitate, mai puțin uzate decît păreau la început, dar uimitor de prost întreținute. Hainele unui bărbat fără nevastă, care poartă în fiecare zi același costum, fără să-l perie niciodată și chiar ai fi crezut că i se întîmpla să doarmă îmbrăcat. Cămașa, care era nouă, nu fusese încă dată la spălătorie, deși fusese purtată cel puțin opt zile, iar șosetele erau în aceeași stare.

Nici un act în buzunare, nici o scrisoare, nici un document care să te ajute să-l identifici pe necunoscut ; în schimb, obiecte eteroclite : un briceag cu multe lame, un tirbușon, o batistă murdară și un nasture care lipsea de la haină ; o cheie, o pipă plină ochi și o pungă de tutun ; un portofel cu 2 500 de franci și o fotografie reprezentînd o colibă din Africa cu vreo șase negrese goale pînă la brîu, care se uitau fix la aparat ; bucățele de stofă, un bilet de tren (clasa a treia) Juvisy-Paris, cu data din ajun.

În sfîrșit, un mic tampon de imprimat cum au copiii, într-o cutie în care pui litere din cauciuc ca să formezi cuvinte.

Literele de cauciuc alcătuiau cuvintele : O să-ți vin de hac.

Raportul medicului legist conținea detalii interesante. În primul rînd cu privire la crimă. Împușcătura fusese trasă din spate, dar de la trei metri, și moartea fusese fulgerătoare.

Cadavrul era plin de cicatrice, printre altele la picioare, niște cicatrice tipice pentru Africa Centrală, urme ale unor cuișoare, încrustate în degete care se extrag cu un cuțit. Ficatul era într-o stare mizerabilă, ficat de bețiv, și se dovedise că necunoscutul ucis pe strada Saints-Pères suferea de paludism.

— Asta e ! a spus Maigret, luîndu-și pălăria. La drum, bătrîne Janvier !

O luară pe jos spre bulevardul Saint-Germain și-l zăriră prin geam pe Joseph care făcea curățenie.

Dar, mai întîi, comisarul intră vizavi. Cele două cafenele față în față erau cît se poate de diferite. Pe cît era domeniul lui Joseph de bătrînicios și discret, pe atît de agresiv și de o modernitate vulgară era celălalt, a cărui firmă era La Léon.

Nu-i lipsea desigur un bar lung, unde doi chelneri în cămăși de-abia pridideau cu servitul cafelelor cu frișcă, a paharelor de vinișor alb

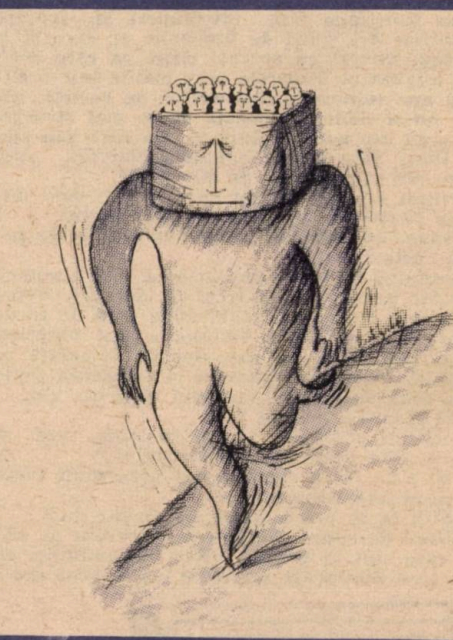

SORIN POSTOLACHE

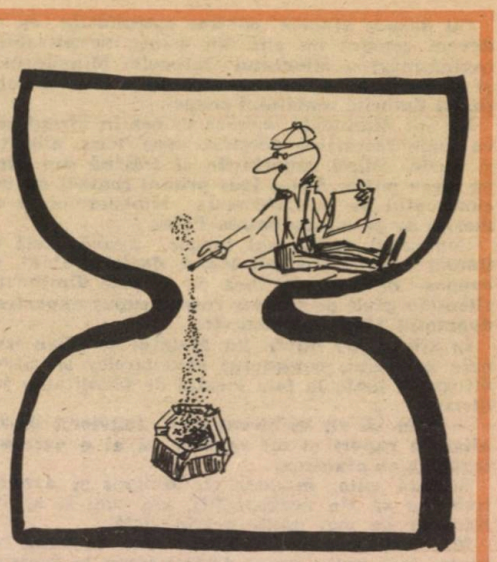

SORIN TRUȘCĂ

și, mai tîrziu, a vinului roșu și aperitivelor cu anason.

Piramide de cornuri, de sandvișuri, de ouă tari... La capătul barului vindeau țigări cînd patronul, cînd patroana, apoi venea „sala" cu coloanele ei de mozaic roșu și auriu, cu măsuțele sale dintr-un material nedefinit, din culori neverosimile și scaunele tapisate cu pluș de un roșu țipător.

Aici toate ușile erau larg deschise spre stradă și lumea se înghesuia de dimineață pînă seara. Intrau și ieșeau zidari cu cămăși prăfuite, comisionari care-și lăsau furgoneta o clipă pe marginea trotuarului, funcționari, dactilografe, oameni însetați și unii care aveau de dat un telefon.

— Dă-mi unul ! Două de beaujolais !... Trei halbe !...

Casa funcționa fără întrerupere și fruntea chelnerilor era plină de broboane pe care și le ștergeau, uneori cu aceeași cîrpă cu care ștergeau tejgheaua. Paharele erau clătite într-o clipă în apa tulbure a ligheanelor de cositor, nimeni nu-și dădea osteneala să le mai șteargă, apoi erau din nou umplute cu vin roșu sau alb.

— Două albe seci..., comandă Maigret, care savura din plin gălăgia de dimineață.

Și vinul alb îți lasă un gust parșiv, cum numai în cîrciumile de acest fel poți întîlni.

— Spune-mi, chelner... Ți-aduci aminte de individul ăsta ?

Identitatea judiciară lucrase bine. Era o muncă urîtă dar necesară și extrem de delicată. Fotografia unui mort este întotdeauna greu de recunoscut, mai ales dacă victima a fost oarecum desfigurată. În acest caz, domnii fotografi ai Identității machiază cadavrul și retușează fotografia pînă cînd obțin portretul unui om viu.

— El e, nu-i așa Louis ?

Și celălalt chelner, cu cîrpa în mînă, veni și el să se uite peste umărul colegului.

— El e !... Ne-a enervat ieri prea mult toată ziua ca să nu-l recunoaștem.

— Știți la ce oră a intrat aici prima dată ?

— Greu de spus... Nu-i prea observăm pe clienții care sînt în trecere... Dar îmi amintesc că pe la zece dimineața individul era apucat rău...

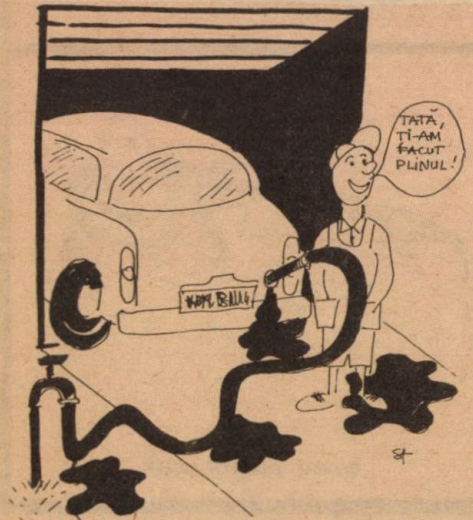

Nu mai avea răbdare... Venea la bar... Comanda un vin alb... Îl plătea după ce-l dăduse pe gît... După aia se ducea afară... Credeam c-am scăpat de el și după zece minute te trezeai cu el în sală unde-l chema pe chelner și iar comanda vin alb...

— Asta a făcut toată ziua ?

— Așa mi se pare... În orice caz l-am văzut de cel puțin zece, cincisprezece ori... Tot mai nervos, se uita la tine ciudat, degetele-i tremurau ca la babe cînd îți dădea banii... Nu ți-a spart un pahar, Louis ?

— Ba da... Și s-a încăpățînat să culeagă toate cioburile și tot spunea :

„— Asta-i sticlă albă !... Poartă noroc, dom'le! Știi, azi mai ales, am mare nevoie de ceva să-mi poarte noroc... Ai fost vreodată în Gabon, fiule?"

— Și mie mi-a vorbit de Gabon, interveni celălalt chelner, nu mai știu în legătură cu ce... A, da, cînd a început să mănînce ouă tari... A mîncat douăsprezece sau treisprezece unul după altul... Mi-era frică să nu se înece, mai ales că băuse destul de mult...

„— Nici o grijă fiule, mi-a spus. Odată, în Gabon, am făcut un pariu că o să înghit treizeci și șase de ouă cu tot atîtea pahare de bere și am cîștigat..."

— Părea preocupat ?

— Depinde ce înțelegeți prin asta. Intra și ieșea tot timpul. Mai întîi am crezut că aștepta pe cineva. I se întîmpla să rîdă singur, ca unul care-și povestește bancuri. Mult timp s-a ținut de un bătrîn de treabă care vine în fiecare după-masă să bea două trei pahare de vin roșu, îl ținea de guler...

— Știai că avea o armă ?

— Cum să fi ghicit ?

— Pentru că un om ca ăsta e în stare să-și arate revolverul la toată lumea !

Or, avea revolver, îl găsiseră pe trotuar lîngă el, unul mare din care nu lipsea nici un glonte.

— Mai adu-ne două vinuri albe.

Și Maigret era atît de bine dispus încît nu rezistă la insistențele unei vînzătoare de flori, desculță, o puștoaică slabă și murdară, care avea cei mai frumoși ochi din lume. Cumpără de la ea un buchet de viorele și pe urmă, neștiind ce să facă cu ele, le vîrî în buzunarul hainei. Trebuie să mărturisim că a fost ziua pahărelelor. Fiindcă imediat după aceea comisarul și Janvier au trebuit să traverseze strada și să pătrundă în răcoarea atît de plăcută a Cafenelei Ministerelor, unde Joseph se grăbi să-i întîmpine.

Aici, aveai de-a face cu imaginea tot mai vagă a necunoscutului cu valijoara și cu mustața albăstrie. Deși poate că vag este un cuvînt nepotrivit. Mai degrabă îți dădea impresia unei fotografii mișcate. Sau, și mai bine, a unei pelicule cu mai multe poziții suprapuse.

Nimeni nu era de acord. Fiecare îl vedea altfel pe client, iar acum se ivise cineva, colonelul, gata să jure că-i făcuse impresia unui om care se pregătește să dea o lovitură.

Unora li se păruse agitat, altora ciudat de placid. Maigret asculta, aproba din cap, își umplea pipa cu grijă, o aprindea trăgînd din ea pe îndelete, își închidea pe jumătate ochii ca un om care savurează o zi minunată pe care cerul, atunci cînd e bine dispus, se hotărăște s-o dăruiască oamenilor.

— Femeia...

— Vreți să spuneți fata ?

Căci pentru Joseph care de-abia o văzuse, era vorba de o tînără fată, drăguță, distinsă, o fată de familie bună.

— Fac pariu că nu lucrează.

Și-o închipuia mai degrabă făcînd plăcinte și prăjituri într-o casă intimă, burgheză, în timp ce domnișoara Berthe, casierița, avea oarecari îndoieli și proclama :

— N-aș băga mîna-n foc pentru ea... Dar, în orice caz, e o persoană mai bine decît el...

Erau momente în care Maigret ar fi avut poftă să se întindă ca la țară cînd te simți adînc pătruns de razele soarelui căci totul în dimineața aceea îl încînta : autobuzele care se opreau și plecau, gestul ritual al taxatorului care întindea mîna spre sonerie după ce se urcau călătorii, scîrțîitul, ambreierea, umbra mișcătoare a frunzelor de castani pe asfaltul trotuarului.

— Pariez că nu s-a dus prea departe !... îi șopti el lui Janvier care era jignit că nu e în stare să dea semnalmente mai exacte în privința necunoscutului cu care stătuse totuși nas în nas.

S-au oprit o clipă pe marginea trotuarului. Două cafenele, fiecare la un colț de stradă... Un necunoscut într-una din cafenele, un necunoscut în cealaltă...

Ai fi spus că întîmplarea îi plasase pe fiecare în ambianța potrivită. Aici, micul domn mustăcios care nu se mișcase toată ziua decît ca să dea un telefon, care se mulțumise să bea cafea, un sfert de apă minerală și o limonadă, care nici măcar nu protestase cînd Joseph l-a anunțat că nu are nimic de mîncare.

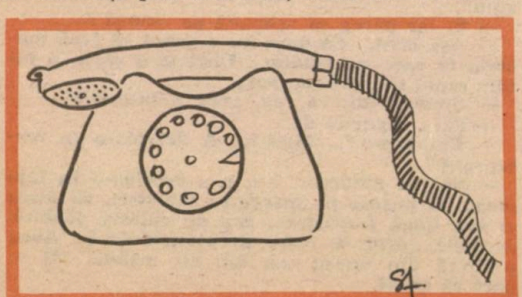

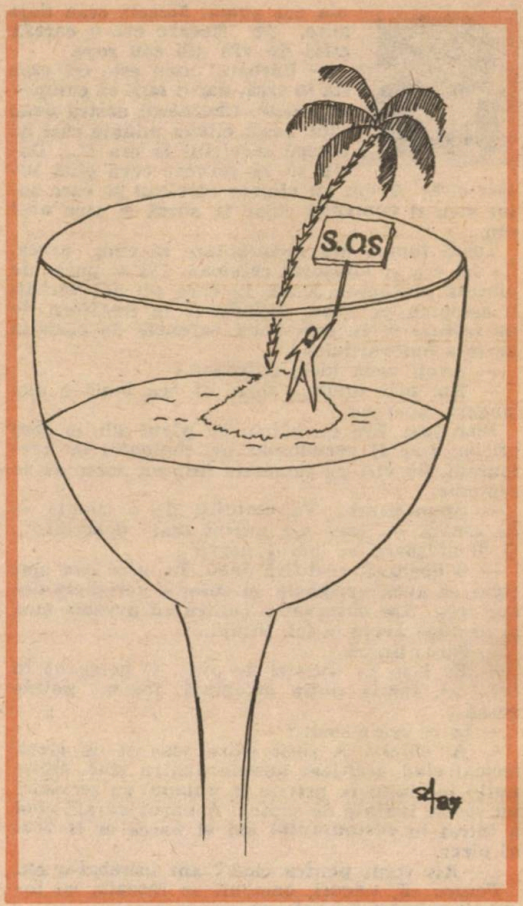

În față, într-un du-te vino zgomotos de muncitori, comisionari, funcționari, de oameni mărunți, grăbiți, individul cu pahărușele de vin alb, cu gustările, care intra, ieșea, se agăța de unii și de alții ca să le vorbească despre Gabon.

— Pariez că mai este și o a treia cafenea, spuse Maigret, privind spre cealaltă parte a bulevardului.

Dar aici se înșela. Pe celălalt trotuar, exact în fața străzii Saints-Pères, deci într-un loc de unde puteai zări ambele colțuri ale străzii, nu era nici cafenea, nici bar, ci un restaurant, cu o vitrină îngustă, și o sală joasă și lungă în care intrai coborînd două trepte.

Se chema La Melci și mirosea a restaurant intim, cu un dulăpior din lemn deschis în care clienții obișnuiți își puneau servieta. Domnea un miros de bucătărie fină, cu usturoi, și patroana însăși ieși din bucătărie pentru a-i întîmpina pe Maigret și pe Janvier.

— Ce doresc domnii ?

Comisarul se prezentă.

— Aș vrea să știu dacă ieri seară ați avut o clientă care a stat mai mult timp decît se obișnuiește în localul dumneavoastră...

Sala era goală. Mesele erau deja puse, pe fiecare era o carafă mică de vin alb sau roşu.

— Bărbatul meu este cel care stă la casă, dar a ieşit să cumpere fructe. Chelnerul nostru Jean vine peste cîteva minute căci îşi începe serviciul la ora 11... Doriţi să vă servesc ceva pînă sosesc ei ?... Avem un vinişor corsican pe care soţul meu îl comandă chiar la sursă şi care nu-i rău...

Toată lumea era încîntătoare în ziua aceea. La fel era şi vinişorul corsican. Cît se poate de plăcută încăperea joasă, în care cei doi bărbaţi îl aşteptau pe Jean, uitîndu-se la trecătorii de pe trotuar şi la cele două cafenele de cealaltă parte a bulevardului !

— Aveţi vreo idee, patroane ?

— Am mai multe... Doar că cea bună e una singură, nu-i aşa ?

Jean sosi. Era un bătrîn cu părul alb, în care oricine l-ar fi recunoscut pe chelnerul de restaurant. Se vîrî pe jumătate într-un dulap să se schimbe.

— Spuneţi-mi... Vă amintiţi de o clientă — de aseară —, care s-a purtat mai deosebit ?... O domnişoară cu părul negru...

— O doamnă, rectifică Jean. În orice caz, sînt sigur că avea verighetă, şi chiar o verighetă din aur roşu. Am observat-o pentru că nevastă-mea şi cu mine avem la fel. Uitaţi...

— Părea tînără ?

— Eu i-aş da treizeci de ani... O persoană la locul ei, foarte puţin machiată, foarte politicoasă...

— La ce oră a sosit ?

— A, chiar ! A sosit către şase şi un sfert, tocmai cînd aranjam mesele pentru cină. Obişnuiţii localului (o privire la dulapul cu serviete) nu sosesc înainte de şapte... A părut mirată cînd a intrat în restaurantul gol şi parcă ar fi vrut să plece.

„— Aţi venit pentru cină ? am întrebat-o eu. Pentru că, uneori, oamenii se înşeală, îşi închipuie că aici e o cafenea.

— Intraţi... Pot să vă servesc peste un sfert de oră... Dacă doriţi să comandaţi ceva pînă atunci...

A cerut un porto..."

Maigret şi Janvier schimbară o privire satisfăcuţi.

— S-a aşezat lîngă fereastră. A trebuit s-o rog să-şi schimbe locul, pentru că se aşezase la masa domnilor de la Registratură care vin aici de zece ani şi ţin la masa lor.

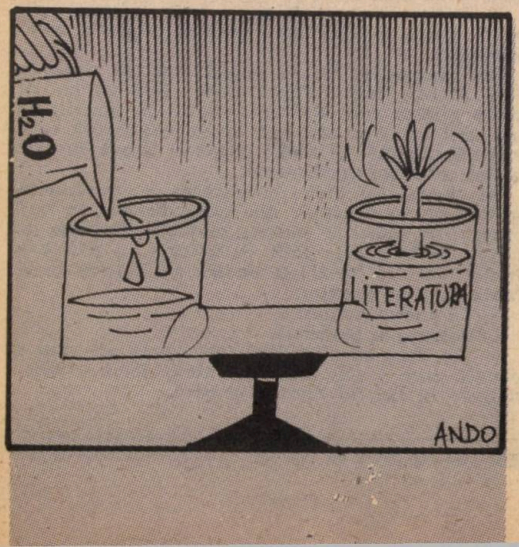

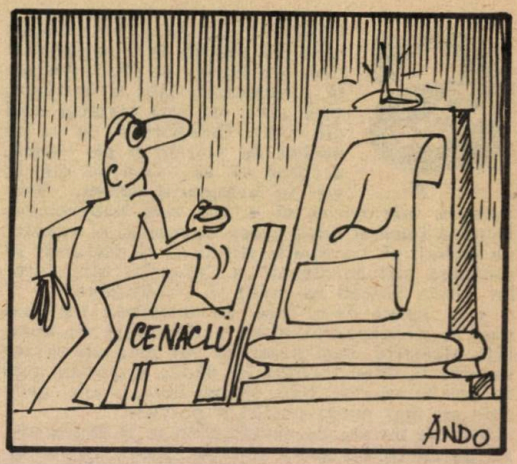

OCTAVIAN ANDRONIC

De fapt, a trebuit să aştepte aproape o jumătate de oră pentru că melcii nu erau gata... Nu şi-a pierdut răbdarea... I-am adus un ziar dar nu l-a citit : se mulţumea să se uite calm pe fereastră...

Ca şi domnul cu mustăţi albăstrui, în fond ! Un bărbat calm, o doamnă calmă şi, la celălalt colţ al străzii, un soi de smintit, cu nervii încordaţi. Or, pînă una alta, smintitul era cel cu arma. El era cel care avea în buzunar un ticălos de tampon de cauciuc care ameninţa : „O să-ţi vin de hac".

Dar tocmai el a murit, fără a se fi folosit de revolver.

— O cucoană foarte blîndă. Credeam că e din cartier, îşi uitase cheia şi aştepta întoarcerea soţului ca să se ducă acasă. Ştiţi, asta se întîmplă destul de des...

— A mîncat cu poftă ?

— Staţi să mă gîndesc... Vreo doisprezece melci... După aceea, momiţe, brînză şi căpşuni cu frişcă... Mi-aduc bine aminte, pentru că sînt mîncăruri cu supliment... A băut puţin vin alb şi o cafea...

A stat foarte mult. Asta m-a făcut să cred că aştepta pe cineva... N-a plecat chiar ultima, totuşi nu mai erau decît două persoane cînd a cerut plata... Să fi fost zece şi ceva... În general închidem la zece şi jumătate...

— Nu ştiţi în ce parte a luat-o?

— Sper că n-aveţi nimic cu ea ? se informă bătrînul Jean, care parcă avea o mică slăbiciune pentru clienta sa de o seară. Pot să vă spun că la unsprezece fără un sfert cînd am ieşit şi am traversat m-am mirat văzînd-o lîngă un copac... Uitaţi, al doilea copac din stînga felinarului...

— Şi iar părea că aşteaptă pe cineva ?

— Aşa cred... Că doar nu e genul să facă meseria la care ne gîndim... Cînd m-a zărit, a întors capul de parcă se jena.

— Spuneţi-mi, vă rog, avea o geantă ?

— Păi... Sigur că da...

— Era mare ?... Mică ?... A deschis-o în restaurant ?

— Să mă gîndesc... Nu, n-a deschis-o în faţa mea... O pusese pe marginea ferestrei, că masa ei era lîngă fereastră... Era de culoare închisă, de piele, destul de mare, dreptunghiulară... Avea o literă din argint sau din alt metal... Mi se pare că un M.

Hai să vedem bătrîne Janvier !

— Hai să vedem patroane !

Dacă o să tot bea la păhărele peste tot unde se duc, or să se poarte în ziua asta nebunatică de primăvară ca niște școlari în vacanță.

— Crezi că ea l-a omorît pe tip ?

— Știm că a fost ucis pe la spate, de la vreo trei metri.

— Dar omul de la Cafeneaua Ministerelor ar fi putut...

— Un moment, Janvier...Din cîte știm acum, care dintre cei doi îl pîndea pe celălalt ?

— Mortul...

— Care încă nu era mort... Deci, el era cel care pîndea... El era cu siguranță cel înarmat... El era cel care amenința... În aceste condiții, dacă n-ar fi fost beat mort la ora douăsprezece, probabil că celălalt, care ieșea din Cafenea, n-ar mai fi putut să-l surprindă și să-l împuște pe la spate, mai ales de la o distanță atît de scurtă... În timp ce femeia...

— Ce facem ?

Cinstind vorbind, Maigret ar fi vrut să mai zăbovească prin cartier, într-atît îi plăcea atmosfera. Să se întoarcă la Joseph. Apoi la barul din față. Să adulmece. Să bea păhărușe. Să tot reia, pe tonuri diferite, aceeași temă : aici, un bărbat cu mustața cănită ; acolo, altul, vlăguit de malarie și de alcool ; în sfîrșit, o femeie atît de la locul ei încît îl sedusese pe bătrînul Jean, mîncînd melci, momițe și căpșuni cu frișcă.

— Pariez că este obișnuită cu o bucătărie foarte simplă, ceea ce se numește bucătăria burgheză sau bucătăria familiilor și că mănîncă rar la restaurant.

— De unde știți ?

— Pentru că oamenii care mănîncă des la restaurant nu comandă la aceeași masă trei feluri cu supliment, dintre care două nu se prea gătesc acasă ; melci și momițe de vițel... Două feluri care nu merg împreună, pentru lacomi.

— Și credeți că o femeie care va ucide se mai gîndește la ce mănîncă ?

— În primul rînd, tinere Janvier, nimic nu dovedește că era sigură că va omorî pe cineva în seara aceea...

— Dacă a tras, înseamnă că era înarmată... Am priceput eu de ce puneați întrebări în legătură cu geanta... Mă așteptam să-l întrebați pe chelner dacă părea grea.

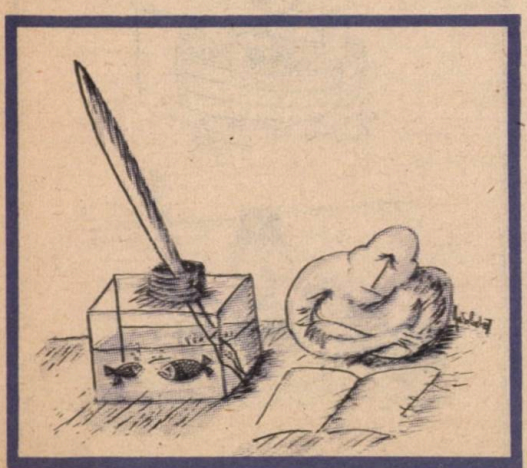

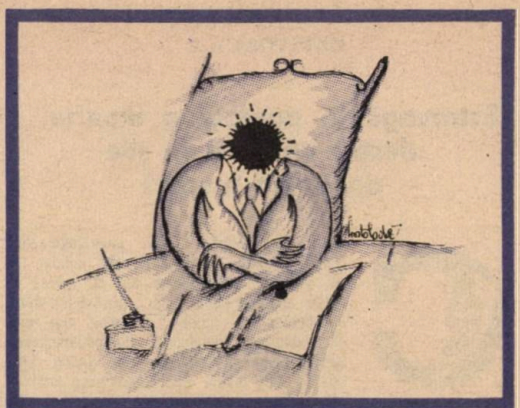

SORIN POSTOLACHE

— Apoi, continuă Maigret imperturbabil, cele mai mari drame nu-i împiedică pe majoritatea oamenilor să se preocupe de mîncare... Cred c-ai observat și tu... Cineva a murit... casa e întoarsă pe dos... Se plînge și se geme în toate colțurile... Toți își închipuie că viața n-o să-și mai reia niciodată cursul... O vecină, o mătușă, sau o servitoare bătrînă pregătește totuși cina...

„— Nu pot să înghit nimic..." jură văduva.

Toți o încurajează, o obligă să se așeze la masă. Pînă la urmă toată familia se așează și-l lasă pe mort singur. Și peste cîteva minute toată familia mănîncă cu poftă ; și cea care cere sare și piper e tocmai văduva, pentru că tocana i se pare fără gust...

— Să mergem, tinere Janvier...

— Unde mergem ?

— La Juvisy...

În mod normal, ar fi trebuit să ia trenul de la gara Lyon. Dar oare n-ar fi stricat această zi prea frumoasă dacă ar fi pătruns în mulțime, ar fi așteptat la ghișeu, apoi pe peron și ar fi călătorit poate în picioare pe un culoar sau într-un compartiment de nefumători ?

Casierul de la Poliția Judiciară n-avea decît să facă mutre ! Maigret a ales un taxi decapotabil, o mașină frumoasă, aproape nouă, și s-a răsturnat în voie pe perne.

— La Juvisy... Ne opriți în fața gării...

Și tot drumul, cu ochii mijiți, aținși cu voluptate, lăsînd să-i scape cîte un firicel de fum din pipă.

CAPITOLUL 3

Extravaganta poveste a moartei despre care nu se știe dacă era moartă

Cînd i se cerea să povestească unul dintre cazurile de care se ocupase, Maigret ar fi avut o sută de ocazii să povestească anchete în care jucase un rol strălucit, forțînd literalmente, prin încăpățînarea sa, prin intuiția sa, prin cunoașterea naturii umane, adevărul să iasă la iveală.

Or, istoria pe care o va povesti cu cea mai mare plăcere va fi cea a cafenelelor de pe bulevardul Saint-Germain, caz în care, totuși, meritul său n-a fost prea mare, dar pe care îl amintea cu plăcere și cu un suris voluptuos.

Și adăuga, cînd era întrebat :

— Dar adevărul ?

— Dumneata trebuie să-l alegi pe cel care-ți place mai mult...

Căci, cel puțin într-o privință, nici el și nici altcineva n-a descoperit niciodată întregul adevăr.

Era douăsprezece și jumătate cînd taxiul i-a lăsat în fața gării Juvisy, la periferia Parisului ; mai întîi au intrat în Restaurantul Triajului, un restaurant banal, cu o terasă înconjurată de butoaie verzi cu leandri.

Poți să intri într-o cafenea fără să bei nimic ? Maigret și Janvier se întrebară din priviri. Asta era ! Dacă tot am fost blestemați, ca și mortul din strada Saints-Pères, să bem vin alb, să-i dăm înainte.

— Spune-mi, patroane, îl cunoști pe individ ?

Și, un fel de boxer în cămașă, care opera în spatele tejghelei de zinc, s-a uitat atent la fotografia trucată a mortului, de departe, pentru că avea probabil vederea slabă și a strigat :

— Julie ! Vino o clipă... Este individul de alături, nu-i așa ?

Nevastă-sa și-a șters mîinile de șorțul de pînză albastră și a luat fotografia cu grijă.

— Ba bine că nu !... Dar ce curios arată în poza asta...

Și, întorcîndu-se spre comisar :

— Chiar ieri ne-a ținut pînă la unsprezece seara comandînd păhărețe.

— Ieri ?

Maigret a avut un șoc.

— Adică... Nu... Vreau să spun alaltăieri... De altfel, ieri am spălat rufe și seara m-am dus la cinema.

— Aici se poate și mînca ?

— Sigur că se poate mînca... Ce doriți ? Friptură de vițel ? Friptură de porc cu linte ?... Avem la început un pateu bun, de la țară.

Au prînzit pe terasă, la masa vecină cu a șoferului pe care-l reținuseră. Patronul venea la ei, din cînd în cînd, să discute puțin.

— O să aflați mai multe de la colegul meu care închiriază camere... Noi nu avem... Să tot fie o lună, două de cînd individul a tras la el... Doar că dacă-i vorba de băutură, se duce cam peste tot... De exemplu, ieri de dimineață...

— Ești sigur că ieri ?

— Absolut... A intrat la șase și jumătate cînd trăgeam storurile și-a dat pe gît două, trei pahare de vin alb ca să „omoare microbii"... Pe urmă, în clipa în care pleca trenul spre Paris a luat-o la fugă spre gară.

Patronul nu știa nimic despre el, decît că bea de dimineața pînă seara, că vorbea cu plăcere despre Gabon, că-i disprețuia adînc pe toți cei care nu trăiseră în Africa și că era supărat pe cineva.

„— Sînt unii care se cred șmecheri, repeta omul cu impermeabilul. Dar pînă la urmă tot eu o să le vin de hac. N-ai decît să fii porc, treaba ta. Doar că și porcăria își are limitele ei".

Peste o jumătate de oră, Maigret însoțit de Janvier intrau în Hotelul Căilor Ferate, care avea un restaurant asemănător celui pe care-l părăsiseră, cu diferența că terasa nu era înconjurată de leandri iar scaunele de fier erau vopsite în roșu și nu în verde.

Patronul era la tejghea și le citea soției sale și chelnerului un articol de ziar. Maigret a înțeles repede văzînd fotografia mortului pe prima pagină : ziarele de prînz sosiseră la Juvisy și comisarul însuși trimisese presei fotografiile.

— E locatarul dumitale ?

O privire bănuitoare.

— Și... Ce-i cu asta ?

— Nimic... Vroiam să știu dacă era chiriașul dumitale...

— Bine c-am scăpat de el !

Iar trebuiau să comande ceva și nu puteau să bea vin alb după masă.

— Două calvados.

— Sînteți de la poliție ?

— Da...

— Mi s-a părut mie... Figura dumneavoastră mi-e cunoscută... Ei ?

— Eu trebuie să vă întreb ce părere aveți...

— Cred că mai degrabă el era omul în stare să omoare pe cineva... Sau să încaseze pumni în gură... Cînd era beat, și asta se întîmpla în fiecare seară, înnebunea de-a binelea.

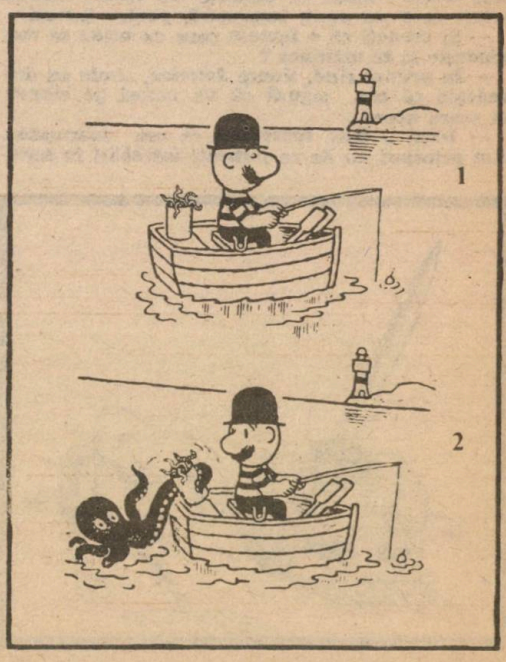

— L-ați înregistrat ?

Ca să arate că nu avea nimic de ascuns, patronul se duse să caute registrul, pe care-l întinse comisarului cu fruntea sus și cu o umbră de dispreț.

Ernest Combarieu, patruzeci și șapte de ani, născut la Marsilly, via La Rochelle (Charente-Maritime), antreprenor de cherestea, venit din Libreville, Gabon.

— A stat șase săptămîni la dumneata ?

— Șase săptămîni, n-ar mai fi stat !

— De ce ? Nu plătea ?

— Plătea regulat în fiecare săptămînă... Dar era apucat rău... Stătea două, trei zile în pat, cu febră, comanda rom în cameră ca să se îngrijească și bea cu sticlele, pe urmă cobora și, zile în șir, umbla din circiumă în circiumă și ori uita să se mai întoarcă, ori ne trezea la trei dimineața... Citeodată eram obligați să-l dezbrăcăm... Voma pe covorul scării sau pe carpeta din camera lui...

— Avea rude în regiune ?

Patronul și patroana s-au uitat unul la altul.

— Sigur cunoștea pe cineva, dar n-a vrut niciodată să spună pe cine. Dacă era o rudă, pot să vă garantez că nu ținea la ea pentru că de multe ori spunea : „Într-o zi o să auziți vorbindu-se de mine și de un împuțit pe care toată lumea îl consideră om de treabă, un ipocrit murdar, hoțul cel mai hoț din lume...“

— Și nu v-ați dat seama de cine vorbea ?

— Tot ce pot să vă spun este că era insuportabil și cînd se îmbăta avea mania să scoată un revolver mare din buzunar, să fixeze un punct imaginar și să zbiere :

„Poc ! Poc !“

După care izbucnea în rîs și cerea de băut.

— Beți ceva cu noi ?... Încă o întrebare... Știți cumva, la Juvisy, pe un domn de statură mijlocie, destul de solid fără să fie gras, cu niște mustăți răsucite, negre ca pana corbului, care umblă uneori cu o valijoară în mînă...

— Te prinzi, bombonico ? o întrebă patronul pe nevastă-sa...

Și ea încercă să-și amintească.

— Nu... Doar... Dar ăla e mai degrabă mic de statură și nu mi se pare gras...

— De cine vorbiți ?

— De domnul Auger, care stă într-o vilișoară, mai la margine.

— E căsătorit ?

— Bineînțeles... Doamna Auger este o cucoană drăguță, foarte la locul ei, foarte blîndă, care nu iese niciodată din Juvisy... Aha !... Stați puțin...

Cei trei bărbați se uitau la ea, așteptînd.

— Îmi aduc aminte că ieri, cînd spălam rufe în curte, am văzut-o ducîndu-se la gară... M-am gîndit că o să ia trenul de 4,37.

— E brună, nu-i așa ? Și are o geantă de piele neagră ?

— Nu știu ce geantă avea, dar purta un taior albastru și o bluză albă.

— Ce profesie are domnul Auger ?

De data asta, patroana s-a întors către sotul ei.

— Vinde timbre... Numele lui apare în ziare, la mica publicitate... Timbre pentru colecție... Plicuri de o mie de timbre cu zece franci... Plicuri cu cinci sute de timbre... Prin poștă, contra cost...

— Călătorește mult ?

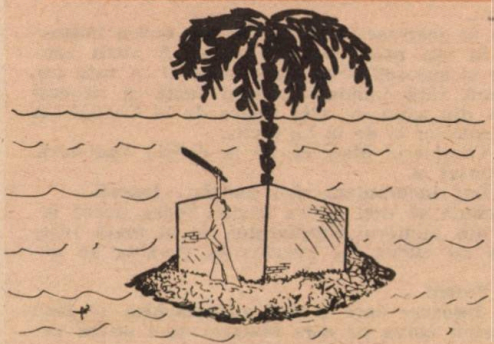

SORIN TRUȘCĂ

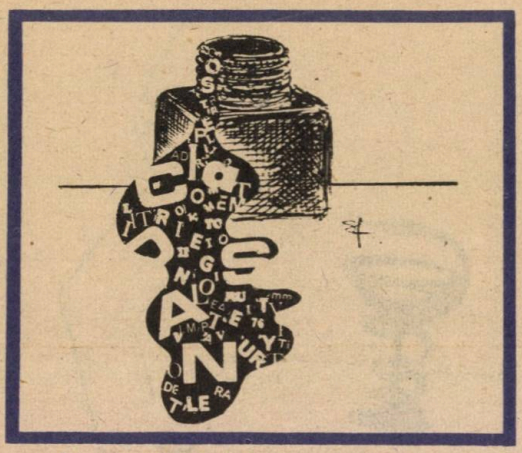

— Din cînd în cînd se duce la Paris, cu siguranță pentru timbre, și-și ia întotdeauna cu el valijoara... De vreo două, trei ori s-a oprit aici cînd trenul avea întîrziere... Bea o cafea cu frișcă sau un sfert de apă minerală...

Prea era totul ușor. Nu mai era o anchetă ci o plimbare, o plimbare veselă pe un soare strengar și cu un număr tot mai mare de pahărute. Și totuși, ochii lui Maigret luceau ca și cînd ar fi ghicit că în spatele acestei afaceri atît de banale se ascundea unul dintre cele mai extraordinare mistere ale naturii umane, din cîte a întîlnit el în toată cariera sa.

I s-a dat adresa vilișoarei familiei Auger. Era destul de departe, pe cîmp, pe malul Senei, unde puteai întîlni, în mijlocul unor grădinițe, sute și mii de vilișoare, unele din piatră, altele din cărămizi roz, altele acoperite cu ciment albastru sau galben.

I se indicase că vila se numea Mon repos. Au mers mult timp cu mașina pe niște străzi prea noi, cu un început de trotuare, pe care se sădiseră copăcei anemici, slăbănogi ca niște schelete, și cu maidane între case.

Pe ici, pe colo, mai întrebau. Li se dădeau adrese false. În sfîrșit, ajunseră ; s-a mișcat perdeaua la fereastra din colț a unei vilișoare roz, cu un acoperiș șingeriu.

Mai trebuiau să găsească soneria.

— Să rămîn afară, patroane ?

— Poate că-i mai prudent... Totuși, cred că o să meargă ușor... Din moment ce este cineva acasă...

Nu se înșelase. Găsi în fine un buton minuscul, în ușa prea nouă. A sunat. A auzit zgomote și șușoteli. Ușa s-a deschis și în fața lui, purtînd fără îndoială aceeași fustă și aceeași bluză din ajun, se afla tînăra de la Cafeneaua Ministerelor și de la La melci.

— Comisarul Maigret, de la Poliția Judiciară, a anunțat el.

— Îmi închipuiam că-i poliția... Intrați...

Trebuia să urci cîteva trepte. Scara parcă ieșise din atelierul tîmplarului, ca și toată lemnăria de altfel, iar zugrăveala de-abia se uscase.

— Poftiți...

Se întoarse spre o ușă întredeschisă și făcu un semn cuiva pe care Maigret nu-l putea vedea.

Camera de pe colț în care stăteau era un living-room, cu un divan, cărți, bibelouri, perne multicolore, de mătase. Pe o măsuță se afla ziarul cu fotografia mortului.

— Luați loc... Nu știu, pot să vă ofer ceva ?

— Mulțumesc, nu.

— Ar fi trebuit să-mi închipui că nu se face... Soțul meu o să vină imediat... Nu vă temeți... N-o să încerce să fugă și, de altfel, n-are nici o vină... Doar că azi de dimineață i-a fost rău... Ne-am întors acasă cu primul tren... Nu stă prea bine cu inima... Cum am venit a avut o criză... Acum se rade și se îmbracă.

Și, într-adevăr, se auzea zgomotul apei din baie, căci pereții vilișoarei erau subțiri.

Tînăra era aproape calmă. Era destul de drăguță, de o drăgălășenie cuminte, mic burgheză.

— Eu sînt cea care mi-am omorît cumnatul, cred că v-ați închipuit. Era ultimul moment, dacă n-as fi făcut-o, soțul meu ar fi fost cel ucis și oricum Raymond merită mai mult să trăiască decît el...

— Raymond este soțul dumneavoastră ?

— De opt ani... Nu avem nimic de ascuns, domnule comisar... Poate că ieri seara ar fi trebuit să mergem să povestim totul la poliție... Așa voia Raymond dar eu, știind că are inima slabă, am preferat să-l las mai întîi să-și revină... Eram sigură că o să veniți...

— Ați vorbit de cumnatul dumneavoastră ?

— Combarieu era soțul surorii mele Marthe... Cred că era un băiat de treabă, cam aiurit...

— O clipă... Îmi dați voie să fumez ?

— Dar vă rog... Soțul meu nu fumează din cauza inimii, însă fumul nu mă deranjează...

— Unde v-ați născut ?

— La Melun... Eram două surori, două gemene. Marthe și cu mine... Prenumele meu este Isabelle... Semănam atît de tare încît, cînd eram mici, părinții noștri — au murit între timp — ne puneau o panglică de culoare diferită în păr ca să ne recunoască... Uneori, ne distram schimbîndu-ne panglicile...

— Și care s-a măritat prima ?

— Ne-am căsătorit în aceeași zi... Combarieu era funcționar la prefectura din Melun... Auger era agent de asigurări... Se cunoșteau pentru că mîncau la același restaurant cînd erau celibatari... I-am întîlnit împreună, sora mea și cu mine... După ce ne-am căsătorit, am trăit mai mulți ani la Melun, pe aceeași stradă...

— Combarieu lucra tot la prefectură și soțul dumneavoastră tot la asigurări ?

— Da... Dar lui Auger îi venise deja ideea comerțului cu timbre... Mai întîi a colecționat

de plăcere... Și-a dat seama că putea să cîștige bine cu asta.

— Și Combarieu ?

— Era ambițios, nerăbdător... Tot timpul avea nevoie de bani... A cunoscut pe cineva care venea din colonii și care i-a băgat în cap să se ducă și el... Mai întîi a vrut să o ia și pe sora mea, dar ea a refuzat din cauza climei și a influenței ei asupra sănătății femeilor...

— A plecat singur ?

— Da... A lipsit doi ani, și s-a întors cu buzunarele pline de bani... Dar i-a cheltuit mai repede decît îi cîștigase... Se obișnuise să bea... Pretindea că soțul meu este o larvă nu un bărbat, că un bărbat are altele de făcut în viață decît să plaseze asigurări și să vîndă timbre.

— A plecat din nou ?

— Și n-a mai reușit atît de bine. Ne dădeam seama după scrisori, deși totdeauna a avut obiceiul să se laude... Cu două ierni în urmă, sora mea Marthe a făcut o pneumonie din care a murit... I-am scris soțului ei... Se pare că a început să bea și mai mult... Iar noi am venit să ne instalăm aici, căci de mult doream să ne facem casă și să ne apropiem de Paris. Soțul meu plecase de la asigurări și timbrele îi aduceau un cîștig bun...

Vorbea rar, liniștit, cîntărindu-și cuvintele, atentă la zgomotele care veneau din baie.

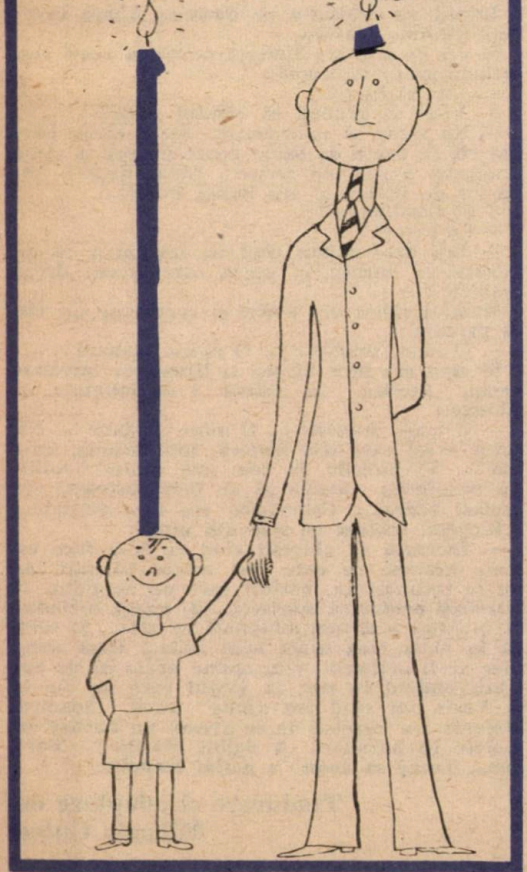

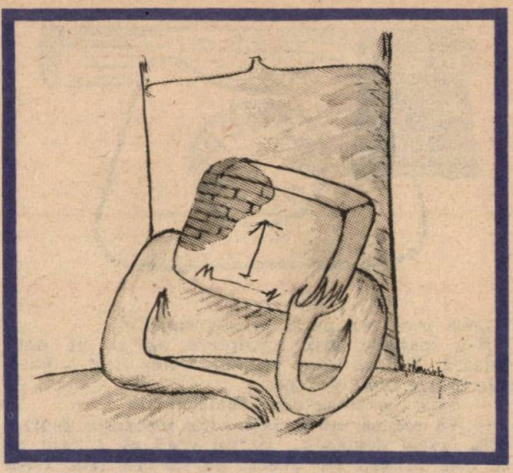

— Sînt cinci luni de cînd s-a întors cumnatul meu, fără să dea de veste, fără să-și anunțe vizita... A sunat la noi într-o seară cînd era beat... M-a privit foarte ciudat și primele cuvinte pe care le-a spus rînjind, au fost :

„Am bănuit !"

Nu știam încă ce idee își virise în cap. De data asta nu prea mai era în formă... Cu sănătatea stătea rău... Bea mult mai mult și chiar dacă mai avea bani, nu mai avea cum să fie bogat... A început să vorbească aiurea. Se uita la soțul meu și-i trintea cîte una cum ar fi :

„Recunoaște că ești cea mai mare lichea !"

A plecat... Nu știam unde s-a dus. Apoi a apărut iar, tot beat. Mi-a spus în loc de bună ziua :

„— Ce mai spui, scumpa mea Marthe...

— Știi doar că nu sînt Marthe, ci Isabelle..."

Rînjea și mai tare.

„Las' că vedem noi cum e treaba, nu-i așa ? Iar licheaua de bărbat-tu care vinde timbre..."

Nu știu dacă înțelegeți ce s-a întîmplat... N-aș putea spune că era nebun... Bea prea mult... Avea o idee fixă și ne-a trebuit mult timp s-o ghicim... La început nu pricepeam nimic din amenințările lui, din insinuările pe care le făcea cu un surîs sardonic și nici din biletelele pe care soțul meu le primea prin poștă :

„O să-ți vin de hac."

— În fond, spuse Maigret liniștit, cumnatul dumneavoastră Combarieu își virise în cap, dintr-un motiv sau altul, că nu nevastă-sa murise ci nevasta lui Auger.

Maigret era uluit. Două surori gemene, atît de asemănătoare încît părinții lor trebuiau să le îmbrace diferit ca să le recunoască. Combarieu, departe de țară, află că soția sa a murit... și-și închipuie, la întoarcere, cu sau fără motiv, că a avut loc o substituire de persoană, că Isabelle era cea care a murit și că soția lui, Marthe, luase locul surorii sale în casa lui Auger.

Ochii lui Maigret erau tot mai pătrunzători. Trăgea tot mai rar din pipă.

— De luni de zile avem o viață imposibilă... Scrisorile de amenințare curg... Citeodată, Combarieu intră în casă fără să țină seama de oră, își scoate revolverul, îl țintește asupra bărbatului meu și rînjește :

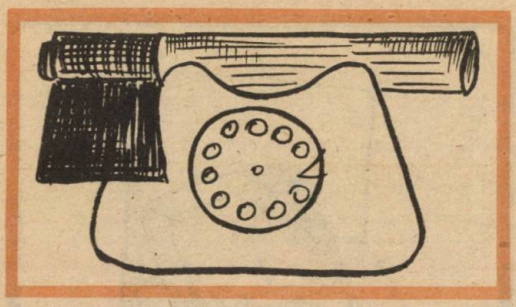

„Nu, încă nu, ar fi prea frumos !“

S-a instalat prin apropiere, ca să ne hărțuiască. E șiret ca o vulpe... Chiar cînd e beat, știe foarte bine ce face...

— Știa... o corectează Maigret.

— Vă rog să mă iertați... (Se înroșește ușor)... Știa, aveți dreptate... Și nu cred că a vrut să se lase prins... De aceea, nu ne era prea frică aici, pentru că dacă l-ar fi omorît pe Auger la Juvisy, toată lumea l-ar fi arătat cu degetul, ca asasin...

Soțul meu nu mai îndrăznea să plece... Ieri a fost obligat de afaceri să se ducă la Paris. Am vrut să-l însoțesc dar a refuzat... A luat dinadins primul tren, sperînd că Combarieu era încă ametit și n-o să-și dea seama că el a plecat.

S-a înșelat fiindcă mi-a telefonat în cursul după-amiezii, cerîndu-mi să vin într-o cafenea de pe bulevardul Saint-Germain și să-i aduc un revolver.

Am înțeles că se săturase, că vroia să termine odată... I-am dus browning-ul... Mă anunțase la telefon că nu va pleca din cafenea înaintea închiderii.

Am cumpărat un al doilea revolver pentru mine... Cred că mă înțelegeți, domnule comisar.

— De fapt, erați hotărîtă să trageți înainte ca soțul dumneavoastră să fie omorît...

— Vă jur, am apăsat pe trăgaci, în clipa cînd Combarieu își scotea revolverul. Atîta am de spus. Am să răspund la întrebările pe care considerați necesar să mi le puneți...

— Cum explicați faptul că geanta dumneavoastră poartă încă litera M ?

— Este o geantă a surorii mele... Dacă Combarieu ar fi avut dreptate, dacă ar fi avut loc substituirea de care a vorbit atît de mult, presupun că aș fi avut grijă să schimb inițiala...

— În fond, iubiți destul de mult un bărbat ca să...

— Îmi iubesc soțul...

— Zic : iubiți destul un bărbat, care vă e soț sau nu...

— E soțul meu...

— Îl iubiți destul de mult pe acest bărbat, adică pe Auger, ca să vă hotărîți să ucideți pentru a-l salva sau pentru a-l împiedica să ucidă el însuși...

Ea răspunse simplu :

— Da.

Se auzi zgomot la ușă.

— Intră... spuse ea.

Și Maigret îl văzu în sfîrșit pe cel despre care i se dăduseră semnalmente atît de diferite, pe clientul cu mustăți albăstrui, care îi apăru în acest decor, mai ales după declarația de dragoste a tinerei femei, de o banalitate dezolantă, de o mediocritate absolută.

Privea îngrijorat în jurul lui. Ea i-a surîs și i-a spus :

— Ia loc... I-am povestit comisarului totul... Inima ?

Își palpă ușor pieptul și murmură :

— E-n regulă...

Juriții au achitat-o pe doamna Auger invocînd legitima apărare.

Și ori de cîte ori Maigret povestea acest caz, încheia printr-un ironic :

— Asta să fie tot ?

— Vreți să spuneți că bănuiți ceva ?

— Nu vreau să spun nimic... Decît că un bărbat cît se poate de banal poate inspira o mare dragoste, o pasiune eroică... Chiar dacă e negustor de timbre și are inima fragilă...

— Și Combarieu ?

— Ce-i cu el ?

— Era oare nebun cînd își închipuia că nu nevastă-sa murise, ci aceea care trecea drept Isabelle ?

Maigret ridica din umeri și repeta pe un ton de parodie :

— O mare dragoste !... O mare pasiune !...

Și cînd era bine dispus și băuse un calvados vechi, încălzit în palmă, i se întîmpla să adauge :

— O mare dragoste !... O mare pasiune !... Nu soțul e cel care ți-o inspiră întotdeauna, nu-i așa ?... Și surorile, în cele mai multe familii, au nesuferita manie să se îndrăgostească de același bărbat... Combarieu era tare departe...

Încheia, trăgînd cu sete din pipă :

— Încearcă să ghicești cînd ai de-a face cu niște gemene pe care nici măcar părinții lor nu le recunoșteau, părinți care nu au putut fi întrebați pentru că muriseră... Și totuși, niciodată n-a fost o zi mai minunată ca asta... Și cred că în viața mea n-am băut atîta... Dacă Janvier ar fi indiscret, v-ar spune poate că ne-am trezit cîntînd în cor, în taxiul care ne ducea la Paris, iar cînd am ajuns acasă doamna Maigret s-a întrebat de ce aveam un buchet de violete în buzunar... A naibii Marthe !... Pardon... Vreau să spun : a naibii Isabelle !

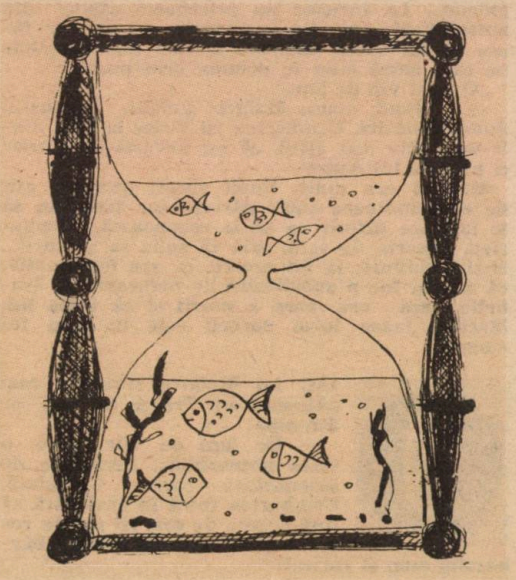

Traducere și adaptare de Mihaela Gulea

CARICATURI ■ ANECDOTE
CUVINTE ÎNCRUCIȘATE
■ EPIGRAME
UMOR ■ ENIGMISTICĂ

Definite în monoverb

ORIZONTAL : 1) MR — Pom **2)** UT — RC ! **3)** SR ! — DR **4)** Timp — LE **5)** De desen — IR **6)** N ! — RT **7)** 99 — TA ! — B ! **8)** SF — TA **9)** LE — TI **10)** ET — Trie !

VERTICAL : 1) ST — SS **2)** AS ! — IT **3)** IZ ! — LI **4)** TR — FL ! **5)** R ! — AT **6)** AR ! — Get! **7)** „R" **8)** SR — AN ! **9)** OL — TT **10)** CR ! — LE

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

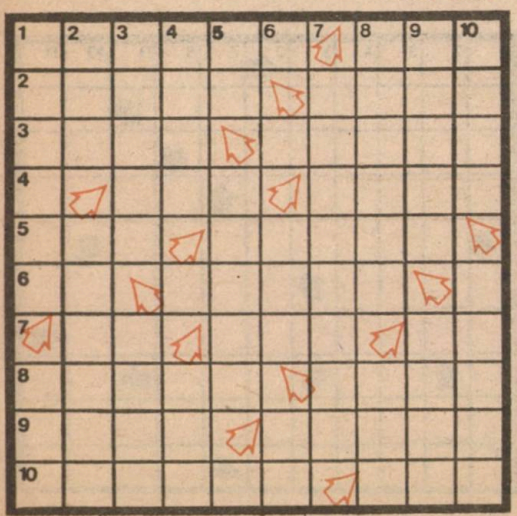

TOTUL DESPRE FOTBAL...

ORIZONTAL : 1) Cadru general de desfășurare a campionatului de fotbal ● Fotbaliști de perspectivă **2)** Favorita galeriei, cu priză printre spectatori ● Drept de joc, în urma unei hotărîri a federației **3)** Fază fierbinte, cu eliminări din teren ● Evoluează către locurile fruntașe **4)** Rezultat final realizat în campionat ! ● Unudoi, la un meci de fotbal ! **5)** Autogoluri datorate unor deficiențe în pregătirea individuală (sing.) ● Notă obținută în deplasare de Flacăra ! ● Punct înscris la Constanța ! **6)** Explozie de bucurie, celebrînd victoria ● Ieșită din forma sportivă **7)** Sportul și lumea lui **8)** Jucător folosit în campionatul intern și în meciurile internaționale ! ● Tripletă la Victoria ! ● Pix fără mină ! **9)** 0—1 ! ● X-ul realizat de juniorii Victoriei ! ● A scoate din lot **10)** Susținători ai galeriei sportive ● Egalitate la zero **11)** Combinații lipsite de fair-play, care duc la vicierea rezultatelor (sing.). ● Dur în intervenții.

VERTICAL : 1) Însemne ale dragostei suporterilor pentru echipa preferată ● Timișoara lui Poli **2)** Vîrf de atac implantat în apărarea adversă ● Evoluează cu soarele în spate sau în față **3)** Linie de mijloc la Autobuzul ! ● Tip de finețe, plăcut ca spectacol **4)** Comentariile observatorilor federali, după finalul meciului ● 11 metri ! **5)** Aflată în zona retrogradării ! ● Terenul de desfășurare a Cupei Campionilor **6)** Acest adjectiv de la Suceava ● În presing ! **7)** O talpă pusă în sprijinul apărării ● Evitat prin dribling **8)** Cele două divizii de fotbal ! ● Grecii, la prima lor Olimpiadă ● Prinse de tricou ! **9)** Repliat pe extreme **10)** Cutiuță prețuită în interior ! ● Clasați pe ultimele locuri la tineret ! ● Jiul, egalul Argeșului **11)** Locuri fruntașe în tribună ! ● Ieșit din competiție în întrecerea finală **12)** Evoluează rapid în deplasare ● Conform cu rezultatul obținut pe teren.

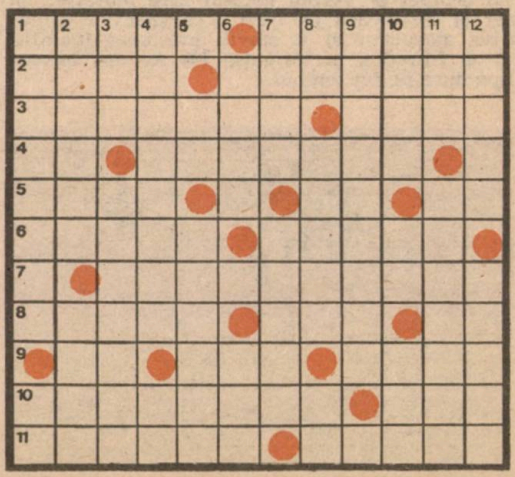

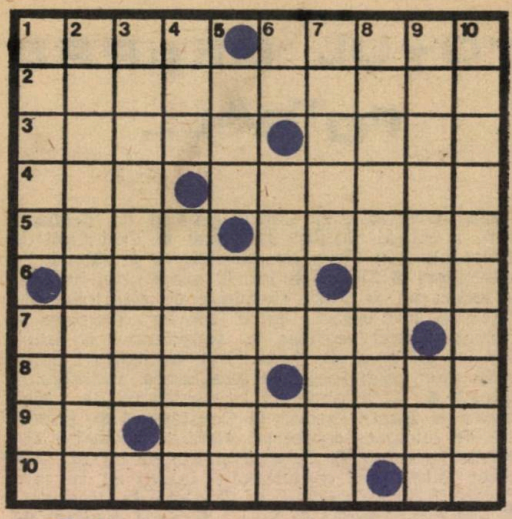

Şi totuşi, fotbalul...

ORIZONTAL : 1) Perioadă transferărilor regulamentare ● Ţinut de tricou 2) Egalitate perfectă 3) Plasă ● Atac decisiv într-un final sufocant 4) Prefix de zburătoare ● Condiţia fotbalistului de performanţă 5) A împiedica adversarul să joace balonul ● A fi prompt în intervenţii 6) Formaţie reprezentativă a unor ţări europene ● Pasă proastă 7) Un derbi de categoria întîi, excepţional pe întreg parcursul desfăşurării lui (pl.) 8) Fata din Atena ● Paznicul apelor 9) Şut la cap ! ● Nelipsite de la întîlnirile U.T.A.-ei 10) Lovitură intenţionată într-o dispută lipsită de fair-play ● Şuturi executate pe extreme.

VERTICAL : 1) Acţiuni iniţiate în deplasare, pe dreapta sau pe stînga (sing.) ● Cunoscut înaintaş spaniol 2) Legitimaţie de liberă intrare 3) Reluare dintr-o bucată 4) Baloane laterale ! ● Evoluează nervos 5) Fentat pe dreapta ! ● Dincolo de spaţiul porţii 6) A început fotbalul la „Nitramonia" ● Nehotăriţi ● Un gol ratat în final ! 7) Acţiuni duse în folosul echipei ● Verbul golului care pluteşte în aer 8) Evoluează pe teren ca apărător împotriva atacurilor 9) A stăvili presiunea înaintării ● Introdus în formaţie 10) Acţiuni stereotipe duse pe tot terenul.

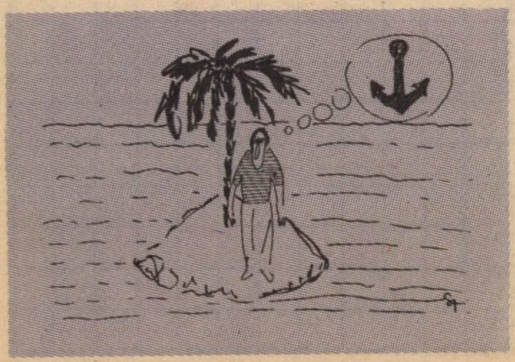

NIMIC DESPRE FOTBAL...

ORIZONTAL : 1) Începutul emisiunilor pe calea undelor ● Figurant în echipă 2) Crampoane pe un teren denivelat ● Degajare pe extreme ! 3) Titularizare în formaţie ● Banca rezervelor 4) Eliminaţi din competiţie, dar promovaţi în faza calificărilor ● Egalitatea care mulţumeşte ambele tabere 5) Returul unei întîlniri amicale (pl.). 6) A forţa victoria printr-o dominare insistentă ● Fantastice combinaţii de gol, dar lipsite de realism 7) Vocea care dă semnalul de începere a jocului 8) Unu la zero, la seniori ! ● Fentat ● Pantof gol ! 9) Semne de epuizare fizică, făcînd o figură urîtă printre spectatori 10) Stare de tensiune, creată uneori şi de faima adversarului (pl.) ● Titular în formaţia feroviarilor.

VERTICAL : 1) Blocaj de portar în faţa unui atac agresiv ● Remarcat în presă 2) Apărare beton, greu de străpuns (pl.) ● 31 de puncte ! 3) Marchează scurgerea timpului (fem.) 4) Atacă periculos provocînd grave leziuni interne, care reclamă intervenţia medicului 5) Trecute pe banca rezervelor, după un total angajament fizic ● 21 meciuri desfăşurate într-un tempo remarcabil ! 6) Situaţie ivită pe teren, în urma unor faze fierbinţi 7) Argeşul, Oltul, Jiul, într-o singură semnificaţie ● Greşeli tehnice datorate unui slab nivel de pregătire 8) Conduce în deplasare, în derbiul partidei ! ● Vîrf de atac într-un duel corp la corp 9) Indică un rezultat exact ! ● Doi-trei jucători din Suceava, transferaţi în Bucureşti ! 10) Lovituri cu efect, realizate cu capul ● Mare ratare ! 11) Formulă de echipă reprezentativă ● Conducător de joc, desfăşurînd o ţesătură de pase.

CORNEL POPESCU

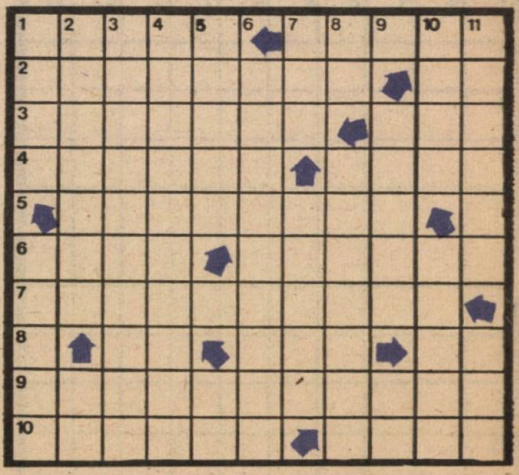

Scriitori, confraţi, admiratori

BUMERANG

— Trebuie să mai discutăm despre romanul dumneavoastră, îi spune redactorul unei edituri ultimului dintre pretendenţii la gloria literară. Are multe pagini nerealizate... Totuşi, n-am înţeles de ce v-aţi intitulat cartea „Bumerang" ?

— Pentru că indiferent la ce editură o prezint, mi se trimite înapoi.

ÎN AVANPREMIERĂ

Obiceiul lui Racine era să-şi declame versurile plimbîndu-se. Nu de puţine ori uita unde se află şi le recita cu glas tare. Patetismul cu care le spunea mişca de multe ori pe muncitorii care lucrau la Tuileries. Aceştia credeau despre dînsul că e un om deznădăjduit, care avea de gînd să se sinucidă.

MESERIA DE SCRIITOR

Aflîndu-se la un banchet în mijlocul unor oameni de afaceri, Maupassant le-a vorbit acestora despre meseria de scriitor. Despre faptul că scrie foarte greu, cuvintele adunîndu-se cu multă trudă.

— Bine, domnule, i se răspunse, atunci de ce scrieţi ?

— Pentru că prefer să fac asta decît să fur !

NEMURITORII

La un moment dat a fost ales la Academia franceză şi Abatele Alary deşi, se spune, nu publicase nici un rînd. Trebuind să facă vizite de curtoazie celorlalţi „nemuritori" se duse şi la academicianul X, dar din nefericire acesta nu era acasă. Îi lăsă o carte de vizită. După o vreme academicianul se înapoie împreună cu un prieten. Găsi cartea de vizită şi spuse : „Abatele Alary ? N-am auzit de el. Ce o fi scris oare ?". Prietenul îi răspunse arătîndu-i cartonul pe care-l ţinea în mînă : „Numele său !".

CORESPONDENŢA

Trecuse o săptămînă de la apariţia romanului „Mizerabilii" şi editorul nu-i trimisese nici o veste lui Victor Hugo despre felul cum fusese primită cartea. Îngrijorat, scriitorul se hotărî să-i trimită un bilet editorului, dar cum obişnuia să facă economie de cuvinte îi trimise o foaie pe care desenă un mare semn de întrebare. Editorul, pentru că nu prea erau mulţi încă aceia care se înghesuiau să cumpere cartea, îi trimise o foaie albă închipuindu-şi că Hugo va înţelege ceea ce vrea să-i spună : „Nimic".

Traduse şi adaptate de R. R.

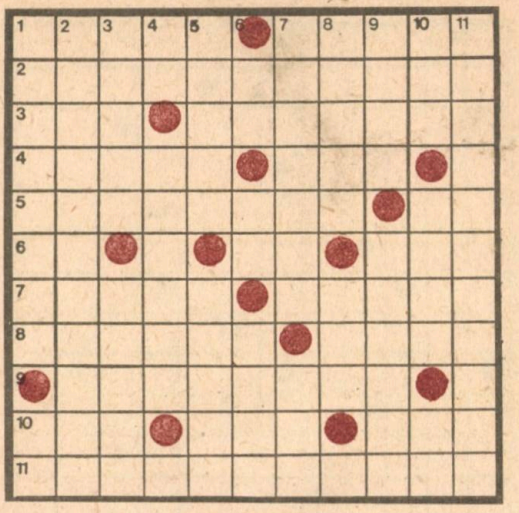

DIVERSE

ORIZONTAL : 1) Mersul nesimţit al motanului încălţat — Locul ocupat de masa dumitale. 2) „Numai una" — apreciată în poezia lui Coşbuc 3) Act reflex stirnit de cheful inimii — Ţap ispăşitor al amatorilor de baltă. 4) Gurmanda din peripeţiile unei vieţi de fluture — Versuri ce înalţă sufletul. 5) Specialitate de limbă pe gustul tuturor — Cap demodat ! 6) Buclă rebelă — Un dar al vorbirii — Părinte care nu cunoaşte scîncetul odraslei. 7) Postură pentru odihna ofurilor — Li se caută cinstea prin tribunale 8) Teren pentru victimele cozilor de topor — Martorul principal al unui cămin părăsit. 9) Una pe care n-o scoţi din ale ei. 10) Pentru el sau altul... aceeaşi indicaţie — Oglinda naturală a celor de sus — Capul bunei speranţe. 11) Gen de periat cu umbra personalităţii.

VERTICAL : 1) Proces cu mare căldură — Joacă pe capete. 2) Raritaţi imposibil de prins. 3) Exemplarul unei deformări de... profesionist — Trubadurul caselor de fier. 4) Caligula în toiul vîrstei ! — Efecte produse de vîrtelniţa capului. 5) Scut pentru sarcina măgarilor — Urechi de bucătar. 6) Şade în palate ! — Maniac satiric — În conformitate cu adevărul. 7) Punctul de vedere al buzunarului — Nuia dresată pentru noi ! 8) Foloseşte beţele ce i se pun în roate — Certificat de muncă. 9) Pui de lei crescuţi în cizma italiană — Faţa adevărului îngropată în zgura prefăcătoriei. 10) Rivalul de sus al cocoşului — Străşnic izvor natural de creaţie — Etatea femeilor econoame ! 11) Femei căpătînoase, fără lecuire.

VALERIA MĂRZA
Alba Iulia

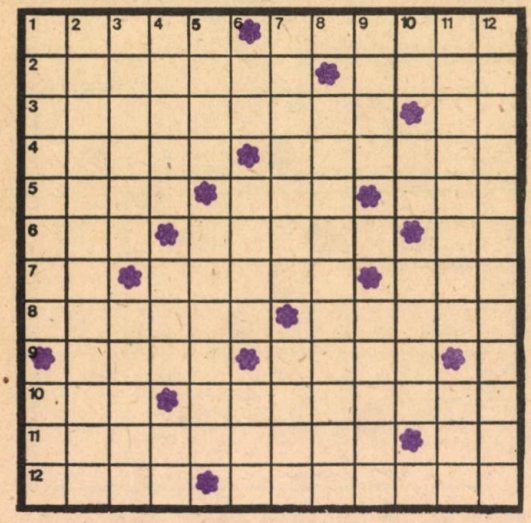

SEMN DE INTREBARE

ORIZONTAL : 1) Titan al Renașterii, personalitate plurivalentă, pentru care „știința este fiica experienței" ● Un mod de a cunoaște (pl.) **2)** Filozof, publicist și poet nord-american (1803—1882), autor al maximei „Nu există cunoaștere care să nu fie putere" ● Orașul de pe Mureș **3)** Comisii juridice în slujba cunoașterii unor elemente necesare într-un proces ● Făcut de oaie ! **4)** Obeză ● Bună dispoziție specifică unui grup de cunoștințe apropiate **5)** Oraș în Italia ● O îndoială... certă ● Geo Bogza i-a închinat o foarte cunoscută carte **6)** Unul negru în expresie ● Aflat în cercetare (pop.) ● Ce e al tău ! **7)** Iele ! ● Știe multe ● Un cățeluș năstrușnic **8)** Știe și totuși... nu știe nimic (fem.) ● Încărcați de ani **9)** A face cunoscut ● Tras pe roată **10)** Măsură de capacitate olandeză ● Anulată **11)** Pași făcuți... cu bună știință ● Cosmetic de larg consum **12)** Are multe de învățat ● O strângere de mînă (pl.)

VERTICAL : 1) Mare poet latin, autor al versului devenit maximă : „Fericit e acela care a putut cunoaște cauzele lucrurilor" ● Omul bun al temei **2)** Avansuri în contul memoriei viitorimii **3)** Luarea lui „nu știu" în brațe (pl.) ● Nobil atenian din opera lui Shakespeare a cărui primă replică dată cinicului filozof Apemantus, pornit contra compatrioților săi, este : „De ce le spun netrebnici ? Nu-i cunoști" **4)** Sînt sub orice critică ● Cîntă la ore fixe ● Unde merge mia, merge și suta ! **5)** Ca ăsta mai rar ● Celebrul orator roman care, în „Tusculane", reia în traducere expresia grecească de pe frontispiciul templului lui Apolo din Delfi : „Cunoaște-te pe tine însuți" **6)** Scor alb ● Dascăl la... școala de șapte ani ● „Totul despre...", peliculă cu Bette Davis și Anne Baxter **7)** Reclamă susținută muncă educativă (pl.) ● Cursul superior. **8)** „Mă bucur să învăț ca să pot învăța pe alții" (Seneca) (pl.) **9)** Face față la podea ● Vechi stat de pe teritoriul României de astăzi, al cărui prim rege cunoscut a fost Burebista **10)** Icar ! ● Literă grecească ● Așezată **11)** Mare romancier francez de la care aflăm că „Știința fără conștiință este ruina sufletului" ● Istoric roman, autor al expresiei „Nu se știe ce poate să aducă seara" (Liviu) **12)** Cunoaștere.

IONEL M. PASCU

Dicționar : ITRI, AAM, BAIT.

CA... LILIACUL!

(Scart silabic anagramat : xxxxxxxoo)

DE ANUL NOU

(Monoverb cu încastru anagramat : xxxxo)

DE LA MUNTE

(Monoverb cu încastru anagramat : xxoxxxx)

UN ROMAN

(Monoverb cu încastru anagramat : oxxxxx)

papodii

de Mircea Micu

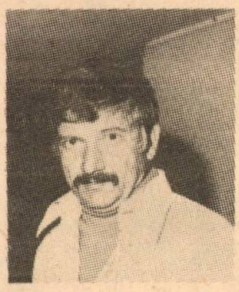

ION HOREA
Surpriza

Mă voi duce iar acasă să beau vin
cu văru' Lae,
Nu mai vreau s-aud pe stradă
păcătoasele tramvaie.
Sînt sătul de poluare şi de disco şi de smog,
Vreau desculţ şi în cămeşă la căpiţă
să mă rog.
Şi să beau cu văru' Lae pin' om zice
„mă" la cine
Să mîncăm ca toată lumea :
brînză, peşte, ceapă, pîine,
Şi de-o fi, om pune stopul cu o cafă*)
foarte tare
Din Brazilia adusă nu din aia de Cicoare.
Nu mai vreau Tv. alb-negru şi nici parţial
color.
Vreau să ar, să dau cu sapa şi să umblu
pe ogor.
I-am scris, deci, vărului Lae
şi el mi-o răspuns pe loc :
„Adă, tu, vinuţul, vere, că io nu mai am
nici ioc
Că l-am cam băut cu popa cînd cu litra
cînd cu ţoiul
De simţeam că-mi sună capul, cînd îl clatin,
ca butoiul.
Vină tu cu zece sticle din acelea aurii
Şi-l vedem pe Dan Spătaru.
Că am video, să ştii !"

*) cafă = cafea adică (nu nechezol)

MIRCEA DINESCU
Farafastîc

Nasc noi Ofelii fluturii în ceaţă,
La modă e să ai un ciine curt,*)
Nebunii umblă liberi prin piaţă,
Capra contemporană dă iaurt.

Doar tu, iubito, ai picioare lungi
Cît linia ferată Slobozia
Şi-n loc să porţi ca toată lumea blugi,
În chip de fustă, ţii pe şolduri, iia.

Nici dracu' nu-nţelege ce se-ntîmplă,
De aia sînt mereu contestatar
Că-mi vine să mă găuresc în tîmplă
Cu dopul unei sticle de Cotnar.

Doar tu, iubito, miţă siameză
Mă faci să scriu de-a dreptul în engleză.

*) curt = fără coadă (ardelenește)

TUDOR GEORGE
Odă divinului cal

(pe rime copiate după autor)

Deci, slavă ţie suplu Animal
Îngenunchiat pe pragul meu, Centaur,
Umblînd odinioară pe coclaur
Şi foarte scump acum, paradoxal.

Pe şaua ta aş vrea să mă instaur
Şi tu să zbori în spaţiul sideral
Cu coada mult mai lungă ca un şal
Pe care-aş da şi vodcă dar şi aur !

Şi du-mă tu, sub paza blîndei Pronii,
Să nu m-arunci din şa, să nu mă sfărm.
Nu da cu mine prea brutal de ţărm

Să mă halească crabii şi tritonii.
Mă clatin, sînt fragil precum un ou
Al unei blegi găini fără Ecou.

P.S.
Bag-seama că această odă-ncet
Ajunse pîn' la urmă un sonet.

PETRE STOICA
Amiciţia generală

Tocmai terminasem de săpat în grădină
prăşila întîia la cartofi
şi-mi spălam bretelele cu Dero lux super
la radio se dădea muzică populară din Zambia
cînd văzui între tufele de lilieci
un lucru absolut incredibil dar adevărat :
un iepure de cîmp se pupa pe bot cu un lup.
Atît de tare îl pupa iepurele pe lup
(sau poate era lupă, cine dracu îi mai ştie
după coamă)
că bietul carnivor aproape că intră în comă.
Mai jos o raţă americană deci mută
ţinea în vîrful cozii un brotac.
Era o armonie atît de generală
încît cuprins de o bruscă înflăcărare
mă dusei în grădină şi cu elan
făcui şi a doua prăşilă la cartofi.
Fie ce-o fi...

AUTORI-SNOP (ANONIMI)
La-la-la şi ie-ie-ie

(sau invers, text de muzică uşoară)

Fuge iubirea ca o mioară,
La-la-la, ie-ie !
Dar ea nu fuge prima oară !
Ie-ie ! (eventual La-la !)
Spre soare,
Cu ardoare,
În splendoare,
Fuuuge !
Ie-ie-ie ! (sau invers).
Muge,
Fuge,
Optimistă,
Că nu e tristă
Cînd se desface
Să fii pe pace.
(E, he, he !)
Fuge iubirea, fuge
Şi nimeni n-o ajunge
Nici tunul.
Numai străbu-u-u-u-u-nul....
(Ie-ie -ie şi La la-la)

ISTORII ELV-CIDATE DOAR IN ANECDOTE

CU O ZI MAI DEVREME

Napoleon fu primit cu un mare entuziasm în orașul Arras. Notabilitățile urbei în frunte cu primarul nu se mai opreau aducîndu-i nețărmurite laude. Primarul spuse la un moment dat : „Dumnezeu însuși l-a făcut pe Bonaparte, apoi s-a odihnit". Auzind aceste vorbe, contele Louis de Narbonne a șoptit unuia din apropiații săi : „Dumnezeu ar fi făcut mai bine dacă s-ar fi odihnit cu o zi mai devreme".

SECRETUL

Senatorul Matellus își dădu seama în timpul unei discuții care se lungea peste măsură că interlocutorul său pe care abia îl cunoscuse încerca să-i smulgă un secret de stat.

— Uite ce e, iubitule, să știi că nu mi-e greu să-ți spun ce hotărire a luat senatul în ședința secretă de azi dimineață. Numai că dacă aș ști că secretul acesta e cunoscut de cămașa mea, fii sigur că aș scoate-o și aș arunca-o imediat în foc.

CONTELE ȘI VALETUL

Suvorov însuși recunoștea că are o repulsie pe care nu și-o poate reprima niciodată față de lingușitori, față de curtenii care nu se mai opreau din tămîieli, flatări și măguleli față de mai marii zilei. El nu se putea abține să-i umilească pe aceștia cu orice preț. Într-o zi valetul îi aduce vestea că noul favorit al țarului, contele K., dorește să fie primit.

— Nu primesc pe nimeni astăzi, mai cu seamă pe K... !

Dar valetul se întoarse și-i spuse că frumosul conte îl anunță că aceasta este însăși voința țarului.

— Bine, dacă e așa, să intre, făcu Suvorov.

Contele fiind introdus, Suvorov îi spuse că nu-l cunoaște și, de altfel, n-are cunoștință de nici o familie rusă cu acest nume.

— Sînt născut în Turcia, răspunde contele... Iar titlul meu îl datorez milostivului meu stăpîn, Majestatea Sa...

— A, atunci se vede că ați adus prețioase servicii țării și Majestății Sale... Spuneți-mi în ce corp de armată ați slujit ? La ce bătălii ați luat parte ?

— Nu... nici n-am fost în armată...

— Atunci, desigur, ați avut funcții importante în administrație...

— Nu, nici una. Am fost întotdeauna pe lîngă augusta persoană a suveranului.

— Așa... Și în ce calitate ?

— Am fost primul valet al majestății sale imperiale...

— Așa, deci, făcu Suvorov. Și întorcîndu-se către servitorul său spuse : Ivan îl vezi pe acest distins domn ? Ei, bine, a fost ceea ce ești tu acum. Bineînțeles, păstrînd distanța : A fost pe lîngă iubitul nostru suveran. Îți dai seama de unde a plecat și ce frumoasă carieră a făcut ? A devenit conte. Pieptul îi e plin de decorații... Uită-te bine la dînsul, dacă o să știi cum să te porți, negreșit, vei ajunge și tu să ai slujbe deosebite și decorații cu nemiluita...

OBICEI

Se spune despre Carol cel Mare că avea obiceiul să-și pecetluiască cu sigiliul gravat pe minerul sabiei oricare din ordinele pe care le trimitea în cuprinsul imperiului. După ce vedea imprimate în ceară însemnele sale spunea : „Acesta este ordinul meu". Și nu uita să adauge arătînd spada : „Și asta va face ca ele să fie respectate întocmai !"

MAREȘALUL

Se știe că Pierre Augereau, vestit comandant de oști din vremea lui Napoleon, că era un om fără școală și că, dealtminteri, nici nu-l interesa altceva decît problemele artei militare. Auzind că unul din ofițerii săi este pe cale să facă o călătorie în Egipt, l-a rugat să-i aducă o... mumie. După mai multe luni subalternul s-a întors din voiaj și a adus mareșalului obiectul cerut. Augereau l-a examinat cu atenție apoi a exclamat :

— Bine domnule, îți mulțumesc, dar nu înțeleg de ce mi-ai adus o mumie moartă ?!

JUDECATA

Epaminondas, cunoscutul conducător al oastei thebane, viitorul erou de la Mantineea unde a zdrobit armata spartană, fiind invitat odată la un ospăț ceru să i se aducă mîncări obișnuite, nu din acelea pe care le vedea pregătindu-se.

— Dar de ce? îl întrebă gazda.

— Pentru că nu vreau să uit în casa aceasta cum trebuie să trăiesc la mine acasă.

RISC

Conetabilul de Montmorency îi mărturisi într-o convorbire gentilomului Montdragon că a luat hotărîrea ca atunci cînd își va simți apropiat sfîrșitul să se îmbrace în sutană și să-și dea sufletul în chip de capucin.

Gentilomul îl privi mirat. Apoi îi răspunse :

— Sfatul meu ar fi să fiți atent dacă vă veți deghiza astfel, să băgați de seamă la fiecare amănunt, altfel riscați să fiți recunoscut și să nu fiți primit în Paradis...

DESPRE CITITUL ÎN STELE

Un astrolog se prezentă în fața regelui Henric al VII-lea al Angliei propunîndu-i ca în schimbul unei pungi de aur să-i tălmăcească spusele astrelor. Suveranul, mirat de atîta îndrăzneală, îl întrebă pur și simplu dacă e capabil să-i spună unde el, astrologul, își va petrece sărbătorile Crăciunului.

— Persoana mea nu mă interesează sire, îi răspunse cititorul în stele. Pur și simplu — nu am idee.

— Află că sînt în măsură să ți-o spun eu : în Turnul Londrei !

Și imediat dădu ordin ca astrologul să fie întemnițat acolo.

ISCUSINȚĂ

Cînd își dădu seama că victoria îi e aproape într-o mare bătălie navală, amiralul Jean Bart îi ordonă fiului său să plece neîntîrziat pentru a duce ministrului Pontchartrain o scrisoare în care îi descria în amănunțime lupta.

Ministrul, după ce citi depeșa, se grăbi să-i comunice suveranului vestea cea bună și cum fiul amiralului era arătos, avea un costum impecabil și cizme noi de lac ținu să-l prezinte și pe acesta monarhului. Dar... ghinion. Tînărul marinar alunecă în fața lui Ludovic al XIV-lea și căzu pe parchetul proaspăt lustruit. Regele se sperie parcă mai mult ca alții, scoase un strigăt și făcu semn curtenilor să-l ajute pe băiat să se ridice : „Nu-i nimic, tinere, spuse regele, se vede că domnii Bart sînt mai iscusiți corăbieri decît infanteriști".

EȘAFODUL

Anne de Boleyn fusese condamnată la moarte de soțul său Henric al VIII-lea al Angliei. Ea urcă pe eșafod cu un curaj care i-a uimit pe cei prezenți. Era îmbrăcată într-o splendidă toaletă, ceea ce le-a făcut pe mai multe doamne care asistau la acest sumbru spectacol să zîmbească maliții. Văzîndu-le Anne de Boleyn le spuse :

— Mor regină, în ciuda zîmbetelor voastre !

Desene de
Gabriela Popescu

VECHITURI

Frederic al II-lea, regele Prusiei, era un ateu convins. Într-o discuție pe care o avea cu unul din apropiații săi îi demonstră acestuia de ce nu crede în divinitate, dar conlocutorul său nu se lăsa deloc convins.

— Oare, mai este posibil, făcu monarhul exasperat, ca în timpurile noastre un om cu o cultură ca a dumitale să mai creadă în vechituri de genul ăsta ?

— De ce nu, sire ? Nici nu știți ce înseamnă să-ți închipui că există ceva și deasupra regilor !

MISIUNE SECRETA

Prințului d'Orange i se încredințase o misiune secretă. Unul din ofițerii pe care îl selectă să îl însoțească îl rugă să-i spună cîteva amănunte despre aceasta.

— Nu știi că e expediție secretă ?

— Desigur.

— Atunci sînt sigur că vei păstra secretul pînă la capăt.

— Fiți sigur de asta.

— Să știi că și eu voi face la fel !

A DOUA REPREZENTAȚIE

După premiera piesei „Burghezul gentilom" care avu loc în prezența lui Ludovic al XIV-lea și a curții sale, suveranul nu se pronunță asupra spectacolului. Văzînd reacția regelui, cîțiva curteni afirmară pur și simplu că piesa e proastă. Molière nu-i băgă în seamă, dar crezu și el că piesa displăcuse monarhului.

După a doua reprezentație însă, regele îi spuse lui Molière :

— N-am vrut să spun nici un cuvînt despre piesa dumneavoastră după premieră. Mi-a fost teamă să nu mă las influențat de jocul bun al actorilor. Dar acum v-o spun pe față : n-ați scris niciodată nimic mai seducător ca „Burghezul gentilom". Piesa dumneavoastră e excelentă.

Bineînțeles că după suveran urmară ceilalți spectatori. Și cu toții, inclusiv cei care îl criticaseră după premieră, repetară laudele pe care regele le aduse acestei comedii.

Traduse și adaptate de
DAN PANAIT

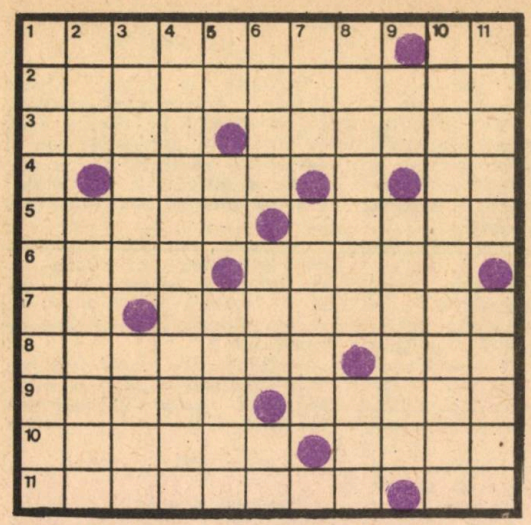

SUBTEXTE

ORIZONTAL : 1) Dovadă după o bătaie bună ● E dur... corporal ! 2) Atenuează șocurile dure 3) Dă și fuge (fem.) ● Esență tare 4) Dătătoare de viață a... verilor (la țară) ● Începe să se enerveze ! 5) Învinuită de sentimente, muncește... la sînge ! ● Plină de nervi (la propriu) 6) A te alege cu scrumul și fumul (de-ar fi numai atît !) ● Împușcat de plăcere 7) Face din posibil imposibil ! ● „Bătut la cap" de bine 8) Dinți făcuți praf ● În fond e milos ! 9) Uscați și goi ● Arbore cu meandre 10) Bătută, făcută otova ● „Cușca" leilor. 11) Pune paie pe foc ● Cățel !

VERTICAL : 1) Dură... prin depuneri de alb ! 2) Ce iese din comă ! ● Aritmetică la podea ! 3) Are puțin haz ● Pisici relc... bine crescute 4) Bătut bine 5) Bătut fără băț ! ● La bătaie cu aluzie ● Scurt-circuit 6) Li s-a spus pe nume ● Nu e chiar veto ! ● Acut ! 7) Ieșirea din criză ! ● Călcat în picioare, la domiciliu (od.). 8) Se luptă cu vîntul (fem.) ● Socru la mijloc ! 9) Înțeapă ● Însemnată în luptă. 10) Specialist... la Soare-răsare 11) Parafele vitejiei ● În final, încasările !

STELIAN F. POPESCU

PESTRITE

ORIZONTAL : 1) Viața ca pe roate. 2) Sentință definitivă. 3) Lacom de apă ● Bine pregătit pentru oral. 4) Fata morgana autohtonă ● Introducere în vorbirea curentă. 5) Centre de instrucție ● Învelitoare de casă. 6) Peri bătrîni ● Păsările din cuib ! 7) Cui de lemn ● Fecior de cîine. 8) Haine solemne ● Luată la fix. 9) Culoare dominantă ● Nu se recomandă. 10) Fiecare cu bateria lui ● Scoate nume altora. 11) Lucrează pe nervi ● Cu ac... și cu foarfece. 12) Luare cu binișorul.

VERTICAL : 1) Le simte fiecare pe pielea lui. 2) Nectarul toamnelor noastre ● Papucii lui Muck cel mic (sing.). 3) Model de perfecțiune ● Are o soție... bună. 4) Păsărică veselă cu casa la pămînt ● De pus în ureche. 5) Vechi azil politic francez ● Masă cu lampă ● Bun de sămînță. 6) Se spune la urmă ● Îl găsiți lîngă Bran ● Un titlu de început. 7) Cu fire pătrunzătoare ● Îl găsești pe toate drumurile. 8) Plai dulce ● Gem de poame. 9) La curent cu transporturile în comun ● Are viața înainte. 10) Ca păsările-n zbor.

A.B.C.

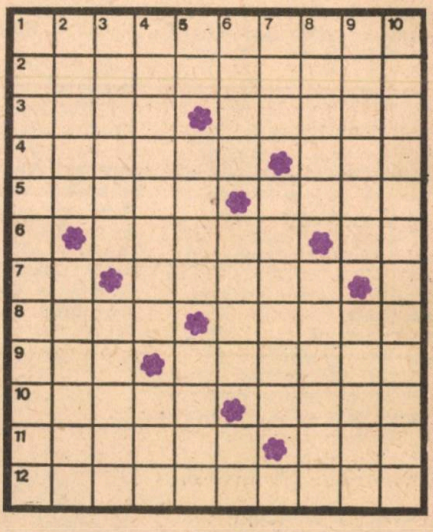

DOMNEASCĂ

(Monoverb cu incastru : xoxxxxx)

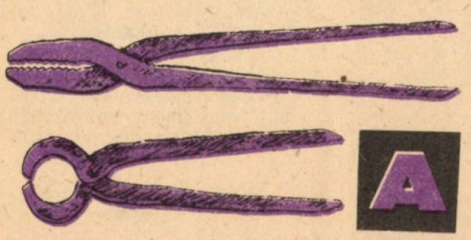

GEOGRAFICĂ

(Metagramă anagramată : xxxxox — oxxxxx)

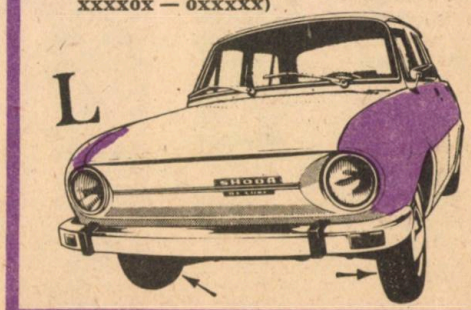

Părinți și copii

LOGICĂ

— Mămico, încă de ieri voiam să-ți pun o întrebare. Toate, chiar toate poveștile încep cu „a fost odată ?...

— Da, drăguțule.

— Atunci și vaza de flori din sufragerie e tot o poveste !

— Nu... Nu e... Dar de ce spui asta ?

— Pentru că a fost odată și ieri am spart-o.

ZOOLOGIE

— Să-mi spună elevul din prima bancă un animal care se tîrăște.

— Reptila, domnule profesor.

— Bine. Poate colegul tău să-mi dea alt exemplu ?

— Fratele meu cel mic.

— Cum asta ?

— Toată ziua merge de-a bușilea.

ÎN TRAMVAI

— Domnule taxator, vă rog să-mi dați un bilet.

— De doi sau de trei franci ?

— Nu știu.

— Păi, pînă unde vrei să mergi ?

— Pînă la bunica.

EXAMEN

— Cum te numești dumneata ?

— Alfred, răspunde candidatul bucuros.

— Și de ce, mă rog, atîta bucurie pe chipul dumitale ?

— Iertați-mă, dar sînt fericit că am răspuns bine la prima întrebare.

RĂSPUNS

— Să-mi spună cineva unde se află în Europa munții cei mai înalți.

— Pe hartă, domnule profesor.

REZON

— Eu am tact pedagogic. N-am întrebuințat niciodată bătaia ca să-l educ pe fiul meu. Nu i-am dat niciodată o palmă.

— Nici eu nu-l bat pe fiul meu. Bineînțeles numai în caz de legitimă apărare...

TABAC

— Văd că n-are rost să te mai cert pentru că fumezi. Dar în liceu eu nu fumam țigări atît de scumpe. Iar acum fumez din cele mai ieftine.

— Păi dumneata, care trebuie să întreții o casă și patru copii, n-ar trebui să fumezi deloc !

Traduse și adaptate de Al. PAȘCHIN

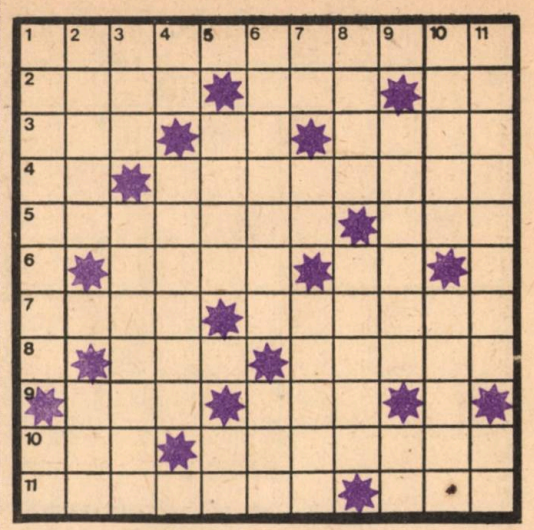

PULBERE

ORIZONTAL : 1) Patinoare improvizate. 2) Visul unei nopți de iarnă ! ● Cristale de gheață ● De două ori într-o iarnă ! 3) Înghețată, iarna ! ● În orice caz ! ● Localitate în Austria. 4) La lopată ! ● Marele nostru poet, autorul poeziei „Cînd crivățul cu iarna...“ 5) Iarna ● Insulă în Oceanul Pacific. 6) Întrecere de hochei ● 1988. 7) Un metru cub de lemne ● Pătrunși de ger. 8) Trinitrotoluen ● Zboară pe zăpadă. 9) Lipie... mîncată ● Terci. 10) Vîrf... în Apuseni ● O ține pe-a ei ! 11) Zăpezi ● Băutură de la gheață.

VERTICAL : 1) Zăpadă prăbușită din munți ● Pornește moina ! 2) Locuitor al ținuturilor cu zăpezi eterne ● Bradul de iarnă. 3) Strigăt pe derdeluș ● Fantezie cu omăt. 4) Nea ! ● Zăpezile de la poli. 5) Apropiat, călduros ● Meu ! 6) A scris volumul de versuri „Baba iarna intră-n sat“ ● Înțeleptul și-l face iarna. 7) Miez de nucă ! ● Nicolae Pintilie ● Cu greutăți în spate (pl.). 8) Grădini de iarnă ● Schimbători de direcție. 9) Poet sovietic, autorul poeziei „Vînturi pline de zăpadă“ ● Început de avalanșă ! 10) Cunoscut critic literar de orientare socialistă (Ionescu-Rion) ● Zburdă pe derdeluș. 11) Cea de-a doua lună a iernii ● Ne părăsește în fiecare iarnă !

Dicționar : REIN, EUA, TNT.

CARTE DE VIZITĂ
(5, 6)

Victor Minea

Prin anagramare veți afla numele unui domnitor român

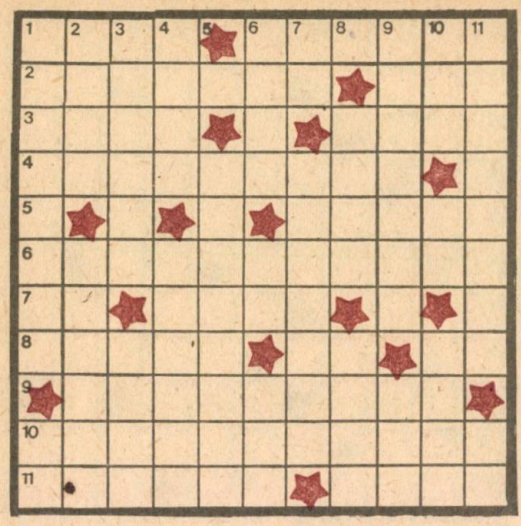

ferestre

ORIZONTAL : 1) Groapa comună a stelelor căzătoare. — Adversarul de temut al ipocriziei. **2)** Doi pași înainte, unul înapoi — Buclucașe din fire **3)** Bunul neprețuit de cei care se înecă la mal — Viu și natural **4)** Dinții cu care zîmbim acru (sing.) **5)** Ținută ca să facă impresie **6)** Prăpăstiile din lumea nedreptății **7)** Cep la noroc ! — Sugestii binevenite la răscruce de drumuri **8)** Cartea de vizită a arțagului (pl.) — Sincer dar superficial ! — Ochelari de vedere scurtă ! **9)** Tratează suferințele cu balsamul vorbelor **10)** Atributul inspecției apropiate, care scutură dinamic mădularele delăsării **11)** Metodă care lustruiește curtea făcută amicului — Jarul inimii adormit de doina românească.

VERTICAL : 1) Umbra capului deștept — Epava la tinerețe ! **2)** Cap de bostan ieșit în relief — Bune de cinste **3)** Masa dentară cu neajunsurile ei — Bunul simț dovedit în situații dificile **4)** Vatra străbună (pl.) — Mușcă cu sînge rece (pl.) **5)** Ochiul magic al înțelepciunii **6)** Podoabă ce dă strălucire gîndului frumos înfăptuit (pl.) — Liberă în închisoare ! — Artista în lege ! **7)** Degetar la deget ! — Frumoasa din pădurea adormită descoperită de căprioare (pl.) **8)** Amar ce dovedește că-n tot răul e și un bine — Concurentă la floarea din grădină, rămasă pustiită și brumată **9)** Buchet de flori ce împodobesc grădina inimii — Aripa înghețată a codrului scuturat de frig **10)** Noroc de doi lei ridicat la puterea întîi — Tineri de nădejde ! — Taină demascată de mustele de pe căciulă **11)** Proces emotiv ce dă viață amintirilor — Prinde taurul de coarne !

VALERIA MĂRZA
Alba Iulia

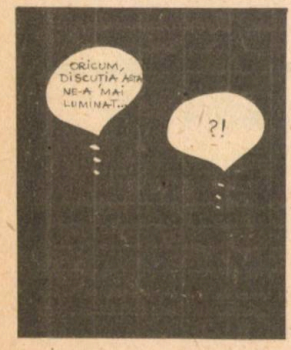

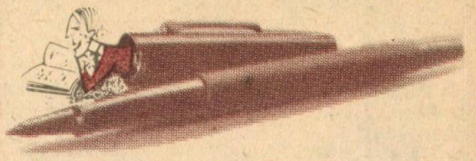

Rondel dunărean

lui Eugen Teodoru

Iubesc mereu Dunubiu ca pe-o fată.
Galații mei întrec orice Paris.
Acolo cînd privirea mi-am deschis
Mai răsări, pe cer, o stea — îndată !

Regret că pe destin mi-a fost proscris
Să fiu bucureștean de la armată !
Iubesc mereu Danubiu ca pe-o fată,
Galații mei întrec orice Paris.

Acolo mi-e leagănul de vis,
Acolo mi-i ființa emigrată.
Și vreau să spun să afle lumea toată
Că, chiar acum, un nou roman am scris ;
„Iubesc mereu Danubiu ca pe-o fată" !

Rondel moldovenesc

lui Ioanid Romanescu

Bădie,-n mine... îi jăratic mare !
Cînd scriu un vers și aștrii-ncremenesc.
Iar în orașul meu moldovenesc
Fac toți ieșenii zi de sărbătoare.

Spre culmea nemuririi mulți rîvnesc,
Dar cîți ajung în piscuri planetare !?
Bădie,-n mine... îi jăratic mare,
Cînd scriu un vers și aștrii-ncremenesc.

La un poem ca un catîr trudesc
Turnînd în el și har, dar și sudoare.
Scriu rar, cu draci... însă dumnezeesc,
De-aceea mi-i metafora vîltoare...
Că-n mine, încă, îi jăratic mare !

Rondelul adevărului absolut

unui confrate

Am fost, mai sînt și veșnic voi rămîne,
Acesta-i adevărul absolut !
Din marea poezie m-am născut
Și voi trăi cît gliile române.

Eu nu jonglez cu haruri de-mprumut.
Sînt un călău al muzelor străine.
Am fost, mai sînt și veșnic voi rămîne,
Acesta-i adevărul absolut.

Iar dacă-s azi de sub tejghea vîndut
Și-n librării n-am cărți pe la vitrine,
E că-s poetul cel mai cunoscut
Și-un bun profet al timpului ce vine,
Precum am fost, mai sînt și voi rămîne !

Constantin Atomii

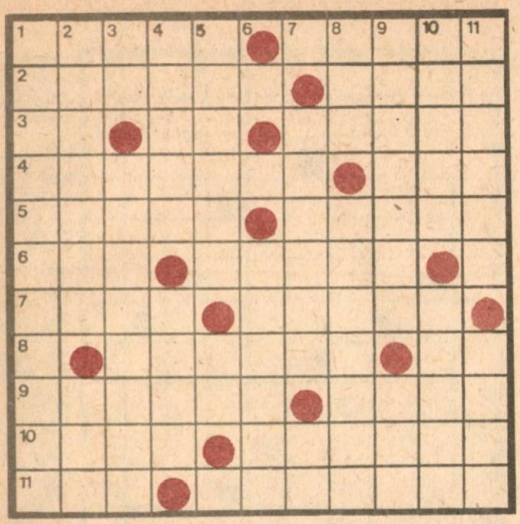

Privire

ORIZONTAL : 1) Bună ziua — ...și bună dimineața 2) Bun de aruncat... în aer — Un om stăpînit. 3) Bune în fața oglinzii ! — Înscrise în careu ! — Nu te văd cu ochi buni 4) A cochetat cu necuratul — Descusută ! 5) Nu-i om de lume — E mereu de față 6) Bun de luat la ochi — Buni la toate 7) Bun la plug — Arbore căutat de albine 8) Bun de tras pe dreapta — Bîte bune ! 9) Buni de cinste — Tocmai bun de luat în ris 10) Bună în final — Buni la cîntare 11) Bune de încurcături. — Asta chiar că e bună (masc.).

VERTICAL : 1) Buni de gură 2) Tratament aplicat pe pielea altuia — Tot omul 3) Lovit în frunte ! — Bun la încurcatul țelor 4) Bună (pl.) — Bun al statului (fem.) 5) Bună la purtare — Carte ! 6) Făcută de oaie 7) Bun la mijlocul terenului — Începutul epocii noastre ! 8) O măsură bună la timpul ei — Bună 9) Vine zilnic dar la ore diferite — Prinși și duși de urechi (sing.) 10) E cea mai bună — Buni de picior 11) Vine în plină zi, dar la ora fixă — E ceva cu cîntec.

MIRON BOTA
Alba Iulia

FLORALĂ
(Sinagramă : 6 litere)

Literat

MEDICII PACIENȚI

CONSULT

— Domnule doctor, mi s-a spus că sînteți și poet. E adevărat ?

— Mda... fac chestia asta mai mult ca să-mi omor timpul...

— Și atunci ce faceți cu pacienții ?

PRESCRIPȚIE

— Doctore, de o jumătate de an mă chinui cu rețetele dumitale. Iau într-una pastilele pentru slăbit și văd că ele nu-și fac efectul.

— Ați respectat întocmai prescripțiile mele ? De pildă, cîte tablete luați pe zi ?

— Douăspe, după fiecare masă cîte una !

AMNEZIE

— De ce boală spui că suferă pacienta dumitale ?

— De atîția ani de cînd o îngrijesc crezi că-mi mai aduc aminte ?

SFAT

— Am fost sfătuită să fac cura de slăbire iarna.

— Zău ?

— Da, oricum, iarna zilele sînt mai scurte.

CA SĂ VEZI !

Pacientul către frumoasa soră de caritate care-l îngrijește :

— Domnișoară, te iubesc atît de mult încît n-aș vrea să mă însănătoșesc niciodată !

— Fiți sigur de asta ! Medicul salonului v-a văzut cum vă uitați după mine și el e logodnicul meu.

SOLUȚIE

Să nu aveți niciodată încredere în doctorul care vă spune că sînteți mort. Alegeți totdeauna cealaltă alternativă.

CENTENAR

— Ar trebui să renunțați la obiceiul fumatului. Toată lumea știe că tutunul scurtează viața.

— Eu am avut un bunic care fuma într-una și a murit la 90 de ani !

— Dacă n-ar fi fumat, ar fi atins suta !

MERSUL PE JOS

Medicul îl întreabă pe pacient :

— Dumneavoastră șchiopătați întotdeauna sau numai cînd e umezeală în atmosferă și aveți dureri reumatice ?

— Nu, șchiopătez numai cînd merg.

Traduse și adaptate de **A.P.**

epigrame

SCRIITORULUI FĂNUȘ NEAGU, AUTOR A TREI CAPODOPERE

În numele dreptății
Chiar „Îngeru-a strigat" :
„Frumoșii nebuni..." l-au condamnat
La... „Scaunul singurătății" !

AUTOEPIGRAMĂ

Scriu cîte unuia o epigramă
Și-l doare, deși-i fac reclamă
Și-ar prefera, la un așa perdaf,
Eu să concep... un autoepitaf !

UNUI POET

În felu-i fără-asemănare,
Cu stil de-a dreptul magistral,
E un poet original
În comportare !

MODA PROZELOR SCURTE

Nu-i nuvelă, dar nici schiță,
Nici roman larg cît o curte,
Au în schimb ceva de viță :
Că sînt scurte !

Corin Bianu

VESTIMENTARĂ

(Scart anagramat : xxxoxx)

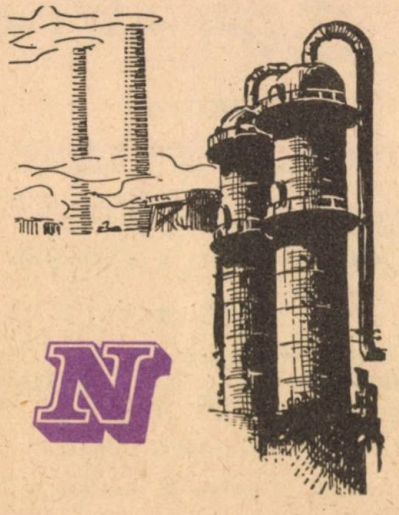

N

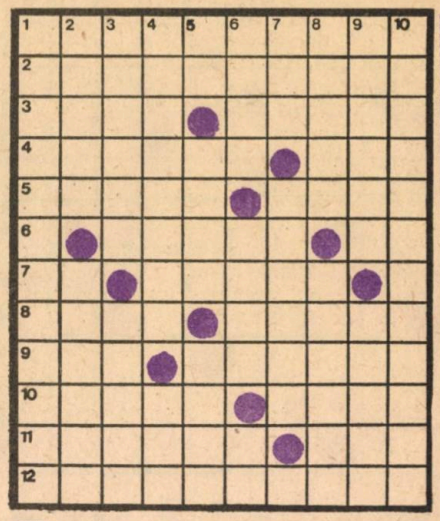

Între prieteni

ORIZONTAL: 1) Se adresează eroilor 2) Un glas sfîșietor 3) S-a-ntors Roza ● Spumă de... mare! 4) Luate din bancă ● Definește înălțimea 5) Greul ochilor ● Bun de larg consum 6) Lanțul slăbiciunilor ● E din popor 7) Sîrba din doi în doi ! ● Pe patul morții. 8) Au inițiativa ● Ciomege de fier 9) După un număr pe sîrmă ● Atras de... împrejurări 10) Un om re serviciu la... han ● Mamele pentru copii 11) Aduce corespondența ● Începe tîrguiala 12) Poftă mare.

VERTICAL: 1) Se ține de program 2) Loc de întîlnire al trufandalelor ● O găsești acolo unde e ușor 3) Participă la manifestații ● Ploaie fără noimă 4) Fac o bună atmosferă ● Demonstrativ pentru un oarecare 5) Înainte de opere! ● Puști de joacă ● Schimbul de ieri 6) Femei necredincioase ● Pline de... pește! ● Ginduri de început! 7) Diagnostic stabilit la ureche ● Furnizor de solduri 8) Intră cu barza în familie (pl.) ● Pierdută în timp 9) Nasuri de piftie ● Pus la punct 10) Proprietate... cu întindere.

GEOGRAFICĂ

(Metagramă anagramată : xxxxxox—xxxxoxx)

n

ANECDOTE

MENAJ

— Soția mea și cu mine am trăit fericiți timp de 25 de ani.
— Și pe urmă ?
— Pe urmă ne-am întîlnit...

PESCĂREASCĂ

Pe malul unui lac.
— Ei, cum merge, mușcă, mușcă ?
— Mușcă !
— Ce anume, crap, plătică ?
— Nu, țînțari.

MILOSTENIE

— Tăticule, dă-mi te rog cinci franci, să-i dau unui bătrîn.
— E foarte frumos din partea ta. Dar ce are bietul om ?
— Vinde înghețată.

SAFARI

La o vînătoare în savana africană unul dintre participanți, care se rătăcise de grup, sosește în goană strigînd :
— Hip... Hip... Hip...
Restul grupului răspunde în cor, cu entuziasm:
— Ura !
În acest moment sînt cu toții călcați în picioare de Hip... opotami.

BUNĂCREDINȚĂ

Judecătorul :
— Vă mențineți declarația că ați aruncat cu roșii în capul reclamantului ?
— Desigur. Pot să jur.
— Atunci cum explicați cuculele pe care i le-ați făcut ?
— Erau roșii în conserve.

AVENTURĂ

Doi cow-boy călăresc pe un drum stîncos de munte. La un moment dat unul din ei cade într-o prăpastie, dar din fericire fără a fi rănit. De jos strigă :
— Bill, aruncă-mi o frînghie.
Numitul Bill, calm, desprinde lassoul și îl desfășoară pînă în fundul prăpastiei. Și acum ce fac ? întreabă el.
— Trage !
Atunci Bill ține cu atenție și își descarcă pistolul.

PRECAUȚIE

Invitat la niște prieteni, un vizitator citește un anunț pe poarta grădinii acestora : „Atenție la cîine", așa că nu îndrăznește să intre.
Sosește gazda și îi deschide poarta.
Văzînd cîinele musafirul întreabă :
— De ce ai pus anunțul acela ? Cățelul e atît de mic, încît abia îl vezi.
— Tocmai. Mă tem să nu se calce pe el.

Traduse și adaptate de
G. B.

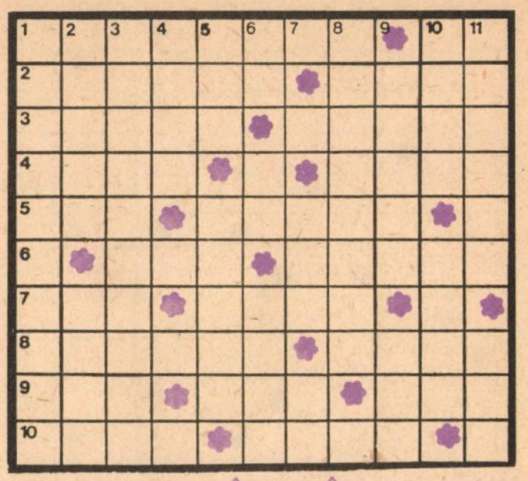

PRIMA ÎNTÎLNIRE

ORIZONTAL : 1) Părți din programul radio-t.v. ● Primele casete! 2) Rivalul televiziunii ● Program de emisie. 3) Cutie muzicală ● Adjectiv pentru aprecierea unei antene. 4) Par ● Devin fapte. 5) Clar ● Materie primă pentru ecran. 6) Întoarse la Rio! ● Parte a unei scene erotice. 7) Grabă... într-un final de televizor ! ● Pană (dim.). 8) Miez de zi ● Pui de capră. 9) Din cînd în cînd ● Fir ● Există și unul de reportaj la televizune. 10) Floarea ochilor ● Grav.

VERTICAL: 1) Activitate de producție a filmelor (pl.). 2) Mii de lei ● Localitate arabă. 3) Sarcini (nu electrice). 4) Cap în Arabia. 5) Localitate în S.U.A. ● Oferă curent pentru aparatele de radio și t.v. 6) Unu și una! ● 5, 6 televizoare! ● Vorbă multă. 7) Marcă de motociclete ● Indicator pe scală. 8) Tratați electronic. 9) Sistem de legătură prin unde ● Hîrtie prețioasă. 10) Flori... în port ● Mijloc de comunicații radio. 11) Evoluează la radio sau televiziune ● Există și unul electric.

Dicționar : OIR, IMO, NSU.

NICOLAE ROTARU

DRAMATURGICĂ

(Metagramă anagramată : XXXXXXO—XXXXXXO)

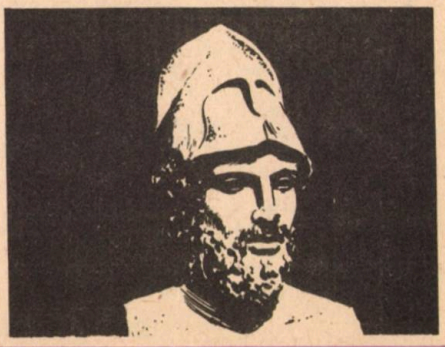

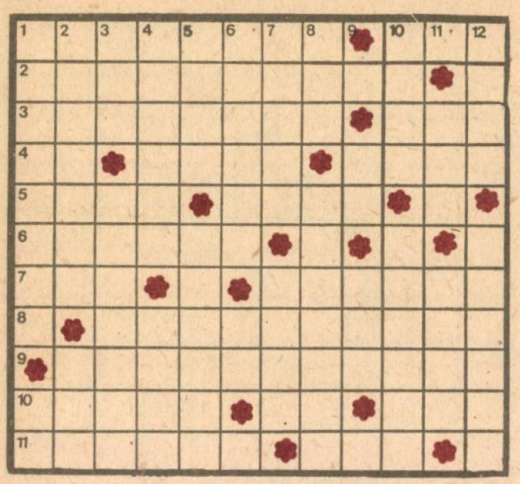

CĂLĂTORIA

ORIZONTAL : 1) Marele siracuzan care a stabilit legea fundamentală a hidrostaticii, precum și legile pârghiilor ● Combinatul siderurgic din Hunedoara 2) Fizician și matematician italian care a dedus legea de scurgere a unui lichid printr-un orificiu. 3) Autoare a faimoaselor produse geriatrice Gerovital și Aslavital (2 cuv.) ● Simbol fizic pentru militermie 4) Nota traducătorului ● Zeus... latin ● Moment cinetic asociat mișcării de rotație a unei particule elementare în jurul axei proprii (ipoteza sa a fost emisă în 1925 de către J. Uhlenbeck și S. Goudsmith) 5) Administrații de odinioară ● Stat african 6) A pune... în cîmp ! 7) Rîu în Camerun ● A stabili printr-o lege 8) Fizician englez (1871—1937), care a stabilit existența nucleului atomic punînd din 1911 bazele modelului atomic planetar (Ernest) 9) Aberație geometrică datorită căreia imaginea unui punct apare ca două mici segmente de dreaptă, numite focalele Sturm 10) I-a mers ● Net ! ● Nit. 11) Referitor la un îndepărtat corp ceresc ● Institutul de fizică atomică.

VERTICAL : 1) Academician român cu cercetări în geomagnetism, optică și radioactivitate (Gheorghe, 1893—1972) ● Post scriptum. 2) Fizicianul german care a descoperit în 1895 emisia unor radiații penetrante pe care le-a numit radiații X ● Articol (abr.) 3) Abreviație pentru Honorary Royal Academician (engl.) ● Procedeu prin care poate fi mărită puterea separatoare liniară L a microscopului (folosindu-se apă, ulei de cedru ș.a.). 4) A ilumina energetic ! ● De folos într-o experiență 5) Trimise (pop.) ● Însemnare 6) Permite trecerea vaselor în ape cu nivel diferit ● Horia Georgescu 7) Cu foarte mare frecvență ● Plus sau minus 8) Localitate în U.R.S.S. ● Chimist și medic român care a descoperit o nouă clasă de coloranți organici fără azot pe care i-a denumit „franceine" (1850 — 1918) 9) Sere ! ● Oftat, suspin (reg.). 10) Punerea în evidență a curenților în cel magnetic a fost făcută de Oersted în anul 1820 ● Școală din Grecia antică întemeiată de Zenon din Citium (aprox. 336—264 î.e.n.) 11) Model ● Fizician român, cu importante cercetări și contribuții în fizica corpului solid, la studiul rezonanței electronice și nucleare și în domeniul materialelor nucleare (Ioan, n. 1928) 12) Fizician german care a pus în evidență fisiunea uraniului (1939) ● Metal alb-argintiu folosit ca absorbant de neutroni în reactoarele nucleare.

CONSTANTIN GRIGORE

Dicționar : MTH. AGII, INE, MISE, ELN, AFT.

CUGETĂRI DE LA... ADAM ȘI EVA

● Dacă Adam nu ar fi avut coaste, rămînea poate și astăzi un celibatar convins.

● S-ar spune că Adam și Eva și-au petrecut luna de miere numai... la iarbă verde.

● Deoarece Adam și Eva au fost nevoiți să-și păzească mereu merele de hoți, nu și-au mai permis luxul de a pleca și în... voiaj de nuntă.

● După unii autori, vinovatul cel mai mare al păcatului în care au căzut Adam și Eva rămîne tot bietul... șarpe.

● Nudiștii consideră că dacă Adam și Eva ar fi purtat veșminte, ar fi trebuit să mai treacă cîteva secole sau poate chiar milenii pînă la... facerea lumii.

● Dacă ne gîndim la rolul determinant al mărului în păcatul originar, înseamnă că toată viața o datorăm numai unor... vitamine.

● Se pare că prima iubire a lui Adam a fost și ultima, așa că a scăpat ușor...

TITEL CANACHE

CAPODOPERE

(Metagramă anagramată : XXXOXX—XXOXXX)

ORIZONTAL : 1) Privit în perspectiva ciocnirii cu cel de sus. — O pălărie șic ! 2) Decor imaculat peste liniștea lacului (pl.) — Marile paranteze ale istoriei 3) E nesimțit pe unde merge 4) Un buchet de albăstrele — Una cu pămîntul (pl.) 5) Născut dintr-o iubire comună spre adorația generală — Unul care face gît 6) Secția ce-și propune clasarea pe primul loc 7) Bobul de rouă al vremurilor înnourate 8) Praf pentru reparații la fațade — Pe toți sfinții dintr-o formulare literară. 9) Calcă pe vîrfuri — Băiatul tatii. 10) Montajul ispitei — Artă ce se exprimă în vîrful degetelor.

VERTICAL : 1) Se exprimă cu multă greutate — Cirlionț la frează. 2) Își expune formele în văzul tuturor — Gol marcat în zid. 3) Artă aplicată. 4) Furnizor de apă tare — Strînsă de gît. 5) Drumul spre inimă — Prima victimă a

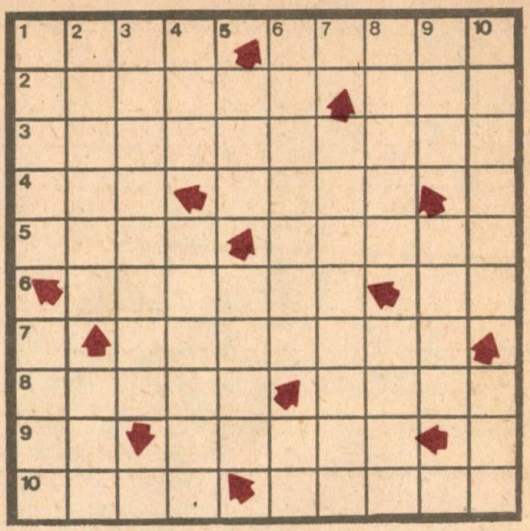

zborurilor spațiale. 6) Umblă cu plicul fără timbre — Alba în circulație ! 7) Se cîștigă cu greutate. 8) Lipsit de energie proprie — Junior de categoria B ! 9) Citite-n două limbi — Un gol ca și făcut. 10) Cap... gol (pl.) — Din lumea celor care nu cuvîntă.

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

ORIZONTAL : 1) Ajutor de boală — Tînăr fără pretenții 2) Domiciliu stabil pentru un vrăjitor celebru — Realizarea pămîntească a celor ce nu fac nimic — În tinerețe ! 3) Tinerică, tinerică... 4) Umblă cu nume de împrumut — Slab la constituție 5) Culese din anale ! — Fac multe încurcături — E chiar cum vă spun... 6) Certificate de bună purtare — La sfîrșitul postului — Fără nici o răspundere la serviciu. 7) Beton pus pe centru ! — Bună de plată 8) Se joacă cu viața altora — Cap Doxa ! 9) Prefix ce te ridică-n slavă — Tineri, chiar tineri 10) Servil din toată inima ! — Dat de gol — Umblă cu povești 11) Împrăștiat din fire — O apariție ciudată.

VERTICAL : 1) Tinere — Restaurator de fațade 2) Singurică, singurică ! (pl.) — Vîrful Everest ! 3) Își duce traiul printre puști 4) Tînără — Tineri cu pretenții 5) Realizare făcută după program — Domeniu agricol 6) Păstrate în

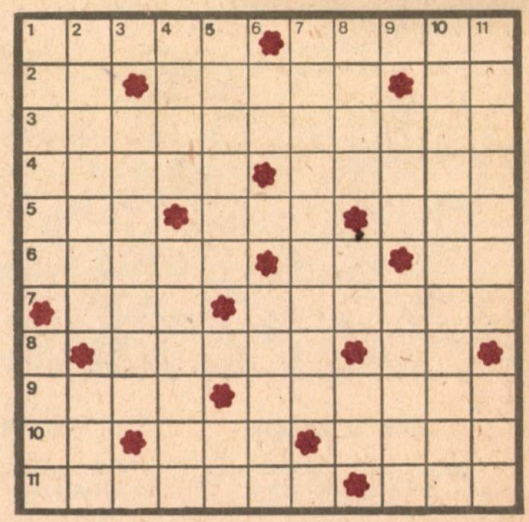

subsol ! — Aspiră la orice 7) Specialiști de clasă 8) Ținuți la distanță — Atît cît se întinde... țolul ! — Gol, nap ! 9) Șirag nemărginit ! — Tineri model 10) Un tînăr fără pereche. 11) Stimulent ce lasă urme — Și în sfîrșit am ajuns... aici !

MARIA și MIRON BOTA
Alba Iulia

ROBERT ROJDESTVENSKI

POEZII VESELE

(cu paranteze uneori)

Cunoscutul poet sovietic, de cîteva ori oaspete al României, a mai fost prezent în paginile „Luceafărului" cu fragmente din Poezii vesele. Recent, pentru acest ciclu el a fost distins la Moscova cu premiul de poezie pe anul 1987. Împreună cu trei noi „poezii vesele" Robert Rojdestvenski ne-a trimis și cîteva cuvinte din inimă : „Urez cititorilor Luceafărului să se bucure de o sănătate puternică a fizicului, dar și a sufletului. Cu stimă, Robert Rojdestvenski".

Желаю читателям газеты „Лучаферул" всегдашнего здоровья, как физического, так и душевного

С уважением

Роберт Рождественский

La „Obiecte pierdute"

Adresați-vă cu încredere
la „Obiecte pierdute" !
Biroul-minune asigură
clipe plăcute.
Se găsesc zgarde (fără cîini),
Valize (fără stăpîni),
Cărucioare (fără sugari),
Lentile (fără ochelari),
O idee (pentr-un vers),
O medalie (cu revers),
43 de biciclete
(cam neunse), o pereche
de mănuși (doar mîna dreaptă)...
Toate stau cuminți. Așteaptă.
Vrei să cumperi ? Nu se
poate !
(Și ai vrea să iei de toate).
Uite-un „Zil" pus pe tălpici.
(Cum o fi ajuns aici ?)
O armură (? !)... Un butoi,
Patru inimi (par ca noi),
Un manechin-bărbat
așezat între coloane
(Pe piept stă scris cu litere
mari : „MONDO CANE")
Fug la „Obiecte pierdute"
Sperînd sincer să m-ajute :
— Oameni ! Vă implor !
Nu cumva
S-a găsit tinerețea mea ?

Despre proști

În orașe de munte
ori așezate pe fluvii,
Oriunde în lume
proștii emană efluvii.
Prostul e prost ! Dar capul
nu-l pleacă !
Știe să desfidă
Prostu-i ca glontele, iar
glontele poate să ucidă.
Proștii trăiesc lîngă noi.
Numărul lor nu contează
pentru că ei sînt folositori !
Ne mobilizează !
Fără proști viața n-ar exista.
(Fără vînt norii ar zbura ?)
Proștii ființează pe lume
(o cred, nu am chef de glume)
ca să ne-nvețe să luptăm,
să n-amorțim, să-naintăm !
(În ciuda lor,
a proștilor !)
Atacați-i fără răgaz !
Pe deștept prostu-l ține treaz !

Romanță puțin ironică

E inutil să cauți zăpada-n
Sahara.
La „Mobila" să ceri să-ți vîndă
poeme,
Degeaba întrebi la ghișeu
unde e gara
În direcția unei vieți fără
probleme.

Degeaba-ai vrea să fierbi
cartofi într-un ghețar,
Degeaba — gîsca lebădă nu
poate fi,
Muntele niciodat' nu va curge
din pahar
Iar de talent în veci nu ne
vom molipsi.

E inutil pe stînci să te-apuci
să patinezi,
Toamna e inutil să cauți
ghiocei !
Degeaba toate astea, zău ! Și
degeaba crezi
Că poți ghici caracterul unei
femei.

În românește de
Alexandru Stark

UN SCRIITOR

(Metagramă anagramată : xxxxxo—xoxxxx)

MATEMATICĂ

(Metagramă anagramată : xxxoxxxx — xxxxxxxo)

CINEGETICĂ

(Metagramă anagramată : xxxxx + xxxo — xxxxxxoxx)

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Obiectivele strategice de dezvoltare a societății noastre de trecere în acest cincinal la un nou stadiu — de țară socialistă mediu dezvoltată — de realizare, pînă în anii 2000, a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de creare a condițiilor pentru afirmarea largă a principiilor comuniste de muncă și viață, dau o perspectivă largă, minunată, privind progresul patriei noastre. Pornind de la aceasta, trebuie să acționăm cu toată hotărîrea pentru a asigura înfăptuirea neabătută a planului cincinal actual care are un rol hotărîtor — aș putea spune — pentru dezvoltarea noastră pînă în anul 2000. Este necesar să fie bine înțelese hotărîrile Congresului al XIII-lea privind trecerea de la dezvoltarea extensivă la dezvoltarea intensivă, la realizarea unei noi calități în toate domeniile vieții economico-sociale.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Din Expunerea „Cu privire la unele probleme ale conducerii activității economico-sociale, ale muncii ideologice și politico-educative, precum și ale situației internaționale)

PAȘI CĂTRE MAREA UNIRE ● EMINESCU ȘI PRIETENII LUI ● ROMÂNIA, PĂMÂNT AL SPERANȚEI ● INVITAȚIE REFUZATĂ LA SINISTRUL FESTIN ● HĂITUIREA ȘI HĂCUIREA IUGOSLAVIEI KARATE – ARTA NONVIOLENȚEI ● DIN NOU ÎN CĂUTAREA ATLANTIDEI O MALADIE A SECOLULUI ? ● SPIONAJUL ECONOMIC ● S.F. MAPAMOND ● E. M. CIORAN DESPRE MIRCEA ELIADE HEMINGWAY – CA UN TAUR ÎN ARENĂ ● URME DE PAȘI PE STÎNCI BLESTEMUL FARAONILOR ? ● MICROBII SAU RADIOACTIVITATEA ? MIRAJUL HOLLYWOODULUI ● MARILYN MONROE : UN MIT CLASAT ? SIDA ÎN CUȘCA CU LEI ● DOMINO ● CUVINTE ÎNCRUCIȘATE ● SPORT SFINX ● GEORGES SIMENON : „O ÎNTÎMPLARE CU MAIGRET"

LUCEAFĂRUL

LEI 25